

Erika STATKIENĖ

Daktaro disertacija

**SMULKIŲJŲ ELEKTROS IR
ELEKTRONINĖS ĮRANGOS
ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIS
REGULIAVIMAS**

**SOCIALINIAI MOKSLAI,
TEISĖ (S 001)**
VILNIUS, 2026

Mykolas Romeris
universitetas

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Erika Statkienė

**SMULKIŲJŲ ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS
ĮRANGOS ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIS
REGULIAVIMAS**

Mokslo daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2026

Mokslo daktaro disertacija rengta 2017–2026 metais Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Janis Grasis (Rygos Stradinio universitetas, Latvijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Saulė Milčiuvienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Juozas Valčiukas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Violeta Vasiliauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2026 m. spalio 30 d. 10:30 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.
Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius.

TURINYS

SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI	5
ĮVADAS	7
1. SEEĮA SAMPRATOS APIBRĖŽTIES NUSTATYMO PROBLEMATIKA	26
1.1. SEEĮA sampratos genezė	28
1.2. EEĮA sampratų lyginamoji analizė teisinio reguliavimo kontekste	37
1.3. SEEĮA samprata ir jai priskirtinų požymių identifikavimas	46
2. SEEĮA TVARKYMO PRIORITETAIR IR PRINCIPAI TEISINIAME REGULIAVIME.....	54
2.1. SEEĮA tvarkymo prioritetų dermė su žiedinės ekonomikos koncepcijos įgyvendinimu	63
2.2. SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimas besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse	71
2.3. SEEĮA tvarkymo principų determinacija	74
3. SEEĮA TVARKYMO TEISINIO REGULIAVIMO KAITOS IR POVEIKIO ANALIZĖ	77
3.1. SEEĮA ir EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai nacionalinių teisės aktų retrospektyvoje.....	78
3.2. ES teisinio reguliavimo svarba Lietuvos EEĮA tvarkymo sistemos transformacijai.....	81
3.3. Tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų reikšmė SEEĮA tvarkymo tikslų realizavime.....	94
4. TEISINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS EEĮA TVARKYME.....	99
4.1. SEEĮA augimo tendencijos ir jų reikšmė SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimui.....	104
4.2. SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo vaidmuo asmens sveikatos ir aplinkos apsaugos užtikrinimui	110
4.3. Atsakomybės taikymo už EEĮA tvarkymo pažeidimus diferenciacija: lyginamoji ANK ir AAĮ nuostatų analizė.....	115
4.4. SEEĮA surinkimą skatinančių alternatyvių priemonių integravimas į SEEĮA tvarkymo sistemą.....	128
5. SEEĮA TVARKYMO TEISINIO REGULIAVIMO TOBULINIMAS	136
5.1. Technologinių ir socialinių veiksnių įtaka SEEĮA tvarkymo optimizavime..	136
5.2. Unifikuotos atsakomybės taikymas SEEĮA tvarkymo efektyvinimo procese	156

5.3. SEEĶA u�zstato sistemos kaip papildomos prevencinio pobūdžio priemonės greta valstybės <i>ius puniendi</i> vertinimas	163
I�SVADOS.....	171
PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS	176
LITERATŪROS SĄRAŠAS	178
PRIEDAI.....	202
SANTRAUKA.....	228
MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS.....	256
SUMMARY	260

SANTRUMPOS IR SUTRUMPINIMAI

AAA	Aplinkos apsaugos agentūra
AAD	Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos
AAI	aukščiausioji audito institucija
AAĮ	Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas
AGD	Europos Komisijos Aplinkos generalinis direktoratas
ANK	Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas
ATĮ	Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas
BAN	Bazelio veiksmų tinklas
BK	Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas
BPK	Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas
CENELEC	Europos elektrotechnikos standartizacijos komitetas
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
EEA	Europos aplinkos agentūra
E. atliekos	elektros ir elektroninės įrangos atliekos
EBPO	Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija
EEĮ	elektros ir elektroninė įranga
EEĮA	elektros ir elektroninės įrangos atliekos
EESRK	Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas
EIT	Europos inovacijos ir technologijos institutas
EK	Europos Komisija
ES	Europos Sąjunga
ESTT	Europos Sąjungos Teisingumo Teismas
EŽTT	Europos Žmogaus Teisių Teismas
INTOSAI	Tarptautinė aukščiausiųjų audito institucijų organizacija

IRT	informacinės ir ryšio technologijos
LAAIF	Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
LR	Lietuvos Respublika, Lietuvos Respublikos
LRKT	Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas
LVAT	Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas
SEEJA	smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos
TIPK	taršos integruota prevencija ir kontrolė

IVADAS

Temos aktualumas

Tarptautinėje rinkoje augant pasaulinei aukštųjų technologijų gamybai ir jų vartojimui, kiekviena šalis yra atsakinga už pavojingų atliekų srautų mažinimą – riboti taršos perdavimą populiacijai ir sukeliama pavojų žmonių sveikatai ir aplinkai. Pabrėžtina, kad kompiuterizacijos sklaidimas kasdieniniame gyvenime kelia susirūpinimą, ar pasaulyje bus išsaugota aplinka ir visuomenės sveikata. Lengvinant žmogaus gyvenimą ir tenkinant jo poreikius, numatoma, kad ateityje pasaulio rinkose vis daugės naujausių elektros ir elektroninės įrangos gaminių. Jų tinkamumo ir panaudojimo ciklas vis trumpėja, todėl būtina atlikti aplinkos taršos mažinimo teisinio reguliavimo priemonėmis tyrimus, taip siekiant išvengti galimų kilti ateityje problemų dėl smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų (toliau - SEEJA) tvarkymo disfunkcinio reguliavimo keliamo pavojaus aplinkai ir visuomenės sveikatai.

Šiame darbe tiriamas smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas, nustatant, kaip, patobulinus teisinį reguliavimą, būtų pagerinta bendra elektros ir elektroninės įrangos atliekų (toliau – EEJA) tvarkymo prevencijos srityje situacija Lietuvoje bei sumažėtų SEEJA spartus augimas. Įspūdingas elektroninių gaminių gamybos ir vartojimo tempas pasaulinėje rinkoje, dėl kurio elektroniniai įrenginiai tapo prieinami kiekvienam vartotojui, leidžia daryti prielaidą, kad kompiuterių ir naujų technologijų amžiuje EEJA, ypač smulkiosios, tebėra ir ateityje išliks vienos iš sparčiausiai augančių atliekų rūšių. Atsižvelgiant į kompiuterizavimo tendenciją, SEEJ generuojamų prekių gamyba toliau augs, todėl net tvarumo ir klimato kaitos pasekmių pažinimo priemonių kontekste numatytas teisinis reguliavimas, sietinas su alternatyvių energijos šaltinių naudojimu, SEEJA kiekio augimo tendencijų nesumažins. Šių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas, ypač efektyvios prevencinės ekonominės politikos ir atsakomybės taikymo atžvilgiu, liks aktualus ne tik dabar, bet ir ateityje. Pavojingų SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo efektyvumo tyrimai svarbūs ir valstybės interesams, ir visos visuomenės gerovei užtikrinti, nes tai turės įtakos mūsų aplinkai, ekosistamai ir žmonių sveikatai.

Remiantis tarptautiniais teisės aktais, imperatyviai nustatančiais EEJA tvarkymo privalomumą prevencijos politikos įgyvendinimo kontekste, Lietuvoje atitinkamos Europos Sąjungos direktyvos yra įgyvendintos nacionaliniuose teisės aktuose, nenustatant atskiro teisinio reguliavimo SEEJA tvarkyti. Tačiau, ar esamo teisinio reguliavimo pakanka ir ar galiojančios teisės normos yra efektyvios, kalbant apie didėjančias EEJA (įskaitant ir SEEJA), nėra visapusiškai iširta ir įvertinta.

Temos aktualumui pagrįsti būtina paminėti, kad bendrieji e. atliekų augimo rodikliai vis didėja, vertinant tai, jog 2023 metais, per aštuonių metų laikotarpį, fiksuojamas Europos Sąjungos rinkai pateiktos EEJ kiekis išaugo net 78 procentais – nuo 18,1 iki 32,2 kilogramo vienam asmeniui¹. Tai sąlygoja tokių atliekų kaupimąsi ir sukelia

1 Eurostatas, „Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear“, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>.

jų tinkamo šalinimo problemų. Tikėtina, kad e. atliekų kiekis 2030 m. padidės iki 74,7 mln. tonų, o 2050 m. pasieks apie 110 Mt aukštumas². Jei nebus sureguliuotas šių atliekų tvarkymas ir teisinis reguliavimas nebus įgyvendinamas tinkamai visose pasaulio šalyse, augimo tempai ir žala visuomenės sveikatai ir aplinkai tik didės. Duomenų analizė leidžia konstatuoti, kad EEĖA kiekis nuolatos auga, o tai suponuoja pagrindą teigti, kad ir SEEĖA kiekio didėjimo problematika nėra tinkamai išspręsta tokių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo prasme. Atsižvelgiant į tai, galima sakyti, kad šių atliekų prevencijos ir tinkamo tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo tema ne tik aktuali, bet ir naudinga vertinant situaciją globaliu mastu. Analizuojant SEEĖA tiekimo ir SEEĖA surinkimo Lietuvos vidaus rinkai statistinius rodiklius (žr. 1 pav. prieduose, p. 214), konstatuotina, kad pasiūlos kiekiai auga, tačiau surinkimas nepasiekia ES nustatytų tikslų³.

Teisės doktrinoje kyla klausimų ne tik dėl teisinio reguliavimo tobulinimo poreikio išsivysčiusiose ES valstybėse narėse, bet ir besivystančiose šalyse. Besivystančiose šalyse, tokiose kaip, pavyzdžiui, Pakistanas, nėra tvarios sistemos, apimančios pagrindinius atliekų tvarkymo principus, ir tai sukelia pavojų aplinkai ir sveikatai, dėl tokios praktikos prarandamos vertingos atliekos, kurios kitu atveju gali būti pakartotinai naudojamos, atnaujinamos arba perdirbamos⁴. Kuriant šių atliekų tvarkymo teisinį reguliavimą ir priimant sprendimus, ypač svarbus ne tik teisės aktų leidėjo vaidmuo, bet ir ekspertų nuomonė, sprendimų priėmimo technikos, kriterijų atribojimo ir alternatyvų vertinimo procesai pritaikant išmaniąsias technologijas⁵. Tikėtina, kad išmaniųjų atliekų surinkimo technologijų diegimas ir pritaikymas tvarkant atliekas, ypač SEEĖA tvarkymo sektoriuje, turėtų pasiteisinti daugelyje šalių⁶. Viena tokių šalių yra Malaizija, pritaikiusi išmaniosios elektronikos atliekų surinkimo dėžę su jutikliais, fono serveriu ir mobiliąja programėle, leidžiančia vartotojams patogiai šalinti atliekas kasdieninėje buityje ir automatiškai informuojančia surinkėjus, kai dėžė prisipildo. Tai

2 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, ir R. Kuehr, „*Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022*“, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 4, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf.

3 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2015–2023 m. *Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos*, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>.

4 Feroz Khan ir Yousaf Ali, „*A Facilitating Framework for a Developing Country to Adopt Smart Waste Management in the Context of Circular Economy*“, *Environmental Science and Pollution Research* (Springer-Verlag GmbH Germany, part of Springer Nature, 2021): 3, <https://doi.org/10.1007/s11356-021-17573-5>.

5 Bihter Gizem Demircan ir Kaan Yetilmezsoy, „*A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies*“, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>.

6 K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, ir C. Y. Chong, „*Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia*“, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 2518, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>.

laikytina sėkmingos koncepcijos įrodymu.

Panašią problematiką besivystančiose šalyse tyrinėjo ir O. Osibanjo. Jis akcentuoja, kad netinkamas EEĮA tvarkymas lemia žaliavų išekvojimą ir aplinkos taršą⁷. Besivystančiose šalyse EEĮA ir SEEĮA tvarkomos naudojant įvairias žemos klasės tvarkymo alternatyvas, tokias kaip produktų pakartotinis naudojimas, įprastas šalinimas sąvartynuose, atviras deginimas ir neapdorotas perdirbimas kieme, produktų atgavimas per remontą ar pakartotinę gamybą. Tokioms šalims skubiai reikia priimti ir adaptuoti teisinio reguliavimo normas, kuriant efektyvų teisinio reguliavimo mechanizmą, susijusį būtent su EEĮA tinkamu tvarkymu, nustatant tinkamiausią kiekvienai valstybei prieinamą SEEĮA tvarkymo sistemą.

Temos aktualumą patvirtina ir nuosekliai išsakomas pasaulio valstybių požiūris į EEĮA tvarkymo efektyvumo svarbą, akcentuojamą ES teisės aktų nuostatose, atitinkančią nustatytus prioritetus⁸. Visuomenės vartojimo įpročius gali patenkinti vis didėjantis technologijų naudojimo poreikis. Kartu su juo auga ir EEĮA, todėl EEĮA teisinio reguliavimo tematika liks aktuali ir ateityje, ES formuojant orientuotą į tvarumą teisinį reguliavimą ir jį įgyvendinant. Šios temos nagrinėjimas ir analizavimas, sietinas su nenutrūkstamu, būtinuoju nuolatos tyrinėti, reiškiniu, kurio vertinimas neapsiriboja teisinio pobūdžio tyrimais, kai vyrauja akivaizdus jos ryšys su kitomis tarpusavyje susijusiomis disciplinomis, tokiomis kaip ekonomika, sociologija, filosofija, teologija, politologija, psichologija ir inžinerija, akivaizdus⁹. Galima teigti, kad įvairių disciplinų integracija, atliekant aplinkosaugos tematikos tyrimus, gali padėti tinkamai identifikuoti problemos esmę, per skirtingų paradigmų vertinimo prizmę nustatant aplinkos užterštumo poveikį aplinkai, siekiant priimti pagrįstus sprendimus, kaip patobulinti EEĮA tvarkymo teisinį reguliavimą ir užtikrinti, kad jis bus efektyviai ir realiai įgyvendintas.

Mokslinė problema – SEEĮA tvarkymo prevencijos įgyvendinimo ir atsakomybės taikymo teisinio reguliavimo neefektyvumas Lietuvoje. Ar bendrasis EEĮA tvarkymo teisinis reguliavimas, neišskiriantis SEEĮA kaip savitos atliekų kategorijos ir daugiausia besiremiantis administracine atsakomybe, pakankamai užtikrina SEEĮA prevenciją, surinkimą ir tinkamą tvarkymą Lietuvoje.

EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo neefektyvumo problematiką ir tobulinimo sprendimų poreikio reikšmingumą patvirtina šių atliekų netinkamo šalinimo daroma neigiama įtaka sveikatai ir aplinkosaugai dėl nekontroliuojamų toksinių EEĮA

7 O. Osibanjo ir I. C. Nnorom, „The Challenge of Electronic Waste (E-Waste) Management in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 25, 6 (2007): 2, 3, <https://doi.org/10.1177/0734242X07082028>.

8 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*, 2011 m. birželio 8 d., žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065&qid=1508706377391&from=LT>.

9 Lucia Fazzo ir kt., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

išmetimo atliekų aikštelėse. Daugumoje valstybių net 38 proc. gyventojų gyvena 100 metrų atstumu nuo vienos ar kelių atliekų aikštelių, todėl atitinkamai turėtų būti nustatomas poveikio gyventojams rizikos lygis ir priimtos tinkamos priemonės tokioms rizikoms pašalinti¹⁰. Vertinant šių atliekų netinkamo šalinimo pavojingumą ir keliamas grėsmes aplinkos apsaugai, akivaizdu, kad SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tematika nėra visapusiškai ištirta, ieškant efektyvių teisinio reguliavimo tobulinimo sprendimų. Mokslinių tyrimų, skirtų smulkiųjų EEJA tvarkymo teisiniui reguliavimui tobulinti, Lietuvoje atlikta nebuvo. Iki šiol atlikti e. atliekų tvarkymo tematikos tyrimai buvo orientuoti į bendrąją EEJA augimo problematiką, o ne į specifinę šių atliekų rūšies tvarkymo teisinio reguliavimo sritį. Atsižvelgiant į nevaldomą technologijų vartotojiškumą, EEJA tvarkymo tyrimai teisinio reguliavimo vertinimo prasme akivaizdžiai svarbūs. Tai tik patvirtina galimų įgyvendinamos e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos efektyvumo disfunkciją.

E. atliekų tvarkymo problematiką tyrinėjo užsienio šalių mokslininkai, paminėti pagrindžiant mokslinio darbo naujumą ir reikšmę. Tačiau mokslinių darbų išskirtinai SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo problematikos ar sampratos evoliucionavimo vertinimo temomis autorei prieinamuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose neaptikta. Dėl sparčiai besikeičiančios geopolitinės situacijos, epidemiologinių reiškinių, energetinio sektoriaus pertvarkymo SEEJA prevencija ir tinkamas tvarkymo proceso teisinis reguliavimas turi bene didžiausią įtaką tokių atliekų kiekio sumažinimo rodikliams, kurie daro reikšmingą poveikį mūsų ekosistamai ir žmonių sveikatai, pasiekti. Sukūrus efektyvų SEEJA prevencijos, parengimo pakartotinai naudoti, perdirbimo ir šalinimo teisinį reguliavimą ir jį įgyvendinus, taikant tinkamą atsakomybę, galima ne tik pagerinti visuomenės gyvenimo kokybę, bet daryti esminę įtaką aplinkos ekologinės sistemos tinkamam būviui išlaikyti.

Tyrimo objektas – SEEJA tvarkymo teisiniai santykiai.

Tyrimo dalykas – SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai, jo įgyvendinimo problemos ir tobulinimo galimybės.

Tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumus ir pateikti galimus sprendimus teisiniui reguliavimui tobulinti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti EEJA sąvokos formavimosi evoliucijos etapus, nustatyti esminius sampratos požymius ir išskirti SEEJA sąvokos apibrėžtį, įvertinant jų augimo tendencijų įtaką teisinio reguliavimo efektyvumui.

¹⁰ Fazzo ir kt., *supra note*, 9.

2. Ištirti SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumus, ES prioritetines sritis, principų realizavimą bei nustatyti poreikį teisinio reguliavimo tobulinimui.
3. Atskleisti SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčių ypatumus ir reikšmingumą, išskiriant teisinio reguliavimo ydingus požymius bei galimas plėtoti teisinio reguliavimo tobulinimo tendencijas Lietuvos ir užsienio šalių teisėkūroje.
4. Įvertinti SEEJA tvarkymo teisinės atsakomybės priemones, identifikuoti atsakomybės taikymo Lietuvoje disfunkcijas, ištiriant skatinamųjų alternatyvų įtraukimo poveikį e. atliekų tvarkymo sistemos efektyvumui bei įtaką visuomenės paradigms formavimuisi.
5. Išnagrinėti užstato sistemos integravimo galimybes skatinančias galutinių naudotojų elgesio pokyčių formavimąsi, siekiant pagerinti SEEJA tvarkymo efektyvumą bei prevencinių tikslų įgyvendinimą.

Mokslinis darbo naujumas ir reikšmė

Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – sparčiausiai auganti XXI a. pavojingų atliekų rūšis. SEEJ aptinkama tauriųjų metalų ir kitų pavojingų cheminių junginių, išskiriančių toksines medžiagas, tad šių atliekų prevencijos, perdirbimo ir šalinimo teisinis reguliavimas yra aktuali tema daugumai pasaulio valstybių. Kiekvienoje valstybėje jau sukurta EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo sistema, numatanti tinkamą tokių atliekų perdirbimą, pakartotinį panaudojimą, šalinimą ir svarbiausia – tokių atliekų kaupimosi prevenciją, neišskiriant atskiro teisinio reguliavimo specifiškumo SEEJA tvarkyti. Tačiau kyla klausimas, ar priemonės, kuriomis užkertamas kelias nelegaliam ir neapskaitomam pavojingų SEEJA ardymui, tokių produktų pakartotinio naudojimo įgyvendinimui, tinkamo surinkimo ir transportavimo reguliavimui tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, yra veiksmingos. Remiantis Bazelio konvencija¹¹, galima teigti, kad daugelyje pasaulio valstybių siekiama patvirtinti naujas e. atliekų tvarkymo reguliavimo gaires, užtikrinant, kad seni elektroniniai prietaisai būtų panaudojami pakartotinai naujų prekių gamybai.

Pagrindiniu prioritetu laikomas prevencijos įgyvendinimo klausimas globalizacijos sąlygomis, orientuojantis į neformaliojo perdirbimo keliamos žalos mažinimą, pakartotinio naudojimo skatinimą ir tarptautinį bendradarbiavimą, kad užtikrinti tvarią elektroninių atliekų tvarkymo sistemą pasauliniu mastu¹². Tai paliečia ir SEEJA tvarkymo srities teisinio reguliavimo efektyvumą. Daugiausia dėmesio skiriama prevencijai, parengimui pakartotinai naudoti, perdirbimui, kitam naudojimui (pvz., naudojimas

11 *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės*, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8932B3E935F>.

12 Eric Williams, „*Future perspectives on electronic scrap*“, E-Waste Management Book, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

energijai gauti) ir tinkamam šalinimui¹³.

Pabrėžtina, kad 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų¹⁴ nurodoma, jog valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslo apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą nesumažinusios atitinkamų sunkiųjų metalų ir antipirenų patekimo į aplinką. Šių medžiagų kiekiui mažinti būtinos tinkamos EEJA surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemonės, kaip kad nustatyta 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo¹⁵. Nepaisant šių priemonių, nemažai EEJA vis dar bus šalinama įprastu būdu tiek Europos Sąjungoje, tiek už jos ribų. Būtina paminėti, kad, net ir SEEJA surinkus atskirai ir perdavus jas perdirbti, jose esantis gyvsidabris, kadmis, švinas, chromas VI, polibrominti bifenilai ir polibrominti difenileteriai kels pavojų sveikatai ar aplinkai, ypač jei jie apdorojami netinkamomis sąlygomis. Pasak S. A Khano, klausimai ir diskusijos, kylančios dėl EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo globalizacijos sąlygomis, sietini su tikslu išskirti tarptautinės teisės trūkumus pavojingų e. atliekų transportavimo, perdavimo ir reguliavimo srityse¹⁶.

Šiuolaikinis tarptautinis aplinkos režimas, reglamentuojantis tarpvalstybinį bendradarbiavimą e. atliekų srityje, pirmiausia užtikrina senų elektroninių prekių testinimo ekonominėje apyvartoje įgyvendinimą, tad sėkmingas SEEJA tvarkymas tiesiogiai priklauso nuo pasaulio valstybių teisėkūros kontrolės ir priimtų teisės aktų, reguliuojančių gamintojų atsakomybės klausimus.

Esama mokslininkų, kurie reikšmingai prisidėjo prie EEJA tyrimų plėtojimo. E. Williamsas¹⁷ paskelbė daugybę mokslinių straipsnių apie elektroninių atliekų tvarkymą, įskaitant tyrimą apie elektroninių atliekų poveikį aplinkai ir įvairių elektroninių atliekų tvarkymo galimybių efektyvumą. V. K. Kaushalis ir S. Mohdas¹⁸ moksliniuose

13 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., OJ L 312, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

14 Europos Parlamentas ir Taryba, *Reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB*, 2004 m. balandžio 29 d., OJ L 158, <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/850/oj/lit>.

15 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2003 m. sausio 27 d., OJ L 37, <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/96/oj/lit>.

16 Sabaa Ahmad Khan, „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law“, *Review of European Comparative & International Environmental Law* 25, 2 (2016): 248, 249, <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.

17 Eric Williams, „Future perspectives on electronic scrap“, *E-Waste Management Book*, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

18 Sharif Mohd ir Vijay Kumar Kaushal, „E-waste Management in India: Current Practices and Challenges“, (2018): 7, 9, 11, 12, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.researchgate.net/publication/327385069_E-waste_Management_in_India_Current_Practices_and_Challenges.

tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama naujoms e. atliekų surinkimo, apdorojimo ir perdirbimo technologijoms kurti ir reguliavimo standartams inicijuoti. R. Kuehras¹⁹, Jungtinių Tautų universiteto Tvary ciklą (SCYCLE) programos vykdomasis sekretorius, telkėsi į elektroninių atliekų ir žiedinės ekonomikos tyrimus ir paskelbė keletą straipsnių e. atliekų tvarkymo ir žiedinės ekonomikos tema, įskaitant tyrimą apie pasaulinę elektroninių atliekų problemą ir tarptautinio bendradarbiavimo poreikį. Tyrinėtojas Thomas E. Graedelis²⁰ taip pat yra paskelbęs keletą mokslinių straipsnių apie EEĖA tvarkymą, įskaitant tyrimą apie elektroninių atliekų poveikį aplinkai ir įvairių elektroninių atliekų tvarkymo galimybių efektyvumą. Tarptautinio bendradarbiavimo reikšmę e. atliekų tvarkymo srityje analizavęs R. Frischknechtas²¹, Šveicarijos gyvavimo ciklo inventorizavimo centro įkūrėjas, publikavo keletą straipsnių EEĖA tvarkymo ir žiedinės ekonomikos tema, taip pat tyrimą apie pasaulinę e. atliekų problemą ir tarptautinio bendradarbiavimo poreikį.

Paminėti moksliniai tyrimai ir publikacijos apima EEĖA tvarkymo reikšmingumą ir su tuo susijusių problemų svarbą, neišskiriant SEEĖA kaip savitos atliekų rūšies, nors šios srities problematika reikalauja individualizuoto požiūrio teisinio reguliavimo prasme, kuris turėtų būti orientuotas į alternatyvių sprendimų paiešką valstybės *ius puniendi* prerogatyvos įgyvendinimui, siekiant realaus efektyvaus tvarkymo rezultato. Toks požiūris neleidžia veiksmingai reaguoti į augančius SSEĖA kiekius, kuriuos lemia vis intensyvjėanti gamyba ir vartojimas bei neefektyvus teisinis reguliavimas prevencijos, perdirbimo, pakartotinio naudojimo, surinkimo ir šalinimo srityse.

Disertacijoje, remiantis EEĖA samprata ir pamatiniais viešosios teisės principais, formuojamas teorinis naujų technologijų įtakos SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje conceptualumas. Šis tyrimas gali būti pagrindas tolesniems moksliniams tyrinėjimams, siekiant tobulinti EEĖA tvarkymo teisinį reguliavimą ir vertinti praktinių sprendimų pritaikymą globalizacijos kontekste. Tokiu būdu kuriama ir plėtojama atliekų tvarkymo teisės doktrina, grindžiama tarpdisciplininiais tyrimais, integruojančiais skirtingų mokslo šakų sinergiją siekiant bendro tikslo. Svarbu pažymėti, kad ne

19 K. Parajuly, C. Fitzpatrick, O. Muldoon ir R. Kuehr, „Behavioral change for the circular economy: A review with focus on electronic waste management in the EU“, *Resources, Conservation & Recycling* X6, 100035 (2020), 3, 4, 5, <https://doi.org/10.1016/j.rcrx.2020.100035>; D. Yumashev, C. P. Baldé, R. Kuehr, V. Forti, I. Mylvakanam, Global E-waste Monitors, „2050 Electrical and Electronic Waste Outlook in Waste Asia.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn (2023): 1, 2, 3.. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/2b5e9cb9-100c-4ebe-8d15-26979e65478b/content>; C.P. Baldé, D. Yumashev, E. Vermeersch, R. Kuehr, Global E-waste Monitors, „National E-waste Monitor (2023): 9, 10, 11. *Natural Resources of Kazakhstan, and the Center Cooperation for Sustainable Development*.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://ewastemonitor.info/the-national-e-waste-monitor-kazakhstan/>.

20 Thomas E. Graedel, Komninos Angelakoglou, ir Despoina Aktsooglou, „E-waste: Environmental Problems and Current Management“, *Journal of Engineering Science and Technology Review* 3, 1 (2010), <https://doi.org/10.25103/jestr.031.32>.

21 Frischknecht Rolf ir Matthias Stucki, „Scope-dependent Modelling of Electricity Supply in Life Cycle Assessments“, *The International Journal of Life Cycle Assessment*, (2010): 7, 8, 9, <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0200-7>.

tik įstatymų kūrimas ir integravimas į teisinę sistemą, bet ir praktinis jų įgyvendinimas bei tinkamas vykdymas, turi įtakos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo efektyvumui. Siekdama užtikrinti veiksmingą SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos funkcionavimą, vyriausybė privalo garantuoti, kad priimti teisės aktai būtų tinkamai įgyvendinami, o jų pažeidimai – atitinkamai sankcionuojami. Be to, moksliniai tyrimai turėtų būti tinkamai finansuojami, siekiant didinti SEEJA prevencijos, surinkimo, apdorojimo, pakartotinio panaudojimo ir šalinimo procesų efektyvumą ir tobulinti visuomenės poreikius atitinkantį teisės normų įgyvendinimą. Sistemos efektyvumas priklauso ne tik nuo atliekų tvarkymo ir vykdymo, bet ir nuo tinkamo teisinio reguliavimo atitikties kintantiems visuomenės poreikiams bei būtinų prieinamumo išteklių²². Tyrimo naujumą sudaro SEEJA atribojimo kriterijų susisteminimas, jų susiejimas su šio atliekų srauto reguliavimo trūkumais ir užstato sistemos teisinio modelio pasiūlymas. Siūlomo modelio ypatumas – finansinio skatinimo integravimas į SEEJA tvarkymo sistemą, papildant gamintojo atsakomybę ir sankcijas už reikalavimų pažeidimus.

Disertacinio tyrimo rezultatai gali būti panaudoti aplinkosaugos teisėkūros procese, siekiant tobulinti EEJA tvarkymo teisinį reguliavimą ir užtikrinti jo įgyvendinimo efektyvumą, pasitelkiant pusiausvyros kriterijų taikymą, integruojant tarpdisciplininius ir teisinius instrumentus, kuriant naujus precedentes ir formuojant visuomenės paradigmas. Praktiniai pasiūlymai SEEJA tvarkymo procesui tobulinti gali būti taikomi įgyvendinant prioritетines kryptis žiedinės ekonomikos kontekste, kad būtų padidintas teisinio reguliavimo ir aplinkosaugos priemonių veiksmingumas. Šios problemos aktualios ne tik Lietuvos e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sistemoje, bet ir kitose užsienio valstybėse, kuriose susiduriama su SEEJA tvarkymo prevencijos, surinkimo, perdirbimo, pakartotinio panaudojimo ir šalinimo iššūkiais praktiniame įgyvendinime.

Ginamieji disertacijos teiginiai

1. SEEJA sampratos apibrėžtis teisėkūros procese turi būti formuojama atsižvelgiant į spartų technologinių inovacijų vystymąsi, EEJA teisinės sąvokos definiciją bei socialinius pokyčius.
2. EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje neužtikrina efektyvaus SEEJA tvarkymo.
3. Administracinės atsakomybės taikymas už SEEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą yra neefektyvus ir turi būti tobulinamas.

Tyrimų apžvalga

Lietuvoje SEEJ atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tematika nėra tirta, todėl šio

22 Vanessa Forti ir kt., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.

tyrimo atlikimas, vertinant mokslinio naujumo aspektu, vertingas temos aktualumo požiūriu. Tema pasižymi naujumu vertinant siekį išskirti SEEJA sąvoką, analizuojant EEJA sampratos jų apibrėžtis ES direktyvose ir LR teisės aktuose bei identifikuoti tinkamos nacionalinei teisei sistemai taikytinos SEEJA sąvokos požymių turinį. Teisės doktrinoje esama teisinės literatūros aplinkosaugos tema, pavyzdžiui, M. Vasiliausko straipsnyje keliamas atliekų tvarkymo reguliavimo klausimas ir gilinamasi į atliekų sampratos esmę²³. Tačiau tikslinių tyrimų, susijusių su smulkiųjų EEJA tvarkymo teisiniu reguliavimu, nėra. Nors apie e. atliekų prevenciją užsimenama A. Pasvenskienės ir B. Pranevičienės moksliniame straipsnyje, kuriame aptariamas ir EEJA prevencijos įgyvendinimo temos aktualumas, vis dėlto išsamios analizės, kurioje būtų pristatytas SEEJA tvarkymo teisinis reguliavimas, Lietuvoje atlikta nebuvo. Autorės identifiko, kad „atliekų tvarkymo politika tampa ne vien tik atskirų valstybių, Europos Sąjungos, bet ir visos tarptautinės bendruomenės svarbiausia aplinkosaugos politikos įgyvendinimo užduotimi“²⁴. Pažymėtina, kad publikacijoje paminėtos prognozės taikliai apibūdino galimas grėsmes, susijusias su tokių atliekų augimu. Tokia padėtis konstatuojama ir šiandien, todėl tai tik patvirtina SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tyrimo aktualumą.

Remiantis statistiniais duomenimis ir informacija apie e. atliekų susidarymą įvairiose šalyse ir regionuose, taip pat ir atitinkamų vyriausybinių agentūrų, pramonės organizacijų duomenimis, matyti, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekos yra nuolatos auganti, pasaulinio masto aplinkosaugos srities problema. Spartus technologijų vystymasis reiškia, kad naujai technologinei įrangai optimizuoti sukuriami vis kompaktiškesni įrenginiai (pavyzdžiui, pulsą fiksuojantys žiedai, smulkios kameros pakabukuose, smulkūs nešiojami spausdintuvai, mobilieji įrenginiai ir pan.). Tokie elektroniniai prietaisai greičiau pasensta ir yra dažniau keičiami. Taip susidaro vis daugiau šios rūšies atliekų. Jungtinių Tautų atliktais skaičiavimais, 2019 m. pasaulyje susidarė apie 53,6 mln. tonų EEJA ir jos svėrė gerokai daugiau nei visi suaugusieji Europoje, todėl numatoma, kad iki 2030 m. metinis elektronikos atliekų kiekis sieks 74 mln. tonų²⁵. ES vienam gyventojui tenkantis susidarančių e. atliekų kiekis yra vienas didžiausių pasaulyje.

ES įgyvendino keletą priemonių, kuriomis skatinama tinkamai šalinti ir perdirbti EEJA, taip pat ir SEEJA. Jungtinės Amerikos Valstijose e. atliekos yra vienos iš sparčiausiai augančių komunalinių atliekų srauto segmentų, todėl imtasi įvairių iniciatyvų, skatinančių atsakingą EEJA tvarkymą. Nustatyta, kad ir Azijoje e. atliekų problema

23 Martynas Vasiliauskas, „*Atliekų sąvoka: probleminiai aspektai*“, TEISĖ 72, (2009): 189, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169026488/DS.002.0.01.ARTIC>.

24 Aušrinė Pasvenskienė ir Birutė Pranevičienė, „*Atliekų prevencijos teisinis reguliavimas*“, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra 8 (2012): 163, 164, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187352064/datas-treams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

25 Elektronikos gamintojų ir importuotojų organizacija, *Elektronikos atliekos teršia Lietuvą ir pasaulį*, 2020, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://atliekos.lt/elektronikos-atliekos-tersia-lietuva-ir-pasauli/>.

labai opi dėl sparčiai augančio regiono gyventojų skaičiaus ir ekonominio vystymosi. Kai kurios Azijos šalys, tokios kaip Kinija, ėmėsi veiksmų EEJA tvarkymo sistemoms tobulinti, tačiau iki efektyvaus šios problemos sprendimo dar reikia nueiti ilgą kelią. Baltijos regione, įskaitant Lietuvą, e. atliekų tvarkymas reglamentuojamas nacionaliniais teisės aktais, o pastaruoju metu dedamos nuoseklios pastangos tobulinti šių valstybių atliekų tvarkymo teisinę sistemą, siekiant didinti pakartotinio panaudojimo ir perdirbimo apimtis. SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas yra neatsiejama ES teisėje nustatytų tikslų įgyvendinimo dalis, kurios analizė ir praktinis įgyvendinimas neabejotinai prisidės prie bendros SEEJA tvarkymo sistemos efektyvumo didinimo.

Būtina paminėti, kad EEJA tematika pastarąjį dešimtmetį buvo publikuota gana nemažai mokslinių straipsnių, tačiau klausimai telkėsi ne į taikomuosius specifinės smulkiųjų EEJA tvarkymo srities problematikos vertinimo tyrimus. J. Jin analizavo EEJA reguliavimo ypatumus ir siūlė tarptautinės aplinkos reguliavimo decentralizaciją²⁶. A. Hasanas ištyrė inovatyvią aplinkos politikos sistemą Japonijos elektronikos industrijoje²⁷. W. Yang nagrinėjo EEJA reguliavimo ypatumus Kinijoje²⁸. Y. Zhang, M. Cleary tyrė energijos panaudojimo efektyvumo reguliavimo ypatumus aplinkosaugos srityje²⁹. J. Seeberger, R. Grandhi, S. Kim apžvelgė EEJA valdymą ir teisinį reguliavimą Jungtinėse Amerikos Valstijose ir analizavo jų įtaką visuomenės sveikatai³⁰.

Sampratos vertinimo bei šių atliekų didėjimo keliamų problemų tyrimus atliko

26 Jing Jin, „E-Waste & the Regulatory Commons: A Proposal for the Decentralization of International Environmental Regulation“, *Brooklyn Journal of International Law* 39, 3 (2014): 1255, 1256, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=bjil>.

27 Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry“, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2l dytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>.

28 Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China“, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>.

29 Chuan Zhang, Weida He, ir Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency“, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958. 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>.

30 Jessica Seeberger ir kt., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications“, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 8–16.

nemažai mokslininkų.³¹ Disertacijos autorė analizavo teisinių priemonių taikymą e. atliekų prevencijai įgyvendinti ir atsakomybės taikymo praktinius klausimus šioje srityje.³² Taip pat nemažai tyrimų atlikta analizuojant elektroninių atliekų ir kitų atliekų srautų poveikį aplinkai bei visuomenės sveikatai, nuosekliai atskleidžiant globalios gamybos, atliekų eksporto ir nepakankamai reguliuojamo perdirbimo keliamas sisteminės rizikas.³³ Tyrimuose nagrinėjamas nekontroliuojamas e. atliekų perdirbimas, ypač

- 31 Hai-Yong Kang and Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Michelle Heacock ir kt., „Prevention-Intervention Strategies to Reduce Exposure to E-Waste“, *Reviews on Environmental Health* 33, 2 (2018): 219–228, <https://doi.org/10.1515/revh-2018-0014>; Jennifer Joines, „Globalization of E-Waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3, žiūrėta 2026 birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>; Michelle Heacock et al., „E-Waste and Harm to Vulnerable Populations: A Growing Global Problem“, *Environmental Health Perspectives* 124, 5 (2016): 4, 5, <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.1509699>; Mahipal Singh Sankhla et al., „Effect of Electronic Waste on Environmental and Human Health“, *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 10, 9 (2016): 98, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://iosrjournals.org/iosr-jestft/papers/vol10-issue9/Version-1/P10090198104.pdf>, <https://doi.org/10.9790/2402-10090198104>; Xiuli Yang ir kt., „Towards Holistic Governance of China's E-Waste Recycling: Evolution of Networked Policies“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17 (2020): 7407, <https://doi.org/10.3390/ijerph17207407>; Rahul Baidya ir kt., „Supply Chain Analysis of E-Waste Processing Plants in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 38, 2 (2020): 174, <https://doi.org/10.1177/0734242X19886633>; Martin Oteng-Ababio ir kt., „Building Policy Coherence for Sound Waste Electrical and Electronic Equipment Management in a Developing Country“, *Journal of Environment & Development* 29, 3 (2020): 322, 323, <https://doi.org/10.1177/1070496519898218>.
- 32 Erika Statkienė, „The Legal Responsibility for the Violation of E-Waste Management in the Contemporary Society“, *Social Transformations in Contemporary Society*, 7 (2019): 134, 138, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b1607ca5-3e6d-4644-ad6e-9252669088e7/content>; Erika Statkienė, „The Peculiarities of Legal Regulation for Lighting Products in European Union and Lithuania“, *CER Comparative European Research*, 18, 2 (2021): 48, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.sciemcee.org/library/proceedings/cer/cer2021_proceedings02.pdf; Erika Statkienė, „The Value to Humanity of Efficient Legal Regulation of E-Waste Prevention in Lithuania“, *Proceedings of the International Scientific Conference, XX* (2019): 209, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.turiba.lv/storage/files/2019-conference-xx.pdf#page=206>.
- 33 B. H. Robinson, „E-Waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts“, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 189, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>; M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling“, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>; A. O. Leung, N. S. Duzgoren-Aydin, K. C. Cheung, ir M. H. Wong, „Heavy Metals Concentrations of Surface Dust from E-Waste Recycling and Its Human Health Implications in Southeast China“, *Environmental Science & Technology* 42, 7 (2008): 2679, <https://doi.org/10.1021/es071873x>; A. Borthakur, „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India“, *Journal of Environmental Health* 78, 8 (2016): 21, Centre for Studies in Science Policy, Jawaharlal Nehru University, New Delhi-110067, India; Jessica Seeberger ir kt., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications“, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 8, 9, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>; Lucia Fazzo ir kt., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

besivystančiose šalyse, kas patvirtina toksiškų medžiagų, įskaitant sunkiuosius metalus, koncentracijos didėjimą aplinkoje ir su tuo susijusias neigiamas pasekmes žmogaus sveikatai. Atliktos regioninės analizės, pavyzdžiui, Pietryčių Azijoje ar Indijoje, atskleidžia tiesioginį ryšį tarp neformalios atliekų tvarkymo praktikos ir kvėpavimo, neurologinių bei kitų sveikatos sutrikimų paplitimo. Tuo tarpu išsivysčiusiose valstybėse, įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas, tyrimai pabrėžia atliekų valdymo politikos, infrastruktūros ir visuomenės sveikatos apsaugos sąsajas, taip pat atliekų srautų erdvinės analizės svarbą vertinant sąvartynų ir nelegalių atliekų kaupimo vietų poveikį aplinkai.

Nemažai tyrimų atlikta nagrinėjant klausimus e. atliekų tvarkymo politikos kūrimo ir efektyvinimo vertingų medžiagų susigražinime bei gamintojo atsakomybės principo taikymo kontekste³⁴. Atliktų tyrimų turinys atskleidžia, kad veiksmingas EEJA

- 34 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, ir R. Kuehr, „Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022“, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 15, 16, 28, 29 žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf; Bihter Gizem Demircan and Kaan Yetilmezsoy, „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies“, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>; K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, ir C. Y. Chong, „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia“, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 7, 8, 9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>; Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry“, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>; Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China“, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>; Chuan Zhang, Weida He, ir Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency“, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958, 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>; Deepali S. Khatriwal, Ruediger Widmer, Ruediger Kuehr, ir Jaco Huisman, „One WEEE, Many Species: Lessons from the European Experience“, *Waste Management & Research* 29, 9 (2011): 954, 955, 956, <https://doi.org/10.1177/0734242X11413327>; Hai-Yong Kang ir Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Quanyin Tan, *EPR for E-Waste Management in China* (Beijing: Basel Convention Regional Centre for Asia and the Pacific, Tsinghua University, 2018): 9, 10, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/SiteAssets/Pages/Events/2019/Policy-awareness-workshop-on-E-waste/China%20E-waste%20EPR.pdf>; Marco Compagnoni, „Is Extended Producer Responsibility living up to expectations? A systematic literature review focusing on electronic waste“, *Journal of Cleaner Production* 367, 133101, (2022): 8, 9, 10, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133101>; P. Ghisellini, R. Passaro and S. Ulgiati, „Environmental and Social Life Cycle Assessment of Waste Electrical and Electronic Equipment Management in Italy According to EU Directives“, *Environments* 2023, 10 (2023):106, <https://doi.org/10.3390/environments10070106>; P. Stephani, C. Li, T. Mack, M. Vogelgesang ir E. Ionescu, „Comparative Analysis of Small WEEE Pre-treatment Options: An Economic and Environmental Assessment“, *Fraunhofer Research Institution Materials Recycling and Resource Strategies*, (2025): 2, 3, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-6279511/v1>; Y. Li, J. B. Richardson, A. K. Walker, ir P. C. Youn, „TCLP Heavy Metal Leaching of Personal Computer Components“, *Journal of Environmental Engineering* 132, 4 (2006): 497, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0733-9372\(2006\)132:4\(497\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9372(2006)132:4(497)); B. H. Robinson, „E-Waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts“, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 189, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>; M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling“, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>.

tvarkymas reikalauja integruoto technologinių, ekonominių, reguliacinių ir socialinių sprendimų taikymo. Moksliniuose tyrimuose analizuojami tarpvalstybiniai e-atliekų srautai, pažangių atliekų valdymo sistemų kūrimas žiedinės ekonomikos kontekste, išmaniųjų technologijų, įskaitant daiktų, panaudojimas atliekų surinkimo ir valdymo procesuose bei pažangūs sprendimų priėmimo metodai, skirti tvarioms atliekų tvarkymo strategijoms parinkti. Kartu pabrėžiama skirtingų reguliavimo modelių ir politikos instrumentų, tokių kaip išplėstinė gamintojo atsakomybė, decentralizuotas tarptautinis aplinkos valdymas ar inovatyvios nacionalinės aplinkosaugos politikos, reikšmė formuojant efektyvias atliekų valdymo sistemas įvairiuose regionuose – nuo Europos Sąjungos iki Kinijos, Japonijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Tyrimai taip pat vertina technologines perdirbimo galimybes, gyvavimo ciklo analizę, ekonominius ir aplinkosauginius atliekų tvarkymo scenarijus bei pavojingų medžiagų, ypač sunkiųjų metalų, poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai. Ne mažiau svarbus dėmesys skiriamas aplinkos teisingumo principams, netolygiam taršos pasiskirstymui ir socialiniams aplinkosaugos politikos padariniams.

Įvertinus atliktų mokslinių tyrimų e. atliekų tematika turinį, galima teigti, kad mokslinė literatūra nuosekliai patvirtina būtinybę taikyti integruotus, duomenimis grįstus ir tarptautiniu mastu koordinuotus atliekų valdymo sprendimus, siekiant mažinti aplinkos taršą, sveikatos rizikas bei netolygų taršos pasiskirstymą globaliose gamybos ir vartojimo sistemose. Pabrėžiama, jog efektyvus EEĖA tvarkymas siejamas su ekonomikos modernizavimu, išteklių efektyvumo didinimu ir nuostolių mažinimu, o jo sėkmė priklauso nuo koordinuoto technologinių inovacijų reguliavimo priemonių, tvarios gamybos bei vartojimo modelių pritaikymo globalioje žiedinės ekonomikos sistemoje. Nors yra atlikta mokslinių tyrimų sietinų su ekonomikos modernizavimu bei efektyvumo didinimo nuostolių mažinimo procesuose³⁵, tačiau ne e-atliekų tvarkymo ar teisinio reguliavimo srityse.

Autorė prieinamuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose neaptiko išsamaus tyrimo, skirto būtent SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo problematikai. Šios specifinės atliekų srities tyrimai papildys SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procesą, siekiant bendro tikslo – gerinti šių atliekų tvarkymo rodiklius ir didinti prevencijos, perdirbimo, pakartotinio panaudojimo ir nekenksmingo šalinimo procesų efektyvumą.

Darbo metodologija

Siekiant visapusiškai ištirti SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo tematiką, tyrimė pasitelkiami teoriniai ir praktiniai tyrimo metodai, siekiant temos atskleidimo bei identifikuojant esmines teises problemas. Disertacijoje detalėai ir nuosekliai

35 Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija*, (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>; T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, (2018): 32, 34, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

lyginami ir analizuojami teisės aktai, pristatomi mokslinių tyrimų rezultatai, teisės dokumentai, socialinė, teisinė, inžinerinė ir technologinė doktrina bei skirtingų valstybių teismų studijų praktika. Tyrime naudoti aplinkosaugai, viešajai ir privatinei teisei būdingų taikytinų tyrimų metodai, jie pasitelkiami siekiant visapusiškai ištirti disertacinio darbo objektą. Atliekant pasirinktos tematikos analizę, pagrindiniai tyrimo metodai buvo siejami su teismų praktikos analize ir teisinio reguliavimo lyginimu. Tiriant buvo vertinami teismo išaiškinimai, taip pat nagrinėtas įstatymų, reglamentų, direktyvų ir kitų teisinio reguliavimo elementų taikymas praktikoje, siekiant atskleisti galimas įgyvendinimo disfunkcijas. Teismų praktikos analizės metodas taikytas, siekiant atskleisti, kaip teisės normos funkcionuoja praktikoje ir kaip jos interpretuojamos teisės taikymo institucijų. Atrenkant teismų praktiką buvo vadovaujamasi tokiais kriterijais, kaip sprendimų aktualumas nagrinėjamos temos kontekste, analizuojant atsakomybės taikymo išaiškinimus už šių atliekų tvarkymo pažeidimus bei vertinant EEJA sąvokos apibrėžties pritaikymo praktikoje neaiškumus. Teismų praktikos analizė atlikta taikant tikslią atranką į tyrimo imtį įtraukiant Lietuvos teismų sprendimus, kuriuose tiesiogiai arba netiesiogiai nagrinėjami EEJA tvarkymo, gamintojų ir importuotojų pareigų, EEJA priėmimo vietų, atliekų tvarkymo licencijavimo, atliekų sutvarkymą įrodančių dokumentų, aplinkosauginių sankcijų, atsakomybės ir proporcingumo klausimai. Nacionalinės teismų praktikos pasirinkto analizei branduolį sudarė 2007–2024 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Vilniaus apygardos administracinio teismo, Vilniaus apygardos teismo, Šiaulių apygardos teismo ir kitų teismų sprendimai. Prie duose pateiktos apibendrintos bylos atrinktos pagal jų materialų ryšį su EEJA tvarkymo sistema bei taisyklių tinkamu laikymusi, o ne vien pagal formalų atliekų sąvokos paminėjimą. Nagrinėjamų sprendimų ryšys atsakomybės taikymo problemų kontekste bei gebėjimas atskleisti teisės normų taikymo praktikoje ypatumus, patvirtina sprendimų precedentinės ar argumentacinės reikšmės vertingumą. Teismų praktikos analizė orientuota ne į kiekybinį sprendimų vertinimą, bet į jų kokybinę analizę, siekiant identifikuoti pagrindines teisės taikymo tendencijas ir problemas.

Disertacijos temos aktualumui atskleisti ir išspręsti iškeltus uždavinius lygiagrečiai taikomi skirtingi, kokybiniuose tyrimuose naudojami tyrimų metodai: lyginamosios istorinės analizės, norminių teisės aktų dokumentų sisteminės analizės, loginės bei lingvistinės analizės metodai. Lyginamosios analizės būdu vertinamos gerosios šalių socialinės praktikos bei teismų praktikos sprendimų poveikis e. atliekų tvarkymo sistemos efektyvumui. Apžvelgiama geroji e. atliekų tvarkymo procesų optimizavimo praktika Austrijos, Belgijos, Airijos, Portugalijos, Liuksemburgo valstybėse, įgyvendinant pakartotinio naudojimo, antrinio perdirbimo prioritetus bei uždarojo ciklo sukūrimą. Tiriant tematikai atskleisti iškeltus uždavinius naudoti ir kiti tyrimų metodai duomenims surinkti bei apdoroti, tokie kaip dokumentų atranka pagal tyrimo objektą, normų identifikavimas, teismų sprendimų sisteminė paieška, loginė analizė, normų interpretavimas (gramatinis, sisteminis, istorinis), teisinis kvalifikavimas bei normų tarpusavio santykių analizė. Kokybinio turinio ir lyginamosios analogijos metodai taikomi siekiant suformuluoti teisinio reguliavimo tobulinimo pritaikymą, bendram SEEJA tvarkymo efektyvinimui.

Atsižvelgiant į konkretų tyrimo klausimą ir analizuojamų duomenų tipą, tyrime taikytos skirtingos metodikos: teismų sprendimų ir precedentų analizė, siekiant įvertinti esamą teisinę padėtį ir nustatyti aktualias teisės raidos tendencijas; įstatymų, reglamentų ir kitų pirminių teisės šaltinių analizė ir teisinis aiškinimas; taip pat kiekybiniai ir kokybiniai metodai, leidžiantys įvertinti teisinės politikos ir jos įgyvendinimo socialinį bei ekonominį poveikį visuomenei. Taip pat pasitelkiamas istorinis lyginamasis tyrimo metodas, leidžiantis įvertinti teisinių institucijų veiklos, teisinės doktrinos ir teismų praktikos turinio evoliuciją, formuojantis EEĖA teisės sampratai, atsižvelgiant į socialinės aplinkos pokyčius ir jų poveikį teisinio reguliavimo raidai.

Nuosekliai atliekama išsami kiekybinė ir kokybinė literatūros analizė, vertinant atitinkamų dešimtmečių progreso ir regeso EEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje pokyčius bei praktinius teisinio reguliavimo įgyvendinimo pavyzdžius. Aptariamoms šiandieninės SEEĖA augimo tendencijos pasaulyje, vertinama situacija Lietuvoje, siekiant atskleisti teisinio reguliavimo įgyvendinimo problemas ir trūkumus. Lyginamasis teisės metodas pasitelkiamas lyginant skirtingų šalių ir regionų teisinių sistemų struktūras, teisėkūros procesus ir teisinio reguliavimo įgyvendinimo stebėsenos rezultatus, kad nustatyti teisinio reguliavimo panašumus ir skirtumus.

Lyginami ir doktrininiai tyrimai, analizuojant teisinės doktrinos suformuotas sąvokas ir principus. Pasitelkiamas skirtingų metodologijų taikymo derinys, kad būtų visapusiškai suprastas ir atskleistas tyrimo objekto dalykas ir tinkamai išnagrinėta jo turinio esmė. Atliekant įstatymų leidybos istorijos tyrimą, analizuojami ir interpretuojami teisės aktų sukūrimo pagrindai, įskaitant juos rengusių įstatymų leidėjų ketinimų vertinimus. Analizuojant teisės tekstus, teismų nuomones, įstatymus ir traktatus, siekiama ištirti, kaip plėtojama ir aiškinama teisė SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje, paraleliai naudojantis ir mokslinėse publikacijose paskelbtų rezultatų tiriamuoju-lyginamuoju vertinimu.

Tema teoriškai grindžiama remiantis toliau išdėstytomis teorijomis.

Disertacijoje kompleksškai taikomi toliau aprašomi kokybiniai teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Tyrime remtasi norminės analizės, sisteminės analizės ir jurisprudencijos analizės metodais, kurie pasirinkti atsižvelgiant į nagrinėjamo objekto – EEĖA, įskaitant SEEĖA, tvarkymo teisinio reguliavimo – pobūdį. Metodų taikymo ribos iš esmės atsiskleidžia per pačią darbo struktūrą: norminė analizė taikyta vertinant teisės aktų turinį ir jų tarpusavio santykį, sisteminė analizė – identifikuojant reguliavimo nuoseklumo problemas, o teismų praktikos analizė – siekiant įvertinti teisės normų taikymo praktiką. Tyrime taikyti metodai derinami siekiant visapusiškai įvertinti EEĖA tvarkymo teisinį reguliavimą. Norminės analizės metodas taikytas nagrinėjant teisės aktų turinį, jų tarpusavio santykį ir reguliavimo apimtį.

Paminėtina, kad sisteminės analizės metodas pasitelkiamas ne tik medžiagos sisteminiui, kuriuo išryškinamos pagrindinės darbo potėmės, skyriai ir skyreliai, identifikuojamas objektas, pagrindinės problemos ir pagrindiniai bruožai, lyginant skirtingų pavojingų atliekų tvarkymo reguliavimo sritis ir SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo esminius sistemos formuojamus požymius, tačiau šio metodo pritaikymas leido įvertinti reguliavimo nuoseklumą ir identifikuoti galimas kolizijas bei fragmentiškumo problemas.

Lyginamosios analizės tyrimo metodas – vienas iš pagrindinių metodų, kurį pasitelkus tyrinėjami EEJA tvarkymo teisinio reglamentavimo prevencijos, perdirbimo, panaudojimo ir šalinimo srityse ypatumai, siekiant tinkamai atskleisti antrajame uždavinyje iškeltų tikslų esmę. Šiuo metodu lyginamos materialinės teisės normos, susijusios su SEEJA tvarkymo teisiniu reguliavimu, prevencijos įgyvendinimu, perdirbimu ir šalinimu tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalių teisinėje sistemoje. Šis metodas padeda analizuojant pavojingų atliekų sąvokas, nagrinėjant pavojingas atliekas apibrėžiančius teisės aktus, mokslines publikacijas, apibūdinti ir nustatyti pagrindinius pavojingų atliekų požymius. Nuodugniau ištiriami SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai prevencijos, tinkamo perdirbimo, pakartotinio naudojimo ir šalinimo srityse nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Siekiama nustatyti, kokiomis priemonėmis galima tinkamai įgyvendinti SEEJA tvarkymo prevencijos iškeltus uždavinius, kaip tinkamai perdirbti ir panaudoti šias atliekas, kaip reguliuojamas ir vykdomas SEEJA šalinimo procesas Lietuvoje, lyginant teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktikas tokiose valstybėse kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Kinija, Didžioji Britanija, Azija, Anglija, Vokietija, Kinija, Afrika ir skandinavų šalys. Lyginamajai analizei užsienio valstybės pasirinktos ne kaip reprezentatyvi visų valstybių imtis, o kaip tiksliniai skirtingų EEJA reguliavimo modelių pavyzdžiai. Jungtinės Amerikos Valstijos, įskaitant Kalifornijos ir Meino valstijų reguliavimo pavyzdžius, pasirinktos dėl decentralizuoto, valstijų lygmeniu formuojamo e. atliekų reguliavimo ir eksporto problematikos. Jungtinė Karalystė pasirinkta dėl atskiro atliekų valdymo plano ir palyginamo aplinkos politikos modelio palyginamojo vertinimo. Kinija ir Indija pasirinktos dėl didelio EEJA masto, neformalios perdirbimo rinkos problemų ir reguliavimo priemonių reikšmės besivystančių arba sparčiai augančių ekonomikų kontekste. Japonija pasirinkta dėl pažangesnių žiedinės ekonomikos ir elektronikos pramonės aplinkosauginės politikos sprendimų. ES valstybės narės tyrime naudotos daugiausia statistiniam palyginimui pagal EEJA surinkimo tikslų pasiekimą, o ne kaip atskiros nacionalinės teisės sistemų analizės objektas. Pasitelkiant mokslinėse užsienio šalių publikacijose analizuojamas e. atliekų ir SEEJA tvarkymo reguliavimo problemas, iškeliama pagrindiniai reikalavimai tinkamam teisiniui reglamentavimui suformuluoti, siekiant įgyvendinti ES propaguojamą, tinkamą ir saugią aplinkos politiką.

Istoriniu lyginamuoju metodu siekiama atskleisti smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo ištakas Lietuvoje ir užsienyje, numatytas ištirti pirmajame uždavinyje. Siekiama nustatyti, kaip toks teisinis reguliavimas susiformavo, kokie pagrindiniai SEEJA tvarkymo teisėkūros raidos etapai formavosi Lietuvos teisinėje sistemoje, iš kokių pirminių šaltinių susidarė dabartinis, galiojantis EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo mechanizmas, kokia SEEJA teisinės sampratos evoliucija ir reikšmė. Taip pat analizuojama elektros ir elektroninės įrangos atliekų sampratos genezė tarptautiniu mastu, tiriama smulkiųjų e. atliekų sąvokos apibrėžties norminiuose teisės aktuose detalizacijos evoliucija tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

Lingvistiniu metodu, vadovaujantis įvairių kalbotyros sričių ypatumais, atskleidžiamos teisės dokumentuose vartojamos EEJA, kaip pavojingų atliekų rūšies,

sampratų reikšmės. Svarbiausia šio metodo paskirtis – atskleisti EEĮA tvarkymo sąvokos vartojimo daugiareikšmiškumo problematiką atliekas reglamentuojančių teisės aktų kontekste ir išskirti bendrą SEEĮA sampratos apibrėžtį. Teisės normų ir sąvokų aiškinimas grindžiamas gramatiniu, semantikos, teisės normų ir terminų žodyno aiškinimo būdais.

Dokumentų analizės metodu renkama ir sisteminama informacija disertacinio darbo tematika. Analizuojama doktrininė literatūra, Lietuvos ir kitų užsienio šalių mokslinės publikacijos pasirinkta tematika, užsienio ir Lietuvos teismų praktika, tiriami ir interpretuojami statistiniai duomenys, atskleidžiantys problemos esmę, patvirtinantys prevencijos poreikį bei bendro principų ir teisėkūros tinkamo taikymo būtinumą, atskleidžiant antrajame ir trečiajame uždaviniuose nurodytus išnagrinėti klausimus. Pasitelkiant dokumentų analizės metodą, tiriami pagrindiniai EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai ir SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo specifika. Tyrime taikyta dokumentų, teisės aktų, teismų praktikos, lyginamoji ir statistinių duomenų analizė. Pagrindinę norminę tyrimo medžiagą sudarė ES ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys EEĮA tvarkymą, prevenciją, gamintojo atsakomybės principą, pavojingų medžiagų ribojimą, atliekų vežimą, aplinkos apsaugos pažeidimus ir administracinę atsakomybę. Analizuoti tiek galiojantys, tiek anksčiau teisės aktai, reikšmingi EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo raidai ir dabartinio teisinio reguliavimo problemoms nustatyti. Analizuojama Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Lietuvos teismų praktika pasirinktos temos aspektu, siekiant nustatyti, su kokiais probleminiais aspektais įstatymų leidėjas susiduria, formuodamas norminių teisės aktų turinį ir taisykles EEĮA tvarkymo srityje, įskaitant ir smulkiasias e. atliekas. Tiriamas atsakomybės taikymo poveikis, identifikuojamas ketvirtajame uždavinyje, siekiant užtikrinti SEEĮA tvarkymo pažeidimų prevencijos tinkamą įgyvendinimą. Tyrimo metu tikimasi išsiaiškinti specifinius SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo aspektus, susipažinti su esamomis SEEĮA tvarkymo, prevencijos įgyvendinimo, tinkamo perdirbimo, pakartotinio naudojimo ir nekenksmingo šalinimo praktinėmis problemomis bei atsakomybės taikymo ypatumais. Atlikus tyrimą, pateikiamas kritinis tyrimo vertinimas, aprašomi ir interpretuojami gauti rezultatai, nustatoma, kokie gali būti priimti naudingi teisinio reguliavimo tobulinimo sprendimai, efektyvinant SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo praktinį įgyvendinimą pagal numatytas prioritetines atliekų tvarkymo kryptis. Gautų tyrimo rezultatų pagrindu siekiama pateikti sprendimus bendram kompleksiniam EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo veiksmingumui užtikrinti, tobulinant numatytų tikslų įgyvendinimo procesus.

Disertacijoje aptariamas nubaudo (atsakomybės taikymo) ir skatinimo priemonių veiksmingumas EEĮ ir SEEĮ galutinių naudotojų elgesiui paveikti bei EEĮA tinkamam tvarkymui sureguliuoti. Lietuvos įstatymų teisinė bazė tirama taikomos atsakomybės kontekste. Nustatomos probleminės teisinio reguliavimo sritys, pateikiami pasiūlymai nustatytoms spragoms pašalinti. EEĮ ir SEEĮ galutiniai naudotojai, tokios įrangos gamintojai / platintojai ir jų atsakomybės ribų nustatymas, pasinaudojant teisinio reguliavimo įrankiais, laikytini tinkama tyrimo imties dalimi, nes teršėjų elgesio formavimas per teisinį reguliavimą neatsiejamas nuo subjektų, kuriems jis taikytinas,

yra tinkamas analizei atlikti objektas, kai siekiama sukurti bendrą, praktikoje realizuotiną, patobulintą teisinio reguliavimo mechanizmą.

Tyrimo eigoje suformuluoti išvestiniai pasiūlymai SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimui per efektyvumo realizavimo praktikoje įgyvendinimą. Statistinei analizei naudoti Aplinkos apsaugos agentūros duomenys apie EEĮ tiekimą Lietuvos vidaus rinkai, EEĮA surinkimą ir sutvarkymą, taip pat Eurostato ir Europos aplinkos agentūros duomenys apie ES valstybių narių šių atliekų surinkimo tikslų įgyvendinimą 2018–2024 m. Papildomai remtasi tarptautiniais UNITAR, UNU, ITU, OECD ir kitų institucijų duomenimis apie pasaulinius EEĮA srautus, tarpvalstybinį atliekų judėjimą, e. atliekų kiekio augimą ir žiedinės ekonomikos potencialą. Statistiniai duomenys tyrime naudoti aprašomajai ir palyginamajai, interpretacinei analizei atlikti, o ne ekonometriniam priežastinių ryšių įrodymui. Šių duomenų ribos susijusios su skirtinga nacionalinių apskaitos sistemų metodika, oficialių duomenų vėlavimu, galimu neapskaitytų EEĮA srautų neįtraukimu, neteisėto atliekų eksporto ir neformalios perdavimo rinkos nepakankamu matomumu, vartotojų namų ūkiuose kaupiamų smulkiųjų EEĮ prietaisų neapskaitymu ir EEĮ kategorijų pasikeitimais po 2018 m. Todėl statistiniai duomenys tyrime vertinami kaip reguliavimo efektyvumo požymiai, o ne kaip vieninteliai ar galutiniai EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos veiksmingumo įrodymai. Reguliavimo veiksmingumas vertinamas pagal teisės normų aiškumą ir suderinamumą, jų įgyvendinimo praktikoje problemas bei atliekų surinkimo tikslų pasiekimo rodiklius. Mažas bylų skaičius ir nepasiekti surinkimo tikslai laikomi papildomais požymiais, tačiau savaime neįrodo sankcijų sistemos neveiksmingumo.

Pasiūlymai sietini su efektyviai įgyvendintos depozitinės (užstato) sistemos taros surinkimui statistinių duomenų analizavimu, kurių dėka konstatuojama galimybė tokios sistemos pritaikymui SEEĮA tvarkymo srityje siekiant geresnių surinkimo rezultatų. Remiantis analogijos principo pritaikymu, siekiant pagerinti e. atliekų surinkimo rodiklius, siūloma pasiteisinusią praktiką pasitelkti ir SEEĮA tvarkymo srityje. Penktajame uždavinyje išryškinamos užstato sistemos realizavimo galimybės, vertinant finansinio atlygio politikos suformavimo, teisinio suregulavimo ir įgyvendinimo realų poveikį visuomenei bei aplinkai. Analizuojant ir lyginant galimus pasiekti rezultatus, įgyvendinant pakuočių, už kurias privaloma imti užstatą, sistemą, numatomas teigiamas skatinimo sistemos teisinio reguliavimo poveikis, siekiant efektyvaus SEEĮA tvarkymo pokyčio. Tiriamas analogijos principo praktinis pritaikymas, teisiškai sureguliuojant užstato SEEĮA tvarkymo srityje sistemos sukūrimą, struktūrą ir įgyvendinimą, analizuojant praktinio pritaikymo galimus trūkumus ir privalumus. Nagrinėjami galimi SEEĮA tvarkymo proceso, pasitelkiant užstato sistemą, veiklos etapai, vertinami mokestiniai, ekonominiai ir technologiniai tinkamo įgyvendinimo sprendimai, identifikuojami esminiai, analogijos pritaikymu grindžiami, realizacijos tolimesni veiksmai,

siekiant teisiniu reguliavimu sąlygoto praktinio pritaikymo efektyvumo³⁶.

Darbo struktūra

Darbą sudaro penkios dalys, išvados, pasiūlymai ir literatūra.

Pirmoje dalyje, remiantis EEJA sąvokų lyginamąja analize tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste bei jų pritaikymo galimybių teisinio reguliavimo atžvilgiu problematika, nagrinėjama smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų sampratos evoliucija ir specifiškumas.

Antroje dalyje analizuojamos SEEJA tvarkymo prioritetinės kryptys, teisinio reguliavimo prioritetų skirstymas žiedinės ekonomikos kontekste, apžvelgiamos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimo bei numatytų tikslų siekimo problemos besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse.

Trečioje dalyje tiriami SEEJA ir EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai nacionalinių teisės aktų retrospektyvos kontekste, jų indėlio svarba Lietuvos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje, apžvelgiama tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų įgyvendinimo reikšmė siekiant ES nustatytų tvarumo tikslų.

Ketvirtoje dalyje vertinama SEEJA augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje įtaka asmens sveikatos ir saugios aplinkos užtikrinimui. Analizuojami teisinės atsakomybės taikymo praktiniai aspektai, turintys reikšmės socialinės visuomenės elgesio ir paradigms formavimui, įgyvendinant specialiosios smulkiųjų EEJA srities tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčius.

Penktoje dalyje nagrinėjama technologijų ir socialinių veiksnių įtaka SEEJA augimo problematikai suvaldyti bei teisinio reguliavimo sistemos efektyvumui užtikrinti. Analizuojama unifikuotos atsakomybės už smulkiųjų EEJA tvarkymo pažeidimus taikymo praktinis poveikis teisinio reguliavimo efektyvumui, paraleliai vertinant užstato sistemos teisinio reguliavimo pritaikymo perspektyvos integravimo galimybes SEEJA tvarkymo sistemoje, kaip alternatyvos bausmių prerogatyvos pasirinkimui.

36 Pastaba: Dirbtinio intelekto ir automatizuoto vertimo įrankių naudojimas - rengiant šią disertaciją buvo naudoti dirbtinio intelekto (toliau – DI) ir automatizuoto vertimo įrankiai: OpenAI ChatGPT ir Microsoft Copilot – techniniam išnašų, literatūros sąrašo, priedų redagavimui bei formatavimo nuoseklumo tikrinimui; Google Translate ir DeepL Translator – pagalbiniam vertimui iš lietuvių kalbos į anglų kalbą ir iš anglų kalbos į lietuvių kalbą. Šie įrankiai nebuvo naudoti savarankiškam disertacijos mokslinių teiginių, tyrimo rezultatų, išvadų ar argumentacijos kūrimui. Visa DI ir automatizuoto vertimo įrankiais gauta medžiaga buvo autorės patikrinta, koreguota ir įvertinta; atsakomybė už galutinę disertacijos tekstą, jo tikslumą, šaltinių patikimumą ir akademinį sąžiningumą tenka autorei.

1. SEEJA SAMPRATOS APIBRĖŽTIES NUSTATYMO PROBLEMATIKA

Šiame skyriuje, remiantis EEJA sąvokų lyginamąja analize tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste, analizuojama EEJA ir SEEJA sampratos evoliucija ir specifiskumas. Istoriskai tiriama sampratos genezės eiga per teisinį reguliavimą, identifikuojami šių atliekų požymiai, kategorijos, gilinamasi į jų pritaikymo galimybių problematiką pasitelkus teisės aktų ir teismų praktikos lyginamąją analizę.

EEJA apibrėžties konkretumo požymių nustatymo problema, vertinant spartaus technologijų augimo įtaką ir besikeičiančius visuomenės vartotojiško elgesio pokyčius, gana sudėtingas procesas ne tik teisine, bet ir sociologine, technologine ir praktinio įgyvendinimo prasme. Norima pažymėti, kad disertacijoje EEJA dar apibūdinamos ir kaip e. atliekos. Jos apima visas elektros ir elektroninės įrangos atliekas, o SEEJA – išimtinai tik smulkiąsias EEJA, kurių priskyrimą šiai apibrėžčiai ir siekiama nuodugniai išanalizuoti bei identifikuoti aiškius, definicijai priskirtinus požymius.

Nagrinėjant SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo klausimą, dėl sparčios technologinės pažangos ir nuolat rinkoje atsirandančių naujų elektroninės įrangos prietaisų kyla vis daugiau sunkiai apibrėžiamų aspektų – tampa sunku nustatyti aiškų ir išsamų smulkiųjų e. atliekų sąvokos apibrėžties turinį. Vienas iš pagrindinių iššūkių apibrėžiant bendrąsias EEJA yra nustatyti, kurie elektroninės ir elektros įrangos prietaisai, jų naudojimo laikui pasibaigus, turėtų būti laikomi atliekomis, nuo kurio momento jie iškart tampa atliekomis ir ar įmanomas galutinis, bendras tokių atliekų apibrėžiantis sampratos išaiškinimas, kuriuo būtų suformuota aiški ir visapusiškai taikytina SEEJA sąvoka.

Kai kurie ekspertai teigia, kad e. atliekomis turėtų būti priskiriami tik tie prietaisai ar įranga, kuri visiškai nebefunkcionuoja arba kurios naudojimo laikas pasibaigęs. Kiti mokslininkai nurodo, kad e. atliekomis turėtų būti priskiriami ir prietaisai, kurie vis dar veikia, bet buvo pakeisti naujesniais modeliais³⁷. Dėl to kyla dviprasmiškai interpretuojamų neapibrėžtumų, vertinant tai, jog, kas vienam asmeniui gali būti laikoma atliekomis, kitam gali būti vis dar veikiantis ir naudingas prietaisas ar įranga.

Kyla sunkumų konkretinant EEJA, taip pat ir SEEJA, sampratą – būtina nustatyti ribą, kurią pasiekus įrangą galima laikyti atlieka ir kuri jų priskirtina smulkiosioms atliekoms, o kuri – ne. Tarkime, EEJA turėtų būti laikomi tik tie prietaisai ar įranga, kurioje yra tam tikras kiekis pavojingų medžiagų, tokių kaip švinas ar gyvsidabris bei kuri nėra stambi dydžio prasme. Tačiau šią ribą gali būti sunku nustatyti, mes skirtingose šalyse ji gali skirtis. EEJA sąvoka, atrodo, savaime suprantama, tačiau, vertinant analitiniu požiūriu ir teisiniu aspektu, pagrindinė apibrėžties dalis yra žodis „atliekos“ ir tai, ką jis reiškia – daiktas toliau nebenaudojamas ir savininkas jo atsisako kaip ne-naudingo arba nebereikalingo pagal paskirtį.

Elektros ir elektroninės įrangos atliekos, daugumos mokslininkų teigimu, suprantamos taip: „E. atliekos – terminas, vartojamas visų rūšių elektros ir elektroninės

37 William Rathje ir Cullen Murphy, *Rubbish! The Archaeology of Garbage* (Tucson: University of Arizona Press, 2001): 179, 181, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://books.google.lt/books?id=1i_B1c573OQC.

įrangos ir jos dalių daiktams, kurių savininkas atsisakė kaip atliekų neketindamas jų naudoti pakartotinai, apibūdinti.³⁸ Svarbu pažymėti, kad ši apibrėžtis apima visų rūšių EEJA, taip pat ir SEEJA, ji visiškai nesiejama su regioniniais skirtumais. Jei daiktas gali būti apibrėžiamas kaip turintis elektros komponentų, kuriems tiekama energija arba baterija, vadinasi, jis gali būti įtrauktas į e. atliekų sampratą apibrėžtį. Mokslininkų ir įstatymų leidėjų nuomone, toks požymis yra pakankamas. Vis dėlto ESTT nagrinėtos bylos dėl prekių priskyrimo e. atliekomis išaiškinimo, ES teisinio reguliavimo taikymo prasme, kelia dvejonių dėl esamo sampratų aiškumo ir to, ar nustatytų požymių pakanka.

Būtina paminėti, kad, nagrinėjant, kaip EEJA samprata evoliucionavo teisės doktrinoje ir teisės aktuose, mintyje turima tik tai, kad EEJA sąvoka išskirtinai apima smulkiąsias elektros ir elektroninės įrangos atliekas. Apibrėžtyje vartojamos dalių sąvokos reikšmė nurodo, kad, išardžius EEĮ, elementas turėtų būti pašalinamas, ir tai, kad įtaiso / įrangos atlieka turėtų būti elektrinio arba elektroninio pobūdžio. Apibūdinama ir „išmestas“ sąvoka, konstatuojant, kad tai taip pat yra vienas iš esminių apibrėžties elementų, nurodančių išmetimo veiksmo būtinumą, kad būtų galima patvirtinti atliekų priskyrimo faktą arba identifikuoti atsikratymo ir nenaudingumo esminį momentą (tai reikštų, kad savininkas, laikydamas daiktą pertekliniu ar nenaudojamu, sąmoningai jį priskiria atliekomis). Šis esminis momentas laikytinas kritiniu daikto naudingumo ir naudojimo kaitos tašku, galimai naudingą EEĮ keičiant į EEĮ atlieką.

Į formuojamą EEJA sąvoką būtina įtraukti nebenaudojamus prietaisus, kurie dar nėra atliekos, kad samprata būtų galima praktiškai pritaikyti. Prietaisas, kuris vis dar veikia ir galėtų būti naudojamas dar kartą, bet dėl atnaujinimo ar pirmenybės neteikiamas, nelaikomas e. atliekomis. Tačiau, jei netinkamai šalinamas, jis gali tapti atliekų tvarkymo problema. Pasak D. S. Khetriwos ir bendraautorių, „nėra vieno geriausio sprendimo ar teisės akto dėl EEJA, kuris tiktų visiems – nesvarbu, ar tai būtų suinteresuotųjų šalių, ar produktų, ar geografinis aspektas. Be to, nurodoma, kad nors pagrindiniai e. atliekų problemos elementai panašūs, yra keli būdai, kaip ją spręsti, kad būtų pasiektas tas pats galutinis tikslas – veiksmingai ir efektyviai tvarkomi nebenaudojami gaminiai“³⁹. Taigi būtina nustatyti bendrus standartus ir suderinti nacionalinius ir tarptautinius teisės aktus, kurie tinkamai apibrėžtų EEJA sampratą esmę, suformuotų bendrą, aiškiai e. atliekas apibūdinantį sąvokos apibrėžimą.

Anot Louisos Olds, Jungtinės Tautos jau 2010 m. nustatė išmaniųjų technologijų kuriamų atliekų keliamą riziką žmonių sveikatai, ypač atkreipdamos dėmesį į tai, kad teisinio reguliavimo pagrindinė kryptis turėtų būti nukreipta ne tik į gamintojo, bet

38 A. Stephanie et al., „One Global Definition of E-Waste“, *Step Initiative c/o United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability* (2014): 4, 5, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://api.globalewaste.org/publications/file/194/One-Global-Definition-of-E-waste.pdf>.

39 Deepali S. Khetriwal, Ruediger Widmer, Ruediger Kuehr, ir Jaco Huisman, „One WEEE, Many Species: Lessons from the European Experience“, *Waste Management & Research* 29, 9 (2011): 954, 955, 956, <https://doi.org/10.1177/0734242X11413327>.

ir į teršėjo atsakomybės principus, integruojant juos į direktyvas⁴⁰. Apibrėžiant EEĮA, buvo pažymima, kad e. atliekos susideda iš visumos elektros ir elektroninės įrangos produktų bei jų komponentų. Nors ES tokių atliekų definicija platesnė, Jungtinių Amerikos Valstijų Aplinkos apsaugos agentūra (toliau – EPA) telkėsi į siauresnį tokių atliekų kategorizavimą, žvelgdama iš vartotojo perspektyvos⁴¹.

Jungtinių Tautų aplinkos apsaugos programos tyrimai nustatė, jog iš elektroninių produktų perdirbimo proceso metu (deginimo, lydymo) išsiskiria pavojinga emisija, neigiamai veikianti aplinką ir paliekanti didesnių anglies pėdsakų negu pirminis tokių produktų pagaminimas. Per metus pagaminama apie 54 mln. metrinių tonų telefonų, kompiuterių ir kitų vadinamųjų elektroninių atliekų – tai atitinka 7 kilogramus kiekvienam žmogui žemėje. Prognozuojama, kad iki 2050 m. EEĮA net padvigubės, jei nebus imtasi aktyvių veiksmų, nes vos 17 proc. e. atliekų yra perdirbama, visa kita dalis išmetama, o besivystančiose šalyse dažniausiai tokias atliekas perrenka nelegalūs darbuotojai, įskaitant vaikus, kad išgautų vertingų medžiagų. Tai kelią ypač didelį pavojų jų sveikatai ir kenkia pačiai aplinkai⁴².

Apibendrinant galima teigti, kad problema, susijusi su EEĮA apibrėžties nustatymu, technologijų augimo kontekste vis sudėtingėja ir reikalauja kruopštaus įvertinimo. Dėl sparčios technologinės pažangos ir nuolatinio naujų elektroninių prietaisų tiekimo į rinką, SEE įrangos diegimo augančios pasiūlos ir paklausos sunku nustatyti aiškią, išsamią ir baigtinę e. atliekų apibrėžtį. Nustatyti konkrečius požymius, pagal kuriuos būtų galima elektros ir elektroninius įrenginius priskirti prie atliekų ar išimtinai prie SEEĮA, įvertinant, nuo kada tokia įranga tampa atliekomis (ar įtraukiant, ar ne ir jau nebenaudojamą įrangą, kuri dar nėra atliekos). Tai yra esminės užduotys formalizuojant teisės sąvoką.

1.1. SEEĮA sampratos genezė

Smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų nekomplektiškumo ir gausos problema yra sudėtinga ir daro didelį poveikį ne tik aplinkai ir sveikatai, bet ir tinkamo teisinio reguliavimo sprendimams priimti bei įgyvendinti. Dėl sparčios technologinės pažangos ir nuolat pasirodančių naujų elektroninių prietaisų sunku nustatyti išsamią SEEĮA sąvokos apibrėžtį. Tai, kad nėra aiškos sampratos, gali kelti painiavą, tvarkant šias atliekas. Tokia padėtis gali neigiamai veikti aplinką ir žmonių sveikatą ir kenkti tvarkymo procesų efektyvumui. Vienas iš pagrindinių bendrinių EEĮA apibrėžimo

40 Louisa Olds, „Curb Your E-Waste: Why the United States Should Control Its Electronic Exports“, *Cardozo Journal of International and Comparative Law* 20 (2012): 827, 828, 855, <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/qidcnbzd3j>.

41 Louisa Olds, „Curb Your E-Waste: Why the United States Should Control Its Electronic Exports“, *Cardozo Journal of International and Comparative Law* 20 (2012): 830, <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/qidcnbzd3j>.

42 Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa, „How Disposable Tech Is Feeding an E-Waste Crisis“, 2022, <https://www.unep.org/news-and-stories/story/how-disposable-tech-feeding-e-waste-crisis>.

užduočių – nustatyti, kurie EEĮ prietaisai turėtų būti laikomi atliekomis. EEĮ atliekomis turėtų būti priskiriami tik tie prietaisai, kurie neveikia arba kurių naudojimo laikas pasibaigęs. Kiti teigia, kad EEĮ taip pat turėtų būti priskiriami prietaisai, kurie vis dar veikia, bet buvo pakeisti naujesniais modeliais⁴³. Dėl to kyla sunkumų ir kuriant bendrą teisinį reguliavimą.

EEĮ sąvokos apibrėžtumo iššūkis – nustatyti ribą, kurią pasiekus galima EEĮ ir SEEĮ neabejotinai laikyti atliekomis, ir apibrėžti požymius, pagal kuriuos tokias atliekas būtų galima priskirti prie smulkiųjų atliekų. EEĮ apibrėžties įvairovė grindžiama ne tik EEĮ prietaisų įvairove ir nuolatine inovatyvių sprendimų gamyboje kaita, bet ir prietaisų gyvavimo ciklu, o tai jų skirstymą, teisinio reguliavimo prasme, dar labiau apsunkina. Kai kurie prietaisai pagaminti taip, kad tarnautų ilgiau nei kiti, kiti gali būti pakartotinai naudojami, tretieji – tik perdirbami, kai kurie yra pavojingi, o kai kurie pavojaus nekelia, tačiau jų dalys turi atitinkamą kiekį pavojingų medžiagų. Tokia įvairovė kelia sumaištį tvarkant šias atliekas, todėl sunku nustatyti nuoseklią ir veiksmingą tvarkymo praktiką, kaip ir tinkamai teisiniu požiūriu sureguliuoti efektyvius šių atliekų tvarkymo procesus.

Atliekų evoliucijai ir klasifikacijai pagal sritis didelę įtaką ir poveikį turi istoriniai, socialiniai, ekonominiai ir teisinio progreso visuomenėje veiksniai. Tai turėtų būti vertinama ir tiriama holistiniu požiūriu, siekiant nustatyti SEEĮ valdyti ir teisiskai reguliuoti reikšmingus, esminius pokyčius, inicijuojančius poveikio būdus ir teises priemones.

Inovatyviosios technologijos plėtos laikais šios tarpdisciplininės SEEĮ tvarkymo teisinio reguliavimo tematikos ištirimo metodologija formuojama grindžiamosios teorijos pagrindu. Grindžiamosios teorijos tyrimo metodas atsirado prieš pusšimtį metų ir paplito skirtingų sričių socialiniuose moksluose, taip pat ir teisės srities tyrimuose, todėl yra tinkamas panaudoti įrankis šiandienines realijas analizuojančiuose, tarpdiscipliniuose tyrimuose⁴⁴. Tyrimai prasideda nuo empirinio tyrimo, kurio pagrindu tiriama teorija taikytina teisėje, inicijavimo iki duomenų perkėlimo į jais grįstą teoriją. Šiame tyrime tokia metodika taikoma, siekiant ištirti e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo veiksmingumą ir efektyvumą bei tikintis nustatyti galimas skirtingų sprendimų pritaikymo variacijas per atliekamą pasitvirtinusių neigiamų hipotezių probleminių sričių konstatavimą, tokiu būdu ieškant galimų įgyvendinti sprendimų, kad būtų galima visapusiškai pertvarkyti EEĮ tvarkymo teisinį reguliavimą ir pritaikyti jį praktikoje.

Socialinių tikslų užtikrinimo požiūriu, teisės aktai, kurių įgyvendinimo administracinės sąnaudos didelės, kelia nemažai ne tik teisėkūros, bet ir ekonominės politikos įgyvendinimo, aplinkosaugos veiksmingumo bei išteklių panaudojimo technologinių procesų vystymosi atžvilgiu iššūkių skirtingose srityse. Siekiant visapusiškai ištirti ir suvokti SEEĮ definiciją, būtina pažvelgti į e. atliekų sampratą holistiniu aspektu,

43 William Rathje ir Cullen Murphy, *Rubbish! The Archaeology of Garbage* (Tucson: University of Arizona Press, 2001): 179, 181, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://books.google.lt/books?id=1i_B1c573OQC.

44 Agnė Jurgaitytė-Avižienė, „Ką turėtų žinoti psichologas prieš naudodamas grindžiamąją teoriją savo tyrimuose“, *Vilniaus universitetas, Psichologija* 45 (2012): 106, 107, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:4594929/>, <https://doi.org/10.15388/Psichol.2012.45.1534>.

neattribution vienos atliekų rūšies sąvokos nuo kitų atliekų rūšių sampratų konteksto.

Vertinant atliekų apibrėžtį praktinio pobūdžio prasme, galima matyti, kad atliekos, klasifikuojamos pagal sritis, ne visuomet buvo skirstomos teisinio reguliavimo vertinimo kontekste. Elektros ir elektroninės įrangos atliekų sąvoka atsirado palyginti neseniai ir tai atspindi spartų technologijų vystymąsi bei didėjančią gaminamų, bet vis dažiau išmetamų, elektros ir elektroninės įrangos prietaisų kiekį. Manytina, kad pirmasis oficialus elektroninių atliekų apibrėžimas ir jų priskyrimas konkrečiai atliekų rūšiai atsirado XX a. 10-ojo dešimtmečio pabaigoje ir XXI a. pradžioje. Hai-Yong Kangas ir Julie M. Schoenung teigė: „Nuo devintojo dešimtmečio, vystantis į vartotojus orientuotoms elektros ir elektroninėms technologijoms, vartotojams parduodama daugybė elektroninės įrangos vienetų. Šių vartotojiškų elektroninių prietaisų (VEE) naudingo tarnavimo laikas yra palyginti trumpas, o dėl sparčiai kintančių įrangos funkcijų ir galimybių jis vis trumpėja. Dėl to susidaro didelis pasenusios elektroninės įrangos atliekų srautas.“⁴⁵

2003 m. ES priėmė Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvą⁴⁶. Joje ji apibrėžė elektronines atliekas ir nustatė pirmąją išsamią jų surinkimo, apdorojimo ir šalinimo sistemos teisinio reguliavimo taisyklę. EEĮA direktyva buvo vienas iš pirmųjų teisės aktų, kuriuo konkrečiai sprendžiama didėjanti elektros ir elektroninės įrangos atliekų problema ir skatinamas atsakingas jų tvarkymas. Atkreiptinas dėmesys, kad Bazelio konvencija⁴⁷ dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio judėjimo ir jų šalinimo kontrolės taip pat apima EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sritį, siekiant sureguliuoti tarpvalstybinį e. atliekų judėjimą, kad būtų apsaugota žmonių sveikata ir sumažintas šių atliekų neigiamas poveikis aplinkai.

Verta pažymėti, kad įvairiose šalyse ir regionuose e. atliekų apibrėžtis ir klasifikacija gali skirtis, o SEEĮA laikomų daiktų apimtys, laikui bėgant, gali keistis, rinkoje įsitvirtinant naujiems smulkiesiems elektros ir elektroninės įrangos prietaisams. Paminėtina, kad atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas ir kiekvienos atliekų rūšies sąvokų išgryninimas, sietinas su istoriniais, socialiniais ir ekonominiais veiksniais, teisės doktrinoje išsamiau pradėtas nagrinėti tik nuo XX a. pradžios. Lietuvoje bendroji atliekų sąvoka ir požiūris į atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo svarbą nagrinėtas M. Vasiliausko disertacijoje⁴⁸. Užsienio valstybės į e. atliekų tematiką moksliniu aspektu pradėjo gilintis

45 Hai-Yong Kang ir Julie M. Schoenung, „*Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options*“, *Resources, Conservation and Recycling* 45 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>.

46 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2003 m. sausio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0096&from=LT>.

47 *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės*, Sprendimas 93/98/EEB – Bazelio konvencijos patvirtinimas Europos bendrijos vardu, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=LEGISUM:l28043&from=LT>.

48 Martynas Vasiliauskas, *Teisinis atliekų tvarkymo reguliavimas: probleminiai aspektai: disertacija* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011): 19, 20, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/08/Martynas-Vasiliauskas_Teisinis-atlieku%C5%B3-tvarkymo-reguliavimas_probleminiai-aspektai.pdf

tik nuo 2000 metų. E. atliekų definicijos užuomazgų pradininkais galima laikyti tokius mokslininkus kaip H.-Y. Kangas, J. M. Schoenung, J. Nriagu, E. A. Udofia, I. Ekongas, G. Ebukas, J. Joines, M. Heacock ir kt., M. S. Sankhla ir kt., X. Yangas ir kt., R. Baidya ir kt., M. O. Ababio ir kt.⁴⁹ Atliekant tyrimus buvo stengtasi įvertinti naudingų medžiagų, išgaunamų iš e. atliekų, kiekio didinimo strategijas ir koherenciją EEJA tvarkymo srityse. Vis dėlto teisinio reguliavimo tobulinimo aspektu tyrimų ir rekomendacijų, kurios turėtų esminę vertę tokių atliekų tvarkymo efektyvumui pagerinti ar galėtų būti pritaikomos tobulinant teisinį reguliavimą, ypač Lietuvoje, autorei prieinamuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose neaptikta.

Keičiantis ir vystantis visuomenei, įvykus socialiniams pokyčiams ir paspartėjus technologinei raidai, e. atliekų tvarkymo tinkamo sureguliuojimo temos tyrimai tampa vis aktualesni. Vertinant ankstesnių laikų socialines, visuomenines, ekonomines, išteklių realizavimo ir technologinio vystymosi veiklos sritis, poreikio EEJA sampratai identifikuoti ar plėtoti nebuvo. Bendrosios atliekos buvo laikomos žmogaus veiklai nebereikalingomis liekanomis, kurių reikia atsikratyti: „Atliekos – medžiaga ar daiktas, kurių turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti.“⁵⁰ Vis dėlto ši definicija galbūt neturėtų būti visapusiškai pasitelkiama šiais laikais, ypač tuomet, kai atliekos turi svarų ekonominį aspektą civilinėje apyvartoje ir tampa vis pelningesniu verslo objektu. Ypač tokios atliekos, kurios turi elektroninės ar elektros įrangai gaminti naudingų elementų. Tačiau visuomenei evoliucionuojant ir technologijoms vystantis, paraleliai evoliucionavo ir atliekų samprata, todėl susiformavo poreikis tyrinėti ir valdyti atliekas kaip atskirą, visuomenei reikalingą sritį.

Pasak K. P. Baldé ir bendraautorių, nuo 1990-ųjų EEJ iš esmės pakeitė žmonių gyvenimą, nes gaminiai paplito visame pasaulyje, todėl dėl vis didėjančių technologinių

49 Hai-Yong Kang ir Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45 (2005): 398, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Michelle Heacock ir kt., „Prevention-Intervention Strategies to Reduce Exposure to E-Waste“, *Reviews on Environmental Health* 33, 2 (2018): 220, <https://doi.org/10.1515/reveh-2018-0014>; Jennifer Joines, „Globalization of E-Waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3. žiūrėta 2026 birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>; Michelle Heacock ir kt., „E-Waste and Harm to Vulnerable Populations: A Growing Global Problem“, *Environmental Health Perspectives* 124, 5 (2016): 4, 5, <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.1509699>; Mahipal Singh Sankhla ir kt., „Effect of Electronic Waste on Environmental and Human Health“, *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 10, 9 (2016): 98, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://iosrjournals.org/iosr-jestft/papers/vol10-issue9/Version-1/P10090198104.pdf>, <https://doi.org/10.9790/2402-10090198104>; Xiuli Yang ir kt., „Towards Holistic Governance of China's E-Waste Recycling: Evolution of Networked Policies“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 7407 (2020): 5, 17, 18, <https://doi.org/10.3390/ijerph17207407>; Rahul Baidya ir kt., „Supply Chain Analysis of E-Waste Processing Plants in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 38, 2 (2020): 174, <https://doi.org/10.1177/0734242X19886633>; Martin Oteng-Ababio ir kt., „Building Policy Coherence for Sound Waste Electrical and Electronic Equipment Management in a Developing Country“, *Journal of Environment & Development* 29, 3 (2020): 322, 323, <https://doi.org/10.1177/1070496519898218>.

50 Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, suvestinė redakcija nuo 2023-01-31 iki 2024-12-31, *Valstybės žinios*, 1998-07-08, Nr. 61-1726, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/ast>.

naujovių ir sparčiai augančio pardavimo e. atliekos tapo vienu iš sparčiausiai augančių atliekų rūšių srautų⁵¹.

EEĖA sampratos apibrėžtis kelia neaiškumų teisinio reguliavimo aspektu ir nėra visapusiškai priimtina, vertinant visuomenės požiūriu, elgesio ir suvokimo galimybių kontekstą. Atliekų sąvoka tyrinėtą ne kartą teisės doktrinoje. Atliekos joje apibrėžiamos kaip „įvairiausi panaudoti ir išmesti gaminiai“⁵². EEĖA definicija analizuota siaurąja prasme, nustatant abstrakčiai suformuluotą sampratos turinį ir įvardijant, jog EEĖA yra terminas: „Terminas „e. atliekos“ laisvai taikomas vartotojų ir verslo elektroninei įrangai, kurios naudingo tarnavimo laikas yra pasibaigęs arba beveik pasibaigęs.“⁵³ Kaip matyti iš pateiktos sąvokos turinio ir sampratos struktūros, nevienalytis šių atliekų sritis rodmuo suponuoja poreikį tinkamai ir aiškiai apibrėžti tokią atliekų sritį. Remiantis K. P. Baldé ir bendraautorių įžvalgomis, svarbu paminėti, kad „kategorijos neturėtų būti apibrėžiamos pernelyg konkrečiai pagal produktus, kurie nekelia pavojaus aplinkai arba kuriuose nėra vertingų medžiagų, arba kurie užima didelę rinkos dalį, nes dėl to atsiranda per daug nereikšmingų kodų ir dėl to papildomai pritaikoma nereikalinga administracinė našta respondentams“⁵⁴. Tikėtina, kad dėl frazės „elektros ir elektroninės įrangos atliekos“ struktūros apibrėžties gali susidaryti teisėkūros įgyvendinimo spragų užuomazgų. Pagal nusistovėjusią atliekų klasifikavimo struktūrą, atliekos skirstomos į rūšis pagal panaudojimo sritis. Kyla klausimas, kodėl EEĖA klasifikavimas nėra detalai išskaidytas.

Holistiniu požiūriu žvelgiant, elektros ir elektroninės įrangos atliekų specifikacijai lyg ir turėtų būti priskirtinas baterijų ir akumuliatorių atliekų srities teisinis reguliavimas, tačiau šios atliekos skiriamos į atskirą atliekų rūšį. O, pavyzdžiui, elektros ir elektroninės įrangos atliekos, teisinio reguliavimo vertinimu, nėra skirstomos į bendrąsias atliekų rūšis. Loginiu požiūriu, tai būtų vertinama kaip tikslinga teisinio reguliavimo priemonė, reiškianti labiau į tikslą orientuotą tinkamo teisinio reguliavimo įgyvendinimo poziciją.

Šiandieninis EEĖA terminas, vertinant globalųjį aspektą teisėkūros procese, teisės aktuose ir kasdienėje vartosenoje suprantamas, interpretuojamas ir taikomas skirtingai. Bendro ir visuotinai priimtino EEĖA termino suformulavimo poreikis analizuotas

51 K. P. Baldé et al., *E-Waste Statistics: Guidelines on Classification, Reporting and Indicators 2015* (Tokyo: The United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability, 2015): 5, 6, 7, 8, ISBN 978-92-808-4554-9, https://i.unu.edu/media/ias.unu.edu-en/project/2238/E-waste-Guidelines_Partnership_2015.pdf.

52 Europos Parlamentas, „*Elektros ir elektronikos atliekos ES: faktai ir skaičiai (infografikas)*“, 2022, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20201208STO93325/elektros-ir-elektronikos-atliekos-es-faktai-ir-skaiciai-infografikas>.

53 Official website of the State of California, Electronic Waste Management, „*What Is E-Waste?*“ 2022. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://calrecycle.ca.gov/electronics/>.

54 K. P. Baldé et al., *E-Waste Statistics: Guidelines on Classification, Reporting and Indicators 2015* (Tokyo: The United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability, 2015): 23, 24, 25, ISBN 978-92-808-4554-9, https://i.unu.edu/media/ias.unu.edu-en/project/2238/E-waste-Guidelines_Partnership_2015.pdf.

jau 2014 m., įtraukiant klausimo svarstymą į darbotvarkės tikslus⁵⁵. Čia buvo nustatytas subjektiškumo elementas, vertinant momentą, nuo kada įrenginiai tampa e. atliekomis. Smulkiosios EEĮA vertinamos kaip bendrųjų e. atliekų dalis. Baigtinio sąrašo teisinio reguliavimo prasme galutinai suformuota nėra. EEĮA priskiriama įranga, siejama su šviesos šaltinių eksploatavimo sfera, o elektroninė įranga skirstoma į detaliizuotas atliekų specifikacijas, kurios lemia šių atliekų priskyrimą, būtent į EEĮ atliekų kategorizavimą. E. atliekos taip pat žinomos kaip atliekos, apibrėžiamos kaip bet koks prietaisas ar įrenginys, maitinamas elektra ir kuris nebereikalingas ar nereikalingas jo savininkui. Teisinis elektroninės įrangos atliekų apibrėžimas gali skirtis, atsižvelgiant į jurisdikciją, tačiau paprastai jis apima daugybę elektroninių prietaisų, tokių kaip kompiuteriai, televizoriai, mobilieji telefonai ir kita platus vartojimo elektronika.

Elektroninės įrangos atliekų apibrėžimas pateikiamas Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvoje. Joje elektroninės atliekos apibrėžiamos kaip bet kokia įranga, kuri, priklausanti nuo elektros srovių ar elektromagnetinių laukų, pasiekė savo gyvenimo pabaigą⁵⁶. Jungtinėse Valstijose nėra federalinio elektroninių atliekų apibrėžimo. Tačiau atskiros valstybės gali turėti savo apibrėžimus. Pavyzdžiui, Kalifornijoje elektroninės atliekos apibrėžiamos kaip bet koks įrenginys, kuriame naudojamos baterijos arba elektros laidai, ir šis apibrėžimas apima daugybę elektroninių prietaisų, tokių kaip kompiuteriai, televizoriai, mobilieji telefonai ir kita platus vartojimo elektronika. Teisinis elektroninės įrangos atliekų apibrėžimas dažnai apima daugybę elektroninių įrenginių, kurių savininkai nebenaudoja arba kurie jiems nereikalingi ir kurie, netinkamai šalinami, gali pakenkti aplinkai.

Analizuojant globalią e. atliekų susidarymo ir jų šalinimo įgyvendinimo problematiką, EEĮA definicijos prasme orientuojamasi į smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo, prevencijos, tinkamo perdirbimo, pakartotinio panaudojimo, realizavimo ir šalinimo problemas teisinio reguliavimo požiūriu. Pagrindžiant tokį specifinės atliekų srities pasirinkimą, remiamasi šių atliekų augimo tendencijų aktualumu, nurodant, kad kaip tik šiai specifinės srities atliekų rūšiai turėtų būti kuriamas specializuotas teisinis reguliavimas, kad būtų efektyviai ir praktiškai išspręstos tinkamo įgyvendinimo problemos. Tyrime minimi, bet nenagrinėjami elektros atliekų specifikacijos teisinio reguliavimo iššūkiai, sietini su baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo politikos sprendimais. Ši tema nepriskirtina prie EEĮA teisinio reguliavimo srities, vertinant tai, kad baterijų atliekų teisinis reguliavimas yra kaip atskira atliekų rūšis, turinti savo apibrėžtį⁵⁷, todėl specializuotas SEEĮA tvarkymo

55 A. Stephanie ir kt., „One Global Definition of E-Waste“, Step Initiative c/o United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability (2014): 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://api.globalewaste.org/publications/file/194/One-Global-Definition-of-E-waste.pdf>.

56 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų, 2003 m. sausio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32002L0096&from=LT>.

57 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/66/EB dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų ir Direktyvos 91/157/EEB panaikinimo, 2006 m. rugsėjo 6 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32006L0066&from=lt>.

teisinio reguliavimo išskyrimas, tikėtina, turėtų praktinę naudą, siekiant šių atliekų mažinimo tikslų.

Siekiant suprasti SEEĮ atliekų kategorizavimo proceso dinamiką ir atsižvelgiant į sudėtingą šių atliekų kaupimosi srautą, tikslinga sukurti sistemą, fiksuojančią svarbiausius e. atliekų požymius. Šiuo metu oficialūs ir (arba) vyriausybių bei akademinės bendruomenės duomenys, kalbant apie bendrųjų EEĮA sampratos kategorizavimą, nesutampa, todėl visi turimi duomenys turėtų būti generuojami ir sisteminami, siekiant sukurti bendrą teisinio reguliavimo mechanizmą, sietiną su statistiniais klasifikatoriais ir esamais šių atliekų identifikaciniais kriterijais. Tokia suderinta sistema ir atitinkamas kategorizavimas padėtų ne tik ištirti su EEĮA susijusius duomenis, bet ir kaupti e. atliekų statistinius rodmenis, juos palyginti su kitų skirtingų šalių visame pasaulyje duomenimis. Tokia strategija padėtų sprendžiant SEEĮA kiekio augimo problematikos klausimą, pasitelkiant teises, ekonomines, socialines ir technologines disciplinas, kad būtų pasiektas bendras tikslas. Statistinių duomenų analizės prasme apžvelgiamos ir tyrinėjamos realijos, susijusios su visų EEĮA bendrąja esama situacija, rodo būtiną plėtoti efektyvesnio teisinio reguliavimo įgyvendinimo tobulinimo poreikį.

EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo požiūriu prasme įstatymų leidėjas siekia EEĮA mažinimo ir jų prioritetinio prevencinio įgyvendinimo. Tačiau norint pasiekti ir įgyvendinti nustatytus tikslus, būtina vertinti ir stebėti, ar patobulintas tinkamas teisinis reguliavimas bus pritaikomas, kad būtų galima įgyvendinti ES nustatytų strategijų kuriamus sprendinius, siekiant efektyvaus EEĮA tvarkymo užtikrinimo ateityje, ypač kruopščiai įvertinant SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo specifiškumą. SEEĮA sampratos vertinimo prasme, elektros ir elektroninė įranga yra skirtingų atliekų rūšims priskiriamų atliekų šaltiniai, todėl įstatymų leidėjas ir atliekų politikos formuotojai turėtų atsižvelgti į pačių atliekų specifines savybes, jų apibrėžtį, sudėtį, požymius, jų sukūrimo šaltinius ir imtis teisinių priemonių, skirtingai apibrėžti šias atliekų rūšis teisinio reguliavimo požiūriu kontekste.

EEĮA ir SEEĮA sampratai priskirtinų įrenginių sąrašo nebaigtinumas ir daugiareikšmiškumas teisės aktuose

Teisės doktrinoje nėra visuotinio sutarimo dėl teisinio e. atliekų apibrėžimo, todėl dažniausiai EEĮA sąvoka sietina su *end of life*– gyvenimo pabaigos terminu⁵⁸. Kiekviena valstybė nustato savo EEĮA produktų vartojimo trukmės sąrašą ir tai, kurie EEĮ produktai laikomi e. atliekomis. Nacionaliniai apibrėžimai ir subnacionaliniai e. atliekų apibrėžimai labai skiriasi. Dažniausiai EEĮ produktų sąrašas apima įvairias ryšių technologijas (kompiuterius, mobiliuosius telefonus, nešiojamuosius kompiuterius, ausines ir vaizdo žaidimų pultus), taip pat įvairių tipų buitinių prietaisų naudojimo technologijas (medicinos prietaisus ir buitinius prietaisus). Tačiau teisiniai

58 Pastaba: "End of life" anglų kalboje naudojamas terminas reiškiantis "įrangos gyvavimo ciklo pabaigą" nurodytas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanči kai kurias direktyvas, 2008 m. lapkričio 19 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098> bei European Commission, Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment, 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0019>.

apibrėžimai, atvirkščiai, neapibrėžia e. atliekų absoliučiąja verte ir nesusiaurina jų iki išsamaus vartojamų / naudojamų prekių sąrašo. Vienas iš tokių pavyzdžių galėtų būti integruojamos elektroninės dalys. Be to, vis naujos elektroninių prietaisų, skirtų įvairių žmonių poreikiams patenkinti, rūšys sukelia tam tikrų sunkumų teisiniam EEĮA apibrėžimui pateikti. Tinkamas išanalizavimas ir kokybinis EEĮA sąvokos teisinio reguliavimo ištyrimas, SEEĮA sampratos apibrėžimas padėtų suformuluoti konkretesnę, teisiniam reguliavimui tinkamesnę tokių atliekų sąvoką ir tai turėtų teigiamą įtaką ne tik teisinio reguliavimo tobulinimo procesams, bet ir tiems, kurie tas atliekas sukuria. Tinkama definicija gali turėti įtakos tam, kad atliekas sukuriantis asmuo įgytų supratimą, kokios atliekos priskirtinos šiai kategorijai ir kokių gali kilti pasekmių už nustatytų taisyklių nesilaikymą.

Analizuojama tema stokojama mokslinių tyrimų ir jų pritaikymo praktikoje galimybių atskleidimo. Įspūdingas elektros ir elektroninės įrangos gaminių produkcijos ir vartojimo tempas pasaulinėje rinkoje, per kurį elektroniniai gaminiai tapo prieinami kiekvienam vartotojui, leidžia daryti prielaidą, kad kompiuterių ir naujų technologijų amžiuje EEĮA yra ir liks vienos iš sparčiausiai augančių atliekų rūšių. Atsižvelgiant į kompiuterizavimo tendencijas, elektronika generuojamų prekių gamyba ir panaudojimas toliau augs, todėl teisinis tokių atliekų tvarkymo reguliavimas prevencijos, perdirbimo, panaudojimo ir šalinimo srityse bus aktualus ne tik dabar, bet ir ateityje.

Paminėtina, kad EEĮA, taip pat ir SEEĮA, priskiriamos prie pavojingų atliekų rūšių, nes jose esantis gyvsidabris, kadmio, švinas, chromas VI, polibrominti bifeniilai ir polibrominti difenileteriai, asbestas kelia pavojų sveikatai ar aplinkai, ypač jei jie apdorojami ne geriausiomis sąlygomis. Pavojingos EEĮA ir jų prevencijos reguliavimo ypatumai svarbūs ne tik valstybės interesams, bet ir visos visuomenės gerovei užtikrinti, nes tinkamas šių atliekų teisinis prevencijos, perdirbimo, panaudojimo ir šalinimo reguliavimas tiesiogiai turės įtakos mūsų aplinkai, jos ekosistamai ir mūsų pačių gyvenimo kokybei bei sveikatai.

Būtina pažymėti, kad Europos Sąjungos Tarybos priimtos direktyvos 3 straipsnio 1 dalyje⁵⁹ atliekos apibrėžiamos kaip „medžiaga ar objektas, kurio turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti“ ir kurios yra tiesiogiai susijusios su didžiuliais išteklių – tiek medžiagų, tiek energijos – nuostoliais. EEĮA apibūdinamos kaip „bet koks“ prietaisas, kuriame esantis elektros maitinimo šaltinis pasiekė savo gyvenimo pabaigą⁶⁰. Šis apibrėžimas rodo, kad tokių atliekų šiandieniniame technologijų amžiuje yra daugiausia ir vis didėjanti technologijų paklausa tik didins šių atliekų augimo mastą, todėl tinkamas EEĮA tvarkymo prevencijos, panaudojimo, perdirbimo ir šalinimo procesų teisinis reguliavimas pagrindžia pasirinktos temos aktualumą.

EEĮA apibrėžiamos taip: „Medžiaga ar objektas, kurio turėtojas atsikrato, ketina ar

59 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., Pub. L. No. 32008L0098, OJ L 312 (2008), <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

60 „*Aplinkos apsaugos politika ir teisė* – VGTU – Vilniaus Gedimino Technikos Universitetas“, žiūrėta 2018 m. sausio 7 d., <http://www.ebooks.vgtu.lt.skaitykla.mruni.eu/pdfreader/aplinkos-apsaugos-politika-ir-teis>.

privalo atsikratyti“; medžiagos, kurios yra tiesiogiai sietinos su didžiuliais išteklių – tiek medžiagų, tiek energijos – nuostoliais; EEĮ atliekos apibūdinamos kaip „bet koks“ prietaisas, kuriame esantis elektros maitinimo šaltinis pasiekė savo gyvenimo pabaigą⁶¹; tai pritaikytina ir SEEĮA. Vis naujos SEEĮ, skirtos nuolatos augantiems žmonių poreikiams patenkinti, rūšys apsunkina teisinio reguliavimo unifikavimo procesus ir neleidžia sukurti bendro bei nekintamo EEĮA apibrėžimo. Direktyvoje⁶² atliekos apibrėžiamos kaip „medžiaga ar objektas, kurio turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti“ ir kurios yra tiesiogiai susijusios su išteklių nuostoliais. Tarptautinėje teisėje EEĮA identifikavimas kelia nemažai diskusijų ir neaiškumų, kurių atsiranda dėl sampratos turinio. Vienoje ESTT byloje buvo prašoma priimti prejudicinį sprendimą dėl mišrioje atliekose esančių EEĮ dalių (kabelių iš vario). Buvo nagrinėjama baudžiamoji byla prieš „Omni Metal Service“ dėl elektros kabelių atliekų eksporto iš Ispanijos į Kiniją per Nyderlandų teritoriją, apie šį vežimą iš anksto nepranešus Nyderlandų valdžios institucijoms, teisinio reguliavimo išaiškinimo⁶³. Teismas išaiškino, kad pagal Europos Bendrijos reglamento Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo Europos Bendrijos viduje, į Bendriją ir iš jos priežiūros ir kontrolės, iš dalies pakeisto reglamentu Nr. 2557/2001, II priede pateiktą žaliojo atliekų sąrašo GC 020 kategoriją, susijusią su elektronikos įrangos laužu, reikia vertinti kaip apimančią kabelių laidus, tik jei šie laidai yra elektroninės įrangos dalis.

Šalių tikslas buvo išsiaiškinti, ar privaloma pranešti eksportuojant panaudojimo tikslais atliekas, kurias sudaro dviejų skirtingų medžiagų junginys, kuris nėra nurodytas reglamento II priede, kai tuo tarpu pačios junginių sudarančios medžiagos nurodytos šiame priede. ESTT priėmė sprendimą ir išaiškino, kad tai, kad atlieka sudaryta iš dviejų elementų, kurie, net numatyti atskirai, gali būti atliekos, įtrauktos į žaliąjį atliekų sąrašą, negali automatiškai reikšti, kad tokia sudėtinė atlieka priskiriama šiam sąrašui. Iš tiesų atliekų apdorojimo sąlygos ir galimi su jų tvarkymu susiję pavojai aplinkai nebūtinai yra tokie patys, jie gali skirtis pagal tai, ar atitinkamą atlieką sudaro vientisas kelių elementų junginys, ar kiekvienas minėtas elementas sudaro atskirą atlieką. Remiantis išaiškinimu, kyla pagrįstų dvejonių dėl EEĮA sąvokos atskirtinumo ir jų sampratos įtvirtintos teisiniame reguliavime, tiek tarptautiniame, tiek nacionaliniame, aiškumo tvarkymo proceso praktiniame įgyvendinime.

Detalizuojant reglamento Nr. 259/93 II priede pateikto atliekų žaliojo sąrašo⁶⁴ išaiškinimą, nurodoma: „Nepaisant to, ar atliekos yra įtrauktos į šį sąrašą, ar neįtrauktos,

61 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., 3 straipsnio 1 dalis.

62 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, op. cit.*

63 *Europos Teisingumo Teismo sprendimas 2007 m. birželio 21 d. Byla C-259/05 Omni Metal Service*, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1508706377391&uri=CELEX:62005CJ0259> (žiūrėta 2019 m. rugpjūčio 2 d.).

64 *Dėl ataskaitų apie Tarybos reglamento (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų gabenimo į Europos Bendriją, iš Europos Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės įgyvendinimą teikimo Europos Komisijai tvarkos aprašo patvirtinimo*, 2004 m. gruodžio 29 d. Nr. D1-698, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.248772?jfwid=x4249kqzc>.

jos negali būti vežamos kaip žaliosios atliekos, jeigu užterštos kitomis medžiagomis tiek, kad: a) tai padidintų su atliekomis susijusią riziką, kai jos tampa tokios, kad jas būtų galima įtraukti į gintarinį arba raudonąjį sąrašą, arba b) šių atliekų neįmanoma panaudoti taip, kad jos būtų saugios aplinkai.“

EEJA skirstomos į stambiuosius namų apyvokos prietaisus, smulkiuosius namų apyvokos prietaisus, informacinių technologijų ir telekomunikacinės įrangos, elektrinius ir elektroninius įrankius (išskyrus stambius stacionarius pramoninius prietaisus), žaislus, laisvalaikio ir sporto įrangą, vartojimo įrangą, apšvietimo įrangos, medicininių prietaisų (išskyrus implantuotus ir infekuotus prietaisus), stebėsenos ir kontrolės prietaisus, automatinį daiktų išdavimo įtaisus. Visuose šiuose prietaisuose yra atitinkamų pavojingų medžiagų, tokių kaip gyvsidabris, kadmis, švinas, asbestas, antipirenai, polibromintai ir kt., kurios nurodytos ir bendroje EEJA apibrėžtyje, todėl SEEJA taip pat laikomos pavojingomis atliekomis.

Remiantis Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyva⁶⁵, elektros ir elektroninės įrangos atliekos skirstomos į 1 lentelėje (žr. priedus, p. 202-204) nurodytas kategorijas. Verta pažymėti, kad sąrašas ir klasifikacijos nėra baigtinės. Vertinant sąrašo turinį šandieninio realijų kontekste, matyti, kad pagal pasikeitusius vartojimo, technologijų raidos ir sociokultūrinius požymius sąrašas neatitinka esamos realybės. Atkreiptinas dėmesys, kad pirmiau išvardytos kategorijos yra bendrinės, įvairiose šalyse ir regionuose jos gali skirtis. Technologijoms ir skaitmenizavimui plečiantis, EEJA klasifikacija taip pat turi būti adaptuojama ir koreguojama, kaip ir jos tvarkymo teisinio reguliavimo praktinis pritaikymas ir nauda visuomenei. Šiandieniniame skaitmenizuotame pasaulyje kuriami nauji elektros ir elektroninės įrangos prietaisų tipai, naudojamas dirbtinis intelektas, saulės ir kitų alternatyvių energetinių išteklių šaltinių naudojami prietaisai, išrandami nauji, elektrą vartojamų prietaisų prototipai, jų šaltiniai, kurie, laikui bėgant, gali būti keičiami į kitas alternatyvas. Todėl teisinio reguliavimo prasme ne tik šiandien, bet ir ateityje esamos klasifikacijos ir joms priskirtini įrenginiai bei jų teisinis reguliavimas turi būti nuolat peržiūrimas ir atnaujinamas, atsižvelgiant į socialinės visuomenės poreikius, besivystančią rinką ir skaitmeninių technologijų evoliucionavimą.

1.2. EEJA sampratų lyginamoji analizė teisinio reguliavimo kontekste

Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos ir jų tinkamas tvarkymas – tai neišsėmiama problema, kurią būtina spręsti nuolat tobulinant teisinį reguliavimą, ieškant ir kitų į prevenciją orientuotų būdų, kaip pašalinti išsiskynusį ir geometrine progresija besitęsiantį EEJA kiekio augimą. Paminėtina, kad Bazelio konvencijoje dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų ir jų tvarkymo kontrolės EEJA apibrėžiamos

65 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų (nauja redakcija)*, 2012 m. liepos 4 d., PDF, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0019&from=lt>.

kaip „elektros ir elektroninės įrangos atliekos“, įskaitant buitinę ir nebuitinę įrangą⁶⁶. ES priėmus direktyvą dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų, kurioje nustatyti EEJA surinkimo ir perdirbimo tikslai, EEJA buvo apibrėžiamos kaip „bet kokia įranga, kurios veikimas priklauso nuo elektros srovės ar elektromagnetinių laukų“⁶⁷. Jungtinėse Amerikos Valstijose elektroninių atliekų tvarkymas reglamentuojamas valstybiniu lygmeniu, pritaikant naujus įstatymų projektus ir inicijuojant e. atliekų tvarkymo programas, kad būtų užtikrinta atliekų suvaldymo kontrolė⁶⁸. Indijoje e. atliekų tvarkymo teisinis suregulavimas sustiprintas taikant 2016 m. priimtas Elektroninių atliekų tvarkymo taisykles (E-Waste (Management) Rules, 2016), kuriomis buvo išplėsta EPR, nustatyti e. atliekų surinkimo tikslai ir reglamentuotos pagrindinių šių atliekų tvarkymo subjektų pareigos⁶⁹. Kinijoje EEJA tvarkymas reglamentuojamas Atliekų katalogo pagrindu. Jame e. atliekos priskirtos pavojingoms atliekoms⁷⁰. Pastebėtina, kad kiekviena valstybė, nors ir pasitelkdama skirtingas teisinio reguliavimo įgyvendinimo priemones, vis dėlto EEJA tvarkymą reguliuoja teisės aktų priėmimo ir taikymo įrankiais. Dėl pakankamai abstrakčių EEJA apibrėžčių ir nustatytų reikalavimų įgyvendinimo kontrolės trūkumo, tikėtina, gali kilti taisyklių tinkamo laikymosi problemų.

Anot L. Olds, dėl to, kad Jungtinėse Valstijose nėra aiškos EEJA apibrėžties, įmonės ir asmenims gali būti sudėtinga tinkamai šalinti EEJA, o tai lemia neteisėtą išmetimą ir kitas netinkamo šalinimo formas⁷¹. Nesuderinus apibrėžčių ir tvarkymo praktikos tarp šalių, EEJA gali būti vežamos per sienas, ir tai gali turėti neigiamą poveikį aplinkai ir sveikatai⁷²; tai aktualu ir kalbant apie SEEJA.

Analizuojant teisinius atvejus, susijusius su EEJA tvarkymo reguliavimu, pasitelkiama Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų ir jų tvarkymo kontrolės, reguliuojanti pavojingų atliekų judėjimą tarp šalių, siekianti užkirsti

66 *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal*, 1989, <https://www.basel.int/Convention/Texts/ConvEng.pdf>.

67 European Commission, *Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment*, 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0019>.

68 United States Environmental Protection Agency, „Used Electronics“, 2025, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.epa.gov/recycle/electronics-donation-and-recycling>.

69 Government of India, Ministry of Environment, Forest and Climate Change, *E-Waste, (Management) Rules, 2016*, Notification No. G.S.R. 338(E), 23 March 2016. Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3(i), žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/1362/simple-search?query=G.S.R.+338+%28E%29+23-03-2016+%3A++E-Waste+%28Management%29+Rules+2016&searchradio=rules&utm>.

70 Quanyin Tan, *EPR for E-Waste Management in China* (Chief, General Office, Basel Convention Regional Centre for Asia and the Pacific, Tsinghua University, 2018): 9, 10, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/SiteAssets/Pages/Events/2019/Policy-awareness-workshop-on-E-waste/China%20E-waste%20EPR.pdf>.

71 Louisa Olds, *Curb Your E-Waste: Why the United States Should Control Its Electronic Exports*. *Cardozo Journal of International and Comparative Law* 20 (2012): 829, 830, 831, 846, 847, 849, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/qidcnbzd3j>.

72 *Ibid.*

kelių pavojingų atliekų šalinimui besivystančiose šalyse. Nagrinėjama atvejais gilinama į ES elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvą, kuri reglamentuoja elektroninių atliekų surinkimą, apdorojimą ir šalinimą valstybės narėse. Taip pat analizuojama Jungtinių Tautų bendroji klimato kaitos konvencija, kurioje numatyta tarptautinio bendradarbiavimo klimato kaitos srityje sistema, įskaitant šiltnamio efektą sukeliančių dujų, išmetamų šalinant EEĮA, mažinimą. Su šių nuostatų nesilaikymu susiję atvejai nagrinėjami tarptautiniuose teismuose, keliant klausimus dėl EEĮ priskyrimo šioms atliekoms ir siekiant nustatyti SEEĮA teisinio reguliavimo tobulintinas sritis.

Europos Teisingumo Teismas, nagrinėjantis konkrečiai su elektroninių atliekų reguliavimu susijusius klausimus, yra priėmęs keletą sprendimų dėl ES teisės aktų, susijusių su šių atliekų tvarkymu, įskaitant EEĮA direktyvą, kuria reglamentuojamas elektroninių atliekų surinkimo, apdorojimo ir šalinimo, teisinio reguliavimo išaiškinimas ir taikymas. Pasitaikė ginčų, kai įmonėms buvo iškeltos bylos dėl to, kad jos nesilaikė EEĮA direktyvos nuostatų. Pagrindinė problema – neišklumai, kas priskirtina EEĮA, o kurie daiktai, įrenginiai ar jų dalys šioms atliekoms nepriskirtinos. Vis dėlto tokios bylos būdavo nagrinėjamos žemesnės instancijos teismuose, o ne ESTT, tad išsamios tarptautinės praktikos yra nedaug. Verta paminėti, kad ESTT turi teisę aiškinti ir taikyti ES teisę, įskaitant aplinkosaugos teisės aktus, susijusius su atliekų tvarkymu. Taigi jei byla, susijusi su EEĮ atliekomis ar SEEĮA, perduodama ESTT kompetencijai, teismas gali spręsti visus teisinius klausimus, susijusius su atitinkamu ES teisės aktų EEĮA srityje aiškinimu ir taikymu.

Svarbu pažymėti, kad SEEĮA tvarkymas yra kompleksinis klausimas, apimantis įvairius sektorius ir skirtingus subjektus – tiek gamintojus, tiek platintojus, tiek šalinimo įmones ir atitinkamas valdžios institucijas. Aktualios bylos, susijusios su e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimu, nagrinėtos ESTT, prisidėjo prie ES atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo nuostatų taikymo praktikoje aiškinimo. Vienoje iš bylų, nagrinėjant sąvokų „elektros ir elektroninė įranga“ ir „elektriniai ir elektroniniai įrankiai“ taikymą, kreiptasi dėl garažo vartų automatikos⁷³ priskyrimo šios rūšies atliekoms teisinio išaiškinimo. Byloje buvo prašoma priimti prejudicinį sprendimą pagal Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvos 2002/96/EB 2 straipsnio 1 dalį, 3 straipsnio a punktą, IA ir IB priedus, direktyvos 2012/19/ES 2 straipsnio 1 dalies a punktą, 2 straipsnio 3 dalies b punktą, 3 straipsnio 1 dalies a ir b punktus, I ir II priedus. Teismas aiškino, kad „iš Direktyvos 2002/96 2 straipsnio išplaukia, kad į šios direktyvos taikymo sritį patenka produktai, kurie atitinka tris kumuliacines sąlygas, t. y. pirma, jie turi būti EEĮ, antra, turi būti priskirti prie šios direktyvos IA priede nurodytų kategorijų ir, trečia, jie negali būti kitos rūšies įrangos, kuriai minėta direktyva netaikoma, dalis ar tokia įranga“. Taigi EEĮ sąvoka apibrėžiama beveik vienodai, t. y. kaip įranga kuriai tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, ir įranga, skirta tokioms srovėms ar laukams kurti, perduoti arba išmatuoti, naudoti esant ne didesnei kaip 1000 V kintamosios srovės įtampai ir ne didesnei kaip 1500 V nuolatinės srovės įtampai. Šios

73 *Europos Sąjungos Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-369/14 Sommer Antriebs und Funktechnik GmbH*, 2014 m. liepos 23 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=165922&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=9135970>.

bylos objektas priskirtinas ir šiai tematikai, nes tokia įranga laikytina SEEIA.

Direktyvos 2002/96 3 straipsnio a punkte prie šios apibrėžties pridėtas reikalavimas, kad įranga priklausytų šios direktyvos IA priede nurodytoms kategorijoms, o tai nagrinėjamu atveju automatikai tinkamai veikti reikalinga apytiksliai nuo 220 V iki 240 V elektros įtampa, t. y. ne didesnė kaip 1000 V įtampa esant kintamajai srovei ir ne didesnė kaip 1500 V įtampa esant nuolatinei srovei, todėl ši automatika gali būti EEI, kaip tai suprantama pagal direktyvą 2002/96, ir yra EEI pagal direktyvą 2012/19.

Byloje C-6/94 Komisija prieš Vokietiją ESTT nusprendė, kad Vokietija netinkamai įgyvendino ES direktyvą dėl atliekų pagrindų, nes nesiėmė būtinųjų priemonių, kad būtų užtikrintas aplinkai saugus atliekų panaudojimas ir šalinimas. Šioje byloje nustatyta, kad ES valstybės narės turi teisinę pareigą imtis priemonių tinkamam atliekų tvarkymui užtikrinti ir kad ESTT turi teisę imtis veiksmų prieš valstybes nares, kurios nesilaiko savo įsipareigojimų pagal ES atliekų tvarkymo teisę⁷⁴.

Kitoje aktualioje byloje C-304/04 Švedija prieš Komisiją⁷⁵ ESTT nusprendė, kad ES sąvartynų direktyva nedraudžia valstybėms narėms nustatyti griežtesnių aplinkosaugos reikalavimų sąvartynams, nei nustatyti direktyvoje (byloje nagrinėjamas būtent e. atliekų tvarkymo atvejis). Šioje byloje išaiškinta, kad valstybės narės gali būti lanksčios įgyvendindamos ES atliekų tvarkymo teisę, jei tai nekenkia ES teisės tikslams. Vertinant šio sprendimo turinį, galima teigti, kad valstybės narės yra lanksčios dėl e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo, tad specializuoto SEEIA tvarkymo teisinio reguliavimo savo valstybėje tobulinimas ir keitimas yra pateisinamas, siekiant bendrųjų, ES teisės iškeltų aplinkosauginių tikslų.

Tai tik keletas ESTT sprendimų, kuriuose nagrinėjami e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tinkamo įgyvendinimo praktiniai atvejai. Galima paminėti ir bylą, kurioje nagrinėjama EEIA sąvoka ir jos apibrėžties taikymo identifikavimo problematika. ESTT pateiktas prašymas priimti prejudicinį sprendimą dėl ieškovės Europos Komisijos, atstovaujamos A. Marghelio ir K. Saaremäel-Stoilov, bei atsakovės Estijos Respublikos teismo ginčo, siekiant pripažinti, kad Estija netinkamai į savo teisę buvo perkėlus 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų 13 straipsnio i punkto iii papunktį, 8 straipsnio 2 dalies trečią pastraipą ir 8 straipsnio 3 dalies antrą pastraipą, todėl neįvykdė įsipareigojimų pagal šią direktyvą. Ši byla susijusi su tuo, kad direktyvos 3 straipsnio i punkto iii papunktyje apibrėžiamas EEI gamintojas⁷⁶. Estijos EEIA reglamentuojančiose nuos-

74 *Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla T-171/94 Descom Scales Manufacturing Co. Ltd v. Council of the European Union*, Pirmosios instancijos teismo (ketvirtoji kolegija, išplėstinė sudėtis) sprendimas, 1995 m. rugsėjo 14 d., žiūrėta 2024 m. rugpjūčio 28 d., <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=T-171/94&language=en>; <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?text=&docid=103537&pageIndex=0&doclang=en&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5917397>.

75 *Europos Sąjungos oficialusis leidinys, Informacija ir pranešimai*, 55 tomas, 2012 m. spalio 9 d., ISSN 1977-0960, C 304, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:304:FULL>.

76 *Europos Komisija prieš Estijos Respubliką*, ieškinys pateiktas 2009 m. gruodžio 17 d., byla C-528/09, 2010/C 63/44, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CN0528&from=LT>; <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=electrical%2Bwaste&docid=70499&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8400397#ctx1>.

tatose yra du skirtingi gamintojo apibrėžimai, todėl tai apsunkina atliekų tvarkymo nuostatų supratimą ir taikymą, o šitai traktuotina kaip įsipareigojimų pagal direktyvą nesilaikymas. Taip pat konstatuota, kad valstybė narė tinkamai neperkėlė į nacionalinę teisę nuostatų dėl atliekų surinkimo, savo teisės aktuose nustatydamą, kad apdorojimo arba aplinkai tinkamo šalinimo sąnaudos parduodant naujus produktus atskirai pirkėjams nepateikiamos. Iš ESTT sprendimų matyti, kad teismas patvirtino valstybės narės teisinės pareigos principą, kuriuo ES valstybės narės turi teisinę pareigą imtis priemonių tinkamam atliekų tvarkymui užtikrinti ir laikytis savo įsipareigojimų pagal ES įgyvendinamą atliekų tvarkymo teisinį reguliavimą.

ESTT taip pat buvo analizuojamas klausimas dėl prašymo priimti prejudicinį sprendimą dėl atliekų sąvokos direktyvoje 2008/98 „Vartotojų grąžinti elektros prietaisai – Likutis“ ir direktyvos 2012/19 – „Panaudotos elektros ir elektroninės įrangos siuntimas“ reikalavimo laikytis tikslumo⁷⁷. ESTT išaiškino, kad pagrįstai kyla klausimas, ar atliekų sąvoka apibrėžta pakankamai tiksliai, kad būtų galima pagrįsti baudžiamąją sankciją pagrindinėje byloje. Pagal Pagrindinių teisių chartijos 49 straipsnio 1 dalies pirmą sakinį, tiek ES teisinėje sistemoje, tiek nacionalinėse teisinėse sistemose didelė reikšmė teikiama reikalavimams, kurie susiję su nusikalstamų veikų ir bausmių teisėtumo principu (*nullum crimen, nulla poena sine lege*).

Byloje konstatuota, kad iš platintojų ar tiekėjų įsigytų didelių elektros prietaisų, kuriuos vartotojai grąžino, siunta turi būti laikoma atliekų vežimu, kaip apibrėžta reglamente (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo su pakeitimais, padarytais reglamentu (ES) Nr. 255/2013, jei iš anksto nenustatyta, kad visi prietaisai yra veikiantys, arba jei ne visi prietaisai yra tinkamai apsaugoti nuo sugadinimo vežant. Kita vertus, konstatuota, kad prietaisai, kurie tapo nebereikalingi ir yra neatidarytoje originalioje pakuotėje, nesant jokių papildomų įrodymų, nelaikomi atliekomis, kiek tai susiję su grąžintomis prekėmis, kurių funkcionalumas nebuvo patikrintas arba kurių funkcionalumui atkurti reikalingas remontas, kuris dar nebuvo atliktas. Čia pateiktas atliekų sąvokos aiškinimas turi būti įgyvendinamas, taikant baudžiamąsias sankcijas už EEĮA tvarkymo pažeidimus tik tuo atveju, jei jie buvo padaryti po to, kai į nacionalinę teisę buvo visiškai perkeltas direktyvos 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų VI priedas, arba vėliausiai po teismo sprendimo šioje byloje priėmimo. Taigi apibrėžtumas ir sąvokos išaiškinimai, vertinant atsakomybės taikymo aspektu, turi būti nagrinėjami tiek ES, tiek nacionalinių teisės aktų turinio kontekste, bet akivaizdu, kad platintojai ir toliau susiduria su EEĮ, kuri priskirtina e. atliekoms, sampratos neaiškumui.

Remiantis bylos turiniu, vienu atveju pasisakoma, jog prietaisai, kurie tapo nebereikalingi ir yra neatidarytoje originalioje pakuotėje, nesant jokių papildomų įrodymų, nelaikomi atliekomis, kai tai susiję su grąžintomis prekėmis, kurių funkcionalumas nebuvo patikrintas arba kurių funkcionalumui atkurti reikalingas remontas, kuris dar atliktas. O pagal nebereikalingumo požymį, formaliai vertinant EEĮA sąvokos turinį,

77 Advokatės generalės Kokott išvada byloje C-624/17 *Openbaar Ministerie v. Tronex BV*, pateikta 2019 m. vasario 28 d., <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=electrical%2Bwaste&docid=208286&pageIndex=0&doclang=LT&mode=req&dir=&occ=first&part=1&cid=8400397>.

tokia įranga ar jos dalys turėtų būti priskirtinos e. atliekoms, tačiau, kaip išaiškino teismas, nesant jokių papildomų įrodymų dėl prekių funkcionalumo atkūrimo patikrinimo, nebenaudojimo požymio suabsoliutinimas, priskiriant įrangą e. atliekoms, netaikomas. Vertinant nagrinėtos bylos aplinkybes, galima teigti, kad vien tai, jog EE įranga ar jos dalys nebenaudotinos, o tai yra vienas iš EEĮA nustatymo požymių, nelaiškoma pakankamu pagrindu prekes priskirti šių atliekų tipui ir taikyti atsakomybę už jų tvarkymo taisyklių nesilaikymą. Reikalaujama papildomų įrodymų ir pagrindimo, sietino su jų funkcionalumo atkūrimo galimybėmis, vertinimo, kad būtų įrangą galima laikyti EEĮ atlieka.

SEEJA išskirtinumas ir apibrėžimas turėtų teigiamą praktinę prasmę, siekiant užtikrinti tokių atliekų tvarkymo efektyvumą ir palaikyt prevenciją. Pasitelkiant deducinius samprotavimus, analizuojama hipotezė, kad tokių atliekų netinkamo tvarkymo pasekmė sietina su keliama grėsme visuomenės sveikatai. Hipotezė pagrindžia iš nagrinėtų šaltinių darytina išvada, kad netinkamai šalinant e. atliekas į orą, vandenį ir dirvožemį gali patekti toksinių cheminių medžiagų ir teršalų, kurie gali turėti neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai. Remiantis Nriagu ir bendraautorijų tyrimais, iš išmestų elektroninių prietaisų išsiskiriantis švinas gali užteršti dirvožemį ir vandenį, o tai gali sukelti sveikatos problemų, neurologinių pažeidimų ir lėtinti vaikų raidą⁷⁸. Deginant elektronines atliekas į orą gali išsiskirti toksinės cheminės medžiagos, dioksinai ir furanai, dėl to gali atsirasti kvėpavimo sutrikimų ir kitų sveikatos bėdų⁷⁹.

Kita vertus, indukcinė analizė pradedama samprotavimais, kad remiantis konkrečiais pastebėjimais daromos bendros išvados leidžia teigti, kad tinkamas e. atliekų tvarkymas, pavyzdžiui, surinkimo ir perdirbimo programos, gali gerokai sumažinti neigiamą SEEJA poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai. Europoje atliktas M. Compagnoni tyrimas parodė, kad EEJA tvarkymo programos gali padidinti EEJA surinkimą, perdirbimą ir sumažinti netinkamo šalinimo poveikį aplinkai⁸⁰. Panašias grėsmes nustatė J. Fu ir kt. Kinijoje atliktas tyrimas dėl e. atliekų tvarkymo. Jis parodė, kad, tinkamai tvarkant ir perdirbant EEJA, galima išgauti vertingų medžiagų ir sumažinti e. atliekų poveikį ne tik aplinkai, bet ir visuomenės sveikatai⁸¹.

Analizuojant nacionaliniuose ir tarptautiniuose teisės aktuose pateikiamas EEJA atliekų sąvokas, jų klasifikavimą ir kategorijas, svarbiausiu laikomas EEJA reguliuojantis Lietuvos Respublikos norminis teisės aktas – Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių

78 J. Nriagu ir kt., „Health Risks Associated with Oil Pollution in the Niger Delta, Nigeria“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 13, 3 (2016): 346, <https://doi.org/10.3390/ijerph13030346>.

79 Olds, *supra* note, 71.

80 Marco Compagnoni, „Is Extended Producer Responsibility living up to expectations? A systematic literature review focusing on electronic waste.“, *Journal of Cleaner Production* 367, 133101, (2022): 30, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133101>

81 Jianjie Fu ir kt., „E-waste Recycling in China: A Challenging Field“, *Environmental Science & Technology* 52, 12 (2018): 6727, <https://doi.org/10.1021/acs.est.8b02329>.

patvirtinimo pakeitimo“.⁸² Įsakyme nurodoma, kad EEĮA taisyklės privalomos visiems asmenims, kurių veikla susijusi su EEĮ gamyba, importu, eksportu, platinimu ir (ar) šios įrangos atliekų tvarkymu, taisyklių netaikant asmenims, kurie įsigyja kito asmens pagamintą ar įvežtą paženklinatą EEĮ ir (ar) įrangą perleidžia kitam asmeniui. Asmenys, užsiimančys EEĮA tvarkymu, pirmiausia įvertina, ar atskirai surinkta neišardyta elektros ir elektroninė įranga tinka paruošimui naudoti pakartotinai. EEĮA tvarkytojai užtikrina, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekos pirmiausia būtų paruošiamos naudoti pakartotinai. Netinkamos paruošti naudoti pakartotinai EEĮA turi būti tvarkomos, pasirenkant tinkamiausius atliekų perdirbimo būdus pagal Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo ir Atliekų tvarkymo taisyklių reikalavimus. Taisyklės parengtos įgyvendinant ES direktyvų nuostatas⁸³, atitinkamai siekiant suderinti jas ir su reglamento dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo reikalavimais. Jos taikomos nedarant poveikio Lietuvos Respublikos ir Europos Sąjungos teisės aktų, reglamentuojančių visuomenės sveikatos ir aplinkos apsaugą bei cheminių medžiagų valdymą, reikalavimams, visų pirma – EP ir ET reglamentui Nr. 1907/2006⁸⁴ dėl cheminių medžiagų registracijos įvertinimo autorizacijos ir apribojimų (toliau – REACH), kuriuo įsteigta Europos cheminių medžiagų agentūra, taip pat kitiems teisės aktams, susijusiems su atliekų tvarkymu ir produktų projektavimu įvertinimo.

Taisyklėse vartojamos sąvokos „atliekų naudojimas, atliekų perdirbimas, atliekų surinkimas, atliekų šalinimas, atliekų tvarkymas, paruošimas naudoti pakartotinai, pakartotinis naudojimas, elektros ir elektroninės įrangos atliekos, elektros ir elektroninės įrangos platintojas, gamintojas, importuotojas, laikymas“ atitinka Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme vartojamas sąvokas. Taip pat nurodoma, kad EEĮA priėmimo vieta – buitinės elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo vieta, įrengta EEĮ gamintojo, importuotojo ar licencijuotos gamintojų ir importuotojų organizacijos, vykdančių LR Vyriausybės nutarimu Nr. 61⁸⁵ patvirtintos EEĮA tvar-

82 *Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo pakeitimo“*, e-TAR, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/e09cf450ec9d11e3bb22becb572235f5/asr>.

83 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2012 m. liepos 4 d., <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/19/oj/lit>; *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/112/EB, iš dalies keičianti Tarybos direktyvas 76/768/EEB, 88/378/EEB, 1999/13/EB ir Europos Parlamento ir Tarybos direktyvas 2000/53/EB, 2002/96/EB ir 2004/42/EB*, 2008 m. gruodžio 16 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008L0112>.

84 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo*, OL 2008 L 345, p. 68, iš dalies keičiantį *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentą (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos*, 2006 m. gruodžio 18 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008R1272>.

85 *Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 61 „Dėl dokumentų, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir jų reikalavimų vykdymo, lėšų, gautų pagal šiuos dokumentus, kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių ir mažiausio elektros ir elektroninės įrangos atliekų kiekio, kurį turi sutvarkyti elektros ir elektroninės įrangos gamintojai ir importuotojai, nustatymo“*, 2006 m. sausio 19 d., Nr. 61, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.269594/asr>.

kymo 2 užduoties vykdymo variantą. Naujos rūšies EEĮ gamintojai ar importuotojai (taip pat ir SEEĮA) privalo teikti informaciją atliekų tvarkymo įmonėms apie elektros ir elektroninės įrangos medžiagas ir dalis, jų išmontavimą, galimą paruošimą naudoti pakartotinai, šioje įrangoje esančias pavojingas medžiagas bei mišinius ir jų buvimo vietas. Taisyklėse įtvirtinta, kad informacija atliekų tvarkymo įmonėms turi būti pateikiama leidiniuose ar elektronine forma ne vėliau kaip po vienerių metų, kai gaminys pasirodė rinkoje. SEEĮ platintojai privalo nemokamai priimti vartotojo atiduodamas buitines EEĮA tuo atveju, jeigu šios atliekos yra tos pačios paskirties kaip platintojo platinama elektros ir elektroninė įranga. Nacionaliniuose Lietuvos teisės aktuose nurodytas teisinis e. atliekų reguliavimas ir ES teisės aktuose nurodytos taisyklės turinio esmė atitinka vienas kitą.

Lietuvoje ratifikuotos ir taikytinos EEĮA tvarkymui reguliuoti teisės normos neprieštarauja ES įtvirtintuose teisės aktuose suformuotoms bendrosioms praktikoms ir atitinka ES nustatytus tikslus, susijusius su tinkamo e. atliekų tvarkymo užtikrinimu. Kadangi tinkamas EEĮA tvarkymas ir šalinimas yra esminis, siekiant mažinti neigiamą poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai, sudėtingo SEEĮA klasifikavimo tikslinimas ir aiškesnis išskyrimas teisinio reguliavimo lygmeniu turėtų reikšmingą praktinę vertę. LR EEĮA ir jų teisinės tvarkymo procedūras reglamentuoja norminiai teisės aktai. Esminės šios srities nuostatos įtvirtintos Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme. Įsigaliojęs 2002 m., jis nustato bendruosius atliekų tvarkymo principus ir reikalavimus, taikomus ir tam tikroms SEEĮA kategorijoms.

2019 m. pakeistame įstatyme EEĮA (taip pat ir SEEĮA) apibrėžiamos kaip „elektros ir elektroninė įranga ir jos dalys, skirtos atliekoms surinkti, naudoti ir šalinti“⁸⁶. Įstatyme nustatyta e. atliekų gamintojų, importuotojų ir platintojų atsakomybė už EEĮA surinkimą, naudojimą ir šalinimą bei valstybės atsakomybė už netinkamą šių atliekų tvarkymą. Atliekų tvarkymo įstatyme pateikiamas konkrečių SEEĮA, kurios turi būti surenkamos ir šalinamos atskirai, rūšių sąrašas. Sąraše išskiriami dideli buitiniai prietaisai, maži buitiniai prietaisai, IT ir telekomunikacijų įranga, vartojimo įranga, apšvietimo įranga ir įrankiai. Įstatyme taip pat nustatyti EEĮA surinkimo ir perdirbimo tikslai, atnaujinami kas trejus metus.

Be Atliekų tvarkymo įstatymo, Lietuvos Respublika taip pat yra priėmusi Europos Sąjungos Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvą⁸⁷, kurioje nustatyti EEĮA (taip pat ir SEEĮA) surinkimo ir perdirbimo tikslai bei gamintojų, platintojų ir importuotojų pareigos finansuoti ir organizuoti EEĮA surinkimą, apdorojimą ir panaudojimą. E. atliekų priskyrimą atliekoms Lietuvos Respublikos norminiuose teisės aktuose reglamentuoja Atliekų tvarkymo įstatymas. EEĮA šiame įstatyme apibrėžiamos

86 Government of the Republic of Lithuania, *Law on Waste Management of the Republic of Lithuania*, 2002, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.224039?jfwid=15hb>; European Commission, *Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment*, 2012.

87 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2012 m. liepos 4 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=celex%3A32012L0019>.

kaip „elektros ir elektroninė įranga ir jos dalys, skirtos surinkti, naudoti ir šalinti kaip atliekos“⁸⁸, jame taip pat nustatoma EEĮ (įskaitant ir SEEĮA) gamintojų, importuotojų ir platintojų atsakomybė už EEĮ atliekų surinkimą, naudojimą ir šalinimą bei valstybės atsakomybė už tinkamą EEĮ bei SEEĮA atliekų tvarkymą.

LR yra įgyvendinusi EEĮA direktyvos nuostatas, kuriomis nustatyti šių atliekų surinkimo ir perdirbimo tikslai bei apibrėžtos suinteresuotųjų subjektų atsakomybės sritys. Ši direktyva laikytina vienu iš kertinių teisės aktų, reglamentuojančių EEĮA (ir SEEĮA) tvarkymo sistemą Lietuvoje, nes ji formuoja pagrindinius principus ir teisinius įpareigojimus, užtikrinančius tvarų e. atliekų valdymą nacionaliniu lygmeniu.

SEEĮA sąvokos pritaikymo, teisinio reguliavimo požiūriu, klausimas yra kompleksinis, keliantis nemažai sunkumų reguliuojant EEĮA tvarkymą dėl nepakankamo apibrėžčių ir tvarkymo praktikos nuoseklumo. Viena iš pagrindinių problemų, susijusių su EEĮA sąvokos taikymu, yra tai, kad nesama nuoseklios EEĮA apibrėžties. 1989 m. priimtoje Bazelio konvencijoje⁸⁹ dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų ir jų tvarkymo kontrolės EEĮA, kurios apima ir SEEĮA, apibrėžiamos kaip „elektros ir elektroninės įrangos atliekos“, įskaitant buitinę ir nebuitinę įrangą⁹⁰. Europos Sąjunga priėmė tikslingą direktyvą – Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvą⁹¹, kurioje nustatyti EEĮA, įskaitant ir smulkiųjų, surinkimo ir perdirbimo tikslai ir kurioje EEĮA apibrėžiamos kaip „bet kokia įranga, kurios veikimas priklauso nuo elektros srovės ar elektromagnetinių laukų“.⁹² Tačiau kitose šalyse EEĮA apibrėžtyje ir tvarkymas skiriasi, todėl gali būti sunku nustatyti aiškią ir išsamią vienodą e. atliekų apibrėžtį, siekiant jas veiksmingai tvarkyti.

Kita problema, sietina su SEEĮA sąvokos apibrėžimu, yra ta, kad šalys nesuderina apibrėžčių ir paties tvarkymo reguliavimo praktikos. Dėl šio nesuderinimo kyla nesusipratimų ir nesilaikoma reikalavimų, taip pat gali kilti ir rizika dėl tarpvalstybinio e. atliekų judėjimo problemų, ir tai gali turėti neigiamą poveikį aplinkai ir sveikatai⁹³. Atkreiptinas dėmesys, kad tokia situacija atsiranda dėl to, kad šalyse nėra vienodų taisyklių ir politikos. Todėl bendrovės, veikiančios keliose jurisdikcijose, patiria sunkumų, nes joms tenka laikytis skirtingų tos pačios rūšies atliekoms taikomų taisyklių, o visa tai pasireiškia padidėjusiomis sąnaudomis. Pasak U. Kumaro, šalys vis dar nepakankamai

88 Government of the Republic of Lithuania; European Commission, Directive, *supra note*, 86.

89 *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal*, 1989, <https://www.basel.int/Convention/Texts/ConvEng.pdf>.

90 *Ibid.*

91 European Commission, Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment, 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0019&from=EN>.

92 *Ibid.*

93 Vanessa Forti, ir kt., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, 97, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.

efektyviai imasi teisinio reguliavimo priemonių e. atliekų augimui pažaboti, o tai tik patvirtina, kad nesuvokiama, kokių pasekmių galima sulaukti.⁹⁴

Galima teigti, kad EEJA sąvoka tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste skiriasi, o jos pritaikymas teisinio reguliavimo požiūriu kelia neaiškumų, siekiant išsiaiškinti, kokios prekės, jų dalys ar medžiagos yra akivaizdžiai laikytinos EEJA, o kurios ne. Dėl to, kad EEJA sąvokos apibrėžtis nėra pakankamai aiški, kyla dviprasmybių ir nesusipratimų. Dėl nustatytų taisyklių nesilaikymo tarpvalstybinio SEEJA judėjimo kontekste kyla teisinių ginčų. Galima teigti, kad tarptautinės ir nacionalinės institucijos tarpusavyje nėra galutinai suderinusios konkrečios, visiems bendrai taikytinos SEEJA sampratos turinio. EEJA ir SEEJA sąvokos pritaikymo klausimas, teisinio reguliavimo požiūriu, yra didelis iššūkis – kyla sunkumų, teisiškai tinkamai įgyvendinant tinkamo tvarkymo ir šalinimo reikalavimus. Konkrečių apibrėžčių ir bendros teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktikos nuoseklumo trūkumas, nustatytų taisyklių nesilaikymas dėl teisinio reglamentavimo neaiškumų ir neišgrynintų sampratų lemia tarpvalstybinio EEJA judėjimo sudėtingumą, todėl nėra užtikrinamas tinkamas EEJA surinkimas, perdirbimas, pakartotinis naudojimas ar šalinimas.

1.3. SEEJA samprata ir jai priskirtinų požymių identifikavimas

SEEJ, priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos atliekoms, konkretizuotos sąvokos išskyrimas ir integravimas į Lietuvos teisės aktų turinį laikytinas viena iš galimų teisinio reguliavimo tobulinimo priemonių, padedančių efektyviau tvarkyti e. atliekas. Šiame skyriuje analizuojama SEEJ, priskiriamų EEJA, galimos vartoti konkretizuotos sąvokos išskyrimas, įvertinant jos integravimo į Lietuvos teisės aktų sudėtį ypatumus ir reikšmę.

Lietuvoje atliekų tvarkymo teisinį reguliavimą nustato Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Jame įtvirtinti ir EEJA (įskaitant SEEJA) tvarkymo reikalavimai. Šio teisės akto nuostatos, susijusios su EEJA tvarkymu, buvo reikšmingai atnaujintos 2019 m., siekiant suderinti nacionalinį reguliavimą su ES teisės reikalavimais, kad būtų užtikrintas šių atliekų tvarkymo procesų įgyvendinimas. Įstatyme EEJA apibrėžiamos kaip „elektros arba elektroninė įranga pagal šio straipsnio 6 dalį (6 d. Atliekos – medžiaga ar daiktas, kurių turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti) laikoma atliekomis, įskaitant visas jos sudedamąsias dalis ir komplektavimo gaminius, kurie yra ardomos elektros ir elektroninės įrangos dalis“⁹⁵.

Įstatyme pateikiamas konkrečių EEJA, kurios atskirai surenkamos ir šalinamos, rūšių sąrašas, įskaitant stambius buitinius prietaisus ir smulkius buitinius prietaisus,

94 U. Kumar ir D. D. N. Singh, „E-Waste Management through Regulations“, *International Journal of Engineering Inventions* 3, 2 (2013): 6, 7, 8, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.ijejournal.com/papers/Vol3-Issue2/B0320614.pdf>.

95 *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*, suvestinė redakcija nuo 2019-01-01 iki 2019-02-28, *Valstybės žinios*, 1998-07-08, Nr. 61-1726, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/zZDMcbwTce>.

IT ir telekomunikacijų įrangą, vartojimo įrangą, apšvietimo įrangą ir įrankius (žr. sąrašą 1 lentelėje prieduose, p. 202–204). Analizuojant lentelę, kurioje tam tikra įranga priskirtina SEEJA, matyti detalizavimo pritaikymo praktikoje problematika. Technologinės pažangos progresas paneigia tokio kategorijų išskirstymo naudą, nes patvirtintame sąraše net ir šandien akivaizdūs neatitikimai. Iš lentelės matyti, kad EEJA išskaidomos į SEEJA, kurios priskirtinos prie smulkiųjų namų apyvokos prietaisų, telefonai, garso aparatūra ir kita IT įranga pateikiama atskirai, nepriskiriant jos nei prie smulkiųjų, nei prie stambiųjų EEJA. Tačiau garso technika išskiriama atskirai, tai nėra nei tikslinga, nei realiai pritaikytina, nei atitinka šandienines realijas, atsižvelgiant į technologijų kūrimą ir naudojimą ne tik namų apyvokoje ar buityje.

Vertinant SEEJA panaudojimą, siūlytina EEJA skirstymo alternatyva, kurioje aiškiai apibrėžiama, kad smulkiosios EEJA yra visa EEJ ar jos dalis, turinti pavojingų medžiagų. Tokia įranga nebenaudotina, jos išoriniai matmenys neviršija 50 cm ir jai tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai. Stambiosioms atliekoms būtų priskirtinos 50 cm išorinius matmenis viršijanti įranga, apšvietimą įrangą, kaip ir ankstesnėse apibrėžtyse, paliekant išskirtą atskirai.

Galima teigti, kad toks diferencijavimas nebūtų paveiktas technologinės raidos, kuriant naują įrangą ir jai patenkant į rinką, augimo ir būtų aiškiai atskiriamas pagal įvardytus požymius. Tai tik su efektyvintų šių atliekų surinkimą, vartotojams jas aiškiai identifikuojant ir nustatant jų tinkamo tvarkymo reikalavimų įgyvendinimą, pavyzdžiui, SEEJA surenkant ir atiduodant į surinkimo punktus, nesvarbu, ar užstato sistema realizuota, ar ne. Toks skirstymas neapsiribotų baigtinio / nebaigtinio EEJA ir SEEJA sąrašo nustatymu, bet, atvirkščiai, aiškiai konstatuotų šių atliekų kriterijus, kad atliekos būtų priskirtos prie smulkiųjų ar stambiųjų EEJA.

Pažymėtina, kad Lietuva yra integravusi ES EEJA direktyvai⁹⁶ įgyvendinti taikytinus teisės aktus, siekdama nustatyti EEJA surinkimo ir perdėbimo užduotis, gamintojų, platintojų ir importuotojų pareigas finansuoti, organizuoti EEJA surinkimą, apdorojimą ir pakartotinį panaudojimą.

Daugelyje kitų valstybių e. atliekų tvarkymas taip pat grindžiamas nacionalinių teisės aktų nuostatomis, reglamentuojančiomis šių atliekų valdymo procesus. Jungtinių Tautų universiteto, pasaulinio elektroninių atliekų monitoringo duomenimis, kasmet išmetama apie 50 mln. tonų elektroninių gaminių. Elektroninės atliekos yra sparčiausiai augantis atliekų srautas pasaulyje. Prognozuojama, kad iki 2030 m. šių atliekų padaugės iki 82 mln. metrinių tonų, jei tendencijos ir teisinės reguliavimo priemonės nesikeis. Augimą lemia tai, kad didelė jų dalis sudeginama arba išmetama į sąvartynus, o tai kelia taršą, pavojų žmonių sveikatai, prarandami vertingi riboti ištekliai⁹⁷. Pasaulio gyventojų skaičiui augant, ekonominė gerovė pasiekia vis daugiau žmonių, todėl sparčiai vystosi technologijos, mažėja IT gaminių kaina ir trumpėja gaminių gyvavimo

96 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2012 m. liepos 4 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0019&from=lt>.

97 C. P. Baldé, ir kt. *The Global E-waste Monitor 2024*. UNITAR, (2024): 28, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2024/12/GEM_2024_EN_11_NOV-web.pdf.

trukmė. Išsivysčiusios šalys ir toliau daugiausia prisideda prie šios problemos augimo. Net ir besivystančios šalys sparčiai vejasi išsivysčiusias EEĮA augimo atžvilgiu. Įvertinus 2022 m. pateiktus duomenis, faktinis EEĮA kiekis viršijo prognozuojamus 50 mln. tonų elektroninių gaminių kiekius. Remiantis LR AAA duomenimis, vien Lietuvoje EEĮA surinkimo užduoties vykdymas nepasiekė nustatytų tikslų, nes surinktų atliekų kiekis sudarė tik 26,32 tūkst. tonų, o į rinką buvo patiekta 73,9 tūkst. tonų⁹⁸.

Nagrinėjant Elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo taisyklių priede pateiktas kategorijas (žr. 1 lentelę prieduose, p. 202-204), kurių išskaidymas įsigaliojo 2018-08-15,⁹⁹ atkreiptinas dėmesys, kad skiriasi senosios ir naujosios redakcijos kategorijos. Tai pateikta antroje lentelėje (žr. 2 lentelę prieduose, p. 205-206). EEĮA sąvokų diferencijavimo reglamentavimas teisės aktuose yra sudėtinga, bet reikšminga teisėkūros problema, daranti tiesioginę įtaką SEEĮA tvarkymo ir šalinimo teisinio reguliavimo efektyvumui. Analizuojant SEEĮA sąvokų išskaidymo teisinio reguliavimo teisės aktuose praktinę naudą, vertinamas ne tik politinis ir ekonominis aspektas, bet ir galutinių naudotojų suvokimo bei sąmoningumo formavimo lūkestis. Šiuo metu EEĮA sąvoka dažnai vartojama plačiąja prasme, ji apima ir elektros, ir elektroninės įrangos atliekas. Pažymėtina, kad elektros atliekos – tai įranga, kuri naudoja elektrą kaip energijos šaltinį, pavyzdžiui, prietaisai, įrankiai ir apšvietimo įranga. Kita vertus, elektroninės atliekos – tai įranga, kuri tam tikroms funkcijoms atlikti naudoja elektroninius komponentus. Čia galima minėti, pavyzdžiui, kompiuterius, mobiliuosius telefonus ir televizorius.

Daugiausia ginčų kyla dėl išaiškinimų vertinant, ar įrenginių dalys laikytinos EEĮA ir koks reguliavimas taikytinas joms tvarkyti, šalinti, saugoti ar transportuoti. ES reglamento 15 straipsnis apibrėžia tvarką, taikomą atliekų, skirtų šalinti, eksportui¹⁰⁰. Ši tvarka numato pareigą pateikti pranešimą tranzito šalies kompetentingoms institucijoms. Reglamento 26 straipsnio 1 dalies a punkte nurodoma: „Bet koks atliekų vežimas: a) nepranešus visoms atitinkamoms kompetentingoms institucijoms, kaip numato šis reglamentas, <...> laikomas nelegaliu vežimu.“

Vienoje iš ESTT nagrinėtų bylų bendrovė buvo kaltinama tuo, kad eksportavo elektros kabelių laužo, skirto apdoroti, kad būtų galima vėl panaudoti, krovinį, nepranešusi apie vežimą kompetentingoms institucijoms, ir taip pažeidė reglamento Nr. 259/93 nuostatas¹⁰¹. ESTT pasisakė, kad šios atliekos yra ne namų apyvokoje naudojami laidai arba kabeliai, o požeminiai ir didelio skersmens kabeliai, skirti elektrai tiekti,

98 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra. „Elektros ir elektroninės įrangos atliekos“. <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>.

99 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-492 „Dėl 2014 m. birželio 2 d., panaikintas 2017 m. gruodžio 29 d. įsakymu Nr. D1-1059“. <https://savadaai.savadaai.lt/document.php?id=5489&PHPSESSID=4778beac8b98ada32518b0126dbeda8a>.

100 Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo Europos bendrijos viduje, į Bendriją ir iš jos priežiūros ir kontrolės, 1993 m. vasario 1 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31993R0259>.

101 *Ibid*, 44.

todėl jie nėra žaliojo atliekų sąrašo kategorijai priskiriamas elektronikos laužas. Be to, neatskirto vario ir PVC junginio kaip tokio nėra nei šiame sąraše, nei reglamento priedų sąrašuose ir apie jų vežimą, prieš išvežant į EBPO nepriklausančią valstybę, būtina pranešti būtent Nyderlandų tranzito institucijai, kaip tai matyti iš šio reglamento 15 straipsnio ir 17 straipsnio 8 dalies nuostatų¹⁰². Ši išaiškinimą lėmė būtinybė siaurai detalizuoti atliekų, kurių vežimo nereglamentuoja reglamentas Nr. 259/93, kategorijas ir 1998 m. birželio 25 d. byloje priimto sprendimo *Beside ir Besselsen* pamokos¹⁰³.

„Omni Metal Service“ manymu, pagrindinėje byloje nagrinėjamą laužą reikia priskirti minėtai kategorijai, nes vienintelis svarbus šios klasifikacijos kriterijus yra kabelių sudėtis, o ne jų skersmuo arba kilmė. Be to, pagal Ispanijoje, siuntimo valstybėje, taikomą praktiką, sujungtos skirtingos žaliajame sąrašo nurodytos atliekos laikomos patenkančiomis į šio sąrašo taikymo sritį, todėl joms taikoma žaliojo sąrašo tvarka. Tokiomis aplinkybėmis „Rechtbank te Rotterdam“ nusprendė sustabdyti bylos nagrinėjimą ir pateikti ESTT šiuos prejudicinius klausimus¹⁰⁴. Iš minėtos kategorijos formuluotės aišku, kad ji apima elektronikos laužą ir panaudotas elektronines dalis, tinkamas metalams panaudoti. Kaip pažymėjo Nyderlandų vyriausybė, laidas pateiktas tik kaip tokio elektronikos laužo pavyzdys. Taigi, kaip teisingai tvirtino vyriausybė ir Komisija ir priešingai nei teigė „Omni Metal Service“, GC 020 kategorija apima tik kabelių iš elektroninės įrangos laidus.¹⁰⁵

Nors teismo sprendimo turinio pagrindinėje byloje nagrinėjamų kabelių apibūdinimas atrodytų, kad sudarę kabelių laidai nėra elektronikos dalis, „Omni Metal Service“ per posėdį teigė, kad šie kabeliai visiškai nebuvo skirti elektros požeminiam tiekimui, kaip kad tvirtino Nyderlandų vyriausybė, todėl jie kaip tik buvo elektroninės įrangos dalis. Atsižvelgiant į tai, reglamento priede pateikto žaliojo atliekų sąrašo kategoriją reikia suprasti kaip apimančią kabelių laidus tik tada, jei šie laidai buvo elektroninės įrangos dalis. Pirmiausia būtina turėti omenyje, kad pagrindinė byla buvo susijusi su kabelių eksportu, taigi prašymą priimti prejudicinį sprendimą pateikęs teismo klausimais siekiama išsiaiškinti, ar reglamentą Nr. 259/93 reikia taikyti.

102 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Sprendimas byloje C-259/05 *Baudžiamasis procesas prieš Omni Metal Service*. Rechtbank te Rotterdam prašymas priimti prejudicinį sprendimą. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0259>.

103 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Nuomonė, pateikta generalinio advokato Jacobso 1997 m. spalio 23 d. Byla C-192/96 *Beside BV and I.M. Besselsen v Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer*. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/fea14e06-d056-4dc1-844f-fafaf2d26625/language-en/format-PDF/source-283015247>.

104 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla C-242/12 *Belgian Shell NV*. Prašymas priimti prejudicinį sprendimą iš Rechtbank te Rotterdam (Nyderlandai), pateiktas 2012 m. gegužės 18 d. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/d97828dc-e2ee-11e1-905c-01aa75e-d71a1/language-en/format-PDF/source-283015208>.

105 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Sprendimas byloje C-259/05 *Baudžiamasis procesas prieš Omni Metal Service*. Rechtbank te Rotterdam prašymas priimti prejudicinį sprendimą. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?mode=req&pageIndex=8&docid=61146&doclang=LT&text=electrical%2Bwaste&part=1&dir=&occ=first&cid=8400397>.

Komisijos teigimu, atsakyti į klausimą, ar žaliajame atliekų sąraše išvardytų medžiagų junginį leistina vežti iš anksto nepranešus, galima tik atsižvelgiant į kiekvieno atvejo aplinkybes. Komisijos nuomone, išankstinio pranešimo reikalavimo būtų galima nesilaikyti, jei paskirties valstybė priima nagrinėjamas panaudoti skirtas atliekas, jei visos nagrinėjamos medžiagos yra žaliajame atliekų sąraše ir įvairių atliekų užterštumo laipsnis nekluduoja tokiame panaudojimui. Kita vertus, iš reglamento Nr. 259/93 II priedo įvadinio sakinio matyti¹⁰⁶, kad atliekoms negali būti taikomos žaliojo atliekų sąrašo taisyklės, jei šios atliekos kelia didelį pavojų aplinkai arba įvairių tarpusavyje susijusių medžiagų neįmanoma racionaliai panaudoti. Kaip kad pažymėjo ESTT¹⁰⁷, būtent iš reglamento Nr. 259/93 matyti, kad nustatyta atliekų vežimo Bendrijos viduje priežiūros ir kontrolės sistema yra atsakas būtinybei išsaugoti, apsaugoti aplinką ir gerinti jos kokybę. Sistema skirta tam, kad kompetentingos institucijos galėtų imtis būtinų priemonių žmonių sveikatai ir aplinkai apsaugoti.

Reglamento Nr. 259/93 konstatuojamosios dalys taip pat patvirtina, kad priežiūra ir kontrolė skirta aplinkos apsaugai ne tik Bendrijos viduje, bet ir trečiojoje šalyje, į kurias atliekos eksportuojamos. Aplinkybė, kad į žaliąjį atliekų sąrašą įtrauktų, panaudoti skirtų atliekų vežimams reglamentu Nr. 259/93 nustatyta atitinkama kontrolės tvarka pagal šio reglamento 1 straipsnio 3 dalies a punktą, išimtinai paprastai netaikoma. O tai atitinkamai paaiškinama, kad tokios atliekos, jei jos tinkamai panaudojamos paskirties šalyje, neturėtų kelti pavojaus aplinkai. Iš šio patikslinimo matyti, kad rezultatas, jog ši atliekų rūšis bus įrašyta į šį sąrašą, pasiekiamas remiantis reglamentu Nr. 259/93 nustatytos kontrolės bei priežiūros tvarkos jai netaikymu, kuriuo konstatuota, kad atlieka neturėtų kelti pavojaus. Atsižvelgiant į tai, kas pateikta byloje, konstatuotina, kad į žaliąjį atliekų sąrašą įtrauktoms atliekoms taikoma lankstesnė sistema, pagal kurią nesilaikoma esminių reglamente Nr. 259/93 nustatytos priežiūros ir kontrolės tvarkos taisyklių, iš esmės neturėtų būti taikoma į šį sąrašą neįtrauktoms atliekoms. Taigi tai, jog atlieka sudaryta iš dviejų elementų, kurie, net numatyti atskirai, gali būti atliekos, įtrauktos į žaliąjį atliekų sąrašą, negali automatiškai reikšti, kad tokia sudėtinė atlieka priskiriama šiam sąrašui, kas ir kėlė daugiausia neaiškumų bylos proceso šalims.

Tokie kreipimaisi į ESTT dėl EEJA sąvokos teisiniame reguliavime išaiškinimų, atskiriant, kas laikytina EEJA ar jos dalimi ir kokios atitinkamų įrenginių ar gaminių dalys, vis dėlto neturėtų būti priskirtinos prie šių atliekų sąrašo, kad nebūtų taikytina šių atliekų tvarkymo nustatytų taisyklių laikymosi pareiga.

ESTT išaiškinimu, žaliajam atliekų sąrašui priskirtų atliekų mišinys turi priklausyti reglamento Nr. 259/93 gintarinio sąrašo kategorijai „AD 160 komunalinės arba

106 Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų vežimo Europos bendrijos viduje, į Bendriją ir iš jos priežiūros ir kontrolės, 1993 m. vasario 1 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31993R0259>.

107 Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-259/05 *Omni Metal Service*, Rechtbank te Rotterdam prašymas priimti prejudicinį sprendimą, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0259>.

buitinės atliekos“, ir turi būti vertinamos aplinkybės, jei šios atliekos buvo atrinktos arba teisingai išrūšiuotos, tuomet jas būtų galima priskirti žaliajam sąrašui¹⁰⁸. Išaiškinta, kad A fortiori vientisa atlieka, kurią sudaro dviejų pagrindinių žaliajame atliekų sąraše minėtų medžiagų ilgalaikis junginys, o ne paprastas atsitiktinis mišinys, negali būti priskirta prie šio sąrašo, jei jame tai aiškiai nėra nurodyta. Vis dėlto manytina, kad Komisijos požiūriui ne visuomet galima pritarti, nes požiūris neatitinka reglamento Nr. 259/93 taikymo tikslų tiek, kiek juo buvo numatyta, kas išdėstyta šio sprendimo punktuose, atsisakyti taikyti šiuo reglamentu nustatytus kontrolės ir priežiūros mechanizmus tam tikrų rūšių atliekų vežimui, įtraukiant tokias atliekas į žaliąjį atliekų sąrašą tik po to, kai buvo atliktas išankstinis su šių atliekų apdorojimu ir tvarkymu susijusių pavojų aplinkai įvertinimas.

Nyderlandų vyriausybės nuomone, Komisijos siūlomas atskiras kiekvieno atvejo nagrinėjimas kelia teisinį nesaugumą ūkio subjektams, kuriems tektų atsakomybė už šio pobūdžio priimamus sprendimus ir kita su tuo susijusi rizika. Valstybių narių kompetentingų institucijų požiūris, atsižvelgiant į jo keliamą netikrumą, pažeistų Bendrijos teisės aktų leidėjo, kuris pasirinko reglamentą kaip teisėkūros priemonę atliekų vežimo sričiai sureguliuoti, tikslą. Reglamentu siekiama užtikrinti, kad šis teisės aktas visose valstybėse narėse būtų taikomas vienodai vienu metu, ne tik numatant teisės derinimą esminių sąlygų, kuriomis šie vežimai gali būti atliekami, požiūriu, bet ir pritaikant šiems vežimams įteisintą tvarką praktinio įgyvendinimo atžvilgiu¹⁰⁹. Remdamasis šiais motyvais, ESTT nusprendė, kad pateikto žaliojo atliekų sąrašo GC 020 kategoriją reikia suprasti kaip apimančią kabelių laidus, tik jei šie laidai yra elektroninės įrangos dalis. Vertinant generalinio advokato išvadą – dėl žaliojo sąrašo preambulės atviro pobūdžio, kuris nurodo galimybes pašalinti iš sistemos šiam sąrašui priklausančias medžiagas, atsižvelgiant į tai, ar jos įrašytos į sąrašą, nėra vienintelis reglamento nuostatų taikymo dviprasmiškumo pavyzdys.

Daugelyje žaliojo sąrašo kategorijų vartojamos tokios formuluotės, pavyzdžiui, „įskaitant, tačiau neapsiribojant“, „ir kiti“, „kita <...>“, „pvz.“, „kitos, įskaitant <...> tačiau neapsiribojant“. Tai leidžia manyti, kad, nors žaliajame sąraše tam tikros medžiagos nėra aiškiai paminėtos, jos gali būti laikomos įtrauktomis į jį, jeigu jas galima priskirti tam tikroms „žaliųjų“ atliekų kategorijoms¹¹⁰. Tokie svarstymai suponuoja nuomonę, kad Bendrijos teisės aktų leidėjas nesiekė kategoriškai neleisti taikyti žaliajame sąraše minimos sistemos išorinio žaliųjų medžiagų užteršimo kitomis medžiagomis, vadinamojo savaiminio užteršimo žaliosiomis medžiagomis, atvejais, jeigu

108 Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-192/96 *Beside BV ir I.M. Besselsen prieš Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer*, 1998 m. birželio 25 d., Raad van State – Nyderlandai. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/6cde1f82-44d4-4f95-b8e8-9cb6e351e68e/language-lt>.

109 Teisingumo Teismo sprendimas byloje C-324/99 *Daimler Chrysler AG prieš Land Baden-Württemberg*, 2001 m. gruodžio 13 d., Bundesverwaltungsgericht – Vokietija. Aplinka. Prieiga per internetą: <https://www.infolex.lt/teise/default.aspx?id=1919&crd=61999CJ0324>.

110 *Ibid*.

dėl šio užteršimo nepadidėja tokių medžiagų panaudojimo keliama pavojai paskirties valstybėje.

Siekiant palengvinti administracines procedūras ir paskatinti atliekų grąžinimą į gamybos ciklą, medžiagų, kurios atskirai patenka į žaliąjį sąrašą, junginiams gali būti taikoma šio sąrašo sistema, net jeigu pats junginys nėra į jį įtrauktas, laikantis sąrašo įtvirtintų sąlygų. Pažymėtina, kad maišytoms atliekoms vežti taikoma žaliajame sąrašo nurodyta sistema, jeigu tenkinamos tam tikros sąlygos: a) jeigu nagrinėjamas junginys yra dviejų į žaliąjį sąrašą įtrauktų medžiagų junginys; b) jeigu šios atliekų junginių rūšys yra skirtos panaudoti pagal direktyvą 75/442/EEB¹¹¹ ir c) jeigu šių medžiagų junginio panaudojimas nesukelia taršos, kuri gali sukelti didesnį pavojų aplinkai, nei jas panaudojant atskirai. Tad šioje byloje buvo būtina nustatyti, ar aptariamas kabelis buvo skirtas paskirties valstybėje panaudoti, ypač įsitikinant, ar pirmoji apdirbimo stadija apima „panaudojimo“ operaciją pagal direktyvos 75/442/EEB B priedo suskirstymą.

Atsižvelgiant į išdėstytus teisinio reguliavimo praktinio pritaikymo aspektus, ESTT pasiūlyta atsakyti į „Rechtbank te Rotterdam“¹¹² pateiktus prejudicinius klausimus taip, kad būtų aiškiai išaiškinta, kad junginys gali būti tvarkomas pagal žaliajam sąrašui taikomą vežimo kontrolės sistemą, jeigu jis vežamas panaudoti paskirties valstybėje ir yra laikomasi žaliajame sąrašo nustatytų reikalavimų.

Atsižvelgiant į nagrinėtą sampratų analizę, pateikiama palyginamoji EEJA sąvokų lentelė (žr. 8 lentelę prieduose, p. 215–216). Joje susistemintai apžvelgiami EEJA apibrėžčių požymiai, nurodyti skirtinguose teisės aktuose. Įvertinus EEJA teisinio reguliavimo prasme įtvirtintas sampratas, holistinio požiūrio aspektu, neatribojant vienos atliekų rūšies sąvokos nuo kitų atliekų rūšių sąvokų konteksto, galima teigti, kad visos apibrėžtys tikslingai nurodo, jog EEJA susidaro iš EEJ, kuri tapo nebereikalinga naudoti. ES direktyvoje pateikta sąvoka gana abstrakti ir priklauso nuo kitų dokumentų sudėties, todėl ne visada suprantama, kaip ją pritaikyti praktikoje. LR atliekų tvarkymo įstatymas pateikia supaprastintą sąvokos versiją – pabrėžiamas tik įrenginio gyvavimo pabaigos požymis, nebefunkcionuojant įrangai. Manytina, kad toks apibrėžimas gana siauras, trūksta techninių kriterijų, papildomų požymių, nusakančių, kada įranga laikoma atlieka, kokie komponentai įtraukiami, ar tai apima tik pavojingas medžiagas, kokia medžiagų sudėtis, ar dalys irgi priskirtinos prie atliekų. Akivaizdu, kad nacionalinėje teisėje EEJA sąvoka ne visa apimtimi atspindi ES klasifikavimo sistemos turinį, todėl sąvokos sudėtyje turėtų būti išplėtotai nurodyti papildomi požymiai, leidžiantys šias atliekas atskirti nuo kitų įrenginių, įvardijant specifinius, techninius, sudėties, funkcinius ir pavojingumo kriterijus.

Galimybė atskirti elektros ir elektroninės įrangos atliekų sąvokas, jas nustatant teisės aktų dispozicijoje, turėtų keltą privalumą. Pavyzdžiui, tai leistų parengti

111 Tarybos direktyva 75/442/EEB *dėl atliekų*, priimta 1975 m. liepos 15 d., žiūrėta 2019 m. birželio 5 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:31975L0442&from=LT>.

112 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, sprendimas byloje C-259/05 *Baudžiamasis procesas prieš Omni Metal Service*, Rechtbank te Rotterdam prašymas priimti prejudicinį sprendimą, žiūrėta 2018 m. kovo 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62005CJ0259>.

konkretesnes ir tikslingesnes kiekvienos atskiros rūšies atliekų tvarkymo ir šalinimo strategijas, padėsiančias veiksmingiau ir efektyviau tvarkyti EEĮA, kai skirtingoms atliekų rūšims taikomi skirtingi šalinimo reikalavimai, įvertinant, ar jos gali kelti skirtingą pavojų aplinkai ir sveikatai. Išskaidžius EEĮA sąvokas, būtų lengviau įgyvendinti išplėstinės gamintojo atsakomybės (toliau - EPR) taikymą, kai atsakomybė už tinkamą EEĮA tvarkymą ir šalinimą tenka įrangos gamintojams ir importuotojams. Atskiriant EEĮA, EPR sistemas būtų galima pritaikyti, atsižvelgiant į konkrečių kiekvienos rūšies atliekų požymius, poreikius ir savybes.

Būtina paminėti, kad EEĮA sąvokų atskyrimas norminiuose teisės aktuose gali turėti tam tikrų trūkumų. Tai gali sukelti painiavą, įgyvendinant teisės aktų reikalavimus, taip pat padidinti administracines išlaidas, be kita ko, apsunkinant aiškos ir nuoseklios kiekvienos atskiros EEĮA rūšies apibrėžties nustatymą.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad EEĮA sampratos išskaidymo galimybė ir praktinė nauda bei smulkios EEĮ, priskiriamos EEĮ atliekoms, sąvokos integravimas į Lietuvos ir užsienio teisės aktus laikomas svarbiu tinkamo EEĮA tvarkymo ir šalinimo aspektu. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme, ES EEĮA direktyvose yra konkrečių nuostatų dėl SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo taisyklių pritaikymo. Pabrėžtina, kad daugelis valstybių turi specialius šios rūšies atliekų tvarkymo reglamentus ir specifiskai vertina šios atliekų rūšies teisinio reguliavimo pritaikymo svarbą. Galiojantis reguliavimas leidžia SEEĮA kategorijoms priskirti įrenginius, kurie įtraukti į nebaigtinį sąrašą dėl nuolatinės technologijų kaitos. Sukonkretinus sąvoką, nebelieka poreikio nustatyti tokį sąrašą. Siektina, kad, formuojant vienodą ir tvarią e. atliekų praktiką, tarptautinės ir nacionalinės institucijos, remdamosi sistetine ir objektyvia teisinio reguliavimo efektyvumo stebėseną, užtikrinančia nuolatinį teisės normų įgyvendinimą, nustatytų nuoseklius ir aiškius SEEĮA teisinio apibrėžties turinio požymius.

Išnagrinėtus SEEĮA sampratos teisinio reguliavimo aspektus ir sprendžiant, kokia tokių atliekų sąvoka būtų tinkamiausia, siūlytina išskirti smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų sąvokos apibrėžimą, konstatuojant, kad SEEĮA – nebenaudotina, 50 cm išorinių matmenų neviršijanti elektros ar elektroninė įranga ar jos dalis, kuri turi pavojingų medžiagų ir kuriai tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai.

Sukonkretinus sąvokos turinį ir įtraukus jį į Atliekų tvarkymo įstatymo nuostatas, būtų aišku, kad šioms atliekoms priskirtina tik jau nebenaudojama įranga ar jos dalis, kuri turi pavojingų medžiagų ir kuriai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, ne dėl gyvavimo ciklo pabaigos požymio vertinimo ar dėl to, kad ta įranga nebeveikia, o dėl vartotojo sprendimo jos nenaudoti ir ją atsikratyti. Matmenų apibrėžtumas formalizuotų įrangos, esančios civilinėje apyvartoje ar dar tik ateityje sukursimos, priskyrimą prie šių atliekų rūšių. Nustačius tokius konkrečius matmenis, atsirastų galimybių sukurti penktame skyriuje siūlomą užstato sistemą, integruoti ją į rinką ir per teisinį reguliavimą praktiškai įgyvendinti siekiant efektyvumo rezultato.

2. SEEJA TVARKYMO PRIORITETAIR PRINCIPAI TEISINIAME REGULIAVIME

Šiame skyriuje nagrinėjami atsargumo, gamintojo atsakomybės, etiško vartojimo, sąvokos „teršėjas moka“ principai SEEJA tvarkymo kontekste. Analizuojamas EEJA tvarkymo prioritetų eiliškumas: prevencija, parengimas pakartotinai naudoti, perdirbimas, kitas naudojimas, šalinimas, orientuotas į skatinimą tausojantį vartojimą, racionalų išteklių ir medžiagų naudojimą, pavojingų medžiagų kiekio SEEĮ mažinimą. Apžvelgiamos SEEJA tvarkymo prioritetinės kryptys, teisinio reguliavimo pagal pirmumą ir svarbą skirstymas žiedinės ekonomikos kontekste, pereinant nuo tiesinės ekonomikos („išgaut, perdirbt, panaudok ir išmesk“) prie žiedinės, kurioje naudoti yra svarbiau nei turėti, paraleliai pateikiant argumentuotą vertinimą dėl prevencijos efektyvumo poreikio, grindžiamą statistinių duomenų analize ir atliekų kiekio prognozėmis. Šiame skyriuje aptariamos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimo ir numatytų prioritetinių tikslų siekimo problemos besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse, tokiose kaip Kinija, Malaizija, Indija, Lenkija, Estija, Lietuva, Vokietija, Anglija, Norvegija, Latvija ir JAV¹¹³. Pateikiamos papildomos išvalgos apie prevenciją skatinančias iniciatyvas, tokias kaip žalieji viešieji pirkimai, „Tausiai išteklius naudojanti Europa“, nacionalinio aplinkosauginio ženklo „Vandens lelija“ ir Europos Bendrijos aplinkosauginio ženklo „Gėlė“ inicijavimus. Vertinamos prevencijos priemonės siejamos su ekologiniu gaminių projektavimu, integruota taršos prevencija ir kontrole, aplinkos vadybos sistemų diegimu, visuomenės informavimu ir švietimu.

Atliekų prevencija apibrėžiama kaip normatyvinė ir institucinė priemonių sistema, orientuota į išteklių naudojimo efektyvinimą ir atliekų susidarymo šaltinių eliminavimą ankstyvose gamybos ir vartojimo stadijose, siekiant sumažinti atliekų kiekį ir jų poveikį aplinkai dar iki joms susidarant. Atliekų prevencijos metodai neleidžia susidaryti dideliame kiekiu e. atliekų iki jas perdirbant. Taip sumažinamos pirkimo išlaidos ir medžiagos kiekis, kurį reikia paruošti perdirbti, todėl tai ne tik padeda aplinkai, bet ir sutaupo organizacijų sąnaudas. Mažinti pavojingų medžiagų kiekį smulkiuose elektros ir elektroniniuose įrenginiuose yra vienas iš prioritetų, reglamentuojamų 2012/19/ES direktyvoje dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų, siekiant apsaugoti žmonių sveikatą ir saugią aplinką.

EEJA direktyvoje¹¹⁴ nurodyta, kad jos tikslas nustatyti tinkamas šios srities taisykles, prisidedant prie aplinkos apsaugos ir žmonių sveikatos išsaugojimo. Šios taisyklės turėtų sumažinti valstybių narių priimtų įstatymų ir administracinių priemonių dėl pavojingų medžiagų gaminant EEĮ apribojimo skirtumus. Tai, kad tokio apribojimo nėra, gali būti pagrindas kliūtims prekyboje susidaryti, galimybei iškreipti

113 Pastaba: išsivysčiusios šalys - tai valstybės su aukštu gyvenimo lygiu, stipria ekonomika ir išvystyta infrastruktūra: Vokietija, Anglija, Norvegija, Jungtinės Amerikos Valstijos, Estija, Lietuva, Latvija, Lenkija. Besivystančios šalys: Azijos ekonomikos kaip Kinija, Indija, Malaizija.

114 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2012 m. liepos 4 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0019>.

konkurenciją ir tiesiogiai paveikti vidaus rinkos veikimą. Pažymėtina, kad ne tik šiame teisės akte, bet ir 2008 metų direktyvoje EEJA tvarkymo prevencija akcentuojama kaip svarbiausias atliekų tvarkymą reguliuojančių teisės aktų prioritetas.

2006 m. vasario 6 d. Dubajuje buvo priimtas Strateginis požiūris į tarptautinių cheminių medžiagų valdymą¹¹⁵. Vertinant, kaip veikia keturios pagrindinės teisinės priemonės, reglamentuojančios chemines medžiagas Bendrijoje, buvo nustatyta nemažai chemines medžiagas reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų taikymo problemų, kurios sąlygoja valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų skirtumus, darančius tiesioginį poveikį šios srities vidaus rinkos veikimui, taip pat nustatyta būtinybė aktyviau saugoti žmonijos sveikatą ir aplinką pagal *atsargumo principą*. Siekiama sukurti naują sistemą, kurios tikslas – skatinti ir tam tikrais atvejais užtikrinti, kad didelį susirūpinimą keliančios cheminės medžiagos būtų galiausiai pakeistos ne tokiomis pavojingomis medžiagomis ar technologijomis, jei esama ekonominiu ir techniniu požiūriu perspektyvių alternatyvų.

Lietuvos Respublikos valstybinėje atliekų prevencijos programoje (toliau – Programa), parengtoje vadovaujantis LR atliekų tvarkymo įstatymo 29¹ straipsniu, siekiant įgyvendinti 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos 2008/98/EB dėl atliekų¹¹⁶ nuostatas, numatytas tikslas – „išanalizavus esamą būklę atliekų prevencijos srityje, nustatyti atliekų prevencijos prioritetus, tikslus, uždavinius bei priemones jiems įgyvendinti, kad būtų užtikrinta, jog atliekų tvarkymo srityje, laikantis atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumo, kai taikant atliekų prevenciją, būtų skatinamas tausojantis vartojimas, racionalus išteklių bei medžiagų naudojimas“.¹¹⁷ Programoje numatyti atliekų prevencijos 2014–2020 m. laikotarpio tikslai, uždaviniai ir priemonės jiems pasiekti, taip pat Programos vertinimo kriterijai, laukiami rezultatai ir Programą įgyvendinančios institucijos. Pagal Programą, pagrindinis įrankis suvaldyti atliekų susidarymą – tai tikslingai vykdoma atliekų prevencija, toks yra ir pagrindinis atliekų tvarkymo politikos tikslas. Nors iki šiol atliekų prevencijai įgyvendinti dėmesio buvo skiriama nepakankamai, tačiau tam tikros atliekų prevencijos priemonės Lietuvoje buvo ir yra taikomos.

Pramonės ir verslo įmonėse taikomos šios atliekų prevencijos priemonės, svarbios projektavimo, gamybos ir platinimo etapuose: taršos integruota prevencija ir kontrolė (toliau – TIPK)¹¹⁸ – pagrindinė priemonė, skatinanti švaresnių technologijų diegimą, pagal Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, atnaujinimo ir

115 *Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais*, Valstybės žinios, 2001 m. rugpjūčio 24 d., Nr. 73-2572, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.133597>.

116 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32008L0098&from=LT>.

117 Lietuvos Respublikos Vyriausybė, *Nutarimas Nr. 519 „Dėl valstybinio atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų plano patvirtinimo“*, 2002 m. balandžio 12 d., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.164386/lzVrMHzdLj>.

118 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, *Taršos integruota prevencija ir kontrolė*, <https://am.lrv.lt/lt/veiklos-sritys-1/tarsos-integruota-prevencija-ir-kontrolė>.

panaikinimo taisyklės¹¹⁹. TIPK leidimų sąlygų reikalavimai turi būti grindžiami geriausio prieinamo gamybos būdo koncepcija, švaresnės gamybos ir atliekų prevencijos projektų skatinimu.

Lietuvos pramonėje švaresnės gamybos projektai įgyvendinami nuo 1995 m. Ekspertų vertinimu, Lietuvos ūkio sektoriuose įdiegtuose švaresnės gamybos projektuose pavojingųjų atliekų kiekis buvo ir tebėra mažinamas. Švaresnės gamybos investicinius projektus Lietuvoje finansuoja Šiaurės šalių aplinkosaugos finansavimo korporacijos specialusis fondas¹²⁰, teikiantis lengvatines paskolas, ir kiti fondai. Lietuvos Respublikos ūkio ministerija 2008 m. pradėjo kurti mažatliekių technologijų ir švaresnės gamybos projektus ir juos diegti kaip skatinamąjį finansinės paramos mechanizmą. Tačiau nuo 2011 m. parama diegti šiuos projektus buvo nutraukta. Nuo 2010 m. Lietuvos aplinkos apsaugos investicijų fondas¹²¹, nors ir prieinamas, pasižymi menku efektyvumu dėl nepakankamo pramonės ir verslo subjektų aktyvumo, teikiant paraiškas gauti finansavimą.

Ekologinis gaminių projektavimas laikytinas viena efektyviausių atliekų prevencijos priemonių, kai produktų kūrimo procese taikomi būvio ciklo analizės principai, užtikrinant aplinkosauginių reikalavimų integravimą į kiekvieną gaminio kūrimo ir gyvavimo etapą. Lietuvoje ekologinis gaminių projektavimas taikomas menkai, nes žemas visuomenės aplinkosauginio sąmoningumo lygis lemia palyginti nedidelę aplinkai nepavojingų gaminių paklausą. Įmonėms trūksta informacijos ir ekologinio gaminių projektavimo žinių, laiko ir kitų išteklių naujiems projektams pradėti, patikimų duomenų apie gaminius ir jų poveikį aplinkai. Teisės aktų nustatyta tvarka kenksmingų medžiagų kiekis yra ribojamas pakuotėse, EEĮ, transporto priemonėse, baterijose ir akumuliatoriuose. Programoje minima, kad Pakuočių ir pakuočių atliekų tvarkymo įstatymas nustato, kad prioritetas tvarkant pakuočių atliekas turi būti skirtas prevencijai, įstatyme nustatyti pagrindiniai reikalavimai pakuočių gamybai ir sudėčiai bei kenksmingų medžiagų apribojimais.

Šiuo metu pagrindinių reikalavimų pakuočių gamybai ir sudėčiai, išskyrus reikalavimus, susijusius su visuomenės sveikatos sauga, Lietuvoje nekontroliuoja nė viena institucija, nėra prieinamos informacijos, kaip pakuočių gamintojai laikosi minėtų reikalavimų. Lietuvos Respublikos ūkio ministerijos finansinė parama įmonėms sertifikuojant aplinkos vadybos sistemas buvo labai naudinga, todėl diegti aplinkos vadybos sistemas – *netiesioginė*, bet efektyvi atliekų prevenciją skatinanti priemonė, kuri turėtų būti plačiau taikoma Lietuvos įmonėse. Ji gali būti panaudota SEEĮA tvarkymo teisiniui reguliavimui tobulinti.

119 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, *Dėl Taršos integruotos prevencijos ir kontrolės leidimų išdavimo, pakeitimo ir galiojimo panaikinimo taisyklių patvirtinimo*, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.453692/asr>.

120 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, *Dėl Valstybinės atliekų prevencijos programos patvirtinimo, Valstybės žinios*, 2013 m. spalio 30 d., Nr. 113-5663, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.458655/asr>.

121 *Ibid.*

Be valstybės institucijų, atliekų prevencijos ir vartojimo mažinimo klausimais aplinkosaugos iniciatyvas, edukacines akcijas ir konkursus vykdo ir įvairios nevyriausybinės bei visuomeninės organizacijos, skatindamos visuomenės išitraukimą į tvaraus vartojimo praktikų formavimą, o šiuose konkursuose dalyvaujančių įmonių kiekvienais metais vis daugėja. Atitinkamai auga joms keliami reikalavimai, įmonių konkurencija ir išradingumas. Lietuvoje taikomos ir kitos atliekų prevencijos priemonės, kurios gali paveikti gaminių naudojimo etapą. Čia minėtinas aplinkosauginis ženklėjimas. Lietuvoje jis pradėtas taikyti 1996 m., patvirtinus nacionalinį aplinkosauginį ženklą „Vandens lėlį“¹²². Buvo parengti ženklo suteikimo kriterijai atskiroms gaminių grupėms, tačiau gamintojų susidomėjimo šis ženklas nesulaukė.

Lietuvai tapus Europos Sąjungos nare, atsirado galimybė naudoti Europos Bendrijos aplinkosauginį ženklą „Gėlė“¹²³. Lietuvoje jau yra sukurta visa reikalinga teisinė bazė, veikia Europos Bendrijos aplinkosauginio ženklo suteikimo sistema. Tačiau šiuo ženklu savo gaminius turėjo teisę ženklinoti tik viena Lietuvos trikotažo įmonė ir viena popieriaus gamybos įmonė. Lietuvoje nėra duomenų apie aplinkosauginių ženklu paženklintų gaminių pardavimą rinkoje. Aplinkosauginio ženklinimo sistemos efektyvumo požiūriu, valstybės institucijų, pramonės asociacijų, nevyriausybinių organizacijų ir kitų suinteresuotųjų šalių dalyvavimas iki šiol nėra aktyvus.

Kita aktyvi prevenciją skatinanti iniciatyva – žalieji viešieji pirkimai¹²⁴. Vyriausybės įstaigos ir kitos Lietuvos Respublikos Vyriausybei atskaitingos valstybės institucijos ir įstaigos, ministerijos, atlikdamos prekių, paslaugų ir darbų viešuosius pirkimus, kuriems nustatyti aplinkos apsaugos kriterijai, turi taikyti šiuos aplinkos apsaugos kriterijus, skaičiuodamos pagal skaičių ir vertę. Kitoms perkančioms institucijoms tik rekomenduojama taikyti aplinkosauginius kriterijus, atliekant viešuosius pirkimus.

Atliekų prevencijos srityje visuomenė informuojama ir šviečiamas, ir tai laikoma veiksmingu aplinkosaugos politikos instrumentu. Tačiau nors informacinių ir edukacinių iniciatyvų įvairiais atliekų tvarkymo aspektais ir nestinga, šios veiklos vis dėlto fragmentiškos, jos stokoja nuoseklumo, kalbant apie atliekų prevenciją. Visuomenės ir verslo įmonių šviečiamuosius seminarus, mokymus ar aplinkosaugines akcijas atliekų prevencijos ir vartojimo mažinimo klausimais organizuoja įvairios nevyriausybinės organizacijos, jose dalyvauja ir savivaldybės, ypač tos, kurios padeda Lietuvos verslo įmonėms, valstybės institucijoms, įstaigoms ir gyventojams kurti aplinkai draugiškesnę vartojimo kultūrą ir kartu mažinti atliekų susidarymą.

122 Direktyvos 2008/98/EB ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimo Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto atitikties lentelė, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/f3e745e1a39d11e383c0832a9f635113?jfwid=-7br737e0q>.

123 Lietuvos Respublikos aplinkos ministras, Įsakymas Nr. D1-782 „Dėl valstybinės atliekų prevencijos programos patvirtinimo“, 2013 m. spalio 22 d., Valstybės žinios, 2013, Nr. 113-5663, i. k. 113301MI-SAK00D1-782.

124 Lietuvos Respublikos aplinkos ministras, Įsakymas Nr. D1-508 „Dėl aplinkos apsaugos kriterijų taikymo, vykdanč žaliuosius pirkimus, tvarkos aprašo patvirtinimo“, 2011 m. birželio 28 d., Valstybės žinios, 2011 m. liepos 12 d., Nr. 84-4110, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403512/asr>.

Prevencijai svarbios ir socialinės iniciatyvos. Lietuvoje populiarėja socialinės iniciatyvos, kurios vykdomos siekiant socialinių tikslų, t. y. padėti stokojančioms asmenims, kuriems reikalinga parama, skatinti tausojančią vartojimą, mainantis daiktais. Šios iniciatyvos netiesiogiai skatina atliekų prevenciją, nes pagalba teikiama pakartotinai naudoti tinkamais daiktais mainų būdu.

Analizuojant prioritetinius atliekų srautus, matyti, kad Vyriausybės programoje, apimančioje visas atliekų rūšis, prioritetas teikiamas pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos atliekų, biologiškai skaidžių atliekų, pavojingųjų ir statybinių atliekų susidarymo mažinimui. Šie prioritetiniai atliekų srautai turi didžiausią neigiamą poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai, jų susidaro daugiausia, lyginant su kitais atliekų srautais. Tad suvaldyti SEEJA srautus yra vienas iš prioritetų, padėsiančių užtikrinti saugią aplinką ir sveikatą Lietuvoje ir kitose pasaulio valstybėse. Dalis susidarančių smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų yra pavojingosios, nes turi sunkiųjų metalų, asbesto, PCB/PCT ar ozono sluoksnį ardančių medžiagų.

Remiantis Valstybinio atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų plano duomenimis, „2019 m. Lietuvoje fiksuota 7,3 tūkst. tonų buityje susidarančių pavojingųjų atliekų, t. y. 35 proc. daugiau nei 2014 m. (4,7 tūkst. t). Daugiau kaip 91 procentą jų sudarė nebenaudojama įranga, kurioje yra chlorfluorangliavandenilių ir elektros ir elektroninė įranga, kurioje yra pavojingų sudedamųjų dalių“¹²⁵. Plane nurodoma, kad, Eurostato duomenimis, Lietuvos namų ūkiuose vienam gyventojui tenka vidutiniškai 12 kilogramų pavojingųjų buitinių atliekų, ES – tik 9 kilogramai.

Plane išgrynintos pagrindinės buityje susidarančių pavojingųjų atliekų tvarkymo problemos: gyventojams trūksta informacijos apie buityje susidarančių pavojingųjų atliekų surinkimą, todėl atliekos šalinamos bendrame sraute; atskiros pavojingųjų atliekų surinkimo infrastruktūra gyventojams nepatogi; gyventojams stinga motyvacijos atskirai surinkti ir rūšiuoti pavojingąsias atliekas¹²⁶, nes šiuo atžvilgiu nėra skatinamųjų programų, kaip ir atsakomybės taikymo efektyvesnio reguliavimo.

Saugus pavojingųjų SEEJA surinkimas ir perdirbimas prisideda prie kiekybinės atliekų prevencijos, kurios esminis tikslas – skatinti jų pakartotinį naudojimą, siekiant sumažinti EEJ poveikį aplinkai, kuo ilgiau naudojant šiuos gaminius. Tikslui pasiekti laikomasi *gamintojo atsakomybės* principo. Šio principo taikymas užtikrina SEEJ ilgamžiškumą, perdirbimą ir galimybę sutaisyti sugedusį gaminį. *Gamintojo atsakomybės principo* taikymas skatina ekologinį projektavimą, kuris užtikrina atliekų prevenciją visuose gaminio būvio ciklo etapuose.¹²⁷ Taip pat turi būti plėtojamos efektyvios buityje susidarančių pavojingųjų atliekų atskiros surinkimo sistemos, šviečiama ir informuojama visuomenė ne tik nurodant, kaip saugiai atsikratyti pavojingomis buitinėmis atliekomis, bet ir skatinant naudoti ne tokią pavojingą ir draugiškesnę aplinkai buitinę

125 Lietuvos Respublikos Vyriausybė, *Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas*, 2022 m., https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/VAPTP%202021-2027%20projektas_vie%C5%A1inimui.pdf.

126 *Ibid.*

127 *Ibid.*

techniką. Valstybės lygmeniu vykdomas švietimas, ugdymas ir atitinkamas atlygio politikos formavimas padėtų prevencijos tikslus pasiekti efektyviau, tačiau kol kas teisinis reguliavimas nenumato tikslų tokios sistemos įgyvendinimo žingsnių, o tai ir trukdo užtikrinti tinkamą prevencijos procesą.

Remiantis komunalinių atliekų kiekio 2025–2040 metų prognozėmis, numatoma, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų 2025 m. sudarys 14,566 tūkst. t, 2027 m. – 13,972 tūkst. t, 2030 m. – 13,476 tūkst. t, o 2040 m. – net 13,255 tūkst. t per metus¹²⁸. Tai nėra pakankamai efektyvu, siekiant tvarumo ir klimato kaitos tikslų. Bendrieji Lietuvoje numatyti atliekų prevencijos tikslai ir uždaviniai yra šie: siekis vengti atliekų susidarymo, mažinti susidarančių ir nenaudojamų atliekų kiekį, mažinti kenksmingų medžiagų kiekį medžiagose ir produktuose, produktus naudojant pakartotinai ar paliginant jų gyvavimo ciklą.

Atliekų prevencijos programoje numatyta, kad 2021–2027 m. bus siekiama išsikeltų tikslų, kad augant pramonei, ekonomikai, gamybai, statybai ir kitos ūkinės veiklos sektoriams produktų gamybos apimčių paveiktas atliekų susidarymas augtų lėčiau, o susidarančių atliekų kiekis neviršytų ES valstybių narių vidurkio. Taip pat siekiama, kad augant vartojimui komunalinių atliekų, įskaitant pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos bei biologiškai skaidžias atliekas, susidarytų mažiau¹²⁹. Remiantis patvirtinto plano nuostatomis¹³⁰, siekiant sumažinti sąvartynuose šalinamų EEĮA (ir SEEĮA) kiekį ir įgyvendinti EEĮA prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumą, vykdyti EEĮA surinkimo, perdirbimo ir paruošimo naudoti pakartotinai užduotis ir tobulinti EEĮA prevencijos ir tvarkymo sistemą, skatintina diegti EEĮ mainų platformas, planuojama parengti teisės aktus dėl mokestinių lengvatų taikymo produktų remonto ar taisymo paslaugoms, naudotiems produktams įsigyti¹³¹.

Plano 2 priedo 1.1 punktuose nurodyta priemonė – organizuoti viešinimo kampanijas, skatinančias rinktis daugkartinius gaminius ir pakartotinai naudoti daiktus, remti prekybos naudotais daiktais, jų taisymo paslaugas teikiančio verslo plėtojimą; finansuoti ekologinį projektavimą, skatinti mažiau naudoti pavojingas chemines medžiagas; vykdyti viešinimo kampanijas, skatinančias atliekų rūšiuojamąjį surinkimą; parengti naudotos EEĮ tinkamumo pakartotinai naudoti kriterijus; sukurti kontrolės sistemą, kad į vidaus rinką patektų saugūs paruošti pakartotinai naudoti tinkami produktai; įvertinti EEĮ gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus ir prireikus parengti su tuo susijusių teisės aktų pakeitimų, užtikrinančių gamintojų dalyvavimą atliekų tvarkymo sistemoje, projektus.

Pagrindinis siektinas rezultatas įgyvendinant Programą – mažinamas susidarančių EEĮA (įskaitant ir SEEĮA) kiekio augimas, neigiamas poveikis aplinkai ir visuomenės

128 Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas, *supra note*, 125.

129 Lietuvos Respublikos Vyriausybė, Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas, *supra note*, 125.

130 *Ibid.*

131 *Ibid.*

sveikatai, kenksmingų medžiagų kiekis medžiagose ir produktuose, įvertintos atliekų prevencijos priemonių taikymo galimybės bei jų naudingumas visuomenei, teikiama visa svarbi informacija apie atliekų prevenciją, tausojantį vartojimą, pakartotinį naudojimą, racionalų išteklių naudojimą, padidėjęs visuomenės įmonių sąmoningumas atliekų prevencijos srityje. Įgyvendinus plane numatytas priemones, bus pasiektas pagrindinis tikslas – sumažės susidarantių ir nenaudojamų atliekų augimas, racionaliau bus naudojami gamtos ištekliai ir medžiagos, sumažės atliekų neigiamo poveikio visuomenės sveikatai ir aplinkai rizika. Remiantis įsakymu dėl Atliekų tvarkymo programos lėšų naudojimo tvarkos aprašo ir tarybos darbo reglamento patvirtinimo¹³², Programos tikslams pasiekti suteikiamos paramos bei subsidijų gavimo galimybės ūkio subjektams. Numatyta Programos lėšomis finansuoti atliekų tvarkymo sistemų kūrimą, funkcionavimą ir vystymą, įskaitant ir investicinių projektų įgyvendinimą, visuomenės ir savivaldybių darbuotojų mokymą, švietimą ir informavimą, atliekų tvarkymo sistemų funkcionavimą ir vystymą, teikiant dotacijas savivaldybėms ir subsidijas ūkio subjektams. Visa tai turėtų prisidėti prie globalios problemos sprendimo ES ir nacionaliniu lygmeniu.

Analizuojant SEEJA susidarymo prevenciją ir galimus pasirinkti prevencijos veiksmus, atkreiptinas dėmesys į AAA skelbiamą kitų šalių gerąją praktiką atliekų mažinimo srityse.

Netinkamas SEEJA tvarkymas ir šalinimas yra opi aplinkos ir sveikatos problema.¹³³ Lietuvoje EEJA (ir SEEJA) tvarkymą reglamentuojantis įstatymas¹³⁴ nustato pagrindinius atliekų tvarkymo principus ir tikslus, įskaitant atliekų susidarymo mažinimą, perdirbimo ir naudojimo skatinimą, žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą. Įstatyme pateikiamas konkrečių EEJA, kurioms taikomas atskiras surinkimas ir šalinimas, rūšių sąrašas. Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvos¹³⁵, kurioje nustatyti EEJA (ir SEEJA) surinkimo ir perdirbimo tikslai bei gamintojų, platintojų ir importuotojų pareigos finansuoti ir organizuoti EEJA surinkimą, apdorojimą ir panaudojimą tikslai, yra integruoti į LR teisės aktų turinį. Direktyvos nuostatos perkeltos į Atliekų tvarkymo įstatymą¹³⁶. Lietuvos teisinio reguliavimo sistema taip pat apima keletą kitų įstatymų ir teisės aktų, reguliuojančių EEJA tvarkymą. Minėtina Aplinkos apsaugos įstatymas¹³⁷,

132 *Dėl Atliekų tvarkymo programos lėšų naudojimo tvarkos aprašo ir tarybos darbo reglamento patvirtinimo, e-TAR*, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228682/asr>.

133 Leda Žilinskienė, *Komunalinių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo problemos: daktaro disertacija* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022): 389, 390, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/093ae84f-1ea9-4134-afbb-eed0dbe980ef/content>.

134 Government of the Republic of Lithuania, *Law on Waste Management*, 2002, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/>.

135 „2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų“. *Pub. L. No. 32002L0096, DD 15, 007 (2003)*, <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/96/oj/lit>.

136 *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, Valstybės žinios*, 1998 m. liepos 8 d., Nr. 61-1726, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/asr>.

137 *Ibid.*

Cheminių medžiagų įstatymas¹³⁸ ir Pramonės saugos įstatymas¹³⁹. Šiuose teisės aktuose nustatyti konkretūs EEĮA (ir SEEĮA) tvarkymo, šalinimo, pavojingų atliekų registravimo ir ženklinimo bei cheminių medžiagų tvarkymo reikalavimai.

SEEĮA ar jų dalis yra priskiriamos prie pavojingų atliekų rūšies, nes jų sudėtyje yra aptinkama tauriųjų metalų ir kitų pavojingų cheminių junginių, išskiriančių toksines medžiagas, todėl šių atliekų prevencijos, perdirbimo ir šalinimo teisinis reguliavimas yra aktuali tema daugumai pasaulio valstybių. Prioritetas skiriamas prevencijai¹⁴⁰. Remiantis ES ir nacionaliniais teisės aktais, reglamentuojančiais e. atliekų prevenciją ir jų tvarkymą, prioritetų eiliškumas nustatomas taip: prevencija, parengimas pakartotiniam naudojimui, perdirbimas, kitas naudojimas (pvz., naudojimas energijai gauti), šalinimas.¹⁴¹

Pabrėžtina, kad 2004 m. ES reglamente Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų¹⁴² nurodoma, jog valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslą apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą, nepadariusios to, kad į aplinką patektų kuo mažiau atitinkamų sunkiųjų metalų ir antipirenų, kurių kiekiui mažinti būtinos SEEĮA surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemonės, kaip kad nustatyta ir ES direktyvoje 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų¹⁴³. Nepaisant šių priemonių, nemažai SEEĮA tebebus pašalinama įprastu būdu Lietuvoje, Europos Sąjungoje ir už jos ribų.

Pavojingų atliekų tvarkymo klausimas, kartu ir SEEĮA tvarkymo reguliavimo klausimai, kelia vis daugiau diskusijų tarptautinėje erdvėje. Pagrindinė problema kyla dėl SEEĮA prevencijos ir tvarkymo teisinio reguliavimo pagal prioritetines kryptis įgyvendinimo neefektyvumo ir pavojingų medžiagų kiekio elektros ir elektroniniuose įrenginiuose mažinimo. Direktyvoje nurodyta, kad tikslas yra nustatyti tinkamas šios srities taisyklės, prisidedant prie aplinkos apsaugos ir žmonių sveikatos išsaugojimo. Šios

138 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006, 2006 m. gruodžio 18 d., dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantis ankstesnius teisės aktus.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A02006R1907-20150601>.

139 *Lietuvos Respublikos gynybos ir saugumo pramonės įstatymas, TAR, 2024 m. gegužės 30 d., Nr. 9685,* <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7247b912176a11ef8e4be9fad87afa59?jfwid=r90vImq22>.

140 „2011 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo“, žiūrėta 2017 m. gruodžio 11 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065&qid=1508706377391&from=LT>.

141 „2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas“, *Pub. L. No. 32008L0098, OJ L 312 (2008)*, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

142 „2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB“, *Pub. L. No. 32004R0850, 15, 008 DD (2004)*, <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/850/oj/lit>.

143 „2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų“, *Pub. L. No. 32002L0096, DD 15, 007 (2003)*, <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/96/oj/lit>.

taisyklės sumažintų skirtumus tarp valstybių narių priimtų įstatymų ir administracinių priemonių dėl pavojingų medžiagų, kurių gali būti SEEĮ, naudojimo apribojimo. Kai to apribojimo nėra, gali susidaryti kliūčių prekyboje, būti iškraipyta konkurencija ir taip tiesiogiai paveiktas vidaus rinkos veikimas¹⁴⁴. Remiantis generalinio advokato E. Tanchevo išvada, valstybės narės kompetentingos institucijos turi teisę imtis bet kurių arba visų toliau išvardytų priemonių, kad ištaisytų su neįregistravimu pagal reglamentą susijusį pažeidimą.¹⁴⁵ Kaip nurodoma ESTT praktikoje, pasirinktos priemonės neišvengiamai skirsis atsižvelgiant į esamas aplinkybes. Priemonės gali būti tokios kaip nurodymas įregistruoti, bet kokie kiti būtini laikini nurodymai, kaip antai, konfiskuoti chemines medžiagas, kol bus baigta taisomųjų priemonių taikymo procedūra, kad praktiškai nebūtų galima jų eksportuoti, baudų skyrimas ir sunkiais atvejais – baudžiamųjų sankcijų taikymas.¹⁴⁶

Remiantis e. atliekų tvarkymo prevencijos įgyvendinimą reglamentuojančiais teisės aktais, prioritetų eiliškumą galima nustatyti ir naudojimui, kaip išgauti energiją.¹⁴⁷ Klausimai ir diskusijos, kylančios dėl EEĮ tvarkymo teisinio reguliavimo, globalizacijos sąlygomis sietini su ir Europos laisvosios prekybos asociacija¹⁴⁸, kurios tikslas – išskirti tarptautinės teisės trūkumus pavojingų EEĮA transportavimo, perdavimo ir reguliavimo srityse. Pasak B. G. Demircano ir K. Yetilmezsoy, Pakistane atliekų tvarkymo strategija orientuojama į išmaniųjų konteinerių naudojimą, kad atliekų surinkimas ir atskyrimas būtų efektyvesnis. Tyrimų duomenimis, tikslinga taikyti išmanųjį elektroninių atliekų tvarkymą, panaudojant įgalinto lygio jutiklius išmaniosiose surinkimo dėžėse (įrengta ir Monasho universitete Malaizijoje mobilioji programėlė, prijungta prie debesijos duomenų bazės ir belaidžio modulio). Išmanusis modulis nukreipia vartotojus į artimiausią miestelyje esančią elektroninių atliekų surinkimo dėžę pagal jų esamą vietą, naudojant GPS. Toks būdas labai pasiteisino.

144 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES, 2011 m. birželio 8 d., dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011L0065>.

145 Generalinio advokato Evgeni Tanchev išvada, pateikta 2019 m. birželio 27 d., sujungtos bylos C-585/18, C-624/18 ir C-625/18, A. K. prieš Krajowa Rada Sądownictwa ir C. P., D. O. prieš Sąd Najwyższy, dalyvaujant Prokurator Generalny zastępowany przez Prokuraturę Krajową. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=215565&doclang=LT>.

146 Teisingumo Teismo (trečioji kolegija) sprendimas, 2017 m. balandžio 27 d., byla C-535/15, *Freie und Hansestadt Hamburg prieš Jost Pinckernelle*, dalyvaujant *Vertreter des Bundesinteresses beim Bundesverwaltungsgericht*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:62015CJ0535>.

147 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A32004R0850>.

148 Oksana Sidorova, *Tarpvalstybiniai atliekų vežimai*, Countline, 2022 m. rugsėjo 26 d., https://aad.lrv.lt/uploads/aad/documents/files/Countline%20mokymai_Tarpvalstybiniai%20atlieku%CC%A8%20vez%CC%8Cimai_2022_09_26.pdf.

Anot S. Khano¹⁴⁹, šiuolaikinis tarptautinis aplinkos režimas, reglamentuojantis tarpvalstybinį bendradarbiavimą EEĮA tvarkymo srityje, pirmiausia užtikrina senų elektroninių prekių tęstinumo ekonominėje apyvartoje įgyvendinimą, todėl sėkmingas atliekų tvarkymas tiesiogiai priklauso nuo pasaulio valstybių teisėkūros kontrolės ir teisės aktų, reguliuojančių gamintojų atsakomybės klausimus, tinkamo sukūrimo ir įgyvendinimo.

Apibendrinant galima teigti, kad SEEĮA tvarkymą Lietuvoje sudaro visuma priemonių, kurias reglamentuoja įstatymai, poįstatyminiai teisės aktai, programos ir kiti teisės aktai, nustatantys pagrindinius atliekų tvarkymo principus, tikslus, konkrečius SEEĮA surinkimo, laikymo ir šalinimo reikalavimus, prioritetines e. atliekų tvarkymo proceso sritis, kurių prioritetu yra prevencija.

2.1. SEEĮA tvarkymo prioritetų dermė su žiedinės ekonomikos koncepcijos įgyvendinimu

Žiedinės ekonomikos koncepcija įgyja vis didesnę reikšmę kuriant atliekų tvarkymo politiką ir teisinį reguliavimą, nes jos principai leidžia mažinti e. atliekų poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai. Šiame kontekste svarbu išanalizuoti šių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo prioritetus, siekiant nustatyti jų suderinamumą su žiedinės ekonomikos tikslais. Žiedinės ekonomikos kontekste tvarkant EEĮA pirmenybė teikiama šių atliekų susidarymo kiekio mažinimui, pakartotiniam naudojimui ir perdirbimui, o ne SEEĮA šalinimui sąvartynuose. Tai prieštarauja tradiciniam linijiniam EEĮA tvarkymo požiūriui, pagal kurį daugiausia dėmesio skiriama SEEĮA šalinimui sąvartynuose arba deginimui. Žiedinės ekonomikos požiūris grindžiamas principais, kuriais siekiama kuo labiau sumažinti gamtos išteklių naudojimą, ekonominės veiklos poveikį aplinkai ir skatinti tvarų ekonomikos augimą. Inovacijų agentūros ataskaitoje nurodoma, jog įgyvendinimas gali apimti tokias priemones kaip išplėstinės gamintojo atsakomybės schemas¹⁵⁰, pagal kurias atsakomybė už tinkamą SEEĮA tvarkymą ir šalinimą tenka įrangos gamintojams ir importuotojams, taip pat perdirbimo ir panaudojimo skatinimas, plėtojant surinkimo sistemas ir perdirbimo įrenginius. Be to, žiedinės ekonomikos nuostatomis skatinama kurti produktus, kuriuos lengviau perdirbti ir kurie mažiau kenkia aplinkai.

Remiantis minėta Inovacijų agentūros ataskaitos medžiaga išskiriami esminiai vertinimai, susiję su elektros ir elektroninės įrangos atliekomis instituciniame ir tarptautiniame žiedinės ekonomikos kontekste. Minimasis klasifikacinis statusas, kai EEĮA

149 S. A. Khan, „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law“, *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 25, Nr. 2 (2016): 248, 249, <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.

150 *Inovacijų agentūra*. „Lietuvos antrinių žaliavų sistemos formavimas“. Dokumentas parengtas įgyvendinant ES lėšomis finansuojamą projektą „Sumanios specializacijos MTEP rezultatų diegimo, skaitmeninant gamybos procesus, pramonės įmonėse fasilitavimas (Smart Inotech pramonei)“. Projekto Nr. 01.2.1-LVPA-V-842-01-0004, 2023. Prieiga per internetą: https://inovacijuagentura.lt/site/binaries/content/assets/analitika/apzvalgos/2023/lietuvos_antriniu_zaliavu_sistemos_formavimas.pdf.

formaliai priskiriamos komunalinių (buitinių) atliekų kategorijai. Šiai kategorijai priklauso mišrios ir atskirai surinktos buitinės atliekos, pavyzdžiui, popierius, stiklas, metalai, plastikai, baterijos ir akumuliatoriai¹⁵¹. Remiantis ataskaitoje paminėto tyrimo duomenimis, Belgija yra įdiegusi išplėstinę gamintojo atsakomybės schemą elektros ir elektroninės įrangos atliekoms. Briuselio sostinės regiono išteklių ir atliekų tvarkymo planas numatė tikslą iki 2023 m. 50 proc. padidinti suremontuojamos ir pakartotinai naudojamos EEĮ apimtį, lyginant su 2017 m., įgyvendinant pakartotinio naudojimo tikslo prioritetą. EEĮA yra vienos iš atliekų, kurios jungia ERP tarptautinę platformą, suburiančią suinteresuotąsias šalis, siekiančias gerinti susijusių atliekų srautų rūšiamumą ir perdirbimą. Nors EEĮA rinka Lietuvoje nebuvo tiesiogiai analizuojama pagal funkcionalumo kriterijus, tarptautinės gerosios praktikos rodo, kad šis srautas yra aktyviai valdomas per EPR schemas ir tikslines perdirbimo / pakartotinio naudojimo iniciatyvas, o tarptautinės platformos teikia operacinę ir konsultacinę paramą EEĮA tvarkymo valdymui. E. atliekų srautas yra kaip sudėtingas elektroninis komponentas didelėje ekonomikos mašinoje – nors jis nebuvo tiesiogiai išardytas ir ištirtas šioje studijoje, jam tvarkyti jau yra sukurti specializuoti tarptautiniai priežiūros ir remonto įrankiai (ERP, BeWeee platformos) ir reglamentai, kuriais siekiama užtikrinti jo integravimą į žiedinės ekonomikos ciklą¹⁵².

Nagrinėjama e. atliekų direktyva laikytina pažangiu teisinio reguliavimo pavyzdžiu. Joje prioritetas teikiamas žiedinės ekonomikos principų taikymui ir tvaraus išteklių naudojimo užtikrinimui elektroninių atliekų tvarkymo procese¹⁵³. ES dokumentais, pavyzdžiui, su energija susijusių gaminių direktyva¹⁵⁴, Pavojingų medžiagų apribojimo (toliau - RoHS)¹⁵⁵ ir Cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH) reglamentai¹⁵⁶, taip pat skatinama kurti lengviau perdirbamus ir ne tokius kenksmingus aplinkai gaminius. Galima teigti, kad SEEĮA tvarkymo teisinio

151 Inovacijų agentūra, *supra note*, 150.

152 *Ibid.*

153 2012 m. liepos 4 d. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0019>.

154 *Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl su energija susijusių gaminių sunaudojamos energijos ir kitų išteklių nurodymo ženklinant gaminį ir apie jį pateikiant standartinę informaciją (nauja redakcija)* {SEC(2008) 2862} {SEC(2008) 2863}. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52008PC0778>.

155 2011 m. birželio 8 d. *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo (nauja redakcija)*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32011L0065>.

156 2006 m. gruodžio 18 d. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantis Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94, Tarybos direktyvą 76/769/EEB ir Komisijos direktyvas 91/155/EEB, 93/67/EEB, 93/105/EB bei 2000/21/EB*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32006R1907>.

reguliavimo prioritetų diferencijavimas žiedinės ekonomikos kontekste yra svarbus aspektas, į kurį reikia atsižvelgti, siekiant tinkamai tvarkyti ir šalinti SEEĮA.

2022 m. rugsėjį įvyko Tarptautinio elektronikos atliekų tvarkymo tinklo (toliau – IEMN) virtualus susitikimas, kurio tema buvo „Neto nulinės emisijos spartinimas tvarkant e. atliekas“. Susitikime pranešimus skaitė daug įvairių viešojo ir privataus sektoriaus organizacijų, mokslinių tyrimų institutų ir akademinės bendruomenės atstovų, įskaitant „DSS+“, „Delta Electronics“ ir Nacionalinį aplinkos tyrimų institutą. Sesijose daugiausia dėmesio buvo skiriama metodams, kurių imtasi siekiant pagerinti EEĮ atliekų surinkimą ir plėtoti žiedinę ekonomiką, taip pat svarstymui, kaip e. atliekos susijusios su nulinės emisijos tikslais¹⁵⁷. SEEĮA prevencijos tikslai Lietuvoje sietini su atliekų tvarkymo srities teisės aktų tobulinimu nustatant reikalavimus, susijusius su komunalinių atliekų sraute susidarantių atliekų prevencija ir pakartotiniu panaudojimu. Taip pat reikia numatyti pareigą įtraukti atliekų prevenciją skatinančias priemones (ne tik dėl pakuočių, bet ir EEĮA), įskaitant visuomenės informavimo apie atliekų prevenciją į regioninius ir savivaldybių atliekų tvarkymo planus ir rinkti informaciją apie įgyvendinimą. Būtina siekti, kad augant vartojimui elektros ir elektroninės įrangos susidarymas augtų lėčiau, o atliekų kiekis neviršytų Europos Sąjungos valstybių narių vidurkio.

2015 m. gruodžio 2 d. EK paskelbė persvarstytą dokumentų rinkinį dėl žiedinės ekonomikos, įskaitant komunikatą „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“. Jame įtrauktas su teisėkūros priemonėmis nesusijęs skirsnis, siūlant įvairius galiojančiuose Europos teisės aktuose, kuriais reglamentuojamas atliekų tvarkymas ir antrinis perdirbimas, įtrauktinus pakeitimus.¹⁵⁸ Naujaisiais pasiūlymais pakeičiamas ankstesnis dokumentų rinkinys, kurį 2014 m. liepą vykdant strategijos „Europa 2020“ pavyzdinę iniciatyvą „Tausiai išteklius naudojanti Europa“ paskelbė J. M. Barroso vadovaujama Europos Komisija.¹⁵⁹ Naujajame rinkinyje numatyta patobulinimų – jis yra išsamesnis ir apima visus gaminio gyvavimo ciklo etapus, tačiau tam tikrose srityse užmojai yra kiek mažesni. Kilo pavojus, kad dokumentų rinkinyje daugiausia dėmesio bus skiriama antriniam perdirbimui, o politinės priemonės, kuriomis būtų siekiama sukurti žiedinės ekonomikos modelį, nebus nustatytos. *Didesnis antrinio perdirbimo lygis dar nereiškia, kad sukuriamą daugiau žiedinės ekonomikos.* Apskritai, palyginti su ankstesniu dokumentų rinkiniu, 18 mėnesių vėlavimas neatrodo pagrįstas naujojo dokumentų rinkinio apimtimi ar užmojais.

157 *International E-Waste Management Network (IEMN)*. „Accelerating Net-Zero Emission through E-waste Management“, 2022. Prieiga per internetą: <https://www.epa.gov/international-cooperation/international-e-waste-management-network-iemn>.

158 2015 m. gruodžio 2 d. Europos Komisija paskelbė persvarstytą dokumentų rinkinį dėl žiedinės ekonomikos, įskaitant Komunikatą „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016AE0042>.

159 *Europos Komisija*. 2014 m. liepos mėn. vykdant strategijos „Europa 2020“ pavyzdinę iniciatyvą „Tausiai išteklius naudojanti Europa“, paskelbė José Manuelio Barroso vadovaujama Europos Komisija. Prieiga per internetą: https://publications.europa.eu/resource/cellar/c8f876d4-73a8-49f2-be46-2618ba319740.0013.03/DOC_1.

Perėjimas nuo tiesinės „išgaut, perdirbk, panaudok ir išmesk“ ekonomikos prie žiedinės ekonomikos, kurioje atliekos gali būti paverčiamos ištekliais, laikomas ypatingos svarbos iššūkiu Europai.¹⁶⁰ Dėl geriau valdomų išteklių, mažesnių gavybos mastų ir taršos ekonomika tampa tvaresnė ir sumažinamas jos ekologinis pėdsakas. Taip pat numatoma, kad dėl geresnio žaliavų valdymo įmonės gali įgyti konkurencinį pranašumą, o ekonomika tapti ne tokia priklausoma nuo importuotų medžiagų (ypač būtinų ir retų medžiagų, kurios gali būti ir sudėtinė SEEĮ dalis), atsiranda naujų ekonominių galimybių ir naujų rinkų Europos viduje ir už jos ribų bei skatinamas vietinis užimtumas.

Tai, kad pripažįstama, jog būtina pereiti prie žiedinės ekonomikos, yra sveikintina, tačiau sunkiausia pakeisti sistemą, jei nesuvokiamas visas įvairialypės ekonominės ir socialinės naudos potencialas. Žiedinei ekonomikai palanki politika turėtų užtikrinti, kad ciklai būtų ilgalaikiai, maži, vietiniai ir švarūs, tačiau ciklų mastas gali būti skirtingas. Žiedinėje ekonomikoje svarbiau yra naudoti nei turėti. Šiuo požiūriu labai teigiamą vaidmenį gali atlikti produktų ir paslaugų sistemos ir bendras vartojimas, tad šis klausimas toliau plėtojamas dviejose EESRK rengiamose nuomonėse. Žiedinė ekonomika nėra paprasta tiesinė ekonomika, kurioje stengiamės grąžinti atliekas į gamybą – ja siekiama visiško pertvarkymo, reikalaujančio iš naujo apibrėžti atsakomybės ir nuosavybės sąvokas. Tokie pagrindiniai pakeitimai turi būti įgyvendinti suprantant tarpusavyje susijusį esamo ekonomikos modelio pasaulinį kontekstą. Labai retai pavyksta veiksmingai veikti tik regioniniu lygmeniu sprendžiant pasaulinės svarbos klausimus – reikia imtis pasaulinio masto iniciatyvos.

Perėjimo prie žiedinės ekonomikos poveikis turi būti nuolat analizuojamas. Kadangi pasenusi verslo praktika tampa nebetinkama, būtina nustatyti labiausiai paveiktus subjektus ir pasiūlyti jiems paramą, kad būtų užtikrintas teisingas ir sąžiningas perėjimas prie žiedinės ekonomikos, tad būtina aptarti socialinę ir su darbu susijusią naudą ir riziką.¹⁶¹ Trūksta ekonominių priemonių, kuriomis būtų skatinamas perėjimas prie žiedinės ekonomikos SEEĮA tvarkymo srityje. EESRK nustatė, kad, siekiant sukurti efektyvaus išteklių naudojimo ekonomiką, reikia derinti rinkos ir reglamentavimo priemones.¹⁶² Reikalaujama, kad valstybės narės pasinaudotų ekonominėmis priemonėmis, be to, nustatomas ataskaitų teikimo praėjus 18 mėnesių, o paskui praėjus 5 metams, mechanizmas. Šią nuostatą galima sugriežtinti, reikaujant pateikti ataskaitą po 3 metų ir rekomenduojant taikyti aplinkos mokesčius. Geriausia patirtimi

160 *Europos Sąjungos oficialusis leidinys*. 2016 m. liepos 20 d., 59 tomas, C 264/101. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:264:FULL&from=ES>.

161 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas*. Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“ (COM(2015) 614 final), p. 99, 4 punktas. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

162 *Opinion of the European Economic and Social Committee on the Market-based instruments towards a resource efficient and low carbon economy in the EU*. Prieiga per internetą: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=uriserv:OJ.C_.2014.226.01.0001.01.ENG&toc=OJ:C:2014:226:TOC.

pagrįstas priemonės valstybėse narėse reikėtų kurti bendrai, o jų priėmimas turėtų būti skatinamas per Europos semestro procesą. Komisija turi geriau paaiškinti anksčiau metais paskelbtų įvairių veiksmų planų (Efektyvaus išteklių naudojimo Europos plano)¹⁶³, 7-osios aplinkosaugos veiksmų programos iki 2020 m.¹⁶⁴ ir ES žiedinės ekonomikos veiksmų plano¹⁶⁵ darną bei jų tarpusavio ryšį.

Būtina įvertinti visus ankstesnių iniciatyvų laimėjimus ir nesėkmes, kurių pagrindu sudarytinas žiedinės ekonomikos duomenų rinkinys. Laikoma, kad jis nurodo teisingą SEEIA tvarkymo srities kryptį. Tačiau lieka svarbiausias klausimas: ar visų priemonių pakanka, kad Europos ekonomika pereitų nuo esamo vystymosi kelio (kuris taip pat sustiprins efektyvų išteklių naudojimą) prie išties žiedinio modelio, kuris ekonomikos klestėjimą atsieta nuo gamtos išteklių naudojimo ir padidintų ekonominę ir socialinę naudą?¹⁶⁶ Veiksmų planas turi būti tinkamai pritaikytas, kad padėtų spręsti pagrindines sistemos problemas ir sukurtų pakankamą pagrindą permainingoms pradėti.¹⁶⁷ Sėkmė priklauso nuo įgyvendinimo, nuoseklumo ir atitikties priskirtų atsakomybių vykdymo atsakingai institucijai.

Darbuotojų vaidmuo pereinant prie žiedinės ekonomikos modelio SEEIA tvarkymo srityje turi užtikrinti, kad pakankamai dėmesio būtų skirta žiedinės ekonomikos teikiamai konkrečiai socialinei ir ekonominei naudai ir su ja susijusiems iššūkiams spręsti bei teisiniam reguliavimui tobulinti. Švietimą būtina plėsti visais lygmenimis – nuo pagrindinių mokyklų iki įmonių, investuotojų ir finansuotojų. Švietimo ir mokymo ryšį reikia nustatyti nuoseklioje programoje, kuria sprendžiami įvardyti socialiniai ir ekonominiai uždaviniai. Švietimas laikomas vienu iš masinės vartotojų elgsenos pokyčius skatinančių veiksmų, galinčių padėti formuoti naują atsakingų vartotojų kartą, kuriai bus prieinami pagrįstai įkainoti, patogūs, kokybiški ir *etiško vartojimo principu* pagrįsti gaminiai.

Vartotojų elgseną galima pakeisti pasiūlius jiems patogias sąlygas ir konkurencingas kainas. Žiedinės ekonomikos principus atitinkantys gaminiai ir paslaugos turėtų skirtis kaina, kuri priklausytų nuo išteklių prieinamumo arba jų trūkumo bei gaminių projektavimo. Iš pradžių tai galima pasiekti per didesnės gamintojo atsakomybės

163 *European Commission. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions — Roadmap to a Resource Efficient Europe*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52011DC0571>.

164 *Europos Parlamentas ir Taryba. 2013 m. lapkričio 20 d. sprendimas Nr. 1386/2013/ES dėl bendrosios Sąjungos aplinkosaugos veiksmų programos iki 2020 m.* „Gyventi gerai pagal mūsų planetos išgales“. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32013D1386>.

165 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

166 *European Environment Agency. The European Environment — State and Outlook*. Prieiga per internetą: <https://www.eea.europa.eu/soer>.

167 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas, op. cit.*

programas arba ekologinius mokesčius. EESRK pabrėžia, kad pirmiausia svarbu atlikti bet kokios naujos priemonės gyvybingumo tyrimus¹⁶⁸. EESRK pažymi: „Vartotojui turi būti prieinama žiedinės ekonomikos principais pagrįsta alternatyva. Paprastai ilgesnės gyvavimo trukmės kokybiškesni gaminiai iš pradžių kainuoja brangiau. Tačiau ilgai naudojamą gaminį šis kainos skirtumas išnyksta. Pagerinus ženklumą ir informavimą bei parengus finansines priemones, kuriomis būtų skatinama ilgesnė naudojimo trukmė, švaresnės sudedamosios dalys, didesnės galimybės sutaisyti arba išardyti gaminį pakartotiniam panaudojimui, bus aktyviau keičiama vartotojų elgsena.“¹⁶⁹ Vieno iš prioritetų pakartotinio naudojimo ir taisymo programų sustiprinimas vertinamas kaip geras ekonominių priemonių panaudojimo pavyzdys. Tai tikrai galėtų būti taikytina SEEJA tvarkyme. Taip pat apsvastyta lengvata, skatinanti tokį verslo modelį ir modeliuojanti vartotojų elgesį, pavyzdžiui, pritaikius mažesnę PVM dydį gaminiams, kurie yra paruošti pakartotiniam naudojimui arba kurie yra sutaisyti ar parduodami. Tai padidintų tvarkytų prekių konkurencingumą ir paskatintų inovacijas, kaip ir verslumą šioje srityje.

EESRK pakartoja, kad yra remiamas atliekų tvarkymo prioritetų eiliškumas, ir ragina subjektus jį įgyvendinti, įvertinant tai, kad, palyginus su 2014 m., akivaizdžiai sumažėjo žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinio teisės aktų dalis, kuria iš dalies keičiamos įvairios direktyvos.¹⁷⁰ EESRK pažymi, kad Komisijos pasiūlymas neatitinka plačių užmojų tikslų dėl atliekų prevencijos ir perdirbimo, kurių 2015 m. liepą ragino siekti Europos Parlamentas.¹⁷¹ Būtų sveikintinas pasiūlymas dėl valstybių narių įsipareigojimo įvesti ekonomines priemones atliekų tvarkymo eiliškumo atžvilgiu¹⁷² ir skatinti imtis atliekų prevencijos priemonių.¹⁷³ Tačiau nėra aišku, ar valstybės narės turės peržiūrėti esamas atliekų prevencijos programas dėl naujų nuostatų.¹⁷⁴ EESRK manymu, valstybėms narėms turėtų būti nustatyta pareiga priimti didesnės gamintojo atsakomybės programas. Komitetas palankiai vertina didesnės gamintojo atsakomybės programoms nustatytus minimalius reikalavimus, nors šios programos ES įgyvendinamos labai nevienodai. Vis dėlto šios nuostatos galėtų būti sustiprintos dar labiau suderinant minimalius reikalavimus, visų pirma patikslinant vertės grandinėje

168 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

169 *Ibid.*

170 *Europos Parlamentas. Pranešėjos Sirpos Pietikäinen pranešimas „Efektyvus išteklių naudojimas. Žiedinės ekonomikos kūrimas“ (A8-0215/2015)*. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0215_LT.html.

171 *Ibid.*

172 *Europos Parlamentas ir Taryba. 2008 m. lapkričio 19 d. Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanči kai kurias direktyvas, 4 straipsnio 3 dalis*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>.

173 *Ibid.*

174 *Ibid.*

dalyvaujančių suinteresuotųjų subjektų vaidmenį, pareigas ir jų finansinę atsakomybę.¹⁷⁵ Pripažįstama, kad Komisija, atsižvelgdama į specifines kiekvienos valstybės narės aplinkybes ir suderindama priemones su ES sanglaudos politikos ir kitų priemonių finansinėmis priemonėmis, sukūrė detalią įgyvendinimo strategiją.

EESRK atkreipė dėmesį į iš pažiūros nepagrįstą penkių prioritetinių sričių paskirstymą: plastikas, maisto atliekos, svarbiausios žaliavos, statybos ir griovimo atliekos ir kitos sritys,¹⁷⁶ tarp jų nei vandens ištekliai, nei EEJA nėra priskirti prioritetinėms sritims, nors vandens ir EEJA ištekliai turėtų būti laikomi svarbiu žiedinės ekonomikos aspektu,¹⁷⁷ kaip ir EEJA tvarkymas, kurį reikia išsamiai įvertinti, nustatyti tikslus ir suplanuoti, kaip juos pasiekti. Žiedinė ekonomika apima įvairius sektorius, todėl pasiteisintų poreikis įsteigti įvairių sektorių stebėjimo įstaigą, kuriai turėtų būti suteikti įgaliojimai nagrinėti reikiamą horizontaliąją ir vertikaliąją integraciją, reikiamą veiksmų planui įgyvendinti, o kiekviena valstybė narė turėtų nurodyti specialią ryšių palaikymo instituciją, kuriai teiktų ataskaitas apie reikalavimų įgyvendinimą.¹⁷⁸

Nagrinėjant ES direktyvoje nustatyto gamintojo atsakomybės principo laikymąsi, kuriuo reikalaujama, kad EEJ gamintojai finansuotų šių atliekų tvarkymą, įgyvendindami principą „teršėjas moka“¹⁷⁹ ESTT išaiškinimu, asmenys gali remtis nuostata, kuria šis principas įgyvendinamas konkrečioje srityje su sąlyga, kad ši nuostata savo ruožtu gali būti tinkamai laikoma tiesiogiai veiksminga.¹⁸⁰ Tačiau net jei atitinkama direktyva suteikia konkrečią principo „teršėjas moka“ formą, šia nuostata negalima tiesiogiai remtis nacionaliniame teisme. Visų pirma pagal principo „teršėjas moka“ formuluotę, kurioje nėra aiškumo, tikslumo ir besąlygiškų savybių, būtinų bet kokiai tiesioginio veikimo doktrinai taikyti, jis turi būti taikomas individualizuojant visumą

175 Europos Parlamentas ir Taryba. 2015 m. balandžio 29 d. Direktyva (ES) 2015/720, kuria dėl lengvųjų plastikinių pirminių maišelių sunaudojimo mažinimo iš dalies keičiama Direktyva 94/62/EB. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32015L0720>.

176 Ibid.

177 Europos Komisija. *The Junction of Health, Environment and the Bioeconomy: Foresight and Implications for European Research & Innovation Policies* („Sveikatos, aplinkos ir bioekonomikos sandūra: Europos mokslinių tyrimų ir inovacijų politikos įžvalgos ir pasekmės“). 2015 m., p. 43. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/375971b3-ba8a-11e5-8d3c-01aa75ed71a1>.

178 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. *Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

179 Europos Parlamentas ir Taryba. 2003 m. sausio 27 d. Direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0096-20031231&from=MT>; Europos Parlamentas ir Taryba. 2012 m. liepos 4 d. Direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0019>.

180 Generalinio advokato Hogano išvada, pateikta 2019 m. gegužės 8 d., sujungtos bylos C-80/18–C-83/18, *Asociación Española de la Industria Eléctrica (UNESA) ir kt. prieš Administración General del Estado*. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=electrical%2Bwaste&docid=213870&pageIndex=0&doclang=en>.

aplinkybių, vertinant kiekvieną konkretų atvejį atskirai. Be kita ko, EEĮA direktyva skatinamas gamintojų ir perdirbėjų bendradarbiavimas, siekiant pagerinti gaminių projektavimą, kad juos būtų lengviau pakartotinai naudoti, taip pat išmontuoti ir naudoti EEĮA (ir SEEĮA) sudedamąsias dalis ir medžiagas. Pagal ES ir tarptautinę teisę, draudžiama eksportuoti pavojingas e. atliekas į šalis, kurios nėra Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos narės. 2019 m. Komisija paskelbė komunikatą dėl Europos žaliojo kurso, kuriame remiamas ES ekonomikos modernizavimas ir pirmenybė teikiama tam, kad medžiagų būtų naudojama mažiau, ir pakartotiniam naudojimui, o ne perdirbimui.¹⁸¹ 2020 m. Komisija paskelbė naujos žiedinės ekonomikos veiksmų planą.¹⁸² Jame nurodyta, kad elektroninė ir informacinių bei ryšių technologijų įranga (toliau - IRT) yra gaminiai, dėl kurių reikia imtis skubių veiksmų. Šiuo planu skatinamas geresnis gaminių projektavimas, vartotojų įgalėjimas ir gamybos procesų žiediškasumas.

Pažymėtina, kad ES SEEĮA tvarkymo sistema yra geresnė, palyginti su kitomis pasaulio šalimis. ES valstybės narės vidutiniškai surenka ir naudoja EEĮA 5 kartus daugiau nei dauguma trečiųjų šalių. Bendrąja prasme, ES pasiekė ankstesnius EEĮA surinkimo ir naudojimo 2016 m. tikslus, nors kai kurios valstybės narės nustatytų tikslų neįgyvendino. Vėliau ES iškėlė aukštesnius surinkimo ir naudojimo tikslus, kuriems pasiekti reikia kur kas daugiau pastangų ir papildomų išteklių. Peržiūrėjus tikslus, SEEĮA kategorijas ir duomenų teikimo procedūras, akivaizdu, kad ES teisės aktai dėl elektroninių atliekų buvo patobulinti. Komisija įvertino ir stebėjo, kaip yra įgyvendinama politika, taip pat pradėjo pažeidimo nagrinėjimo procedūras prieš pažeidimus padariusias valstybes nares, tačiau ES EEĮA tvarkymo srityje tebėra nemažai iššūkių. Vienas iš jų – efektyviai ir tinkamai įgyvendinti esamus SEEĮA apdorojimo reikalavimus. Kitas, susijęs su netinkamu tokių atliekų tvarkymu, neteisėtu jų vežimu ir nusikalstama veika. ES tenka ir iššūkis, susijęs su vis didėjančiu e. atliekų rinkimu, perdirbimu ir pakartotinio naudojimo srautu bei jų tinkamo tvarkymo įgyvendinimo užtikrinimu.

2021 m. ketvirtą ketvirtį Komisija pateikė Žiedinės elektronikos iniciatyvą,¹⁸³ kurios tikslas – skatinti ilgesnį gaminių naudojimo laiką, įskaitant teisinio reguliavimo priemones, apimančias elektros ir elektroninės įrangos projektavimą (įskaitant SEEĮ). Šiomis priemonėmis siekiama pagerinti energijos vartojimo efektyvumą, patvarumą.

181 *Europos Komisija. Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos žaliasis kursas“, COM(2019) 640 final, Briuselis, 2019 m. gruodžio 11 d.* Prieiga per internetą: https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/zaliasis_komunikatas_1.pdf.

182 *Europos Komisija. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, kuriuo siekiama švaresnės ir konkurencingesnės Europos“, COM(2020) 98 final.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>.

183 *Europos Parlamentas. 2021 m. vasario 10 d. Europos Parlamento rezoliucija dėl naujo žiedinės ekonomikos veiksmų plano (2020/2077(INI)), COM(2020) 690 final, priedas. 30 COM(2020) 98 final, 3.1 skirsnis.* Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0040_LT.html.

2017 m. Komisija atliko EEJA atitikties skatinimo procedūrą ir jos metu įvertino, kaip valstybės narės laikosi teisės aktų EEJA srityje reikalavimų, todėl valstybės narės suskirstytos į grupes pagal tai, kaip jos atitiko vertinimo kriterijus.¹⁸⁴ Europos Komisijos ataskaitoje analizuojamas EEJ atliekų – tai sietina ir su SEEJA – tvarkymas valstybėse narėse, nurodomi laimėjimai, iššūkiai ir rekomenduojamos priemonės, kaip pagerinti e. atliekų tvarkymo taisyklių laikymąsi. Joje apžvelgiama kiekvienos šalies EEJA (apimant ir SEEJA) tvarkymo praktika, grupuojama pagal veiksmingumą, ir pateikiamos tikslinės rekomendacijos, kaip pagerinti surinkimo, apdorojimo ir perdirbimo procesus, atsižvelgiant į EEJA direktyvoje nustatytus aplinkos tvarumo ir išteklių naudojimo tikslus. Ataskaitoje teigiama, kad nors daugelis ES valstybių narių padarė didelę pažangą EEJ atliekų surinkimo ir perdirbimo srityje, vis dar yra daug skirtumų tarp šalių, susijusių su reikalavimų laikymusi ir jų taikymo veiksmingumu.

Apibendrinant galima daryti išvadą, kad žiedinės ekonomikos taikymo vertinimo atžvilgiu tvarkant EEJ atliekas pirmenybė teikiama tokių mažinimui, pakartotiniam naudojimui ir perdirbimui, o ne SEEJA šalinimui sąvartynuose arba deginimui, kitaip nei seniau taikytame tradiciniame linijiniame e. atliekų tvarkymo mechanizme. EEJA srityje perėjimas į žiedinę ekonomiką iš tiesinės „išgaut, perdirbk, panaudok ir išmesk“, kurioje atliekos gali būti paverčiamos ištekliais, o dėl geriau valdomų išteklių sumažinami gavybos mastai, patvirtina taršos ekonomikos tvarumo ir ekologinio pėdsako sumažinimo galimybes. Pagrindinės tobulintinos sritys yra išplėstinio gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimas, tinkamos EEJA surinkimo infrastruktūros užtikrinimas ir vartotojų informuotumo didinimas, išryškinant geriausios praktikos pavyzdžius. ES valstybių narių pasiekimai ir rodikliai, tvarkant EEJA (įskaitant SEEJA), labai skiriasi. Vienos šalys padarė didelę pažangą siekdamos surinkimo, perdirbimo ir apdorojimo tikslų, o kitos vis dar susiduria su sunkumais, tarp tokių yra ir Lietuva. Su didžiausiais sunkumais Lietuva susiduria įgyvendindama veiksmingas išplėstinės gamintojo atsakomybės sistemas ir užtikrindama tinkamą EEJ atliekų apdorojimą. Siekiant pašalinti šiuos trūkumus ir įgyvendinti plataus užmojo EEJA direktyvos tikslus, reikėtų griežčiau kontroliuoti ir vertinti vykdymą ir stiprinti suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimą.

2.2. SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimas besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse

Tinkamas smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas ir šalinimas, siekiant įgyvendinti prioritetinius EEJA tvarkymo tikslus, gana sudėtinga

¹⁸⁴ *European Commission. WEEE Compliance Promotion Exercise – Final Report*. December 2017, pp. 76–84. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/09c7215a-49c5-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>.

užduotis ypač besivystančiose šalyse.¹⁸⁵ Teisės doktrinoje nagrinėjant tinkamo SEEJA teisinio reguliavimo įgyvendinimo ir prioritetinių tikslų problemas besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse, dažniausiai minimos tokios šalys kaip: Kinija, Malaizija, Indija, Lenkija, Estija, Lietuva, Vokietija, Anglija, Norvegija, Latvija ir JAV.

Viena iš pagrindinių tinkamo SEEJA teisinio reglamentavimo įgyvendinimo problemų – veiksmingų vykdymo užtikrinimo mechanizmų trūkumas. Daugelyje besivystančių ir išsivysčiusių šalių trūksta išteklių, pajėgumų ir politinės valios, kad būtų užtikrintas galiojančių EEJA tvarkymo įstatymų ir teisės aktų tinkamas vykdymas, kai nesilaikoma nustatytų reikalavimų, todėl SEEJA nėra tinkamai tvarkomos ir šalinamos. Pavyzdžiui, Kinijoje, Malaizijoje, Indijoje ir kitose besivystančiose šalyse trūksta oficialių surinkimo sistemų ir perdirbimo įrenginių, todėl e. atliekos neoficialiai šalinamos sąvartynuose ir deginamos atvirame lauke, o tai gali turėti didelį poveikį aplinkai ir sveikatai.

Kita tinkamo SEEJA teisinio reguliavimo įgyvendinimo problema – aiškių ir nuoseklių SEEJA apibrėžčių trūkumas. Daugelyje šalių EEJA (įskaitant SEEJA) apibrėžtis nėra nusistovėjusi, todėl gali kilti neaiškumų ir sunkumų, nustatant, kuriems EEĮ prietaisams taikomi konkretūs įstatymai ir taisyklės. Tinkamo EEJA, įskaitant ir SEEJA, teisinio reguliavimo įgyvendinimo problema yra ir veiksmingų finansinių mechanizmų, skirtų šioms atliekoms surinkti, apdoroti ir perdirbti, trūkumas. Daugelyje šalių finansinė EEJA tvarkymo našta tenka vietos valdžios institucijoms arba mokesčių mokėtojams, o ne e. įrangos gamintojams ar importuotojams. Dėl to SEEJA surinkimui, apdorojimui ir perdirbimui gali pritrūkti lėšų ir sunku pasiekti prioritetinius EEJA tvarkymo tikslus.

Vertinant jau paminėtas ataskaitas ir nustatytų planų įgyvendinimo rezultatus, galima teigti, kad daugelyje besivystančių ir išsivysčiusių šalių sunku tinkamai įgyvendinti EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo vykdymą ir pasiekti prioritetinius tikslus, kai netaikomos aiškos ir nuoseklios SEEJA apibrėžtys bei finansiniai mechanizmai.

Siekiant pagerinti EEJA (įskaitant ir SEEJA) tvarkymą aplinkosaugos srityje, apsaugoti aplinką ir visuomenės gerovę, prisidėti prie apykaitinės ekonomikos ir taip padidinti išteklių naudojimo efektyvumą, būtina gerinti elektronikos surinkimą, apdorojimą ir perdirbimą jų gyvenimo pabaigoje. Tai galima įgyvendinti tik per žmonių sąmoningumą bei tinkamą teisinį e. atliekų tvarkymo srities reguliavimą. Dažnai pasitelkiamos administracinės, ekonominės ir informacinės e. atliekų susidarymo prevencijos ir tvarkymo priemonės, kurios turėtų būti taikytinos SEEJA tvarkymo procesui gerinti. Pagrindinės ekonominės priemonės, taikomos e. atliekoms tvarkyti Lietuvoje, yra įmokos, mokesčiai už atliekų tvarkymą, aplinkos teršimą, apmokestinamųjų gaminių ir pakuočių atliekų užstato pakartotinio naudojimo nustatymą. Svarstyti

185 Vanessa Forti, ir kt., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.

galimybė plėtoti užstato sistemas, taikyti atliekas rūšiuoti motyvuojančių priemonių daugumą (pvz., grąžinusiems panaudotus elektros ar elektroninius, tekstilės ar kitus produktus suteikti nuolaidą naujiems įsigyti), planuojamos subsidijos ir dotacijos atliekoms tvarkyti, įvertintinas lengvatinio PVM tarifo taikymas daiktų pakartotinio naudojimo veiklai ir GPM lengvatos remontuojantiems EEĮ nustatymas.¹⁸⁶

J. Joines nuomone, globalizacija lėmė tai, kad žmonės yra labiau susiję nei bet kada anksčiau. Nors tai atvėrė daugybę ekonominių galimybių ir poindustrinėms, ir besivystančioms šalims, ji taip pat sukėlė elektroninių atliekų komercializmą.¹⁸⁷ Mokslininkė nagrinėja prekybos e. atliekomis poveikį išsivysčiusioms ir besivystančioms šalims, tokioms kaip Kinija, kuri yra viena didžiausių e. atliekų importuotojų. Nors įrodyta, kad yra žalinga šalinti elektronikos prekes, besivystančios šalys, tokios kaip Kinija, naudoja šias atliekas kaip būdą modernizuoti augančią Kinijos ekonomiką, mesdamos iššūkį Vakarų vystymosi modeliui ir stengdamosi sukurti naują precedentą besivystančiam pasauliui.¹⁸⁸ Pasak autorės, globalizaciją galima laikyti daugialypiu reiškiniu, turinčiu politinių, ekonominių, kultūrinių, technologinių ir ekologinių pasekmių, todėl vienos šalies problemos sietinos su kitos šalies veikla ir problema atliekų srityje.

J. Joines pabrėžia: „Tokiam kaime kaip Guiyu gyvena 150 000 vietinių gyventojų ir daugiau kaip 100 000 darbininkų migrantų, kurie padeda išardyti elektronikos prietaisus.“ Todėl tokių atliekų poreikis sietinas ne tik su išsivysčiusiomis, bet ir su besivystančiomis valstybėmis. Vien tai, kad poreikis auga, visuomenė evoliucionuoja technologijų srityje, e. atliekos jau ardomos ne tik dėl vertingų komponentų, bet dėl pačių išteklių prekių gamybai ir infrastruktūros plėtrai trūkumo, nes Kinijai labai trūksta išteklių, reikalingų infrastruktūrai kurti ar prekėms gaminti. SEEJA reguliavimo trūkumas pradėtas taisyti patvirtinus Bazelio konvenciją, kurios pagrindu buvo uždrausta prekyba pavojingomis atliekomis tarp prisijungusių šalių.¹⁸⁹ Nuo to laiko praktika dėl neteisėto e. atliekų išmetimo pradėjo keistis, užtikrinant EEJA prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumą, įgyvendinant EEJA surinkimo, perdirbimo ir paruošimo naudoti pakartotinai teisinio reguliavimo pokyčius.

Apibendrinant galima teigti, kad dėl pačios SEEJA problemos globalizacijos, kai gamyba, pasiūla, produkcija, transportavimas, vartojimas ir šalinimas vyksta skirtingų šalių teritorijose, sunku nuosekliai identifikuoti tikrąsias nenutrūkstančios prekybos pasekmes ir situacijos sudėtingumą. Tačiau akivaizdu, kad kuo labiau vartojimo poreikiai augs, tuo daugiau galimybių atsiras pietų šalims užsitikrinti šių prekių gamybą

186 Lietuvos Respublikos Vyriausybė. *Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas*. 2022. Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/VAPTP%202021-2027%20projektas_vie%C5%A1inimui.pdf.

187 Jennifer Joines, „Globalization of E-waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3. Žiūrėta 2026 birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>.

188 *Ibid.*

189 Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencijos dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės ratifikavimo, *Valstybės žinios*, 1999 m. vasario 3 d., Nr. 13-307. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.10863/asr>.

ir tiekimą. Daugelyje besivystančių ir išsivysčiusių šalių sunku tinkamai įgyvendinti EEĮA (įskaitant SEEĮA) teisinį reguliavimą ir pasiekti prioritetinius tikslus, todėl labai svarbūs ir būtini yra kūrybingi įvykdymo užtikrinimo mechanizmai, aiškios ir nuoseklios SEEĮA sąvokos apibrėžtys ir efektyvūs finansiniai ištekliai, skirti šių atliekų surinkimui, apdorojimui ir perdirbimui vystyti. SEEĮA tvarkymas ir šalinimas bei jų netinkamas įgyvendinimas dėl atsiradusios taršos nesuvaldymo gali paveikti daugelio šalių gyventojus ir aplinką, kai įvykiai viename mieste bus susieti su kitoje šalyje pasireiškiančiomis pasekmėmis. Tai tik patvirtina globalumo aspektą, kai vienai visuomenės daliai turintys įtakos reiškiniai, susiję su aplinkosauga dėl tarpusavio ryšių e. atliekų srityje, gali turėti nepaneigiamą poveikį visam pasauliui.

2.3. SEEĮA tvarkymo principų determinacija

SEEĮA tvarkymo principų svarba yra neginčytina, todėl tinkamas jų nustatymas bei įgyvendinimas yra vieni esminių žingsnių, siekiant suvaldyti SEEĮA srautus. SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sistema remiasi tokiu atliekų tvarkymo eiliškumu, kur svarbiausia yra prevencija, po jos – pakartotinis naudojimas, perdirbimas, kitas panaudojimas ir galiausiai šalinimas. O be pagrindinio „teršėjas moka“ principo, taikomi ir gamintojo atsakomybės, savarankiškumo, artumo bei atsargumo principai, kurie užtikrina efektyvų ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą.¹⁹⁰ Tai apima konkrečių rūšių SEEĮA, kurios yra labiausiai paplitusios ir gali turėti didžiausią neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai, nustatymą.¹⁹¹ Vis labiau paplitę smulkieji elektroniniai prietaisai, smulki buitinė įranga, išmanieji telefonai, planšetiniai kompiuteriai. Jie ypač daro didelį neigiamą poveikį dėl juose esančių pavojingų medžiagų, tokių kaip baterijos ir gyvsidabris, kurios patenka į aplinką. Būdai, kuriais nustatoma principų bei e. atliekų tvarkymo veiksmų eiliškumo svarba, yra susiję su įvairių tvarkymo galimybių ir efektyvumo vertinimu. Tai apima įvairių tvarkymo galimybių, tokių kaip surinkimas, apdorojimas ir perdirbimas, sąnaudų ir naudos nustatymą, įvertinant, kuri galimybė veiksmingiausia aplinkosauginiu ir ekonominiu požiūriu. Ypač vertinant SEEĮA perdirbimą, kuris aplinkosauginiu požiūriu gali būti efektyvesnis nei jų šalinimas sąvartynuose ar deginimas, bet jis bus ir ekonomiškai brangesnis.¹⁹² Vertinant būtina suprasti ir konkrečių teisės aktų, reglamentuojančių smulkių EEĮ atliekų tvarkymą skirtingose šalyse ir regionuose, nuostatas ir kaip šie įstatymai gali prisidėti prie to, kad atliekų tvarkymas būtų kuo veiksmingesnis. Būdai, kuriais nustatomi principų įgyvendinimo

190 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB, 2008 m. lapkričio 19 d., dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>.

191 R. Widmer ir kt., „Global Perspectives on E-waste“, *Environmental Impact Assessment Review* 25 (2005): 441, https://residuoselectronicos.net/archivos/documentos/21Brasil_Widmer%20et%20al.%20Global%20Perspectives.pdf.

192 P. Stephani, C. Li, T. Mack, M. Vogelgesang ir E. Ionescu, „Comparative Analysis of Small WEEE Pre-treatment Options: An Economic and Environmental Assessment“, *Fraunhofer Research Institution Materials Recycling and Resource Strategies*, (2025): 2, 3, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-6279511/v1>.

prioritetai, SEEJA tvarkymo proceso efektyvumo požiūriu, pirmiausia apima šiuos atlikti būtinus veiksmus: nustatyti SEEJA srautus, įvertinti skirtingų tvarkymo galimybių efektyvumą, tobulinti teises ir reguliavimo sistemas. Taikant gyvavimo ciklo vertinimo metodikas, sąnaudų ir naudos analizę, kitas priemones ir metodus, galima pasiekti, kad tvarkymo galimybių aplinkosauginis ir ekonominis veiksmingumas bus tinkamai įvertintas, nes to reikia tobulinimo sprendimų nustatymo procesuose.

Vartotojų švietimas ir sąmoningumas yra vienas iš svarbiausių prevencinių veiksmų, siekiant efektyviai tvarkyti EEJA. Pagrindiniai būdai, galintys skatinti vartotojų švietimą ir sąmoningumą, sietini su visuomenės informavimo kampanijomis. Vyriausybės ir kitos organizacijos gali pradėti visuomenės informavimo kampanijas, siekdamos aiškinti vartotojams, koks yra EEJA poveikis aplinkai, kaip tinkamai jas šalinti ir perdirbti. Tai gali būti skelbimai, brošiūros ir mokomoji medžiaga, platinama per mokyklas, bibliotekas ir bendruomenės centrus. Ne mažiau svarbi ir socialinė žiniasklaida bei interneto ištekliai. Šiandieninėje visuomenėje naudojimasis socialiniais tinklais ir interneto ištekliais gali būti vienas veiksmingiausių būdų pasiekti plačią auditoriją ir teikti informaciją apie tinkamą SEEJA tvarkymą. Tokios platformos, tinklaraščiai ir socialinė žiniasklaida gali būti pasitelkiamos dalijantis informacija, teikiant patarimus dėl atsakingo e. atliekų tvarkymo, įtraukiant įrenginių naudotojus, kurie ir sukelia daugiausia e. atliekų patekimą į sąvartynus. Čia padeda mokykloms ir universitetams skirtos edukacinės programos, per kurias mokiniams ir studentams aiškinama, kaip tvarkyti tokias atliekas ir kas yra tvarus vartojimas.

Dar viena iš galimų prevencijos priemonių – bendruomenės renginiai, pavyzdžiui, SEEJA surinkimo dienos, seminarai, mugės. Juose vartotojai šviečiami, kaip tinkamai tvarkyti ir rūšiuoti EEJA. Prevencijai pasitarnautų ir produkto ženklinimo standartų tobulinimas. Gamintojai, ženklindami gaminių, jau galėtų pateikti informaciją apie savo gaminių poveikį aplinkai ir tinkamo šalinimo arba perdirbimo galimybes.

Verta paminėti, kad tokie tyrimai turėtų būti atliekami, atsižvelgiant į žiedinės ekonomikos reikalavimus, pagal kuriuos siekiama kuo ilgiau naudoti medžiagas ir išteklius, sumažinti e. atliekų srautą ir jų keliamą taršą. SEEJA tvarkymas gali būti integruotas į žiedinės ekonomikos sistemą, įdiegus veiksmingas e. atliekų surinkimo ir perdirbimo sistemas, medžiagas, išteklius, atgaunant ir panaudojant gaminius pakartotinai, o ne pašalinant įrangą ar jos dalis kaip atliekas. Taip pat skatintina kurti uždarojo ciklo sistemas, kuriose medžiagos ir ištekliai perdirbami, pakartotinai naudojami kelis kartus, o žiedinės ekonomikos sistema patobulinama sumažinus poreikį gauti naujų žaliavų iš susidarančių atliekų kiekio. Inovatyvų verslą, kai atsižvelgiama į žiedinės ekonomikos principus, įvertinamos produktų ir paslaugų sistemos bei uždarojo ciklo tiekimo grandinės, būtina integruoti į SEEJA tvarkymo sistemą.

Galimas ir kitoks, ne toks pozityvus požiūris į prevencijos įgyvendinimą, kai už SEEJA tvarkymo taisyklių pažeidimus taikomos didesnės baudos. Tai laikytina gana efektyviu būdu, siekiant užtikrinti šių taisyklių laikymąsi ir atgrasyti asmenis nuo pažeidimo. Didesnės baudos už SEEJA tvarkymo pažeidimus galbūt paskatins organizacijas ir asmenis labiau laikytis nustatytų teisės aktuose taisyklių, ir taip bus išvengta dar didesnių baudų bei skatinamas bendras e. atliekų tvarkymo taisyklių laikymasis.

Padidėjusios išlaidos už reikalavimų nesilaikymą gali atgrasyti pažeisti taisykles, tačiau būtina didinti visuomenės suvokimą, kuo svarbus toks reguliavimas.

Galima taikyti principą „teršėjas moka“ ne tik platintojams ir gamintojams, bet ir galutiniams naudotojams (tiems, kurie ir atsikrato SEEĮ) netinkamai šalinantiems tokias atliekas. Galima didinti baudas, o dėl to padidėjusios valstybės, vyriausybės ar kitų teisėsaugos institucijų, atsakingų už baudų surinkimą, pajamos galėtų būti panaudotos EEĮA tvarkymo programoms ir iniciatyvoms finansuoti. Tačiau vien baudas didinti nėra pakankama prevencijos strategija SEEĮ atliekų tvarkymo problemai išspręsti. Tik derinant skirtingus kompleksinius būdus ir priemones, tokias kaip švietimas, informuotumas, paskatų laikytis reikalavimų perdirbti skatinimas, atlygintinumas ir grąža, bus galima pasiekti ilgalaikius rezultatus, turinčius esminę reikšmę pokyčiams įgyvendinti.

Minėtinas ir principo „teršėjas moka“ taikymas ne tik platintojams ir gamintojams, bet ir galutiniams naudotojams, netinkamai šalinantiems e. atliekas. Direktyvose pažymima, kad vartotojai turi aktyviai prisidėti prie sėkmingo tokių atliekų surinkimo ir turėtų būti skatinami grąžinti EEĮA, bet šio principo taikymo vartotojams atsakomybė nesureguliuota. ES žiedinės ekonomikos veiksmų plane numatomi įvairūs galiojančių ES teisės aktų, reglamentuojančių atliekų tvarkymą ir perdirbimą, pakeitimai, apimančys visus gaminio gyvavimo ciklo etapus. EEĮA tvarkymo prioritetų sistemoje daugiausia dėmesio skiriama antriniam perdirbimui, nors didesnis perdirbimo lygis nereiškia, kad nebus sukurama daugiau šių atliekų.

Pagrindiniai e. atliekų tvarkymo principai numatomi įgyvendinant principų „teršėjas moka“ ir „didesnė gamintojo atsakomybė“ laikymąsi. Tačiau jų taikymas nėra suabsoliutintas. Elektroninės įrangos gamintojai finansuoja EEĮA tvarkymą, įgyvendinant principą „teršėjas moka“ – asmenys gali remtis nuostata, kuria šis principas įgyvendinamas konkrečioje srityje, tik tada, jei ši nuostata tinkamai taikoma ir tiesiogiai veiksminga. Tačiau net jei atitinkama direktyva nustatoma konkreti principo „teršėjas moka“ įgyvendinimo forma, šia nuostata negalima tiesiogiai remtis nacionaliniame teisme, nes, pagal principo „teršėjas moka“ formuluotę, joje nėra aiškumo, tikslumo ir besąlygiškų savybių, būtinų bet kokiai tiesioginio veikimo doktrinai taikyti, vertinant individualizuotų visumos aplinkybių kiekiu konkrečiu atveju turinį. Gamintojo atsakomybės principo taikymas smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų srautu užtikrina tokios įrangos ilgaamžiškumą, perdirbimą ir galimybę sutaisyti sugedusį gaminį. Gamintojo atsakomybės principo taikymas skatina ekologinį projektavimą, užtikrinantį atliekų prevenciją visuose gaminio būvio ciklo etapuose.

3. SEEJA TVARKYMO TEISINIO REGULIAVIMO KAITOS IR POVEIKIO ANALIZĖ

Šiame skyriuje nagrinėjami SEEJA ir EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai nacionalinių teisės aktų retrospektyvos kontekste bei jų svarba Lietuvos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje. Apžvelgiamos Tvarumo konsorciumo, Tvarumo apskaitos standartų valdybos iniciatyvos, žiūrima, kaip įgyvendinami Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslai ir kiti tarptautiniai susitarimai, taip pat kokia iniciatyvų reikšmė siekiant ES nustatytų tvarumo tikslų. Vertinamas bendradarbiavimas su Europos Sąjungos aplinkos apsaugos įstatymų įgyvendinimo ir vykdymo užtikrinimo darbo tinklu (toliau – IMPEL), Tarptautinė telekomunikacijų sąjunga (toliau – ITU), Tarptautinė kietųjų atliekų asociacija (toliau – ISWA), EBPO, EESRK, gilinamasi į taikomos gyvavimo ciklo analizės koncepciją teisėkūroje.

Tinkamas SEEJA tvarkymas ir šalinimas laikytinas aplinkos ir sveikatos problema nacionaline ir globalia prasme, nes, kaip tvarkyti tokias atliekas, reguliuoja nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai. Teisinis SEEJA tvarkymo reglamentavimas apima taisykles ir gaires, kaip tinkamai surinkti, apdoroti ir šalinti SEEJA. Taip pat šie teisės aktai nurodo įvairių SEEJA tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų atsakomybę. Šioje disertacijos dalyje nagrinėjami SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimo kriterijai ir tai, kaip jie pritaikomi Lietuvoje ir kitose šalyse.

EEJ atliekų (įskaitant SEEJA) tvarkymą Lietuvoje pirmiausia reglamentuoja Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas.¹⁹³ Jis nustato bendrą visų rūšių atliekų (tarp jų ir SEEJA) tvarkymo teisinį pagrindą, SEEJA tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų, tokių kaip gamintojai, importuotojai, platintojai ir galutiniai vartotojai, atsakomybę. Lietuvos Respublikoje galioja ir konkrečių EEJA rūšių tvarkymo taisyklės,¹⁹⁴ pavyzdžiui, baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklės.¹⁹⁵

Analizuojant tinkamo EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimo aspektus Lietuvoje, matyti, kad nacionalinė teisė nustato EEJA surinkimo ir perdirbimo tikslus ir apibrėžia tinkamo atliekų tvarkymo ir šalinimo gaires. Šie tikslai ir gairės yra grindžiami ES EEJA direktyvos nuostatomis, kurios formuoja pagrindines principines atliekų tvarkymo kryptis ir užtikrina nacionalinio reguliavimo suderinamumą su

193 *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267?jfwid=oizvypq8>.

194 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-127 (2024 m. balandžio 23 d.) „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.

195 *Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Išeikvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“* bei Įsakymas Nr. D1-478 (2018 m. birželio 6 d.) „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 625 „Dėl Baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157518/asr>; <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d670ebb16a2c11e8b7d2b2d2ca774092?jfwid=zzkf7d0c>.

ES aplinkosaugos politika,¹⁹⁶ jos nustato minimalius SEEIA surinkimo ir perdirbimo reikalavimus valstybėse narėse. Be to, taisyklėse numatyti reikalavimai, pagal kuriuos atsakomybė už tinkamą SEEIA tvarkymą ir šalinimą tenka įrangos gamintojams ir importuotojams.

SEEIA tvarkymas ES valstybėse narėse grindžiamas ES EEIA direktyvomis, kuriose nustatomi būtinausi SEEIA surinkimo ir perdirbimo reikalavimai. Jungtinėse Amerikos Valstijose¹⁹⁷ galioja atskiri EEIA tvarkymo reikalavimai, kuriuose gali būti nustatyti skirtingi tikslai, gairės ir įgyvendinimo kriterijai.¹⁹⁸ Nagrinėjamu atveju galima teigti, kad EEIA, įskaitant SEEIA, tvarkymo teisinį reguliavimą Lietuvoje ir kitose valstybėse lemia taisyklės ir gairės, nustatančios tinkamo šių atliekų surinkimo, apdorojimo ir šalinimo reikalavimus, taip pat atliekų tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų atsakomybės ribas. Pagrindinis šio reguliavimo šaltinis yra ES teisės EEIA tvarkymą reguliuojančios direktyvos, kurių nuostatos privalomai taikomos visose valstybėse narėse. Vis dėlto direktyvų įgyvendinimas gali skirtis priklausomai nuo nacionalinių teisėkūros tradicijų, administracinių pajėgumų ir atliekų tvarkymo infrastruktūros specifikos. Siekiant užtikrinti tinkamą SEEIA tvarkymą ir šalinimą, svarbu suprasti konkrečius kiekvienoje šalyje galiojančius įstatymus, politiką, taip pat teisinio reguliavimo įgyvendinimo modelius ir jų taikymo galimybes.

3.1. SEEIA ir EEIA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai nacionalinių teisės aktų retrospektyvoje

Keičiantis visuomenės poreikiams ir ekonomikos raidai, SEEIA tvarkymo teisinis reguliavimas keitėsi, sąlyginai buvo reaguojama į technologijų pokyčius ir didėjantį susidarancių e. atliekų kiekį. Toliau nagrinėjama EEIA (įskaitant SEEIA) teisinio reguliavimo genezė, aptariant pokyčius per EEIA tvarkymo teisinio reglamentavimo kūrimosi prizmę. Retrospektyvos kontekste analizuojama Europos Sąjungos teisės aktų pokyčių įtaka EEIA tvarkymo teisinio reguliavimo formavimuisi Lietuvoje.

Galima teigti, kad pirmasis EEIA tvarkymo teisinio reguliavimo pokytis Europos Sąjungos teisėje sietinas su 2002 m. priimta ES EEIA direktyva.¹⁹⁹ Ja buvo sukurta pirmoji visoje ES galiojanti EEIA surinkimo, apdorojimo ir šalinimo reikalavimų tvarka,

196 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES*, 2012 m. liepos 4 d., dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32012L0019>.

197 *An Act to Amend Section 25214.10 of, and to Add Sections 25214.10.1 and 25214.10.2 to, the Health and Safety Code*. (California Senate Bill No. 50). Prieiga per internetą: https://leginfo.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=200320040SB50.

198 O. S. Shittu, I. D. Williams ir P. J. Shaw, „Global E-Waste Management: Can WEEE Make a Difference? A Review of E-Waste Trends, Legislation, Contemporary Issues and Future Challenges“, *Waste Management* (2020): 553, 554, 555, <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.10.016>; <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0956053X20305870>.

199 *Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/19/oj/eng>.

kurios tikslas – sumažinti EEJA poveikį aplinkai ir skatinti vertingų medžiagų panaudojimą ir perdirbimą. Direktyvoje nustatytas gamintojo atsakomybės principas, pagal kurį atsakomybė už tinkamą EEJA tvarkymą ir šalinimą tenka EEJ gamintojams, importuotojams ir platintojams.

Kitas Europos Sąjungos EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokytis sietinas su 2011 m. priimta RoHS direktyva.²⁰⁰ Ja reglamentuojamas tam tikrų pavojingų medžiagų elektroninėje įrangoje naudojimas, siekiant sumažinti EEJA poveikį aplinkai ir apsaugoti žmonių sveikatą. Direktyvoje įtvirtintas atsakomybės už gaminį principas, pagal kurį atsakomybė už tinkamą EEJA tvarkymą ir šalinimą tenka elektroninės įrangos gamintojams ir importuotojams.

Dar kitas ES EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokytis – 2015 m. priimtas ES žiedinės ekonomikos paketas.²⁰¹ Į šį paketą įtrauktos įvairios žiedinės ekonomikos skatinimo priemonės, įskaitant EEJA perdirbimą ir vertingų medžiagų atgavimą. Pakete taip pat nustatyti plataus užmojo EEJA perdirbimo tikslai ir įtvirtintas išplėstinės gamintojo atsakomybės principas, pagal kurį atsakomybė už tinkamą EEJA tvarkymą ir šalinimą ir toliau nustatoma EEJ gamintojams / platintojams.

Galima teigti, kad per pastaruosius du dešimtmečius Europos Sąjungos e. atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas pasikeitė. ES EEJA ir RoHS direktyvos, žiedinės ekonomikos dokumentų rinkinyje nustatyta EEJA surinkimo, apdorojimo ir šalinimo sistema, taip pat įvairių EEJA tvarkymo proceso dalyvių atsakomybė. Tinkamas EEJA tvarkymas ir šalinimas – sudėtinga aplinkos ir sveikatos problema, kuri reguliuojama įvairių nacionalinio ir tarptautinio lygmens teisės aktų bei politikos formavimu. Ilgainiui e. atliekų tvarkymo teisinis reglamentavimas kito, atsižvelgiant į technologijų pažangą ir didėjantį susidarančių EEJA kiekį, tačiau vis spartėjantis skaitmenizavimas kelia naujus iššūkius, reikalaujančius teisinio reguliavimo tobulinimo realaus įgyvendinimo praktikoje efektyvinimo atžvilgiu.

Nagrinėjant EEJA tvarkymo Lietuvos nacionalinių teisės aktų raidą retrospektyvos kontekste, galima teigti, kad pirmasis reikšmingas e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo pokytis įvyko tuo laikotarpiu, kai, 2003 m. priėmus Atliekų tvarkymo įstatymą, buvo pradėta derinti nacionalinę teisę su Europos Sąjungos aplinkosaugos reikalavimais.²⁰² Šis įstatymas nustatė bendrą visų rūšių atliekų, įskaitant EEJA, tvarkymo tei-

200 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES* 2011 m. birželio 8 d. *dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32011L0065>.

201 *OECD Environmental Performance Reviews: Waste Management and the Circular Economy in Selected OECD Countries* (Paris: OECD, 2019). Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/09/waste-management-and-the-circular-economy-in-selected-oecd-countries_g1g99aca/9789264309395-en.pdf.

202 *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267?jfwid=oizvypq8>; Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo, 2012 m. sausio 13 d. Nr. D1-31, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.417037>.

sinį reglamentavimą, taip pat įvairių EEĮA tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų, tokių kaip gamintojai, importuotojai, platintojai ir galutiniai vartotojai, atsakomybę.

Nagrinėjamų teisės aktų turinio kontekste reikšmingu e. atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo pokyčiu Lietuvoje laikytina 2008 m. direktyvos perkėlimas į nacionalinę teisę, nustatant konkrečių EEĮA rūšių tvarkymo taisykles, tokias kaip baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklės.²⁰³ Remiantis ES patvirtintu reguliavimu, buvo nustatyti baterijų ir akumuliatorių surinkimo, apdorojimo ir šalinimo reikalavimai bei atsakomybės taikymo nurodymai.

Būtina pažymėti, kad, siekdamą sudaryti sąlygas EEĮ atliekų tvarkytojams tinkamai pasirengti Europos standartų, reglamentuojančių šių atliekų surinkimą, gabenimą ir apdorojimą, įgyvendinimui, Aplinkos ministerija pakeitė du teisės aktus – Turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo sudarymo tvarkos Aprašą²⁰⁴ ir Gaminų ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančių dokumentų išrašymo tvarkos aprašą.²⁰⁵ Apraše nurodoma, jog dokumentai su 2017 m. laikotarpio EEĮ tiekimo rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitomis turi būti teikiami vadovaujantis iki 2017 m. gruodžio 31 d. galiojusiomis nuostatomis. O šiuo nutarimu keičiamų dokumentų, įrodančių, kad EEĮA tvarkymas bus finansuojamas vadovaujantis sudarymo ir jų reikalavimų vykdymo, lėšų kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių bei mažiausio EEĮA kiekio sudarymo pagrindu, turės rūpintis įrangos gamintojai ir importuotojai. Siekiant užtikrinti EEĮA tvarkymo procesų efektyvumą ir skaidrumą, priimtas reikalavimas įsdiegti standartą, kurio nuostatas turi atitikti atliekų tvarkytojai, siekiantys nuo 2021 m. ir vėliau išrašyti elektros ir elektroninės įrangos sutvarkymą įrodančius dokumentus.

Kaip nurodoma EEĮ ir jos atliekų tvarkymo taisyklėse, būtinės elektros ir elektroninės įrangos gamintojas ar importuotojas gali pasirinkti vieną iš EEĮA tvarkymo užduočių vykdymo variantų.²⁰⁶ Remiantis 5 lentelėje (žr. priedus, p. 212) pateiktais

203 *Directive 2008/103/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 Amending Directive 2006/66/EC on Batteries and Accumulators and Waste Batteries and Accumulators as Regards Placing Batteries and Accumulators on the Market*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/103/oj/eng>.

204 *Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. D1-942 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. balandžio 14 d. įsakymo Nr. 184 „Dėl Turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo sudarymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo*. TAR, 2019-02-05, Nr. 1753. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ad096d10291c11e9b66f85227a03f7a3>.

205 *Ibid.*; Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 829 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 19 d. nutarimo Nr. 61 „Dėl dokumentų, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir jų reikalavimų vykdymo, lėšų, gautų pagal šiuos dokumentus, kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo ir elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių nustatymo“ pakeitimo“. 2017-10-11, paskelbta TAR 2017-10-16, i. k. 2017-16346. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.269594/asr>.

206 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. Suvestinė redakcija nuo 2018-08-15. Valstybės žinios, 2004-09-21, Nr. 141-5168. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.

minimaliais EEJA tvarkymo reikalavimais, nurodoma, kad minimalių EEĮ atliekų naudojimo reikalavimų įvykdymas apskaičiuojamas procentine išraiška kiekvienai EEĮ kategorijai pagal aplinkos ministro patvirtintų EEJA tvarkymo taisyklių reikalavimus apdorotų tam tikros kategorijos EEJA paruoštą naudoti pakartotinai, perdirbtą arba panaudotą svorį, padalijant iš atskirai surinktų tos kategorijos EEJA svorio.

Elektros ir elektroninės įrangos gamintojai ar importuotojai priversti ne mažiau kaip 90 proc. kiekybinės EEJA tvarkymo užduoties įvykdyti atsižvelgdami į EEĮ kategoriją. Kita kiekybinės elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduoties dalis gali būti įvykdyta finansuojant kitos kategorijos EEJA tvarkymą. Mažiausias EEJA kiekis, kurį turi sutvarkyti EEĮ gamintojai ir importuotojai, pradėję Lietuvos Respublikos vidaus rinkai verslo tikslais tiekti EEĮ einamaisiais kalendoriniais metais, apskaičiuojamas atsižvelgiant į einamųjų kalendorinių metų kiekybinę EEJA tvarkymo užduotį (procentais) ir per einamuosius kalendorinius metus tiekiamą elektros ir elektroninės įrangos kiekį (tonomis). Minėti reikalavimai, tik patvirtina, jog EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai inicijuojami įvertinant EEĮ gamybos bei vartojimo tendencijas, šių atliekų kiekio augimą bei visuomenės elgsenos kaitą.

Apibendrinant galima teigti, kad per pastaruosius du dešimtmečius EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje buvo nuosekliai derinamas su Europos Sąjungos teisės aktais ir jų nustatytais aplinkosaugos politikos gairėmis. Atliekų tvarkymo įstatymas, konkrečių rūšių SEEJA ir EEJA tvarkymo taisyklės nustatė EEJA surinkimo, apdorojimo ir šalinimo sistemą, tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų atsakomybę, tvarkymo taisyklių įgyvendinimo kriterijus bei jų praktinio įgyvendinimo galimybes.

3.2. ES teisinio reguliavimo svarba Lietuvos EEJA tvarkymo sistemos transformacijai

Nagrinėjant ES teisės aktus, reguliuojančius EEJA tvarkymo sąlygas (įskaitant SEEJA tvarkymą), daug dėmesio skiriama 2012 m. priimtoms direktyvoms dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų²⁰⁷ turiniui vertinti. Įteisintos priemonės skirtos aplinkai ir žmonių sveikatai apsaugoti, skatinant, kad neigiamas poveikis, kurį kelia netinkamas EEJA susidarymas ir tvarkymas, būtų mažinamas. ES direktyvos 2008/98/EB nuostatos prisideda prie tvaraus vystymosi²⁰⁸ proceso kūrimo. Direktyvoje nustatomi „svarbiausi Sąjungos aplinkos apsaugos politikos tikslai, visų pirma, skirti išlaikyti, saugoti ir gerinti aplinkos kokybę, saugoti žmonių sveikatą bei apdairiai ir racionaliai naudoti gamtos išteklius. Ši politika grindžiama atsargumo, savarankiškumo ir artumo principu

207 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES, 2012 m. liepos 4 d., dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32012L0019>.

208 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB, 2008 m. lapkričio 19 d., dėl atliekų ir panaikinanči kai kurias direktyvas*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>.

bei principu, jog reikia imtis prevencinių veiksmų, kad žala aplinkai pirmiausia turėtų būtų atitaisoma ten, kur yra jos šaltinis, įgyvendinant principą „teršėjas moka“. Ši direktyva²⁰⁹ papildė bendruosius ES atliekų tvarkymo teisės aktus, įskaitant 2008 m. lapkričio 19 d. direktyvą 2008/98/EB dėl atliekų,²¹⁰ kurioje pateikiamos nuorodos į tos direktyvos terminų apibrėžtis, įskaitant atliekų ir bendros atliekų tvarkymo veiklos apibrėžtis. Direktyvoje pateikiama ir surinkimo apibrėžtis, apimanti preliminarų atliekų rūšiavimą ir preliminarų jų saugojimą, kad jos būtų nuvežtos į atliekų apdorojimo įrenginius. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2009/125/EB²¹¹ nustatyta su energija susijusių gaminių ekologinio projektavimo reikalavimų nustatymo sistema, numatant galimybę nustatyti specialius, su energija susijusių gaminių, kuriems gali būti taikoma ši direktyva, ekologinio projektavimo reikalavimus. 2003 m. sausio 27 d. direktyvoje 2002/95/EB²¹² dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo privalomai reikalaujama visoje EEJ, kuriai taikomos direktyvos nuostatos, draudžiamas medžiagas pakeisti kitomis medžiagomis.

Rinkai plečiantis ir dar labiau trumpėjant naujų gaminių diegimo ciklams, EEJ keičiama vis greičiau, tad SEEJA ir toliau sparčiai didėja. Direktyva 2002/95/EB veiksmingai prisidėjo prie pavojingų medžiagų, esančių naujoje EEJ, kiekio mažinimo sprendimų įgyvendinimo, tačiau „pavojingų medžiagų, kaip antai gyvsidabris, kadmio, švinas, šešiavalentis chromas ir polichlorinti bifenilai (PCB), ir ozono sluoksnį ardančių medžiagų EEJ atliekose, bus randama dar daug metų“.²¹³ Nepaisant to, tvarkant e. atliekas, didžiausią susirūpinimą kelia SEEJ pavojingų komponentų turinys ir nepakankamas tokių atliekų perdirbimas, kadangi ne tik netenkama vertingų išteklių, tačiau rizikuojama pakenkti aplinkos apsaugai ir visuomenės sveikatai patekus šioms atliekoms per bendruosius sąvartynus į žemę, gruntą, vandenį bei orą. Nagrinėjamu atveju, akivaizdu, jog priimant direktyvą buvo siekiama prisidėti prie tvarios gamybos ir vartojimo, pirmiausia užkertant kelią EEJA susidaryti. Taip pat nurodant, kad siekiama, jog, pakartotinai naudojant, perdirbant ir kitaip naudojant tokias atliekas, būtų atliekami tinkamai veiksmai, kad sumažėtų šalinamų atliekų apimtys, būtų veiksmingiau naudojami ištekliai bei paimamos vertingos antrinės žaliavos.²¹⁴ Siekiama gerinti SEEJ gyvavimo ciklo etapuose dalyvaujančių visų veiklos vykdytojų, pavyzdžiui, gamintojų, platintojų ir vartotojų (ypač tų veiklos vykdytojų, kurie tiesiogiai susiję su SEEJ atliekų surinkimu ir apdorojimu), aplinkos apsaugos veiklą. Dėl įvairiose šalyse

209 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, *op. cit.*

210 *Ibid.*

211 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/125/EB, 2009 m. spalio 21 d., nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiams nustatymo sistemą. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009L0125>.

212 *Ibid.*

213 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/95/EB, 2003 m. sausio 27 d., dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0095-20100925>.

214 *Ibid.* 73.

skirtingai taikomo gamintojo atsakomybės principo gali iš esmės skirtis ir ekonominės veiklos vykdytojų finansinė našta. Dėl skirtingų SEEĮ atliekų tvarkymo nacionalinių strategijų neįmanoma veiksmingai įgyvendinti bendros atliekų perdirstimo politikos, tad esminius, unifikuotai taikytinus teisinio reguliavimo integravimo reikalavimus reikėtų nustatyti ES lygmeniu, parengiant minimalius SEEĮ atliekų apdorojimo standartus. Minėtos direktyvos tikslas – apimti visą vartotojų naudojamą EEĮ ir profesionaliems naudotojams skirtą EEĮ, siekti jos tvarkymo tinkamo įgyvendinimo, nedarant poveikio saugos ir sveikatos reikalavimus nustatantiems ES teisės aktams, ginantiems su EEĮA problema susiduriančius subjektus bei nepaveikiant konkrečių Sąjungos atliekų tvarkymą reguliuojančių teisės aktų esminės sandaros ir turinio. ES teisės aktai, tokie kaip 2006 m. rugsėjo 6 d. direktyva 2006/66/EB dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų²¹⁵ ir direktyva 2009/125/EB,²¹⁶ turi atitikti tinkamus reikalavimus, kad būtų sureguliuotas ir pasirengimas pakartotinai naudoti, perdirsti aušinimo įrangos ir jos medžiagų atliekas, jų mišinius ir/ar komponentus. Analizuojant 2009 m. rugsėjo 16 d. reglamentą Nr. 1005/2009 dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų²¹⁷ ir 2006 m. gegužės 17 d. reglamentą Nr. 842/2006 dėl tam tikrų fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų,²¹⁸ matyti, kad tikslus galima pasiekti į jų taikymo sritį ir neįtraukus stambių nejudamųjų įrenginių, tokių kaip naftos platformos, oro uostų bagažo transportavimo sistemos arba liftai. Vis dėlto bet kokia tokiuose įrenginiuose esanti įranga, kuri nėra išskirtinai suprojektuota ir sumontuota kaip tų įrenginių dalis, galinti atlikti savo funkciją, net jei ji nėra to įrenginio dalis, turėtų būti įtraukta į šio teisės akto taikymo sritį.

Direktyvose akcentuojamas ir nustatomas gamintojo atsakomybės principas, kuris yra viena iš priemonių skatinti EEĮ kūrimą ir gamybą, visapusiškai įvertinant ir palengvinant jos remontą, galimybę ją modernizuoti, pakartotinai naudoti, išardyti ar perdirsti. Norint, kad SEEĮA būtų tinkamai ir efektyviai apdorojamos ar perdirstamos, keliama būtina sąlyga – jas rinkti atskirai, kad ES būtų užtikrintas pasirinktas žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos lygis. Direktyvose pažymima, kad vartotojai turi aktyviai prisidėti prie sėkmingo e. atliekų surinkimo, būti skatinami tinkamai tvarkyti SEEĮA. Šiam tikslui įgyvendinti turėtų būti įdiegti tinkami įrenginiai, įskaitant surinkimo punktus viešose vietose, kad privatus namų ūkiai galėtų nemokamai grąžinti atliekas. O vartotojų sąmoningumo didinimas ir motyvacija turėtų būti traktuojama kaip prioritetinė kryptis bei efektyvi papildoma priemonė, padedanti pasiekti tikslus.

215 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2006/66/EB, 2006 m. rugsėjo 6 d., dėl baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų ir Direktyvos 91/157/EEB panaikinimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/66/oj/lit>.

216 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/125/EB, 2009 m. spalio 21 d., nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiais nustatymo sistemą*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/c80581b068de11e48710f0162bf7b9c5>.

217 *Ibid.*

218 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 842/2006, 2006 m. gegužės 17 d., dėl tam tikrų fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R0842>.

Kad SEEJA būtų surenkamos sėkmingai, svarbiausias vaidmuo tenka platintojams, o ne patiems vartotojams, tad ir atsakomybė neperkeliamą galutiniam teršėjui, ji paliekama atliekų gamintojams ir pardavėjams.

ES siekiant užtikrinti, kad SEEJA būtų kuo rečiau šalinamos kaip nerūšiuotos komunalinės atliekos ir būtų pasiektas aukštas atskiro jų surinkimo lygis, valstybės narės įpareigojamos sukurti veiksmingas šių atliekų surinkimo sistemas. Ypač daug dėmesio skiriama aušinimo ir šaldymo įrangai, kurioje yra ozono sluoksnį ardančių medžiagų ir fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų, atsižvelgiant į jų poveikį aplinkai ir į atitinkamuose reglamentuose nustatytus pareigos tvarkyti ir šalinti reikalavimus.²¹⁹

2008 m. Komisijos atlikto poveikio vertinimo²²⁰ duomenys rodo, kad nors tuo metu buvo surenkama apie 65 proc. rinkai pateiktos elektros ir elektroninės įrangos, tačiau egzistavo rizika, jog daugiau nei pusė surinkto kiekio buvo netinkamai apdorojama arba neteisėtai eksportuojama. Net ir tais atvejais, kai įranga buvo apdorojama tinkamai, apie tai dažnai nebuvo teikiama informacija, kai galimai buvo prarandamos vertingos antrinės žaliavos, blogėjo aplinkos būklė ir formavosi nenuoseklūs bei realios situacijos neatspindintys e. atliekų srautų duomenys. Siekiant, kad būtų išvengta panašių problemų ateityje, nustatytas ambicingas atliekų surinkimo tikslas – užtikrinti aplinkai nekenksmingą SEEJA surinkimą ir tvarkymą bei tinkamai apie tokius siekius informuoti. Šiuo tikslu buvo nustatyti minimalūs naudotos EEĮ, kuri, kaip įtariama, yra EEJA, vežimo reikalavimai. Juos taikydamos valstybės narės gali atsižvelgti į atitinkamas susirašinėjimo gaires dėl šių atliekų vežimo.²²¹ Remiantis tomis gairėmis būtų galima išvengti nepageidaujamo neveikiančios EEĮ (įskaitant ir SEEĮ) vežimo į besivystančias šalis.

Atsižvelgiant į iškeltus ambicingus tikslus ir į EEĮ, turinčią ilgą gyvavimo ciklą, ateityje numatoma išvystyti ir susidariusių EEJA kiekio apskaičiavimo metodologiją. Remiantis esamais vertinimais 85 proc. susidariusių EEJA surinkimo lygis iš esmės prilygsta 65 proc. EEĮ, patiektai į rinką per ankstesnius trejus metus, vidutinio svorio. Specialus EEJA apdorojimas būtinas siekiant, kad teršalai nepasklistų į perdirbtą medžiagą ar atliekų srautą, kadangi tai laikoma veiksmingiausia priemone, užtikrinančia, jog bus laikomasi pasirinkto ES aplinkos apsaugos lygio. Todėl bet kuri organizacija ar įmonė vykdanči atliekų surinkimo, perdirbimo ir apdorojimo operacijas, privalės laikytis minimalių standartų, kad būtų išvengta neigiamo EEJA apdorojimo daromo poveikio aplinkai.

219 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/95/EB, 2003 m. sausio 27 d., dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0095-20100925>; *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 842/2006, ibid; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1005/2009, 2009 m. rugsėjo 16 d., dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009R1005>.

220 *Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. Poveikio vertinimo santrauka COM(2008) 412 galutinis, SEC(2008) 2156*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2008:2157:FIN:LT:PDF>.

221 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006, 2006 m. birželio 14 d., dėl atliekų vežimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R1013>.

Geriausi prieinami apdorojimo, naudojimo ir perdirbimo būdai išsamiau apibūdinami direktyvoje Nr. 2008/1/EB dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės nustatyta tvarka.²²² Įgyvendinant minėtą direktyvą, įsteigtas Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komitetas, kuris pateikė nuomonę dėl nanotechnologijos produktų rizikos vertinimo. Nurodyta, „kad atliekų etape ir perdirbimo metu galima susidurti su nanomedžiagomis, kurios tvirtai integruotos į dideles sistemas, pvz., elektronines grandines. Siekiant valdyti pavojų žmogaus sveikatai ir aplinkai, kurį gali kelti nanomedžiagų turinčios EEĮ atliekų tvarkymas, būtų tinkama, jei Komisija įvertintų, ar būtina taikyti specialųjį apdorojimą“.²²³ Kadangi atliekas reglamentuojantys įstatymai, kai juose nėra specialių nuostatų dėl nanomedžiagų, kaip nurodoma teikiamoje nuomonėje, gali būti taikomi netinkamai, pvz., tinkamas atliekų tvarkymas priklauso, *inter alia*, nuo atliekų pavojingumo (tarkime, skirtingų medžiagų priėmimo į sąvartynus kriterijai), tačiau tai nebus taikoma nanomedžiagoms, kol nebus susitarta, kokiais metodais nustatyti jų pavojingumą. Tad nanomedžiagos bus tvarkomos neatsižvelgiant į jų ypatybes ir pagal bendrą atliekų, kurių sudėtyje yra atitinkamų nanomedžiagų, pobūdį (bendrosios atliekos gali būti kuo įvairiausios, pradedant komunalinėmis ir baigiant pavojingomis atliekomis). Paminėtinos ir išmetamųjų teršalų ribinės vertės, susijusios su atliekų deginimu. Jos taikomos tik tam tikriems žinomiems teršalams, o ne nanomedžiagoms, net jei kai kurios nanomedžiagos turėtų būti priskiriamos teršalams arba šioms medžiagoms turėtų būti taikomi specialūs reikalavimai (pvz., anglies nanovamzdeliai, savo savybėmis panašūs į asbestą, labai patvarūs ir suyrantys tik itin aukštoje temperatūroje). Remiantis pateiktais argumentais, kai nurodoma, kad susijusioms su nanomedžiagomis atliekoms nustatytos ribos ar kokybės standartai pagrįsti mase, o nanomedžiagos reikia taikyti kitokią matų sistemą, kad galima būtų jas tinkamai įvertinti, konstatuotina, kad vis dar yra atitinkamų bei specifinių sričių, kurios sietinos su galimybe SEEĮA susidaryti ir kurios nėra detalios teisiskai reglamentuotos, jog užtikrintų tinkamą tokių atliekų tvarkymą ir apskaitą. Taigi, pirmenybė turėtų būti teikiama pasirengti SEEĮA ir jų komponentų, smulkių sudedamųjų dalių bei kompleksavimo gaminių pakartotiniam naudojimui, o šio proceso metu turėtų būti atliekamas aukšto lygio perdirbimas ir naudojimas, skatinant gamintojus integruoti perdirbtą medžiagą į naujai gaminamą EEĮ.

Analizuojant SEEĮA tvarkymo finansavimo teisinį reguliavimą ES teisėkūroje, numatomi pagrindiniai EEĮA (apima ir SEEĮA) ypatumai ES lygiu, kai finansavimo planai orientuoti į aukštą atliekų surinkimo lygio užtikrinimą bei gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą. 2012/19/ES direktyvoje akcentuojama, kad gamintojai skatinami prisiimti visą atsakomybę už EEĮA surinkimą, surinkimo finansavimą, įskaitant

222 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/1/EB, 2008 m. sausio 15 d., dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0001>.

223 Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto pranešimo projektas dėl nanomedžiagų reglamentavimo aspektų, COM(2008)0366 – 2008/2208(INI). Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/am/771/771661/771661lt.pdf.

EEIĄ iš privačių namų ūkių surinkimą, kad būtų galima išvengti neoptimalaus atskirai surinktų atliekų apdorojimo bei neteisėto eksporto. Siekiama sudaryti visiems vienodas konkurencijos sąlygas ES, suderinant gamintojų teikiamą finansavimą bei užtikrinant, jog už SEEIĄ surinkimo mokestinė našta tektų ne paprastiems mokesčių mokėtojams, o realiems SEEI vartotojams, įgyvendinant principą „teršėjas moka“.

Siekiant gamintojo atsakomybės principo pritaikymo maksimalaus efekto, kiekvienas gamintojas turi būti atsakingas už atliekų gautų iš savo pagamintų produktų, tvarkymo finansavimą, leidžiant pasirinkti, kaip šią pareigą įgyvendinti – individualiai ar prisijungus prie kolektyvinio plano.²²⁴ Direktyvoje nurodoma, kad patiekdamas produktą rinkai kiekvienas gamintojas turi suteikti finansinę garantiją, kad neliktų EEIĄ iš „niekieno“ produktų, kurių tvarkymo išlaidos tenktų visuomenei ar kitiems gamintojams. Atsakomybę finansuoti „istorinių“ atliekų tvarkymo išlaidas turėtų priimti visi esami gamintojai, sudarydami kolektyvinius finansavimo planus, prie kurių proporcingai prisideda visi tuo metu esantys rinkoje gamintojai.²²⁵ Direktyvoje teigiama, kad „kolektyvinius finansavimo planus taip pat turėtų būti įtraukiami ir specifinių produktų bei smulkūs gamintojai, importuotojai ir nauji rinkos dalyviai. Pagal kolektyvines sistemas turėtų būti galima numatyti diferencijuotus gamintojų mokesčius, kurie priklausytų nuo to, kaip lengvai gali būti perdirbti produktai ir jų sudėtyje esančios vertingos antrinės žaliavos“. ES gamintojams leidžia ir įpareigoja parduodant naujus produktus pirkėjams nurodyti SEEIĄ surinkimo, apdorojimo ir aplinką tausojančio šalinimo išlaidas.

Remiantis Europos Komisijos komunikatu²²⁶ „produktų, kuriems taikoma direktyva Nr. 92/75/EEB dėl energijos sunaudojimo ženklinimo, kuria šiuo metu reikalaujama, kad būtų nurodyta buitinių elektros prietaisų sunaudojama energija, sąrašas bus išplėstas, į jį įtraukiant kitus produktus, pavyzdžiui, langus, kad būtų nurodytos jų izoliacinės savybės“. Komunikate taip pat nurodoma, kad savanoriška ekologinio ženklinimo sistema premijuojanti mažiausiai aplinkai kenkiančius produktus, bus supaprastinta ir išplėsta, kad apimtų paslaugas ir įvairius produktus. Kitame komunikate dėl žaliųjų produktų bendrosios rinkos kūrimo,²²⁷ siekiant informacijos apie produktų ir organizacijų aplinkosauginį kokybės gerinimo veiksmingumą, numatoma, kad

224 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES, 2012 m. liepos 4 d., dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32012L0019>.

225 *Ibid.*

226 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl tvaraus vartojimo bei gamybos ir tvarios pramonės politikos veiksmų plano, COM(2008) 397 galutinis, 2009/C 218/10*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:218:0046:0049:LT:PDF>.

227 *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai dėl Žaliųjų produktų bendrosios rinkos kūrimo: informacijos apie produktų ir organizacijų aplinkosauginį veiksmingumą kokybės gerinimas, COM(2013) 196 final, 2013 m. balandžio 9 d., 52013DC0196*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0196>.

žaliuosius produktus, kuriuos „gaminant ir naudojant ištekliai naudojami tausiau ir kurių žala aplinkai visą jų gyvavimo ciklą – pradedant žaliavų gavyba, produktų gamyba, platinimu, naudojimu ir baigiant ciklo pabaigos procesais“ (įskaitant pakartotinį naudojimą, perdirbimą ir šiluminės energijos gavybą iš atliekų), būtina skatinti ir vystyti, jog būtų užtikrintas ekonomikos tausumas. Komunikate paminėta, jog tikslai numatyti atsižvelgiant į visuomenines ir ekonomines tendencijas, įvertinus tai, kad „pasaulyje sparčiai žengiama pirmyn aplinkosauginio veiksmingumo matavimo ir informacijos srityje“.

Stebint ES EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo vystymo pažangą, paminėtina, jog ir Šveicarijoje paskelbtas įstatymas, kuriuo nustatomas produktų gyvavimo ciklo analizės pagal įvairius kriterijus atlikimas ir nurodomas informacijos apie gautus rezultatus pateikimas vartotojams. Net tokios šalys kaip Japonija, Pietų Korėja, Australija ir Kanada taiko gyvavimo ciklo analizės koncepciją teisėkūroje. Tuo tarpu JAV Aplinkosaugos agentūra koordinuoja produktų kategorijos taisyklių nustatymo gairių rengimą. Iki šiol stebimas Tvarumo konsorciumas – „viena iš plačiausio masto privačių iniciatyvų, susijusių su produktų aplinkosauginio pėdsako nustatymu ir informacija; taip pat kuriasi naujos iniciatyvos, kaip antai, Tvarumo apskaitos standartų valdyba“.²²⁸ Tačiau norima atkreipti dėmesį, jog dauguma šių iniciatyvų rengiamos nekoordinuotai bei nėra vienodiniu ir monitoringu paremtos bendros praktikos formavimo. Galima manyti, kad toks požiūris nėra veiksmingas, kadangi sudėtingų ir globaliai išskaidytų tiekimo grandinių kontekste būtinas labiau koordinuotas reguliavimo modelis, kuris sudarytų galimybes užtikrinti esamų priemonių ir platformų tarpusavio pakeičiamumą bei sąveikumą.

Analizuojant teisinį reguliavimą, susijusį su tinkamo informavimo užtikrinimu, ES direktyvose jau nuo 2022 m. akcentuotina informacijos pateikimo svarba. Direktyvoje nurodoma, kad siekiant sėkmingai surinkti EEJA (įskaitant SEEJA) vartotojams būtina pranešti, jog reikalaujama EEJA šalinti ne kaip nerūšiuotas komunalines atliekas, bet jas rinkti atskirai, taip pat primenant apie surinkimo sistemas ir jų vaidmenį tvarkant EEJA.²²⁹ Tokią informaciją reikia tinkamai žymėti EEJ, kadangi ji gali patekti į šiukšlių dėžes arba panašias komunalinių atliekų surinkimo vietas, taip sukeliant grėsmę aplinkai ir žmonių sveikatai. Informaciją vartotojams pateikia gamintojai, pirkėjams atskleidžiant EEJA surinkimo, apdorojimo ir aplinką tausojančio šalinimo išlaidas.

Valstybės narės įpareigosios imtis priemonių, užtikrinančių, kad vartotojai aktyviai dalyvautų renkant/rūšiuojant SEEJA ir skatinančių prisidėti prie pakartotinio naudojimo. Siekiant, kad kuo mažiau SEEJA būtų šalinamos kaip nerūšiuotos komunalinės atliekos ir skatinama jas rinkti atskirai, valstybės turi užtikrinti, jog gamintojai EEJ ženklintų atitinkamai laikantis Europos standarto EN 50419 (25). Išskirtiniais atvejais, kai to reikalauja produkto dydis ar funkcinė paskirtis, ženklas spausdinamas ant EEJ pakuotės naudojimo instrukcijos ir garantijos.

²²⁸ Ibid, 77.

²²⁹ Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES 2012 m. liepos 4 d. dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32012L0019>.

Siekdamos, kad būtų palengvintas SEEIA parengimas pakartotiniam naudojimui, tinkamam ir aplinką tausojančiam jų apdorojimui, taip pat jų priežiūra, tobulinimas, atnaujinimas ir perdirbimas, valstybės narės ėmėsi priemonių užtikrinti, jog per metus nuo to kai kiekvienos naujos rūšies EEĮ pirmą kartą buvo pateikiama ES rinkai, gamintojai nemokamai teiktų informaciją apie jos parengimą pakartotinai naudoti ir apdoroti. Atsižvelgiant į pakartotiniam naudojimui paruošimo centrų ir atliekų apdorojimo bei perdirbimo įrenginių informacinius poreikius, direktyvoje reikalauja pateikti duomenis apie atskiros EEIA komponentus, jų sudėtyje esančias medžiagas bei pavojingų medžiagų ar mišinių buvimo vietą. Informacija pateikiama žinybų forma arba elektroninėmis priemonėmis.

Vis dėlto kyla pagrįsta abejonė, ar tokių reikalavimų laikymosi stebėseną yra tikrai veiksminga, kadangi atsakomybė šiame procese taikoma išimtinai gamintojams. Tokia vienpusiška atsakomybės koncentracija gali neužtikrinti veiksmingos priežiūros, ji neleidžia visapusiškai įvertinti visų atliekų tvarkymo grandinėje dalyvaujančių subjektų veiklos atitikties. Reikalavimas tik informuoti apie nerūšiuotų komunalinių atliekų rinkimą atskirai, nebūtinai užtikrins galutinio naudotojo pasiryžimą taisyklių laikytis, net kai jis yra apie yra tinkamai informuotas.

Galima teigti, jog informacija apie komponentų ir medžiagų identifikavimą kurią teikia gamintojai yra ganėtinai svarbi skatinant SEEIA tinkamą tvarkymą, o ypač jų apdorojimą bei pakartotinį naudojimą ar perdirbimą, tačiau nesutariama, kad informavimas savaime užtikrina pateiktoje informacijoje nurodytų taisyklių laikymąsi ir tinkamą jų įgyvendinimą. Ar gali būti pareigų be pasekmių? Ar galima laikytis reikalavimų, jei nėra numatytas atsakomybės taikymas ar galimos naudos gavimas už tokio nurodymo įvykdymą? Nors šiuolaikinė visuomenė pakankamai nuovoki ir informacijos prieigos kanalai plačiai išvystyti, tačiau asmens elgesį dažniausiai veikia ne tik tai, kad jam pateikiama informacija, bet ir suvokimas, jog, nesilaikant reikalavimų, gali kilti asmeninių pasekmių, arba žinojimas, kad už tokių veiksmų atlikimą jis gali būti apdovanotas arba finansiškai atlyginta. Kitu atveju, prireiktų neįsivaizduojamai sinchroniško bei visiems vienodai pritaikyti tinkamo sprendimo, siekiant pakeisti suvokimą, formuojant naują elgesį, kuris rezultate taptų įpročiu, kad pakaktų vien tik informacijos pateikimo nurodytų tikslų pasiekime.

Analizuojamos temos atžvilgiu būtina panagrinėti 2017 m. priimtą reglamentą, kuriuo įtvirtinta energijos vartojimo efektyvumo ženklinimo sistema ir panaikinta direktyva 2010/30/ES, iš esmės paskatinusį e. atliekų (įskaitant SEEIA) tvarkymo politikos tobulinimo ir žiedinės ekonomikos tikslų įgyvendinimo tolimesnį vystymą.²³⁰ Kaip nurodoma reglamente, ES įsipareigojo sukurti pažangią, klimato politika grindžiamą, energetikos sąjungą. Energijos vartojimo efektyvumas yra vienas iš svarbiausių Sąjungos 2030 m. klimato ir energetikos politikos strategijos elementų ir itin svarbus mažinant energijos poreikį. Šiandieniniame energetikos krizės kontekste tai tampa itin aktualu.

230 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369, 2017 m. liepos 4 d., kuriuo nustatoma energijos vartojimo efektyvumo ženklinimo sistema ir panaikinama Direktyva 2010/30/ES. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1369&from=EN>.

Reglamente nurodoma, kad valstybės narės privalo užtikrinti, jog nustatant etiketes ir keičiant etikečių skalę kartu būtų vykdomos „švietimo ir skatinamojo informavimo kampanijos apie energijos vartojimo efektyvumo ženklavinimą, prireikus atitinkamai bendradarbiaujant su tiekėjais ir prekyautojais“. Taip pat akcentuojama, kad nesilaikant numatytų reikalavimų privalomai taikytinos veiksmingos, proporcingos ir atgrasomos sankcijos. Remiantis reglamentu ir jo deleguotaisiais aktais, reglamentuojančiais su energija susijusių gaminių grupes, nustatoma išsami energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo sistema. Joje apibrėžiamos gaminių grupės, kurioms taikomi energijos vartojimo efektyvumo reikalavimai, etikečių dizainas ir turinys, įskaitant bendrą A–G energijos vartojimo skalę, užtikrinančią aiškumą bei įskaitomumą visose gaminių kategorijose.

Reglamente taip pat numatyta pateikti papildomą informaciją apie gaminių išteklių vartojimą, išmaniojo energijos vartojimo gaminių identifikavimą, etikečių pateikimo vietą ir formą tiek fizinėje, tiek elektroninėje prekyboje. Be to, nustatyti reikalavimai dėl gaminių informacijos lapų, techninių dokumentų turinio ir formato, jų įtraukimo į ES duomenų bazes ir leidžiamųjų patikros nuokrypių taikymo, tikrinant atitiktį nustatytiems reikalavimams. Reglamentas apibrėžia energijos vartojimo efektyvumo klasių žymėjimo principus reklaminėje ir techninėje medžiagoje, nustato matavimo ir skaičiavimo metodikas, didesnių prietaisų klasifikavimo kriterijus ir informacijos pateikimo formatus, tokius kaip QR kodai ar elektroninės etiketės. Be to, prireikus reglamentuojami regioniniai energijos vartojimo skirtumai ir duomenų saugojimo laikotarpiai, nustatomi pagal vidutinę gaminių naudojimo trukmę, taip siekiant didesnio duomenų tikslumo ir skaidrumo. Šiais reikalavimais siekiama, kad patobulintas energijos vartojimo efektyvumo ženklavinimas sudarytų galimybę pirkėjams priimti informaciją pagrįstus sprendimus, remiantis su energija susijusių gaminių energijos suvartojimu.

Numatoma, kad informacijos apie energijos vartojimo požįriu efektyvius ir tvarius gaminius sklaida sudarys prielaidas reikšmingam energijos vartojimo ir išlaidų mažėjimui, kartu skatindama technologines inovacijas bei investicijas į efektyvesnių gamybos procesų kūrimą. Reglamento pagrindu Europos Sąjungos teisės sistema buvo papildyta sektoriniais reglamentais, kuriuose nustatytos energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo taisyklės atskiroms produktų grupėms, tokioms kaip šaldymo įranga, skalbimo ir džiovinimo mašinos, indaplovės, šviesos šaltiniai ir elektroniniai

Analizuoiant reglamento parengimo priežastis, galima teigti, kad šis reguliavimas grindžiamas siekiu didinti su energija susijusių gaminių efektyvumą, stiprinant vartotojų informuotumą bei sudarant sąlygas racionaliam pasirinkimui rinkoje. Taip siekiama suderinti atitinkamus reikalavimus Sąjungos mastu, kartu skatinant pramonės inovacijas bei prisidedant prie ES ekonomikos konkurencingumo stiprinimo.

Analizuoiant EEIĄ (ir SEEIĄ) tvarkymą reglamentuojančius ES teisės aktus, konstatuotina, kad valstybės narės privalo užtikrinti tinkamą tikrinimo ir stebėsenos infrastruktūrą, jog būtų įvertintas direktyvų nuostatų įgyvendinimo efektyvumas bei numatyti veiksmingas, proporcingas ir atgrasančias sankcijas subjektams, atsakingiems už e. atliekų tvarkymo reikalavimų laikymąsi. Pažeidus direktyvos nuostatas turi būti imamasi veiksmų išieškoti išlaidas, patirtas dėl reikalavimų nesilaikymo ar taisomųjų priemonių taikymo, kartu užtikrinant, kad tai nedarytų poveikio atsakomybės už aplinkos apsaugą principui, kurio tikslas – išvengti žalos aplinkai, ją ištaisyti arba atlyginti.²³² Aiškinantis, kaip įgyvendinami minėtos direktyvos tikslai, būtina informacija apie ES rinkai pateiktos EEI svarį ir atliekų, surinktų laikantis šios direktyvos, surinkimo, pasirengimo pakartotiniam naudojimui (kiek įmanoma nurodant ir pasirengimą pakartotinai naudoti neišardytus prietaisus), perdirbimą bei jų eksportavimo mastą.

231 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2016, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo papildomos Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2017/1369 nuostatos dėl šaldymo aparatų ženklavimo energijos vartojimo efektyvumo etikete ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1060/2010. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2016&from=EN>; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2014, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas buitinių skalbyklių ir skalbyklių-džiovyklių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1061/2010 ir Komisijos direktyva 96/60/EB. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2014&from=EN>; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2017, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas buitinių indaplovių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1059/2010. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2017&from=EN>; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2018, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo papildomas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2017/1369 nuostatos dėl prekės tiesiogiai parduoti skirtų šaldymo aparatų ženklavimo energijos vartojimo efektyvumo etikete. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2018&from=EN>; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2013, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas elektroninių vaizduoklių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1062/2010. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2013&from=EN>; Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2015, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas šviesos šaltinių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 874/2012. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2015&from=EN>.*

232 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB, 2004 m. balandžio 21 d., dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32004L0035>.*

Atsižvelgiant, *inter alia*, į Europos Parlamento ir Tarybos rekomendaciją, pagal kurią nustatomi minimalūs aplinkosauginių tikrinimų valstybėse narėse kriterijai,²³³ nurodoma, kad valstybės turėtų viena kitai teikti administracinę pagalbą keisdamosi reikiama informacija, o tam tikrais atvejais – inspektorais. Siekdamos užkirsti kelią neteisėtiems tarptautiniams aplinkosauginiams veiksams, valstybės, bendradarbiaudamos su IMPEL,²³⁴ turėtų skatinti įrenginių ir veiklos rūšių, galinčių turėti reikšmingą tarptautinį poveikį, tikrinimų koordinavimą.²³⁵ Bendradarbiavimas su IMPEL tinklu leidžia bendrai koordinuoti aplinkosaugos inspektavimo praktiką valstybėse narėse, teikti ataskaitas ir rekomendacijas, siekiant vienodo ir veiksmingo aplinkos apsaugos teisės taikymo ES mastu. Direktyvose numatytų sąlygų įgyvendinimo kontrolė, grindžiama ES patvirtintais mechanizmais bei bendraisiais principais, užtikrina teisės taikymo vienodinimo įgyvendinimą visoje Europos Bendrijoje.²³⁶

Paminėtina, kad, sprendžiant iškilusius sunkumus dėl tinkamo teisinio reguliavimo įgyvendinimo valstybėse narėse, vertinant techninę mokslo pažangą bei siekiant papildyti nuostatas dėl naudojimo tikslų įgyvendinimo pagal Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo (toliau – SESV),²³⁷ Komisijai turėtų būti suteikti įgaliojimai priimti deleguotuosius aktus dėl pereinamojo laikotarpio patikslinimų tam tikroms valstybėms narėms, pritaikant techninės ir mokslinės pažangos išsamių taisyklių, dėl iš ES eksportuotos EEĮ, įgyvendinimo tikslus.

Vertinant Europos cheminių medžiagų agentūros veiklą, reglamento dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (toliau – REACH) bei specifinių ES teisės aktų,²³⁸ reglamentuojančių atliekų tvarkymą arba produktų projektavimą ar turinį, galima teigti, kad ES ypatingas dėmesys skiriamas aukštam žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos lygiui užtikrinti ir inovacijų vystymo skatinimui. Šis reglamentas orientuotas į skatinimą vystyti alternatyvius metodus, kuriais būtų galima

233 *Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija 2001/331/EB, 2001 m. balandžio 4 d., nustatanti minimalius aplinkosauginių tikrinimų valstybėse narėse kriterijus*. Prieiga per internetą: <https://old.gamta.lt/cms/index?rubricId=64e96b9b-d401-4a8e-bd08-be5fbeb0190>.

234 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl aplinkos apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis ir kuria pakeičiama Direktyva 2008/99/EB*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0851>.

235 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 182/2011, 2011 m. vasario 16 d., kuriuo nustatomos valstybių narių vykdomos Komisijos naudojimosi įgyvendinimo įgaliojimais kontrolės mechanizmų taisyklės ir bendrieji principai*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R0182>.

236 *Ibid.*

237 *Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. Oficialusis leidinys C 326, 2012 m. spalio 26 d., p. 1–390*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>.

238 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006, 2006 m. gruodžio 18 d., dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantį Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:02006R1907-20150601>.

vertinti cheminių medžiagų pavojingumą, pabrėžiant, kad „derinant chemines medžiagas reglamentuojančius teisės aktus reikėtų užtikrinti aukšto lygio žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugą siekiant tvaraus vystymosi. Teisės aktai turėtų būti taikomi nediskriminuojant nesvarbu, ar cheminėmis medžiagomis prekiaujama vidaus rinkoje, ar tarptautiniu mastu, laikantis Bendrijos tarptautinių išpareigojimų“.²³⁹ Reglamente numatomas skatinti atliekų perdirbimą ir pakartotinį panaudojimą, taikant technines priemones, leidžiančias užtikrinti medžiagų izoliaciją viso jų gyvavimo ciklo metu – nuo gamybos ir valymo procesų iki atliekų šalinimo, valymo bei saugojimo, taip mažinant galimą neigiamą poveikį aplinkai. Reglamente nustatomos atliekų tvarkymo talpyklos ir metodai, įskaitant tinkamus medžiagų, mišinių ir užterštų pakuočių tvarkymo būdus, tokius kaip deginimas, perdirbimas ar šalinimas sąvartynuose. Taip pat nurodomos fizinės ir cheminės savybės, turinčios reikšmės atliekų tvarkymo procesams parinkti. Reikšmingu ES teisės aktu, susijusiu su EEJA tvarkymo reguliavimu, laikytina Pavojingų medžiagų naudojimo apribojimo direktyva, kuria nustatomos pavojingų cheminių medžiagų naudojimo ribojimai EEJ ir kuria siekiama užtikrinti aukštą aplinkos bei visuomenės sveikatos apsaugos lygį (toliau – RoHS).²⁴⁰ Šia direktyva reglamentuojamas tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimas elektroninėje įrangoje, siekiant sumažinti EEJA poveikį aplinkai ir apsaugoti žmonių sveikatą. Direktyva taikoma įvairiai elektroninei įrangai, įskaitant prietaisus, apšvietimą ir pramogų sektoriaus įrangą.

Europos Sąjungos teisinė sistema apima ir kitus norminius aktus, reglamentuojančius elektros ir elektroninių atliekų tvarkymą, įskaitant Baterijų direktyvą 2006/66/EB²⁴¹ ir Eksploatuoti netinkamų transporto priemonių direktyvą 2000/53/EB.²⁴² Baterijų direktyva reglamentuoja baterijų ir akumuliatorių surinkimą, apdorojimą ir šalinimą, o Eksploatuoti netinkamų transporto priemonių direktyva – eksploatuoti netinkamų transporto priemonių apdorojimą ir šalinimą.²⁴³ Taip pat nuosekliai tobulinama pavojingų cheminių medžiagų valdymo sistema, apimanti gaminiuose naudojamų medžiagų teisinį reguliavimą, ženklinimą, informacijos teikimą, apskaitą ir transportavimo reikalavimus, siekiant užtikrinti aukštą aplinkos bei visuomenės

239 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006, *supra note*, 238.

240 *Directive 2011/65/EU of the European Parliament and of the Council of 8 June 2011 on the restriction of the use of certain hazardous substances in electrical and electronic equipment*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2011/65/oj/eng>.

241 *Directive 2006/66/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on batteries and accumulators and waste batteries and accumulators and repealing Directive 91/157/EEC*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/66/oj/eng>.

242 *Directive 2000/53/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on end-of-life vehicles – Commission Statements*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/53/oj/eng>.

243 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas 2003 m. gruodžio 24 d. Nr. 710 (redakcija pagal Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2021 m. gruodžio 31 d. įsakymą Nr. D1-791) „Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229976/asr>.

sveikatos apsaugą.²⁴⁴ Pasiiekti rezultatai reguliariai vertinami, apie juos pranešama kompetentingoms institucijoms bei Komisijai, leidžiant visuomenei susipažinti su gauta informacija. Nuolatos analizuojama pažanga, pasiekta vykdant e. atliekų prevenciją bei įgyvendinant ES nustatytus aplinkosauginius tikslus. Visa tai tik patvirtina, kad ES teisinis reguliavimas EEJA tvarkymo srityje yra ypatingai svarbus Lietuvai, teisinio reguliavimo tobulinimo atžvilgiu.

EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas, nors formaliai atitinka Europos Sąjungos teisės reikalavimus, visgi pasižymi ir tam tikrais sisteminiais trūkumais. Pagrindinės problemos kyla iš norminio fragmentiškumo, sankcijų sistemos nenuoseklumo, nepakankamai integruotos juridinių asmenų atsakomybės bei riboto prevencinių bei skatinamųjų priemonių taikymo. Be to, išplėstinės gamintojo atsakomybės mechanizmas dažnai veikia tik formaliai, o ne kaip realus atliekų prevencijos instrumentas. Tokie trūkumai signalizuoja, jog esama sistema labiau orientuota į reaktyvų, o ne pro-aktyvų teisinį reguliavimą, todėl neužtikrina maksimaliai efektyvaus EEJA srautų valdymo. Kadangi sistema savaime nėra bloga ar ydinga, tačiau pernelyg formali, fragmentuota ir reaktyvi, o ne integruota, nuosekli ir prevenciškai veiksminga. Pavyzdžiui, įvertinus elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių²⁴⁵ turinį, galima teigti, jog pastebima norminio reguliavimo struktūros problematika. Nors Taisyklės pasižymi detalumu, techniniame lygmenyje, tačiau yra nepakankamai sistemiškai suderintina su aukštesnės galios teisės aktais. Pagrindinė problema, jog kai kurios nuostatos dubliuoja tam tikrą įstatyminį reguliavimą arba jį interpretuoja, o ne įgyvendina, kas kelia riziką viršyti deleguotos teisėkūros ribas. Taipogi, pastebimas galimo perreguliavimo ir norminio dubliavimo požymis, sąvokų neapibrėžtumas bei interpretavimo rizika. Taisyklėse vartojamos sąvokos nėra pakankamai tiksliai apibrėžtos arba remiasi kitais teisės aktais be aiškios nuorodos, kas gali sukurti situacijas, kai praktikoje skirtingi subjektai jas interpretuos nevienodai, ko pasekmė – galimas teisės taikymo nenuoseklumas ir kylantys ginčai dėl kvalifikavimo, kas pažeidžia teisinio aiškumo principą. Vertinat atsakomybės mechanizmo fragmentiškumą, galima teigti, jog Taisyklės nustato pareigas, tačiau ne visada aiškiai susieja jas su atsakomybės sistema. Taigi, nėra pakankamai aišku kokios konkrečios pasekmės kyla už pažeidimus ir kaip

244 Tarybos direktyva 67/548/EEB, 1967 m. birželio 27 d., *dėl įstatymų ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių pavojingų medžiagų klasifikavimą, pakavimą ir ženklinimą etiketėmis, suderinimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31967L0548>; Tarybos direktyva 76/769/EEB, 1976 m. liepos 27 d., *dėl valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų, susijusių su tam tikrų pavojingų medžiagų ir preparatų pardavimo ir naudojimo apribojimais, suderinimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31976L0769>; Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/45/EB, 1999 m. gegužės 31 d., *dėl pavojingų preparatų klasifikavimą, pakavimą ir ženklinimą reglamentuojančių valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų derinimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31999L0045>; Tarybos reglamentas (Euratomas) Nr. 1493/93, 1993 m. birželio 8 d., *dėl radioaktyviųjų medžiagų vežimo tarp valstybių narių*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31993R1493>.

245 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-492 (2014 m. birželio 2 d.), panaikintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-1059 (2017 m. gruodžio 29 d.), <https://savadaai.lt/document.php?id=5489&PHPSESSID=4778beac8b98ada32518b0126dbeda8a>.

Taisyklės koreliuoja su ANK ir AAĮ nuostatų įgyvendinimu, ko pasėkoje reguliavimas tampa deklaratyvus, o ne efektyvus. Galimas identifikuoti ir sisteminis nesuderinamumas su EPR modeliu. Antai, nors Taisyklės ir veikia EPR kontekste, pastebima orientacija į procedūrų laikymąsi, bet ne į realių rezultatų pasiekimą (atliekų mažinimą). Tad iškyla problema dėl gamintojų atsakomybės taikymo laikymo tik formalumu, kai tokia sistema nėra užtikrinamas prevencinio poveikio įvykdymas. Būtina paminėti ir administracinės naštos disproporcijos momentą. Taisyklėse nustatyta daug ataskaitų, procedūrinių reikalavimų, kai našta neproporcinga tikslui, o tuo skatinamas formalus reikalavimų laikymasis, bet ne realus procesų efektyvumas.

Vertinant funkcinio efektyvumo įgyvendinimą, gana kritiškai žiūrima į tai, kad didžioji dalis nuostatų orientuotos į procedūrų aprašymą, tad trūksta rezultatų matavimo efektyvumo kriterijų, dėl ko EEJA tvarkymo sistema tampa veikiau procesine nei rezultatyvia. Analizuojamos Taisyklės, nors formaliai detalios ir apimančios pagrindinius EEJA tvarkymo aspektus, visgi pasižymi tam tikrais sisteminiais trūkumais. Pastebima per didelė orientacija į procedūrinį reguliavimą, nepakankamai integruojant rezultatų siekimo ir prevencijos elementus, tokiu būdu labiau užtikrinant formalų teisės laikymąsi, kuris ne visuomet garantuoja realų EEJA tvarkymo sistemos veiksmingumą. Tai tik vienas iš perteklinio formalizmo ir fragmentiško reguliavimo pavyzdžių, kuriame procedūra ima dominuoti prieš realų rezultatą, o atsakomybės sistema – prieš realų jos taikymo veiksmingumą.

Apibendrinant galima teigti, kad ES teisinio reguliavimo svarba akivaizdi Lietuvos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo apimtyje. Lietuvos EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas paremtas ES direktyvose ir reglamentuose įtvirtintų nuostatų įgyvendinimu, ratifikuojant ES priimtus teisės aktus, kuriais reguliuojamas cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų procesas, tiekiant perdirbti ir naudoti e. atliekas, naudojantis techninėmis priemonėmis, medžiagą griežtai izoliuojant visą jos gyvavimo ciklą, įskaitant gamybos, gryninimo, išvalymo ir įrangos priežiūros, bandinių ėmimo, analizės, įrenginių ar talpyklų pakrovimo ir iškrovimo, atliekų šalinimo arba valymo bei sandėliavimo metu. Remiantis ES direktyvomis ir reglamentais, veiksmingai įgyvendinami pavojingų medžiagų, esančių EEJA kiekio mažinimo reikalavimai, formuojama sistema, padedanti nustatyti gaminių ekologinio projektavimo reikalavimus, įdiegiama ekologinio ženklinimo sistema, premijuojanti mažiausiai aplinkai kenkiančius žaliuosius produktus, gaminamus remiantis išteklių tausojamu, reguliuojama tinkamo informavimo, tikrinimo, stebėsenos infrastruktūros įgyvendinimo, tvarka.

3.3. Tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų reikšmė SEEJA tvarkymo tikslų realizavime

EEJA tvarkymo direktyvoje²⁴⁶ nustatyta bendra EEJA (įskaitant SEEJA) surinkimo, apdorojimo ir šalinimo sistema, taip pat įvairių EEJA tvarkymo procese dalyvaujančių subjektų atsakomybė. Ši direktyva bei RoHS direktyva yra pagrindiniai teisės aktai,

²⁴⁶ Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on waste electrical and electronic equipment (WEEE). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2012/19/oj/eng>.

reglamentuojantys SEEIA tvarkymą. Remiantis lyginamąja tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų įgyvendinimo vaidmenų vertinimo analize, galima teigti, kad tarptautiniai teisiniai instrumentai (tokie kaip jau minėta Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų ir jų tvarkymo kontrolės²⁴⁷) atlieka esminį vaidmenį, užtikrinant tinkamą e. atliekų tvarkymo ir šalinimo procesų įgyvendinimą. Jie yra ypač svarbūs reguliuojant pavojingų atliekų, esančių EEI tarpvalstybinį judėjimą, skatinant aplinkai saugų tvarkymą bei taip prisidedant prie unifikotos tarptautinės politikos ir teisinių taisyklių sistemos suformavimo.

Nagrinėjant tarptautinės iniciatyvos „Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslai“, turinčios tiesioginės įtakos sudėtingam SEEIA tvarkymo įgyvendinimui,²⁴⁸ palankiai vertinamas į 2015 m. priimtus tikslus įtrauktas konkretus 12 tikslas „užtikrinti tvarius vartojimo ir gamybos modelius“. Šis tikslas apima SEEIA tvarkymo problematiką, kuri glaudžiai siejasi su keliais kitais Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslais, įskaitant 6 tikslą „Švarus vanduo ir sanitarija“, 7 tikslą „Prieinama ir švari energija“ ir 11 tikslą „Tvarūs miestai ir bendruomenės“. Visi šie tikslai bendrai prisideda prie aplinkos kokybės gerinimo ir tvaraus išteklių valdymo.²⁴⁹ Be Bazelio konvencijos ir Jungtinių Tautų darnaus vystymosi tikslų, svarbų vaidmenį EEIA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje atlieka ir kiti tarptautiniai susitarimai bei iniciatyvos, prisidedantys prie tvaraus išteklių naudojimo, aplinkos apsaugos ir žiedinės ekonomikos principų įgyvendinimo globalizacijos sąlygomis.²⁵⁰ Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (toliau - EBPO) parengė EEIA tvarkymo gaires, ITU²⁵¹ pateikė telekomunikacijų sektoriaus elektroninių atliekų tvarkymo gaires, o ISWA – kietųjų atliekų sektoriaus elektroninių atliekų tvarkymo gaires,²⁵² kurių pritaikymas laikytinas EEIA tvarkymo

247 *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Sprendimas 93/98/EEB – Bazelio konvencijos patvirtinimas Europos bendrijos vardu.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LT/legal-content/summary/basel-convention-on-the-control-of-transboundary-movements-of-hazardous-wastes-and-their-disposal.html>.

248 *United Nations' Sustainable Development Goals, Goal 12: Ensure sustainable consumption and production patterns (including WEEE management).* Prieiga per internetą: <https://commission.europa.eu/system/files/2023-07/SDG-Report-12-MD.pdf>.

249 *United Nations Development Programme. (2015). United Nations Sustainable Development Goals.* Prieiga per internetą: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>.

250 *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal. Decision 93/98/EEC – Approval by the European Community of the Basel Convention.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legisum:l28043>.

251 *World Telecommunication Standardization Assembly (ITU). (2016). Resolution 79 – The Role of Telecommunications/Information and Communication Technologies in Handling and Controlling E-Waste from Telecommunication and Information Technology Equipment and Methods of Treating It.* Dubai, 20–29 November 2012. Prieiga per internetą: https://www.itu.int/dms_pub/itu-t/opb/res/T-RES-T.79-2016-PDF-E.pdf.

252 *OECD. (2024). OECD countries update rules on international shipments of electronic waste.* Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2024/06/oecd-countries-update-rules-on-international-shipments-of-electronic-waste.html>; R. A. Patil ir S. Ramakrishna, „A Comprehensive Analysis of E-Waste Legislation Worldwide“, *Environmental Science and Pollution Research* 27 (2020): 14412–14431. DOI: 10.1007/s11356-020-07992-1. Prieiga per internetą: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/32162230/>.

teisinio reguliavimo tobulinimu bei plėtra, siekiant nustatyti tikslų.

Nagrinėtų teisės aktų kontekste akcentuotina, jog tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų įgyvendinimas yra vienas pagrindinių instrumentų, leidžiančių siekti e. atliekų tvarkymo politikos tikslų. Tarptautinio bendradarbiavimo pagrindu formuojamos programos, konvencijos ir veiksmų planai, tokie kaip Bazelio konvencija, darnaus vystymosi tikslai, EBPO gairės, ITU gairės ir ISWA gairės, nustato valstybių įsipareigojimus ir koordinuoja aplinkosaugos veiksmus tarptautiniame lygmenyje.²⁵³ Apžvelgtos iniciatyvos sukuria teisinį ir institucinį pagrindą saugiam SEEJA tvarkymui, skatina nacionalinės ir tarptautinės e. atliekų tvarkymo politikos, kultūros bei teisės normų plėtrą bei užtikrina suderintą, bendradarbiavimu grindžiamą, požiūrį į aplinkosaugos tikslų įgyvendinimą.²⁵⁴

SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo analizėje išskirtinos pagrindinės Europos Sąjungos direktyvos, kurių nuostatos įgyvendintos nacionaliniu lygmeniu. Reikšmingiausia iš jų yra 2018 metų direktyva dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų,²⁵⁵ nustatanti esminius šių atliekų tvarkymo principus ir įpareigojimus valstybėms narėms. Europos Komisijos iniciatyva paspartinti perėjimą prie žiedinės ekonomikos žymi konceptualų poslinkį nuo tradicinės vartojimo ir gamybos sistemos prie tvaraus išteklių naudojimo modelio. Įgyvendindama šį siekį Komisija atsižvelgė į ekspertines rekomendacijas dėl dokumentų rinkinio tobulinimo, ypač pabrėždama gamybos grandinės vaidmenį kaip esminę gaminio gyvavimo ciklo dalį. Žiedinės ekonomikos politikos tikslas yra užtikrinti, kad ciklai būtų ilgalaikiai, maži, vietiniai ir švarūs.²⁵⁶

Pažymėtina, kad EK pasiūlyme nepakankamai dėmesio skiriama perėjimo prie žiedinės ekonomikos teikiama socialinei ir su darbu susijusiai naudai bei dėl tokio

253 Vanessa Forti, ir kt., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf; *Maine Department of Environmental Protection, Guidelines for the Environmentally Sound Management of E-Waste*, <https://www.maine.gov/dep/waste/ewaste/tvcomputerguidelines.html>; *Ministry of Environment & Forests, Central Pollution Control Board (Delhi, 2008). "Guidelines for Environmentally Sound Management of E-Waste."* Prieiga per internetą: [https://cpcb.nic.in/displaypdf.php?id=UHJvamVjdHMvRS1XYXN0ZS9mdWxsLXRleHQucGRm](https://cpcb.nic.in/displaypdf.php?id=UHJvamVjdHMvRS1XYXN0ZS9mdWxsLXRleHQucGRm;); *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*. Prieiga per internetą: <https://www.basel.int/implementation/ewaste/overview/tabid/4063/default.aspx>.

254 *The United Nations and E-waste*. (2020). *System-wide Action on Addressing the Full Life-cycle of Electrical and Electronic Equipment*, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., Prieiga per internetą: <https://unemg.org/images/emgdocs/ewaste/E-waste%20Synthesis%20Report%20-%20unedited%20version.pdf>.

255 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/849*, 2018 m. gegužės 30 d., kuria iš dalies keičiamos direktyvos 2000/53/EB, 2006/66/EB ir 2012/19/ES. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32018L0849>; *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

256 *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. 503-oji plenarinė sesija* (2014 m. gruodžio 10–11 d.), OL C 230 (2015 m. liepos 14 d.), p. 99. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2015:230:FULL&from=ET>.

perėjimo kylančiai rizikai.²⁵⁷ Jame neaprašytos mokymo ir švietimo priemonės, kurios yra būtinos, jog darbuotojai galėtų prisitaikyti prie pasikeitusių sąlygų. Būtina nustatyti pažeidžiamus sektorius ir darbuotojus, kad būtų galima sukurti jiems skirtas visapusiškos paramos struktūras. EESRK palankiai vertina nustatytą pareigą teikti tinkamų ekonominių priemonių, kuriomis skatinama siekti atliekų sumažinimo tikslų, naudojimo ataskaitas, tačiau ši pareiga turėtų būti taikoma platesniam subjektų ratui.

Perėjimas prie žiedinės ekonomikos turi būti naudingas verslo bendruomenei, tačiau verslininkams, norintiems pasinaudoti žiedinės ekonomikos galimybėmis, kyla nemažai sunkumų gauti finansavimą. Peržiūrint Ekologinio projektavimo direktyvą, būtina įtraukti viso gaminio gyvavimo ciklo aspektus, ypatingą dėmesį skiriant jo patvarumui, galimybėms atlikti remontą, atsarginių dalių prieinamumui ir kainai, taip pat užtikrinti gamintojų informacijos apie taisymo ir priežiūros procesus skaidrumą. Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas akcentuoja poreikį taikyti ekologinio projektavimo principus visų sektorių gamybos procesuose, kad būtų sudarytos prielaidos ekonomiškai ir techniškai pagrįstam žaliavų bei neveikiančių gaminių komponentų pakartotiniam naudojimui ir perdirbimui. Ši nuostata dažniausiai iliustruojama elektroninių gaminių, ypač mobiliųjų telefonų, pavyzdžiu. Siekiant, kad vartotojai būtų kuo labiau informuoti, gaminių etiketėse turėtų būti pateikiama išsamesnė informacija, įskaitant numatomą gaminio naudojimo trukmę ir pagrindines eksploatacines savybes. Vien tik planuoto gaminių senėjimo vertinimas nėra pakankamas, kad būtų užtikrintas tvarus produktų gyvavimo ciklas. EESRK pakartotinai pabrėžia būtinybę politikos formuotojams svarstyti visiškai uždrausti gaminius, kuriuose tyčia įdiegiami techniniai defektai ar ribojimai, dirbtinai sutrumpinantys jų naudojimo trukmę.²⁵⁸

Vartotojų elgsenos pokyčiai efektyviausiai pasiekiami per aiškius kainų signalus, atspindinčius gaminių ir paslaugų tvarumo lygį. Žiedinės ekonomikos principus atitinkantys gaminiai turėtų būti ekonomiškai diferencijuoti pagal išteklių prieinamumą, gaminio projektavimo sprendimus ir ilgaamžiškumą. Pradiniu laikotarpiu šie pokyčiai gali būti skatinami įgyvendinant didesnės gamintojo atsakomybės programas ir taikant ekologinius mokesčius. EESRK pabrėžia būtinybę atlikti visų naujų priemonių gyvybingumo ir efektyvumo vertinimus.

EESRK teigiamai vertina išplėstinės gamintojo atsakomybės programoms taikomus minimalius reikalavimus, tačiau pažymi, kad būtina detaliau reglamentuoti suinteresuotųjų subjektų vaidmenų pasiskirstymą ir įsipareigojimus visoje gaminių ir atliekų valdymo grandinėje, siekiant didesnio sistemos skaidrumo ir efektyvumo.

257 Pasiūlymo dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos (COM(2015) 593 final – 2015/0272 (COD)) dėl direktyvų 2000/53/EB, 2006/66/EB ir 2012/19/ES iš dalies keitimo (2016/C 264/14). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 metų gairių įgyvendinimo stebėsenos“, 2024 m. liepos 11 d. Nr. D1-236, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ceeab6f03f5a11efbdaea558de59136c>.

258 Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl tvaresnio vartojimo: pramonės produktų naudojimo trukmė ir vartotojų informavimas siekiant susigrąžinti jų pasitikėjimą, 2014/C 67/05. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:52013IE1904>.

Valstybėms narėms turėtų būti nustatyta pareiga priimti didesnės gamintojo atsakomybės programas. Reikėtų sukurti paramos priemones, suteikiančias galimybę vargingiau gyvenantiems žmonėms gauti aukštesnės kokybės iš pradžių brangesnes prekes ir paslaugas. Tai gali būti Vyriausybės remiama skolinimo programa arba gamintojo remiama finansavimo programa, išskirtinai taikoma su mažesnėmis kainomis tam tikros minimalios gyvavimo trukmės gaminiais ir apimanti visus žiedinės ekonomikos aspektus. Tyrimais pagrįsta, kad specifinės politikos priemonės, pavyzdžiui, užstato grąžinimo programos ir integruotos atliekų valdymo sistemos, yra efektyvios, todėl turėtų būti toliau skatinamos ir įtvirtinamos, kaip integralus žiedinės ekonomikos politikos priemonių rinkinio elementas. Sumažintas PVM dydis arba jo netaikymas perdirbtiems produktams bei pakartotinio panaudojimo ir remonto veiklai gali paskatinti verslininkus aktyviai veikti šioje srityje ir pasiūlyti vartotojams gaminių už konkurencingą kainą, o tai padės skatinti didelius elgesio pokyčius. Subsidijos turėtų būti skiriamos antrinių žaliavų naudojimui remti ir ekologinio projektavimo principų taikymui visuose gamybos sektoriuose skatinti. Vyriausybės institucijos privalo imtis lyderystės, sistemingai taikydamos ekologiškų viešųjų pirkimų principus visiems jų kompetencijai priskiriamiems produktams ir paslaugoms. Pagal šiuos principus ekologiškiausias pasirinkimas turi būti nustatomas kaip numatytasis, o bet koks nukrypimas nuo jo – argumentuotai pagrįstas.

Siekiant užtikrinti efektyvų žiedinės ekonomikos ciklą funkcionavimą, būtina įtvirtinti tinkamo atskiro e. atliekų surinkimo mechanizmus, kurie sudaro teisinį ir organizacinį pagrindą racionaliam EEJA atliekų tvarkymui, perdirbimui ir pakartotiniam panaudojimui. Palankiai galima vertinti nustatytą papildomą privalomą reikalavimą kuo greičiau pradėti atskirai rinkti biologines atliekas, atskiriant jas nuo pavojingų atliekų, tokių kaip SEEJA. ES direktyvose nustatytą reikalavimą dėl atskiro visų rūšių atliekų surinkimo reikėtų sugriežtinti taip, kad jis taptų privalomas, išskyrus atvejus, kai dėl ribotų praktinių galimybių nustatoma konkreti išimtis. Žiedinės ekonomikos idėjos negali būti vystomos izoliuotai, tad teisinio reguliavimo įgyvendinimo prasme turėtų būti taikomos unifikuotai ir kompleksiskai, įsteigiant tarptautines centralizuotas priežiūros institucijas ar platformas, kurios turėtų įgaliojimus užtikrinti, kad kitos EK pateikiamos sektorių strategijos atitiktų žiedinės ekonomikos principus.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų įgyvendinimas yra esminis veiksnys, siekiant SEEJA tvarkymo tikslų pasiekimo. Vis dėlto privačios iniciatyvos, tokios kaip Tvarumo konsorciumas ar Tvarumo apskaitos standartų valdyba, dažnai pasižymi koordinavimo, vienodinimo ir stebėsenos procesų vykdymo trūkumais, o tai mažina jų bendrą indėlį į siektino efektyvaus e. atliekų tvarkymo sistemos realizavimą. Bazelio konvencijos nuostatų taikymo įgyvendinimas globalios ekonomikos ir sudėtingėjančių tiekimo grandinių sąlygomis, padeda koordinuoti bendro požiūrio į pavojingų atliekų tvarkymą vystymą bei plėtojimą. Toks požiūris laikomas pavyzdiniu modeliu, siekiant užtikrinti nurodytų priemonių ir teisinės infrastruktūros taikymo praktikoje sąveikumą bei suderinamumą, tokiu būdu sukuriant aplinkosauginiu požiūriu tvarų pagrindą vieningai nacionalinės ir tarptautinės e. atliekų tvarkymo politikos ir teisinio reguliavimo plėtrai.

4. TEISINĖS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS EEJA TVARKYME

Šiame skyriuje tiriama SEEJA augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje įtaka asmens sveikatos ir saugios aplinkos užtikrinimui. Apžvelgiama geroji e. atliekų tvarkymo procesų optimizavimo praktika. Nagrinėjamos Austrijos, Belgijos, Airijos, Portugalijos, Liuksemburgo patirtys e. atliekų tvarkymo sistemos efektyvinimo kontekste, įgyvendinant pakartotinio naudojimo, antrinio perdirbimo prioritetus bei uždarojo ciklo sukūrimą. Analizuojami ESTT išaiškinimai bei Lietuvos teismų praktika EEJA tvarkymo pažeidimus nagrinėjusiose bylose. Pateikiami statistiniai SEEJA ir EEJA sudarymo rodikliai bei prognozės Lietuvoje ir ES. Vertinamos galimai disfunkcinio EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo keliamos pasekmės, darančios įtaką netinkamam atliekų apskaitumui, nelegaliam EEJA ardymui, šešėlinei e. atliekų rinkos plėtrai bei besiformuojančiai netinkamo sandėliavimo ir šalinimo sąvartynuose ydingai praktikai. Analizuojami mokslinių tyrimų rezultatai, kuriuose konstatuojamas neigiamas netinkamai šalinamų EEJA daromas poveikis aplinkai, užteršiant dirvožemį, gruntą, vandenį bei orą, dėl šiose atliekose esančių kenksmingų dalelių ir teršalų plytymo. Aptariami galimos kilti teisinės atsakomybės už neteisėtą ar netinkamą EEJA tvarkymą praktiniai įgyvendinimo aspektai, turintys reikšmės visuomenės elgesio ir paradigmos formavimui, inicijuojant SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo pokyčius sistemos efektyvinimui praktikoje.

SEEJA sudėtyje esančios toksiškos medžiagos, tokios kaip švinas, gyvsidabris, kadmis ir kiti sunkieji metalai, netinkamo šalinimo kartu su bendrosiomis atliekomis metu ar deponuojant sąvartynuose, kelia didelę riziką visuomenės sveikatai bei sukuria ilgalaikio neigiamo poveikio pasekmes, suardančias aplinkos sistemų darną ir biologinės įvairovės išsaugojimą. Teisinis reguliavimas užtikrina tinkamą SEEJA tvarkymą ir žmonių sveikatos bei aplinkos apsaugą, tad vienas iš svarbiausių e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo aspektų yra nustatyti šių atliekų saugiam tvarkymui užtikrinti taikytinas taisykles, reikalavimus ir standartus. Priimant teisės aktų nuostatas draudžiančias netinkamai šalinti SEEJA sąvartynuose ar deginimo įmonėse bei nustatančias tinkamo laikymo, transportavimo ir saugojimo gaires. Tobulinant ir plečiant teisėkūrą, kuria suformuojami reikalavimai, taisyklės ar standartai, užtikrinamas e. atliekų tinkamas tvarkymas, taip sumažinant kenksmingų medžiagų patekimo į aplinką ir žalos žmonių sveikatai sukėlimo rizikas.

Pažymėtina, jog vienas iš svarbių SEEJA teisinio reguliavimo įgyvendinimo aspektų – gamintojų ir kitų subjektų teisinės atsakomybės taikymas už netinkamai platinamų ar šalinamų e. atliekų sukeltą neigiamą poveikį ar žalą aplinkai. SEEJA tvarkymo sistemą galima koordinuoti ir kontroliuoti per teisinio reguliavimo tobulinimo priemones, nustatant gamintojų atsakomybę susigrąžinti gaminius/įrangą ar jų dalis pasibaigus jų naudojimo laikui bei numatant finansines paskatas skatinančias kurti lengviau perdirbamus gaminius. Toks reguliavimo tikslas ir tikslingas kryptingumas atsakomybės taikymo prasme, gali padėti užtikrinti, jog gamintojai būtų patraukti atsakomybėn už netinkamą e. atliekų tvarkymą ar produktų platinimą, tokiu būdu juos skatinti sukurti ekologiškesnius ir lengviau perdirbamus gaminius gamyboje.

Paminėtina, kad teisinis EEĮA tvarkymo reguliavimas gali apimti ir ženklavimo reikalavimus, kuriais vartotojams suteikiama informacija apie elektroninių prietaisų aplinkosauginį veiksmingumą. Ekologiniu ženklinimu siekiama suteikti vartotojams informacijos apie įvairių gaminių poveikį aplinkai, skatinant priimti racionaliai pagrįstus sprendimus EEĮ gaminių išsigijimui bei nebenaudotinos įrangos atsikratymui.

Svarbu pažymėti, kad nors ES direktyvos ir reglamentai reguliuojantys SEEĮA tvarkymą atlieka esminį vaidmenį šių atliekų surinkimo rezultatyvumui, tačiau tai nėra vienintelis e. atliekų tinkamo tvarkymo užtikrinimo būdas. Norint veiksmingai tvarkyti SEEĮA, būtinas visapusiškas, holistinis požiūris, apimantis ne tik teisinį reglamentavimą, bet ir švietimą, informavimą bei technologijų plėtrą. SEEĮA tvarkymo teisinis reguliavimas svarbus, siekiant apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinkos apsaugą, nustatantis tinkamo e. atliekų šalinimo ir perdirbimo standartus. Teisiniu reguliavimu grįšti reikalavimai įtvirtina gamintojų atsakomybę už savo platinamų gaminių poveikį aplinkai, siekiant elektroninių prietaisų ekologiškumo, taip prisidedant prie senos/nebenaudotinos EEĮ tapimo atliekomis tinkamo tvarkymo sistemos tobulinimo.

Byloje C-149/04 Komisija prieš Ispaniją²⁵⁹ ESTT nusprendė, kad Ispanija netinkamai įgyvendino ES Pakuočių ir pakuočių atliekų direktyvą, nes nesiėmė reikiamų priemonių, kad pakuočių atliekos būtų tinkamai surenkamos ir perdirbamos. Ši byla patvirtino, kad formuojama nuosekli praktika, nurodanti, kad ES valstybės narės privalo imtis realių priemonių tinkamam atliekų tvarkymo užtikrinimui. ESTT akivaizdžiai imasi aktyvių veiksmų prieš valstybes nares, kurios nevykdo savo įsipareigojimų pagal ES atliekų tvarkymui sureguliuoti taikytiną teisę, o tai analogijos būdu gali būti pritaikoma ir kalbant apie SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo patobulinimą. Pažymėtina, kad bylų, susijusių su tokia specifine sritimi kaip tinkamas SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimas, esama nedaug. Mažuma teisminių ginčų ir bylų šia tematika suponuoja nuomonę, kad teisinis reglamentavimas turėtų būti vertinamas kaip pakankamai aiškus suinteresuotiesiems subjektams, nes ginčai, tikėtina, būna išsprendžiami nacionalinių teismų jurisdikcijoje.

Paminėtina, kad 2020 m. gruodį trys bylos, susijusios su netinkamu EEĮA direktyvos perkėlimu į nacionalinę teisę, buvo nebaigtos nagrinėti. Austrijos Respublika, Švedijos Karalystė ir Čekijos Respublika buvo patrauktos atsakomybėn už tai, kad nepranešė apie direktyvos perkėlimą į nacionalinę teisę, bei teisės akto nepakankamą įgyvendinimą.²⁶⁰ EEĮA sąvokos ir nustatymo kokios atliekos ar sudėtinės įrenginių dalys priskirtinos šiai atliekų rūšiai (įskaitant ir SEEĮA), priskiriamos ESTT kompetencijai nagrinėti, dėl teisės aktų tinkamo taikymo bei įgyvendinimo išaiškinimo.

EK nepamiršta savo vieno pagrindinių prioritetų kovoti su klimato kaita. Priėmus rezoliuciją dėl Cheminių medžiagų strategijos tvarumui užtikrinti, daugiausia

²⁵⁹ *Europos Sąjungos oficialusis leidinys. Informacija ir pranešimai*, 2007 m. liepos 21 d., 55 tomas, C 170, ISSN 1725-521X. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:170:FULL>.

²⁶⁰ *Europos audito rūmai. ES veiksmas ir iššūkiai elektroninių atliekų srityje*. 2021 m. Prieiga per internetą: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_04/RW_Electronic_Waste_LT.pdf.

dėmesio buvo skiriama tvariems pokyčiams, galintiems padėti išsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką, bei inovacijoms kurti. Naujoji ES cheminių medžiagų tvarumo strategija, siekiant sukurti netoksišką aplinką, yra vienas iš Europos žaliąjo kurso, kuriuo siekiama ES netinkamo poveikio klimatui neutralizavimo iki 2050 m., tikslų. Strategijos pagrindas yra cheminių medžiagų naudojimo kasdieninėse prekėse mažinimas. Toks veiksmas padėtų sumažinti ne tik neigiamą poveikį aplinkai, bet ir žmonių sveikatai, taip pat sumažėtų sergančiųjų kancerogeninėmis ligomis.

Mokslininkai, atliekantys tyrimus e. atliekų tvarkymo srityje, ne kartą nustatė, kad SEEJA gali turėti didelį neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai. Remiantis e. atliekų poveikio aplinkai ir visuomenės sveikatai tyrimais ir jų išvadomis, matyti, kad poveikis aplinkai yra gana reikšmingas. Į aplinką gali patekti toksinių medžiagų, tokių kaip švinas, kadmis ir gyvsidabris, kurios gali užteršti dirvožemį ir vandenį, pakenkti laukinei gamtai ir žmonių sveikatai. Šių toksinių medžiagų gali būti ne tik SEEJA gaminiuose, bet ir dirvožemyje bei vandenyje netoli sąvartynų ar neoficialių perdirbimo aikštelių, kuriose šalinamos e. atliekos. Y. Li ir kt. paskelbtame tyrime buvo nagrinėjamas e. atliekų perdirbimo poveikis aplinkai ir nustatyta, kad dėl e. atliekų perdirbimo veiklos gali būti smarkiai užterštas dirvožemis ir vanduo bei kilti pavojus žmonių sveikatai.²⁶¹

Reikšmingas poveikis visuomenės sveikatai pasireiškia per į aplinkos orą išmetamas toksines daleles ir teršalus, turinčius tiesioginį poveikį kvėpavimo sistemai it ilgalaikį neigiamą poveikį visuomenės sveikatos rodikliams, nes tokias medžiagas gali įkvėpti netoli SEEJA šalinimo vietų gyvenantys žmonės ir dėl to gali atsirasti kvėpavimo takų problemų, pavyzdžiui, tokių kaip bronchitas, astma ir vėžys. K. Grant ir bendraautorių tyrimo duomenimis, nustatyta, kad žmonėms, gyvenantiems netoli e. atliekų perdirbimo aikštelių Kinijoje, dėl šių perdirbimo veiklos metu išsiskiriančių kietųjų dalelių ir sunkiųjų metalų poveikio kilo didesnė kvėpavimo takų problemų rizika.²⁶²

Pažymėtina, kad neformalus perdirbėjai, tvarkydami SEEJA, taip pat gali susidurti su įvairiomis pavojingomis medžiagomis, pavyzdžiui, švinu, kadmiu ir gyvsidabriu, dėl kurių gali kilti įvairių sveikatos problemų, įskaitant neurologinius ir inkstų pažeidimus. Remiantis tyrimo, atlikto K. Grant ir bendraautorių, išvadomis, nustatyta, kad Ganos neoficialių elektroninių atliekų perdirbėjų kraujyje yra padidėjęs švino kiekis, todėl tokiems asmenims kyla reali grėsmė atsirasti neurologiniams pažeidimams.²⁶³

Vertinant mokslininkų atliktus tyrimus, galima teigti, kad netinkamas EEJA tvarkymas daro neigiamą poveikį aplinkai ir žmonių sveikatai. Tyrimų rezultatai parodė, kad iš e. atliekų į aplinką gali išsiskirti kenksmingų medžiagų, kurios gali užteršti dirvožemį, orą ir vandenį, pakenkti laukinei gamtai ir žmonių sveikatai. Be to, į orą

261 Y. Li, J. B. Richardson, A. K. Walker ir P. C. Youn, „TCLP Heavy Metal Leaching of Personal Computer Components“, *Journal of Environmental Engineering* 132 (2006): 497, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0733-9372\(2006\)132:4\(497\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9372(2006)132:4(497)).

262 Kristen Grant ir kt., „Health consequences of exposure to e-waste: a systematic review“, *Articles* (2013): 4, 5, [http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X\(13\)70101-3](http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X(13)70101-3).

263 Kristen Grant ir kt., „Health consequences of exposure to e-waste: a systematic review“, *Articles* (2013): 6, 7, [http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X\(13\)70101-3](http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X(13)70101-3).

patenkančias toksines daleles gali įkvėpti netoli EEĮ atliekų šalinimo vietų gyvenantys žmonės ir susidurti su kvėpavimo takų problemomis.

Kartu su Cheminių medžiagų strategija tvarumui užtikrinti, veiksmų planu praktiškai įgyvendinamas ES nulinės taršos tikslas sukurti aplinką be toksinių medžiagų.²⁶⁴ Šis tikslas neatsiejamas nuo ES tikslų poveikio klimatui neutralumo, sveikatos, biologinės įvairovės ir efektyvaus išteklių naudojimo srityse bei grindžiamas energetikos, pramonės, judumo, maisto, žiedinės ekonomikos ir žemės ūkio sričių iniciatyvomis.

2021 m. ES žaliosios savaitės iniciatyva – tai didžiausias metinis renginys aplinkos politikos tema, suteikęs galimybę visos ES piliečiams pagrindinėje Briuselio konferencijoje internetu ir daugiau kaip 600 partnerių susibūrimo metu aptarti įvairius nulinės taršos aspektus.²⁶⁵ Tarša yra pagrindinė su aplinka susijusi įvairių psichinių ir fizinių ligų, taip pat ankstyvų mirčių, ypač vaikų, tam tikromis ligomis sergančių ir vyresnio amžiaus žmonių ligų sukėlimo priežastis. Skurdesnėse vietovėse žmonės dažnai gyvena netoli užterštų teritorijų arba vietose, kuriose eismo srautas labai intensyvus. Aplinka be toksinių medžiagų taip pat atlieka itin svarbų vaidmenį siekiant apsaugoti mūsų biologinę įvairovę ir ekosistemas, nes tarša yra viena iš pagrindinių biologinės įvairovės nykimo priežasčių. Ji silpnina ekosistemų gebėjimą atlikti tokias funkcijas kaip anglies dioksido sekvestracija ir oro bei vandens valymas.

Naujausioje EAA ataskaitoje sveikatos ir aplinkos klausimais nurodoma, kad kasmet ES su aplinkos oro tarša siejama daugiau kaip 400 000 ankstyvų mirčių (įskaitant mirtis nuo vėžio), o su triukšmu – 48 000 išeminės širdies ligos atvejų ir 6,5 mln. lėtinio miego sutrikimo atvejų, neskaitant kitų su abiem veiksniais siejamų ligų.²⁶⁶

ES yra nustačiusi išsamią aplinkos taršos mažinimo ir prevencijos tikslų sistemą, siekdamą užtikrinti darnų vystymąsi. Galiojančiuose aplinkos apsaugos teisės aktuose, reglamentuojančiuose oro, vandens, jūrų ir triukšmo kokybę, nustatyti aplinkos kokybės standartai ir tikslai, o kituose teisės aktuose nagrinėjami taršos šaltinių klausimai bei numatomi veiksmai klimato kaitos poveikiui suvaldyti. Siekdamą padėti įgyvendinti biologinės įvairovės tikslus, Komisija strategijoje „Nuo ūkio iki stalo“ ir Biologinės įvairovės strategijoje paskelbė keletą prioritetinių maisto medžiagų išplovimo ir pesticidų naudojimo mažinimo gairių. Remiantis A. Borthakur tyrimu,²⁶⁷ didelį susirūpinimą kelia oro, vandens ir dirvožemio tarša, kurią sukelia elektroninių atliekų perdirbimas ir šalinimas. Reikėtų stengtis šviesti e. atliekų perdirbimo darbuotojus,

264 Europos Komisija. Žalioji kursas. Komisija priėmė naują cheminių medžiagų strategiją, kurios tikslas – aplinka be toksinių medžiagų. 2020 m. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_20_1839.

265 Europos Komisija. EU Green Week. 2021 m. Prieiga per internetą: https://www.eugreenweek.eu/sites/default/files/conference/02062021%20website%20programme_0.pdf.

266 European Environment Agency. Healthy Environment, Healthy Lives: How the Environment Influences Health and Well-being in Europe. 2019 m. Prieiga per internetą: <https://www.eea.europa.eu/publications/healthy-environment-healthy-lives>.

267 Borthakur, Anwesha. 2016. „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India“. *Journal of Environmental Health*, 78, 8 (2016): 21, 22, Centre for Studies in Science Policy, Jawaharlal Nehru University, New Delhi-110067, India.

kad jie taikytų sveikatos ir saugos priemones, pavyzdžiui, naudotų asmenines apsaugos priemones, po perdirbimo išvalytų aplinką. Vyriausybė turėtų atlikti sveikatos patikrinimus, kad išsiaiškintų, ar perdirbimo veiklą vykdančios žmonės turi kokią nors iš aprašytų poveikių sveikatai, ir aiškinti, kaip tokio poveikio sveikatai išvengti.

Būtina nustatyti ne tik taisykles, bet ir užtikrinti jų vykdymą, kad būtų apribotas atviras deginimas, neteisėtas e. atliekų išmetimas bei ribojama teritorija, kurioje galima perdirbti atliekas, siekiant kontroliuoti poveikį aplinkai ir sveikatai. Šiuo metu pasaulio bendruomenei tenka spręsti uždavinius, susijusius su EEĮ gamyba, naudojant kuo mažiau cheminių toksinių medžiagų. Anot A. Borthakur, keletas EEĮ gamintojų ėmėsi iniciatyvos išrasti žaliąją EEĮ, tačiau didžiausią susirūpinimą dėl ekologiškos elektronikos kelia didelė jos kaina. Pavyzdžiui, nors „Energy Star“ gaminiai yra ekologiški ir nekenksmingi aplinkai, jie neįperkami daugumai vartotojų tokiose šalyse kaip Indija. Reikia šviečiamosios ir informavimo darbotvarkės, kad žmonės būtų informuoti apie su e. atliekomis susijusias problemas, kaip elgtis su elektroninėmis atliekomis, kokias pasekmes gali sukelti netinkamas jų tvarkymas ir kokią poveikį jos daro žmonėms, gyvenantiems netoli šalinimo ir perdirbimo vietų, ypač pastatytų net pavėjui.²⁶⁸

Reikia paminėti, kad nors Lietuvoje ir nėra pateikiama konkrečių epidemiologinių rodiklių dėl EEĮ poveikio sveikatai, tačiau pripažįstama potenciali rizika dėl EEĮ sudėtyje esančių toksinių medžiagų, kurios pavojingos net tik aplinkai, bet ir sveikatai.²⁶⁹ Duomenys iš kitų šalių, kuriose žmonės dirba su EEĮ be apsaugos, rodo dermatozes, kvėpavimo takų ligas, nuolatinę toksinų ekspoziciją.²⁷⁰ Lietuvoje nėra sveikatos poveikio tyrimų, statistika orientuota į pačias atliekas ir jų surinkimą, EEĮ generavimo ir surinkimo tendencijas Lietuvoje, kiek atliekama surinkimo; atliekų srautus, trūkumus tvarkant, tačiau ne į ligas ar sveikatos būklę.²⁷¹ Kitose valstybėse tokių tyrimų buvo inicijuota, siekiant ištirti, kaip dėl prasto EEĮ tvarkymo yra paveikiama sveikata. Viename iš tarptautinių tyrimų apie neformaliojo sektoriaus darbuotojus konstatuotas galimas neigiamas EEĮ poveikis sveikatai. Asmenys, dirbantys su atliekomis neapsaugotoje aplinkoje, skundėsi odos problemomis, kvėpavimo takų simptomais, klausos sutrikimais.²⁷²

Apibendrinant galima teigti, kad SEEĮ tvarkymo teisinis reguliavimas atlieka esminį vaidmenį užtikrinant visuomenės sveikatą ir aplinkos apsaugą. Remiantis tyrimais, e. atliekų poveikis aplinkai yra gana reikšmingas, nes į aplinką dėl sąvartynų ir

268 Borthakur, *supra* note, 267.

269 *Ibid.*

270 Balázs Ádám et al., „From Inequitable to Sustainable E-waste Processing for Reduction of Impact on Human Health and the Environment“, *Environmental Research* (2021), DOI: 10.1016/j.envres.2021.110728.

271 Renata Dagiliūtė, Deividas Zabulionis, Gintarė Sujetovienė ir Jūratė Žaltauskaitė, „Waste of Electrical and Electronic Equipment: Trends and Awareness among Youths in Lithuania“, *Waste Management & Research* (2019), DOI: 10.1177/0734242X18806999.

272 Béla Eckhardt ir Andrea Kaife, „Bridging the Knowledge Gap! Health Outcomes in Informal E-waste Workers“, *Journal of Occupational Medicine and Toxicology* (2024), <https://occup-med.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12995-024-00410-z>.

neoficialių perdirbimo aikštelių, kuriose šalinamos EEĮA, eksploatavimo gali patekti toksinių medžiagų, kurios užteršia dirvožemį ir vandenį, kenkia gamtai ir žmonių sveikatai. Empiriniai tyrimai rodo, kad oro, vandens ir dirvožemio taršą dažnai sukelia netinkami elektroninių atliekų perdirbimo ir šalinimo procesai. Jų metu į aplinką patenkančios toksiškos dalelės ir garai gali būti įkvėpti netoli tokių atliekų tvarkymo vietų gyvenančių asmenų, o tai didina kvėpavimo takų ligų – bronchito, astmos ir onkologinių susirgimų – riziką. Tinkamai nustatyti e. atliekų šalinimo ir perdirbimo standartai, gamintojų atsakomybės principo taikymas ir vartotojų informavimas sudaro sąlygas užtikrinti tvarų ir aplinkai saugų SEEĮA tvarkymą.

4.1. SEEĮA augimo tendencijos ir jų reikšmė SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimui

Elektros ir elektroninės įrangos atliekų srautų didėjimas yra viena reikšmingiausių šiuolaikinių aplinkosaugos ir visuomenės sveikatos problemų vertinant globaliu mastu, tad šių tendencijų stebėseną neaplenkia ir Lietuvos. Išsamus SEEĮA augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje tyrimas gali suteikti vertingų įžvalgų apie šios problemos mastą ir paskatinti rinkti reikšmingą informaciją apie tinkamą EEĮA tvarkymo ir šalinimo veiksmingas strategijas. Šiame disertacijos dalies skyriuje analizuojamas smulkiųjų EEĮA augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje poveikio keliamos grėsmės aplinkos ir visuomenės sveikatos saugumo užtikrinimui. Šio poskyrio sąsaja su ketvirtame skyriuje nagrinėjamu teisinės atsakomybės taikymu SEEĮA tvarkymo srityje analizuojama per kiekio didėjimo analizės prizmę, pagrindžiant iškeltą hipotezę, jog esamos sistemos (taikant nuobaudas, be skatinimo) neveiksmingumas koreliuoja su esamo teisinio reguliavimo neefektyvumu. Remiantis statistiniais rodikliais pagrindžiamas ne tik grėsmingas poveikis sveikatai ir aplinkai, bet ir patvirtinama, jog augant tokių atliekų kiekiui SEEĮA tvarkymo sistemos tobulinimui yra privaloma ieškoti ir kitų alternatyvių būdų šių atliekų mažinimui/surinkimui suvaldyti, pasitelkiant teisinio reguliavimo priemones. Visame pasaulyje sparčiai daugėja elektros ir elektroninės įrangos atliekų dėl didėjančio elektroninių prietaisų vartojimo ir spartaus technologijų senėjimo. Jungtinių Tautų universiteto atliktame tyrime apskaičiuota, kad 2019–2030 m. pasaulyje susidarys 21 proc. daugiau elektroninių atliekų, o 2030 m. pasieks 74 mln. metrinių tonų.²⁷³ Lietuvoje, Aplinkos ministerijos duomenimis, e. atliekų kiekis vis didėja, 2020 m. jų susidarė 17,6 tūkst. tonų.²⁷⁴ Elektroninių atliekų augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje tyrimai gali padėti nustatyti pagrindinius e. atliekų susidarymo šaltinius ir identifikuoti, kas daro didžiausią įtaką jų kaitai, pavyzdžiui, vartotojų elgsena ar spartus technologinių naujovių kūrimo tempas. Remiantis

273 United Nations University (UNU), *E-waste: A Global Problem* (2019). Prieiga per internetą: <https://www.unu.edu/publications/articles/e-waste-a-global-problem.html>; Ministry of Environment of the Republic of Lithuania, *Waste Statistics* (2021). Prieiga per internetą: <https://www.am.lt/en/waste-statistics>.

274 Oficialios statistikos portalas, *Lietuvos aplinka, žemės ūkis ir energetika (2020 m. leidimas)* (2022). Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvos-aplinka-zemes-ukis-ir-energetika-2020/aplinka/atliekos>.

tyrimų rezultatais galimas naujų politikų ir programų inicijavimas, skatinantis tvarų elektroninių prietaisų naudojimą, efektyvų tvarkymą bei saugų šalinimą.

Vienas iš SEEIA augimo tendencijų tyrimų aspektų – tinkamai išanalizuoti tokių atliekų susidarymo Lietuvoje ypatumus, pavyzdžiui, dažniausiai išmetamų elektroninių prietaisų tipus, atliekų susidarymo regionus bei gyventojų grupes, kuriose aptinkamas didžiausias kiekis EEĮ atliekų. Rezultatų visapusiškas įvertinimas leistų parengti tikslingesnes ir veiksmingesnes tvarkymo metodikas, kurias būtų galima įgyvendinti per teisinio reguliavimo priizmę.

Esminis klausimas įstatymo leidėjui, kuriančiam teisinio reguliavimo gaires, atsakyti, kaip užtikrinti, kad reglamentavimas būtų aiškus bei tiksliai nurodantis, kaip tvarkyti, šalinti, rūšiuoti elektros ir elektroninės įrangos atliekas. Atliekų turėtojas privalo atskirti EEIA nuo kitų atliekų, nemaišyti jų su kitomis atliekomis ar medžiagomis, neardyti ir netinkamai nešalinti. Aplinkos apsaugos departamento prie Aplinkos ministerijos svetainėje teikiama nuoroda į kitą svetainę, kurioje galima susipažinti su tokių atliekų šalinimo būdais, jų skirstymu, rūšiavimu ir surinkimu.²⁷⁵ 2018 m. Aplinkos ministerijos svetainėje nurodyta, kad jei turima EEIA, galima nemokamai atiduoti senąją įrangą platintojui, kuris prekiauja tos pačios paskirties įranga; nuvežti į savivaldybių įrengtas didžiagabaričių atliekų surinkimo aikšteles; atiduoti savivaldybei bent 2 kartus per metus organizuojamo apvažiavimo metu; pristatyti į gamintojų ir importuotojų (ar juos vienijančių licencijuotų organizacijų) įrengtas tokių atliekų priėmimo/surinkimo vietas; išsikviesti EEIA tvarkytojus, kad išsivežtų nebenaudojamą įrangą.²⁷⁶ Tai yra bene vienintelė informacija vartotojams apie tokių atliekų tvarkymą. Tačiau prevencijos priemonės ir būdai jas įgyvendinti nėra išsamiai nurodomi, tad visuomenė nėra visapusiškai supažindinama su galimybėmis, ne tik kaip atsikratyti šių atliekų, bet kaip apskritai su jomis elgtis, kaip siekti tokių atliekų mažinimo tikslų bei kaip pasinaudoti pakartotinio panaudojimo galimybėmis.

Remiantis kitų šalių gerąja praktika, Liuksemburge tokių produktų kaip įkraunamos baterijos ir priedai bei žemos energetinės lempos, šviesos diodų lempos ir kt. ženklavimas turi atitikti šiuos kriterijus: gaminiai turi būti ilgaamžiai ir vartoti energiją; suprojektuoti naudoti ilgą laiką; turi taupyti energiją. Produktas turi būti lengvai perdirbamas, o ši savybė taip pat apima lengvą energijos atgavimą per deginimą. Rezultatai atskleidė, kad ženklavimo etiketė yra gerai vertinama ir tikimasi, kad ji paskatins aplinką tausojančius vartotojus elgtis dar atsakingiau. Etiketės tikslas – kad ekologiški produktai būtų geriau matomi ir visuomenės labiau atpažįstami. Svarbiausias tokios

275 Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, „Buitinės technikos ir elektronikos atliekos: kur dėti sugedusius buitines daiktus“ (2022). Prieiga per internetą: <https://aad.lrv.lt/lt/naujienuos/buitines-technikos-ir-elektronikos-atliekos-kur-deti-sugedusius-buitines-daiktus>; EMP Recycling, „Elektronikos atliekų išvežimas“ (2022). Prieiga per internetą: <https://emp.lt/paslaugos/atlieku-isvezi-mas-emp-atlieku-taksi/>.

276 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos svetainė, „Elektros ir elektroninės įrangos atliekos: ką reikia žinoti gyventojams ir jas tvarkančioms įmonėms?“ (2022), žiūrėta 2018 m. balandžio 10 d., prieiga per internetą: <http://www.am.lt/VI/index.php#a/7591>, <https://am.lrv.lt/lt/naujienuos/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos-ka-reikia-zinoti-gyventojams-ir-jas-tvarkancioms-imonems/>.

iniciatyvos tikslas – sukurti vartotojų elgesio pokyčius, kad vartotojai įsigytų kuo mažiau netaisų produktų, ypač turinčių pavojingų medžiagų, ir taip sumažintų atliekų.

Vienoje (Austrijoje) atliekų tvarkymo plane išsamiai aprašyta atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija, kuria siekiama sumažinti išmetamų teršalų kiekį, sumažinti pavojingas medžiagas ir jų išsklaidymą, pagerinti išteklių efektyvumą, buvo įgyvendinta blusų turgaus iniciatyva – sukurta internetinė prekių, statybinių įrankių ir medžiagų bei sodo įrangos mainų platforma. Taip pat buvo sukurtas e. atliekų turinčių įrenginių remonto ir priežiūros centras, kurį sudaro 23 vietinės smulkios remonto dirbtuvės, siūlančios įperkamas buitinių prietaisų remonto paslaugas ir naudojančios medžiagų perdirbimo prietaisus. Gyvenimo pokyčių skatinimo pagrindu tikimasi paskatinti daugiau išlaidų skirti paslaugoms ir kultūrai, o ne materialinėms prekėms. Rezultatai parodė, kad priežiūros centrai kasmet pataiso maždaug 400 tonų prietaisų, o internetinių blokų rinka parduoda 450 tonų naudotų prietaisų. Vienos valdžios institucijos apskaičiavo, kad centrai išgelbėjo apie 11 000 tonų atliekų, o blusų rinka kasmet sutaupo apie 1000 tonų atliekų. Buvo suteiktos konsultacijos daugiau kaip 600 įmonių, ir tai padėjo sutaupyti maždaug 34 mln. Eur, nes buvo išvengta daugiau kaip 100 000 tonų atliekų.

Airijos atvejis parodė, kad prevencijai įtakos turi tokios akcijos kaip žaliųjų verslo iniciatyva teikiant paramą įmonėms: atliekant auditą, padedant įmonėms dalyti atliekas pagal rūšis, apimtis ir šaltinį ir stebėti šių kategorijų pokyčius. Lyginamoji analizė, leidžianti įmonėms palyginti savo efektyvumo balus su Europos vidurkiu, įrengta telefono pagalbos linija ir interneto svetainėje teikiama pagalba, turėjo reikšmingą įtaką atliekų mažinimo tikslui siekti. Rezultatai atskleidė, kad Airija puikiai sutaupo pinigų didindama savo išteklių efektyvumą. Per pirmus metus net 190 viešbučių prisijungė prie iniciatyvos, iš jų 80 buvo apdovanoti bronzos, sidabro ar aukso standartais. Per atliekų prevencijos ir perdirbimo pastangas kiekvienas viešbutis sutaupė nuo 5000 iki 45 000 Eur, o tai atitinka 4000 tonų atliekų, kurios būtų nuvežtos į sąvartynus. Per 10 metų Airija padarė didelę pažangą – parengusi atliekų prevencijos planą ir 3 regioninių atliekų planus, ji perėjo nuo beveik 100 proc. į sąvartynus išvežamų atliekų prie visų savo antrinio perdirbimo tikslų įgyvendinimo.²⁷⁷

Airija pirmoji pasaulyje įvedė plastikinio maišelio mokestį, kurį nuo to laiko perėmė visas pasaulis. Kliūčių dar yra likę, pvz., beveik visiškai privataus sektoriaus vykdoma atliekų tvarkymo kontrolė ir per dažnai vietoj sąvartynų naudojamas atliekų deginimas. Airijos pavyzdys parodo, ką galima pasiekti per trumpą laiką ir kad nebūtina nustatyti plataus masto nukrypti leidžiančių nuostatų, kuriomis remiantis būtų suteiktas papildomas 5 metų terminas tikslams pasiekti.

Nebūdama užtikrinta dėl antrinių žaliavų kokybės ir esant teisiniam neapibrėžtumui dėl atliekas, gaminius ir chemines medžiagas reglamentuojančių teisės aktų

²⁷⁷ Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.

sąveikos, Komisija pasiryžo sunaikinti pagrindines antrinių žaliavų rinkos veikimo kliūtis, net nevertinant, kodėl direktyvos dėl atliekų tvarkymo priemonė, t. y. „nebe laikymo atliekomis“ požymis, nepasitvirtino kaip sėkmingas. Turi būti aiškiai atskirta atsakomybė už produktų veikimo charakteristikas, su tuo susijusias garantijas bei įsipareigojimus ir atsakomybė už produktų sudedamąsias dalis. Pirmoji atsakomybės rūšis yra vartotojų elgsenos pokyčių varomoji jėga. Antroji atsakomybės rūšis svarbi saugant išteklius ir šalinant atliekas iš sistemos. Didesnė atsakomybė už gaminio sudedamąsias dalis reikštų, kad išteklių atliekos vis tiek priklausys savininkui, kuris ne tik bus už juos atsakingas, bet taip pat turės konkurencinį pranašumą dėl galimybės juos pakartotinai panaudoti.

Portugalijos prevencijos priemonės skirtos daugybės atliekų šruntų suvaldymui. Jos viešinamos informaciniame portale, kuriame yra nurodoma, kaip elgtis namuose, darbe ir kitose aplinkose. Portale pateikiamas ekologinio piliečio raštas dėl įpareigojimų saugoti atliekas. Prie portalo prisijungę vartotojai reguliariai gauna informaciją apie prevencijos ir mažinimo veiklą. Pateikiami dešimt įsakymų, susijusių su atliekų prevencija, pabrėžiami pagrindiniai veiksmai, kurie yra lengvai įgyvendinami, pateikiama praktinių idėjų, kaip sumažinti ar išvengti e. atliekų kaupimo namuose, biure, mokykloje, vakarėliuose, per atostogas, kaime ir t. t. Interaktyvioje erdvėje piliečiai gali dalytis idėjomis, vyksta ir konkursas „Mano idėjų skaičiai“, jame kas mėnesį nugalė viena naudinga idėja. Taip pat pasitelkiami žaidimų ir atliekų imitavimo įrankiai. Rezultatai parodė, kad daugelis rekomenduojamų veiksmų akivaizdžiai naudingi ir efektyvūs, kai jie priimami Bendrijos lygiu. Svetainėje pateikiama daug informacijos ir motyvacinės medžiagos, kuria mokyklose remiamas „100 kilogramų mažesnis“ uždavinys, visa informacija prieinama ir suprantama plačiajai auditorijai, įskaitant įvairių klasių moksleivius.

Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis, Lietuvoje yra registruota daugiau nei septyni šimtai įmonių, turinčių licencijas tvarkyti pavojingas atliekas,²⁷⁸ daugiau nei trečdalis jų užsiima EEĮA tvarkymu (įskaitant SEEĮA). Žvelgiant globaliai, tyrimui aktualios ne tik įmonės, bet ir gamintojai bei pati visuomenė, plačiai vartojanti bei prisidedanti prie nuolatinio SEEĮA kiekio augimo. Remiantis LR aplinkos ministerijos duomenimis, 2020 m. buvo sutvarkyta 16,1 tūkst. tonų elektros ir elektroninės įrangos atliekų, iš jų apdorota 12,8 tūkst. tonų, perdirbta – 2,1 tūkst. tonų, eksportuota – 1 tūkst. tonų, sudeginta – 0,7 tūkst. tonų ir 75,7 tonos paruoštos naudoti pakartotinai.²⁷⁹

EEĮA, tarp jų ir SEEĮA, tvarkymo prevencija Lietuvoje pasireiškia tuo, kad ribojamos kenksmingos medžiagos, siekiama, kad pakuočių, EEĮA, biologiškai skaidžių atliekų, pavojingųjų ir statybinių atliekų susidarytų kuo mažiau. Pagrindinis SEEĮA tvarkymo prevencijos tikslas – skatinti jų pakartotinį naudojimą, stengiantis sumažinti

278 Aplinkos apsaugos agentūra, „Pavojingų atliekų tvarkymo licencijavimas“, žiūrėta 2018 m. sausio 8 d., <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/pavojinguju-atlieku-tvarkymo-licencijavimas/>.

279 Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija, *Elektros ir elektroninės įrangos atliekos: ką reikia žinoti gyventojams ir jas tvarkančioms įmonėms?* (2022), <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos-ka-reikia-zinoti-gyventojams-ir-jas-tvarkančioms-imonems>.

elektros ir elektroninės įrangos poveikį aplinkai, kuo ilgiau naudojant šiuos gaminius. Tai suponuoja gamintojo atsakomybės principo taikymo svarbą SEEJA sraute. Lietuvoje, įgyvendinant minėtas direktyvas, teisės aktuose sureguliuotas kenksmingų medžiagų kiekis yra ribojamas pakuotėse, elektros ir elektroninėje įrangoje, transporto priemonėse, baterijose ir akumuliatoriuose. Valstybinė ne maisto produktų inspekcija prie Ūkio ministerijos įgaliota kontroliuoti kenksmingų medžiagų kiekį šiuose gaminiuose. Tarnyba, atlikusi analizę ir įvertinusi padėtį rinkoje, patvirtino 2016–2018 m. ne maisto produktų rinkos priežiūros prioritetinių sričių sąrašą ir į jį įtraukė izoliacines medžiagas (putplastį), elektros instaliacines medžiagas, statybose naudojamus dažus ir lakus (turinčius sudėtyje lakiųjų organinių junginių), medieną ir medienos produktus, cheminio valymo ir skalbimo paslaugas, internetinės prekybos paslaugas ir kitus produktus.²⁸⁰ Šie prioritetiniai atliekų šrantai daro didžiausią neigiamą poveikį aplinkai ir žmonijos sveikatai, kai jų susidaro labai daug.

Pagrindinės priemonės SEEJA tvarkymo prevencijai įgyvendinti yra palaikyti tokių prietaisų ilgaamžiškumą, ieškoti galimybių juos perdirbti ir pakartotinai naudoti, sutaisyti sugedusį gaminį, sukurti tvarią sistemą. Gamintojo atsakomybės principo taikymas skatina ekologinį projektavimą, užtikrinantį atliekų prevenciją visuose gaminio būvio ciklo etapuose. Remiantis Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu,²⁸¹ prevencija turi būti vykdoma, siekiant nustatyti pakartotinio naudojimo ir paruošimo naudoti pakartotinai reikalavimą, kad didžiagabaričių atliekų surinkimo aikštelėse atliekomis tapę, bet tinkami pakartotinai naudoti daiktai (elektros ir elektroninė įranga, baldai ir pan.) būtų surenkami taip, kad nebūtų sugadinami, sulaužomi, išlaikytų gerą būklę ir galėtų būti perduodami naudoti pakartotinai.

Siekiant direktyvose numatytų prevencijos tikslai įgyvendinimo, reikia užtikrinti, jog augant vartojimui, komunalinių atliekų, įskaitant pakuočių, elektros ir elektroninės įrangos, susidarytų kuo mažiau, o atliekų kiekis neviršytų ES valstybių narių vidurkio, taigi būtina mažinti patį vartojimą. Tą galima pasiekti tik didinant pačių vartotojų sąmoningumą ir atliekant naujus tyrimus, kurie leistų ilginti įrangos veikimo laiką. Vienas iš prevencijos įgyvendinime numatytų veiksmų yra galimybių studijos parengimas, kurioje būtų išanalizuotas atliekų prevencijos priemonių paruošimo naudoti pakartotinai efektyvumas ir nustatyta, kokiose srityse paruošimo naudoti pakartotinai priemonės taikomos veiksmingiausiai, įvertinant galimybes pirmumą teikti taisymo ar remonto paslaugoms, o ne naujiems produktams.²⁸²

Remiantis Europos Audito Rūmų tyrimu, kurio tikslas identifikuoti nuo 2012 m.

280 Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, *Rinkos priežiūros ataskaita* (2017 m. sausio 26 d., Nr. 3-236), <https://vvat.lrv.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos-225/metines-veiklos-ataskaitos-226/>; Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba, *Veiklos ataskaita* (2019 m. vasario 4 d., Nr. 3-271), <https://vvat.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/TbnIBSBW7b0.pdf>.

281 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, „*Dėl atliekų tvarkymo programos lėšų naudojimo 2018 metais priemonių plano patvirtinimo pakeitimo*“ (2018 m. kovo 12 d.), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9c3c5317414811e89517ff5ccea63d58>.

282 *Ibid.*

EEĖA direktyvos įsigaliojimo iki 2021 m. ES vyraujančius e. atliekų tvarkymo iššūkius, rengiant susitikimus su aplinkos apsaugos pareigūnais, Europos Audito Rūmų atstovais, įvertinus nacionalinių aukščiausiųjų audito institucijų ataskaitas bei akademinės bendruomenės, ekspertų grupių ir nevyriausybinų organizacijų leidinius apie EEĖA tvarkymą,²⁸³ galima teigti, kad EEĖA rinkimo tendencijos kito ir Lietuvoje, ir ES. Lyginant Lietuvos ir visos ES valstybių narių pasiekimus, matyti, kad Lietuvos e. atliekų tvarkymo sistema gana smarkiai atsilieka nuo kitų ES šalių. Remiantis pasauline EEĖA statistika, ES surenkama ir apdorojama daugiau e. atliekų nei daugumoje kitų pasaulio vietų, kai vienam gyventojui tenka panašus e. atliekų kiekis, kaip Šiaurės ir Pietų Amerikoje bei Okeanijoje, tačiau atliekų surinkimo bei perdirbimo lygis yra daugiau kaip keturis kartus didesnis.²⁸⁴

SEEĖA susidarymo tendencijų augimą būtų galima pagrįsti elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo šešėlinėje rinkoje nesukontroliavimą, kuris suponuoja teisinio reguliavimo disfunkcijos egzistavimo faktą. Tačiau netinkamą apskaitą, nelegalų ardymą gana sunku suvaldyti, turint esamą teisinį reguliavimą ir vykdant prevencijos planus. Šešėlinė rinka ne tik iškraipo konkurenciją, bet ir kelia riziką tikslams užtikrinti saugią aplinką ir apsaugoti žmonių sveikatą. Kadangi SEEĖA yra pavojingų medžiagų, būtina stiprinti rizikos vertinimu paremtą valstybinę, šią veiklą vykdančių asmenų ir įmonių aplinkos apsaugos kontrolę bei daugiau dėmesio skirti pažeidimų prevencijai. Remiantis Europiniu elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo, gabenimo ir apdorojimo standartu,²⁸⁵ kuris privalomas visiems EEĖA tvarkytojams, taikant vienodus kokybinius reikalavimus atskiroms atliekų tvarkymo veikloms, turi būti užtikrinamos lygios konkurencinės sąlygos visiems rinkos dalyviams. Šis standartas taikomas tik įmonėms, kurios nori, kad už šių atliekų tvarkymą sumokėtų EEĖ gamintojai bei importuotojai, tačiau tokio standarto tobulinimas jį praplečiant tinkama įgyvendinimo kontrolės kokybe leistų ne tik tinkamai apskaityti EEĖ atliekų srautus, bet ir sureguliuoti jų augimo tendencijų kaitą.

Remiantis Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos 2016 metų ataskaita, galima teigti, kad Lietuvoje pavojingų atliekų susidarė ir buvo surinkta 165,7 tūkst. tonų. Daugiausia atliekų susidarė iš eksploatuoti netinkamų transporto priemonių, taip pat mechaninio atliekų apdorojimo atliekų, švino akumuliatorių ir asbesto turinčių atliekų, o eksportuota tik 16,4 proc. pavojingų atliekų.²⁸⁶

Analizuojant smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos (toliau – SEEĖ) tiekimo Lietuvos vidaus rinkai ir SEEĖA surinkimo statistinius duomenis (žr. priedų 1 pav., p.

283 Europos Audito Rūmai, *ES veiksmas ir iššūkiai elektroninių atliekų srityje* (2021), https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_04/RW_Electronic_Waste_LT.pdf.

284 Europos Audito Rūmai, *supra note*, 283.

285 WEEE Forum, *Compliant WEEE Recycling: Why Making EN 50625 Standards Legally Binding Is Part of the Solution* (2018 m. kovo 9 d.), žiūrėta 2017 m. gruodžio 14 d., https://weee-forum.org/wp-content/uploads/2019/06/WEEE-compliant-recycling_QA.pdf.

286 Aplinkos apsaugos agentūra, „Pavojingų atliekų technologinių srautų analizė“, žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d., <http://www.am.lt/VI/files/0.943811001495009500.pdf>.

214), akivaizdu, kad per pastarąjį dešimtmetį šios EEĮ tiekimo kiekis išaugo daugiau nei dvigubai ir toliau nuosekliai didėja, o jos surinkimo kiekis bene trečdaliu mažesnis ir tokios augimo tendencijas nuosekliai išlieka tokios pačios.²⁸⁷ Išsamiau palyginus 3 ir 6 lentelėse (žr. priedus, p. 207-210, 213) pateiktus statistinius duomenis, nurodančius gamintojų ir importuotojų patiektus Lietuvos vidaus rinkai elektros ir elektroninės įrangos kiekius bei EEĮA surinkimo ir tvarkymo rodiklius, 2020 m. ir 2023 m. matyti, kad smulkiosios EEĮ, kurios nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm, tiekama gerokai daugiau, nei jos surenkama ar apdorojama (daugiau nei dvigubai), taip jų kiekiui ir toliau nuolat augant. Stambiosios EEĮ, kurios, 2023 m. duomenimis, patiekta net keturis kartus daugiau nei SEEĮ, o lyginant su 2020 m. statistika, jos kiekis išaugo net dvigubai, taip pat surenkama kur kas mažiau, tik ketvirtadalis nuo vidaus rinkai patiekto bendro kiekio. SEEĮA tvarkymo funkcionalumo analizė ir ištyrimas suteiks ne tik teorinę, bet ir praktinę naudą bei leis inicijuoti atitinkamus teisinio reguliavimo pakeitimus Lietuvoje ir kitose ES valstybėse narėse. Taip pat, tikėtina gerosios praktikos įgyvendinimo iniciatyvos sklaidos grandininė reakcija, galinti paskatinti globalių pokyčių inicijavimą sparčiai besikeičiančiame inovacijų ir technologijų pasaulyje.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad ES, taip pat ir Lietuvoje, identifiкуotas nuoseklus SEEĮA augimo tendencijų vyravimas rinkoje, tik patvirtina šių atliekų kiekio didėjimu paremtos problematikos egzistavimą. Prognozuojama, kad taip bus ir ateityje, tad esamas EEĮA tvarkymo teisinis reguliavimas tinkamai neįgyvendina EEĮA tvarkymo tikslų, tad turi būti tobulinamas. Tobulinimo tikslas – užtikrinti efektyvų šių atliekų surinkimą, tvarkymą bei tinkamai sukontroliuoti jų susidarymo didėjimą, pasitelkiant prevenciją pagrįstų sprendimų realizavimą, kuris įgyvendinamas teisinio reguliavimo įrankių dėka, sukuriant veiksmingos EEĮ atliekų tvarkymo sistemos nuostatas bei užtikrinant jos vykdymo procesų tinkamą realizavimą. Teisinėmis priemonėmis vykdytina nurodyta prevencija turi būti įgyvendinama, įvertinant gerąsias šalių e. atliekų pakartotinio naudojimo, paruošimo naudoti pakartotinai praktikas, taip pat per nustatytą EEĮA tvarkymui keliamų reikalavimų gaires bei jų nuolatinį tobulinimą. Siektina sukurti sistemą, kuri užtikrintų, jog atliekomis virtusi įranga būtų surenkama taip, kad nebūtų sugadinama, sulaužoma ir išlaikytų gerą būklę, taip perduodant ją pakartotinai naudoti.

4.2. SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo vaidmuo asmens sveikatos ir aplinkos apsaugos užtikrinimui

Teisės į tinkamą asmens sveikatos ir saugios aplinkos užtikrinimą imperatyviai nurodytos ne tik Lietuvos Respublikos Konstitucijoje, bet ir kitų šalių norminiuose

²⁸⁷ Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2015–2023 m. *Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos*, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>.

teisės aktuose. Anot A. D. Danos ir D. Tuerkheimer,²⁸⁸ daugiau dėmesio reikėtų skirti teisinio reguliavimo įgyvendinimui, nes tai yra pagrindinis bendros apsaugos įgyvendinimo klausimas. Kai trūksta teisinio reguliavimo, kas aplinkoje kelia didelę riziką pažeidžiamoms gyventojų grupėms, rizika funkciškai prilygsta privataus smurto rizikai. Mokslininkų teigimu, netinkamų aplinkos apsaugos įstatymų kūrimas ir taikymas gali būti suprantamas kaip atitinkama nesėkmė apsaugai, peržengianti paradigmines ribas, sietinas su nepakankamu tokio pobūdžio sprendimų vertingumu, reikalaujant platesnio supratimo, apie pareigą ginti, lygiateisiškai įtvirtinant apsaugos sąlygas. Šios platesnės pareigos ribos nėra aiškiai apibrėžtos, nes kur kas lengviau nustatyti vienos apsaugos pažeidimą, kai netinkamai buvo taikytas įstatymas, nei vertinti aplinkybės nagrinėjant daugialypių teisės aktų nuostatas. Nepaisant to, neformalus požiūris į tai, kokia aplinka yra tinkama, kaip ir vienodą apsaugą, tėra tik atspirties taškas.

Teisė į tinkamą asmens sveikatos apsaugą ir saugią aplinką yra ypač svarbus principas, į kurį reikėtų atsižvelgti ir reglamentuojant smulkių EEĮ atliekų tvarkymą. Smulkiosiose EEĮ atliekose, pavyzdžiui, išmaniuosiuose telefonuose, planšetiniuose kompiuteriuose ir kituose elektroniniuose prietaisuose, gali būti toksiškų medžiagų, pakenksiančių žmonių sveikatai ir aplinkai, jei jos bus netinkamai tvarkomos.

Veiksmingų smulkiųjų EEĮ tvarkymo taisyklių nuostatuose turi būti atsižvelgiama į galimą riziką žmonių sveikatai ir aplinkai bei imamasi priemonių šiai rizikai sumažinti. Tai gali būti reglamentai, draudžiantys šalinti SEEĮ sąvartynuose ar deginimo įrenginiuose, skatinantys SEEĮ perdirbimą ir reikalaujantys, kad, pasibaigus įrangos naudojimo laikui, gamintojai atsiimtų savo gaminius. Taip pat svarbu, kad teisės į tinkamą asmens sveikatos apsaugą ir saugią aplinką būtų paisoma viso smulkiųjų EEĮ tvarkymo bei jų gyvavimo ciklo kontekste. Tai apima šių gaminių projektavimą, gamybą, naudojimą ir šalinimą, o reglamentuose turėtų būti atsižvelgiama į galimą riziką, susijusią su kiekvienu etapu. Pavyzdžiui, teisės aktais būtų galima reikalauti, kad gamintojai kurtų ekologiškesnius ir lengviau perdirbamus gaminius, jog naudotų ne tokius toksiškus priedus, kurtų naujas technologijas, leidžiančias saugiai šalinti smulkiąsias e. atliekas.

Pažymėtina, kad neabejotinai svarbu ir užtikrinti, kad taisyklės būtų veiksmingai įgyvendinamos ir kad už jų nesilaikymą būtų taikomos sankcijos. Tai gali apimti reguliarius patikrinimus, baudas ir kitas nuobaudas už taisyklių nesilaikymą, nuolatinį monitoringą ir gautų rezultatų vertinimą, siekiant patobulinti jau taikytinus procesus. Galima teigti, kad teisė į tinkamą asmens sveikatos apsaugą ir saugią aplinką yra esminis principas, į kurį reikėtų atsižvelgti reglamentuojant smulkiųjų EEĮ tvarkymą. Reglamentai gali padėti užtikrinti, kad smulkiosios e. atliekos būtų tinkamai tvarkomos, tačiau būtina nuolat juos tobulinti, atsižvelgiant į visuomeninius, socialinius ir ekonominius pokyčius, jog būtų pasiekti užsibrėžti tikslai ir gautas realus rezultatas.

288 Dana, David A., ir Deborah Tuerkheimer. 2017. „After Flint: Environmental Justice as Equal Protection“. *Northwestern University Law Review Online* 111 (3): 93, 94, Žiūrėta 2018 m. kovo 3 d. Prieiga per internetą: http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1241&context=nulr_online [https://perma.cc/T58D-K559].

Pavojingos medžiagos e. atliekose yra neįtikėtinai įvairios. Elektroninėse atliekose yra sudėtingų medžiagų galimų aplinkos taršai mišinių, kurie skiriasi nuo kitų formų atliekų. Jose yra daugiau nei 1000 skirtingų medžiagų, kurios patenka į „pavojingų“ ir „nepavojingų“ atliekų kategoriją. EEĮ atliekose gali būti ypač daug pavojingų medžiagų, įskaitant ir sunkiuosius metalus, tokius kaip gyvsidabris, kadmis, švinas, pentabromfenolis, tetrabromobisfenolis, ir kitokių, kurios paprastai laikomos elektroninėmis pavojingomis atliekomis, jei jos, tvarkomos ir šalinamos netinkamai, sukeltos didelė grėsmė ir riziką aplinkai.²⁸⁹ Kai kurie galimi teršalai e. atliekose yra neįprasti, todėl esama gana mažai tyrimų, kuriuose būtų aptartos tokių atliekų netinkamo šalinimo pasekmės. Cheminė EEĮA sudėtis skiriasi priklausomai nuo išmestų daiktų amžiaus ir rūšies, todėl ES šalys ypač daug dėmesio skiria tam, kad teisiškai sureguliuotų naujų cheminių medžiagų, esančių EEĮ, ribojimą. Pavyzdžiui, elektroninių atliekų sudėtis keičiasi priklausomai nuo technologijos plėtros ir reguliavimo institucijų bei nevyriausybinių organizacijų spaudimo gamintojams.²⁹⁰ Labai pažangu katodo spindulius pakeisti skystųjų kristalų monitoriais, nes tai sumažina švino koncentraciją elektroninėse atliekose. Tačiau tokiuose ekranuose vis dėlto yra ir sunkiųjų metalų, taip pat ir gyvsidabrio.

Paminėtina, kad SEEĮA yra ir tam tikrų brangiųjų metalų, pavyzdžiui, aukso, sidabro bei vario. Tai skatina perdirbti ir pagrindžia SEEĮA tvarkymo reikšmės ekonomikai svarbą. Tauriųjų metalų koncentracija spausdintinėse plokštėse yra daugiau nei dešimt kartų didesnė nei komerciškai išgaunamuose mineraluose. Platinos grupės metalai yra įtraukti į EEĮ dėl didelio cheminio kiekio stabilumo ir laidumo elektrai, todėl po vis didėjančiu elektroninių atliekų kalnu slypi turtas. Į jį įeina apie 820 000 tonų vario metinio elektroninių atliekų srauto.²⁹¹ SEEĮA apdorojant, įskaitant paprastą perdirbimą, deginimą, cheminį virškinimą ir šalinimą, gali kilti pavojus darbuotojams ir tos vietovės gyventojams. Paprastai tokiu atveju nustatomas didelio toksiškumo lygis. Asmenys gali įkvėpti užteršto oro, turėti sąlytį su dirvožemiu ir dulkėmis, gali būti paveikiama oda, suvalgoma užteršto vietoje pagaminto maisto ir geriamo vandens. Nereguluojama SEEĮA perdirbimo veikla gali sukurti vietą ir aplinką, kuri taps lengvai užteršiama įvairiausiais chemikalais.

Būtina paminėti, kad EEĮA perdirbimo metodai išskiria toksiškus metalus (tokius kaip švinas), taip pat patvarius organinius teršalus į aplinką.²⁹² Žmogus gali įkvėpti ir nuryti ypač pavojingų dulkių. Tai kelia didelį pavojų žmogaus sveikatai. Nuryjamų

289 R. Widmer ir kt., „Global Perspectives on E-waste“, *Environmental Impact Assessment Review* 25 (2005): 440, https://residuoselectronicos.net/archivos/documentos/21Brasil_Widmer%20et%20al.%20Global%20Perspectives.pdf.

290 B. H. Robinson, „E-waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts“, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 186, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>.

291 *Ibid.*

292 M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals—A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling“, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 132, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>.

dulkių riziką vertino A. O. Leungas ir bendraautorai.²⁹³ Jie atskleidė, kad švinu ir variu užterštos dulkės gali sukelti rimtą sveikatos sutrikimą darbuotojams ir vietos gyventojams. Pavyzdžiui, darbuotojo, perdirbančio spausdintines plokštes, vidutinė dienos švino dozė viršijo „saugų“ žodinį standartą 50 kartų. Įrodymai atskleidžia, kad deginant elektronines atliekas išsiskiria EEĮ komponentuose ir chemikaluose esančios cheminės medžiagos.²⁹⁴ Pavojingos medžiagos gali patekti į gyvus organizmus iš maisto produktų, o tai kelia didelę riziką žmonijos sveikatai.²⁹⁵

Anot A. Borthakur tyrimų,²⁹⁶ technologinės atliekos kelia grėsmę visoms šalims ir daro įtaką sveikatai, nes gali patekti į maisto grandinę cheminių toksinių medžiagų pavidalu. Tyrėja daro išvadą, kad EEĮA (apimančios ir SEEĮA) ypač žalingos sveikatai ir turi neigiamų pasekmių aplinkai. Todėl elektronikos gamintojams iškyla didžiulė užduotis už prieinamą kainą ir naudojant kuo mažiau nuodingų medžiagų sukurti tokius technologijų įrenginius, kurių vartojimo rizika būtų sumažinta tokių atliekų šalinimo procese. Minėta mokslininkė, plačiai atlikusi EEĮA srities tyrimus, nustatė, kad valdant tokį atliekų kiekį kyla reali grėsmė žmonių sveikatai ir aplinkos apsaugai.

Pasitelkus teisinį reguliavimą, svarbu nustatyti taisykles, draudžiančias eksportuoti EEĮA į besivystančias šalis. Būtina užtikrinti, kad šių taisyklių būtų veiksmingai laikomasi ir kad už jų nesilaikymą būtų taikomos baudos ir kitos nuobaudos.

Vertinant atliktus tyrimus ir gautus rezultatus, galima teigti, kad netinkamas smulkiųjų e. atliekų tvarkymo reguliavimas gali turėti didelį neigiamą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai. Siekiant užtikrinti saugų ir tvarų SEEĮA tvarkymą, apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką, išsaugoti vertingus išteklius, labai svarbu tinkamai reglamentuoti ir užtikrinti, kad būtų laikomasi teisės normų taikymo.

Kitas susirūpinimą keliantis klausimas – smulkiųjų e. atliekų eksportas į besivystančias šalis, kur jas gali būti sunku tinkamai sutvarkyti ir pašalinti. Dėl to, kad šiose šalyse nėra tinkamų įrenginių ir taisyklių, į aplinką gali patekti toksiškų medžiagų ir gali būti paveikta EEĮA tvarkančių darbuotojų sveikata.²⁹⁷

293 A. O. Leung, N. S. Duzgoren-Aydin, K. C. Cheung ir M. H. Wong, „Heavy Metals Concentrations of Surface Dust from E-waste Recycling and Its Human Health Implications in Southeast China“, *Environmental Science & Technology* 42, 7 (2008): 2679, <https://doi.org/10.1021/es071873x>.

294 A. Pascale, C. Bares, ir A. Laborde, „E-waste: Environmental and Health Challenges“, (2018): 28, <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409548-9.10013-2>; C. Frazzoli, O. E. Orisakwe, R. Dragone ir A. Mantovani, „Diagnostic Health Risk Assessment of Electronic Waste on the General Population in Developing Countries’ Scenarios“, *Environmental Impact Assessment Review* (2009), <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2009.12.004>, <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0195925509001486>.

295 U.S. Environmental Protection Agency, „EPA Announces Federal Enforcement Priorities to Protect Communities from Pollution“, (2017), <https://www.epa.gov/newsreleases/epa-announces-federal-enforcement-priorities-protect-communities-pollution>.

296 Borthakur, Anwasha. 2016. „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India“. *Journal of Environmental Health*, 78, 8 (2016): 21. 22, Centre for Studies in Science Policy, Jawaharlal Nehru University, New Delhi-110067, India.

297 Jennifer Joines, „Globalization of E-waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3, žiūrėta 2026 birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>.

Nesant tinkamo EEĶA tvarkymo teisinio reguliavimo ir kontrolės, naudingosios medžiagos gali būti prarastos, o tai ne tik lemia ekonominius nuostolius, bet ir didina naujų išteklių, kuriuos reikėtų papildomai išgauti, poreikį. Pažymėtina, kad dėl netinkamo teisinio reglamentavimo gali stigti tinkamo šalinimo ir perdirbimo infrastruktūros, o tai lemia neteisėtą atliekų išmetimą ir EEĶA šalinimo bendruose sąvartynuose formavimąsi, darantį neigiamą įtaką aplinkai.

Siekiant spręsti paminėtas problemas, svarbu priimti unifikuotas taisykles, kuriomis būtų skatinamas tinkamas smulkiųjų EEĶA tvarkymas, įskaitant tinkamą šalinimą ir perdirbimą. Tai gali būti teisės aktai, draudžiantys šalinti SEEĶA sąvartynuose ar deginimo įrenginiuose, skatinantys smulkių EEĶA perdirbimą ir reikalaujantys, kad pasibaigus įrenginių naudojimo laikui gamintojai privalomai priimtų atgal savo gaminius ir būtų suinteresuoti juos surinkti. Taip pat svarbu nustatyti taisykles, draudžiančias eksportuoti SEEĶA į besivystančias šalis ir kontroliuojančias tokių atliekų neteisėtą migravimą.

Paminėtina, kad už šių taisyklių nesilaikymą turi būti taikomos sankcijos ar kito pobūdžio atsakomosios priemonės. Tai gali būti užtikrinama rengiant reguliarius patikrinimus, skiriant baudas ar kitas nuobaudas už taisyklių nesilaikymą ar jų laikymosi pažeidimus. Kaip nurodo C. P. Baldé ir bendraautorių tyrimas, dauguma šalių susiduria su sunkumais, tvarkydamos išmestus produktus atsakingai ir efektyviai naudodamos išteklius. Pasaulyje perdirbama tik apie 20 proc. elektronikos atliekų. Daugiausia dėmesio skiriama gaminių surinkimui, o atliekų perdirbimo ar saugaus panaudotų medžiagų atgavimo infrastruktūrai kurti pastangų stokojama.²⁹⁸ Dėl to trūksta įrenginių, kuriuose būtų galima saugiai tvarkyti e. atliekas, tad SEEĶA maišomos su likusiomis atliekomis, kurios dažnai deginamos, šalinamos sąvartynuose arba eksportuojamos į besivystančias šalis.

Apibendrinant galima teigti, kad daugiausia EEĶA tvarkymo teisinio reguliavimo problemų esama besivystančiose šalyse. EEĶA (įskaitant ir SEEĶA) eksportuotojai paprastai renkasi šalis, kuriose nėra veiksmingų teisės aktų, reglamentuojančių, kaip e. atliekos turėtų būti tvarkomos. Tokių atliekų eksportą lemia du pagrindiniai veiksniai: pigios elektronikos paklausa importuojančiose šalyse ir tai, kad eksportuoti EEĶA yra pigiau, nei tvarkyti jas šalies viduje laikantis griežtesnių saugos taisyklių. Vakarų Afrika ir kai kurios Azijos dalys yra įprastos sąvartyno vietos. Šiose šalyse vietos gyventojai pragyvena iš vertingų medžiagų gavybos ir pardavimo. Vietos darbininkai, įskaitant vaikus, be tinkamų apsaugos priemonių rankomis ardo gaminius, degina juos po atviru dangumi arba tirpina rūgštyje, todėl kyla rimtų sveikatos problemų. Dokumentuose užfiksuotas pavojus smegenų nervų sistemai, plaučiams ir inkstams, taip pat sąsajos su tam tikrais vėžiniais susirgimais. Toksinių medžiagų likučiai gali nutekėti ir užteršti dirvožemį, orą ir vandenį, paveikti aplinkines ekosistemas, kuriose vietos bendruomenės augina maistą, medžioja ir žvejoja. Pavojingos medžiagos taip pat plinta į kitus žemynus per orą ir jūrą, o tai ypač kenksminga aplinkai, visai atmosferai ir visuomenės

298 C. P. Baldé, ir kt. *The Global E-waste Monitor 2024*. UNITAR, (2024): 14, 15, 18, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2024/12/GEM_2024_EN_11_NOV-web.pdf.

sveikatai. Teisinio reguliavimo įgyvendinimo užtikrinimas turėtų būti grindžiamas taikomomis sankcijomis ar kito pobūdžio atsakomosiomis priemonėmis už nustatytų ribojimų nesilaikymą. Akivaizdu, jog siekiant pakeisti situaciją, būtina priimti teisės aktus, draudžiančius arba ribojančius galimybes šalinti SEEJA sąvartynuose ar deginimo įrenginiuose, skatinančius smulkių EEJA perdirbimą ir reikalaujančius, kad pasibaigus EEĮ naudojimo laikui gamintojai privalomai savo gaminius priimtų.

4.3. Atsakomybės taikymo už EEJA tvarkymo pažeidimus diferenciacija: lyginamoji ANK ir AAĮ nuostatų analizė

Lietuvos teisinis reguliavimas apibrėžia pagrindines elektros ir elektroninės įrangos, įskaitant smulkiosios EEĮ, gamintojų ir importuotojų pareigas, kurių nevykdymas gali užtraukti teisės aktuose numatytas sankcijas. Gamintojams ir importuotojams privaloma registruoti veiklą, organizuoti atliekų surinkimą, vežimą, apdorojimą, dalyvauti organizuojant tokių atliekų tvarkymą savivaldybių organizuojamose komunalinių atliekų tvarkymo sistemose, apmokėti nurodyto EEJA surinkimo, vežimo ir apdorojimo išlaidas, visuomenės švietimo ir informavimo organizavimo ir vykdymo išlaidas, tvarkyti EEĮ apskaitą ir teikti ataskaitas, standartiniu ženklu ženklinėti verslo tikslais tiekiamą EEĮ, šviesti ir informuoti visuomenę e. atliekų tvarkymo klausimais.²⁹⁹ Šiuolaikinė visuomenė privalo būti informuojama apie reikalavimą atskirti EEJA nuo kitų atliekų jų nešalinant kartu su mišriomis buitinėmis atliekomis, kad EEĮ esančios pavojingos medžiagos nepatektų į aplinką ir nesukeltų žalos ekosistėms. Pažymėtina, jog teisės aktai reglamentuojantys e. atliekų tvarkymą Lietuvoje, yra inkorporuoti iš ES direktyvų, todėl jų įgyvendinimas susiduria su tam tikrais sunkumais, informacijos sklaidos vartotojams trūkumu, sudėtingu ataskaitų pateikimu (dėl informacinių sistemų trūkčių), papildomos surinkimo sistemos diegiamo įgyvendinimo trūkumais, tad teisinio reguliavimo įgyvendinimo procesas turėtų būti tobulinamas bei griežčiau kontroliuojamas, vertinant surinktų atliekų kiekių rodiklius.

ES direktyvose nurodytos priemonės, kurios gali veikti EEJA susidarymo procesus, pasitelkiant naudojimąsi ekonominėmis priemonėmis, kas skatintų efektyvų išteklių naudojimą, mokslinių tyrimų ir technologinės plėtos sprendimus, siekiant kurti ne tokius taršius produktus, taip susidarytų mažesnis atliekų kiekis, kas atitinkamai prisidėtų prie veiksmingų programų plėtos, kuriomis būtų užtikrinama atliekų

²⁹⁹ Lietuvos Respublikos Seimas, *Law on Waste Management of the Republic of Lithuania*, Nr. VIII-787, 1998 m. birželio 16 d., su paskutiniais pakeitimais 2015 m. birželio 23 d. (Nr. XII-1841), <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/eccccf681441b11e68f45bcf65e0a17ee?jfwid=oizvypq8>.

susidarymo prevencija.³⁰⁰

Paminėtina, kad direktyvose išskiriamos priemonės, kurios gali paveikti vartojimo rodiklius: minimos ekonominės paskatos, tokios kaip ekologiško pirkimo iniciatyvos ar privalomi mokesčiai už tam tikras prekes ar pakuotes; visuomenės informavimo kampanijos ir patikimo ekologinio ženklinimo skatinimas; bendradarbiavimo su pramone ir mažmeninės prekybos sektoriais susitarimai, siekiant mažinti produktų poveikį aplinkai; aplinkosauginių kriterijų integravimas į viešuosius ir privačius pirkimus; taip pat pakartotinio produktų ar jų dalių naudojimo ir remonto skatinimas, ypač remiant remonto tinklus bei kuriant atitinkamą infrastruktūrą tankiai apgyvendintuose regionuose.³⁰¹

Dauguma Europos Sąjungos direktyvose nustatytų reikalavimų jau yra perkelti į Lietuvos nacionalinę teisę ir įgyvendinami per atitinkamus teisės aktus ir administracinius mechanizmus. Tačiau Lietuvos EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo sričiai vis dar reikia skirti daug daugiau dėmesio bei tobulinimo, pritaikant direktyvose minimus veiksmus (ekologiško pirkimo iniciatyvos arba privalomo mokesčio, kurį vartotojas turi sumokėti už tam tikrą prekę ar pakuotės dalį, kuri kitu atveju būtų tiekiama nemokamai, nustatymas; parama akredituotiems remonto ir pakartotinio naudojimo tinklams ar jų įsteigimas).

Teisinė atsakomybė e. atliekų tvarkymo srityje Lietuvoje realizuojama per įteisintus draudimus ir sankcijas, įtvirtintas Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse, Lietuvos Respublikos baudžiamajame kodekse, Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse, Aplinkos apsaugos įstatyme ir Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme. Teisės aktuose nurodomas gamintojo atsakomybės principas informuoti ir šviesti visuomenę.³⁰² Sistema grindžiama teisinėmis pareigomis³⁰³ ir jiems taikomomis sankcijomis, kurios nurodo, kad kiekvienas, atsakingas už EEJA teisės aktų reikalavimų pažeidimą, bus baudžiamas bauda.

300 Europos Parlamentas ir Taryba, Direktyva 2002/95/EB dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo, 2003 m. sausio 27 d., EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0095-20100925>; Europos Parlamentas ir Taryba, Reglamentas (EB) Nr. 842/2006 dėl tam tikrų fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų, 2006 m. gegužės 17 d., EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R0842>; Europos Parlamentas ir Taryba, Reglamentas (EB) Nr. 1005/2009 dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų, 2009 m. rugsėjo 16 d., EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009R1005>; Europos Parlamentas ir Taryba, Direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų (WEEE), 2012 m. liepos 4 d., EUR-Lex, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0019>.

301 *Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on Waste and Repealing Certain Directives*. <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/eng>.

302 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. birželio 28 d. įsakymas Nr. D1-554 „Dėl Reikalavimų visuomenės švietimui ir informavimui atliekų, kurioms taikomas gamintojo atsakomybės principas, tvarkymo klausimais tvarkos aprašo patvirtinimo“. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429750>.

303 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Žiūrėta 2019 m. lapkričio 11 d. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asm>.

Atliktuose tyrimuose akcentuojama tam tikrų administracinės teisenos bylų sprendimų (kurie nebuvo nagrinėjami teisme), susijusių su EEĮ atliekų tvarkymu, neprieinamumo problema. Informacija apie nustatytus EEĮA tvarkymo pažeidimus ar administracinių nuobaudų skyrimą, nėra viešai prieinama, kai ginčas išnagrinėjamas ikiteisminėje institucijoje bei nėra apskundžiamas teisminiam nagrinėjimui. E. atliekų tvarkymo reikalavimų nevykdymo nusižengimai, ar paskirtų administracinių nuobaudų dydžiai, nėra viešinami, tokie duomenys nepateikiami Statistikos departamento svetainėje, kaip ir tokios informacijos pateikimo negalima rasti ir Aplinkos apsaugos departamento svetainėje ar Aplinkos apsaugos agentūros svetainėje. Tai kelia klausimą dėl pačios nuobaudų skyrimo vertinimo sistemos skaidrumo, nes nuasmeninti duomenys turėtų būti prieinami kiekvienam asmeniui, skatinti suvokimą ir atlikti švietėjišką prevencinį vaidmenį.³⁰⁴ Duomenų prieinamumas būtų naudingas ne tik tyrimo tikslais, tai galėtų būti ir viena iš prevencijos priemonių, viešinant nustatytus pažeidimus bei taikytinas sankcijas, kadangi atliekų tvarkymo srities pažeidimų ir nustatytų nuobaudų dydžių sklaida, tikėtina, atgrasytų asmenis nuo pažeidimų darymo ateityje. Disertacijos autorė lygina kitos srities institucijų viešinamus duomenis, nurodyma, kad vienas iš gerų sektinų pavyzdžių – Lietuvos valstybinės darbo inspekcijos svetainė, kurioje yra pateikiami visi duomenis apie nustatytus pažeidimus, skirtas nuobaudas, prevencijos planus ir jų įgyvendinimą, patikrinimus, iškeltus darbo ginčus bei prieinama kita, su veiklos vykdymu susijusi informacija.³⁰⁵

Vertinant nustatytų EEĮA tvarkymo taisyklių laikymosi užtikrinimą atsakomybės taikymo prasme, pagal teisinio reguliavimo turinį, galima teigti, kad už EEĮA tvarkymo pažeidimus pagrinde taikoma administracinė atsakomybė. Civilinė atsakomybė gali kilti, jei pavyktų įrodyti padarytos žalos, EEĮA netinkamu tvarkymu sukeltą priežastinį ryšį. Tai gana sudėtingai konstatuoti bei pagrįsti, ypač kai norima išmatuoti gamtai ar žmogaus sveikatai padarytą poveikį. Analizuojant atliktus tyrimus, teisės aktuose nurodytų sankcijų dydžius už EEĮA (įskaitant ir SEEĮA) tvarkymo pažeidimus, pastebėtinas skirtingas teisės aktuose nustatytų baudų dydžių už panašaus pobūdžio pažeidimus nustatymas, kas gali sukelti atsakomybės taikymo aiškumo trūkumą, subjektų nepasitenkinimą bei galimų kilti ginčų ateityje tikimybę.³⁰⁶ Tyrime pateikiami ir nagrinėjami identifikuoti skirtumai. Kaip pavyzdys nurodoma ANK 249 straipsnyje nustatyta nuobauda, kai už nepaženklintos EEĮ tiekimą skiriama bauda nuo 550 iki 1200 Eur. Tuo tarpu, AAĮ 98 straipsnis nurodo, kad už EEĮ nepaženklinimą skiriama bauda siekia nuo 600 iki 1200 Eur. ANK nurodo, jog už EEĮ gamintojo neregistravimą Gamintojų ir importuotojų registravimo sąvade skiriama bauda nuo 300 iki 560 Eur, AAĮ 96 straipsnyje, nurodoma, kad už neregistruotų EEĮ gaminių tiekimą skiriama

304 Erika Statkienė, „The Legal Responsibility for the Violation of E-Waste Management in the Contemporary Society“, *Social Transformations in Contemporary Society*, 7 (2019): 132, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b1607ca5-3e6d-4644-ad6e-9252669088e7/content>.

305 Valstybinė darbo inspekcija, žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d., https://www.vdi.lt/Forms/DGK_paiska.aspx.

306 Statkiene, *supra* note, 304.

bauda nuo 700 iki 1400 Eur. AAĮ 99 str. nurodoma, kad už visuomenės neinformavimą apie EEĮA skiriama bauda nuo 1400 iki 3000 Eur, tačiau ANK nurodoma, kad už neinformavimą apie EEĮA esančias pavojingas medžiagas, jų keliamą pavojų aplinkai ir žmonių sveikatai arba informacijos apie šios įrangos atliekų tvarkymą ir priėmimą prekybos vietoje nepateikimą skiriama bauda nuo 300 iki 560 Eur. AAĮ 101 str. nurodoma, kad pareigos turėti dokumentą, įrodantį, kad EEĮA tvarkymas bus finansuojamas, nevykdymas užtraukia baudą nuo 1400 iki 3000 Eur, o ANK 249 str. nurodoma, jog už EEĮA tiekimą neturint dokumento, įrodančio, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, užtraukiama bauda nuo 550 iki 1500 Eur. Šis ANK straipsnis buvo keičiamas, atitinkamai nurodant: „Elektros ir elektroninės įrangos apskaitos netvarkymas užtraukia baudą nuo devynių šimtų iki vieno tūkstančio šešių šimtų eurų.“³⁰⁷ AAĮ nuostatos dėl baudų dydžio taip pat keitėsi, tačiau minėti skirtumai išliko. Palyginus baudos taikymo už EEĮA tvarkymą dydžius su galiojančiomis (jau papildytomis) AAĮ ir ANK atsakomybės dydį nurodančiomis nuostatomis,³⁰⁸ matyti, kad egzistuoja skirtingi baudų dydžiai už panašaus pobūdžio EEĮ ir EEĮA tvarkymo pažeidimus, kurių apibrėžtys ir požymiai kelia tam tikrų su interpretavimu bei įgyvendinimu sietinų klausimų kylimą. Vertinant minėtas lyginamas nuostatas, kyla dviprasmiškumo pojūtis, kai tokių sankcijų nustatymas bei abstraktumas straipsnių dispozicijoje, gali būti vertinamas kaip kolizijų nustatymas. Suprantama, skirtumus galima pagrįsti subjekto identifikavimu, kadangi ANK nurodomas juridinio asmens vadovas ar kiti asmenys, o AAĮ nustatoma juridinio asmens atsakomybė. Praktiniu požiūriu nuostata, kad tai, jog pagal AAĮ atsakomybė kyla juridiniam asmeniui, taip pat galėtų būti aiškinama patikslintai plačiau, kadangi informavus juridinį asmenį apie pažeidimą yra galimybė, jog atsakomybė galutiniams rezultate gali būti pritaikyta ir juridinio asmens nurodytam vadovui, darbuotojui ar specialistui, kuris gali prisiimti atsakomybę už nustatytą pažeidimą (vadovaujantis juridinio asmens vidinėmis taisyklėmis, taisyklėmis, įsakymais ir pan.). Kas iš esmės atitiktų ir ANK nurodytą juridinio asmens vadovui taikytiną atsakomybę. Vertinat įstatymo pakeitimus šių nuostatų taikymo aiškumo, koncentruotumo, lygiateisiškumo, ne dviprasmiškumo atžvilgiu, toks reguliavimas turėtų būti patobulintas, kad visoms suinteresuotosioms šalims būtų taikoma teisinga, nediskriminuojanti ir proporcinga atsakomybė, nesudaranti erdvės interpretavimo ar prielaidų kilimui.

Išanalizavus AAĮ ir ANK pakeitimus³⁰⁹, akivaizdu, jog pagrindinis skirtumas tarp baudų, numatytų AAĮ ir ANK straipsniuose pritaikymo, yra atsakomybės traukiamas

307 „Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 47, 84, 85, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 105 ir 107 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 102-2 ir 102-3 straipsniais įstatymas“, Teisės aktų registras (e-TAR), dokumento ID [b3a8f010a27211f0a34db2fbd35a03b2](https://www.e-tar.lt/portal/legAct.html?documentId=b3a8f010a27211f0a34db2fbd35a03b2), <https://www.e-tar.lt/portal/legAct.html?documentId=b3a8f010a27211f0a34db2fbd35a03b2>.

308 *Ibid.*; „Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 241, 247, 248, 248-1, 248-2, 248-3, 249, 250, 252, 255, 255-1, 589, 608 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas“, Teisės aktų registras (e-TAR), XV-448 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 241, 247, 248, 248-1, 248-2, 248-3, 249.

309 Pakeitimo įstatymai, *supra note*, 308.

subjektas. AAĮ baudos yra orientuotos į juridinius asmenis (įmones, gamintojus, importuotojus) ir dažnai skaičiuojamos už kiekvieną neapskaitytą ar nesutvarkytą EEĮ toną (t. y. jos yra kiekybinės ir didelės), o ANK baudos orientuotos į juridinių asmenų vadovus ar kitus atsakingus asmenis (išskyrus ANK 249 str. 10¹ d.) ir nuobaudos dažniausiai numatomos fiksuotos sumos išraiška. Toliau pateikiama detalesnė minėtų ANK ir AAĮ nuostatų apžvalga, analizuojant taikytinų sankcijų dydžių skirtumus bei pažeidimo požymius.

Nagrinėjant nustatytą atsakomybę už e. atliekų apskaitą ir ataskaitas, konstatuoti, kad ANK nustato baudas už nusižengimus, susijusius su apskaitos tvarkymu. Baudos skiriamos atsakingiems fiziniams asmenims, o nepateikus ataskaitos iki nustatytų terminų, gresinama bauda nuo 120 iki 220 Eur. Už neteisingų duomenų pateikimą apskaitoje ar ataskaitoje arba apskaitos tvarkymą pažeidžiant reikalavimus, taikoma bauda nuo 450 iki 850 Eur. Už EEĮ apskaitos netvarkymą, neatsižvelgiant į tai, kad baudos ANK paprastai skiriamos vadovams, šiuo atveju (249 str. 10¹ d.) skiriama bauda nuo 900 iki 1600 Eur (nenurodant, kad ji taikoma vadovui). Šiuo klausimu AAĮ numato daug griežtesnę atsakomybę juridiniams asmenims už panašius nusižengimus: už neteisingų duomenų EEĮ apskaitoje ir (ar) apskaitos ataskaitoje pateikimą bauda siekia nuo 1300 iki 13000 Eur už kiekvieną neapskaitytą Lietuvos rinkai tieką EEĮ toną; už EEĮ apskaitos nevykdymą bauda nustatoma nuo 2600 iki 26 000 Eur už kiekvieną tieką toną.

AAĮ ir ANK numato atsakomybę už EEĮ tiekimą neįsiregistravus Vieningoje gaminių, pakuočių ir atliekų apskaitos informacinėje sistemoje (VGPAIS), pagal AAĮ – už EEĮ tiekimą rinkai neįsiregistravus bauda yra nuo 700 iki 1400 Eur, o už pakartotinį pažeidimą – nuo 1400 iki 3000 Eur. Pagal ANK už EEĮ tiekimą neįsiregistravus gresia įspėjimas arba bauda nuo 150 iki 1450 Eur, o už pakartotinius administracinius nusižengimus (įskaitant tiekimo pažeidimus) bauda siekia nuo 500 iki 3000 Eur.

Vertinant kitus pažeidimus, skirtumų taip pat aptinkama. Pagal AAĮ už nepaženklintos EEĮ tiekimą skiriama bauda nuo 600 iki 1200 Eur. Už EEĮ tiekimą neturint dokumento, įrodančio atliekų tvarkymo finansavimą, skiriama bauda nuo 1400 iki 3000 Eur. Už Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytos EEĮA tvarkymo užduoties neįvykdymą smulkiai įrangai (išor. matmenys ≤ 50 cm) taikoma bauda nuo 4000 iki 8100 Eur už toną, stambiai įrangai (išor. matmenys > 50 cm) taikoma bauda nuo 2300 iki 4600 Eur už toną. ANK nurodomas fiksuotas baudos dydis taikant atsakomybę atsakingiems asmenims, kurios dydis akivaizdžiai skiriasi nuo AAĮ nurodytų sankcijų. Bauda taikoma atsižvelgiant į neįvykdytos užduoties procentą. Jei neįvykdoma ≤ 50 proc. privalomo kiekio, bauda siekia nuo 900 iki 1800 Eur, jei neįvykdoma > 50 proc. privalomo kiekio, bauda skiriama nuo 1800 iki 4500 Eur.

Iš nuostatų palyginimo akivaizdu, kad AAĮ skirtos baudos yra aplinkosauginio pobūdžio sankcijos, siekiančios kompensuoti ar nubausti už nesutvarkytą kiekį. Jos milžiniškos, lyginant su ANK baudomis, kai ANK nurodytos baudos dydis už užduoties neįvykdymą yra palyginti mažas.

AAĮ nurodoma, jog atsakomybės už bendrą pareigos organizuoti atliekų surinkimą, vežimą, paruošimą naudoti ar naudojimą nevykdymą numatoma bauda nuo

6000 iki 14 000 Eur, už pareigos šviesti ir informuoti visuomenę atliekų prevencijos ir tvarkymo klausimais nevykdymą numatoma platintojui bauda nuo 300 iki 600 Eur, pakartotinai nuo 850 iki 1200 Eur, gamintojui / importuotojui nuo 1400 iki 3000 Eur, pakartotinai nuo 3000 iki 6000 Eur. Į tai turėtų būti atkreiptas dėmesys, nustatant sankcijų dydžius ir kituose teisės aktuose. Toks atsakomybės taikymo diferencijavimas, kelia atsakomybės taikymo aiškumo, lygiateisiškumo, sąžiningumo, proporcingumo ir teisingumo įgyvendinimo abejonių. Ar subjekto pasirinkimas, gali būti vertinamas pakankamu pagrindu sankcijų nustatymo ar taikymo neproporcingumui ir nelygiavertiškumui pagrįsti, įvertinus tai, kad pažeidimo požymiai bei turinys atitinkamai panašūs, ar galimai tapatūs. Tačiau, jei pažeidimas vertinamas vadovaujantis AAĮ, o ne ANK nuostatomis, atsakomybės taikymas skiriasi ne tik subjektų bet ir sankcijų dydžio nustatymo prasme.

Apibendrinant galima konstatuoti, kad AAĮ numatytos baudos už EEĮ ir EEĮA tvarkymą yra griežtesnės (nuo 1300 iki 26 000 Eur už toną už apskaitos pažeidimus arba iki 20 800 už toną už užduoties neįvykdymą). ANK numatytos baudos už panašius požymius turinčius veiksmus, daugeliu atveju yra fiksuotos, kur kas mažesnės bei taikomos tik atsakingiems fiziniams asmenims ar juridinių asmenų vadovams (pvz., už ataskaitos nepateikimą nuo 120 iki 220 Eur), nenumatant galimybės skirti administracinę nuobaudą juridiniam asmeniui. AAĮ straipsnių turinys galėtų būti tobulintinas, patikslinant ir praplečiant esamas ANK nuostatas, siekiant išvengti neaiškumo ir kolizijų susidarymo tikimybės.

Būtina paminėti, kad kitose valstybėse baudų dydis gerokai skiriasi nuo Lietuvos. Apskritai kitos šalys, tokios kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, vartotojams yra numčiusios papildomą 6–10 JAV dolerių mokestį, kuris įtrauktas į įrenginio kainą.³¹⁰ Galima teigti, kad, tikslinant nuostatų turinį įvertinus abiejose teisės aktuose pateiktus požymius pakoreguojant finansines sankcijas užtikrinančias lygiavertiškumo ir proporcingumo gyvendinimą, tikėtina, atsakomybės taikymo, panašios nusižengimo sudėties vertinimo prasme, būtų tinkamas žingsnis teisinio reguliavimo patobulinimui. Šiuolaikinei informacinei visuomenei ypač svarbus aiškus ir konkretus teisinio reguliavimo įforminimas, teisingas atsakomybę nustatančių nuostatų pritaikymas bei tinkamai prieinama pasekmių kilimo bei sankcionavimo sistemos įgyvendinimo priemonių sklaida.

Administracinės ir baudžiamosios atsakomybės taikymo praktika nurodo, kad „administracinė atsakomybė atsiranda dėl asmens padaryto administracinio nusižengimo, kaltės. Baudžiamoji atsakomybė atsiranda dėl asmens padaryto nusikaltimo, kurio kaltė turi būti įrodyta“.³¹¹ Kiekvienu individualios bylos nagrinėjimo atveju teismas vertindamas atsakomybės prigimtį sprendžia dėl atsakomybės taikymo nustatymo. Atsižvelgiant į ekologinio aplinkos teršimo pažeidimo esmę, pavojingumo pobūdį ir laipsnį, aplinkos teršėjui gali būti taikomos administracinės arba baudžiamosios, kartu

310 Protect Recycling, „E-Waste Violations & Penalties“, 2018 m. birželio 14 d. <https://protecrecycling.com/e-waste-violations-penalties/>.

311 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-7-76/2012*, 2012 m. kovo 13 d.

ir materialinės (civilinės) atsakomybės priemonės.

Atribojant administracinę ir baudžiamąją atsakomybę už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimus, būtina įvertinti padarytą veiką pagal objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių turinį, jų pasireiškimą, vadovautis protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kitų bendrųjų teisės principų nuostatomis. Pažeidimo intensyvumo mastas – pagrindinis takoskyros tarp baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už aplinkos apsaugos pažeidimus elementas. Šiuo atveju potencialios žalos grėsmės aplinkai nustatymas ir tokios žalos grėsmės dydis yra lemiamas kriterijus sprendžiant baudžiamosios ir administracinės atsakomybės už aplinkos teisės pažeidimus atribojimo klausimus.

Lyginamoji Lietuvos teismų praktikos EEJA (įskaitant SEEJA) srityje analizė atskleidžia, kad yra sričių, kuriose būtina tobulinti teisinį reguliavimą, jog būtų įgyvendinta mūsų pareiga saugoti aplinką. Dispozicijoje turėtų būti numatyta atsakomybė visiems teršėjams, o ne tik gamintojams ir platintojams, kad kiekvienas, nesilaikantis nurodytų pareigų, būtų lygiaverčiai atsakingas, neatsižvelgiant į tai, kad pažeidėjas yra tik galutinis EEĮ vartotojas. Taigi reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad konstitucine teisė į gerą ir saugią aplinką kertasi su mūsų teise rinktis, pirkti ir vartoti kokius tik norime rinkoje esančius įrenginius (laisvė vartoti, naudoti), todėl vartojimo bei naudojimo laisvė susikerta su galimybe apriboti šią laisvę, nes naudodami per daug per SEEĮ pažeidžiamo ir užteršiamo savo aplinką, o mūsų naudoti įrenginiai tampa atliekomis, keliančiomis grėsmę visai aplinkosaugos sistemai.

Lietuvos kasacinio teismo praktikoje pažymima, kad nusikalstamos veikos sudėties požymiais laikytini įvairūs žalos grėsmės aplinkai nustatymo aspektai. Konstatuotina, kad pavojaus sukėlimo prielaidos akivaizdžiai nepakanka, siekiant asmenį patraukti baudžiamojon atsakomybėn pagal Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 270 straipsnį.³¹² Kasacinėje nutartyje taip pat pasisakoma dėl administracinės ir baudžiamosios atsakomybės atskyrimo kriterijų.³¹³ Teismo išaiškinimu, neteisėtas atliekų šalinimo būdas kartu su labai dideliu jų kiekiu ir pobūdžiu gali sudaryti pakankamą pagrindą konstatuoti sunkių padarinių aplinkai atsiradimo realią galimybę ir atitinkamai taikyti griežtesnę baudžiamąją atsakomybę. Atsižvelgiant į tai, kad bylos medžiagoje nebuvo duomenų dėl padarinių atsiradimo, o pagal baudžiamosios justicijos priimtą būtiną visi požymiai norint asmenį pripažinti kaltu padarius nusikalstamą veiką bei vertinant tai, kad byloje neatliktas žemės sklypų paviršiaus ir gilesnių jo sluoksnių grunto tyrimas, tampa neaišku ar šis iš tikrųjų buvo užterštas. Taigi kilusią grėsmę aplinkai nepakanka vien tik preziumuoti, ją būtina įrodyti. Kita vertus, sprendimo turinys suponuoja teismo poziciją, kad jei veikos pobūdis objektyviai sudaro didelę sunkių padarinių aplinkai riziką, tai laikoma reikšmingu kvalifikuojančiu požymiu, nepriklausomai nuo to, ar kaltininkai tokių padarinių tiesiogiai siekė. O tai tik patvirtina

312 Lietuvos Respublikos Seimas, *Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso patvirtinimo ir įsigaliojimo įstatymas. Baudžiamasis kodeksas, Valstybės žinios*, 2000-10-25, Nr. 89-2741, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.111555/asmr>.

313 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014*, 2014 m. sausio 14 d.

baudžiamosios atsakomybės EEJA tvarkymo pažeidimo atvejais praktinio pritaikymo sudėtingumą. Byloje pasisakyta, kad patikrinimo metu nurodyta, jog dviejuose sklypuose užkastos atliekos. Tačiau šie duomenys nepatvirtina atliekų užkasimo sklype fakto, o žemės, grunto mėginiai nebuvo imami. Nepaisant to apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad dėl užteršto žemės paviršiaus ir jo gilesnių sluoksnių žemės sklypuose sumaišant jį su atliekomis, kilusios grėsmės gruntinių vandenų užteršimui bei padarytos žalos aplinkai galėjo atsirasti sunkių padarinių aplinkai dėl ieškovo neteisėtų tyčinių veiksmų, todėl kvalifikavo veiksmus pagal BK 270 straipsnio 1 dalį.

Žalą aplinkai galima vertinti kaip ypatingą žalos rūšį, nes jos negalima besąlygiškai priskirti nei prie turtinės, nei prie neturtinės žalos. Šios rūšies žala turi ir turtinės, ir neturtinės žalos požymių. Todėl tenka spręsti klausimus, susijusius su tuo, kaip nustatyti aplinkos objektą, kuriam padaroma žala, taip pat poveikio laipsnį ir veikas, kurios kelia grėsmę aplinkai. Būtina paminėti, kad pagal principą „teršėjas moka“, subjektas, padarantis žalą aplinkai arba sukeliantis neišvengiamą tokios žalos grėsmę iš esmės turėtų atlyginti būtinų žalos prevencijos arba ištaisymo priemonių išlaidas. Vertinant baudžiamosios atsakomybės taikymą, svarbi 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę,³¹⁴ kuri taip pat nereikalauja tokio plataus kriminalizavimo ir baudimo vien tik už pavojaus aplinkai atsiradimo galimybę.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas yra konstatavęs, kad atskiriant civilinę atsakomybę už žalą aplinkai nuo civilinės atsakomybės už realią žalos grėsmę darytina išvada, jog pirmoji atsakomybė sietina su neigiamais padariniais aplinkai ir dėl to su jos atkūrimo priemonių taikymu susijusiomis išlaidomis, antroji – su prevencijos priemonių taikymo išlaidų atlyginimu.³¹⁵ Kasacinio teismo nuožiūra negali būti pritarta tokiai baudžiamojo įstatymo taikymo praktikai, kai asmens elgesys, esant išimtinai civiliniams, administraciniais ar drausminiams teisiniais santykiams, vertinamas kaip nusikalstamas.³¹⁶

Pažymėtina, kad už aplinkos apsaugos kartu ir aplinkos teršimo pažeidimus dažniausiai taikoma administracinė atsakomybė. Baudžiamojo kodekso 270 straipsnio 1 dalyje įtvirtintas pavojaus daugelio žmonių gyvybei ar sveikatai arba didelės žalos gyvūnijai, augmenijai ar kitų sunkių padarinių grėsmės požymis, kuris įstatymo leidėjo panaudotas tam, kad baudžiamoji atsakomybė už šias veikas būtų atribota nuo administracinės atsakomybės už panašius administracinius teisės pažeidimus. ANK 513 straipsnyje numatytas atliekų tvarkymo taisyklių reikalavimų nevykdymas, 53 straipsnyje – žemės gelmių, jų išteklių apsaugos ir naudojimo reikalavimų pažeidimas ir kituose straipsniuose, tad atribojimo įvertinimo kriterijai vis dar kelia neaiškumų.

314 Europos Parlamentas ir Taryba, 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32008L0099>.

315 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-465/2008*, 2008, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/84114812144283/3K-7-465/2008>.

316 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2013*, 2013, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/20657065059072/2K-324/2013>.

Taikant baudžiamąją atsakomybę teismas turi išsamiai motyvuoti bei pagrįsti, kodėl pritaikytina baudžiamoji, o ne administracinė atsakomybė.³¹⁷ Apeliacinės instancijos teismas apskritai nemotyavo, kodėl kaltinamajam už aplinkos apsaugos arba gamtos išteklių naudojimo taisyklių pažeidimą taikė baudžiamąją, o ne administracinę atsakomybę.³¹⁸

Analizuojant pažeidimų už EEJA tvarkymą nustatymą ir aplinkybes, pasitaiko tam tikrų sprendimų bylose, kai sankcijos išreiškiamos ne pinigine bauda, o tam tikrų teisių (analizuojamu atveju licencijos) atėmimu. Aplinkos apsaugos agentūra 2017-09-22 sprendimu panaikino asociacijos EEPA licencijų Nr. 001 ir Nr. 003, suteikiančių teisę organizuoti EEJA tvarkymą, galiojimą. Licencijų galiojimas panaikintas, nes asociacija per paskutinius dvejus metus buvo triskart įspėta dėl galimo licencijų galiojimo sustabdymo nustačius atliekų tvarkymo įstatyme numatytų reikalavimų pažeidimus. Vilniaus apygardos administracinio teismo 2017-09-27 nutartimi, asociacijos prašymu, pritaikytos reikalavimo užtikrinimo priemonės – laikinai sustabdytas agentūros sprendimas, kuriuo buvo panaikintas asociacijos licencijų Nr. 001 ir Nr. 003, suteikiančių teisę organizuoti elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymą, galiojimas.³¹⁹ Tokio priimto sprendimo nutarimas tik įrodo, jog EEJA tvarkymo organizavimo teisinis reguliavimas turi trūkumų, nes taikomos perteklines priemonės, tokios kaip licencijos atėmimas, kurios ne padeda tvarkytojams pasitaisyti, o tik sukuria papildomų sunkumų, kai veiklos nevykdymas paveiks finansinį ūkio subjekto stabilumą, pakenkiant įmonės veiklai rodikliams dėl priimtų ribojimų. Sistema turėtų mokyti, informuoti ir siekti padėti. Nagrinėjamoje Toskanos byloje dėl praeityje vykdytos pramoninės veiklos žemė patyrė didelę pramoninę taršą. Atsižvelgiant į tai, jog žemė buvo priskirta nacionalinės svarbos teritorijai, buvo sprendžiamas klausimas, kaip ją būtų galima reabilituoti.³²⁰ Remdamosi administraciniais aktais Italijos administracinės institucijos nurodė ieškovėms, kurios vėliau tapo įvairių žemės sklypų savininkėmis, imtis konkrečių „avarinės saugos“ priemonių šiai žemei reabilituoti. Vadovaudamosi tuo, kad jos nėra atsakingos už taršą bendrovės kreipėsi į apygardos teismą. Šis panaikino minėtas priemones motyvuodamas tuo, kad pagal nacionalinėje teisėje ir Europos Sąjungos teisėje įtvirtintą principą „teršėjas moka“ administracija negalėjo taikyti priemonių įmonėms, kurios nėra tiesiogiai atsakingos už sklype pastebėtą taršą.

Ši situacija rodo, kad nustačius aplinkybes įrodančias, jog veiklos vykdytojas

317 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2008*, 2008, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/90674205153377/2K-7-201/2008>.

318 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014*, 2014, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/752658710388/2K-96/2014>.

319 EEPA (Environmental Protection Agency), *Electrical and Electronic Equipment Waste Management Organization Licenses Revocation*, 2017, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=5b0e60d8-ac63-4804-b23b-ea9a289de76c>.

320 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, *Byla Nr. C-534/13*, 2015 m. kovo 12 d., žiūrėta 2018 m. spalio 15 d., <https://login.westlaw.co.uk/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad82d0800000163167817605bdef539&docguid=ICDEB4BF0823711E5A2D0F7A5B654FAD9&hitguid=IDC0B94506DB611E5A983811C676A581D&rank=4&spos=4&epos=4&td=39&crumb-action=append&context=2&resolvin=true>.

neprisidėjo prie taršos ar taršos pavojaus, tai vertinama kaip esminė sąlyga susijusi su priežastiniu veiklą vykdančio asmens veiklos ir žalos aplinkai ryšiu, taikant principą „teršėjas moka“, siekiant įgyvendinti bendrą atsakomybės taikymo mechanizmą. Jeigu negalima nustatyti priežastinio žalos aplinkai ir veiklą vykdančio asmens veiklos ryšio, situacija vertinama atsižvelgiant į teisės aktus taikytinus pagal nacionalinę teisę, drauge įvertinant ir tarptautinių teisės aktų taisykles.

Labai panaši padėtis su atsakomybės taikymo už EEJA reglamento ar direktyvų pažeidimus Lietuvoje. Teismo sprendimai grindžiami remiantis nacionaliniais teisės aktais, žinoma, vadovaujantis ir Europos Sąjungos teisės formuojama praktika nuo jos nenuklystant. Vienoje iš bylų nagrinėti pažeidimai dėl sukauptų atliekų – metalo laužo, plastiko, naudoti netinkamų automobilių padangų, eksploatuoti netinkamų transporto priemonių už žemės sklypo ribų – laikymo. Teritorija, kurioje kaupiamos atliekos buvo valstybinė žemė Šiaulių rajono savivaldybės administracijos teritorijoje. Pareiškėjas minėtas atliekas kaupė neturėdamas tokiai veiklai leidimo. Atsižvelgdamas į tai, teismas sprendė klausimą dėl atsakomybės už atliktą pažeidimą pritaikymo.³²¹

Teismas pažymėjo, kad vertinat tai, jog kaupdamas atliekas pareiškėjas jų nerūšiuoja pagal atliekų pobūdį ir rūšį, neužtikrina, kad kaupiamos atliekos nekeltų neigiamo poveikio visuomenei ir aplinkai, atliekos maišomos su kitomis atliekomis, saugomos nesilaikant atliekų tvarkymo taisyklėse numatytų terminų, paskirta pareigūno bauda yra tinkama sankcija už tokį pažeidimą. Pareiškėjo skundo argumentai, kad gamtos neužteršė, priešingai, ją švarino, o jo individuali veikla yra antrinių žaliavų surinkimas, nėra pakankami. Remiantis Lietuvos teisės aktais ir ANK, atsakomybė už atliekų surinkimą, vežimą ir apdorojimą, neturint teisės užsiimti tokia veikla, užtraukia atitinkamas baudas, kurios privalo būti atlygintos.³²² Nagrinėjamu atveju pažeidėjas pripažino, kad valstybinėje žemėje laiko medieną, metalą, padangas, plastiką, eksploatuoti netinkamus automobilius ir kitas atliekas, tačiau aiškino, jog užsiima individualia atliekų tvarkymo veikla ir gamtos neteršia, taip pat nurodant, kad dėl taršos leidimo išdavimo niekur nesikreipęs. Pagal Atliekų tvarkymo įstatymą atliekų surinkimo, vežimo ir apdorojimo veiklą gali vykdyti įmonės, įregistruotos į Atliekų tvarkytojų valstybės registrą, o įmonės, ketinančios atlikti atliekų apdorojimą, turi privalomai gauti leidimus.³²³ Iš bylos aplinkybių matyti, kad pareiškėjas tokio leidimo neturėjo, tad teismas patikrinęs byloje esančius įrodymus neturėjo pagrindo abejoti dėl administracinės atsakomybės patraukto asmens kaltės nustatymu, tad paliko sprendimą sumokėti skirtą baudą. Galima teigti, kad Lietuvos teismai griežtai laikosi teisės aktuose numatytų taisyklių visumos ir sprendimus priima remdamiesi jų nuostatomis. Visgi tuo nėra paneigiamas faktas, jog teisinis reguliavimas turėtų būti tobulinamas, suvienodinant

321 Šiaulių apygardos teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. II-48-951/2016*, 2016, žiūrėta 2019 m. gegužės 1 d., <https://eteismai.lt/byla/110870686033536/II-48-951/2016>.

322 Panevėžio apygardos teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-79-350/2016*, 2016, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/19363392515171/ATP-79-350/2016>.

323 Lietuvos Aukščiausiasis Teismas, *nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2AT-17-942/2016*, 2016, žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d., <https://eteismai.lt/byla/121036585720860/2AT-17-942/2016>.

sankcijų dydžius už tokius pat požymius numatančius pažeidimus. Administracinės atsakomybės taikymo už EEĮA tvarkymo pažeidimus teisinis reguliavimas turėtų būti nuolatos vertinamas, siekiant nustatyti tobulinimo poreikio aktualumą.

Remiantis Lietuvos EEĮA tvarkymo teisiniu reguliavimu ir teismų praktika galima teigti, kad už aplinkos apsaugos pažeidimus taikoma administracinė, civilinė arba baudžiamoji atsakomybė (pastaroji taikoma tik išimtinai krašutiniais atvejais). Tik įvertinus ekologinio aplinkos teršimo pažeidimo esmę, pavojingumo pobūdį ir laipsnį, padarytą veiką pagal objektyviųjų ir subjektyviųjų požymių turinį, jų pasireiškimą, pažeidimo intensyvumo mastą, turintį esminę reikšmę atribojant baudžiamąją ir administracinę atsakomybę už aplinkos apsaugos pažeidimus, vadovaujantis protingumo, proporcingumo, teisingumo ir kitų bendrųjų teisės principų nuostatomis, teršėjui gali būti taikomos tinkamai parinktos administracinės arba baudžiamosios, kartu ir materialinės (civilinės) atsakomybės priemonės.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, aiškindamas proporcingumo principo taikymą, yra nurodęs, kad „būtina rasti balansą tarp padaryto pažeidimo ir taikytos poveikio priemonės dydžio, todėl sprendžiant dėl proporcingumo principo taikymo, turi būti atsižvelgta į ūkio subjekto finansinę padėtį; nustatant mažesnę mokestį, turi būti siekiama, kad nebūtų visiškai išvengta atsakomybės arba ji nebūtų tiek lengva, kad nepadarytų poveikio pažeidimą padariusiam asmeniui bei padarytų atgrasantį poveikį kitiems asmenis, paliktas galioti mokesčio dydis būtų pakankamai svarus, tačiau nevaržytų asmens, nei būtina tikslams pasiekti“.³²⁴ Taigi, siekiant pagerinti teisinės atsakomybės už EEĮ atliekų tvarkymą veiksmingumą, įvertinus nustatytus administracinių nuobaudų taikymo skirtumus, rekomenduotina suvienodinti sankcijas už panašius požymius turinčius EEĮA tvarkymo taisyklių nusižengimus, patikslinant ir pačių straipsnių turinį. Atsižvelgiant į tai svarstytinas pasiūlymas atsakomybę numatyti ir sutelkti tik ANK nuostatuose, užtikrinant aiškumo, kolizijų išvengimo ir koncentruotumo principą. Siūlymas sutelkti atsakomybę ANK ir suvienodinti sankcijas nėra dirbtinis, o kyla iš teisės sistemos nuoseklumo, aiškumo ir efektyvumo reikalavimų. Formaliai gali atrodyti, kad ANK taikytinas fiziniams asmenims, o AAĮ - juridiniams asmenims, tačiau realybėje kolizija atsiranda ne tarp subjektų, o tarp normų turinio, kai reguliuojamos tos pačios veikos (EEĮA tvarkymo reikalavimų pažeidimai), bet skiriasi sankcijos ir atsakomybės apimtis, o tai jau sukuria nevienodą teisinį režimą už tapčius pažeidimus, kas suponuoja lygybės prieš išstatymą problemas sukūrimą. Analogiškos veikos turi būti vertinamos vienodai. Jei fizinis asmuo baudžiamas pagal ANK, juridinis – pagal AAĮ (su kitokiomis sankcijomis), atsiranda disproporcija, galimas lygiateisiškumo pažeidimas, kas prieštarauja konstituciniam principui, jog vienodos situacijos turi būti reguliuojamos vienodai. Teisinio aiškumo ir tikrumo principas turi būti užtikrintas, o kai atsakomybė išskaidyta, skirtingi teisės aktai reguliuoja tą pačią veiką, atsiranda interpretavimo neaiškumas bei praktikos nenuoseklumas.

Atsakomybės perkėlimas į ANK sukurtų centralizuotą sistemą, aiškias taisykles,

324 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. eA-298-556/2016*, 2016 m. kovo 9 d.

sumažintų normų dubliavimo bei kolizijų atsiradimo riziką, o sankcijų suvienodinimo svarba, užtikrintų proporcingumą bei vienodą teisės taikymą. Tačiau, atkreiptinas dėmesys į tai, jog siūlomas teisinis reguliavimas šiai dienai prieštarautų ANK bendrosioms nuostatomis, kuriose nėra numatomos juridinio asmens atsakomybės.

Norima pažymėti, kad pagal ES teisę aplinkosaugos srityje atsakomybė turi būti taikoma veiklos vykdytojams, kurie realiai daro poveikį aplinkai.³²⁵ Kadangi ekonominės sankcijos laikomos efektyviausia priemone juridinių asmenų elgesiui reguliuoti,³²⁶ tai rodo, kad piniginės sankcijos yra tinkamos ir proporcingos priemonės taikyti juridiniams asmenims, tad jų įtraukimas į ANK sistemą neprieštarautų kodekso logikai. Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo praktika patvirtina, kad teisės normos turi būti aiškinamos sistemiškai, siekiant užtikrinti jų veiksmingumą ir nuoseklumą³²⁷ „teisės aktuose nustatyti reikalavimai turi būti grindžiami bendro pobūdžio nuostatomis (teisės normomis ir principais), kurias įmanoma taikyti visiems numatytiems atitinkamų teisinių santykių subjektams; diferencijuotas teisinis reguliavimas turi būti grindžiamas tik atitinkamais teisės aktais reguliuojamų visuomeninių santykių subjektų padėties objektyviais skirtumais; kad teisinių santykių subjektai galėtų žinoti, ko iš jų reikalauja teisė, teisės normos turi būti nustatomos iš anksto, teisės aktai turi būti oficialiai skelbiami, jie turi būti vieši ir prieinami; įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytas teisinis reguliavimas turi būti aiškus, suprantamas, neprieštaringas, teisės aktų formuluotės turi būti tikslios, turi būti užtikrinami teisės sistemos nuoseklumas ir vidinė darna, teisės aktuose neturi būti nuostatų, vienu metu skirtingai reguliuojančių tuos pačius visuomeninius santykius“. Tai reiškia, kad ANK nuostatos negali būti aiškinamos izoliuotai nuo specialiųjų teisės normų ar reguliuojamos srities specifikos. Aplinkos apsaugos teisėje ypač svarbus išplėstinės gamintojo atsakomybės principas, kuris numato, kad atsakomybė turi būti taikoma gamintojams ir kitiems ūkio subjektams.³²⁸ Tokiu būdu užtikrinama, kad atsakomybė tenka tiems subjektams, kurie realiai daro poveikį aplinkai. Teisės doktrinoje taip pat pabrėžiama, kad efektyvus teisinis reguliavimas turi būti orientuotas į realius pažeidėjus ir užtikrinti teisės normų veiksmingumą.³²⁹ Atsižvelgiant į tai, juridinių asmenų įtraukimas į ANK neprieštarautų tei-

325 European Parliament and Council, *Directive 2008/98/EC on Waste (Waste Framework Directive)*, 2008, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32008L0098>; European Parliament and Council, *Directive 2012/19/EU on Waste Electrical and Electronic Equipment (WEEE)*, 2012, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:32012L0019>.

326 Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD), *Sanctions and Remedies in Environmental Enforcement* (Paris: OECD, 2007), <https://www.oecd.org/environment/outreach/38770462.pdf>.

327 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *nutarimas byloje Nr. Byla Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03, 2004 m. gruodžio 13 d.*, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>.

328 European Commission, *Extended Producer Responsibility*, https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/extended-producer-responsibility_en.

329 European Environment Agency, *Environmental Law and Policy*, 2016, <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-law-and-policy>; David M. Driesen. “Criminal Enforcement of Environmental Law in the European Union, edited by Michael Faure and Gunter Heine”, (2006): 321, 322, <https://doi.org/10.1007/s10784-006-9008-0>.

sės sistemos, net ją sustiprintų, todėl darytina išvada, kad siūlomas reguliavimas būtų sistemiškai pagrįstas, atitiktų ES aplinkos teisės principus ir užtikrintų efektyvesnę teisės normų taikymą. Apibendrinat galima daryti išvada, jog sankcijų suvienodinimas ir jas nurodančių požymių patikslinimas bei atsakomybės koncentravimas ANK, jei būtų priimtas sprendimas papildyti kodekso bendrosios dalies nuostatas su kuriomis šis siūlymas šiai dienai dar nekoreliuoja, laikytinas sistemiškai pagrįstu sprendimu, kuris užtikrintų atsakomybės taikymo nuoseklumą, teisinį aiškumą, proporcingumą, lygiateisiškumą ir efektyvesnę teisės normų įgyvendinimą.

Lietuvos teisėje atsakomybė už aplinkos apsaugą ir gamtos išteklių naudojimą reglamentuojančių teisės aktų pažeidimus taikoma ne tik fiziniams, bet ir juridiniams asmenims. AAĮ įstatymų leidėjas numato atsakomybės taikymą už EEĮ disponavimo ir tvarkymo srities pažeidimus juridiniam asmeniui. Priešingai nei AAĮ, ANK nuostatose nėra numatytos atsakomybės taikymo juridinio asmens atžvilgiu, atsakomybės taikymo subjektu nurodomas fizinis asmuo, arba juridinio asmens vadovas, ar kitas atsakingas asmuo. Pagal AAĮ bauda skiriama juridiniam asmeniui, siekiant užtikrinti aplinkosauginių pareigų tinkamą įvykdymą per atsakomybės taikymo neišvengiamumą, taip atgrasant nuo pažeidimų padarymo bei užtikrinant tinkamą taisyklių laikymąsi. Lietuvoje egzistuojanti praktika taikyti atsakomybę juridiniams bei fiziniams asmenims, savaime nepaneigia realios atsakomybės taikymo tikslingumo trūkumo būvimo, kai neidentifikuojamas tikrasis pažeidėjas, sankcijos skyrimo veiksmingumas bei paskirstymo logika tampa netiksliai panaudota. Atsakomybės taikymas juridiniam asmeniui nekvestionuojamas, tačiau vertinant pasiūlymą nurodyti juridinių asmenų atsakomybę ANK nuostatose, toks paralelinės atsakomybės taikymo galimybės integravimo prasme, galimas palikti svarstymui ateityje nusprendus keisti bendrąją šio kodekso dalį. Atsakomybės deformacija, kai nors teoriškai atsako juridinis asmuo ir fizinis asmuo, tačiau praktikoje dažnai atsakomybė nukreipiama į pavaldžius darbuotojus, o problema išlieka tapati, situacija nesikeičia, nes nurodyti asmenys neturi sprendimų priėmimo galios, finansinių ar organizacinių resursų savo dispozicijoje, kad pasitaisyti, tad atsakomybės taikymas tampa neefektyvia bei formalia forma, sukuriančia atsakomybės taikymo neišvengiamumo iliuziją. Efektyvi atsakomybė turi būti nukreipta į realiai pažeidimą padariusį subjektą, kuris gali pakeisti elgesį, o jei atsakomybė taikoma tik formaliai juridiniam asmeniui, ar paskirtiems būti atsakingais darbuotojams, ji nebeatlieka prevencinės funkcijos tikslų. Kaip pavyzdį galima panagrinėti ANK 332 straipsnio nuostatos turinį, nurodantį atsakomybės taikymą dėl „Vandens tiekimo ir nuotekų vamzdinių bei jų įrenginių ir vandens apskaitos mazgų ar jų dalių eksploatavimo pažeidimo“.³³⁰ Straipsnyje nurodoma, jog baudžiama už tyčinį vandens tiekimo ir nuotekų vamzdinių, ar vandens apskaitos mazgų sunaikinimą, sugadinimą, sugadintų vandens tiekimo ir nuotekų vamzdinių, ar vandens apskaitos mazgų eksploatavimą nepranešus vandens tiekimo ir (arba) nuotekų tvarkymo

330 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015 m. liepos 10 d., Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/ast>.

paslaugas teikiančiai įmonei, užtraukiant įspėjimą arba baudą asmenims ir baudą juridinių asmenų vadovams ar kitiems atsakingiems asmenims. Kaip matyti iš šio straipsnio turinio nurodytos nuobaudos skiriamos fiziniam asmeniui ar įmonės vadovui, aiškiai apibrėžiant atsakomybės taikymo ribas, sietinai su realaus pažeidėjo nustatymo tikslu. Tačiau, jei šioje situacijoje atsakomybė būtų numatoma ir kitame teisės akte, tarkim geriamojo vandens ir nuotekų tvarkymo įstatyme,³³¹ kuriame būtų numatyta juridinio asmens atsakomybė, nurodant skirti ženkliai didesnę baudą, nors pažeidimo požymių vertinimo atžvilgiu nustatyti kriterijai būtų tapatūs ar panašūs, ar tai nesukeltų abejonių dėl vieno ar kito įstatymo taikymo aiškumo, sankcijų lygiavertiškumo, proporcingumo bei nustatytos atsakomybės taikymo sąžiningumo subjektų atžvilgiu? Šiuo metu teisiniame reguliavime numatyti sprendimai administracinę atsakomybę įtvirtinti atskirai ANK ir specialiuosiuose įstatymuose, galimai kelia riziką ne tik kolizijų susiformavimo tikimybės, bet sukuria nenuoseklumą pačios administracinės atsakomybės sistemoje, kai nepagrįstai ir nelygiaverčiai apribojama juridinio asmens teisė prašyti įvertinti kaltės nustatymo aplinkybes sprendžiant dėl atsakomybės taikymo. Taigi, juridinių asmenų administracinę atsakomybę ir su ja susijusios aplinkybės administracinės atsakomybės atveju yra reglamentuota nesistemiškai. Nepaisant to, jog šiai dienai galiojančios ANK nuostatos nėra pritaikytos juridinių asmenų įtraukimui į ANK, manytina, jog efektyvus administracinės atsakomybės taikymo modelis grindžiamas jos koncentravimu viename teisės akte, aiškiai apibrėžiant atsakomybės subjektus ir sankcijas būtų tikslingas, tad siūlymo suvienodinti ir konsoliduoti atsakomybę viename teisės akte, taip išvengiant atsakomybės taikymo fragmentacijos bei galimų kolizijų susidarymo ateityje, rekomenduotinas svarstyti.

4.4. SEEĮA surinkimą skatinančių alternatyvių priemonių integravimas į SEEĮA tvarkymo sistemą

Atsižvelgiant į ankstesniuose skyriuose ištirtų duomenų, šaltinių, publikacijų bei teismų praktikos analizės rezultatus, galima teigti, kad būtent SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo vaidmuo yra esminis siekiant užtikrinti efektyvios atliekų tvarkymo sistemos realų įgyvendinimą. Teisinio reguliavimo dėka užtikrinamas fizinių asmenų ir organizacijų pasiryžimas laikytis įstatymų, kuriais siekiama apsaugoti žmonių sveikatą ir aplinką. Sankcijos pagrindinė atgrasomoji priemonė EEĮA tvarkymo taisyklių nesilaikymo prevencijai, tačiau ar tai padeda tinkamo visuomenės elgesio formavimui, – abejotina. Vienas iš pagrindinių tinkamo teisinio reguliavimo aspektų SEEĮA tvarkymo srityje yra taisyklių, draudžiančių šalinti SEEĮA sąvartynuose ar deginimo įmonėse, praktinis įgyvendinimas. Taisyklių inkorporavimo į teisinę sistemą tikslas – padėti užkirsti kelią toksinėms medžiagoms, kurios turi žalingą poveikį žmonių sveikatai ir aplinkai, patekti į aplinką. Taikant nustatytas finansines sankcijas už taisyklių nesilaikymą, dalinai kontroliuojamas tokių atliekų tvarkymo proceso standartų laikymasis, tačiau siekiant sumažinti

331 Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas. TAR, 2006 m. liepos 13 d. Nr. X-764, <https://www.e-tar.lt/portal/it/legalAct/TAR.0AE0464E0EDE/asr?csrt=4024047934016204069>.

aplinkos užteršimo riziką tokio mechanizmo ne visuomet pakanka.

Bendraja prasme teisinis teisingumas ir tinkamas jo vykdymas, pasitelkiant teisėkūros priemones, yra bene svarbiausias SEEJA tvarkymo vykdymo užtikrinimo mechanizmas, per baudžiamumą siekiantis formuoti atitinkamą visuomenės elgesį, susijusį su tinkamu tokių atliekų šalinimu ir tvarkymu, apsaugant mūsų aplinką. Baudžiamoji justicija dažnai laikoma būtina priemone įstatymams vykdyti ir socialinei tvarkai palaikyti. Tačiau ji kritikuojama dėl to, kad pirmenybė teikiama bausmei, o ne reabilitacijai ar švietimui, taip pat dėl to, kad neproporcingai veikia marginalizuotas bendruomenės ir ne visuomet gali užtikrinti tai, ko iš esmės yra siekiama. Viena iš tokio tradicinio požiūrio alternatyvų yra įgyvendinti prevencinius veiksmus ir formuoti naujas socialines paradigmas.

Alternatyva, kai dėmesys nuo bausmių perkeliamas į reabilitaciją ir atkūrimą, finansinį ar emocinį skatinimą, galima įgyvendinant atkuriamojo teisingumo praktiką, kai nusikaltėlis, auka ir bendruomenė kartu sprendžia nusikaltimo padarytos žalos klausimą ir ieško būdų, kaip atlyginti žalą. Įrodyta, kad šis metodas yra veiksmingas mažinant recidyvizmą ir skatinant išgydymą bei susitaikymą. Be to, vis labiau domimasi pozityviosios psichologijos sritimi ir pozityviojo nukrypimo koncepcija kaip alternatyviu požiūriu į baudžiamąjį teisingumą. Pozityvusis nukrypimas orientuotas į tai, kad būtina nustatyti teigiamą elgesį bendruomenėje ir jį skatinti, o ne vien į tai, kad šalinamas neigiamas elgesys. Tai galima padaryti taikant bendruomenės intervencines priemones, kai daugiausia dėmesio skiriama asmenų ir bendruomenių stiprybėms ir teigiamam elgesiui nustatyti bei sustiprinti, o ne trūkumams ir problemoms akcentuoti.

Svarbu pažymėti, kad prevenciniai veiksmai ir naujų socialinių paradigmų formavimas neturėtų būti laikomi tradicinės sankcijų pritaikymo praktikos pakaitalu, veikiau ją papildančiais metodais. Pagal baudžiamosios ir administracinės teisės teoriją bei reguliavimo logiką, esmė – ne „atsisakyti bausmių“, o protingai derinti skirtingus poveikio mechanizmus. Šiuo teiginiu, norima pasakyti, jog prevencinės ir skatinamosios priemonės neturėtų pakeisti sankcijų mechanizmų, nes pastarieji užtikrina teisės normų privalomumą ir atgrasomąjį poveikį. Tačiau šios priemonės gali veiksmingai papildyti sankcijų sistemą, skatindamos savanorišką teisės laikymąsi ir formuodamos ilgalaikius elgsenos pokyčius. Tokiu būdu sukuriamas mišrus reguliavimo modelis, kuriame derinamos represinės ir skatinamosios priemonės, užtikrinantis didesnę teisės efektyvumą. Skatinimo alternatyvos – tai paskatos, kurios skatina laikytis teisės be bausmių. Jos nėra sankcijų pakaitalas, nes be sankcijų teisė prarastų privalomumą, tačiau jos papildoma esamą bausmių sistemą, didindamos jos efektyvumą. Sėkmingam prevencinių veiksmų įgyvendinimui ir naujų socialinių paradigmų formavimui reikalingas visapusiškas ir įvairialypis požiūris, apimantis įvairių suinteresuotųjų šalių, pavyzdžiui, teisėsaugos institucijų, bendruomenės organizacijų ir valdžios institucijų, bendradarbiavimą.

Nors tradiciniai teisinės atsakomybės taikymo per sankcijas metodai turi savo vietą palaikant socialinę tvarką ir skatinant visuomenės saugumą, alternatyvūs metodai, tokie kaip prevenciniai veiksmai ir naujų socialinių paradigmų formavimas, gali atlikti ne mažiau svarbų vaidmenį šalinant pagrindines pažeidėjų ydingo elgsės priežastis bei skatinant teigiamus pokyčius visuomenėje.

SEEJA teisinio reguliavimo paskirtis – nustatyti bendruosius atliekų prevencijos ir tvarkymo reikalavimus, kad būtų išvengta atliekų neigiamo poveikio visuomenės sveikatai ir aplinkai. Nustatant sąlygas, kai medžiaga ar daiktas gali būti nelaikomi atliekomis, pasitelkiamas atliekų tvarkymo valstybinis reglamentavimas. Toks reguliavimas yra būtinas, siekiant įgyvendinti pagrindinius atliekų tvarkymo sistemų organizavimo ir planavimo principus, taip keliant reikalavimus atliekų turėtojams, importuotojams, gamintojams ir atliekų tvarkytojams, nustatant atliekų tvarkymo ekonomines ir finansines priemones bei EEĮ gamintojų, importuotojų, platintojų teises ir pareigas. Norint užtikrinti, kad nustatyti reikalavimai būtų vykdomi, pasitelkiamos bausmių pritaikymo, kurios kyla teisinės atsakomybės pagrindu, priemonės, kai nesilaikant nurodyto teisinio reguliavimo nuostatų taikomos atitinkamos finansinės sankcijos.

Paminėtina, kad XX a. JAV priimtas pagrindinis e. atliekų tvarkymą reglamentuojantis įstatymas – Išteklių išsaugojimo ir atkūrimo įstatymas (RCRA), kuriuo JAV sureguliuavo pavojingų atliekų, įskaitant EEJA, šalinimą.³³² Aplinkos apsaugos agentūra atsakinga už RCRA vykdymą išleido atitinkamas taisykles, kuriose nustatyti e. atliekų tvarkymo standartai ir teisinis tokių atliekų tvarkymo reguliavimo pagrindas. JAV taip pat inicijavo keletą savanoriškų pramonės programų, pavyzdžiui, „e-Stewards“ iniciatyva ir atsakingo perdirbimo praktikos standartas, kuriose nustatyti atsakingo EEJA tvarkymo standartai. Jungtinėse Valstijose bylų, susijusių su EEJA tvarkymu, nėra daug. Dauguma ginčų kyla dėl kaltinimų bendrovėms ir įmonėms, netinkamai tvarkančioms EEJA, tiksliau sakant, neteisėtai išmetančioms tokias atliekas. Kadangi daugiausia nagrinėjami EEĮ atliekų eksporto į besivystančias šalis neturint tinkamo leidimo ar netinkamu apdorojimu siekiant išgauti pavojingas medžiagas atvejai, galima teigti, kad aiškus atliekų sampratos identifikavimas ir teisinis suregulavimas užkerta kelią neaiškumams dėl atliekų priskyrimo tam tikroms atliekų rūšims ir turi reikšmės jų tinkamam tvarkymui, įgyvendinant nustatytose taisyklėse įformintų reikalavimų įvykdymo užtikrinimą per taikytinas teisinės atsakomybės priemones.

Verta pažymėti, kad SEEJA tvarkymas apima ne tik teisinio reguliavimo aspektus, bet ir ekonomines, socialines, aplinkosaugines sritis. Atsakomybė dėl tinkamo SEEJA tvarkymo užtikrinimo dalijasi ne tik gamintojai, platintojai ir vartotojai, bet ir skirtingos valdžios institucijos. Tikėtina, kad teisminės bylos, susijusios su e. atliekų tvarkymu, ir toliau apims įvairius teisinius klausimus, nesiribos tik EEJA sąvokos taikymo išaiškinimu, bet ir bus praplečiamos galimos taikyti atsakomybės už veiksmus ar neveikimą ribos. Aplinkos apsaugos agentūra (EPA) ir Valstijų aplinkos apsaugos agentūros yra įgyvendinusios daug vykdymo užtikrinimo priemonių įmonėms kurios pažeidė su elektroninių atliekų tvarkymu susijusius įstatymus ir taisykles. Vienas iš pavyzdžių – 2018 m. EPA paskelbtas susitarimas su elektronikos gamintoju „LG Electronics USA, Inc.“, pažeidusiu federalines taisykles dėl elektronikos atliekų eksporto. Pagal šį susitarimą, bendrovė sutiko sumokėti sutartą baudą ir įgyvendinti atitikties programą, kad

332 United States Environmental Protection Agency, *National Biennial RCRA Hazardous Waste Report (Based on 1989 Data)* (1993), žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.regulations.gov/document/USTR-2018-0001-0037>.

ateityje būtų užkirstas kelias tolimesniems pažeidimams.³³³ Įmonėms, pažeidusioms elektroninių atliekų tvarkymo įstatymus ir taisykles, JAV taiko ir kitas vykdymo užtikrinimo priemones. Svarbu pažymėti, kad e. atliekų tvarkymas yra kompleksinis klausimas, apimantis įvairius sektorius, sferas, disciplinas ir lygmenis, todėl tikėtina, kad vykdymo užtikrinimo veiksmai, susiję su SEEJA tvarkymu, apims platesnius teisinius klausimus, neapsiribos vien konkrečia įmone, byla ar pažeidimu, nes tai turi esminę reikšmę ne tik šalių ekonomikai, teisėkūrai, aplinkosaugai, bet ir visuomenės sveikatos apsaugai.

Jungtinėje Karalystėje EEJA tvarkymą reglamentuoja įvairūs nacionaliniai ir tarptautiniai įstatymai ir taisyklės, kuriomis įgyvendinama ES EEJA direktyva. Šioje valstybėje galioja įpareigojimų dėl gamintojo atsakomybės (pakuočių atliekos) nuostatai, pagal kuriuos atliekų gamintojas yra atsakingas už atliekų tvarkymo išlaidas. Svarbu pažymėti, kad dėl EEJA tvarkymo Jungtinės Karalystės vyriausybė rengia EEJA tvarkymo strategiją ir yra nustatiusi plataus užmojo perdirbimo tikslus, o tai turi tiesioginę įtaką ir SEEJA tvarkymo sričiai. Daugumos valstybių teisės dokumentuose numatyta, kad gamintojai turi padengti finansines išlaidas, susijusias su tam tikros dalies jų gaminių ir (arba) pakuočių atliekų surinkimu, apdorojimu, perdirbimu ir (arba) panaudojimu, kad būtų laikomasi teisinių tikslų ir minimalių standartų. „Kalbant apie EEJA, taikomas 95 proc. pakartotinio naudojimo, perdirbimo ir panaudojimo reikalavimas. Nuo 2019 m. EEJA surinkimo norma yra 65 proc. Šį tikslą galima pasiekti įvairiais būdais, dažniausiai reguliuojant administracinius procesus, gamintojų registravimą, atitikties schemų patvirtinimą ir leidimų perdirbimo įrenginiams išdavimą. Esame įsipareigoję 2021–2024 m. peržiūrėti visus tris režimus.“³³⁴ Baltijos šalyse (Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje), kuriose sprendžiami specialūs EEJA tvarkymo klausimai, tokių atliekų tvarkymą reglamentuoja nacionaliniai ir tarptautiniai teisės aktai, ratifikuojant ES direktyvas ir reglamentus, kad būtų įgyvendinti ES nustatyti tikslai. Baltijos šalys yra Europos Sąjungos valstybės narės, todėl jos turi įgyvendinti ES EEJA tvarkymo taisyklėse nustatytus reikalavimus, įskaitant EEJ atliekų direktyvą ir RoHS direktyvą (kuri apima ir SEEJA tvarkymo teisinį reguliavimą), kuria ribojamas tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimas elektroninėje ir elektros įrangoje. Svarbu pažymėti, kad Baltijos šalys siekia įgyvendinti ES reglamentus dėl e. atliekų tvarkymo ir yra išsikėlusios savo tikslus didinti EEJA perdirbimą ir mažinti jų poveikį aplinkai, o tai analogiškai taikytina ir smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekoms.

Skandinavijos šalyse (Danijoje, Švedijoje, Norvegijoje ir Suomijoje), kurios išskirtinai rūpinasi e. atliekų tvarkymu, EEJA teisinis reguliavimas suformuotas įvairių nacionalinių ir tarptautinių įstatymų ir reglamentų pagrindu, tad teisinė sistema panaši į

333 United States Environmental Protection Agency ir LG Electronics USA, Inc., *Memorandum of Understanding Between the United States Environmental Protection Agency and LG Electronics USA, Inc.*, https://www3.epa.gov/region02/greenteam/pdf/LG_GreenMOU.pdf.

334 Department for Environment, Food & Rural Affairs (Defra), *Waste Management Plan for England* (London: Residual Waste Policy Team, January 2021), https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/955897/waste-management-plan-for-england-2021.pdf.

ES leidžiamus teisės aktus ir jų įgyvendinimo pobūdį, kuris atitinkamai priskirtinas ir SEEJA tvarkymo teisinam reglamentavimui. Svarbu paminėti, kad Skandinavijos šalys garsėja savo įsipareigojimu rūpintis aplinka ir yra nustačiusios plataus užmojo EEJA perdirbimo ir jų poveikio aplinkai mažinimo tikslus. Jos taip pat turi pažangią atliekų tvarkymo sistemą, kuri apima gamintojo, vietos valdžios institucijų ir galutinių vartotojų atsakomybę.

Kinijoje ir kitose Azijos šalyse EEJA tvarkymo klausimai sprendžiami reguliuojant atliekų tvarkymą įvairių nacionalinių įstatymų ir nustatytų taisyklių įgyvendinimo pagrindu. Kinijoje EEJA tvarkymą reglamentuoja Žiedinės ekonomikos skatinimo įstatymas, kuriuo siekiama skatinti išteklių perdirbimą ir atliekų mažinimą, ir Elektroninių informacinių produktų keliamos taršos prevencijos ir kontrolės valdymo metodai,³³⁵ reguliuojantys EEJA surinkimą ir šalinimą.³³⁶ Nors Kinija deda pastangas spręsti EEJA tvarkymo problemą, tačiau, kaip ir Afrikoje, taisyklės ir jų vykdymas vis dar turi tam tikrų trūkumų, palyginti su ES taisyklėmis, o tai apima problemas, susijusias ir su SEEJA tvarkymu. Kitose Azijos šalyse, tokiose kaip Japonija, Pietų Korėja ir Taivanas, EEJA tvarkymas taip pat reglamentuojamas nacionaliniais įstatymais ir kitais teisės aktais, remiantis jais sureguliuotos EEJA surinkimo ir tvarkymo sistemos. Kai kuriose Azijos šalyse dėl tinkamo reglamentavimo, infrastruktūros ir vykdymo užtikrinimo trūkumo EEJA neteisėtai išverčiamos, deginamos atvirai ir kitaip netinkamai šalinamos, todėl kyla aplinkosaugos ir visuomenės sveikatos problemų.³³⁷ Gamintojai įpareigojami finansuoti EEJA surinkimą ir tvarkymą savo sąskaita. Tai kelia įvairių diskusijų, ar toks sprendimas visa apimtimi įgyvendina principo „teršėjas moka“ esmę, nes SEEJA susidarymo atžvilgiu ne tik gamintojai ir platintojai, bet ir patys tokių atliekų tiesioginiai kūrėjai (vartotojai) turi prisiimti atsakomybę už tokių atliekų surinkimą ir tinkamą šalinimą.

Vokietijoje taikoma pažangesnė atliekų tvarkymo sistema, apimanti gamintojo, vietos valdžios institucijų ir galutinių vartotojų atsakomybę. Ji įgyvendino plačias perdirbimo programas ir nustatė plačius EEJA perdirbimo tikslus, kurie yra vieni iš prioritetinių prevencijos kryptių atliekų tvarkymo sistemoje.

Lietuva, kaip ir kitos Europos Sąjungos valstybės narės, privalo laikytis ES teisės aktu, susijusių su EEJA tvarkymu, įskaitant Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyvą. Kiekviena šalis turi savo specifines taisykles ir nuostatus, kaip laikytis ES EEJA tvarkymo reglamentų, taip pat privalo atsižvelgti į šiemis reglamentams įgyvendinti turimus išteklius ir infrastruktūros lygį. Lietuvos aplinkos ministerija, atsakinga už ES e. atliekų tvarkymo reglamentų įgyvendinimą, yra užsibrėžusi tikslą iki 2035 m. perdirbti 85 proc. visų EEJA. Tai kelia dvejonių, vertinant išteklius, turimą infrastruktūrą ir prioritetus. Tad tobulinti ir efektyvinti SEEJA teisinį reguliavimą būtų vienas iš

335 Y. Zengwei ir kt., „The Circular Economy: A New Development Strategy in China“, Journal of Industrial Ecology, 10 (1–2), 4–8, (2006): 4, 5, <https://doi.org/10.1162/108819806775545321> Digital Object Identifier (DOI).

336 Joines, *supra* note, 297.

337 *Ibid.*

įrankių už EEĮA surinkimą ir tvarkymą atsakingoms vietos valdžios institucijoms ir privačioms įmonėms, kad užsibrėžti tikslai būtų pasiekti.

Paminėtina, kad statistiniai duomenys, susiję su EEĮA tvarkymu Lietuvoje, sparčiai kinta, tad turi būti nuolatos atnaujinami. Lietuva, kaip Europos Sąjungos valstybė narė, privalo laikytis ES teisės aktų, reglamentuojančių e. atliekų tvarkymą, įskaitant EEĮA direktyvą, kuri yra ratifikuota, siekiant nustatytų Bendrijos tikslų. Tačiau remiantis anksčiau paminėtais ES statistiniais duomenimis, kaip tvarkomos e. atliekos, matyti, kad Lietuva, nors ir daranti pažangą, vis dar atsilieka nuo tokių valstybių kaip Vokietija, Norvegija, Švedija. Duomenys rodo, kad per pastaruosius kelerius metus šalyje didėjo EEĮA (taip pat ir SEEĮA) surinkimo ir perdirbimo lygis. Vis dėlto duomenys taip pat rodo, kad dar yra kur tobulėti, kad EEĮA direktyvoje nustatyti tikslai būtų pasiekti visa apimtimi.

Tinkamas EEĮA tvarkymas yra labai svarbus teisėkūros elementas, nes padeda spręsti neigiamo netinkamo šalinimo poveikio aplinkai ir sveikatai problemą. Siekiant išryškinti tinkamo e. atliekų tvarkymo svarbą, pasitelkiamas dedukcijos ir indukcinės analizės metodas, taikomas nagrinėjant iškeltus ginamuosius teiginius. Dedukcinė analizė pradedama nuo bendrojo teiginio apie EEĮA sąvokos teisinio reguliavimo prasme problemišumą. Ši analizė taikoma konkrečioms ESTT bylose analizuojamiems atvejams išgryninti, siekiant išsiaiškinti, ar teiginys pasitvirtina. Šiuo atveju bendrasis teiginys yra toks, kad netinkamai tvarkomos e. atliekos kelia didelę grėsmę aplinkai ir žmonių sveikatai, o jų sąvokos ir sampratos teisiniame reguliavime konkretumas turi esminę reikšmę įgyvendinant teisės normose nurodytus tikslus.

Apibendrinant galima teigti, kad ES turi išsamią ir veiksmingą EEĮA tvarkymo teisinę sistemą (apima ir SEEĮA tvarkymą), formuojamą teisinio reguliavimo pagrindu, grįstą siekiamais aplinkosauginiais bei klimato kaitos suregulavimo tikslais. Tačiau kai kuriose ES valstybėse narėse, tokiose kaip Vokietija, e. atliekų tvarkymo sistema yra gerokai pažangesnė nei Baltijos šalyse. O tai, holistiniu požiūriu žiūrint, visumos prasme vertinama kaip šalintinas trūkumas. Tokios šalys kaip Japonija, Pietų Korėja ir Taivanas, nors ir vysto pažangias SEEĮA ir EEĮA surinkimo ir tvarkymo sistemas, tačiau teisinio reguliavimo požiūriu skiriasi nuo ES formuojamos teisinio reguliavimo unifikuotos praktikos. Tai tik patvirtina tinkamo teisinio reguliavimo svarbą. Tiek ES, tiek JAV, tiek Azijos valstybėse galioja e. atliekų tvarkymą reglamentuojantys teisės aktai, tačiau ES teisės aktai yra išsamesni ir efektyviau įgyvendinami, tad ir kitos šalys dažnu atveju adaptuoja savo teisinio reguliavimo turinį, remdamosi ES patvirtintais teisės aktais.

Pagal EEĮA direktyvą, gamintojai yra atsakingi už e. atliekų surinkimo ir tvarkymo finansavimą, o JAV už EEĮA tvarkymą daugiausia atsakingos valstijos ir vietos valdžios institucijos. ES SEEĮA tvarkymą pirmiausia reglamentuoja Elektros ir elektroninės įrangos atliekų direktyva. Joje kalbama apie atliekų surinkimą, apdorojimą ir šalinimą, taip pat nurodoma, kad valstybės narės turi sukurti elektroninių atliekų surinkimo ir apdorojimo sistemas ir nustatyti EEĮA perdirbimo ir panaudojimo tikslus. Vis dėlto klausimai dėl dalies atsakomybės ir įpareigojimų perkėlimo naštos patiems vartotojams, prisidedantiems prie tokių atliekų kiekio didėjimo, lieka aktualūs teisinio reguliavimo prasme.

Remiantis LR aplinkos apsaugos įstatymu, atsakomybė už EEĮA (apimant ir SEEĮA) pažeidimus taikytina pinigine išraiška.³³⁸ Pagal AAĮ 94 straipsnį, juridinių asmenų atsakomybė už EEĮ tiekimo Lietuvos Respublikos vidaus rinkai apskaitos vykdymo, šių gaminių tiekimo LR vidaus rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitos ir mokesčio už aplinkos teršimą apmokestinamųjų gaminių atliekomis deklaracijos teikimo reikalavimų nevykdymą bei tiekimo apskaitos vykdymas, nesilaikant teisės aktuose nustatytų reikalavimų po to, kai juridinis asmuo apie pažeidimą buvo įspėtas raštu, užtraukia finansinę baudą. Įstatyme nurodoma, kad akivaizdžiai neteisingų ar suklustotų duomenų gaminių EEĮ apskaitos dokumentuose pateikimas taip pat baudžiamas, kaip ir EEĮ tiekimo apskaitos nevykdymas.³³⁹

Remiantis AAĮ 95 str., juridiniams asmenims atsakomybė kyla už EEĮ tiekimą ne-užsiregistravus to teisės aktų nustatyta tvarka, o AAĮ 96 straipsnis nurodo atsakomybę už EEĮ, kurios gamintojas ar importuotojas nėra užsiregistravęs Atliekų tvarkymo įstatymo nustatyta tvarka. Įstatyme numatytos baudos už atsisakymą priimti EEĮA, už nepaženklintos EEĮ tiekimą, už visuomenės neinformavimą gaminių ir (ar) gaminių atliekų tvarkymo klausimais nustatytos pareigos šviesti ir (ar) informuoti visuomenę gaminių atliekų tvarkymo klausimais nustatyta tvarka nevykdymą arba netinkamą vykdymą.

Nagrinėjamu atveju būtina akcentuoti, kad AAĮ nėra vienintelis teisės aktas, nurodantis, kokia atsakomybė, t. y. finansinė bauda, taikoma už nurodytų reikalavimų EEĮA tvarkymo taisyklių nevykdymą ar netinkamą vykdymą. Baudos už netinkamą EEĮA tvarkymą gali būti taikytinos ir pagal ANK nuostatas atsakingiems fiziniams asmenims. Jame atsakomybė taikytinų sankcijų dydžiai už panašius pažeidimus ir atitinkamus pažeidimo požymius skiriasi. Lyginamoji sankcijų taikymo analizė identifikavo tam tikrų nuostatų, nurodančių baudas EEĮ ir EEĮA tvarkymo reikalavimų laikymosi pažeidimo atvejais, galimas kolizijas, kurios nagrinėjamos kitame skyriuje.

Socialinės elgsenos ir paradigmų formavimasis per atsakomybės taikymo neišvengiamumą atlieka svarbų atgrasomąjį vaidmenį. Į tai turi būti atsižvelgta tobulinant EEĮA tvarkymo sistemą. Esmė yra tame, kad teisės priemonės (baudos ir paskatos) gali ne tik reguliuoti elgesį, bet ir ilgainiui pakeisti žmonių įpročius bei vertybes, todėl tvarus elgesys tampa savaime suprantama norma visuomenėje. “Bendrasis pasąmoninio mąstymo lygmens pokytis” - reiškia, kad žmonės automatiškai pradeda elgtis tvariau, net nesusimąstydami, keičiasi įpročiai, vertybės ir suvokimas. savaime suprantama tampa paskata rūšiuoti atliekas, taisyti, o ne išmesti, nepirkti nereikalingų daiktų ir pan. Kitaip tariant, tvarus elgesys tampa įpročiu ir norma, o ne sąmoningu pasirinkimu kiekvieną kartą.

Kaip tai susiję su teisine sistema? Teiginys sako, kad tokį pokytį galima „išjudinti“ per teisę, t. y. atsakomybės taikymo priemonės (baudos, mokesčiai), mokestis už taršą, baudos už netinkamą atliekų tvarkymą. Žmogus pradžioje keičia elgesį dėl baimės, ar finansinės naštos, kas ilgainiui tampa įpročiu. Skatinimo priemonės (paskatos), kaip

338 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas, *supra note*, 303.

339 *Ibid*, 121.

pavyzdys užstato sistema (gražini butelį – gauni pinigus, gražini SEEIA – atgauni pinigus), subsidijos taisymui ar perdirbimui, lengvatos tvariams produktams, ko pasėkoje žmogus pradeda elgtis tvariai, nes tai naudinga. Kaip vyksta pats pokytis? Iš pradžių – elgesys keičiamas dėl taisyklių (baudos ar paskatos), vėliau – tai tampa įprasta praktika. Galiausiai susiformuoja nauja norma visuomenėje. Puikus pavyzdys – anksčiau niekas nerūšiavo, o dabar tai laikoma savaime suprantamu dalyku. Ką tai reiškia SEEIA tvarkymo kontekste? Žmonės ne tik privalo tinkamai tvarkyti e. atliekas, bet įtraukus į sistema tam tikras paskatas, didinant sąmoningumą, pradedama mažiau SEEI keisti, renkamasi taisyti, sąmoningai neatsikrato tokių atliekų. Sistema veikia ne tik per taisykles, bet ir per mentaliteto keitimą. Vienas iš svarbių socialinės elgsenos ir paradigmos formavimo aspektų SEEIA tvarkymo kontekste yra atitikties ir bendradarbiavimo kultūros ugdymas. To galima pasiekti didinant visuomenės informuotumą ir švietimą, nurodant kokia yra tinkamo e. atliekų tvarkymo svarba ir kokių pasekmių galima sulaukti nesilaikant taisyklių. Švietėjiškos kampanijos gali padėti informuoti visuomenę apie neteisėto atliekų išmetimo pavojus ir SEEIA perdirbimo reikšmę.

Kitas svarbus prevencijos efektyvumą veikiantis aspektas – asmeninės atsakomybės ir pilietinės pareigos jausmo ugdymas. To galima pasiekti pabrėžiant galimų pavojų, susijusių su netinkamu SEEIA tvarkymu keliamą poveikį sveikatai ir aplinkai. Prevencinės akcijos gali būti orientuotos į asmenų ir organizacijų skatinimą prisiimti atsakomybę už EEIA netinkamo šalinimo poveikį aplinkai, taip skatinant tinkamai jas tvarkyti.

Apibendrinant galima teigti, kad socialinės elgsenos ir paradigmos formavimas per atsakomybės taikymo neišvengiamumą yra svarus SEEIA tvarkymo sistemos tobulinimo komponentas. Lietuvoje taikant administracinę atsakomybę už EEIA tvarkymo pažeidimus gali būti skiriama piniginė bausmė, tačiau verta atkreipti dėmesį, jog Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme ir Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatyme nustatyti nuobaudų dydžiai už panašius pažeidimus išsiskiria, vertinant pažeidimo apimtį. Prevencinių veiksmų ir finansinio skatinimo alternatyvos įgyvendinimas neturėtų būti laikomas bausmių prerogatyvos pakaitalu, o veikiau ją papildančiais metodais. Skatinant atitikties ir bendradarbiavimo kultūrą, asmeninės atsakomybės jausmą, integruojant atitinkamas taisykles bei sprendimus į teisinio reguliavimo sistemą, inicijuojamas naujos elgsenos ir paradigmos formavimosi procesas, užtikrinantis tinkamą ir efektyvą SEEIA tvarkymo įgyvendinimą.

5. SEEJA TVARKYMO TEISINIO REGULIAVIMO TOBULINIMAS

Šiame skyriuje nagrinėjama technologijų ir socialinių veiksmų įtaka SEEJA augimo problematikai suvaldyti ir teisinio reguliavimo sistemos efektyvumui užtikrinti. Analizuojamas unifikuotos atsakomybės už smulkiųjų EEJA tvarkymo pažeidimus taikymo praktinis poveikis teisinio reguliavimo efektyvumui, paraleliai vertinant užstato sistemos teisinio reguliavimo pritaikymo perspektyvos integravimo galimybes kaip alternatyvos baudų prerogatyvos pasirinkimui. Vertinant loginį ryšį tarp skyrių, darbo dalis „SEEJA tvarkymo tinkamo teisinio reguliavimo svarba didėjančiam jų kiekiui suvaldyti“ apima ne tik bendruosius principus, bet ir konkrečius reguliavimo efektyvumo instrumentus. Didėjantis SEEJA kiekis patvirtina efektyvesnio teisinio reguliavimo poreikį. Efektyvus SEEJA tvarkymo teisinis reguliavimas reikalauja aiškios ir nuoseklios unifikuotos atsakomybės taikymo sistemos. Atsakomybės unifikavimas yra ne atskira tema, o reguliavimo efektyvumo dalis. Metodologiškai atsakomybė šiame skyriuje analizuojama ne savaime, o kaip reguliavimo efektyvumą skatinantis veiksnys, nagrinėjant ne kas ir kaip baudžiamas, o kaip atsakomybės struktūra apskritai veikia visą sistemą.

Vienas iš esminių gana sudėtingo SEEJA tvarkymo tinkamo teisinio reguliavimo aspektų yra aiškių ir konkrečių įstatymų bei taisyklių, susijusių su smulkiųjų EEJA tvarkymu, parengimas ir įgyvendinimas. Teisės aktuose įtvirtintų nuostatų laikymasis turėtų būti užtikrintas sankcijų taikymo už įstatymo nesilaikymą pasekmėmis. Nustatytos baudos ar laisvės atėmimo bausmės yra laikomos tinkamos pažeidimų prevencijos atgrasymo priemonėmis, padedančiomis skatinti tinkamą visuomenės elgesį, susijusį su tinkamu SEEJA tvarkymu.

Be teisinio reguliavimo priemonių, pasitelkiami ir kiti būdai galintys padėti kontroliuoti kintantį atliekų srautą bei įgyvendinti prevencijos priemones. Palankus skatinimas visuomenės narius domėtis, kaip privalomai tinkamai tvarkyti smulkiąsias EEJA. Galimas švietimo programų parengimas, bendruomenių intervencinių priemonių, kuriomis siekiama didinti žinias apie SEEJA tvarkymo svarbą ir galimas taisyklių nesilaikymo pasekmes, inicijavimas. Tokie sprendimai, kaip patikrinimo ir audito vykdymo sistemos sukūrimas, siekiant užtikrinti, kad būtų laikomasi SEEJA tvarkymo taisyklių, pasitelkiant inspektorius arba trečiųjų šalių auditorius, siekiant nustatyti taisyklių laikymosi tinkamai tvarkant SEEJ atliekas. Aiškūs įstatymai ir taisyklės, patikrinimo ir audito sistema, tinkamas vykdymas bei taikomos nuobaudos gali padėti užtikrinti reikalavimų laikymąsi ir paskatinti tinkamo visuomenės elgesio formavimą, siekiant sukontroliuoti kintantį ir vis augantį SEEJA kiekį.

5.1. Technologinių ir socialinių veiksmų įtaka SEEJA tvarkymo optimizavime

Analizuojant technologijų ir socialinių veiksmų poveikį SEEJA augimui, galima teigti, kad vienas iš pagrindinių SEEJA augimo veiksmų yra spartus technologinių naujovių diegimas ir vartotojiškumo įpročių visuomenėje įsivyravimas. Naujos ir

patobulintos elektroninės įrangos, tokios kaip išmanieji telefonai, nešiojamieji kompiuteriai, namų prietaisų gamyba ir platinimas ne tik prisidėjo prie vartotojiškumo kultūros, kurios pagrindas – žmonių įprotis kuo dažniau keisti savo elektroninius prietaisus vis naujesniais modeliais – klestėjimo, bet ir toliau ją nuosekliai palaiko. Dėl tokios vartojimą skatinančios sistemos vyravimo pasaulyje ir toliau auga SEEJA kiekis. Jungtinių Tautų universiteto atliktame tyrime apskaičiuota, kad 2019–2030 m. pasaulyje susidarantių elektroninių atliekų kiekis padidės 21 proc. ir 2030 m. sieks 74 mln. metrinių tonų.³⁴⁰

Svarbus veiksnys prisidedantis prie EEJA augimo yra vartotojų elgsena. Socialiniai veiksniai, tokie kaip reklamos įtaka, noras neatsilikti nuo naujausių tendencijų ir menkos žinios apie EEJA netinkamo tvarkymo poveikį aplinkai, prisideda prie to, kad be paliovos perkama elektros ir elektroninė įranga, o vėliau ji neatsakingai išmetama, tampant nebereikalinga (t. y. kai tampa e. atliekomis), net ir tada, kai ją dar galima eksploatuoti, taip kenkiant visai aplinkosaugos sistemai. Šią problemą būtina kuo efektyviau išspręsti, ypač išsivysčiusiose šalyse, kuriose pajamos veikiančios gamybą ir platinimą yra labai didelės. SEEJA augimą skatina ir tai, kad daugelyje šalių trūksta tinkamų taisyklių ir infrastruktūros, kaip SEEJA tvarkyti ir kaip patobulinti teisinį reguliavimą. Besivystančiose šalyse gali trūkti oficialių surinkimo sistemų ir perdirbimo įrenginių, todėl EEJ atliekos gali būti neoficialiai šalinamos sąvartynuose ir deginamos atvirame lauke, o tai gali turėti didelį poveikį aplinkai ir sveikatai.

Sukurti duomenų bazę yra vienas iš etapų, siekiant skaidrumo, susijusio su gaminiuose esančiomis susirūpinimą keliančiomis cheminėmis medžiagomis. Ši informacija naudinga vartotojams, atliekų tvarkytojams ir politikos formuotojams, ji gali užtikrinti saugius ir švarius gaminius bei antrines medžiagas, visiškai atitinkančias ES atliekų teisės aktuose nustatytus pakartotinio naudojimo ir perdirbimo prioritetus. Visos įmonės tiekiančios ES rinkai gaminius, kurių sudėtyje yra labai didelį susirūpinimą keliančių cheminių medžiagų, turi apie jas pranešti duomenų bazei. Siekdamą padėti bendrovėms vykdyti šią pareigą, ECHA parengė keletą rekomendacinių dokumentų ir priemonių.³⁴¹ Įmonės tiekiančios gaminius, kurių sudėtyje yra cheminių medžiagų keliančių pavojų (labai didelį susirūpinimą keliančios cheminės medžiagos – SVHC), įtrauktų į REACH Kandidatinį sąrašą, turi apie jas pranešti ECHA. Šis reikalavimas susijęs su ES rinkoje esančiais gaminiais, kuriuose SVHC sudaro daugiau kaip 0,1 proc. SVHC masės. Ši prievolė įsigaliojo 2021 m. sausio 5 dieną (2018 m. ES pagrindų direktyvos dėl atliekų pagrindu)³⁴², kuri papildyta naujai įtraukta chemine medžiaga, naudojama dažuose ir dangose, rašaluose ir spausdintuvų dažomuosiuose milteliuose, dengimo produktuose, plastifikatoriuose, plaušienos bei popieriaus gamyboje,

340 United Nations University (UNU), *supra note*, 275; Ministry of Environment of the Republic of Lithuania, *supra note*, 275.

341 Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, *Papildytas Kandidatinis labai didelį susirūpinimą keliančių cheminių medžiagų sąrašas*, 2023, <https://aad.lrv.lt/lt/naujienos/papildytas-kandidatinis-labai-dideli-susirupinima-kelianciu-cheminiu-medziagu-sarasas>.

342 European Chemicals Agency, *Guidance and Support Documents*, European Chemicals Agency, Telakkatu 6, P.O. Box 400, FI-00121 Helsinki, Finland, 2022, <https://echa.europa.eu/lt/support/guidance>.

REACH reglamente numatyta, kad kai gaminyje yra daugiau nei 0,1 proc. į Kandidatinį sąrašą įtrauktos medžiagos, gaminio tiekėjas turi suteikti gaminio gavėjams ir vartotojams pakankamai informacijos, kad tokį gaminį būtų galima saugiai naudoti. Vartotojas turi teisę prašyti pateikti informaciją, ar planuojamame įsigyti gaminyje nėra medžiagų iš kandidatinio sąrašo. Gaminio tiekėjas vartotojui šią informaciją turi pateikti nemokamai per 45 dienas nuo prašymo gavimo dienos. Kai gaminyje yra daugiau nei 0,1 proc. į Kandidatinį sąrašą įtrauktos medžiagos ir tokios medžiagos kiekis per metus sudaro daugiau kaip vieną toną, gaminio gamintojas ar importuotojas turi apie ją pranešti ECHA. Taip pat kiekvienas gaminio, kuriame yra cheminė medžiaga iš Kandidatinio sąrašo ir kurios koncentracija viršija 0,1 proc. gaminio masės, gamintojas, importuotojas ir platintojas, tiekiantis tokį gaminį į Europos Sąjungos rinką, turi pateikti apie jį pranešimą į SCIP duomenų bazę. Dabar Kandidatiniame sąrašo iš viso yra 233 įrašai, apimantys daugiau nei 400 cheminių medžiagų, kurios pavojingos aplinkai ir žmonių sveikatai. SCIP pateikiami visi techniniai įmonių duomenys, leidžiantys saugiai naudoti ir geriau pakartotinai naudoti bei perdirbti gaminį, apima informaciją, padedančią identifikuoti gaminį, instrukcijas, kaip saugiai jį naudoti, didelį susirūpinimą keliančią medžiagą, jos buvimo vietą ir medžiagos, kurioje ji yra, tipą.

2012 m. padėtis ES 28 valstybėse narėse buvo labai skirtinga, kalbant apie susidariusių atliekų kiekį ir vertinat veiklą apskritai, dėl kurios jų susidarė daugiausia. Kiekviena ekonominė veikla ir namų ūkiai prisidėjo prie viso 2012 m. susidariusių atliekų kiekio: 33 proc. (821 mln. tonų) – statyba ir griovimas; 29 proc. (734 mln. tonų) – kasyba ir gavyba; 11 proc. (270 mln. tonų) – apdirbamoji gamyba; 8 proc. (213 mln. tonų) – namų ūkiai ir 4 proc. (96 mln. tonų) – energetika. Likusi dalis (15 proc.) atliekų susidarė dėl kitų rūšių ekonominės veiklos. Bendrą dėl ekonominės veiklos ir namų ūkių 2012 m. susidariusių atliekų kiekį taip pat galima išreikšti pagal santykį su gyventojų skaičiumi.³⁴³ ES atliekų tvarkymo politika siekiama sumažinti atliekų poveikį aplinkai ir sveikatai ir užtikrinti, kad ES išteklius naudotų efektyviau. Ilgalakis šios politikos tikslas – sumažinti susidarančių e. atliekų kiekį, o tais atvejais, kai to išvengti neįmanoma, skatinti naudoti atliekas kaip išteklius, daugiau jų skirti antriniam perdirbimui ar saugiam šalinimui.³⁴⁴

ES požiūris į atliekų tvarkymą pagrįstas trimis principais: atliekų susidarymo prevencija, antriniu perdirbimu ir panaudojimu, geresniu galutiniu šalinimu ir stebėseną. Atliekų susidarymo prevencijos galima siekti taikant mažiau aplinką teršiančias technologijas, ekologinį projektavimą arba ekologiniu požiūriu veiksmingesnius gamybos ir vartojimo sprendinius. ES darnaus vystymosi strategijoje ir Septintojoje aplinkosaugos veiksmų programoje³⁴⁵ nurodoma, kad viena iš septynių teminių strategijų „Tau-

343 Europos audito rūmai, *ES veiksmų ir iššūkiai elektroninių atliekų srityje*, 2021, https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_04/RW_Electronic_Waste_LT.pdf.

344 An official website of the European Union, *Statistics Explained: Archive – Atliekų statistika*, žiūrėta 2017 m. liepos 27 d., http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics/lt.

345 European Commission, *Environment Action Programme to 2020*, 2020, <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/>.

sesnis išteklių naudojimas – Teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija³⁴⁶ yra atliekų susidarymo prevencija ir tvarkymas. Šioje strategijoje pabrėžiamas veiksmingo išteklių naudojimo ir atliekų susidarymo bei tvarkymo ryšys. Įgyvendinant šios srities Bendrijos politiką siekiama išteklių naudojimą ir atliekų susidarymą atsieti nuo ekonomikos augimo, užtikrinant, kad tvarus vartojimas neviršytų aplinkos pajėgumų.

Taikant prevencinius veiksmus, skatinant antrinį perdirbimą ir daug dėmesio skiriant medžiagų pavojingumą mažinančioms technologijoms, būtų galima sumažinti tokių išteklių poveikį aplinkai, kad būtų išgaunama mažiau žaliavų ir gamybos procesų metu jos būtų mažiau transformuojamos. Kai yra galimybė antrą kartą perdirbti, būtina šiuos veiksmus atlikti, panaudoti netinkamos e. atliekos turėtų būti saugiai deginamos, o sąvartynai naudojami tik kraštutiniu atveju.

Vis dėlto būtina atkreipti dėmesį tai, kad atlikto tyrimo išvados išryškina kelias problemines sritis, kurias būtina tobulinti: numatomo atliekų kiekio didėjimo sukeliamą neigiamą poveikį aplinkai, neišnaudotas galimybes mažinti šiltnamio efektą sukeliančių dujų emisijas ir nepakankamą pažangą plėtojant darbo vietas aplinkos paslaugų sektoriuje. EK prioritetų ataskaitoje taip pat raginama nustatyti naujus platesnio užmojo prevencijos ir antrinio perdirbimo tikslus, labiau susietus su konkrečiomis medžiagomis, kad būtų padedama siekti strategijos tikslo – skatinti veiksmingai išteklius naudojančią ekonomiką.³⁴⁷

Analizuojant technologijų ir socialinių veiksnių įtaką smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų augimo problematikai, galima teigti, kad socialiniai veiksniai, tokie kaip vartotojų įpročiai, aplinkos skaitmenizavimas ir naujų technologijų kūrimas, tiesiogiai koreliuoja su SEEJA ir EEJA kiekio augimu. Nuolatinė technologijų tobulinimo niša pasiūlos ir paklausos įrenginių panaudojimo atžvilgiu, padidina tokių atliekų susidarymo mastą.

Remiantis Aplinkos apsaugos agentūros duomenimis gamintojų ir importuotojų pateiktas vidaus rinkai elektros ir elektroninės įrangos kiekis ir EEJA (ir SEEJA) surinkimas bei tvarkymas 2020 m.³⁴⁸, palyginti su surinktų ir apdorotų EEJA kiekiu, pakankamai skirtingas. Remiantis 3 lentelėje ir paveiksluose pateiktais duomenimis (žr. priedus, p. 207-210, 214, 219), per 2020 m. lempų (t. y. elektros įrenginių) surinkta 424 861 tona, iš jų apdorota gerokai mažiau ir neperkopta 344 436 tonų kiekio. Pagal AAA duomenis, didžiausias EEJ kiekis pateikiamas realizuojant stambią įrangą, kuri, kaip pateikiama, sudarė 20,636 478 tonas, o surenkama tik ketvirtadalis, iš jų didžioji dalis yra apdorojama. Didžiąją EEJ rinkos dalį užima ir smulkiosios EEJ tiekimas

346 Europos Komisija, *Komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos Ekonomikos ir Socialinių Reikalų Komitetui ir Regionų Komitetui – Tausėsnis išteklių naudojimas: Teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija* {SEK(2005) 1681} {SEK(2005) 1682}, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0666&from=LT>.

347 Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė, *Europos Komisijos prioritetai 2019–24*, https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024_lt.

348 Aplinkos apsaugos agentūra, *Elektros ir elektroninės įrangos atliekos*, 2021, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos>.

vidaus rinkai, jis sudaro 9,406 130 tonų per metus, iš jų trečdalis yra surenkamos ir apdorojamos.

Kaip matyti iš pateiktų duomenų analizės pasiūla yra gerokai didesnė nei EEĮA (įskaitant EEĮA) yra surenkama, kas kelia susirūpinimą.

Technologijų augimo ir socialinių reiškinių įtaką EEĮA kiekių augimo tendencijoms patvirtina ir kiti statistiniai duomenys apie nebenaudojamą elektros ir elektroninę įrangą. Lietuvoje per 2021 m. šios įrangos atliekų surinkta 13,237 101 tona, iš jų perdirbta 3485 166 tonos, apdorota 9,732 022 tonų, o paruošimas pakartotinai naudoti sudarė tik 23 749 tonas.³⁴⁹ Naujausi Aplinkos apsaugos agentūros duomenys patvirtina reikšmingą EEĮ kiekio augimo tendenciją – 2024 m. Lietuvos vidaus rinkai buvo patiekta 83 441,356 tonos EEĮ, t. y. net apie 64,2 proc. daugiau nei 2021 m., kai šis kiekis sudarė 50 824,064 tonos, o tai leidžia prognozuoti ir toliau didėjančią šios įrangos atliekų tvarkymo sistemos apkrovimą. Galima teigti, jog apdorojimui yra skiriama pakankamai nemažai dėmesio, tačiau, žvelgiant į pakartotinį panaudojimą ir perdirbimą kaip į prioritetines kryptis, SEEĮA tvarkymo efektyvumas turėtų būti tobulintinas, ieškant inovatyvesnių sprendimų kaip integruoti visuomenę per nuolatinį švietimą, ugdymą ir skatinimą. 2020 ir 2021 bei 2024 m. EEĮ tendencijos Lietuvos mastu, patvirtina, kad e. atliekų kiekio augimas yra neišspręsta problema, nes jų augimo masto mažėjimo prognozių artimiausiu laiku nėra numatoma, atsižvelgiant į vartojimo įpročius, pasiūlos tendencijas ir nuolat augančią įrenginių gamybą.

Remiantis išnagrinėtais statistiniais duomenimis, galima daryti išvadą, kad SEEĮA augimą lemia įvairūs veiksniai, įskaitant technologinius ir socialinius. Spartus technologinių inovacijų tempas ir vartotojų elgsena yra svarbūs SEEĮA augimą skatinantys veiksniai, o tinkamų taisyklių ir infrastruktūros trūkumas taip pat prisideda prie e. atliekų augimo. Svarbu, kad vyriausybės ir kitos suinteresuotosios šalys spręstų šių veiksnių problemą, kurdamos veiksmingą politiką, taisykles, tobulindamos teisinį reguliavimą ir infrastruktūrą, jog galėtų tvarkyti SEEĮA bei mažinti jų neigiamą poveikį aplinkai ir sveikatai. Tam padėtų ir veiksmingesni visuomenės pokyčiai ir technologinę raidą atliepiantys teisinio reguliavimo metodai.

EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos ypatumų analizė ir apžvalga

Kiekvienoje valstybėje yra kurti EEĮA (apimant ir SEEĮA) tvarkymo teisinio reguliavimo sistema, tačiau kyla klausimas dėl priemonių veiksmingumo, užkertančio kelią nelegaliam ir neapskaitomam EEĮA ardymui, pakartotinio panaudojimo tinkamam įgyvendinimui, surinkimo ir transportavimo sureguliuojimui Lietuvoje bei tinkamų prevencijos priemonių panaudojimo taršos mažinimo procesuose. Vartotojai gali nemokamai atiduoti seną įrangą platintojui, kuris prekiauja tos pačios paskirties įranga; nuvežti ją į savivaldybių įrengtas surinkimo aikšteles; atiduoti savivaldybės bent du kartus per metus organizuojamo apvažiavimo metu; pristatyti į gamintojų ir importuotojų (ar juos vienijančių licencijuotų organizacijų) įrengtas tokių atliekų priėmimo vietas; išsikviesti elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkytojus, kad jie patys

349 Aplinkos apsaugos agentūra, *Atliekų apskaitos duomenys*, 2022, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/suvestine-pagal-atlieku-kodus>.

išsivežtų nebenaudojamą įrangą; pristatyti ją į elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkytojų įrengtas tokių atliekų surinkimo vietas. Tačiau ar šiomis galimybėmis naudojamosi ir kiek aktyviai, jau yra kitas klausimas, susijęs su vartotojų sąmoningumo ir elgsenos formavimusi, kuri teisinio reguliavimo prasme, siejant su atsakomybės taikymu, tyrinėja kitos disciplinos, tokios kaip sociologija, ekonomija ir psichologija.

Remiantis Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo nuostatomis,³⁵⁰ Lietuvos teisinis reguliavimas nurodo, kad SEEJA turi būti surenkamos atskirai ir nemaišomos su kitomis atliekomis. Jei atliekos yra užterštos pavojingomis medžiagomis, tai kelia grėsmę atliekas tvarkančių įmonių personalo saugumui ir sveikatai, tokios atliekos turi būti perduodamos pavojingas atliekas tvarkančioms įmonėms. Surinktos SEEJA, išskyrus įrangą, kuri pakartotinai naudojama neišardyta, turi būti atiduotos EEJA tvarkymo įmonėms, apdorojančioms elektros ir elektroninę įrangą ir atitinkančioms taisyklių nustatytus reikalavimus.

SEEJ platintojai gali nesilaikyti taisyklių nustatyto reikalavimo ir nemokamai nepriimti vartotojo atiduodamų elektros ir elektroninės įrangos atliekų, jeigu šias atliekas sudaro elektros ir elektroninė įranga be pagrindinių tokios įrangos dalių ar jose yra atliekų, nepriskiriamų EEJA ir (ar) šios atliekos dėl užterštumo kelia pavojų darbuotojų sveikatai ir saugumui. Kai SEEJA dėl užterštumo kelia pavojų darbuotojų sveikatai ir saugumui, elektros ir elektroninės įrangos platintojai privalo tokias atliekas perduoti pavojingas atliekas tvarkančioms įmonėms. Prieš vežant SEEJA iš surinkimo vietų ir įrenginių, atliekas tvarkančios įmonės, kai tikslinga, pirmiausia įvertina, ar atskirai surinktos smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos tinka paruošti naudoti pakartotinai, ir, jeigu pačios nevykdo paruošimo naudoti pakartotinai veiklos, perduoda jas atliekų tvarkymo įmonėms, vykdančioms paruošimo naudoti pakartotinai veiklą. SEEJA turi būti surenkamos ir vežamos, sudarant sąlygas elektros ir elektroninės įrangos atliekas paruošti naudoti pakartotinai, perdirbti ir izoliuoti pavojingas medžiagas. EEJA tvarkančios įmonės, apdorojančios elektros ir elektroninės įrangos atliekas, turi vykdyti Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme, atliekų tvarkymo taisyklėse, šiose taisyklėse ir kituose teisės aktuose nustatytus reikalavimus, apdorojant SEEJA įdiegti ir taikyti geriausius atliekų apdorojimo būdus. EEJA apdorojančioms įmonėms rekomenduojama įdiegti Europos Sąjungos aplinkosaugos vadybos ir audito sistemas.³⁵¹

Pažymėtina, kad atskirai surinktos SEEJA turi būti tinkamai apdorotos, todėl EEJ atliekas tvarkančios įmonės pirmiausia įvertina, ar atskirai surinktos smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos ir (ar) jos dalys yra tinkamos paruošti naudoti pakartotinai, ir, jei tinkamos, paruošia jas naudoti pakartotinai pačios arba perduoda atliekų tvarkymo įmonėms, vykdančioms paruošimo naudoti pakartotinai veiklą.

350 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, *Valstybės žinios*, 2004 m. rugsėjo 21 d., Nr. 141-5168, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.

351 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1221/2009 dėl organizacijų savanoriško Bendrijos aplinkosaugos vadybos ir audito sistemos (EMAS) taikymo, panaikinančiu Reglamentą (EB) Nr. 761/2001 ir Komisijos sprendimus 2001/681/EB bei 2006/193/EB*, 2009 m. lapkričio 25 d. (OL 2009 L 342, p. 1).

Surinktos SEEIA turi būti laikomos ir apdorojamos tik tam skirtose vietose, įrengtose pagal taisyklių reikalavimus. Išardytų SEEIA dalių laikymo priemonėms (konteineriai, stelažai, lentynos ir kitos), nustatyti reikalavimai netaikomi, kai elektros ir elektroninės įrangos laikymo ir apdorojimo vietos įrengtos po krituliams nepralaidžiu stogu. SEEIA, išskyrus atvejus, kai jos paruošiamos naudoti pakartotinai, turi būti apdorotos nors pagal taisyklių nustatytus reikalavimus.³⁵² Spausdintuvų, kopijavimo aparatų ir panašios įrangos skystų ar tirštų dažų ir (ar) dažomųjų miltelių kasėtės: įrangos, turinčios ozono sluoksnį ardančių dujų arba dujų, kurių klimato atšilimo skatinimo potencialas viršija 15, putose ir šaldymo kontūruose esančios dujos turi būti tinkamai ištraukiamos ir apdorojamos pagal nustatytus reikalavimus.³⁵³ SEEIA tvarkymo apskaita vykdoma įmonės vadovo nustatyta tvarka ne rečiau kaip kartą per mėnesį.³⁵⁴ Atliekų tvarkymo apskaitoje nurodomi duomenys apie kiekvienos taisyklių 1 priede nurodytos EEI kategorijos atliekas, pateikiant reikalaujamus duomenis, kuriuose fiksuojamas Lietuvoje surinktų EEIA bendras svoris, išskiriant buitines ir nebutines atliekas, taip pat apdorotų, panaudotų, perdirbtų ir pakartotiniam naudojimui paruoštų atliekų kiekiai. Šie duomenys detalizuojami pagal apdorojimo vietą – Lietuvoje, kitose Europos Sąjungos valstybėse narėse ar už ES ribų. Tokia apskaitos sistema sudaro pagrindą efektyviai atliekų šrautų stebėsenai, leidžia vertinti teisės aktų įgyvendinimo rezultatyvumą ir užtikrina skaidrų ir tvarų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo procesų valdymą.

EEIA tvarkymo įmonės, apdorojančios ir (ar) eksportuojančios (išvežančios) apdoroti Lietuvoje surinktas SEEI atliekas, pagal atliekų tvarkymo apskaitos duomenis turi rengti metinę EEIA tvarkymo ataskaitą. Jei SEEIA yra apdorotos, panaudotos, paruoštos naudoti pakartotinai ar perdirbtos ne Lietuvoje, kartu su ataskaita privaloma pateikti atitinkamus dokumentus, pridedant atliekų vežimo kontrolės dokumentų kopijas, patvirtintas atliekų gavėjo, arba sutarties su užsienio įmone, atliekančia šių atliekų apdorojimą, panaudojimą ar perdirbimą, kopijas, tuo siekiama užtikrinti atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolę ir atsekamumą.³⁵⁵ Kontrolei užtikrinti direktyvoje

352 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, *supra note*, 349.

353 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1005/2009 dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų reikalavimų*, 2009 m. rugsėjo 16 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009R1005>.

354 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-492 (2014 m. birželio 2 d.), panaikintas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-1059 (2017 m. gruodžio 29 d.), <https://savadaai.savadaai.lt/document.php?id=5489&PHPSESSID=4778beac8b98ada32518b0126dbeda8a>.

355 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl pranešimo ir vežimo kontrolės formų, pranešimo ir vežimo kontrolės formų spausdinimo reikalavimų bei pranešimo ir vežimo kontrolės formų pildymo ir iforminimo tvarkos patvirtinimo“, 2003 m. sausio 30 d., Nr. 53, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274852>; *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo*, 2006 m. birželio 14 d. (OL 2006 L 190, p. 1), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1013>; *Komisijos reglamentas (EB) Nr. 801/2007 dėl tam tikrų Reglamento (EB) Nr. 1013/2006 III arba IIIA priede išvardytų naudojimui skirtų atliekų eksporto į tam tikrą šalį, kurioms netaikomas EBPO sprendimas dėl atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolės*, 2007 m. liepos 6 d. (OL L 316, 2007 12 4, p. 6), <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=LEGISUM:111022>.

nurodyta, jog sutartyje turi būti nurodyta, kad užsienio įmonėje EEĮA apdorojamos, naudojamos ir (ar) perdirbamos laikantis ES teisės aktuose numatytų sąlygų ir reikalavimų.³⁵⁶ SEEĮA priėmimo vietos gali būti įrengiamos degalinių, prekybos centrų, parduotuvių, įmonių, organizacijų ir pan. teritorijose ar patalpose, tik suderinus su savivaldybe, kurios teritorijoje steigama priėmimo vieta, pagal savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą.³⁵⁷ Kolektyviai gamintojų, importuotojų arba jų organizacijų įsteigtų priėmimo vietų, užtikrinančių minimalų EEĮA tvarkymui įvykdyti reikalingą priėmimo vietų skaičių, negali būti daugiau, kaip kad nustatyta miestuose, miesteliuose ir kaimuose priėmimo vieta.³⁵⁸

Šiose taisyklėse nurodoma, kad priėmimo vietoje visos SEEĮA turi būti priimanamos nemokamai, nereikalaujant pirkti naujos SEEĮ. Įrengėjas privalo sudaryti sutartis su licencijuotais EEĮA tvarkytojais dėl surinktų SEEĮA apdorojimo ir užtikrinti, kad visos priėmimo vietose surinktos EEĮA būtų perduotos jų apdorojimo veiklą vykdančioms įmonėms ir informuoti visuomenę apie galimybę atiduoti buitines EEĮA, nurodydamas priėmimo vietų adresus, kurie skelbiami oficialioje interneto svetainėje ir periodiškai, ne rečiau kaip kas tris mėnesius, viešinami regioninėje spaudoje. Naudotos SEEĮ turėtojas, kuris ketina arba veža tranzitu, išveža iš Lietuvos Respublikos ir (ar) įveža į Lietuvos Respubliką naudotą elektros ir elektroninės įrangą, privalo turėti³⁵⁹ pakartotiniam naudojimui skirtos EEĮ siuntimą reglamentuojančius dokumentus, įrodančius įrangos techninę būklę, teisėtą perdavimą ir neatitiktį statusui atliekų, kurių pateikimo (sutarties, bandymo protokolo, deklaracijos bei tinkamo įpakavimo įrodymų) reikalavimo tikslas sietinas su siuntų atsekamumo, teisėtos apyvartos ir aplinkosaugos principų laikymosi visame tiekimo grandinės cikle užtikrinimu.

Atliekant 4 lentelėje (žr. priedai, p. 211) nurodytą bandymo procedūrą, daugeliui užtenka išbandyti naudotos EEĮ pagrindines funkcijas, tuomet vertinimo ir bandymo rezultatai registruojami. Kaip kad nurodyta lentelėje, pagal nustatytas taisykles, kiekvienam naudotos EEĮ (įskaitant SEEĮ) vežimui privaloma pateikti dokumentus, patvirtinančius įrangos techninę būklę ir jos neatitiktį atliekų statusui, kai šių reikalavimų nesilaikymas lemia, kad krovinyss teisiskai pripažįstamas atliekų siunta, o atsakingi

356 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES, 2012 m. liepos 4 d., dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32012L0019>.

357 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą papildančių atliekų surinkimo sistemų diegimo sąlygų derinimo su savivaldybėmis taisyklių patvirtinimo“, 2006 m. gegužės 16 d., Nr. D1-232, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6d22a820e1b811e8837ffe0af51aef46?positionInSearchResults=9&searchModelUUID=0f177a93-87bf-4994-82fb-fa392ba643b5>

358 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. Suvestinė redakcija nuo 2018-08-15. Valstybės žinios, 2004-09-21, Nr. 141-5168. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.

359 EBPO Tarybos sprendimas C(2001)107/Galutinis dėl Sprendimo C(92)39/Galutinis dėl panaudojimui skirtų atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolės, pagal galiojančią sutartį siunčiama atnaujinti arba pataisyti, siekiant ją pakartotinai naudoti, 2001 m. birželio 14 d.; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, *supra note*, 355.

subjektai – gamintojai, jų atstovai ar trečiosios šalys – įpareigojami padengti analizės, patikrinimų ir saugojimo išlaidas, tokiu būdu atliekama prevencinė funkcija, užtikrinant teisėtą EEJA judėjimo kontrolę bei aplinkos apsaugos reikalavimų laikymąsi ES mastu.³⁶⁰ EEĮ ir jos atliekų tvarkymo taisyklėse akcentuojama,³⁶¹ kad fiziniai ir juridiniai asmenys, tvarkantys EEJA, be šių taisyklių, turi laikytis visų atliekų tvarkytojams taikomų reikalavimų ir kitais teisės aktais nustatytų reikalavimų, todėl asmenims, turintiems sąsajų su veikla, kurioje gali susidaryti EEJA ir SEEJA, privaloma vadovautis ne tik minėtomis taisyklėmis, bet ir atliekų tvarkymo įstatymo nuostatomis.³⁶²

Už taisyklių laikymosi pažeidimus atsakoma Administracinių nusižengimų kodekso nuostatų tvarka.³⁶³ Šiame kodekse paraleliai nurodyta atsakomybė už taisyklių nesilaikymą ir pažeidimus EEJA tvarkymo srityje. Remiantis taisyklėmis, užsiimančios EEJA tvarkymo veikla asmenys turi užtikrinti, kad šios atliekos ir jose esančios medžiagos, preparatai ar dalys būtų naudojamos pakartotinai, o netinkamos pakartotiniam naudojimui turi būti tvarkomos pagal atitinkamus reikalavimus.³⁶⁴ LR įtvirtintos taisyklės parengtos įgyvendinant 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Europos Tarybos direktyvos 2002/96/EB dėl EEJA tvarkymo reikalavimus.³⁶⁵

Nagrinėjant EEJA tvarkymo taisykles, konstatuotina, kad tokias atliekas (ir SEEJA) tvarkančioms ir apdorojančioms įmonėms nustatytos griežtos atitikties nustatytiems reikalavimams sąlygos. EEJA ir SEEJA turi būti saugomos ir apdorojamos tik tam skirtose vietose, kuriose turi būti vandeniui nepralaidi ir orų pokyčiams atspari kieta paviršiaus danga; išsiliejusių skysčių surinkimo priemonės (sorbentai ir kitos); dekantavimo įranga bei valymo ir nuriebalinimo priemonės; priemonės, atitinkančios paviršinių nuotekų tvarkymo reikalavimus; svarstyklės priimamų ir apdorotų atliekų svoriui nustatyti; orų pokyčiams atspari kieta paviršiaus danga; išardytų atsarginių dalių saugojimo priemonės (konteineriai, stelažai, lentynos ir kitos); baterijų, kondensatorių, turinčių polichlorintų bifenilų ir polichlorintų terfenilų, kitų pavojingų atliekų, taip pat radioaktyviųjų atliekų, aplinkosauginius reikalavimus atitinkantys saugojimo konteineriai; nuotekų valymo įrenginiai, atitinkantys sveikatos apsaugos ir aplinkosaugos reikalavimus; ozoną ardantių medžiagų išsiurbimo, recirkuliacijos įranga bei šių medžiagų laikymo priemonės (cilindrai) ir kiti atitinkami reikalavimai, kurių tikslas užtikrinti tokių atliekų tinkamą tvarkymą ir prevenciškai apsaugoti aplinką nuo tokių atliekų patekimo į atmosferą, gruntą, vandenį.

Tačiau EEJA tvarkymą reguliuojantis teisinis reglamentavimas dėl tokios srities

360 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas; direktyva, *supra note*, 355, 356.

361 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, *supra note*, 358.

362 Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, *supra note*, 202.

363 Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas, TAR, 2015 m. liepos 10 d., Nr. 11216, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.

364 Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, *supra note*, 358.

365 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų, 2003 m. sausio 27 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A32002L0096>.

specifiškumo kelia tam tikrų neaiškumų. Norminiai teisės aktai, kurių taikymas kelia interpretavimo ar praktinio įgyvendinimo klausimų, analizuojami ir aiškinami Lietuvos administracinių teismų praktikoje ir teisės doktrinoje. Spręsdamas klausimą dėl dokumento, kuriuo pakeistas Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2012 m. liepos 4 d. įsakymas Nr. D1-576, nustatyto elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo įkainio taikymo atitikties Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymo nuostatomis bei konstituciniam teisėtų lūkesčių apsaugos principui, Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas konstatavo, kad teisinis reguliavimas neatitinka šių reikalavimų tiek, kiek jame nebuvo nustatytas pakankamas pereinamasis laikotarpis.³⁶⁶ Teismas pažymėjo, jog įkainio – 231 Eur už toną – taikymo pradžia turėjo būti atidėta, nustatant jo įsigaliojimą tik po 33 mėnesių nuo oficialaus paskelbimo dienos. Tokio pereinamojo laikotarpio nenustatymas prieštarauja Teisėkūros pagrindų įstatymo 20 straipsnio 4 daliai ir pažeidžia konstitucinį teisėtų lūkesčių apsaugos principą, nes reguliavimo subjektams nebuvo sudarytos pakankamos galimybės iš anksto prisitaikyti prie naujų ekonominių ir teisinių sąlygų.

Tai ne vienintelis išaiškinimo ir atitikties ES teisiniam reguliavimui reikalaujantis įsakymo punktas, todėl praktinis nacionalinėje teisėje įtvirtintų EEĮA tvarkymo procesų reguliavimas turėtų būti nuolatos vertinamas ir koreguojamas, atliepiant socialinius, ekonominius ir technologinius pokyčius, dėl kurių galiojančių įstatymų nuostatos ne visuomet išlieka aktualios, siekiant užtikrinti jų pirminio sukūrimo nustatytus įgyvendinti tikslus ir realizuoti įgyvendinimui nustatytus lūkesčius.

Analizuojant Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymą, kuriuo siekiama įgyvendinti su EEĮA (įskaitant ir SEEĮA) tvarkymu susijusius tikslus,³⁶⁷ akcentuotinos 34¹ straipsnyje nurodytos Elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo sistemos dalyvių teisės ir pareigos. Įstatymų leidėjas numato, kad pareigos kyla EEĮA gamintojams ir importuotojams, vartotojai, kaip turintys pareigas ir teises ir privalantys laikytis EEĮA teisinio reguliavimo nuostatų, teisės akte neminimi. Remiantis įstatymu, EEĮ gamintojų ir importuotojų pagrindinės pareigos yra šios: registruotis aplinkos ministro nustatyta tvarka; organizuoti surinkimą, vežimą, apdorojimą atliekų, kurios susidarė naudojant gamintojų ir importuotojų tieką LR vidaus rinkai verslo tikslais EEĮ, dalyvauti organizuojant tokių atliekų tvarkymą savivaldybių organizuojamose komunalinių atliekų tvarkymo sistemose; šviesti ir informuoti visuomenę EEĮA tvarkymo klausimais. Paminėtinas ir reikalavimas šviesti žmones, kaip nustatyti ir atskirti EEĮA nuo kitų atliekų, kokių pavojingų medžiagų yra EEĮ, kokia žala padaroma aplinkai ir žmonių sveikatai jas netinkamai tvarkant. Taip pat būtina nurodyti EEĮA tvarkymo galimybes ir surinkimo vietas ir pan., apmokėti nurodyto EEĮA surinkimo, vežimo ir apdorojimo, visuomenės švietimo ir informavimo organizavimo ir vykdymo išlaidas, kaip tvarkyti EEĮ apskaitą ir teikti apskaitos ataskaitas Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka.

³⁶⁶ Lietuvos Vyriausiasis Administracinis Teismas, *sprendimas administracinėje byloje Nr. I-16-552/2015*, 2015 m. lapkričio 16 d.

³⁶⁷ *Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas*, *Valstybės žinios*, 1998 m. liepos 8 d., Nr. 61-1726.

ATĮ pakeitimai³⁶⁸ susiję su Vyriausybės nustatytais EEĮA tvarkymo užduotimis. Vyriausybė nustato kokį mažiausią elektros ir elektroninės įrangos atliekų kiekį (taip pat ir SEEĮA) pagal minimalius EEĮA naudojimo reikalavimus turi sutvarkyti gamintojai ir importuotojai. Vadovaujamasi per praėjusius kalendorinius metus vidaus rinkai verslo tikslais tiekto EEĮ kiekiu ir minimaliais gamintojų ir importuotojų organizuojamų šių atliekų surinkimo sistemų kokybės reikalavimais. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad įstatymo nuostatos netaikomos EEĮ Lietuvos Respublikos teritorijoje pagaminantiems ar įvežantiems į Lietuvos Respublikos teritoriją ir savoms reikmėms sunaudojantiems gamintojams ir (ar) importuotojams. LR norminiuose teisės aktuose įtvirtinta, kad EEĮ gamintojai ir importuotojai turi teisę vykdyti individualiai – organizuodami po jų Lietuvos Respublikos vidaus rinkai verslo tikslais tiekto elektros ir elektroninės įrangos naudojimo susidariusių atliekų tvarkymą; kolektyviai – steigdami gamintojų ir importuotojų organizaciją ir (ar) tapdami tokios organizacijos dalyviais, kaip numatyta šio įstatymo 34² straipsnio 1 dalyje.

Siekdami įvykdyti įstatymo leidėjo nustatytas pareigas, EEĮ gamintojai ir importuotojai gali diegti savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą papildančias SEEĮA surinkimo sistemas. EEĮ gamintojai ir importuotojai privalo organizuoti tiek buitinių, tiek nebuitinių EEĮA surinkimą ir tvarkymą savo sukurtose sistemose bei savivaldybių didžiagabaričių atliekų aikštelėse, o atliekų finansavimo pareiga diferencijuojama pagal įrangos pateikimo į rinką laikotarpį: iki 2005 m. rugpjūčio 13 d. tiekto įrangos, vadinamosios „istorinės EEĮA“, tvarkymo išlaidos paskirstomos proporcingai gamintojų ir importuotojų užimamoms rinkos dalims, o po šios datos pateiktos įrangos atliekų tvarkymas finansuojamas visiškai jų pačių lėšomis, taip pat atsakant ir už nebuitinių EEĮA tvarkymą, kai ši įranga keičiama nauja, tokios pat paskirties produkcija. Tai įtvirtina išplėstinės gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą, užtikrinant finansinės naštos pasidalijimą ir tvarų atliekų tvarkymo sistemos veikimą.

Pažymėtina, kad įstatyme nenurodytų nebuitinių EEĮA tvarkymą turi užtikrinti šių atliekų turėtojai – perduoti tokias atliekas turinčiam teisę tvarkyti atliekų tvarkytojui, o gamintojai ir importuotojai gali susitarti finansuoti atliekų tvarkymą kitaip, negu nurodyta įstatyme, tačiau susitarimai turi užtikrinti, kad EEĮA bus surinktos ir sutvarkytos laikantis minėto įstatymo ir kitų teisės aktų reikalavimų. EEĮ gamintojai ir importuotojai, pardavdami elektros ir elektroninę įrangą, pardavimo dokumentuose vartotojams gali atskirai nurodyti šios įrangos atliekų tvarkymo – surinkimo, apdorojimo ir aplinkai tinkamo šalinimo – išlaidas, kurios negali viršyti realių EEĮA tvarkymo išlaidų, taip pat privalomai paženklinėti standartinio ženklu. Iš ženklo turi būti galima identifikuoti gamintoją ar importuotoją, tiekimo į LR vidaus rinką datą, taip pat tai, kad vartotojai informuoti apie pareigą atskirai rinkti EEĮA. Gaminio ženkliniams nenurodo įrangos techninių ar funkcinų savybių, tokia informacija turi būti teikiama ant pakuotės, naudojimo instrukcijoje arba garantijos dokumente. Ženklavimo

368 Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 pakeitimo įstatymas (straipsnių 4, 7, 17, 34-1 ir kt. pakeitimai), *Teisės aktų registras* (TAR), <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=57792590004911e88bcec397524184ce>.

institutas atlieka esminę funkciją – jis užtikrina, kad gaminiai bus atsekami, gamintojo atsakomybė realizuota ir vartotojai informuoti. Visi šie veiksmai kartu stiprina teisinio reguliavimo veiksmingumą atliekų tvarkymo grandinėje.

Platintojai privalo nemokamai priimti vartotojo atiduodamas buitines EEĮA, įskaitant SEEĮA, tos pačios paskirties kaip platintojo parduodama elektros ir elektroninė įranga. Platintojai taip pat privalo ir nemokamai priimti vartotojo atiduodamas SEEĮA, kurių išoriniai matmenys ne didesni kaip 25 cm, mažmeninės prekybos parduotuvėse, kurių prekybinis plotas yra bent 400 m², joms priklausančiose teritorijose arba šalia parduotuvių, tačiau ne didesniu kaip 150 m atstumu nuo jų, ir tuo atveju, jeigu vartotojo atiduodamos EEĮA nėra tos pačios paskirties kaip platintojo parduodama EEĮ. Platintojai gali nesilaikyti šio reikalavimo, jeigu šias atliekas sudaro EEĮ be pagrindinių tokios įrangos dalių ar jose yra atliekų, nepriskiriamų elektros ir elektroninės įrangos atliekoms, ir (ar) atliekos dėl užterštumo kelia pavojų darbuotojų saugumui ir sveikatai.

Analizuojant norminiuose teisės aktuose nurodytus reikalavimus,³⁶⁹ akivaizdu, kad surinkimo funkciją vykdantys platintojai privalo užtikrinti šių atliekų perdavimą į teisėtai veikiančias tvarkymo sistemas, tačiau nedarydami finansinės naštos vartotojui. Atliekos gali būti perduodamos per savivaldybių didžiagabaričių atliekų surinkimo aikštes arba atliekų tvarkytojus, sudariusius sutartis su gamintojais, importuotojais ar jų kolektyvinėmis organizacijomis, atsakingomis už EEĮA surinkimą ir transportavimą. Ši nuostata įtvirtina institucinį atsakomybės pasidalijimo modelį, pagal kurį platintojai veikia kaip tarpinė grandis tarp vartotojo ir atliekų tvarkymo sistemos. Būtent taip prisidedama prie išplėstinės gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimo ir žiedinės ekonomikos tikslų realizavimo. Be kita ko, platintojai privalo aplinkos ministro nustatyta tvarka prekybos vietoje teikti rašytinę informaciją visiems vartotojams apie tai, kaip jie gali atiduoti šias atliekas platintojams. Buitinių EEĮA turėtojas (taip pat ir SEEĮ vartotojas) turi teisę šias atliekas nemokamai perduoti į gamintojų ar importuotojų įrengtas priėmimo vietas, EEĮ platinimo vietas arba savivaldybių didžiagabaričių atliekų surinkimo aikštes. Atliekos taip pat gali būti perduodamos teisę jas tvarkyti turintiems atliekų tvarkytojams. Taip įtvirtinamas principas, kad atliekų turėtojui sudaromos sąlygos teisėtai, ekonomiškai neapsunkinančiu būdu prisidėti prie aplinkai saugaus EEĮA tvarkymo proceso.

Elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkytojai privalo SEEĮA surinkti atskirai, nemaišyti jų su kitomis atliekomis ar medžiagomis ir tvarkyti pagal atliekų tvarkymo prioritetus ir visuomenės sveikatai saugiu būdu, taikydami SEEĮA tvarkymo geriausiai prieinamus gamybos būdus. Atsižvelgiant į tai, kad ES yra nustačiusi griežtus reikalavimus EEĮA surinkti ir tvarkyti, ir į tai, kad šių atliekų pasiūla išaugusi, atitinkamos nuostatos įtvirtintos ir ES, ir nacionaliniuose teisės aktuose, tačiau praktikoje šių atliekų tvarkytojai ir gamintojai vis dar susiduria su sunkumais, susijusiais su šių reikalavimų tinkamu įgyvendinimu ir efektyvaus e. atliekų srautų valdymo užtikrinimu.

Analizuojant Lietuvos teismų praktiką, kurioje nagrinėjami su EEĮA tvarkymu susiję ginčai (žr. 9 lentelę prieduose, p. 217–218, kurioje pateikiama tik atrinktų reikšmingiausių bylų apžvalga), pastebėtina, kad bylų per pastaruosius 15 metų būta

369 Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo pakeitimo įstatymas, *supra note*, 368.

nedaug. Tai galimai rodo, kad EEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimas nėra veiksmingas arba nėra pažeidimų, o tai mažai tikėtina, vertinant nuolatinį šių atliekų kiekio augimą ir EE įrangos teikimo bei virtusių atliekomis įrangos surinkimo rodiklių akivaizdų skirtumą. Analizuojant teismų sprendimus, kuriuose aptariamas EEĖA tvarkymo pagal nustatytas taisykles teisės aktuose tinkamo įgyvendinimo aspektas, pastebėtina, kad ginčų kyla dėl licencijų neišdavimo ar neįregistravimo į Sąvadą priimtų AAD nutarimų. Toks aspektas buvo iškeltas Vilniaus apygardos administraciniame teisme nagrinėjant AAD paskirtą baudą už EEĖA tvarkymo reikalavimų neįgyvendinusių bendrovės veiklą. Byloje nustatyta, kad 2007 ir 2008 m. bendrovė nesiregistravo į Sąvadą, todėl buvo paprašyta papildomai pateikti dokumentą, įrodantį, kad per 2007 ir 2008 m. bendrovės išleistos į Lietuvos rinką elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas pagal 2009 m. elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduotis ir galiojančius Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytus elektros ir elektroninės įrangos įkainius.

Kai bendrovė to nepadarė, AAD buvo priimtas sprendimas teisėtai ir pagrįstai nepriimti sprendimo įregistruoti ją į Sąvadą.³⁷⁰ Byloje remiamasi Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006-12-28 įsakymu Nr. D1-619 „Dėl aplinkos ministro 2005 m. lapkričio 17 d. įsakymo Nr. D1-555 „Dėl Gamintojų ir importuotojų registravimo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ patvirtintų Registravimo taisyklių 20 punkte nustatyta, kad EEĖ gamintojai ir (ar) importuotojai, norėdami užsiregistruoti į Sąvadą, pateikia originalų dokumentą, įrodantį, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas.

Dėl licencijos sustabdymo ar panaikinimo buvo sprendžiamas ginčas ir kitoje byloje. Joje pasakyta, kad EEĖA tvarkymo teisinius santykius reglamentuoja Atliekų tvarkymo įstatymas, Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 19 d. nutarimu Nr. 61 patvirtintas Mažiausio elektros ir elektroninės įrangos atliekų kiekio, kurį turi sutvarkyti elektros ir elektroninės įrangos gamintojai ir importuotojai, aprašas, Atliekų tvarkymo taisyklės, taip pat Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2006 m. gegužės 16 d. įsakymu Nr. D1-232 patvirtintos Savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą papildančių atliekų surinkimo sistemų diegimo sąlygų derinimo su savivaldybėmis taisyklės.³⁷¹ Byloje buvo akcentuojama, kad ATĖ įtvirtinta gamintojams ir importuotojams pareiga organizuoti atliekų, kurios susidarė naudojant gamintojų ir importuotojų tiektą Lietuvos Respublikos vidaus rinkai verslo tikslais EEĖ, tvarkymą, o užduotims įvykdyti gamintojai ir importuotojai ar licencijuotos organizacijos gali diegti savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą papildančias atliekų surinkimo sistemas.

Nagrinėjant individualų SEEĖA tvarkymo organizavimą sureguliuotą atliekų tvarkymo įstatymo,³⁷² nustatant atitinkamas pareigas, atkreiptinas dėmesys, kad įstatymų

370 Vilniaus apygardos administracinis teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. I-2647-561/2010*, 210, 2010 m. gruodžio 2 d.

371 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. eA-4233-822/2019*, 2019 m. birželio 21 d.

372 Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas, *supra note*, 202.

nuostatos netaikomos EEĮ savoms reikmėms naudojantiems gamintojams ir (ar) importuotojams. Pabrėžiama, kad atliekų turėtojas privalo atskirti elektros ir elektroninės įrangos atliekas (įskaitant SEEĮA) nuo kitų atliekų, nemaišyti jų su kitomis atliekomis ar medžiagomis, jų neardyti. Praktikoje tai nėra tinkamai vykdoma, o tokio reikalavimo laikymosi kontrolę kol kas užtikrinti visapusiškai sunku, nes atsakomybė vartotojui nenustatyta ir neįteisinta teisėkūroje. Nors vartotojas, nerūšiuojantis e. atliekų, išmetantis jas su bendrosiomis atliekomis, faktiškai tampa aplinkos teršimo subjektu ir jam turėtų būti taikomas teršėjo atsakomybės principas, vis dėlto, kol nėra specifinio SEEĮA teisinio reguliavimo, nurodančio galinčią kilti tiesioginę atsakomybę ir sankcijas netinkamai pašalinus SEEĮA, už tai neatsako, ir tokia situacija daro įtaką tokių atliekų tinkamo tvarkymo efektyvumui ir jų susidarymo kiekio mažinimui.

Kitoje byloje buvo nustatyta, kad UAB „Tele2“ nevykdo Lietuvos Respublikos vidaus rinkai tiekiamų baterijų ir akumuliatorių apskaitos. Bendrovė nepateikė 2009 metų Baterijų ar akumuliatorių tiekimo rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitos ir jos priedų, nesukūrė nešiojamųjų baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo sistemos, nevykdė visuomenės informavimo kampanijų (leiddami ir platindami specialius leidinius, spaudoje, televizijos ar radijo laidų metu) apie baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymą ir neinformavo baterijų ir akumuliatorių vartotojų. Šiais veiksmais ji pažeidė Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo 34¹ str. 2 d. 3 p., 349 str. 2 d., Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2009 m. gegužės 27 d. įsakymu Nr. D1-290 patvirtintų Gaminių tiekimo rinkai apskaitos ir atliekų tvarkymo ataskaitų teikimo taisyklių 3, 4, 13, 15 ir 21 p., 11 ir 12 priedų reikalavimus, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2008 m. liepos 21 d. įsakymu Nr. D1-386 patvirtintų Baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių 10 ir 13 p. reikalavimus, todėl agentūros įgaliotasis pareigūnas bendrovei skyrė 7500 litų baudą.³⁷³

Kitoje byloje Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Vilniaus regiono aplinkos apsaugos departamentas nustatė faktą, kad UAB „VSA Vilnius“ elektros ir elektroninės įrangos atliekos saugomos konteneriuose atviroje teritorijoje, tad apeliacinės instancijos teismas konstatavo, kad pirmosios instancijos teismas, priimdamas skundžiamą nutarimą, tinkamai įvertino byloje pateiktų įrodymų visumą ir pagrįstai pažeidėją pripažino kaltu padarius administracinę teisės pažeidimą, numatytą Lietuvos Respublikos ATPK 512 str. 2 d.³⁷⁴ Pažymėtina, kad, Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo aiškinimu, nuo teisingumo principo, kaip universalaus bendrojo teisės principo, neatskiriamas proporcingumo principas, kurio esmė yra tai, kad pritaikyta neigiama poveikio priemonė turi atitikti padarytą pažeidimą. Tačiau teisės teorijoje ir teisminėje praktikoje pripažįstama, kad teisingumo principas reikalauja, jog asmuo, padaręs priešingą teisei veiką, neišvengtų ir atsakomybės.³⁷⁵

373 Vilniaus apygardos administracinis teismas, *nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-36-629/2012*, 2012 m. balandžio 16 d.

374 Vilniaus apygardos teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-498-628/2013*, 2013, 2013 m. gegužės 20 d.

375 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. eA-298-556/2016*, 2016 m. kovo 9 d.

Galima patraukti administracinę atsakomybę ir už netinkamai pildomus pirminius dokumentus, kaip buvo nustatyta vienoje byloje už 2014 m. sutvarkytą / gautą EEJA kiekį. Bendrovė buvo kaltinama tuo, kad surinkdama EEJA iš fizinių asmenų nenurodė neva privalomų EEJA pardavėjo (savininko) rekvizitų. Byloje pažymima, kad „Atliekų tvarkymo įstatymu yra įgyvendinama Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. lapkričio 19 d. direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinti kai kurias direktyvas (toliau – Direktyva). Direktyva yra nustatytos priemonės, skirtos aplinkai ir žmonių sveikatai apsaugoti užkertant kelią žalingam atliekų susidarymo ir tvarkymo poveikiui ar sumažinant jį ir sumažinant išteklių naudojimo bendrą poveikį bei padidinant tokio naudojimo veiksmingumą (Direktyvos 1 straipsnis)“.³⁷⁶ Šioje byloje konstatuojama, kad pagal „Direktyvos 13 straipsnį valstybės narės privalo imtis būtinų priemonių užtikrinti, kad atliekų tvarkymas būtų atliekamas nesukeliant pavojaus žmonių sveikatai ir nepakenkiant aplinkai, t. y. nesukeliant pavojaus vandeniui, orui, dirvožemiui, augalams ar gyvūnams, nekeliant nepatogumų dėl triukšmo ar kvapų ir nedarant neigiamo poveikio kraštovaizdžiui ar ypač svarbioms vietovėms. Valstybės narės taip pat turi imtis veiksmų, būtinų siekiant užtikrinti, kad pavojingų atliekų gamyba, rinkimas ir vežimas, saugojimas ir apdorojimas būtų vykdomi tokiomis sąlygomis, kuriomis geriausiai apsaugoma aplinka ir žmonių sveikata, įskaitant veiksmus, skirtus pavojingų atliekų atsekamumui nuo gamybos iki galutinio pristatymo vietos ir kontrolei (Direktyvos 17 straipsnis)“.

Akcentuotina, kad EEJ atliekų negalima atiduoti gyventojams. Vienoje iš bylų nagrinėjamas atvejis, kai e. atliekos buvo atiduodamos gyventojams, darbdavys jų neinformavo, priešingai, aikštelėje buvo atidaryta atiduotuvė, išdalyti lankstinukai, per vietos televiziją parodytas reportažas, raginantis iš atiduotuvės pasiimti įvairių daiktų, taip pat ir buitines technikas. Teismas tokius veiksmus grindė Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimo Nr. 519 „Dėl Valstybinio atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų plano patvirtinimo“ 282 punktu, kad „siekiant sumažinti sąvartynuose šalinamų elektros ir elektroninės įrangos (toliau – EEJ) atliekų kiekį ir įgyvendinti EEJ atliekų prevencijos ir tvarkymo prioritetų eiliškumą, vykdyti EEJ atliekų surinkimo, perdirbimo ir paruošimo naudoti pakartotinai užduotis, tobulinti EEJ atliekų prevencijos ir tvarkymo sistemą, skatinti EEJ mainų platformas, planuojama organizuoti viešinimo kampanijas, skatinančias rinktis daugkartinius gaminius ir pakartotinai naudoti daiktus, <...> plėsti atliekų, tinkamų paruošti pakartotinai naudoti, priėmimo vietų (stotelių) tinklą“.³⁷⁷

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pateikęs išaiškinimą, kad šiuolaikinė teisės samprata remiasi aiškiu teisės ir įstatymo atskyrimu, pripažįstant teisę fundamentalesniu dalyku negu įstatymą. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas yra pažymėjęs, kad tuo atveju, kai pagal faktines bylos aplinkybes, visuotinai pripažintus teisės principus akivaizdu, jog sprendimas dėl konkretaus socialinio konflikto bus

376 Vilniaus apygardos administracinis teismas, *sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-2899-484/2019*, 2019 m. gruodžio 6 d.

377 Kauno apygardos teismas, *nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-800-638/2024*, 2024 m. gegužės 30 d.

formalus, bet neteisingas, būtina pirmumą teikti bendrajai teisės sampratai.³⁷⁸

Lietuvos teismų praktikoje retai nagrinėjami pažeidimai dėl netinkamo EEĮA tvarkymo. Per pastaruosius penkiolika metų išnagrinėta tik apie dešimt bylų, kuriose minimas EEĮA teisinio reguliavimo klausimas (žr. 9 lentelę prieduose, p. 217-218). Iš jų tik dalis tiesiogiai nagrinėjo EEĮA tvarkymo taisyklių pažeidimus. Pagrindiniai išaiškinimai analizuotoje teismų praktikoje sietini su EEĮA saugojimo, registracijos ir finansavimo įrodymų, tvarkymo organizavimo, apgaulingos ar aplaidžios apskaitos tvarkymo, atliekų priėmimo vietų eksploatavimo, licencijų panaikinimo, surinkimo, transportavimo, laikymo, tinkamo tvarkymo dokumentacijos pildymo ir pateikimo klausimais. Akcentuotas įrodymų pakankamumo standartas – būtina nustatyti atliekų kilmę ir tinkamą tvarkymą, kitaip užduotys laikomos neįvykdytomis. Teismas išaiškino, kad taikant baudą pagal ANK arba ATĮ būtina laikytis proporcingumo principo, terminas trūkumams pašalinti turi būti adekvatus, o pareigūnų priimti sprendimai – motyvuoti. Teismų nuomone, EEĮA tvarkymo užduotys yra imperatyvios, jų įgyvendinimas negali priklausyti nuo trečiųjų šalių veiksmų ar neveikimo.

Smulkiųjų EEĮA augimo tendencijų įtaka teisinio reguliavimo efektyvumui; vertinamasis aspektas

SEEĮA augimo tendencijų įtaka reguliavimo veiksmingumo vertinimui – viena iš pagrindinių augimo tendencijų, nes vis dažniau naudojami smulkūs elektroniniai prietaisai, pavyzdžiui, išmanieji telefonai, planšetiniai kompiuteriai ir technologijos. Dėl to pasaulyje labai išaugo SEEĮA kiekis, nes šie prietaisai dažnai keičiami vis naujesniais modeliais, kurių gyvenimo ciklas vis trumpėja. Tarptautinės telekomunikacijų sąjungos tyrimo duomenimis, tikimasi, kad iki 2025 m. visame pasaulyje naudojamų išmaniųjų telefonų skaičius pasieks 7,33 mlrd. vienetų, palyginti su 4,68 mlrd. vienetų 2019 metais.³⁷⁹

SEEĮA augimas turi didelę reikšmę tinkamam visam EEĮA tvarkymui ir šalinimui, nes smulkūs elektroniniai prietaisai gali kelti ypatingų sunkumų, susijusių su surinkimu, apdorojimu ir perdirbimu. Pavyzdžiui, mažuose elektroniniuose prietaisuose dažnai būna daug tauriųjų metalų ir kitų vertingų medžiagų, todėl jų surinkimas ir perdirbimas gali būti sudėtingesnis. Be to, smulkiuose elektroniniuose prietaisuose gali būti pavojingų medžiagų, pavyzdžiui, baterijų ir gyvsidabrio, kuriuos reikia specialiai tvarkyti ir šalinti, paisyti papildomų saugos reikalavimų. SEEĮA augimas taip pat turi įtakos reguliavimo veiksmingumo vertinimui. EEĮA tvarkymo ir šalinimo taisyklės ir politika³⁸⁰ dažnai skirtos didesniems elektroniniams prietaisams, pavyzdžiui, televizoriams ir šaldytuvams. Tačiau SEEĮA augimas reiškia, kad šie reglamentai ir politika gali būti neveiksmingi sprendžiant unikalias smulkių elektroninių prietaisų keliamas problemas. Dėl to gali būti sunku įvertinti galiojančių EEĮA tvarkymo ir šalinimo reglamentų ir politikos veiksmingumą išskirtinai šios rūšies atliekoms.

378 Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas, *nutartis administracinėje byloje Nr. A17-773/2007*, 2007 m. liepos 5 d.

379 *International Telecommunication Union (ITU)*. „ICT Facts and Figures“, 2019. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>.

380 *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal*, 1989. <https://www.basel.int>.

Dauguma SEEIA yra priskiriamos prie pavojingų atliekų rūšių, nes jų sudėtyje aptinkama tauriųjų metalų ir kitų pavojingų cheminių junginių, išskiriančių toksines medžiagas. Šių atliekų prevencijos, perdirbimo ir šalinimo teisinis reguliavimas yra aktuali tema daugumai pasaulio valstybių. Paprastai šiuo atveju prevencijai skiriamas prioritetas.³⁸¹ Tinkamas prevencijos įgyvendinimas ne tik užtikrina aplinkos apsaugą, oro ir žemės taršos mažinimą, bet ir apsaugo mūsų visuomenės sveikatą bei gerovę nuo aplinkos taršos pavojų.

Kiekvienoje valstybėje yra sukurta EEIA (kurios apima ir SEEIA) tvarkymo teisinio reguliavimo sistema, numatanti tinkamą tokių atliekų perdirbimą, pakartotinį panaudojimą, šalinimą ir tokių atliekų kaupimosi prevenciją. Tačiau kyla klausimas dėl sukurtų priemonių veiksmingumo, užkertančio kelią neapskaitomam pavojingų SEEIA ardymui, tokių produktų pakartotinio panaudojimo įgyvendinimui, tinkamo surinkimo ir transportavimo reguliavimui tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse. Remiantis atliekų prevencijos ir tvarkymo srities Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės normomis, matyti, kad nustatomas toks atliekų tvarkymo eiliškumas: prevencija; parengimas pakartotiniam naudojimui; perdirbimas; kitas naudojimas, pvz., naudojimas energijai gauti, šalinimas.³⁸² 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų³⁸³ nurodoma, kad valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslą apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą, nesumažinusios atitinkamų sunkiųjų metalų ir antipirenų kiekio, kuris patenka į aplinką. Tam būtinos EEIA surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemonės, kaip nustatyta ir 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų.³⁸⁴ Nepaisant šių priemonių, nemažai EEIA bus pašalinama įprastu būdu Europos Sąjungoje ar už jos ribų.

Būtina paminėti, kad netgi jei EEIA (įskaitant ir SEEIA) būtų surenkamos atskirai ir perduodamos perdirbti, jose esantis gyvsidabris, kadmis, švinas, chromas VI, asbestas, polibrominti bifenilai ir polibrominti difenileteriai kels pavojų sveikatai ir aplinkai, ypač jei jie apdorojami ne geriausiomis sąlygomis. Pasak S. Khano, šiuolaikinis tarptautinis aplinkos režimas, reglamentuojantis tarpvalstybinį bendradarbiavimą e. atliekų sferoje, pirmiausia užtikrina senų elektroninių prekių tęstinumo ekonominėje apyvartoje įgyvendinimą.³⁸⁵ Taigi sėkmingas atliekų tvarkymas tiesiogiai priklauso

381 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*, 2011 m. birželio 8 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065&qid=1508706377391&from=LT>.

382 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., *Oficialus leidinys* L 312, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

383 *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB*, 2004 m. balandžio 29 d., <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/850/oj/lit>.

384 *Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, *supra note*, 143.

385 Sabaa Ahmad Khan, „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law“, *Review of European Comparative & International Environmental Law* 25, 2 (2016): 248, 248, <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.

nuo pasaulio valstybių teisėkūros kontrolės ir teisės aktų, reguliuojančių gamintojų atsakomybės klausimus, tinkamo sukūrimo ir įgyvendinimo.

Pavojingų atliekų, kartu ir SEEJA, tvarkymo reguliavimo klausimai kelia vis daugiau diskusijų tarptautinėje erdvėje. Remiantis Bazelio konvencija,³⁸⁶ galima teigti, kad daugelyje pasaulio valstybių siekiama patvirtinti naujas EEJA tvarkymo reguliavimo gaires, užtikrinant, kad seni elektroniniai prietaisai būtų panaudojami pakartotinai naujų prekių gamybai. Pagrindiniu prioritetu laikomas prevencijos įgyvendinimo klausimas globalizacijos sąlygomis. Augant technologijų gamybai tarptautinėje rinkoje ir jų vartojimui, kiekviena šalis yra atsakinga už pavojingų atliekų srautų mažinimą, kad kuo mažiau taršos būtų perduota žmonijai ir apsaugota jos sveikata. Pabrėžtina, kad kompiuterizacijos sklaidimas kasdieniniame gyvenime kelia susirūpinimą, kaip išsaugoti aplinkos ir visuomenės sveikatą pasauliniu mastu. Lengvinant žmonių gyvenimą ir tenkinant jų poreikius, tikėtina, kad ateityje bus kuriama ir vartojama vis daugiau elektroninių gaminių, o jų tinkamumo ir panaudojimo ciklas vis trumpės, todėl būtina pradėti planuoti aplinkos naštos reguliavimo tobulinimo klausimus, taip siekiant išvengti problemų, susijusių su aplinkos tarša ir žmonių sveikata. Šiame disertaciniame darbe daugiausia dėmesio skiriama SEEJA tinkamam teisiniam reguliavimui prevencijos srityje ištirti. Pagrindinė problema – e. atliekų prevencijos ir tvarkymo teisinio reguliavimo pagal prioritetines kryptis įgyvendinimo efektyvumas.

2011 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo³⁸⁷ nurodoma, kad pavojingų medžiagų kiekio elektros ir elektroniuose įrenginiuose mažinimas yra vienas iš prioritetų, siekiant apsaugoti žmonių sveikatą ir saugią aplinką. Direktyvoje nurodoma, jog tikslas yra nustatyti tinkamas šios srities taisyklės ir taip prisidėti prie aplinkos apsaugos ir žmonių sveikatos išsaugojimo. Šios taisyklės sumažintų skirtumus tarp valstybių narių priimtų įstatymų ir administracinių priemonių dėl pavojingų medžiagų, kurių gali būti EEJ, naudojimo apribojimo. Kai to apribojimo nėra, gali susidaryti kliūčių prekyboje, būti iškraipyta konkurencija ir taip tiesiogiai paveiktas vidaus rinkos kūrimą veikimas.

Pažymėtina, kad ne tik šiame teisės akte, bet ir 2008 metų direktyvoje akcentuojama EEJA (ir SEEJA) prevencija kaip svarbiausias prioritetas atliekų tvarkymą reguliuojančiuose teisės aktuose. Prevencija apibrėžta, *inter alia*, kaip priemonės, kuriomis mažinamas kenksmingų medžiagų kiekis gaminiuose.³⁸⁸ Ši direktyva papildo anksčiau galiojantį reglamentą dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų.³⁸⁹ Reglamente nurodoma, kad pagrindinis EEJA (įskaitant SEEJA) teisinio

386 Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės, žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8932B3E935F>.

387 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, *supra note*, 381.

388 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas, *supra note*, 382.

389 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), *supra note*, 138.

reguliavimo tikslas yra, didinant konkurencingumą ir skatinant inovacijas, užtikrinti aukštą žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos lygį, taip pat laisvą cheminių medžiagų, atskirų ir esančių preparatų ar gaminių sudėtyje, judėjimą.

Reglamento nuostatų taikymas turėtų skatinti alternatyvių cheminių medžiagų pavojingumo ir vertinimo metodų plėtrą. Derinant chemines medžiagas reglamentuojančių teisės aktų nuostatas, reikėtų užtikrinti žmonių sveikatos ir aplinkos apsaugos įgyvendinimą, siekiant tvaraus vystymosi. Teisės aktai turėtų būti taikomi nediskriminuojant požymių vertinimo kriterijais, kai nustatoma, ar cheminėmis medžiagomis prekiaujama vidaus rinkoje, ar tarptautiniu mastu, dėl Bendrijos tarptautinių įsipareigojimų taisyklių privalomo laikymosi. Siekdama įgyvendinti 2002 m. rugsėjo 4 d. aukščiausiojo lygio susitikime Johanesburge priimtą planą dėl tvaraus vystymosi, ES siekė, kad iki 2020 m. cheminės medžiagos būtų gaminamos ir naudojamos taip, kad sumažėtų jų daromas didelis neigiamas poveikis žmonių sveikatai ir aplinkai. Šis Reglamentas taikomas, nepažeidžiant darbo vietas ir aplinkos apsaugą reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų nuostatų. Tikėta, kad Reglamentas turi prisidėti prie 2006 m. vasario 6 d. Dubajuje priimto Strateginio požiūrio į tarptautinį cheminių medžiagų valdymą įgyvendinimo.

Remiantis generalinio advokato E. Tanchevo išvada, „valstybės narės kompetentingos institucijos turi teisę imtis bet kurių arba visų toliau išvardytų priemonių, kad ištaisytų su neįregistravimu pagal REACH reglamentą susijusį pažeidimą. Pasirinktos priemonės neišvengiamai skirsis atsižvelgiant į visas aplinkybes. Priemonės gali būti šios: nurodymas įregistruoti, bet kokie būtini laikini nurodymai, kaip antai, nurodymai konfiskuoti chemines medžiagas, kol bus baigta taisomųjų priemonių taikymo procedūra, kad praktiškai nebūtų galima jų eksportuoti, baudų skyrimas ir sunkiais atvejais – baudžiamųjų sankcijų skyrimas“.³⁹⁰ Vertinant tai, kaip veikia keturios pagrindinės teisinės priemonės, reglamentuojančios chemines medžiagas Bendrijoje (priimti pirmieji aktualūs reglamentai 1967 ir 1976 m.)³⁹¹, buvo nustatyta nemažai, chemines medžiagas reglamentuojančių Bendrijos teisės aktų taikymo problemų, kurios sąlygojo valstybių narių nacionalinių įstatymų ir kitų teisės aktų skirtumus, darančius tiesioginį poveikį šios srities vidaus rinkos veikimui. Taip pat nustatyta būtinybė aktyviau saugoti žmonijos sveikatą ir aplinką, įgyvendinant atsargumo principą.

Minėtais teisės aktais siekiama sukurti naują sistemą, kurios tikslas – skatinti ir tam tikrais atvejais užtikrinti, kad didelį susirūpinimą keliančios cheminės medžiagos

390 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla C-535/15 *Freie und Hansestadt Hamburg prieš Jost Pinckernelle*, 2016 m. gruodžio 21 d. Žiūrėta 2019 m. sausio 21 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62015CC0535>.

391 *Council Directive 67/548/EEC of 27 June 1967 on the Approximation of Laws, Regulations and Administrative Provisions Relating to the Classification, Packaging and Labelling of Dangerous Substances*, Pub. L. No. 31967L0548 (1967), <http://data.europa.eu/eli/dir/1967/548/oj/eng>; *Council Directive 76/769/EEC of 27 July 1976 on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Relating to Restrictions on the Marketing and Use of Certain Dangerous Substances and Preparations*, (1976), žiūrėta 2019 m. sausio 30 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01976L0769-20051215>.

būtų galiausiai pakeistos ne tokiomis pavojingomis medžiagomis ar technologijomis, taip pat siekti perspektyvių alternatyvų.

Orhuso konvencijoje³⁹² nurodoma, kad aplinkos apsauga ir žmogaus teisės neatsiejamos viena kitos. Konvencijos šalys pripažino, kad tinkama aplinkos apsauga yra būtina žmonių gerovei ir pagrindinėms žmogaus teisėms užtikrinti, įskaitant teisę į gyvybę. Kiekvienas asmuo turi teisę gyventi tinkamoje, sveikatai ir gerovei pritaikytoje aplinkoje, todėl jis privalo individualiai ir kartu su kitais saugoti aplinką.³⁹³ Siekiant tinkamai įgyvendinti atliekų tvarkymo prevenciją, Europos Sąjungos ir nacionalinės teisės normos numato prioritetų eiliškumą. Esminė e. atliekų tvarkymo tvarka yra tokia: prevencija, parengimas pakartotiniam naudojimui, perdirbimas, kitas naudojimas (pvz., naudojimas energijai gauti) ir šalinimas.³⁹⁴ Pabrėžtina, kad Reglamente Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų³⁹⁵ nurodoma, kad valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslo apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą nesumažinusios sunkiųjų metalų ir antipirenų kiekio, kuris patenka į aplinką. Kad kiekis būtų sumažintas, būtinos EEJA (ir SEEJA) surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemonės, nustatytos ir direktyvoje 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų.³⁹⁶ Nepaisant šių priemonių įgyvendinimo, nemažai EEJA bus pašalinamos įprastu būdu ES teritorijoje ar už jos ribų.

Galima teigti, kad SEEJ gausėjimas turi didelę reikšmę efektyviam EEJA tvarkymui ir šalinimui bei šio mechanizmo tinkamo teisinio reguliavimo veiksmingumo įvertinimui. Dėl smulkių elektroninių ir elektros įrenginių skaičiaus didėjimo vis dar kyla problemų, susijusių su surinkimu, apdorojimu ir perdirbimu, kai esamos taisyklės ir taikoma politika yra neveiksmingos, sprendžiant šią problemą ir jos keliamas pasekmes. Rengiant ir vertinant SEEJA tvarkymo, šalinimo taisykles ir politiką, reguliavimo institucijoms – politikos formuotojams svarbu atsižvelgti į unikalius iššūkius, kylančius dėl smulkių elektroninių prietaisų skaičiaus augimo.

Vertinant smulkiųjų EEJA augimo tendencijų įtaką teisinio reguliavimo efektyvumui, galima teigti, kad teisinio reguliavimo tobulinimas, reaguojant į visuomenės poreikius ir technologinės plėtros augimo tendencijas yra būtinas. Visuomenės elgsena ir nuolatinis įrenginių naudojimas, nepaliaujamai perkant atsinaujinančius IT, elektroninius, skaitmeninius, techninius produktus, turi būti vienas iš pagrindinių aspektų, vertinant teisėkūros pokyčio poreikį. Konstatuotina, kad ankstesnio teisinio reguliavimo nuostatos ir taikytini metodai neatliepia dabartinės skaitmenizuotos visuomenės poreikių, kai siekiama užtikrinti tvarumą, suvaldyti klimato kaitą, įgyvendinti žiedinės ekonomikos tikslus, apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą.

392 Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkosaugos klausimais, *supra note*, 115.

393 *Ibid.*

394 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, *supra note*, 382.

395 Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas, *supra note*, 383.

396 Europos Parlamento ir Tarybos direktyva, *supra note*, 365.

5.2. Unifikuotos atsakomybės taikymas SEEJA tvarkymo efektyvinimo procese

Unifikuotos atsakomybės už smulkiųjų EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą praktika, kai gamintojai, importuotojai, platintojai ir kiti subjektai solidariai atsako už rinkai pateiktą EEJA tvarkymą, tai numatant konkrečiame teisės akte, yra itin svarbi smulkiųjų EEJA tvarkymo veiksmingumo užtikrinimo dalis. Tinkamas atsakomybės pritaikymas gali padėti užtikrinti, kad asmenys ir/ar organizacijos prisiimtų atsakomybę už netinkamus veiksmus ar neveikimą tvarkant e. atliekas. Taip būtų užtikrinamas efektyvus SEEJA tvarkymo taisyklių laikymasis. Unifikuota atsakomybė - reiškia vieningą, nuoseklį ir suderintą atsakomybės taikymo sistemą, kurioje už analogiškus pažeidimus nustatomi vienodai taikytini kriterijai, proporcingos/nediskriminuojančios bei lygiateisiškos subjektų atžvilgiu sankcijos, viename konsoliduotame teisės akte, be normų dubliavimosi ir iš to kylančių prieštaravimų. Pagrindiniai elementai: normų konsolidavimas, kai atsakomybė sutelkta viename teisės akte (pvz. ANK); sankcijų suderinamumas, kai už panašiais požymiais numatomas veikas kyla lygiavertės pasekmės; subjektų aiškumas, kai aiškiai apibrėžta, kas atsako (fiziniai ir/ar juridiniai); teisinio aiškumo užtikrinimas, kad lengviau taikyti ir prognozuoti teisę. Unifikavimas, tai teisiniu reguliavimu grįstas efektyvinimo instrumentas SEEJA tvarkymo rezultatų pasiekimui. Unifikuota atsakomybė tiesiogiai veikia teisės taikymo efektyvumą užtikrinant sistemos skaidrumą, prevencinį poveikį, mažesnę interpretavimą, padedant institucijoms lengviau taikyti normas, kadangi subjektams aiškios taikytinos nuostatos ir pasekmės, kas įtakoja geresnį jų laikymąsi bei inicijuoja elgsenos pokyčius vedančius prie naujų įpročių formavimosi.

Teisės teorijoje efektyvus reguliavimas reikalauja nuoseklios sankcijų sistemos, kaip pažymi Ogus, efektyvus reguliavimas negali apsiriboti vien sankcijų taikymu, bet turi apimti ir ekonomines paskatas, skatinančias savanorišką teisės laikymąsi, o aplinkosaugos reguliavimas turi būti grindžiamas rinkos nepakankamumo prielaida, kai neigiamos išorinės pasekmės nėra įvertinamos ekonominiuose sprendimuose, tad atsakomybė turi būti nukreipta į subjektus, galinčius realiai paveikti reguliuojamą veiklą ir užtikrinti teisės normų laikymąsi.³⁹⁷ Fragmentuotas reguliavimas mažina teisės veiksmingumą, tai atitinka reguliavimo nuoseklumo/darnumo principą bei teisinio aiškumo principą. Skyrius apie unifikuotos atsakomybės taikymo poveikį yra susijęs su tinkamo teisinio reguliavimo analize, nes atsakomybės sistema yra esminis reguliavimo efektyvumo elementas. Didėjantis EEJA kiekis reikalauja ne tik bendrų teisinių principų, bet ir nuoseklios bei aiškios atsakomybės struktūros, kuri užtikrintų veiksmingą normų įgyvendinimą. Unifikuotos atsakomybės kategorija šiame kontekste suprantama kaip suderinta, nuosekli ir centralizuota atsakomybės sistema, kurioje už analogiškus pažeidimus taikomos vienodos taisyklės ir sankcijos, nepriklausomai nuo

397 Ogus, Anthony. *Regulation: Legal Form and Economic Theory*. Bloomsbury Publishing, (2004): 39, 40, 41, 42, 43, 62, 63, 64, 110, 111, 112, 113, 114, 115, 116, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.google.lt/books/editon/Regulation/onB6BAAQBAJ?hl=en&gbpv=0>.

subjekto formos. Tokia sistema mažina normų fragmentaciją, didina teisinį aiškumą ir užtikrina efektyvesnę teisės taikymą. Todėl nagrinėjamas skyrius pagrįstai siejamas su teisinio reguliavimo efektyvumo analize, siekiant atskleisti pagrindinių veiksmų, lemiančių SEEIA tvarkymo sistemos veiksmingumą indentifikavimą bei jų pritaikymo praktikoje vertinimą.

Vienas iš pagrindinių tikslingai praplėstos atsakomybės taikymo konsoliduotame teisės akte privalumų yra tai, kad atsakomybę už SEEIA tvarkymo pažeidimus gali prisiimti tiek valdžios institucijos, tiek galutiniai vartotojai, kurie realiai prisideda prie SEEIA patekimo į rinką ir aplinką. Atsakomybės taikymas gali padėti sumažinti vyriausybės ir vartotojams tenkančią finansinę našta, o gamintojus ir importuotojus paskatinti kurti lengviau perdirbamus ir ne tokius kenksmingus aplinkai gaminius. Atsakomybė užtikrina nuoseklios SEEIA tvarkymo taisyklių vykdymo sistemos įgyvendinimo kontrolę. Nustačius solidariai ar analogiškai taikytiną atsakomybę už e. atliekų netinkamą tvarkymą realiai pažeidimą padariusiam subjektui, būtų lengviau nustatoma šalis turinti prisiimti atsakomybę, jei ji nesilaikė nustatytų taisyklių ir padarė pažeidimą. Be kita ko, tikslingai praplėstos bei viename akte įformintos atsakomybės taikymo sistemos įgyvendinimas gali padėti paskatinti gamintojus ir importuotojus taikyti tvaresnes e. atliekų tvarkymo praktikas. Nustačius, kad gamintojai ir importuotojai prisiima atsakomybę už savo gaminių gyvavimo ciklo pabaigos netinkamą valdymą, tvarkymą ar nustatymą, būtų skatinama kurti lengviau perdirbamus ir mažesnę poveikį aplinkai darančius gaminius.

Galima teigti, kad tikslingai praplėstos atsakomybės taikymo už e. atliekų tvarkymo pažeidimus praktika, kurios nuostatos pateiktos viename teisės akte, gali būti svarbi SEEIA tvarkymo efektyvumo užtikrinimo sudedamoji dalis. Užtikrinant nuoseklią ir teisingą tinkamo atliekų tvarkymo įvykdymo sistemą, skatinančią naudoti tvaresnes SEEIA tvarkymo praktikas, manytina, kad atsakomybę už smulkiųjų e. atliekų tinkamą tvarkymą turėtų prisiimti ne tik SEEI rinkai tiekiantys subjektai, bet ir galutiniai vartotojai. Pati efektyvumo sąvoka yra neatsiejama ekonomikos mokslo dalis. Ją plačiai vartoja ekonomistai, inžinieriai, konsultantai, politikai ir vadybininkai. Pastaruoju metu efektyvumo siekimas yra svarbus aspektas ūkio subjektams, nes nuo to priklauso, ar jie išliks rinkoje, esant stipriai konkurencijai.

J. Bumelytės teigimu „Energijos resursų vartojimas taip pat yra tiesiogiai susijęs su ekologinėmis problemomis, nes sąlygoja anglies dioksido (toliau – CO₂) išskyrimą į aplinką, o tai yra pagrindinės šiltnamio efektą sukeliančios dujos, dėl kurių vyksta globalinis klimato atšilimas. Šilumos vartojimo efektyvumo didinimas yra ypatingai svarbi kovos su klimato kaita priemonė“.³⁹⁸ T. Baliukonio ir R. Čiarnienės publikacijoje akcentuojama, jog „B. Galinienės I teigimu, nėra tokios verslo sferos, kurios nepalietų efektyvumo klausimas: išteklių panaudojimo efektyvumas, gamybos proceso efektyvumas, teikiamų paslaugų efektyvumas, darbuotojų veiklos efektyvumas, vadovavimo

398 Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija* (Vilnius: Vilniaus universitatas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>.

sprendimo efektyvumas nėra pavieniai ar atskiri, vienas su kitu nesusiję reiškiniai“.³⁹⁹ Autoriai pažymi, kad terminas „efektyvumas“ „(angl. efficiency, vok. effizienz), kildinamo iš lotyniško „efficientia“ ir pirmą kartą interpretacijoje reiškusio sugebėjimo kažką atitikti laipsnį, vartojimo pradžia stebima nuo 1630 metų. Nuo XIX amžiaus vidurio terminui „efektyvumas“ suteikiama prasmė vis dažniau siejama su mechanikoje naudojamu apibrėžimu: naudingo atlikto darbo santykis su sunaudotu jam energijos kiekiu.“⁴⁰⁰

Ekonominis efektyvumas ir jo didinimo galimybės yra viena iš intensyviausiai nagrinėjamų temų. Tačiau kaip įvertinti teisinio reguliavimo efektyvumą? Nagrinėjamu atveju SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo efektyvumui įvertinti sukurtos taikytinos formulės nėra. Siekis ištirti, ar teisės aktai tinkamai veikia, ar jie efektyviai taikomi, yra neišvengiama, nes į kintamuosius rodiklius ne tik reikia įterpti tam tikrus teisės aktus, bet ir neišvengiamai turi būti vertinami socialiniai, sociologiniai, statistiniai ir kiti rodikliai. Būtina paminėti, kad teisinio reguliavimo tinkamumą vertina ir Valstybės kontrolė, formuodama nuosekliai teikiamas teisėkūros proceso atliekamo audito ataskaitas.⁴⁰¹

Galima teigti, kad teisinis reguliavimas – tai tam tikros socialinės tvarkos nustatymo forma, užtikrinanti valstybės funkcijų vykdymą, kai tenkinami pilietinės visuomenės lūkesčiai ir sudaromos sąlygos visuomenės ir valstybės efektyviam vystymuisi. Teisėkūra – procesas, apimantis teisėkūros iniciatyvų pareiškimą, teisės aktų projektų rengimą, teisės aktų priėmimą, pasirašymą ir skelbimą, skirtas vientisai, nuosekliai, darniai ir veiksmingai teisės sistemai sukurti.⁴⁰²

Valstybės politiką nacionalinės teisinės sistemos plėtros atžvilgiu teisinių procesų reglamentavimo ir teisėkūros proceso srityje formuoja, organizuoja, koordinuoja, kontroliuoja ir užtikrina jos tinkamą įgyvendinimą Teisingumo ministerija.⁴⁰³ Teisinio reguliavimo aiškumas, pagrįstumas, veiksmingumas priklauso nuo teisinio reguliavimo kūrimo (teisėkūros) proceso tinkamo įgyvendinimo. Galima teigti, kad teisėkūros proceso reguliavimo tikslas – vadovaujantis tikslingumo, proporcingumo, pagarbos asmens teisėms ir laisvėms, atvirumo ir skaidrumo, efektyvumo, aiškumo

399 T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* (2018): 32, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

400 T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* (2018): 34, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

401 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė. *Valstybinio audito ataskaita „Teisėkūros procesas“*, 2018 m. kovo 16 d., Nr. VA-2018-P-40-6-2, <https://www.valstybeskontrolė.lt/LT/Post/15180/valstybes-kontrolė-lietuvos-teisekura-neeфекtyvi>.

402 Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas, *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.433088/asr>.

403 Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. liepos 9 d. nutarimo Nr. 851 „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo“ pakeitimo“, 7 p., <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.383724>.

ir sistemiškumo principais, sukurti vientisą, nuoseklia, darnią ir veiksmingą teisinę sistemą. Teisėkūros principų sistema yra kuriama nustatant tam tikrus reikalavimus, keliamus teisėkūroje dalyvaujantiems subjektams. Pati teisinės sistemos esmė įpareigoja, kad, rengiant teisės aktus, būtina įvertinti numatomo teisinio reguliavimo poveikį ir visas galimas pritaikyti alternatyvas, siekiant įsitikinti esamo teisinio reguliavimo reikalingumu bei tinkamumu, atliekant stebėseną visose teisėkūros stadijose, konsultuojantis su visuomene.⁴⁰⁴

ESTT savo formuojamoje praktikoje nekelia griežtų reikalavimų teisės akto formai, pavadinimui, išraiškai formos prasme.⁴⁰⁵ Didžiausią dėmesį ESTT skiria teisės akto taikymo sukuriamam teisiniam poveikiui – jeigu teisės aktas sukelia teises pasekmes ir turi įtakos adresato teisei pozicijai, jis pripažįstamas tokiu, kurį galima ginčyti.⁴⁰⁶ *Locus standi* turinį sudaro tiesioginė ir konkreti sąsaja su teisės aktu. Pirmoji taikoma ginčijant „teisės aktų“ teisėtumą, o sąlygos taikomos vertinant tiesioginės sąsajos ir konkretumo atžvilgiu. Antroji susijusi su „reglamentuojančio pobūdžio“ teisės aktų teisėtumu, kurį apibrėžia trys sąlygos: ginčijamas teisės aktas yra reglamentuojančio pobūdžio; tiesiogiai susijęs su pareiškėju; jis nereikalauja įgyvendinančių priemonių. Tokiais atvejais asmuo nebeteri įrodinėti savo konkretaus susietumo su ginčijamu teisės aktu.⁴⁰⁷ Tiesioginė sąsaja yra viena iš dviejų *expressis verbis* SESV 263 4 dalyje nurodytų sąlygų, ribojančių asmens teisę pateikti ieškinį dėl teisės akto panaikinimo, kai teisės aktas nėra tiesiogiai šiam asmeniui adresuotas.

Les Verts byloje aiškinama, kad „teisės aktas gali būti tiesiogiai susijęs su ieškovu tada, kai jis yra taisyklių rinkinys, pakankamas ir nereikalaujantis įgyvendinančių nuostatų <...> yra taikomas automatiškai ir nepalieka vietos diskrecijai. Automatinis taikymas reiškia, kad toks poveikis turi kilti iš teisės akto besąlygiškai, t. y. automatiškai, ir nereikalaujant imtis bet kokių papildomų veiksmų ar atitikti sąlygas“.⁴⁰⁸

Grain byloje nagrinėjamas klausimas, ar teisės aktas privalo tiesiogiai veikti

404 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, *supra note*, 401.

405 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla 22/70 *Commission v. Council (Europos šalių susitarimas dėl kelių transporto)*, 1971 m. kovo 31 d., https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LT-ARRET-C-0022-1970-200406986-06_01.html; Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismas, byla T-37/92 *Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) ir National Consumer Council prieš Europos Bendrijų Komisiją*, 1994 m. gegužės 18 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:61992TJ0037>; Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, generalinio advokato Tesaro išvada, pateikta 1997 m. sausio 16 d., byloje C-57/95 *Prancūzijos Respublika prieš Europos Bendrijų Komisiją (France v. Commission)*, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:61995CC0057>.

406 *Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija* – Šeštoji dalis, 263 straipsnis (EB sutarties ex 230 straipsnis), *Oficialusis leidinys* C 115, 2008 m. gegužės 9 d., p. 162, <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12008E263:lt:HTML>.

407 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, sujungtos bylos C-106/19 ir C-232/19, *Europos vaistų agentūros (EMA) būstinės vietos nustatymas Amsterdame*, 2022 m. liepos 14 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62019CJ0106>.

408 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla 294/83 *Parti écologiste “Les Verts” v. European Parliament*, 1986 m. balandžio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61983CJ0294>.

pareiškėjo teisinę situaciją (tiesioginis teisinis poveikis), t. y. ar teisės aktas turi sukelti asmeniui teisinių pasekmių bet kokia forma (suteikiantis teisių ar pareigų, atimantis privilegijas jam arba suteikiantis privilegijų jo konkurentams ar kaip kitaip keičiantis jo teisinę poziciją).⁴⁰⁹ Priimtas teisės aktas sukelia tiesiogines teises pasekmes pareiškėjui be nacionalinių institucijų intervencijos, todėl tiesiogiai veikia pareiškėjo teisinę situaciją. Kaip pavyzdį galima patyrinti ESTT nagrinėtą bylą dėl licencijų išdavimo e. atliekų srityje. Buvo kreipiamasi į Vokietijos institucijas su prašymu išduoti importo licenciją kiniškiems grybams į Vokietiją. Tai tiesiogiai koreliavo su pareiškėjo situacija. Gautas atsakymas, kad licencija nebus suteikta, iki bus gautas tam reikalingas Komisijos leidimas, taip Komisijai leidus Vokietijai atsisakyti išduoti importo licencijas.⁴¹⁰

ESTT praktikoje pirmiausia sprendžiamas konkrečios sąsajos klausimas ir tik paskui, jeigu konstatuojama, kad pareiškėjas yra konkrečiai susijęs, nustatoma tiesioginė sąsaja. Šia nuostata, akivaizdžiai siekiama, kad privatūs asmenys galėtų kvestionuoti tik individualaus taikymo teisės aktų, kuriuos ginčyti būtų asmeniškai suinteresuoti, teisėtumą.

Konstitucinis Teismas savo jurisprudencijoje ne kartą yra konstatavęs, kad konstitucinio teisinės valstybės principo esmė – teisės viešpatavimas. Konstitucinis teisės viešpatavimo imperatyvas reiškia, kad valdžios laisvę riboja teisė, kuriai privalo paklusti visi teisinių santykių subjektai, neišskiriant nė teisėkūros subjektų. Šiuo principu turi būti vadovaujamasi ir kuriant teisę, ir ją įgyvendinant.⁴¹¹

Aukščiausioji audito institucija, atlikdama valstybinius auditus, kasmet nustato taikomo teisinio reguliavimo trūkumų.⁴¹² Neaiškus, perteklinis reguliavimas, nesuderinti tarpusavyje teisės aktai apsunkina teisės taikymą ir sukelia teisinių ginčų, didina administracinę naštą, viešojo valdymo institucijų veiklos apimtis, sudaro prielaidas korupcijos apraiškoms. Tiksliai įvertinti teisėkūros procesą ir nustatyti, ar jis sudaro tinkamas prielaidas kurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą, atsižvelgiant į keliamus klausimus, yra vienas iš prioritetų e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procese.

Valstybinio audito atskaitoje, analizuojant esamą teisinį reguliavimą, vertinimas proceso tinkamumas ir atsakinga teisėkūra, rengiant ir priimant tinkamus teisės aktus. Daugiausia dėmesio skiriama įstatymų rengimui ir priėmimui, šiuose etapuose dalyvaujant visiems teisėkūros proceso subjektams. Įstatymai reguliuoja svarbiausius visuomenės santykius, tokius kaip žmogaus teisių apsauga, nuosavybės valdymas, valstybės tarnyba, mokestiniai santykiai ir kt. Netinkamas teisinis reguliavimas gali

409 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla C-404/96 P *Glencore Grain Ltd (formerly Richco Commodities Ltd) v. Commission of the European Communities*, 1998 m. gegužės 5 d., <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-404/96&language=en>.

410 Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, byla 62/70 *Werner A. Bock prieš Europos Bendrijų Komisiją*, 1971 m. lapkričio 23 d., <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0062>.

411 Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas, *nutarimas 2016 m. liepos 8 d., Nr. KT22-N11/2016*, 2016, „Dėl Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 728 patvirtinto Vyriausybės darbo reglamento 96 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymui ir bylos dalies nutraukimo“, <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1629/content>.

412 Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė, *supra note*, 401.

būti nustatytas tiek įstatymuose, tiek juos įgyvendinančiuose teisės aktuose.⁴¹³ Atlikto tyrimo dalyvių (Teisingumo ministerija, Vyriausybės kanceliarija ir Europos teisės departamentas prie Teisingumo ministerijos) rezultatai parodė, kad nėra pakankamai veiksmingų procedūrų, siekiant visapusiškai įvertinti galiojančių teisės aktų tinkamumą, sąžiningai formuojant efektyvios teisinio reguliavimo sistemos kūrimą. Stebint teisinio reguliavimo procesą, dažnai nėra vertinamos teisinio reguliavimo aktualumo ir problemiško sritys. Stebėsenos apimtis fragmentiška ir nepakankama, todėl neįmanoma identifikuoti netinkamo reguliavimo ir jo sukeltų pasekmių.⁴¹⁴ Sisteminiai teisinio reguliavimo vertinimai nėra atliekami, o tai trukdo kurti vientisą ir nuoseklų teisės sistemos mechanizmą. Teisėkūros proceso dalyviai neadekvačiai vertina numatomo teisinio reguliavimo poveikį ir nesistengia pateikti tinkamai pagrįstų rezultatų, todėl tokie trūkumai daro neigiamą įtaką ekonomikai, valstybės finansams, viešajam administravimui ir kitoms sritims.

Identifikuojama ir tai, kad turi būti tobulinama teisinio reguliavimo vertinimo sistema, siekiant užtikrinti veiksmingumą. O tai atitinkamai taikytina nustatant ir SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos tobulinimo poreikį.

Teisėkūros proceso įgyvendinimas nesudaro tinkamų sąlygų kurti vientisą, nuoseklią, darnią ir veiksmingą teisės sistemą, nes nėra įsitikinama, kad esamas teisinis reguliavimas tinka, o rengiant ir priimant naujus teisės aktus ne visuomet užtikrinama, kad teisėkūra yra atsakinga. Fragmentiška ir nekokybiška teisinio reguliavimo stebėseną nesuteikia informacijos apie esamo teisinio reguliavimo reikalingumą, tinkamumą, pakankamumą, efektyvumą, todėl neleidžia kryptingai ir nuosekliai tobulinti esamo teisinio reguliavimo ir tinkamai reaguoti į socialinius ir kultūrinius pokyčius, kurie vyksta įvairiose visuomenės gyvenimo srityse.⁴¹⁵ SEEĮA tvarkymo teisiniui reguliavimui tobulinti aktualus audito ataskaitoje pateiktas siūlymas pertvarkyti poveikio vertinimo sistemą taip, kad būtų užtikrintas „tinkamas numatomo teisinio reguliavimo galimų pasekmių asmenims ar jų grupėms, kuriems jis bus taikomas, ekonomikai, valstybės finansams, socialinei aplinkai, viešajam administravimui, korupcijos mastui, administracinei naštai ir kt. sritims įvertinimas ir vertinimo rezultatų bei juos pagrindžiančių duomenų pateikimas teisės aktą priimančiam subjektui“⁴¹⁶. Taigi ne tik gamintojams ir platintojams turėtų būti taikomos teisinės pasekmės, bet ir kitiems subjektams, taip pat ir SEEĮA galutiniams vartotojams, pritaikant principą „teršėjas moka“. Būtina kurti tinkamus konsultavimosi su visuomene būdus, priemones ir tvarką, kad būtų realu pasiekti numatytus tikslus.

Visuomenės įtraukimo į SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procesą ypatumai, galimybės ir rizikos

413 *Ibid.*

414 *Ibid.*

415 Lietuvos Respublikos Seimas, *Aišklinamasis raštas dėl Teisėkūros pagrindų įstatymo Nr. XI-2220 2, 3, 5, 6, 7, 8, 10 straipsnių ir ketvirtjo skirsnio pakeitimo įstatymo projekto*, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/ab90fd00c86811e8a82fc67610e51066?jfwid=-35aaxmj13>.

416 Lietuvos Respublikos valstybės kontrolė, *supra note*, 401.

Visuomenės dalyvavimas smulkiųjų EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procese gali būti svarbus aspektas, užtikrinantis siekį išsaugoti e. atliekų tvarkymo veiksmingumą, žmonių sveikatą ir aplinkos apsaugą. Tačiau būtina įvertinti ir visuomenės dalyvavimo teisinio reguliavimo tobulinimo procesuose galimybes ir riziką. Vienas iš pagrindinių visuomenės dalyvavimo smulkiųjų EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo procese bruožų yra galimybė teikti informaciją ir atsiliepimus, kokie galimi įstatymų ir teisės aktų pakeitimai, t. y. kas gali padėti užtikrinti, kad teisės aktų nuostatos atitiktų visuomenės poreikius, atlieptų keliamus rūpesčius ir būtų veiksmingiau įgyvendinamos siekiant numatytų tikslų. Visuomenė galėtų pateikti savo nuomonę atitinkamais teisinio reguliavimo pokyčio klausimais, pavyzdžiui, dėl baudų už reikalavimų nesilaikymą, jų dydžio, e. atliekų surinkimo programų dizaino ir išskiriamų SEEJA rūšių, kurioms turėtų būti taikomos konkretizuotos taisyklės.

Kitas visuomenės dalyvavimo ypatumas – galimybė skleisti informaciją ir šviesti asmenis apie SEEJA tvarkymą, organizuoti visuomenės informavimo priemones, bendruomenės intervencijas ir siekti didinti žinomumą, kokia yra SEEJA tvarkymo svarba ir pasekmės, kurių gali kilti nesilaikant reikalavimų. Tačiau visuomenės dalyvavimas teisinio reguliavimo procese susijęs su galima rizika. Viena iš rizikų – interesų konfliktų formavimosi tikimybės. Tokie veiksniai gali lemti, kad atsirastų reglamentavimo trūkumų ir nebus galima užtikrinti plačiosios visuomenės interesų. Be to, visuomenės dalyvavimas teisinio reguliavimo tobulinimo procese galimai būtų sąlygotas didelių laiko sąnaudų poreikio ir sąnaudų. Tai vertinama kaip kliūtis kai kurių vyriausybinių organizacijų vykdomoje veikloje.

Visuomenės dalyvavimą smulkiųjų EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procesuose galima būtų vertinti kaip svarbų aspektą, užtikrinantį tinkamą e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo veiksmingumą ir žmonių sveikatos bei aplinkos apsaugos įgyvendinimą. Tačiau būtina apsisvarstyti ir įvertinti ne tik su visuomenės dalyvavimu susijusias galimybes, bet ir rizikas, taip pat suderinti visuomenės indėlio poreikio naudą ir trūkumus realiam, veiksmingo ir efektyvaus teisinio reguliavimo tobulinimo rezultatui pasiekti. Atkreipiamas dėmesys ir į Lietuvoje egzistuojančią problemą, kad atliekų konteineriai nuolat perpildomi ir kad nesilaikoma rūšiavimo taisyklių. Jei visi žmonės tinkamai rūšiuotų atliekas, taip pat ir SEEJA, sumažėtų ne tik perpildytų konteinerių, bet ir bendras augantis konteinerių eksploatavimo poreikis. Todėl tinkamas atliekų rūšiavimas gali būti veiksmingas sprendimas kontroliuoti šią problemą ir mažinti e. atliekas.

Dauguma EEJ vartotojų neatsižvelgia į rūšiavimo galimybes ir keliamus reikalavimus, tiesiog išmeta susidariusias SEEJA į bendrus atliekų konteinerius. Tai tik patvirtina, kad visuomenei vis dar trūksta švietimo ir suvokimo, kokia yra rūšiavimo nauda, poreikis, būtinumas ir vertė. Pažymėtina, kad didžioji atsakomybė už komunalinių atliekų sutvarkymo rodiklių suvaldymą dalis tenka savivaldybėms ir atliekų tvarkymo centrams, o rūšiavimo proceso įgyvendinimas yra nukreiptas į EEJ platintojus / gamintojus, verslininkus. Tačiau pagrindiniais teršėjais galima laikyti ir pačius šių įrenginių galutinius vartotojus, kurie savo įpročiais augina SEEJA kiekį. Lietuvoje yra keletas organizacijų, atsakingų už e. atliekų tvarkymą, bet dažnai trūksta papildomo

finansavimo, kad būtų galima tinkamai tvarkyti susidariusias SEEĮA. Galima teigti, kad kyla poreikis didinti viešosios informacijos sklaidą ir edukaciją, siekiant skatinti visuomenę mažinti vartotojiškumą, pakartotinai panaudoti vis dar veikiančius įrenginius ir taip tinkamai formuoti tvarius SEEĮA rūšiavimo įgūdžius, pripažįstant kiekvieno vartotojo svarbą žiedinės ekonomikos įgyvendinimo cikluose.

5.3. SEEĮA užstato sistemos kaip papildomos prevencinio pobūdžio priemonės greta valstybės *ius puniendi* vertinimas

Vienas iš praktiškiausių būdų paskatinti laikytis įteisintų SEEĮA tvarkymo taisyklių yra nustatyti atitinkamas sankcijas, taikyti atsakomybę ir suformuoti teisinį reguliavimą. Taikant teisės aktuose nustatytas baudas už e. tvarkymo taisyklių nesilaikymą, galimai formuojamas atitinkamas tikėtino visuomenės elgesio kontroliavimo mechanizmas, įgyvendinamas per baudžiamumo prizmę. Vis dėlto būtina įvertinti ir kitas ne tik baudžiamosios atsakomybės taikymo priemones, skatinančias tinkamai tvarkyti SEEĮA. Pirmiausia minėtina vis daugiau dėmesio sulaukianti valstybės *ius puniendi* prerogatyvai įgyvendinti taikytina papildoma alternatyvi priemonė – užstato sistema. Sukūrus tokią sistemą, ją pritaikius ir realizavus, e. atliekų augimo kiekis, tikėtina, būtų suvaldytas. Ši priemonė turėtų ir prevencinį poveikį ir galėtų būti taikoma vietoj kai kurių baudžiamųjų priemonių. Taigi užstato sistemos per teisinį sureguliuojamą sukūrimas ir tinkamas jo įgyvendinimas – e. atliekų tvarkymo procesuose gana efektyvi priemonė, skatinanti tinkamai rūšiuoti ir šalinti EEĮA, laikytis nustatytų reikalavimų ir mažinti šių atliekų susidarymą, taip kontroliuojant neigiamą SEEĮA poveikį aplinkai, kai tokio pobūdžio atliekos netinkamai šalinamos jas išmetant kartu su bendrosiomis kitų rūšių atliekomis.

Užstato sistemos įgyvendinimo esmė – realizuoti tinkamai sureguliuotą tam tikros rūšies finansinę tvarką, taikomą perkant tam tikrus produktus, konkrečiu atveju – smulkius EEĮ prietaisus, ir už juos sumokant piniginių užstatą. Pirkdamas gaminį / įrenginį ar jo dalį, vartotojas sumoka nustatytą užstatą, kuris grąžinamas šių atliekų surinkimo vietose, o e. atliekos toliau tinkamai perdirbamos arba perrenkamos pakartotiniam naudojimui, taip išvengiant netinkamo jų šalinimo. Tokia sistema skatina e. atliekas tvarkyti tinkamai, formuoja vartotojų elgesį – grąžindami EEĮ atliekas, vartotojai jas tvarko tinkamai ir susigrąžina sumokėtą užstatą. Tikėtina, kad taip būtų skatinamas ir gamintojų bei platintojų išitraukimas, didinantis EEĮA surinkimo kiekį, siekiant tinkamai įgyvendinti atliekų perdirbimo, pakartotinio panaudojimo arba šalinimo tvarką. Pasitelkus teisinį reguliavimą ypač pasiteisino taros pakartotiniam panaudojimui užtikrinti surinkimas. Remiantis daugkartinių pakuočių, įtraukiamų į užstato už daugkartines pakuotes, sistema (žr. įstatymo projektą⁴¹⁷) pavyzdžiu, galima

417 Lietuvos Respublikos aplinkos ministras, Įsakymas „Dėl Daugkartinių pakuočių, įtraukiamų į užstato už daugkartines pakuotes sistemą, srašto patvirtinimo“, nauja redakcija nuo 2016 m. gegužės 25 d., Nr. D1-378, *Teisės aktų registras*, 2016-05-24, i. k. 2016-13895, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.286700/asr>.

sukurti analogišką sistemą ir ją pritaikyti. Tokia sistema, tikėtina, pagerintų SEEJA tvarkymo procesus ir užtikrintų tinkamo EEJA tvarkymo taisyklių laikymąsi.

Vienas iš pagrindinių užstato sistemos privalumų yra tai, kad ji gali padėti sumažinti neteisėtą EEJA išmetimą ir padidinti smulkiųjų EEJA perdirbimo mastą. Užstato sistema, finansiskai skatindama vartotojus grąžinti nebenaudojamas SEEJA, padėtų didinti SEEJA perdirbimo lygį ir sumažinti e. atliekų, kurios patenka į sąvartynus arba yra nelegaliai išmetamos, kiekį. Kitas užstato sistemos privalumas – mažinti finansinę naštą Vyriausybei ir mokesčių mokėtojams. Pagal užstato sistemą, atsakomybė už tinkamą SEEJA tvarkymą, pasibaigus EEJ naudojimo laikui, tenka gamintojams ir platintojams, o ne Vyriausybei ar mokesčių mokėtojams. Atliekos apimtų ne tik namų ūkio prietaisus, vartojimo įrangą, šviestuvus, įtaisus, elektros srovės įrangą ir pan., joms būtų priskiriama ir kita elektros ir elektroninė įranga ar jos dalys, kurių išoriniai matmenys neviršytų 50 cm. Pažymėtina, jog siūlomas apibrėžimas nėra visiškai autorės naujadaras, o remiasi ES teisiniu reguliavimu, techniniais kriterijais ir praktinio taikymo logika. Siūlomi kriterijai (pavojingos medžiagos, 50 cm ribos matmenų nustatymas, veikimo pagrindas, nebenaudojimas) yra derinami su jau egzistuojančiu teisiniu reguliavimu ir praktika, todėl nereikalauja perteklinio detalizavimo pačiame apibrėžime. Įvertinus 2 ir 8 lentelėse (žr. priedai, p. 205-206, 215-216) pateiktas klasifikavimo taisykles bei nurodytus EEJA apibrėžimus, pagrindžiama, jog požymių detalizacija kildinama iš ES teisėje esančių sąvokų, ypač direktyvų 2012/19/EU, 2011/65/EU (RoHS) bei klasifikavimo/kategorijų nustatymo taisyklių turinio. EEJ sudarančio pavojingos medžiagos apima tokias medžiagas, kaip pvz.: švinas, gyvsidabris, kadmis, bromintus antipirenus, šešiavalentis chromas ir polichlorinti bifenilai (PCB), ozono sluoksnį ardančios medžiagos, tad tokie kriterijai vertinami, kaip būtini nurodyti, kaip vieno iš SEEJA požymių konstatavimą.

Kodėl gi pasirinkta 50 cm riba? 50 cm kriterijus nėra atsitiktinis, jis tiesiogiai kyla iš ES teisės klasifikacijos pagal direktyvą 2012/19/EU, kurioje EEJ skirstoma į: smulkiąją buitinę įrangą (< 50 cm), stambiają buitinę įrangą (> 50 cm). Tad yra gana standartizuotas techninis kriterijus nusistovėjęs visoje ES, todėl nuo jo nenukrypstama, siekiant užtikrinti vienodą klasifikavimo suderinamumą su ES sistema, kas leidžia aiškiai atskirti SEEJA nuo kitų atliekų kategorijų. Iškilus klausimui, kas nustato prietaiso matmenis, pažymima, jog atsižvelgiant į tai, jog tai yra objektyvus techninis kriterijus ir praktikoje matmenys nustatomi pagal gamintojo specifikacijas arba faktinius fizinius matavimus, neaiškumo dėl tokio požymio kilti neturėtų. Teisinio aiškumo aspektu, siūlomas apibrėžimas naudoja objektyvius kriterijus (dydis, funkcija, sudėtis) bei remiasi jau egzistuojančia ES sistema, todėl tai užtikrina pakankamą aiškumą ir nekuria interpretavimo spragų.

Galima teigti, kad siūlomas SEEJA apibrėžimas yra tinkamas, nes jame nurodyti kriterijai remiasi galiojančiu Europos Sąjungos teisiniu reguliavimu. Pavojingų medžiagų sąvoka yra detalizuota specialiuosiuose teisės aktuose, todėl jos papildomas išvardijimas nacionaliniame apibrėžime būtų perteklinis. 50 cm išorinių matmenų kriterijus taip pat nėra savavališkas, o atitinka ES teisėje įtvirtintą elektros ir elektroninės įrangos klasifikaciją, leidžiančią atskirti smulkiąją ir stambiają įrangą. Tuo tarpu

prietaiso matmenų nustatymas yra objektyvus techninis klausimas, sprendžiamas remiantis gamintojo duomenimis arba faktiniu matavimu, todėl nereikalauja papildomo norminio detalizavimo. Atsižvelgiant į tai, galima teigti, jog siūlomas apibrėžimas laikytinas pakankamai aiškiu, sistemiškai pagrįstu ir suderintu su Europos Sąjungos teise. Tikėtina, kad sąvokos aiškumas turėtų įtakos efektyvesniam atliekų surinkimui, atitinkamai įgyvendinant užstato sistemos integravimo mechanizmą ir pasitelkiant sumokėto užstato susigrąžinimo galimybę. SEEĮ, pasižyminčios mažesniais išoriniais matmenimis, gamyba ateityje tik didės, nes technologijų gamintojai orientuojasi kuo mažesnių parametrų įrangos modelius (stengdamiesi atsižvelgti į socialinius vartotojų poreikius ir besikeičiančius technologijų naudojimo poreikio įpročius). Skatinamoji e. atliekų tvarkymo sistema ne tik pasiteisintų surenkant EEĮA nustatytą kiekį, bet ir formuotų kasdienius galutinių vartotojų įpročius, tinkamai šalinant SEEĮA. Taip vartotojų elgesys būtų keičiamas ne baudžiant juos ar taikant atsakomybę, o finansiškai skatinant. Tai vertinama kaip, tikėtina, efektyvesnė ir galima realiai įgyvendinti prevencijos priemonė.

Vis dėlto užstato sistema, tikėtina, turėtų ir tam tikrų apribojimų. Vienas iš pagrindinių įgyvendinimo ribojimų būtų sudėtingos infrastruktūros grąžintoms SEEĮA surinkti ir tvarkyti plėtojimas ir vystymas. Be kita ko, šios sistemos administravimas gali būti susijęs su papildomais finansiniais ištekliais, o tai gali tapti kliūtimi įgyvendinimo procese.

Atsižvelgiant į Lietuvos gyventojų elgesio rodiklius ir vertinant pasiteisinusios taros užstato sistemos našumą, (taros užstato sistemos įgyvendinimo rezultatai – 2016 m. surinkta 415 189 274 vnt. pakuočių atliekų, o 2025 m. 706 691 834 vnt. pakuočių atliekų, kas konstatuoja faktą, jog surinkimas, pasitelkiant užstato sistemą yra efektyvus⁴¹⁸), galima daryti prielaidą, kad smulkiųjų elektros ir elektroninių įrenginių prekių vartotojai, susidūrę su panašia užstato sistema, prisitaikys ir tinkamai atiduos e. -atliekas, kad atgautų sumokėtą užstatą. VŠĮ Užstato sistemos administratoriaus duomenimis, Lietuvos užstato sistema yra viena sėkmingiausių Europoje, o gyventojų įsitraukimas nuolat auga. Bendras kiekis per visą dešimties metų sistemos gyvavimo laikotarpį Lietuvoje surinkta daugiau nei 6 mlrd. pakuočių.⁴¹⁹ Vien 2024–2025 m. laikotarpiu Lietuvos gyventojai antrus metus iš eilės viršijo 700 mln. grąžintų pakuočių ribą. Sistemos paslaugomis naudojasi net 95 % šalies namų ūkių, tad surinkimo rodiklis siekia apie 92 % visų į rinką išleidžiamų pakuočių, o tai yra vienas aukščiausių rezultatų pasaulyje. Neabejotina ir finansinė grąža, kadangi per šiuos rekordinius metus gyventojams už grąžintą tarą buvo išmokėta per 68 mln. eurų užstato. Pritaikyti tokią sistemą būtų viena iš galimų alternatyvų. Sankcija, tikėtina, sumažintų e. atliekų kiekį ir užtikrintų efektyvesnę tokių įrenginių perdirbimo ar pakartotinio panaudojimo galimybę. Taip praktiškai būtų įgyvendinti ES nustatyti tvarumo tikslai.

Lietuvos aplinkos politikoje svarstoma, kaip iš elektros ir elektroninės įrangos

418 Oficiali VŠĮ Užstato sistemos administratorius svetainė, Grazintiverta, <https://grazintiverta.lt/dokumentai/ataskaitos/144/2025-12>.

419 *Ibid.*

atliekų susigrąžinti į tolimesnę gamybą kuo daugiau antrinių žaliavų. Kadangi siekiama atliekų tvarkytojų, gamintojų ir importuotojų organizacijas skatinti teikti pasiūlymus, kaip gerinti SEEJA surinkimą, didinti jų perdirbimo apimtį, didinant pakartotinę naudojimą, manytina, kad integruoti ir išplėtoti užstato sistemą būtų puiki alternatyva, kuri įtrauktų vartotojus į e. atliekų mažinimo procesus ir leistų atliekas tinkamai rūšiuoti – pateikti perdirbti ir pakartotinai naudoti. Lietuvos aplinkos apsaugos agentūra nurodo: „Siekiant žiedinės ekonomikos veiksmų plane numatytų tikslų, Lietuva yra įsipareigojusi surinkti 65 proc. elektros ir elektroninės įrangos atliekų, dabar šis rodiklis siekia tik 46 proc.⁴²⁰“ Akcentuotina, kad procedūra norint gauti leidimą EEĮ (ir SEEĮ) paruošti naudoti pakartotinai, ją išvalant ar sutaisant, yra pernelyg sudėtinga. Siekiant užsibrėžtų tikslų Lietuvoje, reikėtų supaprastinti procedūras. Paruoštą pakartotinai naudoti ir pakartotinai panaudotą EEĮ pavyktų tinkamai suvaldyti, nustatant šių atliekų tvarkymo ir teisinio reguliavimo reikalavimų laikymosi taisykles, integruojant užstato sistemą. Manytina, kad užstato sistema galėtų būti vienas iš būdų, siekiant užtikrinti ir įvykdyti prevencinius tikslus.

AAA apsvairstyta idėja, kad europinis EEJA (įskaitant SEEJA) surinkimo, gabenimo ir apdorojimo standartas EN 50625 taptų privalomas visiems elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkytojams.⁴²¹ Nurodyta, kad, taikant vienodus kokybinius reikalavimus atskiroms atliekų tvarkymo veikloms, būtų užtikrinamos lygios konkurencinės sąlygos visiems rinkos dalyviams. Tačiau šis standartas taikomas tik įmonėms, kurios nori, kad už e. atliekų tvarkymą sumokėtų EEĮ gamintojai ir importuotojai.

EEJA tvarkymo apžvalgoje Lietuvoje pabrėžiama atliekų svarba žiedinei ekonomikai ir antrinių žaliavų atgavimui. Pirmiausia išryškinamas retų ir brangių metalų, esančių elektroninėje įrangoje, potencialas panaudoti šias medžiagas pakartotinai gamybos procese. Dėl šios priežasties svarbu efektyviai tvarkyti SEEJA, siekiant atgauti šias vertingas medžiagas. Lietuvoje sukurtas prieinamas EEJA surinkimo tinklas visiems gyventojams. Seni elektroniniai prietaisai, pradedant dulkių siurbliais ir baigiant neveikiančiais kompiuteriais, gali būti nemokamai pristatomi į bet kurią vietą, kurioje ši įranga platinama arba priimama didžiagabaričių atliekų surinkimo aikštelėse. Tačiau svarbu, kad žmonės nedalytų, neardytų šių prietaisų, pristatytų juos neišardytus į atitinkamas surinkimo vietas, kad įrenginiai nebūtų išmesti į mišrių atliekų kontenerius ar paliekami šalia jų. Apie pusę prietaisų, kurie pristatomi į regioninius atliekų tvarkymo centrus iš gyventojų, yra dalinės komplektacijos. Šie prietaisai, nesilaikant aplinkosauginių reikalavimų, yra ardomi garažuose arba sandėliukuose. Kadangi šiuo atveju neįmanoma nustatyti kiekvieno pažeidėjo, todėl tik gyventojų sąmoningumas ir supratimas, kad šios atliekos negali būti ardomos, o turi būti pristatomos tik į tinkamai sutvarkytas vietas, yra vienas iš efektyviausių būdų spręsti atliekų tvarkymo problemą.

Lyginant su dabartine EEJA politika Europos Sąjungoje, Lietuva pasižymi tam

420 Aplinkos apsaugos agentūra, „Svarstoma, kaip kuo daugiau antrinių žaliavų iš elektros ir elektroninės įrangos atliekų sugrąžinti į gamybą“, <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/svarstoma-kaip-kuo-daugiau-antriniu-zaliavu-is-elektros-ir-elektronines-irangos-atlieku-sugrazinti-i-gamyba>.

421 *Ibid.*

tikrais teigiamais aspektais. Patogus ir prieinamas EEJA surinkimo tinklas visiems gyventojams yra svarbus veiksnys, skatinantis atliekų rūšiavimą ir tinkamą šalinimą. Vis dėlto nuovokumo, suvokimo ir švietimo šioje srityje trūkumas turi įtakos tvarkymo efektyvumui ir ES nustatytų atliekų surinkimo rodiklių kiekio pasiekimui įvykdyti.

ES reikalavimas kasmet surinkti 65 proc. elektros ir elektroninės įrangos atliekų Lietuvai taikomas nuo 2020 m. rugpjūčio 14 d. Lietuvoje surinktas šių atliekų kiekis, skaičiuojant pagal 3 metų tiekimo rinkai vidurkį, sudarė 46 proc. Iš 2 pav. ir 7 lentelės (žr. prieduose, p. 219, 215) duomenų matyti, kad EEJA surinkimo užduotis Europos Sąjungoje 2019–2022 m. buvo vykdoma pagal Europos Parlamento ir Tarybos direktyvą 2012/19/ES. ES valstybės narės nuo 2019 m. turėjo surinkti 65 proc. EEJA, skaičiuojant nuo ankstesnių trejų metų patiekto šalies rinkai EEI kiekio vidurkio. Tačiau iš 27 valstybių narių šį tikslą pasiekė tik 3 valstybės narės (Bulgarija, Kroatija, Lenkija), 2020 m. – 2 (Bulgarija, Kroatija), 2021 m. – 2 (Bulgarija, Slovakija), 2022 m. – 3 (Bulgarija, Latvija, Slovakija). 2021 m. Lietuvai pasiekti šių rodiklių taip pat nepavyko. Turimi statistiniai duomenys patvirtina, kad dėl EEJA ir SEEJA surinkimo įgyvendinimo spragų šiuos rodiklius pasiekti bus sunku.

Pažymėtina ir tai, kad Europos Parlamentas pritarė naujam žiedinės ekonomikos veiksmų planui ir vienas svarbiausių prioritetų jame yra elektros ir elektroninės įrangos atliekų prevencija ir perdirbimas.⁴²² Plane apibrėžti siektini tikslai: užtikrinti teisę į elektroninės įrangos remontą, gerinti daugkartinio naudojimo galimybių įgyvendinimą, sukurti universalųjį kroviklį ir paskatų sistemą, siekiant skatinti e. įrangos perdirbimą. Perdirbimo apimtys gerokai atsilieka nuo gamybos tempo. Europos Sąjungoje pateiktos elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo vidurkis 2019 m. siekė tik 48,5 proc.

Pagrindinis klausimas, įgyvendinant depozito (užstato) sistemos vykdymą, smulkiųjų EEJA teisinio reguliavimo kontekste yra tai, ar efektyvi taros užstato sistema gali būti pritaikyta e. atliekoms tvarkyti? Ar ši sistema turėtų tinkamą efektą gerinant EEJA tvarkymą? Užstato sistema būtų taikoma kaip tai tam tikros rūšies finansinė paskata, kai, perkant tam tikras EEI prekes, pardavimo vietoje imamas nedidelis užstatas. Jis būtų grąžinamas, vartotojui atiduodant perdirbti nebenaudojamą daiktą. Ši sistema sėkmingai pagerino gėrimų taros perdirbimo mastą, šių atliekų surinkimą ir pakartotinį jų panaudojimą bei perdirbimą, todėl pagal analogiją siūlytina šį principą pritaikyti tinkamam EEJA rūšiavimui ir surinkimui pagerinti, siekiant surinktas atliekas perdirbti, pakartotinai panaudoti ar tinkami pašalinti. Pritaikius butelių užstato sistemos praktiką, SEEJA tvarkyti būtų taikomas užstato grąžinimo principas už smulkiųjų e. atliekų atidavimą tinkamam tvarkymui užtikrinti. Tokia sistema skatintų gamintojus ir mažmenininkus užtikrinti, kad jų gaminiai būtų lengvai perdirbami, nes jie būtų atsakingi už grąžintų SEEJA tvarkymo išlaidas, o galutiniai vartotojai – suinteresuoti atiduoti EEJA, kad susigrąžintų sumokėtą užstatą.

422 Europos Parlamento naujienos, „Kaip iki 2050 m. ES gali pereiti prie visiškai žiedinės ekonomikos?“, <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20210128STO96607/kaip-iki-2050-m-es-gali-pereiti-prie-visiskai-ziedines-ekonomikos>.

Svarbu pažymėti, kad, pritaikant užstato sistemą e. atliekoms tvarkyti, turėtų būti įvertinti logistikos, infrastruktūros ir valdymo pokyčių poreikiai, administravimas ir kiti praktiniai aspektai, būtini efektyviam surinkimo procesui užtikrinti. Kad smulkiųjų elektros ir elektroninių įrenginių užstato sistema būtų realizuota, reikia parengti teisės aktų projektus, kuriuose būtų nustatyta įgyvendinimo tvarka, reikalavimai, suinteresuotųjų šalių (gamintojų, platintojų, galutinių vartotojų) atsakomybė. Turėtų būti nustatytas užstato dydis ir EEĮA, kurioms būtų taikoma užstato sistema, rūšys (t. y. nurodant, kad sistema taikoma tik SEEĮA, kurių išoriniai matmenys neviršija 50 cm).

Būtina nustatyti ir sąlygas, susijusias su užstato sumokėjimu ir grąžinamu, pasitelkiant mokesčių teisės praktiką. Įstatymo projekte reikia numatyti atsakomybės taikymo ribas, apibrėžiant, kokia atsakomybė kyla gamintojams, platintojams ir galutiniams vartotojams pagal užstato sistemą, įskaitant grąžintų e. atliekų tvarkymą ir užstato mokėjimą. Galėtų būti apžvelgtas vykdymo ir sankcionavimo sistemos vykdymo užtikrinimo mechanizmas, jei nesilaikoma reikalavimų.

Įgyvendinant EEĮ užstato sistemą, reikėtų įvertinti institucijų ir kitų suinteresuotųjų subjektų (pramonės ir nevyriausybinų organizacijų) bendradarbiavimo poreikį, kad būtų užtikrinta darna ir atitiktis jau galiojančioms EEĮA tvarkymo taisyklėms ir neatsirastų prieštarų ar vienas kitą dubliuojančių reikalavimų. Manytina, kad nebenaudotinos SEEĮ užstato sistema galėtų būti taikoma įvairiems smulkiems e. atliekų gaminiams, kuriems būdingas didelis netinkamo šalinimo ar neteisėto išmetimo potencialas, taip pat EEĮ, kuri apibrėžta konkretizuotos sąvokos dispozicijoje. Taigi surenkamų SEEĮA pagrindą sudarytų smulki EEĮ įranga ar jos dalys, pavyzdžiui, mobilieji telefonai, kompiuteriai, maišytuvai, aparatai, pulteliai ir kiti smulkūs prietaisai.

Nagrinėjant užstato sistemos įgyvendinimo potencialą, būtina paminėti ir galimas kilti įgyvendinimo rizikas. Nepaisant o, kad SEEĮ užstato sistemos įvedimas yra gana stipri skatinamoji priemonė, tačiau ją įgyvendinant praktikoje gali kilti įvairių sunkumų, vertinant ne tik teoriškai, bet ir per įgyvendinimo (operacinę), teisinę bei ekonominę logiką. Tikėtina galima susiformuoti administracinė ir organizacinė našta, dėl visiškai naujos infrastruktūros sukūrimo, surinkimo punktų, registravimo sistemų, finansų valdymo mechanizmų, kas remiasi į dideles administravimo sąnaudas, galimai sudėtingesnio koordinavimo tarp savivaldybių, atliekų tvarkytojų ir prekybininkų. Kita galima rizika - smulkioji EEĮ dažnai turi mažesnę vertę, sudėtingą perdirbimą, tad kyla rizika, jog užstato suma gali būti per didelė, iškreipti rinką. Visgi gana sunku atrasti optimalų dydį, todėl tik įgyvendinus sistemą praktikoje, proceso vystymas galėtų būti nuolatos tobulinamas, atsižvelgiant į realų poreikį. Taipogi, galima tikėtina užstato išnaudojimo rizika dėl nelegalių atliekų įnešimo į sistemą, kas sukeltų finansinių nuostolių bei sumažintų sistemos patikimumo rodiklius. SEEĮ atliekų surinkimo užstato sistemos įgyvendinimas praktikoje gali būti ribojamas ne tik dėl administracinės naštos, bet ir optimalios užstato sumos nustatymo sudėtingumo, vartotojų elgsenos neapibrėžtumo, piktnaudžiavimo ir logistinių sunkumų rizikos. Šios aplinkybės rodo, kad užstato sistema gali būti efektyvi tik tuo atveju, jei ji bus tinkamai integruota į esamą teisinę ir institucinę struktūrą, pasitelkiant inovacijomis grįstus sprendinius.

Įvertinus apžvelgtas galimybes, galima teigti, kad kuriant ir įgyvendinant SEEĮA

surinkimui skirtą nebenaudotinos SEEĮ užstato sistemą, privalomai dalyvautų ir veiklą koordinuotų dauguma institucijų, įskaitant vyriausybines agentūras, pramonės asociacijas, nevyriausybines organizacijas, vietos valdžios institucijas, perdirbimo įmones, atitikties ir audito įmones bei finansų įstaigas. Kitas svarbus įgyvendinimo proceso momentas – tinkamos teisinės bazės sukūrimas, aiškiai nustatant kokios teisinio reguliavimo nuostatos turėtų būti įtrauktos į teisinės sistemos turinį. Būtina informuoti ir visuomenę apie SEEĮA tvarkymo svarbą bei pasekmes taisyklių nesilaikyme.

Apibendrinant galima teigti, kad siekiant SEEĮA užstato sistemos funkcionavimo ir efektyvaus veikimo, teisinis reguliavimas turėtų numatyti užstato kompensavimo, šalių atsakomybės, surinkimo, perdirbimo, infrastruktūros plėtros, vykdymo užtikrinimo sankcionavimo, visuomenės informavimo, atitikties ir ataskaitų teikimo tvarką. Dėl tokio papildomo teisinio reguliavimo gali būti nustatomi SEEĮA gaminių projektavimo, gamybos ir šalinimo standartai, taip pat atliekų surinkimo, vežimo ir perdirbimo procedūrų tvarkos. Tikslinga apsvarstyti ir išplėstinės gamintojo atsakomybės, įpareigojančios gamintojus prisiimti atsakomybę už visą savo gaminių gyvavimo ciklą, įskaitant EEĮA surinkimą ir perdirbimą, pakartotinį naudojimą. Apibrėžtos išplėstinės gamintojo atsakomybės ribos ragintų kurti tvaresnius ir perdirbamus gaminius, o galutinius vartotojus skatintų grąžinti turimas SEEĮA tinkamam šalinimui. SEEĮA augimo kontroliavimui būtinas įvairialypio požiūrio pritaikymas, apimantis teisinius, ekonominius, politinius ir socialinius sprendimus.

Patobulintą EEĮA tvarkymo teisinį reguliavimą galima įgyvendinti taikant kompleksinių sprendimų visumą. Vertinant holistiniu požiūriu, teisinio reguliavimo pokyčiai turėtų būti plėtojami sinergiškai, kad būtų pasiekti SEEĮA tvarkymo pažangos tikslai. Būtina kurti technologinės inovacijos strategiją, investuoti į mokslinius tyrimus, kurti naujus SEEĮA perdirbimo, šalinimo technologinius įrenginius, kad didinti tokių atliekų tvarkymo veiksmingumą ir efektyvumą. Akcentuotinas ir SEEĮ gyvavimo ciklo kriterijus, vertinant gaminių poveikį aplinkai per visą jų gyvavimo ciklą – nuo žaliavų gavybos iki gaminio pašalinimo, pasibaigus jo naudojimosi laikui. Pailgintas gyvavimo ciklas gali padėti kurti tvaresnius produktus, nustatant praktines galimybes sumažinti SEEĮA poveikį aplinkai, pašalinant mažesnę šių atliekų kiekį. Atsižvelgiant į SEEĮA specifiškumą, tarpdiscipliniškumas ir globalus bendradarbiavimas, sprendžiant pasaulinę šių atliekų augimo problemą, yra neišvengiamas.

Apibendrinant teigtina, kad užstato sistemos sukūrimas užtikrintų tinkamą smulkiųjų elektros ir elektroninių įrenginių atliekų rūšiavimą ir surinkimo efektyvumą. Orhuso konvencija nurodo, kad aplinkos apsauga ir žmogaus teisės yra neatsiejamos viena kitos. Reglamentuojančios nuostatos dėl cheminių medžiagų bei tvariųjų organinių teršalų įrangoje mažinimo, nurodo, jog valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslo apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą nesumažinusios sunkiųjų metalų ir antipirenų kiekio, kuris patenka į aplinką. O Bazelio konvencija ir direktyvos nustato surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemones, kurias privaloma įgyvendinti nurodytu eiliškumu, pradedant nuo prevencijos, toliau pasirenkant dar kartą panaudoti, perdirbti ir šalinti. Galutiniai vartotojai skatinami atiduoti e. atliekas ir atgauti sumokėtą užstatą, o gamintojams užtikrinamas reikiamas surinkti atliekų

kiekis, kad atliekos būtų tvarkomos toliau. Pritaikyti tokią sistemą būtų viena iš galimų alternatyvų, papildančių jau esamą baudomis bei sankcijomis pagrįstą sistemą. Užstato sistema siūloma kaip papildoma skatinamoji priemonė, kurios tikėtina nauda grindžiama analogija su pakuočių užstato sistema. Jos poveikis SEEJA surinkimui šiame tyrime empiriškai nepatikrintas. Siūlomi užstato dydžiai yra orientaciniai; prieš įgyvendinimą būtina įvertinti administravimo sąnaudas, paskirstyti dalyvių pareigas ir palyginti modelį su kitomis surinkimą skatinančiomis priemonėmis. Galima teigti, jog alternatyvių priemonių bausmių taikymo atžvilgiu paieška bei integravimas į SEEJA tvarkymo sistemą tinkamas žingsnis judant nustatyta kryptimi, link efektyvaus e. atliekų tvarkymo sureguliuavimo.

IŠVADOS

Ginamieji disertacijos teiginiai pasitvirtino:

1. *Teiginys – SEEJA sampratos apibrėžtis teisėkūros procese turi būti formuojama atsižvelgiant į spartų technologinių inovacijų vystymąsi, EEJA teisinės sąvokos definiciją bei socialinius pokyčius.*

SEEJA teisinė samprata Lietuvos įstatymų bazėje nėra aiškiai apibrėžta, tad šių atliekų identifikavimas ne visada atliekamas sklandžiai. Tiek ES tiek LR teisinia- me reguliavime EEJA sampratos turinys neatitinka inovacijų vystymosi tempo ir visuomenės socialinių pokyčių suformuotų poreikių patenkinimo bei kelia neaiš- kumų dėl EEJ priskyrimo šių atliekų rūšiai. SEEJA sąrašas nurodytas EEJA kvali- fikavimo taisyklėse, turi praktinio pritaikomumo trūkumų, vertinant tai, kad toks sąrašas negali būti baigtinis dėl šių įrenginių spartaus vystymosi tempo ir naujos įrangos kūrimo pokyčių bei nėra nustatytos vientisos bendrinės sąvokos. Tam ti- kri EEJA požymiai nurodomi skirtinguose teisės aktuose, įvardijant atskirus šioms atliekoms priskirtus ypatumus, tokius, kaip: gyvavimo ciklas, nebenaudojimas, pavojingų medžiagų sudėtyje nustatymas, galia, elektros srovė, elektromagnetiniai laukai. Kadangi SEEJA sąvoka nėra tinkamai apibrėžta ir tik teismų praktikos pa- galba išaiškinama ar šalinama EEJ ar jos dalys priskiriamos šioms atliekoms, šios rūšies atliekų sąvokos determinavimas, įtraukiant esminius požymius įrangos pri- skirtinumui identifikuoti, akivaizdžiai tikslingas.

2. *Teiginys – EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje neužtikrina efektyvaus SEEJA tvarkymo.*

Nustatytas SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo poreikis, atsižvel- giant į e. atliekų surinkimui nustatytų tikslų pasiekimo neefektyvumą šių atliekų kiekiams augant. Pasitelkus statistinių duomenų analizę, kuria patvirtinamas nuo- latinis SEEJA augimas ir tai, kad ES reikalaujami surinkimo kiekiai nėra pasie- kiami, konstatuojamos praktinės teisinio reguliavimo neefektyvumo problemos. Vertinant SEEJ atliekų srautus ir analizuotą teismų praktiką, akivaizdu, kad atliekų tvarkytojai ir gamintojai jau susiduria su teisinio reguliavimo įgyvendinimo nee- fektyvumo pasekmėmis, kai nepasiekus nustatytų surinkti šių atliekų kiekių kyla ne tik finansinių sankcijų grėsmė ir licencijų panaikinimo galimybė, bet kyla taršos rizika šias rūšis pašalinant bendruosiuose sąvartynuose.

3. *Teiginys – Administracinės atsakomybės taikymas už SEEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą yra neefektyvus ir turi būti tobulinamas.*

SEEJA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje, ypač administracinės atsa- komybės taikymo kaip taisyklių laikymosi užtikrinimo priemonės požiūriu, šiuo

metu nėra pakankamai veiksmingas. Tyrimo metu identifikuojamos normų kolizijos ir neišsamiai sureglamentuotos alternatyvios atsakomybės formos taikytinos gamintojams, o tai patvirtina teisinio reguliavimo tobulinimo aktualumą. Tyrimo rezultatai leidžia spręsti, kad vien administracinės atsakomybės priemonių nepakanka veiksmingam SEEJA tvarkymui užtikrinti.

Išvados:

1. Įgyvendinus pirmąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus EEJA ir SEEJA sąvokų teisinio reguliavimo genezę, darytina išvada, kad visuomenei progresuojant ir sparčiai vystantis technologijoms, paraleliai vystėsi e. atliekų sampratos turinio pokyčių poreikis. Ištyrus skirtingų šalių teisės aktų turinį, susipažinus su mokslinių tyrimų rezultatais ir ESTT išaiškinimais, galima teigti, kad vienodos, visuotinai taikytinos ir aiškos EEJA sampratos nėra, o SEEJA sąvoka atskirai nesuformuluota. Atsižvelgiant į sudėtingą, nuolat kintantį SEEJA srautą, įvertinus šių atliekų definicijos ir kategorizavimo neaiškumus, išskirti esminiai šias atliekas apibrėžiantys požymiai: *end of life* – gyvenimo pabaigos terminas, *išmestas* – atsikratymo ir nenaudingumo momentas, užtikrinantis virsmo atliekomis faktą, taip pat pavojingų medžiagų atliekų sudėtyje nustatymas ir įrenginiui funkcionuoti reikalingos elektros srovės arba elektromagnetinių laukų būtinasis konstatavimas.

Atsižvelgiant į sampratų turinio ir teismų praktikos analizės rezultatus, prieita prie išvados, kad tinkamiausia sąvoka SEEJA apibrėžti būtų – nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų medžiagų. Tokiu būdu paraleliai EEJA klasifikacijos sąrašui⁴²³ nustatyti išskiriama SEEJA samprata, kurios pagrindu atsiranda tolimesnės galimybės tobulinti šių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sritį.

2. Įgyvendinus antrąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išnagrinėjus Lietuvos EEJA teisinio reguliavimo ypatumus, nustatyta, kad tokių atliekų tvarkymo eiliškumas atitinka standartinės ES kryptis, kurioms bendroje atliekų tvarkymo paskirstymo sistemoje prevencijai suteikiama pirmenybė. Nustatomas toks prioritetų eiliškumas: prevencija, parengimas pakartotinai naudoti, perdirbimas, kitas naudojimas, šalinimas. Bendrieji Lietuvoje numatyti atliekų prevencijos tikslai ir uždaviniai įvardijami kaip siekis vengti atliekų susidarymo, mažinti susidarancių nenaudojamų atliekų ir kenksmingų medžiagų kiekį

423 Pastaba: toks sąrašas laikomas nebaigtiniu dėl EEJ technologijų raidos ir sociokultūrinių požymių kaitos, kas vertinama kaip teisinio reguliavimo pritaikomumo trūkumas.

gaminamoje įrangoje, skatinant EEĮ naudoti pakartotinai ar pailginti jos būvio ciklą. Esminis principų svarbos nustatymo ypatumas yra santykinio įvairių tvarkymo galimybių efektyvumo vertinimo rezultatas. Tai apima įvairių tvarkymo galimybių, tokių kaip surinkimas, apdorojimas ir perdirbimas, sąnaudų ir naudos nustatymas, įvertinant, kuri galimybė yra veiksmingiausia aplinkosauginiu / ekonominiu požiūriu. Aplinkosauginiu požiūriu SEEĮA perdirbimo prioritetą vertinamas kaip efektyvesnis nei šalinimas sąvartynuose ar deginimas, tačiau jis ekonomiškai brangesnis. Remiantis gerąja šalių praktika, konstatuotina, kad esminiu prioritetu tvarkant SEEĮA laikoma atliekų susidarymo prevencija.

Be „teršėjas moka“ principo, taikomi ir gamintojo atsakomybės, savarankiškumo, etiško vartojimo, artumo bei atsargumo principai, kurie užtikrina efektyvų ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą. SEEĮA tvarkymo prioritetų įgyvendinimas apima šių atliekų srautų nustatymą, tvarkymo proceso kontrolę, santykinio skirtingų tvarkymo galimybių efektyvumo įvertinimą bei nuolatinį teisinio reguliavimo sistemos tobulinimą, atitinkantį technologinės ir socialinės evoliucijos tendencijas.

3. Įgyvendinus trečiąją uždavinį darytinos tokios išvados:

Ištyrus EEĮA teisinio reguliavimo pokyčių aspektus ir įvertinus jų reikšmingumą, galima teigti, kad per pastaruosius du dešimtmečius e. atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje nuosekliai keitėsi, atliepian ES nustatomas teisinio reguliavimo gaires. Atliekų tvarkymo įstatyme ir EEĮA tvarkymo taisyklėse numatomas EEĮA tvarkymui taikomų reikalavimų identifikavimas, nurodant surinkimo, apdorojimo, šalinimo procesų reikalavimus bei e. atliekų tvarkyme dalyvaujančių subjektų atsakomybę. ES e. atliekų tvarkymui aktualių direktyvų nuostatuose akcentuojami gamintojo atsakomybės, savarankiškumo, artumo, etiško vartojimo, atsargumo bei „teršėjas moka“ principai ir jų reikšmė atliekų tvarkymui. , kurie yra tik viena iš priemonių skatinti EEĮ gamintojus, visapusiškai įvertinti įrangos remontą, pavojingų medžiagų sudėtį, galimybę modernizuoti, pakartotinai naudoti, išardyti ar perdirbti. SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo procese svarbią vietą užima iniciatyvų, tarptautinių susitarimų bei konvencijų inicijavimo dėka sukurtų gairių įgyvendinimas, siekiant EEĮA tvarkymo tikslų. Tačiau identifikuoti ir privačių iniciatyvų (Tvarumo konsorciumo, Tvarumo apskaitos standartų valdybos) įgyvendinimo trūkumai dėl vienodinimo ir monitoringo bendros praktikos nebuvimo. Kitaip nei Bazelio konvencijos vertinimo atveju, kai akivaizdžiai pasiektas geresnis bendrai koordinuojamas požiūris, įgyvendinantis platformų savitarpio pakeičiamumą ir sąveikumą, taip suteikiant pagrindą tinkamam SEEĮA tvarkymui per skatinimą kurti bendrą nacionalinę bei tarptautinę SEEĮA tvarkymo kultūrą, politiką, teisinio reguliavimo gaires ir taisykles.

ES teisinio reguliavimo indėlis vertinamas, kaip esminis Lietuvos SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos suformavimui. EEĮ atliekų tvarkymo teisinis

reguliavimas pagrįstas ES direktyvose ir reglamentuose įtvirtintų nuostatų perkėlimu į nacionalinę teisės sistemą, ratifikuojant ir įgyvendinant ES priimtus teisės aktus. Jų pagrindu reglamentuojami cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų, gamybos, gryninimo ir kiti atliekų tvarkymui reikšmingi procesai. Nors Lietuvos ir užsienio šalių teisėkūroje sureguliuoti pavojingų medžiagų kiekio mažinimo reikalavimai, formuojama ekologinio projektavimo standartų sistema, diegiama ekologinio ženklavimo sistema dėl tvaraus išteklių naudojimo bei tinkamo gaminių gyvavimo ciklo valdymo, nuolatinis EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas, ypač SEEJA tvarkymo srityje kuri šiai dienai nėra atskirai vertinama, yra būtinas bendros aplinkosaugos sistemos progresavimo skatinimo elementas.

4. Įgyvendinus ketvirtąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus EEJA tvarkymui aktualios teisinės atsakomybės priemonės, nustatyta, kad sankcijų taikymas už taisyklių nesilaikymą skiriant administracines nuobaudas yra pagrindinis SEEJA tvarkymo sistemos įgyvendinimo kontrolės įrankis bei atgrasomoji priemonė, užtikrinanti reikalavimų laikymąsi. Teisės aktų ir teismų praktikos analizė patvirtino, kad už EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą taikomos ANK arba AAĮ nuostatose nurodytos sankcijos. Vis dėlto tai, mažas bylų, kuriose būtų nagrinėjami su EEJA tvarkymu (ne kitomis atliekomis) susijusių reikalavimų pažeidimų klausimai, kiekis, rodo, kad šiai specializuotai atliekų rūšiai reguliuoti ir jos tinkamo tvarkymo vykdymo kontrolei užtikrinti, turėtų būti skirta daugiau dėmesio. Laikoma, kad siekis SEEJA tvarkymą valdyti tik administracinės atsakomybės priemonėmis yra neefektyvus. Tokių priemonių panaudojimo pasyvumas daro įtaką teisinio nevalidumo apraiškomis, tad nepasiekiami prevenciniai tikslai. Suformuotų reikalavimų tinkamas laikymasis, realiai nėra efektyviai užtikrinamas, kontroliuojamas ar įgyvendinamas praktikoje, todėl tiek teisiniu, tiek visuomeniniu požiūriu, būtina atkreipti dėmesį į SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimą bei sistemos stiprinimą, formuojant papildomų alternatyvių prevencijos, priežiūros ar kontrolės mechanizmų integravimą.

Išanalizavus administracinių nuobaudų taikymo teisinio reguliavimo skirtumą ir identifikavus juos nustatančių teisės aktų dvilypumą sankcijų taikymo prasme, tad siūlytina suvienodinti sankcijas už panašius požymius turinčių EEJA tvarkymo taisyklių nusižengimus bei aiškiau apibrėžti ANK bei AAĮ esamas nuostatas dėl EEJA tvarkymo reikalavimų nesilaikymo. Tokiu būdu bus ne tik išvengta teisės taikymo neaiškumų, taipogi užtikrintas kolizijų nesusidarymas bei proporcingumo, lygiateisiškumo ir koncentruotumo principų pritaikymas.

Galimas svarstyti ir pasiūlymo AAĮ nuostatų, sietinų su EEJA tvarkymu, perkėlimą į ANK. Tačiau jo įgyvendinimas realizuotinas tik tuo atveju, jei būtų priimti sprendimai keisti ANK bendrosios dalies nuostatas, numatant juridinių asmenų

atsakomybės įtraukimo galimybes.

5. Įgyvendinus penktąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus užstato sistemos įgyvendinimo Lietuvoje perspektyvas, galima teigti, kad pasitelkiant vis daugiau dėmesio sulaukiantį ir prevencija paremtą būdą, sietiną su užstato sistemos praktiniu realizavimu, tokia papildoma alternatyva baudžiamųjų priemonių panaudojimui būtų pasiekiami teigiami SEEJA surinkimo rodikliai. Atsižvelgiant į Lietuvos gyventojų elgesio rodiklius bei įvertinant pasiteisinusios taros užstato sistemos našumą, galima teigti, kad SEEJ vartotojai prisitaikys ir tinkamai realizuos e. atliekų surinkimą / atidavimą, kad atgautų sumokėtą finansinį užstatą. Tokios sistemos pritaikymas būtų viena iš galimų alternatyvų sankcijoms, tikėtina, sumažinsiančių SEEJA netinkamo šalinimo kiekius ir taip užtikrinsiančių efektyvesnę tokių įrenginių perdirbimo ar pakartotinio panaudojimo galimybę. Esminė užstato sistemos taikymo mintis yra ne siekis atsakyti sankcijų taikymo, bet veiksmingai papildyti sistemą, skatinant savanorišką reikalavimų laikymąsi užtikrinančią ilgalaikių elgsenos pokyčių inicijavimą, kurių dėka formuojami nauji ar keičiami seni įpročių vyrvavimai. Užstato sistemos realizavimu nėra siekiama pakeisti tradicinių sankcijomis grįstų mechanizmų taikymą, nes pastarieji užtikrina teisės normų privalomumą ir atgrasomąjį poveikį. Šio pasiūlymo tikslas – suderinti represinių ir skatinamųjų priemonių pritaikymą, kad būtų pasiektas teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktikoje realus efektyvumas.

Nors užstato sistema galimai turėtų ir tam tikrų apribojimų, sietinų su sudėtingos infrastruktūros grąžintoms SEEJA surinkti plėtra, ir papildomų finansinių išteklių šiai sistemai administruoti ir funkcionalumui įgyvendinti, akcentuotina, kad tokia sistema gali padėti sumažinti neteisėtą e. atliekų išmetimą, koreguoti galutinių naudotojų elgseną suformuojant prevencijai palankius įpročius ir padidinti SEEJA perdirbimo mastą.

Siekiant kontroliuoti SEEJA augimą, būtina išlaikyti įvairiapusį požiūrį ir priimti sprendimus, apimančius teisinius, ekonominius, politinius ir socialinius aspektus. O užstato sistemos integravimas į EEJA tvarkymo sritį būtent tai ir atlieptų. Vertinant holistiniu požiūriu, teisinio reguliavimo pokyčiai turėtų vystytis sinergijos principu, kad būtų pasiekti SEEJA tvarkymo pažangos tikslai. Atsižvelgiant į technologinius ir visuomenės elgesio pokyčius, SEEJA tvarkymo tinkamas įgyvendinimas turėtų būti užtikrinamas ne vien per sankcijų taikymo grėsmės prizmę, bet ir per skatinimo ar atlygio politikos teisinio reguliavimo priemones, tokias kaip užstato sistema. Siekiant padidinti tokių atliekų tvarkymo sistemos efektyvumą būtina kurti technologinės inovacijos strategiją, investuoti į mokslinius tyrimus, vystyti naujus veiksmingo SEEJA perdirbimo, šalinimo, pakartotinio naudojimo procesus optimizuojančius įrenginius. Atsižvelgiant į SEEJA specifiškumą ir tvarkymo proceso valdymą apimančią tarpdiscipliniškumą globalus bendradarbiavimas

tobulinant teisinį reguliavimą yra neišvengiamas, kad būtų išspręsta pasaulinė šių atliekų augimo problema.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Tobulinant SEEJA tvarkymo mechanizmą prioritetu laikytini teisėkūros pakeitimai orientuoti į atsakomybės sistemos konsolidavimą, sankcijų suvienodinimą ir jų proporcingumo užtikrinimą. Taip pat būtina stiprinti išplėstinės gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą, plėtojant skatinamąsias priemones bei tikslinant SEEJA sąvoką ir klasifikaciją. Atsižvelgiant į tai, kad ne mažiau svarbūs yra institucinės koordinacijos ir duomenų valdymo mechanizmų tobulinimas, kurie užtikrintų nuoseklų ir efektyvų teisės normų taikymą, toliau teikiami pasiūlymai orientuoti į SEEJA sąvokos įidentifikavimą, atsakomybės taikymo teisinio reguliavimo suvienodinimą, EPR stiprinimą, paskatų įvedimą, tinkamų ir aiškių sąvokų suformavimą bei kontrolės gerinimą.

1. Siūloma suformuluoti SEEJA sąvokos apibrėžimą, nurodant, kad „Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – tai bet koks, nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų medžiagų“. Tokia sąvoka galėtų būti įtraukta į SEEJ užstato sistemos teisinio reguliavimo tvarkos nuostatas, nustatant priskirtinų užstato sistemai taikytiną SEEJ atliekų apibrėžtį. Galima šią sąvoką įtraukti į Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymą, papildant 2 straipsnį „Pagrindinės šio Įstatymo sąvokos“ 28¹ punktu arba tokią sąvoką integruoti į SEEJ užstato sistemos įgyvendinimą reguliuojantį suformuluoto teisės akto turinį.
2. Siekiant išvengti taikytinos atsakomybės sankcijų dydžio dviprasmiškumo, kolizijų ar nelygiaverčių ar neproporcingų baudų pritaikymo atveju, siūlytina patikslinti ir aiškiai apibrėžti ANK bei AAĮ nuostatuose įtvirtintų su EEJA tvarkymu susijusių straipsnių dispozicijoje nurodytą turinį.

Taip pat, atsižvelgiant į tai, jog visi administracinės atsakomybės traukiami asmenys yra laikytini lygiais, rekomenduotina suvienodinti sankcijas už panašius požymius turinčių EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą, užtikrinant teisės aktų taikymo aiškumo, proporcingumo, lygiateisiškumo ir koncentruotumo principų įgyvendinimą.

Jei įvertinus poreikį ir galimybes būtų priimtas sprendimas keisti ANK bendrosios dalies nuostatas, sietinai su ANK 23 straipsnio, 27 straipsnio ir 2 straipsnio 1 dalies ir kitų nuostatų papildymu siekiant įtraukti juridinio asmens atsakomybę, tuomet, būtų pateikiamas papildomas pasiūlymas papildyti ANK 249 straipsnį, įtraukiant AAĮ 94, 96, 98, 99, 101 straipsnių dispozicijoje nurodytų už EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą suformuluotų sankcijų nuostatas.

3. Siekiant užtikrinti efektyvų ir adaptuotą, besivystančią ir technologiškai išprususią visuomenei pritaikytiną SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimą, būtina skatinti ne tik prevencijos priemones, padėsiančias visuomenei keisti savo elgesį, bet ir inicijuoti bendrąjį sąmoninio mąstymo lygmens pokytį. Toks

pokytis, gali būti realizuotas ir išjudintas pasitelkus teisinės atsakomybės ir skatinimo sistemos įgyvendinimo įrankius. Formalioji ir būsimoji teisėkūra SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje turi būti sutelktai koncentruota į norimą pasiekti rezultatą ir bendro tikslo įgyvendinimą pagal teisiškai įtvirtintą bendrą globalią kryptį visame pasaulyje. Siūlytina įteisinti užstato sistema, finansiškai skatinanti galutinius naudotojus grąžinti nebenaudojamas SEEĮA, padėtų didinti SEEĮA perdirbimo lygį ir sumažinti e. atliekų, kurios patenka į sąvartynus arba yra nelegaliai išmetamos, kiekį. Šių atliekų kategorija apimtų ne tik buitinius namų ūkio prietaisus, vartojimo įrangą, šviestuvus, įtaisus, elektros srovės įrangą ir pan., bet jai būtų priskiriama ir visa kita, naujai ateityje sukursima elektros ir elektroninė įranga, kurios išoriniai matmenys neviršys 50 cm.

Užstato sistema galėtų būti sureguliuota teikiant pasiūlymą dėl LR Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 pakeitimo įstatymo 2 straipsnio papildymo 28² punktu ir šio įstatymo Aštuntojo¹ skirsnio „Elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo ypatumai“ 34¹ straipsnio papildymo 28, 29, 30 papunkčiais (žr. 12 priedas, „SEEĮ užstato sistemos įgyvendinimo įstatymo projekto pavyzdys“, p. 220-227). Arba priimant Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą dėl nebenaudotinos SEEĮ, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašo, užstato dydžio ir užstato sistemos įgyvendinimo naujos tvarkos patvirtinimo. Tvarkoje įtvirtinant parengtą nebenaudotinos SEEĮ už kurią privaloma imti užstatą sąrašą, užstato dydį ir užstato sistemos įgyvendinimo tvarkos aprašą. Tvarkos nuostatos galimos formuoti pasitelkiant lyginamosios analogijos principą, vertinant ir pasinaudojant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 1506 patvirtintos tvarkos dėl Pakuočių, už kurias privaloma imti užstatą, sąrašo, užstato dydžio ir užstato sistemos įgyvendinimo tvarkos nuostatomis. Tvarkos pirmojo skirsnio bendrosiose nuostatose būtų galima nustatyti užstato sistemos įgyvendinimo reikalavimus ir SEEĮ, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašą ir užstato dydį. Antrajame tvarkos skirsnyje – nustatyti SEEĮ, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašą ir užstato dydį, pateiktą atskirame tvarkos priede. Toliau nurodyti, jog už sąrašo atitinkamame punkte nurodytą SEEĮ vienetą, kurio išorinių matmenų dydis iki 30 cm, nustatomas 3 eurų užstatas ir už sąrašo atitinkamame punkte nurodytą SEEĮ vienetą, kurio išorinių matmenų dydis nuo 30 iki 50 cm, nustatomas 5 eurų užstatas. Trečiajame tvarkos skirsnyje pateikiamas užstato sistemos įgyvendinimas, nurodant esmines įgyvendinimo sąlygas. Ketvirtame tvarkos skirsnyje, nustatant SEEĮ priėmimo ir užstato grąžinimo nuostatas. Penktajame tvarkos skirsnyje nurodyti pakartotinio naudojimo apskaitos nuostatas, kuriose gamintojai ir importuotojai, taikantys užstato sistemą, turi vykdyti pakartotinio naudojimo SEEĮ apskaitą ir teikti šių SEEĮA apskaitos ataskaitas Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka. Baigiamosiose nuostatose nurodyti, kad juridiniai ir fiziniai asmenys, pažeidę šios tvarkos reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

LITERATŪROS ŠARAŠAS

1. Baidya, Rahul, Biswajit Debnath, Sadhan Kumar Ghosh ir Seung-Whee Rhee. „Supply Chain Analysis of E-Waste Processing Plants in Developing Countries.“ *Waste Management & Research* 38, 2 (2020): 173–183. <https://doi.org/10.1177/0734242X19886633>.
2. Baldé, Cornelis Peter, Ruediger Kuehr, Tales Yamamoto, Rosie McDonald, Elena D'Angelo, Shahana Althaf, Garam Bel, Otmar Deubzer, Elena Fernandez-Cubillo, Vanessa Forti, Vanessa Gray, Sunil Herat, Shunichi Honda, Giulia Iattoni, Deepali S. Khatriwal, Vittoria Luda di Cortemiglia, Yuliya Lobuntsova, Innocent Nnorom, Noémie Pralat ir Michelle Wagner. *The Global E-Waste Monitor 2024*. Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2024): 1-150. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2024/12/GEM_2024_EN_11_NOV-web.pdf.
3. Baldé, Cornelis Peter, Elisabetta D'Angelo, Valentina Luda, Otto Deubzer ir Ruediger Kuehr. *Global Transboundary E-Waste Flows Monitor 2022*. Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 1-66. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf.
4. Baldé, Cornelis Peter, Dmitry Yumashev, Els Vermeersch, Ruediger Kuehr. Global E-waste Monitors. „National E-waste Monitor 2023: Natural Resources of Kazakhstan, and the Center Cooperation for Sustainable Development.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://ewastemonitor.info/the-national-e-waste-monitor-kazakhstan/>.
5. Baldé, Cornelis Peter, Kuehr Ruediger, Blumenthal Kersten, Fondeur Gill Sandra, Kern Markus, Micheli Patrizia, Magpantay Esperanza, Huisman Jaco. *E-Waste Statistics: Guidelines on Classification, Reporting and Indicators 2015*. The United Nations University Institute for the Advanced Study of Sustainability, ISBN 978-92-808-4554-9, 2015. https://i.unu.edu/media/ias.unu.edu-en/project/2238/E-waste-Guidelines_Partnership_2015.pdf.
6. Baliukonis, Tadas ir Ramunė Čiarnienė. „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius.“ *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* (2018): 32-44. Žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.
7. Borthakur, Anwesha. „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India.“ *Journal of Environmental Health* 78, 8 (2016):18-23.
8. Bumelytė, Junona. *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012. Žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>.
9. Chuan Zhang, Weida He, ir Rong Hao. „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency.“ *Current Science* 110, 10 (2016): 1958–1968. <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>.

10. Compagnoni, Marco. „Is Extended Producer Responsibility living up to expectations? A systematic literature review focusing on electronic waste.“ *Journal of Cleaner Production* 367, 133101, (2022): 1-43. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133101>.
11. Dagiliūtė, Renata, Deividas Zabulionis, Gintarė Sujetovienė, ir Jūratė Žaltauskaitė. “Waste of Electrical and Electronic Equipment: Trends and Awareness among Youths in Lithuania.” *Waste Management & Research* (2019). <https://doi.org/10.1177/0734242X18806999>.
12. Dana, David A., ir Deborah Tuerkheimer. “After Flint: Environmental Justice as Equal Protection.” *Northwestern University Law Review Online* 111, 3 (2017): 93, 94. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., http://scholarlycommons.law.northwestern.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1241&context=nulr_online.
13. David M. Driesen. “Criminal Enforcement of Environmental Law in the European Union, edited by Michael Faure and Gunter Heine.” (2006): 321-32. <https://doi.org/10.1007/s10784-006-9008-0>.
14. Demircan, Bihter Gizem, ir Kaan Yetilmezsoy. „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies.“ *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 1-23. <https://doi.org/10.3390/su15086526>.
15. Eckhardt, Béla, ir Andrea Kaifie. “Bridging the Knowledge Gap! Health Outcomes in Informal E-waste Workers.” *Journal of Occupational Medicine and Toxicology* (2024). <https://occup-med.biomedcentral.com/articles/10.1186/s12995-024-00410-z>.
16. Fazzo, Lucia, Marco De Santis, Eleonora Beccaloni, Federica Scaini, Ivano Iavarone, Pietro Comba, ir Domenico Airoma. „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites.“ *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1-17. <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.
17. Forti, Vanessa, Baldé Cornelis Peter, Kuehr Ruediger, Bel Garam. The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.
18. Forti, Vanessa, Cornelis Peter Baldé, Ruediger Kuehr, and Garam Bel. *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*. Bonn/Geneva/Rotterdam: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR) – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union (ITU) & International Solid Waste Association (ISWA), 2020.
19. Frazzoli, C., O. E. Orisakwe, R. Dragone, ir A. Mantovani. „Diagnostic Health Risk Assessment of Electronic Waste on the General Population in Developing Countries' Scenarios.“ *Environmental Impact Assessment Review* (2009). <https://doi.org/10.1016/j.eiar.2009.12.004>.

20. Fu, Jianjie, Haiyan Zhang, Aiqian Zhang ir Guibin Jiang. „E-waste Recycling in China: A Challenging Field“, *Environmental Science & Technology* 52, 12 (2018): 6727–6728. <https://doi.org/10.1021/acs.est.8b02329>.
21. Ghisellini, Patrizia, Renato Passaro ir Sergio Ulgiati. „Environmental and Social Life Cycle Assessment of Waste Electrical and Electronic Equipment Management in Italy According to EU Directives“, *Environments* 2023, 10 (2023):106. <https://doi.org/10.3390/environments10070106>.
22. Graedel, Thomas E., Komninos Angelakoglou, ir Despoina Aktsoğlu. „E-waste: Environmental Problems and Current Management.“ *Journal of Engineering Science and Technology Review* 3, 1 (2010). <https://doi.org/10.25103/jestr.031.32>.
23. Grant, Kristen, Fiona C Goldizen, Peter D Sly, Marie-Noel Brune, Maria Neira, Martin van den Berg, Rosana E Norman. „Health consequences of exposure to e-waste: a systematic review“, *Articles* (2013): 1-12. [http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X\(13\)70101-3](http://dx.doi.org/10.1016/S2214-109X(13)70101-3).
24. Hasan, Azhan. „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry.“ *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714–727. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>.
25. Heacock, Michelle, Carol Bain Kelly, Kwadwo Ansong Asante, Linda S Birnbaum, Åke Lennart Bergman, Marie-Noel Bruné, Irena Buka, David O Carpenter, Aimin Chen, Xia Huo, Mostafa Kamel, Philip J Landrigan, Federico Magalini, Fernando Diaz-Barriga, Maria Neira, Magdy Omar, Antonio Pascale, Mathuros Ruchirawat, Leith Sly, Peter D Sly, Martin Van den Berg, William A Suk. „E-Waste and Harm to Vulnerable Populations: A Growing Global Problem.“ *Environmental Health Perspectives* 124, 5 (2016): 550–555. <https://doi.org/10.1289/ehp.1509699>.
26. Heacock, Michelle, Trottier Brittany, Adhikary Sharad, Asante Kwadwo Ansong, Basu Niladri, Brune Marie-Noel, Caravanos Jack, Carpenter David O, Carpenter Martin, Feldt Maureen S., Nriagu Jules, Suk Wendy A. „Prevention-Intervention Strategies to Reduce Exposure to E-Waste.“ *Reviews on Environmental Health* 33, 2 (2018): 219–228. <https://doi.org/10.1515/reveh-2018-0014>.
27. Yang, Wanhua. „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China.“ *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 337–346. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>.
28. Yuan, Zengwei, Bi Jun, Moriguchi Yuichi. „The Circular Economy: A New Development Strategy in China.“ *Journal of Industrial Ecology*, 10 (1–2) (2006): 4–8. <https://doi.org/10.1162/108819806775545321>Digital Object Identifier (DOI).
29. Yumashev Dmitry, Cornelis Peter Baldé, Ruediger Kuehr, Vanessa Forti, Iyngararasan Mylvakanam. Global E-waste Monitors, „2050 Electrical and Electronic Waste Outlook in Waste Asia.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/2b5e9cb9-100c-4ebe-8d15-26979e65478b/content>.
30. Joines, Jennifer. „Globalization of E-waste and the Consequence of Development: A Case Study of China.“ *Journal of Social Justice* 2 (2012).

31. Joines, Jennifer. „Globalization of E-Waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 1-15. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>.
32. Jurgaitytė-Avižinienė, Agnė. „Ką turėtų žinoti psichologas prieš naudodamas grindžiamąją teoriją savo tyrimuose.“ *Vilniaus Universitetas. Psichologija* 45 (2012): 106-112. Žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://epublications.vu.lt/object/elaba:4594929/>, <https://doi.org/10.15388/Psichol.2012.45.1534>.
33. Kang, Hai-Yong, ir Julie M. Schoenung. „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options.“ *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 2518-2522, 368-400. <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>.
34. Kang, Kai Dean, Harnyi Kang, I. M. S. K. Ilankoon ir Chun Yong Chong. „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia.“ *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>.
35. Khan, Feroz, ir Yousaf Ali. „A Facilitating Framework for a Developing Country to Adopt Smart Waste Management in the Context of Circular Economy.“ *Environmental Science and Pollution Research* (2021). <https://doi.org/10.1007/s11356-021-17573-5>.
36. Khan, Sabaa Ahmad. „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law.“ *Review of European, Comparative & International Environmental Law* 25, 2 (2016): 248-260. <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.
37. Khetriwal, Deepali S., Ruediger Widmer, Ruediger Kuehr, and Jaco Huismann. „One WEEE, Many Species: Lessons from the European Experience.“ *Waste Management & Research* 29, 9 (2011): 954-962. <https://doi.org/10.1177/0734242X11413327>.
38. Kuehr, Ruediger, ir Chulwoo Wong. „Extended Producer Responsibility: A Powerful Policy Instrument for Materials Efficiency.“ *Journal of Cleaner Production* 114 (2016): 10-18.
39. Kumar, Umesh ir Devendra Dev Nandan Singh. „E-Waste Management through Regulations“, *International Journal of Engineering Inventions* 3, 2 (2013): 6-14. žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.ijejournal.com/papers/Vol3-Issue2/B0320614.pdf>.
40. Kūris, Egidijus. „Judges as Guardians of the Constitution: ‘Strict’ or ‘Liberal’ Interpretation?“ In *The Constitution as an Instrument of Change*, 191-213.
41. Leung, A. O., N. S. Duzgoren-Aydin, K. C. Cheung, ir M. H. Wong. „Heavy Metals Concentrations of Surface Dust from E-waste Recycling and Its Human Health Implications in Southeast China.“ *Environmental Science & Technology* 42, 7 (2008): 2674-2680. <https://doi.org/10.1021/es071873x>.
42. Li, Y., J. B. Richardson, A. K. Walker, ir P. C. Youn. „TCLP Heavy Metal Leaching of Personal Computer Components.“ *Journal of Environmental Engineering* 132, 4 (2006): 497-504. [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0733-9372\(2006\)132:4\(497\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9372(2006)132:4(497)),

43. Mohd, Sharif ir Kaushal, Vijay Kumar. *E-waste Management in India: Current Practices and Challenges*, (2018): 1-13. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. https://www.researchgate.net/publication/327385069_E-waste_Management_in_India_Current_Practices_and_Challenges.
44. O. S. Shittu, I. D. Williams ir P. J. Shaw. „Global E-Waste Management: Can WEEE Make a Difference? A Review of E-Waste Trends, Legislation, Contemporary Issues and Future Challenges“. *Waste Management* (2020): 549-563. <https://doi.org/10.1016/j.wasman.2020.10.016>.
45. Robinson, Brett Howard. „E-waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts.“ *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 183–191. <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>.
46. Ogus, Anthony. „Regulation: Legal Form and Economic Theory.“. *Bloomsbury Publishing*, 2004. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://www.google.lt/books/edition/Regulation/onB6BAAQBAJ?hl=en&gbpv=0>.
47. Jing Jin. „E-Waste & the Regulatory Commons: A Proposal for the Decentralization of International Environmental Regulation.“ *Brooklyn Journal of International Law* 39, 3 (2014): 1251-1282. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=bjil>.
48. Olds, Louisa. Curb Your E-Waste: Why the United States Should Control Its Electronic Exports. *Cardozo Journal of International and Comparative Law* 20 (2012): 827–860. <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/qidcnbzd3j>.
49. Osibanjo, Oladele ir Innocent Chidi Nnorom, „The Challenge of Electronic Waste (E-Waste) Management in Developing Countries.“ *Waste Management & Research* 25, 6 (2007): 489-501. <https://doi.org/10.1177/0734242X07082028>.
50. Oteng-Ababio, Martin, Maja van der Velden ir Mark B. Taylor. „Building Policy Coherence for Sound Waste Electrical and Electronic Equipment Management in a Developing Country.“ *Journal of Environment & Development* 29, 3 (2020): 306–328. <https://doi.org/10.1177/1070496519898218>.
51. Parajuly, Keshav, Fitzpatrick, Colin, Muldoon, Orla ir Kuehr, Ruediger, „Behavioral change for the circular economy: A review with focus on electronic waste management in the EU“, *Resources, Conservation & Recycling*: X 6 (2020) 100035, 1-9. <https://doi.org/10.1016/j.rcrx.2020.100035>.
52. Pascale, A., C. Bares, ir A. Laborde. „E-waste: Environmental and Health Challenges.“ In *Handbook of Electronic Waste Management*, 2018. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-409548-9.10013-2>.
53. Pasvenskienė, Aušrinė, ir Birutė Pranevičienė. „Atliekų prevencijos teisinis reguliavimas.“ *Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra* 8 (2012): 156-168. Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d. <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187352064/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

54. Patil, Rashmi Anoop, ir Seeram Ramakrishna. "A Comprehensive Analysis of E-Waste Legislation Worldwide." *Environmental Science and Pollution Research* 27 (2020): 14412–14431. <https://doi.org/10.1007/s11356-020-07992-1>.
55. Rathje, William, ir Cullen Murphy. *Rubbish! The Archaeology of Garbage*. Tucson: University of Arizona Press: Harper Collins, 2001.
56. Rolf, Frischknecht ir Stucki, Matthias. „Scope-dependent Modelling of Electricity Supply in Life Cycle Assessments.“ *The International Journal of Life Cycle Assessment*, (2010): 1–11. <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0200-7>.
57. Sankhla, Mahipal Singh, Kumari Mayuri, Nandan Manisha, Mohril Shriyash, Singh Gaurav Pratap, Chaturvedi Bhaskar, Kumar Rakesh. „Effect of Electronic Waste on Environmental & Human Health.“ *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 10, 9 (2016): 98–104. <https://iosrjournals.org/iosr-jestft/papers/vol10-issue9/Version-1/P10090198104.pdf>. <https://doi.org/10.9790/2402-10090198104>.
58. Seeberger, Jessica, Radhika Grandhi, Stephani S. Kim, William A. Mase, Tiina Reponen, Shuk-mei Ho, Aimin Chen. „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications.“ *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 8–16. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>.
59. Statkienė, Erika, ir Vaidotas Granickas. „Administrative and Criminal Liability in the Case of Illegal Employment.“ *Vadyba Journal of Management* 2 (2017).
60. Statkienė, Erika. „The Legal Responsibility for the Violation of E-waste Management in the Contemporary Society.“ *Social Transformations in Contemporary Society*, 7 (2019): 131 – 141. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b1607ca5-3e6d-4644-ad6e-9252669088e7/content>.
61. Statkienė, Erika. „The Peculiarities of Legal Regulation for Lighting Products in European Union and Lithuania.“ *CER Comparative European Research*, 18, 2 (2021): 46–51. https://www.sciemcee.org/library/proceedings/cer/cer2021_proceedings02.pdf.
62. Statkienė, Erika. „The Value to Humanity of Efficient Legal Regulation of E-Waste Prevention in Lithuania.“ *Proceedings of the International Scientific Conference*, XX (2019): 205–218. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://www.turiba.lv/storage/files/2019-conference-xx.pdf#page=206>.
63. Stephani, Philipp, Chanchan Li, Theresa Mack, Malte Vogelgesang ir Emanuel Ionescu, „Comparative Analysis of Small WEEE Pre-treatment Options: An Economic and Environmental Assessment.“ *Fraunhofer Research Institution Materials Recycling and Resource Strategies*, (2025): 1–14. <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-6279511/v1>.
64. Stephanie, Adrian, Sunghye Choi, Cedric Gossart, Ruediger Kuehr, Carol Mars, Duncan McCann, Jonathan Perry, Wendy Phippen, Kris Pollet, Laura Reyes, Daniel Seager, Mary Shefveland, Alexis Vandendaelen. Ulrike Vött, Rebecca. *One Global Definition of E-Waste*. Bonn: United Nations University/Step Initiative, 2014. <https://api.globalewaste.org/publications/file/194/One-Global-Definition-of-E-waste.pdf>.

65. Strübing, Jochen. *Grounded Theory. Zur Sozialtheoretischen und Epistemologischen Fundierung des Verfahrens der Empirisch Begründeten Theoriebildung*. 2. Aufl. Wiesbaden: VS Verlag, 2008.
66. Vasiliauskas, Martynas. „Atliekų sąvoka: probleminiai aspektai.“ TEISĖ 72, (2009): 176-197. Žiūrėta 2026 m. birželio 18 d. <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169026488/DS.002.0.01.ARTIC>.
67. Vasiliauskas, Martynas. *Teisinis atliekų tvarkymo reguliavimas: probleminiai aspektai: daktaro disertacija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011. Žiūrėta 2026 m. birželio 18 d. https://www.tf.vu.lt/wp-content/uploads/2016/08/Martynas-Vasiliauskas_Teisinis-atliek%C5%B3-tvarkymo-reguliavimas_problemiai-aspektai.pdf.
68. Williams, Eric. *Future perspectives on electronic scrap. E-Waste Management Book*, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, Chapter 12. Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 251–260. <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.
69. Wong, Ming Hung, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung. „Export of Toxic Chemicals—A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling.“ *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 131–140. <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>.
70. Xiuli, Yang, Xin Miao, JinliWu, Ziwei Duan, Rui Yang ir Yanhong Tang. „Towards Holistic Governance of China’s E-Waste Recycling: Evolution of Networked Policies.“ *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 7407 (2020). <https://doi.org/10.3390/ijerph17207407>.
71. Žilinskienė, Leda. *Komunalinių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo problemos: daktaro disertacija*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2022. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/093ae84f-1ea9-4134-afbb-eed0dbe980ef/content>.

TEISĖS AKTAI

Europos Sąjungos teisės aktai ir dokumentai

1. 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32002L0096>.
2. 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX%3A32004R0850>.
3. 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantį Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94, Tarybos direktyvą 76/769/EEB ir Komisijos direktyvas 91/155/EEB, 93/67/EEB, 93/105/EB bei 2000/21/EB. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32006R1907>.
4. 2011 m. birželio 8 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo (nauja redakcija). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex:32011L0065>.
5. 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32012L0019>.
6. Aplinkos, visuomenės sveikatos ir maisto saugos komiteto pranešimo projektas dėl nanomedžiagų reglamentavimo aspektų, COM(2008)0366 – 2008/2208(INI). Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/am/771/771661/771661lt.pdf.
7. Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal. Decision 93/98/EEC – Approval by the European Community of the Basel Convention. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:l28043>.
8. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės. Sprendimas 93/98/EEB – Bazelio konvencijos patvirtinimas Europos bendrijos vardu. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l28043&from=LT>.
9. Council Directive 67/548/EEC of 27 June 1967 on the Approximation of Laws, Regulations and Administrative Provisions Relating to the Classification, Packaging and Labelling of Dangerous Substances. Pub. L. No. 31967L0548 (1967). <http://data.europa.eu/eli/dir/1967/548/oj/eng>.

10. Council Directive 76/769/EEC of 27 July 1976 on the Approximation of the Laws, Regulations and Administrative Provisions of the Member States Relating to Restrictions on the Marketing and Use of Certain Dangerous Substances and Preparations. (1976). <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A01976L0769-20051215>.
11. *Directive 2000/53/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on end-of-life vehicles – Commission Statements*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2000/53/oj/eng>.
12. *Directive 2006/66/EC of the European Parliament and of the Council of 6 September 2006 on batteries and accumulators and waste batteries and accumulators and repealing Directive 91/157/EEC*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2006/66/oj/eng>.
13. *Directive 2008/103/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 Amending Directive 2006/66/EC on Batteries and Accumulators and Waste Batteries and Accumulators as Regards Placing Batteries and Accumulators on the Market*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/103/oj/eng>.
14. *Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on Waste and Repealing Certain Directives*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/eng>.
15. *Direktyvos 2008/98/EB ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimo „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. balandžio 12 d. nutarimo Nr. 519 „Dėl Valstybinio strateginio atliekų tvarkymo plano patvirtinimo“ pakeitimo“ projekto atitikties lentelė*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAK/f3e745e1a39d11e383c0832a9f635113?jfwid=-7br737e0q>.
16. *EBPO Tarybos sprendimas C(2001)107/Galutinis dėl Sprendimo C(92)39/Galutinis dėl panaudojimui skirtų atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolės, pagal galiojančią sutartį siunčiama atnaujinti arba pataisyti, siekiant ją pakartotinai naudoti*. 2001 m. birželio 14 d.
17. European Commission. *Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions: A New Circular Economy Action Plan for a Cleaner and More Competitive Europe*, COM/2020/98 final. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098&qid=1745751613299>.
18. European Commission. *Directive 2008/99/EC on the Protection of the Environment through Criminal Law*. Official Journal of the European Union, November 19, 2008.
19. European Commission. *Directive 2009/125/EC on Ecodesign Requirements for Energy-Related Products*. Official Journal of the European Union, October 21, 2009.
20. European Commission. *Regulation (EC) No. 1005/2009 on Substances That Deplete the Ozone Layer*. Official Journal of the European Union, September 16, 2009.

21. European Commission. *Regulation (EC) No. 842/2006 on Certain Fluorinated Greenhouse Gases*. Official Journal of the European Union, May 17, 2006.
22. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas. Nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas“ (COM(2015) 614 final)*. 2016. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.
23. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetas*. 503-ioji plenarinė sesija, gruodžio 10–11 d. 2014 m. OL C 230, 2015 m. liepos 14 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2015:230:FULL&from=ET>.
24. *Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto nuomonė dėl Komisijos komunikato Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui dėl tvaraus vartojimo bei gamybos ir tvarios pramonės politikos veiksmų plano, COM(2008) 397 galutinis, 2009/C 218/10*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:218:0046:0049:LT:PDF>.
25. *Europos Komisija. Komunikatas Europos Parlamentui, Europos Vadovų Tarybai, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Europos žaliasis kursas“, COM(2019) 640 final*. Briuselis, 2019. Prieiga per internetą: https://eimin.lrv.lt/uploads/eimin/documents/files/zaliasis_komunikatas_1.pdf.
26. *Europos Komisija. Komunikatas Europos Parlamentui, Tarybai, Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komitetui ir Regionų komitetui „Naujas žiedinės ekonomikos veiksmų planas, kuriuo siekiama švaresnės ir konkurencingesnės Europos“, COM(2020) 98 final*. 2020. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A52020DC0098>.
27. *Europos Komisija. Komunikatas Tarybai, Europos Parlamentui, Europos Ekonomikos ir Socialinių Reikalų Komitetui ir Regionų Komitetui – Tausėsniis išteklių naudojimas: Teminė atliekų prevencijos ir perdirbimo strategija {SEK(2005) 1681} {SEK(2005) 1682}*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52005DC0666&from=LT>.
28. *Europos Komisija. Komunikatas „Uždaro ciklo kūrimas. ES žiedinės ekonomikos veiksmų planas.“* 2015 m. gruodžio 2 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52016AE0042>.
29. *Europos Komisija. Strategijos „Europa 2020“ pavyzdinė iniciatyva „Tausiai ištekliai naudojanti Europa“*. 2014. Paskelbta José Manuel Barroso vadovaujamos Komisijos. Prieiga per internetą: https://publications.europa.eu/resource/cellar/c8f876d4-73a8-49f2-be46-2618ba319740.0013.03/DOC_1.
30. *Europos Parlamentas ir Taryba. Direktyva 2002/95/EB, 2003 m. sausio 27 d. Dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:02002L0095-20100925>.

31. Europos Parlamentas ir Taryba. *Direktyva 2008/99/EB dėl aplinkos apsaugos pagal baudžiamąją teisę*. 2008 m. lapkričio 19 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=celex%3A32008L0099>.
32. Europos Parlamentas ir Taryba. *Direktyva dėl aplinkos apsaugos baudžiamosios teisės priemonėmis ir kuria pakeičiama Direktyva 2008/99/EB*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52021PC0851>.
33. Europos Parlamentas. *Europos Parlamento rezoliucija dėl naujo žiedinės ekonomikos veiksmų plano (2020/2077(INI))*, COM(2020) 690 final, priedas. 30 COM(2020) 98 final, 3.1 skirsnis. 2021 m. vasario 10 d. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0040_LT.html.
34. Europos Parlamentas. *Pranešėjos Sirpa Pietikäinen pranešimas „Efektyvus išteklių naudojimas. Žiedinės ekonomikos kūrimas“ (A8-0215/2015)*. 2015. Prieiga per internetą: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/A-8-2015-0215_LT.html.
35. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva (ES) 2018/849. *Dėl direktyvų 2000/53/EB, 2006/66/EB ir 2012/19/ES iš dalies keitimo*. 2018 m. gegužės 30 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:32018L0849>.
36. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 1999/45/EB, 1999 m. gegužės 31 d., *dėl pavojingų preparatų klasifikavimą, pakavimą ir ženklinimą reglamentuojančių valstybių narių įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų derinimo*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:31999L0045>.
37. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2004/35/EB, 2004 m. balandžio 21 d., *dėl atsakomybės už aplinkos apsaugą siekiant išvengti žalos aplinkai ir ją ištaisyti (atlyginti)*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32004L0035>.
38. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/1/EB, 2008 m. sausio 15 d., *dėl taršos integruotos prevencijos ir kontrolės*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32008L0001>.
39. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/125/EB, 2009 m. spalio 21 d., *nustatanti ekologinio projektavimo reikalavimų su energija susijusiems gaminiams nustatymo sistemą*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009L0125>,..
40. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo. 2006 m. birželio 14 d. Oficialus leidinys (OL 2006 L 190, p. 1). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX%3A32006R1013>.
41. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1221/2009 dėl organizacijų savanoriško Bendrijos aplinkosaugos vadybos ir audito sistemos (EMAS) taikymo, panaikinančiu Reglamentą (EB) Nr. 761/2001 ir Komisijos sprendimus 2001/681/EB bei 2006/193/EB. 2009 m. lapkričio 25 d. (OL 2009 L 342, p. 1).
42. Europos Parlamentas ir Taryba. Reglamentas (EB) Nr. 1005/2009, 2009 m. rugsėjo 16 d. *Dėl ozono sluoksnį ardančių medžiagų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32009R1005>.

43. Europos Parlamentas ir Taryba. Reglamentas (EB) Nr. 842/2006, 2006 m. gegužės 17 d. *Dėl tam tikrų fluorintų šiltnamio efektą sukeliančių dujų*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:32006R0842>.
44. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369, 2017 m. liepos 4 d., kuriuo nustatoma energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo sistema ir panaikinama Direktyva 2010/30/ES*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32017R1369&from=EN>.
45. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2013, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas elektroninių vaizduoklių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1062/2010*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2013&from=EN>.
46. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2014, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas buitinių skalbyklių ir skalbyklių-džiovyklių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1061/2010 ir Komisijos direktyva 96/60/EB*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2014&from=EN>.
47. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2015, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas šviesos šaltinių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 874/2012*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2015&from=EN>.
48. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2016, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo papildomas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2017/1369 nuostatos dėl šaldymo aparatų ženklavimo energijos vartojimo efektyvumo etikete ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1060/2010*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2016&from=EN>.
49. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2017, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2017/1369 papildomas buitinių indaplovių energijos vartojimo efektyvumo ženklavimo nuostatomis ir panaikinamas Komisijos deleguotasis reglamentas (ES) Nr. 1059/2010*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2017&from=EN>.
50. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) 2019/2018, 2019 m. kovo 11 d., kuriuo papildomas Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (ES) 2017/1369 nuostatos dėl prekės tiesiogiai parduoti skirtų šaldymo aparatų ženklavimo energijos vartojimo efektyvumo etikete*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32019R2018&from=EN>.

51. *Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 182/2011, 2011 m. vasario 16 d., kuriuo nustatomos valstybių narių vykdomos Komisijos naudojimosi įgyvendinimo įgaliojimais kontrolės mechanizmų taisyklės ir bendrieji principai.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:32011R0182>.
52. *Europos Parlamento ir Tarybos rekomendacija 2001/331/EB, 2001 m. balandžio 4 d., nustatanti minimalius aplinkosauginių tikrinimų valstybėse narėse kriterijus.* Prieiga per internetą: <https://old.gamta.lt/cms/index?rubricId=64e96b9b-d401-4a8e-bd08-be5fbeb0190>.
53. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys. Informacija ir pranešimai.* 55 tomas, C 170, 2007 m. liepos 21 d. ISSN 1725-521X. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=OJ:C:2007:170:FULL>.
54. *Europos Sąjungos oficialusis leidinys.* 59 tomas, C 264/101, 2016 m. liepos 20 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2016:264:FULL&from=ES>.
55. *Komisijos komunikatas Europos Parlamentui ir Tarybai dėl Žaliųjų produktų bendrosios rinkos kūrimo: informacijos apie produktų ir organizacijų aplinkosauginį veiksmingumą kokybės gerinimas, COM(2013) 196 final, 2013 m. balandžio 9 d., 52013DC0196.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:52013DC0196>.
56. *Komisijos reglamentas (EB) Nr. 801/2007 dėl tam tikrų Reglamento (EB) Nr. 1013/2006 III arba IIIA priede išvardytų naudojimui skirtų atliekų eksporto į šalis, kurioms netaikomas EBPO sprendimas dėl atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolės.* 2007 m. liepos 6 d. *Oficialus leidinys* (OL L 316, 2007 12 4, p. 6). Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=LEGISSUM:l11022>.
57. *Komisijos tarnybų darbinis dokumentas. Poveikio vertinimo santrauka COM(2008) 412 galutinis, SEC(2008) 2156.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=SEC:2008:2157:FIN:LT:PDF>.
58. *Pasiūlymas dėl Europos Parlamento ir Tarybos direktyvos COM(2015) 593 final – 2015/0272 (COD).* 2016/C 264/14. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/PDF/?uri=CELEX:52016AE0042&from=HR>.
59. *Pasiūlymas Europos Parlamento ir Tarybos direktyva dėl su energija susijusių gaminių sunaudojamos energijos ir kitų išteklių nurodymo ženklinant gaminių ir apie jį pateikiant standartinę informaciją (nauja redakcija) {SEC(2008) 2862} {SEC(2008) 2863}.* Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:52008PC0778>.
60. *Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija.* Oficialusis leidinys C 326, 2012 m. spalio 26 d., p. 1–390. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:12012E/TXT>.

61. Sutarties dėl Europos Sąjungos veikimo suvestinė redakcija. Šeštoji dalis, 263 straipsnis (ex 230 straipsnis EB). *Oficialusis leidinys* C 115, 2008 m. gegužės 9 d. p. 162. <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:12008E263:lt:HTML>.
62. *Tarybos reglamentas (Euratomas) Nr. 1493/93, 1993 m. birželio 8 d., dėl radioaktyviųjų medžiagų vežimo tarp valstybių narių*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:31993R1493>.

Užsienio valstybių teisės aktai

1. *An Act to Amend Section 25214.10 of, and to Add Sections 25214.10.1 and 25214.10.2 to, the Health and Safety Code*. California Senate Bill No. 50. Prieiga per internetą: https://leginfo.legislature.ca.gov/faces/billTextClient.xhtml?bill_id=200320040SB50.
2. Maine Department of Environmental Protection. “Guidelines for the Environmentally Sound Management of E-Waste.” Prieiga per internetą: <https://www.maine.gov/dep/waste/ewaste/tvcomputerguidelines.html>.
3. Waste Management Plan for England. London: Department for Environment, Food & Rural Affairs (Defra), January 2021. Prieiga per internetą: <https://www.gov.uk/government/publications/waste-management-plan-for-england-2021>.

Lietuvos Respublikos teisės aktai

1. *Dėl ataskaitų apie Tarybos reglamento (EEB) Nr. 259/93 dėl atliekų gabenimo į Europos Bendriją, iš Europos Bendrijos ir jos viduje priežiūros ir kontrolės įgyvendinimą teikimo Europos Komisijai tvarkos aprašo patvirtinimo*. 2004 m. gruodžio 29 d. Nr. D1-698. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.248772?fwid=x4249kqzc>.
2. *Dėl Atliekų tvarkymo programos lėšų naudojimo tvarkos aprašo ir tarybos darbo reglamento patvirtinimo*. e-TAR. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.228682/asr>.
3. *Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo*. 2012 m. sausio 13 d. Nr. D1-31, Vilnius. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.417037>.
4. *Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2013 m. gegužės 20 d. įsakymo Nr. D1-359 „Dėl Gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančių dokumentų išrašymo tvarkos aprašo patvirtinimo“ pakeitimo*. TAR, 2019-02-05, Nr. 1754. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/00683310291d11e9b66f85227a03f7a3>.
5. *Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2016 m. gruodžio 28 d. įsakymo Nr. D1-942 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2003 m. balandžio 14 d. įsakymo Nr. 184 „Dėl Turinčių teisę išrašyti gaminių ir (ar) pakuočių atliekų sutvarkymą įrodančius dokumentus atliekų tvarkytojų sąrašo sudarymo tvarkos aprašo*

- patvirtinimo“ pakeitimo“ pakeitimo. TAR, 2019-02-05, Nr. 1753. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ad096d10291c11e9b66f85227a03f7a3>.
6. *Konvencija dėl teisės gauti informaciją, visuomenės dalyvavimo priimant sprendimus ir teisės kreiptis į teismus aplinkos klausimais*. Valstybės žinios, 2001 m. rugpjūčio 24 d., Nr. 73-2572. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.133597>.
 7. "Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso 241, 247, 248, 248-1, 248-2, 248-3, 249, 250, 252, 255, 255-1, 589, 608 straipsnių ir priedo pakeitimo įstatymas." *Teisės aktų registras (e-TAR)*. Prieiga per internetą [Nėra nuorodos].
 8. "Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymo Nr. I-2223 47, 84, 85, 94, 95, 98, 99, 100, 101, 102, 105 ir 107 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 102-2 ir 102-3 straipsniais įstatymas." *Teisės aktų registras (e-TAR)*. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=b3a8f010a27211f0a34db2fbd35a03b2>.
 9. Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekso patvirtinimo, išgaliojimo ir įgyvendinimo tvarkos įstatymas. *Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodeksas. Teisės aktų registras (TAR)*, 2015 m. liepos 10 d., Nr. 11216. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/4ebe66c0262311e5bf92d6af3f6a2e8b/asr>.
 10. *Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos įstatymas. Lietuvos aidas*, 1992 m. sausio 30 d., Nr. 20-0. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.2493/asr>.
 11. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras. *Įsakymas „Dėl atliekų tvarkymo programos lėšų naudojimo 2018 metais priemonių plano patvirtinimo“ pakeitimo*, 2018 m. kovo 12 d. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/9c3c5317414811e89517ff5ccea63d58>.
 12. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras. *Įsakymas Nr. D1-508 „Dėl aplinkos apsaugos kriterijų taikymo, vykdant žaliuosius pirkimus, tvarkos aprašo patvirtinimo“*. Valstybės žinios, 2011 m. liepos 12 d., Nr. 84-4110. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.403512/asr>.
 13. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras. *Įsakymas Nr. D1-782 „Dėl Valstybinės atliekų prevencijos programos patvirtinimo“*. Valstybės žinios, 2013 m. spalio 30 d., Nr. 113-5663, i. k. 113301MISAK00D1-782. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.458655/asr>.
 14. Lietuvos Respublikos aplinkos ministras. *Įsakymas „Dėl Daugkartinių pakuočių, įtraukiamų į užstatą už daugkartines pakuotes sistemą, sąrašo patvirtinimo“*, nauja redakcija nuo 2016-05-25, Nr. D1-378, Teisės aktų registras, 2016-05-24, i. k. 2016-13895. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.286700/asr>.
 15. *Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“*. Suvestinė redakcija nuo 2018-08-15. Valstybės žinios, 2004-09-21, Nr. 141-5168. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.

16. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Išeikvotų baterijų ir akumuliatorių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ ir Įsakymas Nr. D1-478 (2018-06-06) „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2001 m. gruodžio 21 d. įsakymo Nr. 625 „Dėl Baterijų ir akumuliatorių bei baterijų ir akumuliatorių atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo.* Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.157518/asr>; <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/d670ebb16a2c11e8b7d2b2d2ca774092?jfwid=zzkff7d0c>.
17. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Lietuvos perėjimo prie žiedinės ekonomikos iki 2035 metų gairių įgyvendinimo stebėsenos“. 2024 m. liepos 11 d. Nr. D1-236. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/ceeab6f03f5a11efbdae-a558de59136c>.
18. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas 2003 m. gruodžio 24 d. Nr. 710 (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2021 m. gruodžio 31 d. įsakymo Nr. D1-791 redakcija) „Dėl eksploatuoti netinkamų transporto priemonių tvarkymo taisyklių patvirtinimo“. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.229976/asr>.
19. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-127. 2024 m. balandžio 23 d. Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>.
20. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-554. 2012 m. birželio 28 d. Dėl Reikalavimų visuomenės švietimui ir informavimui atliekų, kurioms taikomas gamintojo atsakomybės principas, tvarkymo klausimais tvarkos aprašo patvirtinimo. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.429750>.
21. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas. „Dėl pranešimo ir vežimo kontrolės formų, pranešimo ir vežimo kontrolės formų spausdinimo reikalavimų bei pranešimo ir vežimo kontrolės formų pildymo ir įforminimo tvarkos patvirtinimo.“ 2003 m. sausio 30 d., Nr. 53. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.274852>.
22. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas. „Dėl Savivaldybės organizuojamą komunalinių atliekų tvarkymo sistemą papildančių atliekų surinkimo sistemų diegimo sąlygų derinimo su savivaldybėmis taisyklių patvirtinimo.“ 2006 m. gegužės 16 d., Nr. D1-232. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAP/6d22a820e1b811e8837ffe0af51aef46?positionInSearchResults=9&searchModelUUID=0f177a93-87bf-4994-82fb-fa392ba643b5>.
23. Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymu Nr. D1-1059 (2017 m. gruodžio 29 d.). Prieiga per internetą: <https://savadai.savadai.lt/document.php?id=5489&PHPSESSID=4778beac8b98ada32518b0126dbeda8a>.
24. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas. Suvestinė redakcija nuo 2023-01-31 iki 2024-12-31. *Valstybės žinios*, 1998-07-08, Nr. 61-1726. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.59267/asr>.

25. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras (TAR)*. <https://www.e-tar.lt/portal/legalAct.html?documentId=57792590004911e88bcec397524184ce>.
26. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Baudžiamojo Kodekso Patvirtinimo ir Įsigaliojimo Įstatymas*. Valstybės žinios, 2000-10-25, Nr. 89-2741.
27. Lietuvos Respublikos geriamojo vandens tiekimo ir nuotekų tvarkymo įstatymas. TAR, 2006 m. liepos 13 d. Nr. X-764. Prieiga per internetą: <https://www.e-tar.lt/portal/it/legalAct/TAR.0AE0464E0EDE/asr?csrt=4024047934016204069>.
28. Lietuvos Respublikos gynybos ir saugumo pramonės įstatymas. TAR, 2024 m. gegužės 30 d., Nr. 9685. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/7247b912176a11ef8e4be9fad87afa59?jfwid=r90vlnmq22>.
29. Lietuvos Respublikos įstatymas dėl 1989 m. kovo 22 d. Bazelio konvencijos dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinio pervežimo bei jų tvarkymo kontrolės ratifikavimo. *Valstybės žinios*, 1999-02-03, Nr. 13-307. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.10863/asr>.
30. Lietuvos Respublikos teisėkūros pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 2012-09-22, Nr. 110-5564. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.433088/asr>.
31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 829 „Dėl Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. sausio 19 d. nutarimo Nr. 61 „Dėl dokumentų, įrodančių, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymas bus finansuojamas, sudarymo ir jų reikalavimų vykdymo, lėšų, gautų pagal šiuos dokumentus, kaupimo, naudojimo ir grąžinimo taisyklių patvirtinimo ir elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo užduočių nustatymo“ pakeitimo“. 2017-10-11, paskelbta TAR 2017-10-16, i. k. 2017-16346. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.269594/asr>.

TEISMŲ PRAKTIKA

Užsienio teismų praktika

1. *Advokato generalo Hogan išvada. Sujungtos bylos C-80/18–C-83/18, Asociación Española de la Industria Eléctrica (UNESA) ir kt. prieš Administración General del Estado*. 2019. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=electrical%2Bwaste&docid=213870&pageIndex=0&doclang=en>.
2. Europos Sąjungos Pirmosios instancijos teismas. Byla T-37/92 *Bureau Européen des Unions de Consommateurs (BEUC) ir National Consumer Council prieš Europos Bendrijų Komisiją*. 1994 m. gegužės 18 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:61992TJ0037>.
3. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla 22/70 *Commission v. Council (Europos šalių susitarimas dėl kelių transporto)*. 1971 m. kovo 31 d. Prieiga per internetą: https://curia.europa.eu/arrets/TRA-DOC-LT-ARRET-C-0022-1970-200406986-06_01.html.

4. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla 62/70 *Werner A. Bock prieš Europos Bendrijų Komisiją*. 1971 m. lapkričio 23 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A61970CJ0062>.
5. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla 294/83 *Parti écologiste "Les Verts" v. European Parliament*. 1986 m. balandžio 23 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex:61983CJ0294>.
6. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla C-404/96 *P Glencore Grain Ltd (formerly Richco Commodities Ltd) v. Commission of the European Communities*. 1998 m. gegužės 5 d. <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-404/96&language=en>.
7. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *Sprendimas byloje C-259/05 Omni Metal Service*, 2007 m. birželio 21 d. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?qid=1508706377391&uri=CELEX:62005CJ0259>.
8. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. *Byla Nr. C-534/13*. 2015 m. kovo 12 d. Prieiga per internetą: <https://login.westlaw.co.uk/maf/wluk/app/document?&suppsrguid=i0ad82d0800000163167817605bdef539&docguid=ICDEB4BF0823711E5A2D0F7A5B654FAD9&hitguid=IDC0B94506DB611E5A983811C676A581D&rank=4&spos=4&epos=4&td=39&crumb-action=append&context=2&resol vein=true>.
9. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Byla C-535/15 *Freie und Hansestadt Hamburg prieš Jost Pinckernelle*. 2016 m. gruodžio 21 d. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/?uri=CELEX:62015CC0535>.
10. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Generalinio advokato Tesouro išvada, pateikta 1997 m. sausio 16 d., byloje C-57/95 *Prancūzijos Respublika prieš Europos Bendrijų Komisiją (France v. Commission)*. Prieiga per internetą: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/ALL/?uri=CELEX:61995CC0057>.
11. Europos Sąjungos Teisingumo Teismas. Sujungtos bylos C-106/19 ir C-232/19 *Europos vaistų agentūros (EMA) būstinės vietos nustatymas Amsterdame (Nyderlandai)*. 2022 m. liepos 14 d. <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:62019CJ0106>.
12. Generalinio advokato Evgeni Tanchev išvada sujungtose bylose C-585/18, C-624/18 ir C-625/18, *A.K. prieš Krajowa Rada Sądownictwa, C.P., D.O. prieš Sąd Najwyższy*. 2019 m. birželio 27 d. Prieiga per internetą: <https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?docid=215565&doclang=LT>.
13. U.S. Environmental Protection Agency ir LG Electronics USA, Inc. *Memorandum of Understanding*. Prieiga per internetą: https://www3.epa.gov/region02/greenteam/pdf/LG_GreenMOU.pdf.

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo ir Lietuvos Aukščiausiojo Teismo praktika

1. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-96/2014*. 2014 m. sausio 14 d.

2. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-324/2013*. 2013. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/20657065059072/2K-324/2013>.
3. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-7-201/2008*. 2008. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/90674205153377/2K-7-201/2008>.
4. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nuosprendis baudžiamojoje byloje Nr. 2AT-17-942/2016*. 2016. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/121036585720860/2AT-17-942/2016>.
5. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nutartis civilinėje byloje Nr. 2K-7-76/2012*. 2012 m. kovo 13 d.
6. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas. *Nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-465/2008*. 2008. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/84114812144283/3K-7-465/2008>.
7. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2004 m. gruodžio 13 d. nutarimas byloje Nr. Byla Nr. 51/01-26/02-19/03-22/03-26/03-27/03, dėl kai kurių teisės aktų, kuriais reguliuojami valstybės tarnybos ir su ja susiję santykiai, atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai ir įstatymams*. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta275/content>.
8. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *2005 m. lapkričio 5 d. nutarimas byloje Nr. 01/04 dėl Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 163-2 straipsnio ir atskirai jo 6 dalies atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijos 29 straipsnio 1 daliai, 31 straipsnio 5 daliai, Konstituciniam teisinės valstybės principui*. Prieiga per internetą: <https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.265663/>.
9. Lietuvos Respublikos Konstitucinis Teismas. *Nutarimas 2016 m. liepos 8 d. Nr. KT22-N11/2016, byla Nr. 6/2016, Dėl Vyriausybės 1994 m. rugpjūčio 11 d. nutarimu Nr. 728 patvirtinto Vyriausybės darbo reglamento 96 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai, Lietuvos Respublikos Vyriausybės įstatymui ir bylos dalies nutraukimo*. Vilnius. Prieiga per internetą: <https://lrkt.lt/lt/teismo-aktai/paieska/135/ta1629/content>.

Administracinių teismų praktika

1. Kauno apygardos teismas. *Nutartis civilinėje byloje Nr. e2A-800-638/2024*, 2024 m. gegužės 30 d.
2. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *Nutartis administracinėje byloje Nr. A17-773/2007*, 2007 m. liepos 5 d.
3. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *Nutartis administracinėje byloje Nr. eA-298-556/2016*, 2016 m. kovo 9 d.
4. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *Nutartis administracinėje byloje Nr. eA-4233-822/2019*, 2019 m. birželio 21 d.
5. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas. *Sprendimas administracinėje byloje Nr. I-16-552/2015*, 2015 m. lapkričio 16 d.

6. Panevėžio apygardos teismas. Nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-79-350/2016, 2016 m. vasario 17 d.
7. Šiaulių apygardos teismas. *Nutartis administracinėje byloje Nr. II-48-951/2016*. 2016. Prieiga per internetą: <https://eteismai.lt/byla/110870686033536/II-48-951/2016>.
8. Vilniaus apygardos administracinis teismas. Nutartis administracinėje byloje Nr. I-2647-561/2010, 2010 m. gruodžio 2 d.
9. Vilniaus apygardos administracinis teismas. Nutartis administracinio teisės pažeidimo byloje Nr. II-36-629/2012, 2012 m. balandžio 16 d.
10. Vilniaus apygardos administracinis teismas. Sprendimas administracinėje byloje Nr. eI-2899-484/2019, 2019 m. gruodžio 6 d.
11. Vilniaus apygardos administracinis teismo. Nutartis administracinėje byloje Nr. eAS-636-502/2017, 2017 m. liepos 27 d.
12. Vilniaus apygardos teismas. Nutartis administracinėje byloje Nr. ATP-498-628/2013, 2013 m. gegužės 20 d.

KITI ŠALTINIAI

1. An official website of the European Union. „Statistics Explained: Archive – Atlieku statistika.“ Žiūrėta 2017 m. liepos 27 d. http://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php/Waste_statistics/lt.
2. Aplinkos apsaugos agentūra. *Atliekų apskaitos duomenys*. 2022. Prieiga per internetą: <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/suvestine-pagal-atlieku-kodus>.
3. Aplinkos apsaugos agentūra. *Elektros ir elektroninės įrangos atliekos*. 2021. Prieiga per internetą: <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos>.
4. Aplinkos apsaugos agentūra. „Pavojingų atliekų technologinių srautų analizė.“ Žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d. <http://www.am.lt/VI/files/0.943811001495009500.pdf>.
5. Aplinkos apsaugos agentūra. „Pavojingų atliekų tvarkymo licencijavimas.“ Žiūrėta 2018 m. sausio 8 d. Prieiga per internetą: <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/pavojinguju-atlieku-tvarkymo-licencijavimas/>.
6. Aplinkos apsaugos agentūra. „Svarstoma, kaip kuo daugiau antrinių žaliavų iš elektros ir elektroninės įrangos atliekų sugrąžinti į gamybą.“ Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/svarstoma-kaip-kuo-daugiau-antriniu-zaliavu-is-elektros-ir-elektronines-irangos-atlieku-sugrazinti-i-gamyba>.
7. Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos. „Buitinės technikos ir elektronikos atliekos: kur dėti sugedusius buitines daiktus.“ 2022. Prieiga per internetą: <https://aad.lrv.lt/lt/naujienos/buitines-technikos-ir-elektronikos-atliekos-kur-deti-sugedusius-buities-daiktus>.

8. Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos. *Papildytas Kandidatinis labai didelį susirūpinimą keliančių cheminių medžiagų sąrašas*. 2023. Prieiga per internetą: <https://aad.lrv.lt/lt/naujienos/papildytas-kandidatinis-labai-dideli-susirupinima-kelianciu-cheminiu-medziagu-sarasas>.
9. *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and their Disposal*. <https://www.basel.int/implementation/ewaste/overview/tabid/4063/default.aspx>.
10. *Basel Convention on the Control of Transboundary Movements of Hazardous Wastes and Their Disposal*. 1989. Prieiga per internetą: <https://www.basel.int>.
11. *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės*. Žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d. <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8932B3E935F>.
12. Official website of the State of California. *Electronic Waste Management*. „What Is E-Waste?“ 2022. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://calrecycle.ca.gov/electronics/>.
13. Cobbing, Meredith. “Toxic Tech: Not in Our Backyard.” *Greenpeace International*, 2008.
14. Department for Environment, Food & Rural Affairs (Defra). *Waste Management Plan for England*. London: Residual Waste Policy Team, 2021.
15. EEPA (Environmental Protection Agency). *Electrical and Electronic Equipment Waste Management Organization Licenses Revocation*. 2017. Žiūrėta 2019 m. gegužės 5 d. Prieiga per internetą: <http://atliekos.gamta.lt/cms/index?rubricId=5b0e60d8-ac63-4804-b23b-ea9a289de76c>.
16. Elektronikos gamintojų ir importuotojų organizacija. *Elektronikos atliekos teršia Lietuvą ir pasaulį*. 2020. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://atliekos.lt/elektronikos-atliekos-tersia-lietuva-ir-pasauli/>.
17. EMP Recycling. „Elektronikos atliekų išvežimas.“ 2022. Prieiga per internetą: <https://emp.lt/paslaugos/atlieku-isvezimas-emp-atlieku-taksi/>.
18. European Chemicals Agency. *Guidance and Support Documents*. Helsinki: European Chemicals Agency, 2022. Prieiga per internetą: <https://echa.europa.eu/lt/support/guidance>.
19. *European Environment Agency. Environmental Law and Policy*. 2016. Prieiga per internetą: <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-law-and-policy>.
20. *European Commission. WEEE Compliance Promotion Exercise – Final Report*. December 2017, 76–84. Prieiga per internetą: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/09c7215a-49c5-11e8-be1d-01aa75ed71a1/language-en>.
21. *European Commission. Extended Producer Responsibility*. Prieiga per internetą: https://environment.ec.europa.eu/topics/waste-and-recycling/extended-producer-responsibility_en.
22. European Commission. *Environment Action Programme to 2020*. 2020. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/environment/action-programme/>.
23. *European Environment Agency. Healthy Environment, Healthy Lives: How the Environment Influences Health and Well-being in Europe*. 2019. Prieiga per internetą: <https://www.eea.europa.eu/publications/healthy-environment-healthy-lives>.

24. Europos audito rūmai. *ES veiksmų ir iššūkiai elektroninių atliekų srityje*. 2021. Prieiga per internetą: https://www.eca.europa.eu/Lists/ECADocuments/RW21_04/RW_Electronic_Waste_LT.pdf.
25. *Europos Komisija. EU Green Week*. 2021 m. Prieiga per internetą: https://www.eugreenweek.eu/sites/default/files/conference/02062021%20website%20programme_0.pdf.
26. *Europos Komisija. „Žaliasis kursas. Komisija priėmė naują cheminių medžiagų strategiją, kurios tikslas – aplinka be toksinių medžiagų.“* 2020. Prieiga per internetą: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/lt/ip_20_1839.
27. Europos Parlamentas. „Elektros ir elektronikos atliekos ES: faktai ir skaičiai (infografikas).“ 2022. <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20211208STO93325/elektros-ir-elektronikos-atliekos-es-faktai-ir-skaičiai-infografikas>.
28. Europos Parlamento naujienos. „Kaip iki 2050 m. ES gali pereiti prie visiškai žiedinės ekonomikos?“ Prieiga per internetą: <https://www.europarl.europa.eu/news/lt/headlines/society/20211208STO96607/kaip-iki-2050-m-es-gali-pereiti-prie-visiskai-ziedines-ekonomikos>.
29. *Eurostatas*. „Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear.“ Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. Prieiga per internetą: <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>.
30. *Inovacijų agentūra. „Lietuvos antrinių žaliavų sistemos formavimas.“* 2023. Prieiga per internetą: https://inovacijuagentura.lt/site/binaries/content/assets/analitika/apzvalgos/2023/lietuvos_antriniu_zaliavu_sistemos_formavimas.pdf.
31. *International E-Waste Management Network (IEMN)*. „Accelerating Net-Zero Emission through E-waste Management.“ 2022. Prieiga per internetą: <https://www.epa.gov/international-cooperation/international-e-waste-management-network-iemn>.
32. *International Telecommunication Union (ITU). ICT Facts and Figures*. 2019. Prieiga per internetą: <https://www.itu.int/en/ITU-D/Statistics/Pages/stat/default.aspx>.
33. Jungtinių Tautų Aplinkos apsaugos programa. „How Disposable Tech Is Feeding an E-Waste Crisis.“ 2022. <https://www.unep.org/news-and-stories/story/how-disposable-tech-feeding-e-waste-crisis>.
34. Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra. *2015–2023 m. Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos*. Prieiga per <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>.
35. Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos svetainė. „Elektros ir elektroninės įrangos atliekos: ką reikia žinoti gyventojams ir jas tvarkančioms įmonėms?“ 2022. Žiūrėta 2018 m. balandžio 10 d. Prieiga per internetą: <https://am.lrv.lt/lt/naujienos/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos-ka-reikia-zinoti-gyventojams-ir-jas-tvarkancioms-imonems/>.
36. Lietuvos Respublikos Valstybės kontrolė. *Valstybinio audito ataskaita „Teisėkūros procesas“*. 2018 m. kovo 16 d. Nr. VA-2018-P-40-6-2. <https://www.valstybeskontrole.lt/LT/Post/15180/valstybes-kontrole-lietuvos-teisekura-neeefektyvi>.

37. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. *Valstybinis atliekų prevencijos ir tvarkymo 2021–2027 metų planas*. 2022. Prieiga per internetą: https://am.lrv.lt/uploads/am/documents/files/VAPTP%202021-2027%20projektas_vie%C5%A1inimui.pdf.
38. Lietuvos Respublikos Vyriausybė. Nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos nuostatų patvirtinimo pakeitimo“, 7 p. <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.383724>.
39. Ministry of Environment & Forests, Central Pollution Control Board. *Guidelines for Environmentally Sound Management of E-Waste*. Delhi, 2008. <https://cpcb.nic.in/displaypdf.php?id=UHJvamVjdHMvRS1XYXN0ZS9mdWxsLXRleHQucGRm>.
40. Ministry of Environment of the Republic of Lithuania. *Waste Statistics*. 2021. Prieiga per internetą: <https://www.am.lt/en/waste-statistics>.
41. OECD *Environmental Performance Reviews: Waste Management and the Circular Economy in Selected OECD Countries*. Paris: OECD, 2019. Prieiga per internetą: https://www.oecd.org/content/dam/oecd/en/publications/reports/2019/09/waste-management-and-the-circular-economy-in-selected-oecd-countries_g1g99aca/9789264309395-en.pdf.
42. OECD. „OECD countries update rules on international shipments of electronic waste.“ 2024. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/en/about/news/announcements/2024/06/oecd-countries-update-rules-on-international-shipments-of-electronic-waste.html>.
43. Oficiali Europos Sąjungos interneto svetainė. „Europos Komisijos prioritetai 2019–24.“ Prieiga per internetą: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/priorities-2019-2024_lt.
44. Oficialios statistikos portalas. *Lietuvos aplinka, žemės ūkis ir energetika (2020 m. leidimas)*. 2022. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/lietuvas-aplinka-zemes-ukis-ir-energetika-2020/aplinka/atliekos>.
45. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). *Sanctions and Remedies in Environmental Enforcement*. Paris: OECD, 2007. Prieiga per internetą: <https://www.oecd.org/environment/outreach/38770462.pdf>.
46. Protect Recycling. „E-Waste Violations & Penalties.“ 2018 m. birželio 14 d. Prieiga per internetą: <https://protecrecycling.com/e-waste-violations-penalties/>.
47. Sidorova, Oksana. *Tarpvalstybiniai atliekų vežimai*. Countline, 2022 m. rugsėjo 26 d. Prieiga per internetą: https://aad.lrv.lt/uploads/aad/documents/files/Countline%20mokymai_Tarpvalstybiniai%20atlieku%CC%A8%20vez%CC%8Cimai_2022_09_26.pdf.
48. Tan, Quanyin. *EPR for E-Waste Management in China*. Basel Convention Regional Centre for Asia and the Pacific, Tsinghua University, 2018. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/SiteAssets/Pages/Events/2019/Policy-awareness-workshop-on-E-waste/China%20E-waste%20EPR.pdf>.
49. *The United Nations and E-waste. System-wide Action on Addressing the Full Life-cycle of Electrical and Electronic Equipment*. 2020. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://unemg.org/images/emgdocs/ewaste/E-waste%20Synthesis%20Report%20-%20unedited%20version.pdf>.

50. *United Nations Development Programme. United Nations Sustainable Development Goals.* (2015). Prieiga per internetą: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>.
51. *Government of India. Ministry of Environment, Forest and Climate Change, E-Waste, (Management) Rules, 2016, Notification No. G.S.R. 338(E), 23 March 2016. Gazette of India, Extraordinary, Part II, Section 3(i).* žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.indiacode.nic.in/handle/123456789/1362/simple-search?query=G.S.R.+338+%28E%29+23-03-2016+%3A++E-Waste+%28Management%29+Rules+2016&searchradio=rules&utm>.
52. *United Nations University (UNU). E-waste: A Global Problem.* 2019. Prieiga per internetą: <https://www.unu.edu/publications/articles/e-waste-a-global-problem.html>.
53. *United States Environmental Protection Agency. National Biennial RCRA Hazardous Waste Report (Based on 1989 Data).* 1993. <https://www.regulations.gov/document/USTR-2018-0001-0037>.
54. *United States Environmental Protection Agency. Used Electronics.* 2025, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://www.epa.gov/recycle/electronics-donation-and-recycling>.
55. Valstybinė darbo inspekcija. Žiūrėta 2023 m. balandžio 12 d. Prieiga per internetą: https://www.vdi.lt/Forms/DGK_paieska.aspx.
56. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. *Rinkos priežiūros ataskaita*, 2017 m. sausio 26 d., Nr. 3-236. Prieiga per internetą: <https://vvtat.lrv.lt/lt/administracine-informacija/veiklos-ataskaitos-225/metines-veiklos-ataskaitos-226/>.
57. Valstybinė vartotojų teisių apsaugos tarnyba. *Veiklos ataskaita*, 2019 m. vasario 4 d., Nr. 3-271. Prieiga per internetą: <https://vvtat.lrv.lt/media/viesa/saugykla/2024/2/TbnIBSBW7b0.pdf>.
58. WEEE Forum. “Compliant WEEE Recycling: Why Making EN 50625 Standards Legally Binding Is Part of the Solution.” 2018 m. kovo 9 d. Prieiga per internetą: https://weee-forum.org/wp-content/uploads/2019/06/WEEE-compliant-recycling_QA.pdf.
59. *World Telecommunication Standardization Assembly (ITU). Resolution 79 – The Role of Telecommunications/Information and Communication Technologies in Handling and Controlling E-Waste from Telecommunication and Information Technology Equipment and Methods of Treating It.* Dubai, 20–29 November 2012. (2016). Prieiga per internetą: https://www.itu.int/dms_pub/itu-t/opb/res/T-RES-T.79-2016-PDF-E.pdf.

PRIEDAI

1 priedas

1 lentelė. E. atliekų klasifikavimo taisyklės

1. Stambūs namų apyvokos prietaisai	1.1. Stambūs šaldymo prietaisai 1.2. Šaldytuvai 1.3. Šaldikliai 1.4. Kiti stambūs maisto šaldymo, konservavimo ir saugojimo prietaisai 1.5. Skalbimo mašinos 1.6. Drabužių džiovintuvai 1.7. Indaplovės 1.8. Maisto ruošimo prietaisai 1.9. Elektrinės viryklės 1.10. Elektrinės viryklėlės 1.11. Mikrobangų krosnelės 1.12. Kiti stambūs maisto ruošimo ir kitokio maisto apdorojimo prietaisai 1.13. Elektriniai šildymo prietaisai 1.14. Elektriniai radiatoriai 1.15. Kiti stambūs kambarių, lovų, sėdimųjų baldų šildymo prietaisai 1.16. Elektriniai ventiliatoriai 1.17. Oro kondicionavimo prietaisai 1.18. Kita ventiliavimo, oro traukos ir kondicionavimo įranga
2. Smulkūs namų apyvokos prietaisai	2.1. Dulkių siurbLIAI 2.2. Kilimų valymo prietaisai 2.3. Kiti valymo prietaisai 2.4. Siuvimo, mezgimo, audimo ir kitokie tekstilės gaminių apdorojimo prietaisai 2.5. Lygintuvai ir kiti skalbinių lyginimo, gręžimo bei kitokios priežiūros prietaisai 2.6. Skrudintuvai 2.7. Keptuvės 2.8. Smulkintuvai, kavamalės ir talpyklų ar pakuočių atidarymo ar sandarinimo įranga 2.9. Elektriniai peiliai 2.10. Plaukų kirpimo, džiovinimo, dantų valymo, skutimosi ir masažavimo prietaisai bei kiti kūno priežiūros prietaisai 2.11. Rankiniai ir staliniai laikrodžiai bei laiko matavimo, rodymo ar fiksavimo įranga 2.12. Svarstyklės

3. IT ir telekomunikacinė įranga	3.1. Centralizuoto duomenų apdorojimo įranga: 3.1.1. Universalieji komplektai (serverinės įrangos komplektai) 3.1.2. Minikompiuteriai 3.1.3. Spausdintuvų blokai 3.2. Asmeninio naudojimo IT ir telekomunikacinė įranga: 3.2.1. Asmeniniai kompiuteriai (kartu su centriniu procesoriumi, pele, monitoriumi ir klaviatūra) 3.2.2. Nešiojamieji kompiuteriai (kartu su centriniu procesoriumi, pele, monitoriumi ir klaviatūra) 3.2.3. Kompiuterinės užrašų knygelės 3.2.4. Delniniai kompiuteriai 3.2.5. Spausdintuvai 3.2.6. Kopijavimo įranga 3.2.7. Elektrinės ir elektroninės rašomosios mašinėlės 3.2.8. Kišeninės ir stalinės skaičiavimo mašinėlės 3.2.9. Kita elektroninio informacijos rinkimo, saugojimo, apdorojimo, pateikimo ar perdavimo įranga ir produktai 3.2.10. Vartotojų terminalai ir sistemos 3.2.11. Faksimiliniai aparatai 3.2.12. Teleksai 3.2.13. Telefonai 3.2.14. Taksofonai 3.2.15. Belaidžiai telefonai 3.2.16. Mobilieji telefonai 3.2.17. Atsakiklių sistemos 3.2.18. Kiti garso, vaizdo ar kitos informacijos perdavimo telekomunikacinėmis priemonėmis produktai ar įranga
4. Vartojimo įranga	4.1. Radijo aparatai 4.2. Televizoriai 4.3. Vaizdo kameros 4.4. Vaizdo grotuvai 4.5. Garso grotuvai 4.6. Garso stiprintuvai 4.7. Muzikos instrumentai 4.8. Fotoaparatai ir kiti garso ar vaizdo įrašymo ar atkūrimo įtaisai ar įranga, įskaitant signalus ar kitas garso ar vaizdo paskirstymo technologijas, išskyrus telekomunikacijų
5. Apšvietimo įranga	5.1. Fluorescencinių lempų lemputės, išskyrus buityje naudojamas lemputes 5.2. Tiesioginės fluorescencinės lempos 5.3. Kompaktinės fluorescencinės lempos 5.4. Didelio ryškumo išlydzio lempos, įskaitant suslėgto natrio lempas ir metalų halidų lempas 5.5. Žemo slėgio natrio lempos 5.6. Kita apšvietimo įranga arba įranga, skirta šviesai skleisti ar reguliuoti, išskyrus volframines lemputes

6. Elektriniai ir elektroniniai įrankiai (išskyrus stambius stacionarius pramoninius prietaisus)	6.1. Grąžtai 6.2. Pjūklai 6.3. Siuvimo mašinos 6.4. Tekinimo, malimo, šlifavimo, smulkinimo, pjovimo, kapojimo, kirpimo, gręžimo, skylių darymo, perforavimo, lankstymo, lenkimo ar panašaus medžio, metalo ar kitų medžiagų apdorojimo įranga 6.5. Kniedijimo, kalimo, veržimo arba kniedžių, vinių, varžtų ištraukimo ar panašios paskirties įrankiai 6.6. Virinimo, litavimo ar panašios paskirties įrankiai 6.7. Skystų ar dujinių medžiagų purškimo, skleidimo, paskirstymo ar kitokio apdorojimo kitomis priemonėmis įranga 6.8. Vejos pjovimo ar kitų sodo darbų įrankiai
7. Žaislai, laisvalaikio ir sporto įranga	7.1. Elektriniai traukinukai ar lenktyninių automobilių komplektai 7.2. Rankiniai vaizdo žaidimų pultai 7.3. Vaizdo žaidimai 7.4. Kompiuteriai, naudojami dviračiuose, nardymo, bėgimo, irklavimo ir kitoje įrangoje 7.5. Elektrinių ar elektroninių komponentų turinti sporto įranga 7.6. Monetiniai aparatai
8. Medicininiai prietaisai (išskyrus implantuotus ir infekuotus produktus)	8.1. Radioterapijos įranga 8.2. Kardiologiniai aparatai 8.3. Dializės aparatai 8.4. Plaučių respiratoriai 8.5. Branduolinės medicinos aparatai 8.6. Laboratorinė įranga <i>in-vitro</i> diagnozėms 8.7. Analizatoriai 8.8. Šaldymo kameros 8.9. Vaisingumo testai 8.10. Kiti ligos, sužeidimo ar negalios nustatymo, apsaugojimo nuo jų, stebėjimo, gydymo, palengvinimo aparatai
9. Stebėsenos ir kontrolės prietaisai	9.1. Dūmų detektoriai 9.2. Šilumos reguliatoriai 9.3. Termostatai 9.4. Matavimo, svėrimo ar derinimo prietaisai, naudojami kaip buitinė ar laboratorijų įranga 9.5. Kiti stebėjimo ir kontrolės prietaisai, naudojami įrenginiuose (pvz., valdymo pultuose)
10. Automatiniai daiktų išdavimo įtaisai	10.1. Automatiniai karštų gėrimų išdavimo įtaisai 10.2. Automatiniai karštų ar šaltų butelių ar skardinių išdavimo įtaisai 10.3. Automatiniai kietų produktų išdavimo įtaisai pramoniniuose 10.4. Automatiniai pinigų išdavimo įtaisai 10.5. Visi įtaisai, automatiškai išduodantys bet kuriuos produktus

Šaltinis: Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2005 m. rugpjūčio 16 d. įsakymas Nr. D1-395 „Dėl aplinkos ministro 2004 m. rugsėjo 10 d. įsakymo Nr. D1-481 „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“ pakeitimo“ (Žin., 2005, Nr. 102-3793), <https://www.infolex.lt/ta/100148>

2 priedas

2 lentelė. Pakeistos e. atliekų klasifikavimo taisyklės ir nebaigtinis šioms kategorijoms priskiriamos EEĮ sąrašas

1. Temperatūros keitimo įranga	Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: šaldytuvai, šaldikliai, automatiniai šaltų produktų išdavimo įtaisai, oro kondicionavimo įranga, garų surinkimo įranga, šilumos siurbliai, radiatoriai, kuriuose yra alyvos ir kita temperatūros keitimo įranga, temperatūrai keisti naudojanti skysčius, išskyrus vandenį.
2. Ekranai, monitoriai ir įranga, kurioje yra ekranų, kurių paviršiaus plotas didesnis nei 100 cm²	Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: ekranai, televizoriai, skystųjų kristalų nuotraukų rėmeliai, monitoriai, nešiojamieji kompiuteriai, knyginiai kompiuteriai.
3. Lempos	Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: tiesios fluorescencinės lempos, kompaktinės fluorescencinės lempos, fluorescencinių lempų lemputės, didelio ryškumo išlydžio lempos, įskaitant suslėgto natrio lempas ir metalų halidų lempas, žemo slėgio natrio lempos, šviesos diodai (LED).
4. Stambi įranga (bent vienas iš išorinių matmenų didesnis nei 50 cm)	Ši kategorija apima namų ūkio prietaisus, IT ir telekomunikacinę įrangą, vartojimo įrangą, šviestuvus, garso ir vaizdo atkūrimo įrangą, muzikinę įrangą, elektrinius ir elektroninius įrankius, žaislus, laisvalaikio ir sporto įrangą, medicinos prietaisus, stebėjimo ir kontrolės prietaisus, automatinius daiktų išdavimo įtaisus, elektros srovės generavimo įrangą. Šiai kategorijai nepriskiriama 1–3 kategorijų įranga. Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: skalbimo mašinos, drabužių džiovintuvai, indaplovės, maisto ruošimo prietaisai, elektrinės viryklės, elektrinės viryklėlės, šviestuvai, garso ar vaizdo atkūrimo įranga, muzikinė įranga (išskyrus bažnyčiose įrengiamus vargonus), mezgimo ir audimo prietaisai, universalieji komplektai, spausdintuvų blokai, kopijavimo įranga, stambūs monetiniai aparatai, stambūs medicinos prietaisai, stambūs stebėjimo ir kontrolės prietaisai, stambūs automatiniai produktų ir pinigų išdavimo įtaisai, fotovoltinės plokštės.

5. Smulki įranga (nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm)	Ši kategorija apima namų ūkio prietaisus, vartojimo įrangą, šviestuvus, garso ir vaizdo atkūrimo įrangą, muzikinę įrangą, elektrinius ir elektroninius įrankius, žaislus, laisvalaikio ir sporto įrangą, medicinos prietaisus, stebėjimo ir kontrolės prietaisus, automatinius daiktų išdavimo įtaisus, elektros srovės generavimo įrangą. Šiai kategorijai nepriskiriama 1–3 ir 6 kategorijų įranga. Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: dulkių siurbiai, kilimų valymo prietaisai, siuvimo prietaisai, šviestuvai, mikrobangų krosnelės, ventiliavimo įranga, lygintuvai, skrudintuvai, elektriniai peiliai, elektriniai virduliai, rankiniai ir kitokie laikrodžiai, elektriniai skustuvai, svarstyklės, plaukų ir kūno priežiūros prietaisai, kišeninės skaičiavimo mašinėlės, radijo aparatai, vaizdo kameros, vaizdo įrašymo įtaisai, aukštos kokybės garso įranga, muzikos instrumentai, garso ar vaizdo atkūrimo įranga, elektriniai ir elektroniniai žaislai, sporto įranga, dviračių, nardymo, bėgimo, irklavimo ir kiti kompiuteriai, dūmų detektoriai, šilumos reguliatoriai, termostatai, smulkūs elektriniai ir elektroniniai įrankiai, smulkūs medicinos aparatai, smulkūs stebėjimo ir kontrolės prietaisai, smulkūs automatiniai produktų išdavimo įtaisai, maži prietaisai su įmontuotomis fotovoltinėmis plokštėmis.
6. Smulki IT ir telekomunikacijų įranga (nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm)	Šiai kategorijai priskiriamos elektros ir elektroninės įrangos sąrašas: mobilieji telefonai, palydovinės vietos nustatymo (GPS) sistemos, skaičiuoklės, maršruto parinktuvas, asmeniniai kompiuteriai, spausdintuvai, telefonai.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas, galioja nuo 2018 01 01 pagal 2017 12 29 LR aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-1059, <https://savadai.savadai.lt/document.php?id=5489&PHPSESSID=4778beac8b98ada32518b0126dbeda8a>; Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo“, https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.CCEDC459B59F/QTjSwMZUeJ.MYKOLO_ROMERIO_UNIVERSITETAS

3 priedas

3 lentelė. Gamintojų ir importuotojų patiektas vidaus rinkai elektros ir elektroninės įrangos (EEĮ) kiekis; EEĮ atliekų surinkimas ir tvarkymas

EEĮ tiekimas vidaus rinkai			EEĮ atliekų surinkimas, tvarkymas				
EEĮ kategorija		Vidaus rinkai patiektas kiekis, t	Lietuvoje surinktos EEĮ atliekos, t	Apdorotos (perdirbtos ar kitaip panaudotos, paruoštos naudoti ar šalinti) EEĮ atliekos, t			IŠ VISO apdorota
Nr.	Pavadinimas			apdorota Lietuvoje	apdorota kitose ES valstybėse narėse	apdorota kitose valstybėse	
1	Temperatūros keitimo įranga	7,844.504	4,002.682	3,490.440	173.100		3,663.540
2	Ekrantai, monitoriai ir įranga, kurioje yra ekranų, kurių paviršiaus plotas didesnis nei 100 cm ²	2,341.771	2,360.318	2,217.654			2,217.654
3	Lempos	424.861	339.025	188.756	155.680		344.436
4	Stambi įranga (bent vienas iš išorinių matmenų didesnis nei 50 cm)	20,636.478	5,542.838	5,687.261	138.747	19.643	5,845.651
5	Smulki įranga (nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm)	9,406.130	3,149.557	2,583.639	348.974	84.258	3,016.871
6	Smulki IT ir telekomunikacijų įranga (nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm)	1,352.554	1,120.233	974.562	92.349	0.854	1,067.765
		42,006.297	16,514.653	15,142.312	908.850	104.755	16,155.917

3 priedas

Lietuvoje surinktų ir sutvarkytų atliekų rodikliai

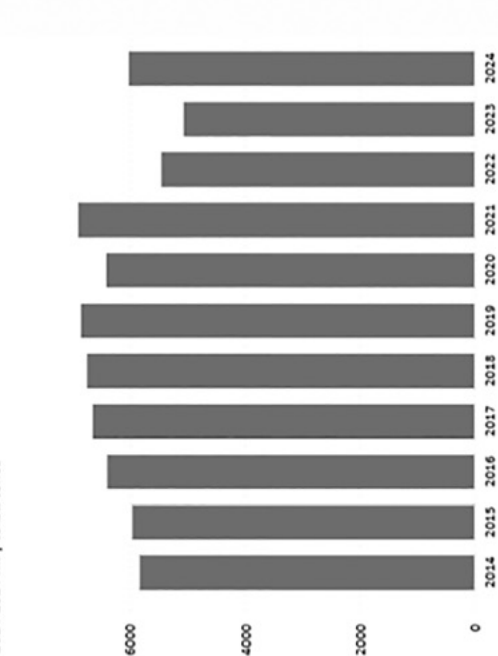
Surinkto ir apdorojimo metu susidariusio atliekų kiekio pokytis

2014-2024 m.

+3.3%

Surinktas ir apdorojimo metu susidares atliekų kiekis pagal metus

2014-2024 m. | tūkst. tonos

Sutvarkytas atliekų kiekis

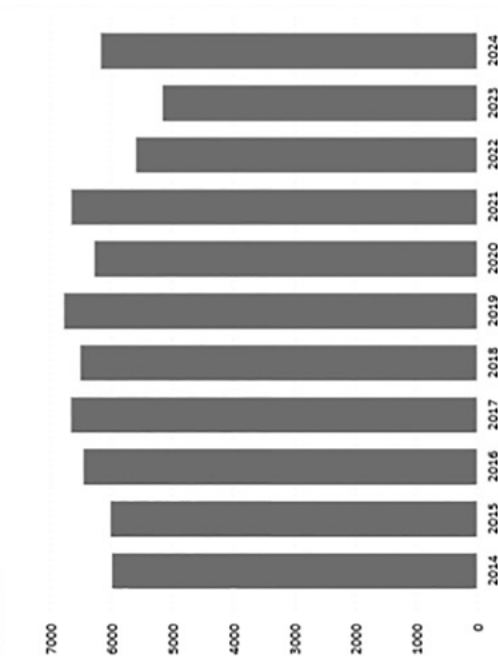
2014-2024 m.

pokytis

+3.0%

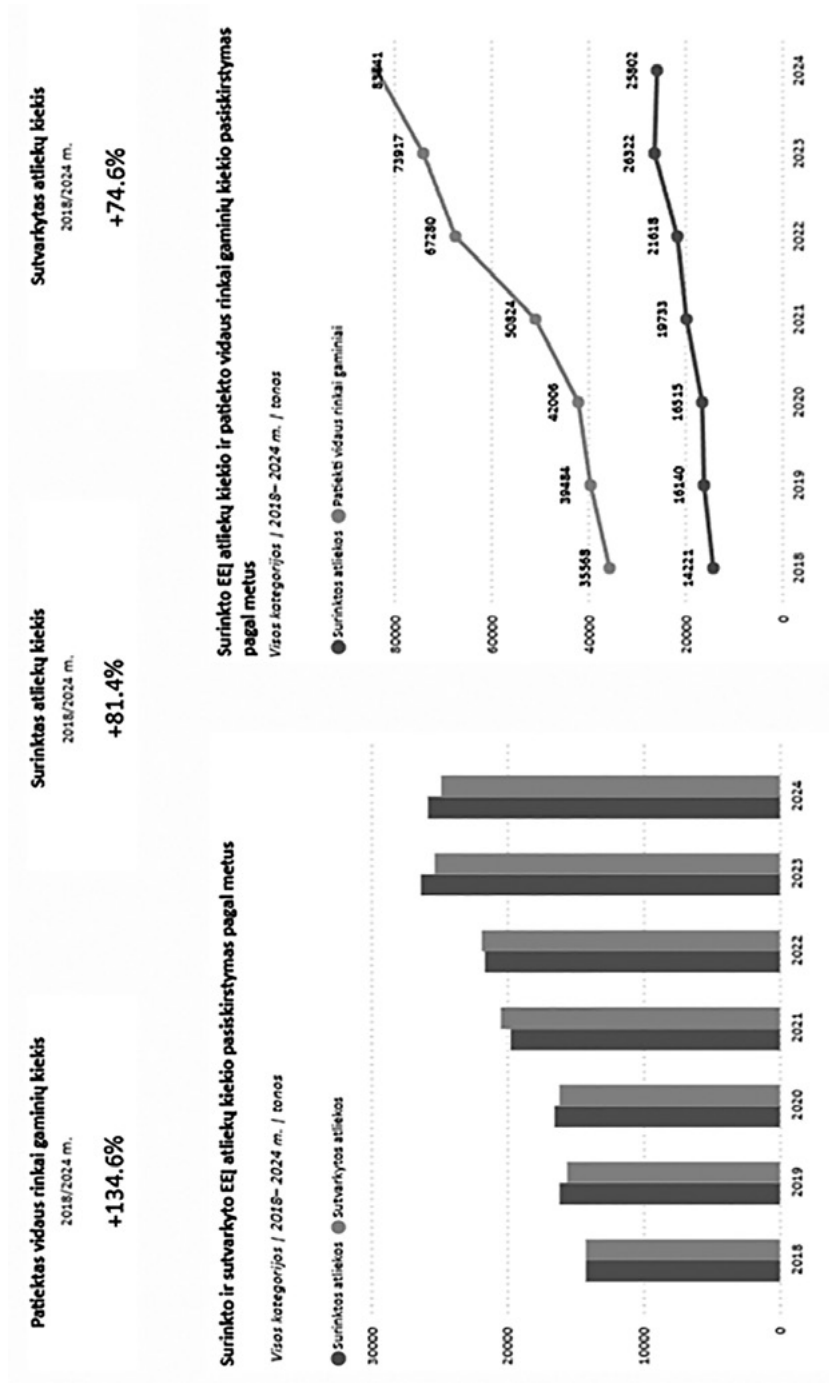
Pasiskirstymas pagal metus

tūkst. tonos

Paskutinė duomenų atnaujinimo data: 2025 m. gruodžio 29 d.

Elektros ir elektroninės įrangos (EEI) atliekų tvarkymo rodikliai

Duomenų atnaujinimo data: 2026 m. vasario 09 d.

3 priedas

Elektros ir elektroninės įrangos (EEI) atliekų tvarkymo rodikliai

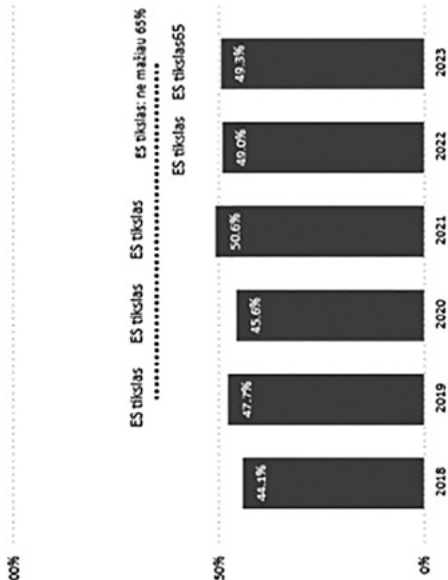
Atliekų surinkimo rodiklis ①
2018/2023 m.

+5.2%

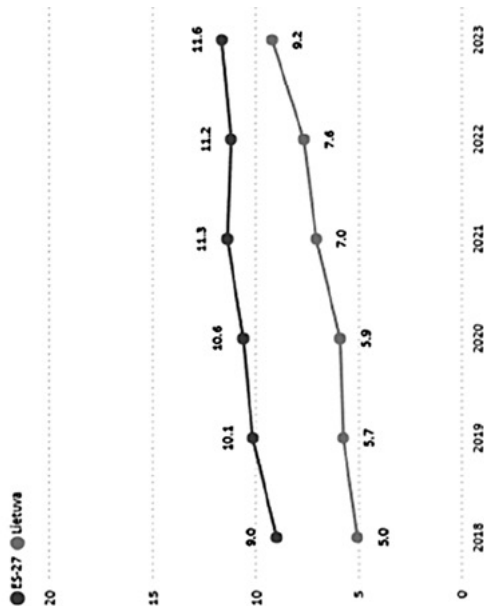
Surinktas atliekų kiekis vienam gyventojui per metus
2018/2023 m.

Lietuva **+4.1 kg/metus**
 Europos sąjunga **+2.7 kg/metus**

EEI atliekų surinkimo rodiklio kaita – ES-27 tikslų įgyvendinimo pažanga
Visos EEI kategorijos / 2018–2024 m. / % dalis nuo įvidaus rinkų pasiekimų gamininių

Surinkto EEI atliekų kiekio, tenkančio vienam gyventojui per metus, kaita
Visos EEI kategorijos / 2018–2024 m. / kilogramai per metus

Duomenų atnaujinimo data: 2026 m. vasario 09 d.

Šaltinis: Aplinkos apsaugos agentūra, [https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos.](https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos;); [https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos.](https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/)

4 priedas

4 lentelė. Bandymo dokumentavimo procedūros

Bandymo procedūra		Dokumentavimo procedūra	
Bandoma įrangos funkcinė geba	Bandymas atliekamas atsižvelgiant į elektros ir elektroninės įrangos rūšį	Dokumentai gerai pritvirtinami prie elektros ir elektroninės įrangos	Dokumentuose nurodoma: objekto pavadinimas (elektros ir elektroninės įrangos pavadinimas, jei nurodytas Taisyklių 1 priede, ir kategorija, objekto identifikacinis numeris; gamybos metai; už įrangos funkcinės gebos įrodymus atsakingos bendrovės pavadinimas ir adresas; bandymo procedūroje aprašyto bandymo rezultatai ir funkcinės gebos išbandymo data; atlikto bandymo rūšis.
Vertinamas pavojingųjų medžiagų kiekis			
Bandoma įrangos funkcinė geba			
Be dokumentų, kurių reikalaujama, prie kiekvieno elektros ir elektroninės įrangos krovinio (pvz., vežimo konteinerio, sunkvežimio) turi būti pridėdama atitinkamas transporto dokumentas, pvz., tarptautinių krovinių vežimo keliais sutartis (CMR) arba važtaraštis; atsakingo asmens deklaracija apie jo atsakomybę. Jei nepateikiami Taisyklių nurodyti dokumentai, įrodantys, kad objektas yra naudota EEĮ, o ne EEĮA, laikoma, kad objektas yra elektros ir elektroninės įrangos atliekos ir krovinys vežamas neteisėtai.			

Šaltinis: 2001 m. birželio 14 d. EBPO Tarybos sprendimas C(2001)107/Galutinis dėl Sprendimo C(92)39 / Galutinis dėl panaudojimui skirtų atliekų tarpvalstybinio vežimo kontrolės, pagal galiojančią sutartį siunčiama atnaujinti arba pataisyti, siekiant ją pakartotinai naudoti; Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo. Suvestinė redakcija nuo 2018-08-15, *Valstybės žinios*, 2004-09-21, Nr. 141-5168, <https://e-seimas.lrs.lt/portal/legalAct/lt/TAD/TAIS.241701/asr>

5 priedas

5 lentelė. Minimalūs elektros ir elektroninės įrangos atliekų naudojimo reikalavimai, taikomi nuo 2018 m. sausio 1 d.

Eil. Nr.	Elektros ir elektroninė įranga (kategorija*)	Elektros ir elektroninės įrangos atliekų naudojimas, procentais	Elektros ir elektroninės įrangos atliekų paruošimas naudoti pakartotinai ir (ar) perdirdimas, procentais
1.	Temperatūros keitimo įranga (1). Stambi įranga (4)	85	80
2.	Ekranai, monitoriai ir įranga, kurioje yra ekranų, kurių paviršiaus plotas didesnis nei 100 cm ² (2)	80	70
3.	Smulki įranga (nė vienas iš išorinių matmenų neviršija 50 cm) (5). Smulki informacinių technologijų ir telekomunikacijų įranga (6)	75	55
4.	Lempos (3)	–	80

Šaltinis: Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymas dėl patvirtintų Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių; Aplinkos apsaugos agentūra, 2021–2023 m. Elektros ir elektroninės įrangos atliekos – Aplinkos apsaugos agentūra

6 priedas

6 lentelė. Gamintojų ir importuotojų pateiktas vidaus rinkai elektros ir elektroninės įrangos kiekis; EEĮ atliekų surinkimas ir tvarkymas 2023 m. (tonomis)

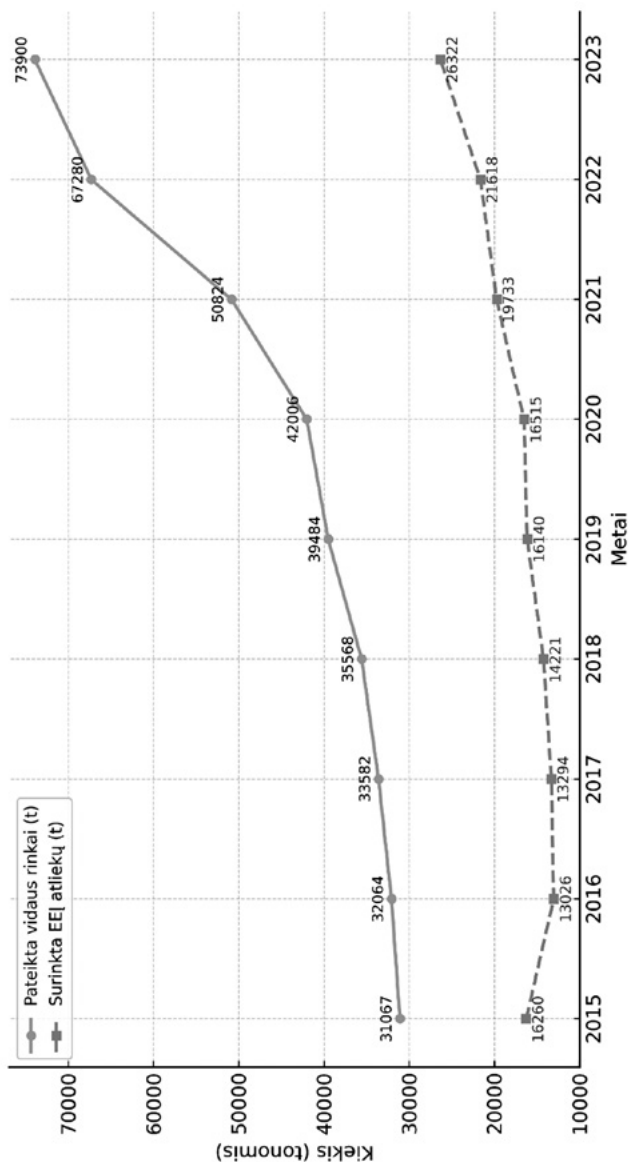
Nr.	EEĮ kategorija	Vidaus rinkai pateiktas EEĮ kiekis, t	Lietuvoje surinktos EEĮ atliekos, t	Sutvarkyta Lietuvoje, t	Išvežta į ES perdirbti, t	Eksportuota į kitas valstybes, t	Iš viso sutvarkyta EEĮ atliekų, t
1	Temperatūros keitimo įranga	10 501,582	5 232,567	5 061,393	30,664	–	5 092,057
2	Ekranai, monitoriai ir įranga, kurioje yra ekranų (>100 cm ²)	3 213,748	2 703,217	2 449,958	21,726	–	2 471,684
3	Lempos	297,167	312,858	303,875	–	–	303,875
4	Stambi įranga (≥50 cm)	47 346,520	10 909,540	10 568,558	134,741	–	10 703,299
5	Smulki įranga (<50 cm)	10 903,131	5 839,295	5 115,850	20,302	385,333	5 521,485
6	Smulki IT ir telekomunikacijų įranga (<50 cm)	1 638,155	1 324,070	1 229,890	–	–	1 229,890
Iš viso		73 900,303	26 321,547	24 729,524	207,433	385,333	25 322,290

Šaltinis: Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2021–2023 m., <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>

7 priedas

1 paveikslas. Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos tonomis

Elektros ir elektroninės įrangos (EEĮ) tiekimas Lietuvos vidaus rinkai ir surinktos EEĮ atliekos 2015–2023 m.

Šaltinis: Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2021–2023 m., <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>

8 priedas

7 lentelė. ES valstybių narių, pasiekusių EEĖA direktyvos (2012/19/ES) 65 proc. surinkimo tikslą 2019–2022 m.

Metai	Pasiekusios valstybės	Valstybių skaičius
2019	Bulgarija, Kroatija, Lenkija	3
2020	Bulgarija, Kroatija	2
2021	Bulgarija, Slovakija	2
2022	Bulgarija, Latvija, Slovakija	3

Šaltinis: An official website of European Union, Eurostat, „Waste management“, 2019–2022 m., <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>; <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/waste-recycling-in-europe>

9 priedas

8 lentelė. EEĖA sąvokų lyginamoji apžvalga

Sąvokos apibrėžimas	Šaltinis	Aiškumas
„Atliekos, susidaranti iš elektros ir elektroninės įrangos, kuri nebeatlieka savo funkcijos ir yra laikoma atliekomis.“	LR atliekų tvarkymo įstatymas	Pakankamai aiški, tačiau trūkstant techninių kriterijų, kategorijų bei požymių, apibūrinančių, kokia įranga laikoma EEĖ, kokie jos bruožai (kaip, pvz., elektromagnetinė srovė).
Elektros arba elektroninė įranga, kuri, pagal 2 straipsnio 4 dalį, yra atliekos (nurodytos LR atliekų tvarkymo įstatyme), įskaitant visas sudedamąsias dalis.	LR aplinkos ministro įsakymas „Dėl Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklių patvirtinimo pakeitimo“	Labai deklaratyvi, trūksta išsamumo ir pritaikomumo praktikoje.

Produktai, kurie atitinka tris kumuliacines sąlygas, t. y. pirma, jie turi būti EEĮ, antra, turi būti priskirti prie šios direktyvos IA priede nurodytų kategorijų ir, trečia, jie negali būti kitos rūšies įrangos, kuriai minėta direktyva netaikoma, dalis ar tokia įranga. Įranga, kuriai tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, ir įranga, skirta kurti, perduoti arba išmatuoti tokias sroves ar laukus ir skirta naudoti esant ne didesnei kaip 1000 V kintamosios srovės įtampai ir ne didesnei kaip 1500 V nuolatinės srovės įtampai.	ESTT išaiškinimai	Gana abstraktus išaiškinimas, nurodantis direktyvos nuostatas, kuriose taip pat minimos srovės buvimo požymis. Toks sąvokos papildymas gana konkretus, joje yra požymis, atblokuojantis nuo kitų atliekų rūšių, o tai laikoma tikslinga nurodyti sąvokoje.
Bet kokia įranga, kuri, norėdama tinkamai veikti, priklauso nuo elektros srovių ar elektromagnetinių laukų, pasiekė savo gyvenimo pabaigą,	2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų	Pakankamai aiški formuluotė, sąvokoje nurodyti pagrindiniai požymiai (gyvenimo pabaiga), specifinės savybės (elektros srovės), tačiau trūksta išsamumo praktinio pritaikymo prasme.
„Medžiaga ar objektas, kurio turėtojas atsikrato, ketina ar privalo atsikratyti“ ir kurio yra tiesiogiai sietinos didžiuliais išteklių – tiek medžiagų, tiek energijos – nuostoliais.	2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB	Lyginant su kitomis sąvokomis, gana aiškiai nurodyti pagrindiniai požymiai (nebenaudojimo), techniniai kriterijai (energijos nuostoliai), tačiau trūksta išsamumo dalių ir sudėties prasme.
„Atliekos, susidaranti iš elektros ir elektroninės įrangos, kuri tapo atliekomis pagal Direktyvą 2008/98/EB.“	Direktyva 2012/19/ES (WEEE)	Reikalauja papildomo Atliekų direktyvos konteksto; orientuota į nukreipimą, o ne išaiškinimą ar apibūdinimą, dėl to į ESTT ir kreipiamasi kylant neaiškumams, kai reikia identifikuoti, ar įranga ar jos dalis priskiriama EEĮA.
Elektros ir elektroninės įrangos atliekos, įskaitant buitinę ir nebuitinę įrangą.	Bazelio konvencija	Tiesiog išvardijanti, o ne analitinė apibrėžtis, kyla abejonių dėl aiškumo ir pritaikymo praktikoje identifikuojant EEĮA.

Šaltinis: sudarė autorė, remiantis lentelėje nurodytais šaltiniais.

10 priedas

9 lentelė. Lietuvos teismuose nagrinėtų bylų, susijusių su EEĮA tvarkymu, apžvalga

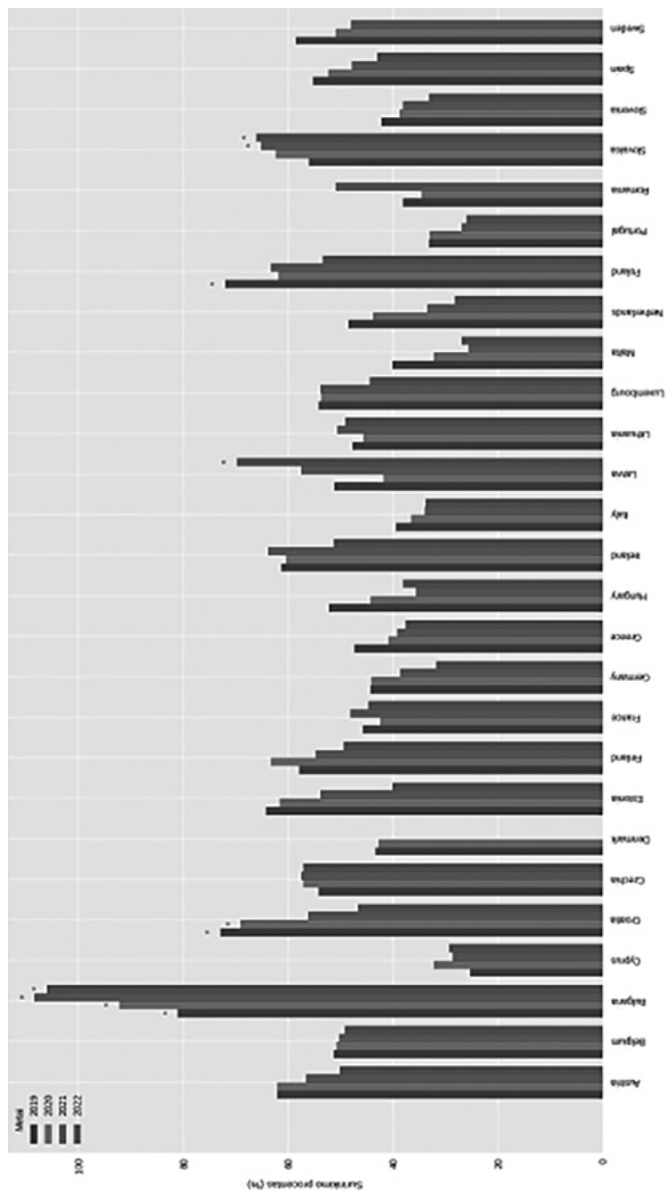
Bylos Nr. Teismas	Bylos esmė	Sprendimas siejant su EEĮA
Vilniaus apygardos teismas ATP-498-628/2013	Administracinis nusizengimas dėl atliekų tvarkymo	Skundas atmestas, bauda palikta galioti. Nagrinėjamas pažeidimas dėl netinkamo EEĮA saugojimo.
Vilniaus apygardos administracinis teismas I-99-815/2019	Pareiškėjo skundas dėl aplinkos ministro įsakymo	Byla perduota nagrinėti iš naujo. Byloje netiesiogiai nagrinėjamas EEĮA tvarkymo klausimas, vertinant aplinkos apsaugos pareigūnų atsakomybę.
Vilniaus apygardos administracinis teismas Nr. I-2647-561/2010 II-36-629/2012	Ginčas dėl UAB „Ciklonas“ registravimo į EEĮ sąvadą	Skundas atmestas kaip nepagrįstas. Byloje tiesiogiai nagrinėjamas klausimas dėl EEĮ registracijos ir finansavimo įrodymų.
Šiaulių apygardos teismas e2-360-883/2020	Ginčas dėl viešųjų pirkimų sprendimo	Ieškinyi atmestas, palikta nepakeista. Ginčas netiesiogiai susijęs su EEĮA tvarkymu, tačiau nagrinėjamas jų tvarkymo organizavimas.
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas eA-1184-624/2017	Ginčas dėl EEĮ priėmimo vietų paskelbimo tvarkos. Keliamas klausimas, ar naujoms ir perkeltoms vietoms taikomi vienodi reikalavimai.	Skundas atmestas, paliktas agentūros sprendimas. EEĮ atliekų priėmimo vietos gali būti keičiamos nutraukiant vienų ir pradedant kitų vietų eksploataciją. Naujoms vietoms taikoma eksploatacijos taisyklė – 1 m. + 4 skelbimai; perkeltoms gali būti mažiau.
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas eA-1366-502/2018	Asociacijos ginčas dėl Aplinkos apsaugos agentūros sprendimo (licencijos galiojimo)	Sprendimas panaikintas, perduota nagrinėti iš naujo. Byloje nagrinėjamas ginčas dėl EEĮA tvarkymo licencijų.

Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas AB-15226-3-63-3-00226-2011-9	Ginčas dėl poveikio priemonių (licencijos sustabdymo) proporcingumo. Keliamas klausimas, ar priemonė proporcinga ir motyvuota.	Sprendimas panaikintas, perduota nagrinėti iš naujo. Teismo išaiškinimu, proporcingumo principas būtinas sankcijoms taikyti, terminas trūkumams pašalinti turi būti adekvatus, sprendimai – motyvuoti.
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas eA-4233-822/2019	Asociacijos EEPA ginčas dėl EEJA sutvarkymo įrodymų. Keliamas klausimas, ar galima nevykdyti užduočių dėl trečiųjų asmenų neveikimo.	Sprendimas paliktas, pareiškėjo skundas atmetas. Byloje nagrinėjamas EEĮ sutvarkymo įrodymų pakankamumo klausimas. Teismo išaiškinimu, organizacijos privalo užtikrinti įvykdymą. Nustatyta, kad EEĮ atliekų tvarkymo užduotys yra imperatyvios, jų įgyvendinimas negali priklausyti nuo trečiųjų šalių veiksmų ar neveikimo.
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas eA-872-502/2020	Ginčas dėl komunalinių atliekų pirkimo sąlygų teisėtumo	Sprendimas iš dalies paliktas, iš dalies perduota nagrinėti iš naujo. Byloje netiesiogiai nagrinėjami EEJA surinkimo ir transportavimo reikalavimai.
Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas eA-2127-502/2021	Asociacijos ginčas dėl EEĮ atliekų sutvarkymo įrodymų pagrįstumo. Keliamas klausimas, ar pakanka bendrų dokumentų be kilmės duomenų.	Sprendimas panaikintas, perduota nagrinėti iš naujo. LVAT išaiškinimu, EEJA reikia kilmės ir tinkamo tvarkymo įrodymų, dokumentacija turi būti išsami ir nuosekli. Akcentuotas įrodymų pakankamumo standartas – būtina nustatyti atliekų kilmę ir tinkamą tvarkymą, kitaip užduotys laikomos neįvykdytomis.

Šaltinis: sudarė autorė, remiantis lentelėje pateiktų teismų praktika. Pateikiama tik atrinktų reikšmingiausių bylų apžvalga.

11 priedas
2 paveikslas. ES valstybių narių, pasiekusių EEJA direktyvos tikslą, 2019–2022 m. duomenų palyginimas

Elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimas ES (2019–2022)

Źaltnis: European environment agency, „Waste recycling in Europe“, 2024, <https://www.eea.europa.eu/en/analysis/indicators/waste-recycling-in-europe>; An official website of European Union, Eurostat, „Waste management“, 2019–2022 m., <https://ec.europa.eu/eurostat/data/database>.

12 priedas

„SEEĮ užstato sistemos įgyvendinimo įstatymo projekto pavyzdys“

Šaltinis: sudarė autorė. Pateikiamas kaip normatyvinis modelis / pavyzdinis projektas, o ne kaip realus oficialus teisės akto projektas.

Projektas sukurtų precedentą Europos Sąjungoje pereinant nuo tradicinės atliekų surinkimo sistemos prie aktyvia ekonomine motyvacija grindžiamo SEEĮ sugrąžinimo modelio.

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS SMULKIOSIOS ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS ĮRANGOS UŽSTATO SISTEMOS ĮGYVENDINIMO ĮSTATYMO PROJEKTO PATEIKIMO LIETUVOS RESPUBLIKOS SEIMUI

2026 m. d.
Vilnius

Siūloma Lietuvos Respublikos Vyriausybei pritarti Lietuvos Respublikoje smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos (toliau – SEEĮ) užstato sistemos įgyvendinimo projekto patvirtinimui. Parengta įvertinus Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymą, Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisykles, Direktyvą 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų (EEĮA), Direktyvą 2008/98/EB dėl atliekų, Reglamento (ES) 2024/590 reikalavimus, žiedinės ekonomikos politikos kryptis bei esamą Lietuvos EEĮ atliekų surinkimo infrastruktūrą.

TEISINIS IR STRATEGINIS PAGRINDIMAS

Lietuvos Respublikoje galiojanti EEĮ atliekų tvarkymo sistema grindžiama išplėstinės gamintojo atsakomybės principu, tačiau praktinis reguliavimo taikymas rodo reikšmingus sisteminius trūkumus: nepakankamą smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimą, didelius neapskaitytų atliekų srautus, nepakankamą vartotojų motyvaciją grąžinti SEEĮ bei ribotą retųjų metalų susigrąžinimą, taip atliepiant ne tik „Gamintojų atsakomybės principo“, bet ir „Teršėjas moka“ principo taikymą praktikoje.

Įvertinus elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisykles nustatyta, kad dabartinis reguliavimas orientuotas į gamintojų atsakomybės organizavimą, surinkimo infrastruktūrą, ženklavinimą, apdorojimą ir apskaitą, tačiau nenumato ekonominio paskatinimo mechanizmo vartotojams. Direktyva 2012/19/ES valstybėms narėms nustato pareigą užtikrinti aukštą surinkimo lygį, efektyvų pakartotinį naudojimą ir perdirbimą. ES teisė nedraudžia valstybėms narėms taikyti papildomų ekonominių instrumentų, jei jie yra proporcingi, nediskriminaciniai ir pagrįsti aplinkosaugos tikslais. Todėl siūloma Lietuvoje įtvirtinti pirmąją Europos Sąjungoje specializuotą SEEĮ užstato sistemą nebenaudočiai smulkiajai elektros ir elektronei įrangai.

MOKSLINIS IR EKONOMINIS PAGRINDIMAS

Moksliniai tyrimai rodo, kad mažagabaritė, t. y. SEEĮ, yra viena sparčiausiai augančių atliekų kategorijų Europos Sąjungoje. Mobilieji telefonai, planšetės, smulkūs elektroniniai prietaisai, vis naujai kuriama ir gaminama smulki elektros ir elektrinė

įranga ir ličio jonų baterijų turintys įrenginiai, sudaro reikšmingą kritinių žaliavų šaltinį. Didelė dalis šių atliekų nepatenka į oficialią sistemą dėl kelių priežasčių: galutiniai naudotojai / vartotojai vis daugiau perka ir kaupia kasdieniniame gyvenime naudojamą smulkiają įrangą namuose bei dažnai ją šalina su bendrosiomis buitinėmis atliekomis; nėra tiesioginės ekonominės paskatos grąžinti įrangą bei nekyla jokia atsakomybė už netinkamą šios įrangos pašalinimą su bendrosiomis atliekomis; dalis įrangos patenka į neoficialius supirkimo kanalus; sudėtinga užtikrinti smulkiosios EEĮ netinkamo pašalinimo atsekamumą.

Užstato sistemos ekonominis modelis grindžiamas elgsenos ekonomikos principais – finansinis stimulus reikšmingai padidina vartotojų dalyvavimą atliekų surinkime. Tokia sistema vertinama kaip papildoma, EEĮA susidarymo prevenciją užtikrinanti, alternatyva esamam, atsakomybės taikymu pagrįstu, EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo mechanizmui. Numatoma, kad tokia SEEĮA surinkimą skatinanti sistema leistų: reikšmingai padidinti EEĮ surinkimo mastą per SEEĮA surinkimą, sumažinti pavojingų medžiagų patekimą į aplinką, pagerinti kritinių žaliavų susigrąžinimą, mažinti nelegalų EEĮ eksportą, skatinti remonto ir pakartotinio naudojimo rinką.

AIŠKINAMASIS RAŠTAS

DĖL LIETUVOS RESPUBLIKOS ATLIEKŲ TVARKYMO ĮSTATYMO NR. VIII-787 PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO

1. Įstatymo projekto rengimą paskatinusios priežastys, parengto projekto tikslai ir uždaviniai

Lietuvos Respublikoje elektros ir elektroninės įrangos atliekų (toliau – EEĮ atliekos), ypatingai smulkiųjų EEĮA, surinkimo rodikliai išlieka nepakankami siekiant Europos Sąjungos teisės aktuose nustatytą žiedinės ekonomikos, pakartotinio naudojimo bei atliekų perdirbimo tikslų. Didelė dalis smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų nepatenka į oficialią atliekų surinkimo sistemą, yra kaupiama namų ūkiuose, pašalinama kartu su komunalinėmis atliekomis arba patenka į nelegalią rinką.

2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų (OL 2012 L 197, p. 38) nustato valstybių narių pareigą užtikrinti aukštą EEĮ atliekų surinkimo lygį, gamintojų atsakomybės principo įgyvendinimą bei efektyvų išteklių susigrąžinimą.

Esama EEĮ atliekų tvarkymo sistema Lietuvoje daugiausia grindžiama gamintojų ir importuotojų organizuojamu kolektyviniu atliekų tvarkymu, savivaldybių infrastruktūra bei vartotojų savanorišku atliekų grąžinimu. Praktika rodo, kad ši sistema nėra pakankamai efektyvi smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimo srityje, ypač kalbant apie mobiliuosius telefonus, smulkiają buitinę techniką, elektroninius prietaisus, informacinių technologijų įrangą ir kitą smulkiają buitinę, medicininę, sportinę elektros ar elektroninę įrangą.

Atsižvelgiant į tai, siūloma nustatyti SEEĮ užstato sistemą tam tikroms smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos kategorijoms. Užstato sistema būtų grindžiama principu, kad galutinis naudotojas / vartotojas, išgydamas naują smulkiają elektros

ar elektroninę įrangą, sumoka nustatyto dydžio užstatą, kuris grąžinamas grąžinus naudotą įrangą į oficialią surinkimo sistemą.

Numatoma, kad užstato sistema:

1. Didins bendrus EEĮ atliekų bei SEEĮA surinkimo rodiklius;
2. Mažins nelegalų EEĮ atliekų tvarkymą;
3. Skatins galutinių vartotojų/naudotojų dalyvavimą atliekų rūšiavimo sistemoje;
4. Užtikrins didesnę retųjų metalų ir kitų vertingų medžiagų susigrąžinimą;
5. Mažins aplinkos taršą pavojingomis medžiagomis;
6. Prisidės prie Europos žaliojo kurso ir žiedinės ekonomikos tikslų įgyvendinimo.

Įstatymo projektu taip pat siekiama nustatyti aiškų SEEĮ užstato sistemos administravimo modelį, finansavimo principus, gamintojų ir importuotojų pareigas, prekybininkų funkcijas, vartotojų teises bei valstybinės kontrolės mechanizmus.

2. Galimi įstatymo projekto iniciatoriai ir rengėjai

Galima įstatymo projekto iniciatorė – Lietuvos Respublikos aplinkos ministerija. Galimi/numatomi įstatymo projekto rengėjai: Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos Atliekų politikos grupė, bendradarbiaudama su Aplinkos apsaugos agentūra, Aplinkos apsaugos departamentu prie Aplinkos ministerijos, savivaldybių asociacijomis, gamintojų ir importuotojų organizacijomis bei socialiniais partneriais.

3. Šiuo metu reglamentuojami įstatymo projekte aptarti teisiniai santykiai

Šiuo metu Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme nustatyta gamintojų ir importuotojų atsakomybė organizuoti EEĮ atliekų tvarkymą. Gamintojai ir importuotojai gali vykdyti šias pareigas individualiai arba kolektyviai per licencijuotas organizacijas. EEĮ atliekų surinkimas vykdomas savivaldybių didelių gabaritų atliekų surinkimo aikštelėse, prekybos vietose, atliekų surinkimo akcijų metu bei kitais teisės aktuose nustatytais būdais. Tačiau galiojančiuose teisės aktuose nėra nustatyta SEEĮ užstato sistemos, privalomo užstato administratoriaus modelio, užstato dydžių nustatymo tvarkos bei užstato grąžinimo mechanizmo.

4. Siūlomos naujos galimo teisinio reguliavimo nuostatos

Įstatymo projektu siūloma - įtvirtinti SEEĮ užstato sistemos sąvoką ir jos taikymo principus. Suformuluojant naują SEEĮA sąvokos apibrėžtį įtraukiant į Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymą 282 straipsnį - „Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – tai bet koks, nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų medžiagų“.

Nustatyti, kad užstato sistema būtų taikoma šioms smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos kategorijoms:

1. mobiliems telefonams;
2. planšetiniams kompiuteriams;
3. nešiojamiesiems kompiuteriams;
4. smulkiajai buitinei technikai;
5. elektroniniams įrankiams;
6. kitai smulkiajai buitinei, medicininei, sportinei elektros ar elektroninei įrangai;
7. kitai Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta mažagabaritei smulkiajai elektros ir elektroninei įrangai.

Užstato dydžiai:

- mobilieji telefonai – 3 Eur;
- planšetiniai kompiuteriai – 5 Eur;
- nešiojamieji kompiuteriai – 5 Eur;
- smulkioji elektros ir elektroninė įranga – nuo 3 iki 5 Eur.

Nustatyti pareigą gamintojams ir importuotojams dalyvauti SEEĮ užstato sistemoje. Numatyti centralizuotą SEEĮ užstato sistemos administratorių, veikiantį ne pelno principu. Įpareigoti platintojus / prekybininkus priimti vartotojų grąžinamą SEEĮ, kai tokia įranga priskiriama užstato sistemai.

Numatyti galimybę SEEĮ grąžinti: prekybos vietose, savivaldybių atliekų surinkimo aikštelėse, automatizuotuose surinkimo punktuose, kitose Vyriausybės nustatytose vietose.

Nustatyti, kad užstato dydžius pagal SEEĮ kategorijas nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Numatyti skaitmeninės apskaitos ir atsekamumo sistemos sukūrimą. Įtvirtinti administracinę atsakomybę už užstato sistemos reikalavimų pažeidimus.

5. Numatomo teisinio reguliavimo poveikio vertinimo rezultatai

Numatoma, kad įstatymo įgyvendinimas turės teigiamą poveikį aplinkos apsaugai, žiedinės ekonomikos tikslų įgyvendinimui bei retųjų išteklių susigrąžinimui. Prognozuojama, kad per pirmuosius 3 metus: EEĮ atliekų surinkimo lygis padidės ne mažiau kaip 25 procentais; smulkiosios EEĮA surinkimo mastas padidės daugiau kaip 40 procentų; sumažės EEĮ bei SEEĮ atliekų patekimas į mišrių komunalinių atliekų srautą; sumažės nelegalios EEĮ atliekų eksporto ir ardymo veiklos mastas⁴²⁴.

Galimos neigiamos pasekmės: Administracinės naštos padidėjimas platintojams / prekybininkams ir gamintojams, pradinės investicijos į infrastruktūrą. Galimas trumpalaikis EEĮ kainų padidėjimas.

Šios rizikos būtų mažinamos: valstybės parama infrastruktūrai pereinamuoju laikotarpiu, skaitmenizuojant apskaitą, nustatant proporcingus reikalavimus gamintojams / platintojams / prekybininkams.

6. Įtaka kriminogeninei situacijai ir korupcijai

Įstatymo projektas turės teigiamą poveikį mažinant šešėlinę EEĮ atliekų rinką ir nelegalų atliekų eksportą. Centralizuota apskaitos sistema didins šių atliekų srautų skaidrumą ir atsekamumą.

7. Įtaka verslo sąlygoms ir jo plėtrai

Numatoma, kad teisės aktas skatins žiedinės ekonomikos inovacijas, elektros ir elektroninės įrangos remonto sektoriaus plėtrą bei antrinių žaliavų rinkos vystymąsi. Ilgalaikeje perspektyvoje verslas gaus ekonominę naudą dėl efektyvesnio žaliavų susigrąžinimo.

Projektas siūlo naujos kartos žiedinės ekonomikos modelį: integraciją su skaitmeniniu produkto pasu, kritinių žaliavų atsekamumą; remonto ekonomikos skatinimą. baterijų ir ličio jonų rizikos valdymą, dirbtiniu intelektu pagrįstą atliekų

424 Pastaba: nurodomi rodikliai pateikiami kaip galinai tikėtinas pasiekti poveikis, o ne kaip patvirtinta apskaičiuota faktinė prognozė.

srautų analizę, prevencinį šešėlinės rinkos monitoringą. Tai būtų pirmasis toks į SEEĮA tvarkymo efektyvumą orientuotas sisteminis reguliavimo modelis Europos Sąjungoje.

8. Įstatymo inkorporavimas į teisinę sistemą

Siekiant įgyvendinti įstatymą, galimi teisės aktų pakeitimai: Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatyme, Lietuvos Respublikos administracinių nusižengimų kodekse, Lietuvos Respublikos mokesčio už aplinkos teršimą įstatyme, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro įsakymuose dėl EEĮ atliekų tvarkymo taisyklių.

9. Atitiktis valstybinės kalbos ir teisėkūros reikalavimams

Įstatymo projektas parengtas laikantis Lietuvos Respublikos valstybinės kalbos įstatymo, Teisėkūros pagrindų įstatymo bei kitų teisės aktų rengimo reikalavimų.

10. Atitiktis Europos Sąjungos teisei

Įstatymo projektas atitinka: Direktyvos 2012/19/ES dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų nuostatas; Direktyvos 2008/98/EB dėl atliekų nuostatas; Europos žaliojo kurso ir žiedinės ekonomikos politikos tikslus.

11. Įgyvendinamieji teisės aktai

Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija turės priimti: SEEĮ užstato sistemos administravimo tvarkos aprašą; SEEĮ užstato dydžių nustatymo tvarką; SEEĮ atliekų priėmimo ir apskaitos taisykles; SEEĮ užstato sistemos administratoriaus licencijavimo tvarką.

12. Valstybės biudžeto lėšų poreikis

Preliminariai, pradiniam etape reikės valstybės investicijų informacinėms sistemoms ir infrastruktūros sukūrimui. Preliminariai galimai prognozuojama: informacinės sistemos sukūrimas – apie 3 mln. eurų; automatizuotų surinkimo punktų įrengimas – apie 10 mln. eurų; švietimo kampanijos – apie 1 mln. eurų. Ilgalaikėje perspektyvoje sistema būtų finansuojama gamintojų, importuotojų bei negrąžinto užstato lėšomis.

13. Specialistų vertinimai ir išvados

Rengiant projektą būtina konsultuotis su: aplinkosaugos ekspertais, atliekų tvarkymo sektoriaus atstovais, savivaldybių asociacijomis. SEEĮ gamintojų ir importuotojų organizacijomis, vartotojų teisių apsaugos organizacijomis.

14. Reikšminiai žodžiai

„Elektros ir elektroninė įranga“, „Smulkioji elektros ir elektroninė įranga“, „EEĮ atliekos“, „Užstato sistema“, „Žiedinė ekonomika“, „Gamintojo atsakomybė“, „Teršėjas moka“, „Atliekų tvarkymas“.

15. Kiti pagrindimai ir paaiškinimai

SEEĮ užstato sistema sudarytų prielaidas Lietuvai tapti viena iš pirmųjų Europos Sąjungos valstybių, įdiegusių specializuotą SEEĮ užstato sistemą.

PAVYZDINIS ĮSTATYMO PROJEKTO TURINYS:

LIETUVOS RESPUBLIKOS ATLIEKŲ TVARKYMO ĮSTATYMO NR. VIII-787 PAKEITIMO ĮSTATYMO 2 STRAIPSNIO PAPILDYMAS 282 PUNKTU IR AŠTUNTOJO 1 SKIRSNIO „ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS ĮRANGOS ATLIEKŲ TVARKYMO YPATUMAI“ 341 STRAIPSNIO PAPILDYMAS 28, 29, 30 PAPUNKČIAIS

2026 m. _____ d. Nr. ____ Vilnius

1 straipsnis. 2 straipsnio papildymas

Papildyti 2 straipsnį 28² punktu ir jį išdėstyti taip:

„Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – tai bet koks, nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų medžiagų.“

2 straipsnis. 34¹ straipsnio papildymas

Papildyti 34¹ straipsnį 28 papunkčiu ir jį išdėstyti taip:

„Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos užstato sistema - organizacinė ir finansinė sistema, skirta užtikrinti efektyvų smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų surinkimą, pakartotinį naudojimą, perdirbimą ir saugų sutvarkymą:

1. Gamintojai ir importuotojai, tiekiantys Lietuvos Respublikos vidaus rinkai elektros ir elektroninę įrangą, kuriai taikoma užstato sistema, privalo dalyvauti SEEĮ užstato sistemoje. Užstato sistema taikoma smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos kategorijoms, kurias nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija;
2. Užstato dydžius pagal SEEĮ kategorijas nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija. Elektros ir elektroninės įrangos pardavėjai privalo: priimti vartotojų grąžinamą smulkiąją elektros ir elektroninę įrangą, kuriai taikoma užstato sistema; grąžinti vartotojui sumokėtą užstatą; užtikrinti tinkamą surinktos įrangos laikymą; teikti duomenis užstato sistemos administratoriui;
3. Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos užstato sistemos administratorius: organizuoja užstato sistemos veikimą, administruoja užstato lėšas, organizuoja surinktos įrangos transportavimą ir tvarkymą, vykdo duomenų apskaitą ir atsekamumą, teikia informaciją visuomenei;
4. Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos užstato sistemos administratoriaus veiklos priežiūrą vykdo Aplinkos apsaugos agentūra;
5. SEEĮ užstato sistemos organizavimo, finansavimo, apskaitos ir kontrolės tvarką nustato Lietuvos Respublikos Vyriausybė arba jos įgaliota institucija.“

3 straipsnis. Papildyti 34¹ straipsnį 29 papunkčiu ir jį išdėstyti taip:

„Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų grąžinimas:

1. Vartotojai turi teisę grąžinti smulkiąją elektros ir elektroninės įrangos atliekas į: prekybos vietas, savivaldybių atliekų surinkimo aikšteles, automatizuotus surinkimo punktus, kitas Vyriausybės nustatytas vietas, kuriose įrengtas SEEĮ užsto sistemos realizavimas;
2. Užstatas vartotojui grąžinamas pateikus smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atlieką, kuriai buvo taikomas užstatas;
3. Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekų priėmimas vartotojams turi būti nemokamas;
4. Užsto sistema taikoma šioms smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos kategorijoms: mobiliems telefonams; planšetiniams kompiuteriams; nešiojamiesiems kompiuteriams; smulkiajai buitinei technikai; elektroniniams įrankiams; kitai smulkiajai buitinei, medicininei, sportinei elektros ar elektroninei įrangai; kitai Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatytai mažagabaritei smulkiajai elektros ir elektroninei įrangai;
5. Užsto dydžiai: mobilieji telefonai – 3 Eur; planšetiniai kompiuteriai – 5 Eur; nešiojamieji kompiuteriai – 5 Eur; kita smulkioji elektros ir elektroninė įranga – nuo 3 iki 5 Eur.“⁴²⁵

4 straipsnis. Papildyti 34¹ straipsnį 30 papunkčiu ir jį išdėstyti taip:

„Administracinė atsakomybė:

1. Asmenys, pažeidę smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos užsto sistemos reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.“

DIREKTYVOS 2012/19/ES, DIREKTYVOS 94/62/EB IR LIETUVOS RESPUBLIKOS ATLIEKŲ TVARKYMO ĮSTATYMO PAKEITIMO ĮSTATYMO PROJEKTO ATITIKTIES LENTELĖ

Atsižvelgiant į tai, kad Europos Sąjungos teisėje šiuo metu nėra tiesiogiai reglamentuotos specialios SEEĮ užsto sistemos, Lietuva galėtų veikti kaip pilotinė valstybė narė, formuojanti gerąją praktiką žiedinės ekonomikos srityje.

ES teisės akto nuostata	Įstatymo projekto nuostata	Perkėlimo lygis
Direktyvos 2012/19/ES 5 straipsnis – atskiras surinkimas, 8 straipsnis – tinkamas tvarkymas, 14 straipsnis – finansavimas.	Įstatymo projekto 34 ¹ straipsnis 28, 29 papunkčiai. Įstatymo projekto 2 straipsnis 28 ² punktas.	Visiškas
Direktyvos 2008/98/EB 8 straipsnis – gamintojo atsakomybė.	Įstatymo projekto 34 ¹ straipsnis 30 papunktis.	Visiškas

⁴²⁵ Pastaba: siūlytini dydžiai pateikiami kaip galimos alternatyvos modeliui.

PAPILDOMOS REKOMENDUOJAMOS NUOSTATOS

Galimos papildomos reguliavimo kryptys. Diferencijuoti užstatų dydžius pagal įrangos kategoriją ir aplinkosauginę riziką; Nustatyti papildomą užstatą įrenginiams su ličio jonų baterijomis; Įtraukti remonto ir pakartotinio naudojimo centrus į SEEĮ užstatų sistemą; Numatyti gamintojų skatinimą kurti lengviau remontuojamą ir perdirbamą įrangą; Integruoti SEEĮ užstatų sistemą su GPAIS ir kitomis valstybės informacinėmis sistemomis; Numatyti pilotinį sistemos etapą didžiuosiuose miestuose prieš nacionalinį sistemos įgyvendinimą; Įtvirtinti vartotojų švietimo programą dėl SEEĮ atliekų poveikio aplinkai ir tinkamo rūšiavimo.

TEISĖKŪRINĖS PASTABOS IR STRATEGINIAI ASPEKTAI

Siekiant išvengti galimų proporcingumo ir vidaus rinkos ribojimų klausimų pagal SESV 34–36 straipsnius, rekomenduotina: atlikti išsamų poveikio vertinimą; notifikuoti projektą Europos Komisijai pagal TRIS procedūrą; pagrįsti sistemos būtinumą aplinkos apsaugos tikslais; užtikrinti nediskriminacinį reguliavimą. Rekomenduotina numatyti pereinamąjį laikotarpį mažiesiems prekybininkams ir EEĮ prekybos subjektams.

Tikslinga iš anksto reglamentuoti: duomenų apsaugos aspektus; kibernetinio saugumo reikalavimus; tarpvalstybinio atliekų judėjimo kontrolę; negrąžinto užstatų lėšų panaudojimą bei papildomai įvertinti valstybės pagalbos taisyklių taikymo aspektus pagal SESV 107 straipsnį.

ATITINKANTYS TEISĖS AKTAI IR ŠALTINIAI

1. Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymas.
2. Elektros ir elektroninės įrangos bei jos atliekų tvarkymo taisyklės.
3. 2012 m. liepos 4 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2012/19/ES.
4. 2008 m. lapkričio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2008/98/EB.
5. 2024 m. vasario 7 d. Reglamentas (ES) 2024/590.
6. 1994 m. gruodžio 20 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 94/62/EB dėl pakuočių ir pakuočių atliekų.
7. Europos Komisijos žiedinės ekonomikos veiksmų planas.

Pažymima, jog Projektas parengtas sistemiškai įvertinus Lietuvos Respublikos teisės aktų bazę, praktinį EEĮ atliekų tvarkymo modelį bei Europos Sąjungos aplinkosaugos politikos kryptis. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, jog nėra pažeidžiama SESV 34–36 straipsnių laikymosi reikalavimų, kadangi sistema taikoma nediskriminaciniu pagrindu, siekiama teisėto aplinkosaugos tikslo, priemonės yra proporcingos, nėra ribojama laisva prekių apyvarta daugiau nei būtina bei remiamasi išplėstinės gamintojo atsakomybės bei teršėjas moka principais.

Erika Statkienė

**SMULKIŲJŲ ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS
ĮRANGOS ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIS
REGULIAVIMAS**

Mokslo daktaro disertacijos santrauka
Socialiniai mokslai, teisė (S 001)

Vilnius, 2026

Mokslo daktaro disertacija rengta 2017–2026 metais Mykolo Romerio universitete pagal Mykolo Romerio universitetui su Vytauto Didžiojo universitetu Lietuvos Respublikos švietimo, mokslo ir sporto ministro 2019 m. vasario 22 d. įsakymu Nr. V-160 suteiktą doktorantūros teisę.

Mokslinė vadovė:

prof. dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija ginama Mykolo Romerio universiteto ir Vytauto Didžiojo universiteto teisės mokslo krypties taryboje:

Pirmininkė:

prof. dr. Birutė Pranevičienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Nariai:

prof. dr. Janis Grasis (Rygos Stradinio universitetas, Latvijos Respublika, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Saulė Milčiuvienė (Vytauto Didžiojo universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

doc. dr. Juozas Valčiukas (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001);

prof. dr. Violeta Vasiliauskienė (Mykolo Romerio universitetas, socialiniai mokslai, teisė, S 001).

Mokslo daktaro disertacija bus ginama viešame Teisės mokslo krypties tarybos posėdyje 2026 m. spalio 30 d. 10:30 val. Mykolo Romerio universitete, I-414 auditorijoje.

Adresas: Ateities g. 20, LT-08303, Vilnius.

SANTRAUKA

Temos aktualumas

Tarptautinėje rinkoje augant pasaulinei aukštųjų technologijų gamybai ir jų vartojimui, kiekviena šalis yra atsakinga už pavojingų atliekų srautų mažinimą – riboti taršos perdavimą populiacijai ir sukeliama pavojų žmonių sveikatai ir aplinkai. Pabrėžtina, kad kompiuterizacijos sklaidimas kasdieniniame gyvenime kelia susirūpinimą, ar pasaulyje bus išsaugota aplinka ir visuomenės sveikata. Lengvinant žmogaus gyvenimą ir tenkinant jo poreikius, numatoma, kad ateityje pasaulio rinkose vis daugės naujausių elektros ir elektroninės įrangos gaminių. Jų tinkamumo ir panaudojimo ciklas vis trumpėja, todėl būtina atlikti aplinkos taršos mažinimo teisinio reguliavimo priemonėmis tyrimus, taip siekiant išvengti galimų kilti ateityje problemų dėl smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų (toliau - SEEIA) tvarkymo disfunkcinio reguliavimo keliamo pavojaus aplinkai ir visuomenės sveikatai.

Šiame darbe tiriamas smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas, nustatant, kaip, patobulinus teisinį reguliavimą, būtų pagerinta bendra elektros ir elektroninės įrangos atliekų (toliau – EEIA) tvarkymo prevencijos srityje situacija Lietuvoje bei sumažėtų SEEIA spartus augimas. Įspūdingas elektroninių gaminių gamybos ir vartojimo tempas pasaulinėje rinkoje, dėl kurio elektroniniai įrenginiai tapo prieinami kiekvienam vartotojui, leidžia daryti prielaidą, kad kompiuterių ir naujų technologijų amžiuje EEIA, ypač smulkiosios, tebėra ir ateityje išliks vienos iš sparčiausiai augančių atliekų rūšių. Atsižvelgiant į kompiuterizavimo tendenciją, SEEI generuojamų prekių gamyba toliau augs, todėl net tvarumo ir klimato kaitos pasekmių pažinimo priemonių kontekste numatytas teisinis reguliavimas, sietinas su alternatyvių energijos šaltinių naudojimu, SEEIA kiekio augimo tendencijų nesumažins. Šių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas, ypač efektyvios prevencinės ekonominės politikos ir atsakomybės taikymo atžvilgiu, liks aktualus ne tik dabar, bet ir ateityje. Pavojingų SEEIA tvarkymo teisinio reguliavimo efektyvumo tyrimai svarbūs ir valstybės interesams, ir visos visuomenės gerovei užtikrinti, nes tai turės įtakos mūsų aplinkai, ekosistemai ir žmonių sveikatai.

Remiantis tarptautiniais teisės aktais, imperatyviai nustatančiais EEIA tvarkymo privalomumą prevencijos politikos įgyvendinimo kontekste, Lietuvoje atitinkamos Europos Sąjungos direktyvos yra įgyvendintos nacionaliniuose teisės aktuose, nenustatant atskiro teisinio reguliavimo SEEIA tvarkyti. Tačiau, ar esamo teisinio reguliavimo pakanka ir ar galiojančios teisės normos yra efektyvios, kalbant apie didėjančias EEIA (įskaitant ir SEEIA), nėra visapusiškai ištirta ir įvertinta.

Temos aktualumui pagrįsti būtina paminėti, kad bendrieji e. atliekų augimo rodikliai vis didėja, vertinant tai, jog 2023 metais, per aštuonių metų laikotarpį, fiksuojamas Europos Sąjungos rinkai pateiktos EEI kiekis išaugo net 78 procentais – nuo 18,1 iki 32,2 kilogramo vienam asmeniui.⁴²⁶ Tai sąlygoja tokių atliekų kaupimąsi ir

426 Eurostatas, „Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear“, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>.

sukelia jų tinkamo šalinimo problemų. Tikėtina, kad e. atliekų kiekis 2030 m. padidės iki 74,7 mln. tonų, o 2050 m. pasieks apie 110 Mt aukštumas.⁴²⁷ Jei nebus sureguliuotas šių atliekų tvarkymas ir teisinis reguliavimas nebus įgyvendinamas tinkamai visose pasaulio šalyse, augimo tempai ir žala visuomenės sveikatai ir aplinkai tik didės. Statistikos duomenų analizė leidžia konstatuoti, kad EEJA kiekis nuolatos auga, o tai suponuoja pagrindą teigti, kad ir SEEJA kiekio didėjimo problematika nėra tinkamai išspręsta tvarkymo teisinio reguliavimo prasme. Atsižvelgiant į tai, galima sakyti, kad šių atliekų prevencijos ir tinkamo tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo tema ne tik aktuali, bet ir naudinga situaciją vertinant globaliu mastu. Analizuojant SEEJ tiekimą ir SEEJA surinkimą Lietuvos vidaus rinkai statistinius rodiklius (žr. 1 pav. prieduose, p. 214), konstatuotina, kad pasiūlos kiekiai auga, tačiau surinkimas nepasiekia ES nustatytų tikslų.⁴²⁸

Teisės doktrinoje kyla klausimų ne tik dėl teisinio reguliavimo tobulinimo poreikio išsivysčiusiose ES valstybėse narėse, bet ir besivystančiose šalyse. Besivystančiose šalyse, tokiose kaip Pakistanas, nėra tvarios sistemos, apimančios pagrindinius atliekų tvarkymo principus, ir tai sukelia pavojų aplinkai ir sveikatai, dėl tokios praktikos prarandamos vertingos atliekos, kurios kitu atveju gali būti pakartotinai naudojamos, atnaujinamos arba perdirbamos.⁴²⁹ Kuriant šių atliekų tvarkymo teisinį reguliavimą ir priimant sprendimus, ypač svarbus ne tik teisės aktų leidėjo vaidmuo, bet ir ekspertų nuomonė, sprendimų priėmimo technikos, kriterijų atribojimo ir alternatyvų vertinimo procesai pritaikant išmaniąsias technologijas.⁴³⁰ Tikėtina, kad išmaniųjų atliekų surinkimo technologijų diegimas ir pritaikymas tvarkant atliekas, ypač SEEJA tvarkymo sektoriuje, turėtų pasiteisinti daugelyje šalių.⁴³¹ Viena tokių šalių yra Malaizija, pritaikiusi išmaniosios elektronikos atliekų surinkimo dėžę su jutikliais, fono serveriu ir mobiliąja programėle, leidžiančia vartotojams patogiai šalinti atliekas kasdieninėje buityje ir automatiškai informuojančia surinkėjus, kai dėžė prisipildo. Tai laikytina sėkmingos koncepcijos įrodymu.

427 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, and R. Kuehr, „Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022“, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 4, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf.

428 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2015–2023 m. *Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos*, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>

429 Feroz Khan and Yousaf Ali, „A Facilitating Framework for a Developing Country to Adopt Smart Waste Management in the Context of Circular Economy“, *Environmental Science and Pollution Research* (Springer-Verlag GmbH Germany, part of Springer Nature, 2021): 3, <https://doi.org/10.1007/s11356-021-17573-5>.

430 Bihter Gizem Demircan and Kaan Yetilmezsoy, „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies“, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>.

431 K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, and C. Y. Chong, „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia“, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 7, 8, 9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>.

Panašią problematiką besivystančiose šalyse tyrinėjo ir O. Osibanjo. Jis akcentuoja, kad netinkamas EEJA tvarkymas lemia žaliavų išekvojimą ir aplinkos taršą.⁴³² Besivystančiose šalyse EEJA ir SEEJA tvarkomos naudojant įvairias žemos klasės tvarkymo alternatyvas, tokias kaip produktų pakartotinis naudojimas, įprastas šalinimas sąvartynuose, atviras deginimas ir neapdorotas perdirbimas kieme, produktų atgavimas per remontą ar pakartotinę gamybą. Tokioms šalims skubiai reikia priimti ir adaptuoti teisinio reguliavimo normas, kuriant efektyvų teisinio reguliavimo mechanizmą, susijusį būtent su EEJA tinkamu tvarkymu, nustatant tinkamiausią kiekvienai valstybei prieinamą SEEJA tvarkymo sistemą.

Temos aktualumą patvirtina ir nuosekliai išsakomas pasaulio valstybių požiūris į EEJA tvarkymo efektyvumo svarbą, akcentuojamą ES teisės aktų nuostatose, atitinkančią nustatytų prioritetų eiliškumą.⁴³³ Visuomenės vartojimo įpročius gali patenkinti vis didėjantis technologijų naudojimo poreikis. Kartu su juo auga ir EEJA, todėl EEJA teisinio reguliavimo tematika liks aktuali ir ateityje, ES formuojant orientuotą į tvarumą teisėkūrą ir ją įgyvendinant. Šios temos nagrinėjimas ir analizavimas, sietinas su nenutrūkstamu, būtinuoju nuolatos tyrinėti, reiškiniu, kurio vertinimas neapsiriboja teisinio pobūdžio tyrimais, kai vyrauja akivaizdus jos ryšys su kitomis tarpusavyje susijusiomis disciplinomis, tokiomis kaip ekonomika, sociologija, filosofija, teologija, politologija, psichologija ir inžinerija, akivaizdus.⁴³⁴ Galima teigti, kad įvairių disciplinų integracija, atliekant aplinkosaugos tematikos tyrimus, gali padėti tinkamai identifikuoti problemos esmę, per skirtingų paradigmų vertinimo prizmę nustatant aplinkos užterštumo poveikį aplinkai, siekiant priimti pagrįstus sprendimus, kaip patobulinti EEJA tvarkymo teisinį reguliavimą ir užtikrinti, kad jis bus efektyviai ir realiai įgyvendintas.

Mokslinė problema – SEEJA tvarkymo prevencijos įgyvendinimo ir atsakomybės taikymo teisinio reguliavimo neefektyvumas Lietuvoje. Ar bendrasis EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas, neišskiriantis SEEJA kaip savitos atliekų kategorijos ir daugiausia besiremiantis administracine atsakomybe, pakankamai užtikrina SEEJA prevenciją, surinkimą ir tinkamą tvarkymą Lietuvoje.

EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo neefektyvumo problematiką ir tobulinimo sprendimų poreikio reikšmingumą patvirtina šių atliekų netinkamo šalinimo daroma neigiamą įtaka sveikatai ir aplinkosaugai dėl nekontroliuojamų toksinių EEJA išmetimo atliekų aikštelėse. Daugumoje valstybių net 38 proc. gyventojų gyvena 100 metrų

432 O. Osibanjo and I. C. Nnorom, „The Challenge of Electronic Waste (E-Waste) Management in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 25, 6 (2007): 2, 3, <https://doi.org/10.1177/0734242X07082028>.

433 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo*, 2011 m. birželio 8 d., žiūrėta 2017 m. gruodžio 11 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065&qid=1508706377391&from=LT>.

434 Lucia Fazzo ir kt., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

atstumu nuo vienos ar kelių atliekų aikštelių, todėl atitinkamai turėtų būti nustatomas poveikio gyventojams rizikos lygis ir priimtos tinkamos priemonės tokioms rizikoms pašalinti.⁴³⁵ Vertinant šių atliekų netinkamo šalinimo pavojingumą ir keliamas grėsmes aplinkos apsaugai, akivaizdu, kad SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tematika nėra visapusiškai ištirta, ieškant efektyvių teisinio reguliavimo tobulinimo sprendimų. Mokslinių tyrimų, skirtų smulkiųjų EEJA tvarkymo teisiniui reguliavimui tobulinti, Lietuvoje atlikta nebuvo. Iki šiol atlikti e. atliekų tvarkymo tematikos tyrimai buvo orientuoti į bendrąją EEJA augimo problematiką, o ne į specifinę šių atliekų rūšies tvarkymo teisinio reguliavimo sritį. Atsižvelgiant į nevaldomą technologijų vartotojiškumą, EEJA tvarkymo tyrimai teisinio reguliavimo vertinimo prasme akivaizdžiai svarbūs. Tai tik patvirtina galimų įgyvendinamos e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos efektyvumo disfunkciją.

E. atliekų tvarkymo problematiką tyrinėjo užsienio šalių mokslininkai, paminėti pagrindžiant mokslinio darbo naujumą ir reikšmę. Tačiau mokslinių darbų išskirtinai SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo problematikos ar sampratos evoliucionavimo vertinimo temomis autorei prieinamuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose neaptikta. Dėl sparčiai besikeičiančios geopolitinės situacijos, epidemiologinių reiškinių, energetinio sektoriaus pertvarkymo SEEJA prevencija ir tinkamas tvarkymo proceso teisinis reguliavimas turi bene didžiausią įtaką tokių atliekų kiekio sumažinimo rodikliams, kurie daro reikšmingą poveikį mūsų ekosistamai ir žmonių sveikatai, pasiekti. Sukūrus efektyvų SEEJA prevencijos, parengimo pakartotinai naudoti, perdirbimo ir šalinimo teisinį reguliavimą ir jį įgyvendinus, taikant tinkamą atsakomybę, galima ne tik pagerinti visuomenės gyvenimo kokybę, bet daryti esminę įtaką aplinkos ekologinės sistemos tinkamam būviui išlaikyti.

Tyrimo objektas – SEEJA tvarkymo teisiniai santykiai.

Tyrimo dalykas – SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai, jo įgyvendinimo problemos ir tobulinimo galimybės.

Tyrimo tikslas – ištirti ir įvertinti smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumus ir pateikti galimus sprendimus teisiniui reguliavimui tobulinti.

Tyrimo uždaviniai:

1. Išanalizuoti EEJA sąvokos formavimosi evoliucijos etapus, nustatyti esminius sampratos požymius ir išskirti SEEJA sąvokos apibrėžtį, įvertinant jų augimo tendencijų įtaką teisinio reguliavimo efektyvumui.
2. Ištirti SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumus, ES prioritetines sritis, principų realizavimą bei nustatyti poreikį teisinio reguliavimo tobulinimui.

⁴³⁵ Fazzo ir kt., *supra note*, 434.

3. Atskleisti SEEIA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčių ypatumus ir reikšmingumą, išskiriant teisinio reguliavimo ydingus požymius bei galimas plėtoti teisinio reguliavimo tobulinimo tendencijas Lietuvos ir užsienio šalių teisėkūroje.
4. Įvertinti SEEIA tvarkymo teisinės atsakomybės priemones, identifikuoti atsakomybės taikymo Lietuvoje disfunkcijas, ištiriant skatinamųjų alternatyvų įtraukimo poveikį e. atliekų tvarkymo sistemos efektyvumui bei įtaką visuomenės paradigms formavimuisi.
5. Išnagrinėti užstato sistemos integravimo galimybes skatinančias galutinių naudotojų elgesio pokyčių formavimąsi, siekiant pagerinti SEEIA tvarkymo efektyvumą bei prevencinių tikslų įgyvendinimą.

Mokslinis darbo naujumas ir reikšmė

Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – sparčiausiai auganti XXI a. pavojingų atliekų rūšis. SEEI aptinkama tauriųjų metalų ir kitų pavojingų cheminių junginių, išskiriančių toksines medžiagas, tad šių atliekų prevencijos, perdirbimo ir šalinimo teisinis reguliavimas yra aktuali tema daugumai pasaulio valstybių. Kiekvienoje valstybėje jau sukurta EEIA tvarkymo teisinio reguliavimo sistema, numatanti tinkamą tokių atliekų perdirbimą, pakartotinį panaudojimą, šalinimą ir svarbiausia – tokių atliekų kaupimosi prevenciją, neišskiriant atskiro teisinio reguliavimo specifiškumo SEEIA tvarkyti. Tačiau kyla klausimas, ar priemonės, kuriomis užkertamas kelias nelegaliam ir neapskaitomam pavojingų SEEIA ardymui, tokių produktų pakartotinio naudojimo įgyvendinimui, tinkamo surinkimo ir transportavimo reguliavimui tiek Lietuvoje, tiek užsienio valstybėse, yra veiksmingos. Remiantis Bazelio konvencija,⁴³⁶ galima teigti, kad daugelyje pasaulio valstybių siekiama patvirtinti naujas e. atliekų tvarkymo reguliavimo gaires, užtikrinant, kad seni elektroniniai prietaisai būtų panaudojami pakartotinai naujų prekių gamybai.

Pagrindiniu prioritetu laikomas prevencijos įgyvendinimo klausimas globalizacijos sąlygomis, orientuojantis į neformaliojo perdirbimo keliamos žalos mažinimą, pakartotinio naudojimo skatinimą ir tarptautinį bendradarbiavimą, kad užtikrinti tvarią elektroninių atliekų tvarkymo sistemą pasauliniu mastu.⁴³⁷ Tai paliečia ir SEEIA tvarkymo srities teisinio reguliavimo efektyvumą. Daugiausia dėmesio skiriama prevencijai, parengimui pakartotinai naudoti, perdirbimui, kitam naudojimui (pvz., naudojimas energijai gauti) ir tinkamam šalinimui.⁴³⁸

436 *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės*, žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8932B3E935F>.

437 Eric Williams, „*Future perspectives on electronic scrap*“, E-Waste Management Book, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

438 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinant kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., OJ L 312, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

Pabrėžtina, kad 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų⁴³⁹ nurodoma, jog valstybės narės negali tinkamai pasiekti tikslo apsaugoti aplinką ir žmonių sveikatą nesumažinusios atitinkamų sunkiųjų metalų ir antipirenų patekimo į aplinką. Šių medžiagų kiekiui mažinti būtinos tinkamos EEJA surinkimo, apdorojimo, perdirbimo ir pašalinimo priemonės, kaip kad nustatyta 2003 m. sausio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyvoje 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo.⁴⁴⁰ Nepaisant šių priemonių, nemažai EEJA vis dar bus šalinama įprastu būdu tiek Europos Sąjungoje, tiek už jos ribų. Būtina paminėti, kad, net ir SEEJA surinkus atskirai ir perdavus jas perdirbti, jose esantis gyvsidabris, kadmis, švinas, chromas VI, polibrominti bifenilai ir polibrominti difenileteriai kels pavojų sveikatai ar aplinkai, ypač jei jie apdorojami netinkamomis sąlygomis. Pasak S. A. Khano, klausimai ir diskusijos, kylančios dėl EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo globalizacijos sąlygomis, sietini su tikslu yra išskirti tarptautinės teisės trūkumus pavojingų e. atliekų transportavimo, perdavimo ir reguliavimo srityse.⁴⁴¹

Šiuolaikinis tarptautinis aplinkos režimas, reglamentuojantis tarpvalstybinį bendradarbiavimą e. atliekų srityje, pirmiausia užtikrina senų elektroninių prekių tęstinumo ekonominėje apyvartoje įgyvendinimą, tad sėkmingas SEEJA tvarkymas tiesiogiai priklauso nuo pasaulio valstybių teisėkūros kontrolės ir priimtų teisės aktų, reguliuojančių gamintojų atsakomybės klausimus.

Esama mokslininkų, kurie reikšmingai prisidėjo prie EEJA tyrimų plėtojimo. E. Williamsas⁴⁴² paskelbė daugybę mokslinių straipsnių apie elektroninių atliekų tvarkymą, įskaitant tyrimą apie elektroninių atliekų poveikį aplinkai ir įvairių elektroninių atliekų tvarkymo galimybių efektyvumą. V. K. Kaushalis ir S. Mohdas⁴⁴³ moksliniuose tyrimuose daugiausia dėmesio skiriama naujoms e. atliekų surinkimo, apdorojimo ir

439 Europos Parlamentas ir Taryba, *Reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB*, 2004 m. balandžio 29 d., OJ L 158, <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/850/oj/lit>.

440 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2003 m. sausio 27 d., OJ L 37, <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/96/oj/lit>.

441 Sabaa Ahmad Khan, „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law“, *Review of European Comparative & International Environmental Law* 25, 2 (2016): 248, 249, <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.

442 Eric Williams, „Future perspectives on electronic scrap“, *E-Waste Management Book*, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

443 Sharif Mohd and Vijay Kumar Kaushal, „E-waste Management in India: Current Practices and Challenges“, (2018): 7, 9, 11, 12, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.researchgate.net/publication/327385069_E-waste_Management_in_India_Current_Practices_and_Challenges.

perdirbimo technologijoms kurti ir reguliavimo standartams inicijuoti. R. Kuehras,⁴⁴⁴ Jungtinių Tautų universiteto Tvary ciklą (SCYCLE) programos vykdomasis sekretorius, telkėsi į elektroninių atliekų ir žiedinės ekonomikos tyrimus ir paskelbė keletą straipsnių e. atliekų tvarkymo ir žiedinės ekonomikos tema, įskaitant tyrimą apie pasaulinę elektroninių atliekų problemą ir tarptautinio bendradarbiavimo poreikį. Tyrinėtojas Thomas E. Graedelis⁴⁴⁵ taip pat yra paskelbęs keletą mokslinių straipsnių apie EEJA tvarkymą, įskaitant tyrimą apie elektroninių atliekų poveikį aplinkai ir įvairių elektroninių atliekų tvarkymo galimybių efektyvumą. Tarptautinio bendradarbiavimo reikšmę e. atliekų tvarkymo srityje analizavęs R. Frischknechtas,⁴⁴⁶ Šveicarijos gyvavimo ciklo inventorizavimo centro įkūrėjas, publikavo keletą straipsnių EEJA tvarkymo ir žiedinės ekonomikos tema, taip pat tyrimą apie pasaulinę e. atliekų problemą ir tarptautinio bendradarbiavimo poreikį.

Paminėti moksliniai tyrimai ir publikacijos apima EEJA tvarkymo reikšmingumą ir su tuo susijusių problemų svarbą, neišskiriant SEEJA kaip savitos atliekų rūšies, nors šios srities problematika reikalauja individualizuoto požiūrio teisinio reguliavimo prasme, kuris turėtų būti orientuotas į alternatyvių sprendimų paiešką valstybės ius puniendi prerogatyvos įgyvendinimui, siekiant realaus efektyvaus tvarkymo rezultato. Toks požiūris neleidžia veiksmingai reaguoti į augančius SSEJA kiekius, kuriuos lemia vis intensyvějanti gamyba ir vartojimas bei neefektyvus teisinis reguliavimas prevencijos, perdirbimo, pakartotinio naudojimo, surinkimo ir šalinimo srityse.

Disertacijoje, remiantis EEJA samprata ir pamatiniais viešosios teisės principais, formuojamas teorinis naujų technologijų įtakos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje conceptualumas. Šis tyrimas gali būti pagrindas tolesniems moksliniams tyrinėjimams, siekiant tobulinti EEJA tvarkymo teisinį reguliavimą ir vertinti praktinių sprendimų pritaikymą globalizacijos kontekste. Tokiu būdu kuriama ir plėtojama atliekų tvarkymo teisės doktrina, grindžiama tarpdisciplininiais tyrimais, integruojančiais skirtingų mokslo šakų sinergiją siekiant bendro tikslo. Svarbu pažymėti, kad SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo efektyvumui įtakos turi ne tik įstatymų kūrimas

444 K. Parajuly, C. Fitzpatrick, O. Muldoon ir R. Kuehr, „Behavioral change for the circular economy: A review with focus on electronic waste management in the EU“, *Resources, Conservation & Recycling* X 6, 100035 (2020), 3, 4, 5, <https://doi.org/10.1016/j.rcrx.2020.100035>; D. Yumashev, C. P. Baldé, R. Kuehr, V. Forti, I. Mylvakanam, Global E-waste Monitors, „2050 Electrical and Electronic Waste Outlook in Waste Asia.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/2b5e9cb9-100c-4ebe-8d15-26979e65478b/content>; C.P. Baldé, D. Yumashev, E. Vermeersch, R. Kuehr, Global E-waste Monitors, „National E-waste Monitor 2023: Natural Resources of Kazakhstan, and the Center Cooperation for Sustainable Development.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://ewastemonitor.info/the-national-e-waste-monitor-kazakhstan/>.

445 Thomas E. Graedel, Komninos Angelakoglou, and Despoina Aktsooglou, „E-waste: Environmental Problems and Current Management“, *Journal of Engineering Science and Technology Review* 3, no. 1 (2010), <https://doi.org/10.25103/jestr.031.32>.

446 Frischknecht Rolf and Matthias Stucki, „Scope-dependent Modelling of Electricity Supply in Life Cycle Assessments“, *The International Journal of Life Cycle Assessment*, (2010): 7, 8, 9, <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0200-7>.

ir integravimas į teisinę sistemą, bet ir praktinis jų įgyvendinimas bei tinkamas vykdymas. Siekdama užtikrinti veiksmingą SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos funkcionavimą, vyriausybė privalo garantuoti, kad priimti teisės aktai būtų tinkamai įgyvendinami, o jų pažeidimai – atitinkamai sankcionuojami. Be to, moksliniai tyrimai turėtų būti tinkamai finansuojami, siekiant didinti SEEJA prevencijos, surinkimo, apdorojimo, pakartotinio panaudojimo ir šalinimo procesų efektyvumą ir tobulinti visuomenės poreikius atitinkantį teisės normų įgyvendinimą. Sistemos efektyvumas priklauso ne tik nuo atliekų tvarkymo ir vykdymo, bet ir nuo tinkamo teisinio reguliavimo atitikties kintantiems visuomenės poreikiams bei būtinų prieinamumo išteklių.⁴⁴⁷ Tyrimo naujumą sudaro SEEJA atribojimo kriterijų susisteminimas, jų susiejimas su šio atliekų srauto reguliavimo trūkumais ir užstoato sistemos teisinio modelio pasiūlymas. Siūlomo modelio ypatumas – finansinio skatinimo integravimas į SEEJA tvarkymo sistemą, papildant gamintojo atsakomybę ir sankcijas už reikalavimų pažeidimus.

Disertacinio tyrimo rezultatai gali būti panaudoti aplinkosaugos teisėkūros procese, siekiant tobulinti EEJA tvarkymo teisinį reguliavimą ir užtikrinti jo įgyvendinimo efektyvumą, pasitelkiant pusiausvyros kriterijų taikymą, integruojant tarpdisciplininius ir teisinius instrumentus, kuriant naujus precedentes ir formuojant visuomenės paradigmas. Praktiniai pasiūlymai SEEJA tvarkymo procesui tobulinti gali būti taikomi įgyvendinant prioritetines kryptis žiedinės ekonomikos kontekste, kad būtų padidintas teisinio reguliavimo ir aplinkosaugos priemonių veiksmingumas. Šios problemos aktualios ne tik Lietuvos e. atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sistemoje, bet ir kitose užsienio valstybėse, kuriose susiduriama su SEEJA tvarkymo prevencijos, surinkimo, perdirbimo, pakartotinio panaudojimo ir šalinimo iššūkiais praktiniame įgyvendinime.

Ginamieji disertacijos teiginiai

1. SEEJA sampratos apibrėžtis teisėkūros procese turi būti formuojama atsižvelgiant į spartų technologinių inovacijų vystymąsi, EEJA teisinės sąvokos definiciją bei socialinius pokyčius.
2. EEJA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje neužtikrina efektyvaus SEEJA tvarkymo.
3. Administracinės atsakomybės taikymas už SEEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą yra neefektyvus ir turi būti tobulinamas.

Tyrimų apžvalga

Lietuvoje SEEJ atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo tematika nėra tirta, todėl šio tyrimo atlikimas, vertinant mokslinio naujumo aspektu, vertingas temos aktualumo

⁴⁴⁷ Vanessa Forti, ir kt., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020): 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.

požiūriu. Tema pasižymi naujumu vertinant siekį išskirti SEEJA sąvoką, analizuojant EEJA sampratą jų apibrėžtis ES direktyvose ir LR teisės aktuose bei identifikuoti tinkamos nacionalinei teisei sistemai taikytinos SEEJA sąvokos požymių turinį. Teisės doktrinoje esama teisinės literatūros aplinkosaugos tema, pavyzdžiui, M. Vasiliausko straipsnyje keliamas atliekų tvarkymo reguliavimo klausimas ir gilinamasi į atliekų sampratą esmę.⁴⁴⁸ Tačiau tikslinių tyrimų, susijusių su smulkiųjų EEJA tvarkymo teisiniu reguliavimu, nėra. Nors apie e. atliekų prevenciją užsimenama A. Pasvenskienės ir B. Pranevičienės moksliniame straipsnyje, kuriame aptariamas ir EEJA prevencijos įgyvendinimo temos aktualumas, vis dėlto išsamios analizės, kurioje būtų pristatytas SEEJA tvarkymo teisinis reguliavimas, Lietuvoje atlikta nebuvo. Autorės identifiko, kad „atliekų tvarkymo politika tampa ne vien tik atskirų valstybių, Europos Sąjungos, bet ir visos tarptautinės bendruomenės svarbiausia aplinkosaugos politikos įgyvendinimo užduotimi“.⁴⁴⁹ Pažymėtina, kad publikacijoje paminėtos prognozės taikliai apibūdina galimas grėsmes, susijusias su tokių atliekų augimu. Tokia padėtis konstatuojama ir šiandien, todėl tai tik patvirtina SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tyrimo aktualumą.

Remiantis statistiniais duomenimis ir informacija apie e. atliekų susidarymą įvairiose šalyse ir regionuose, taip pat ir atitinkamų vyriausybinių agentūrų, pramonės organizacijų duomenimis, matyti, kad elektros ir elektroninės įrangos atliekos yra nuolatos auganti, pasaulinio masto aplinkosaugos srities problema. Spartus technologijų vystymasis reiškia, kad naujai technologinei įrangai optimizuoti sukuriama vis kompaktiškesni įrenginiai (pavyzdžiui, pulsą fiksuojantys žiedai, smulkios kameros pakabukuose, smulkūs nešiojami spausdintuvai, mobilieji įrenginiai ir pan.). Tokie elektroniniai prietaisai greičiau pasensta ir yra dažniau keičiami. Taip susidaro vis daugiau šios rūšies atliekų. Jungtinių Tautų atliktais skaičiavimais, 2019 m. pasaulyje susidarė apie 53,6 mln. tonų EEJA ir jos svėrė gerokai daugiau nei visi suaugusieji Europoje, todėl numatoma, kad iki 2030 m. metinis elektronikos atliekų kiekis sieks 74 mln. tonų.⁴⁵⁰ ES vienam gyventojui tenkantis susidarančių e. atliekų kiekis yra vienas didžiausių pasaulyje.

ES įgyvendino keletą priemonių, kuriomis skatinama tinkamai šalinti ir perdirbti EEJA, taip pat ir SEEJA. Jungtinės Amerikos Valstijose e. atliekos yra vienos iš sparčiausiai augančių komunalinių atliekų srauto segmentų, todėl imtasi įvairių iniciatyvų, skatinančių atsakingą EEJA tvarkymą. Nustatyta, kad ir Azijoje e. atliekų problema labai opi dėl sparčiai augančio regiono gyventojų skaičiaus ir ekonominio vystymosi. Kai

448 Martynas Vasiliauskas, „*Atliekų sąvoka: probleminiai aspektai*“, TEISĖ 72, (2009): 189, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169026488/DS.002.0.01.ARTIC>.

449 Aušrinė Pasvenskienė ir Birutė Pranevičienė, „*Atliekų prevencijos teisinis reguliavimas*“, Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra 8 (2012): 163, 164, žiūrėta 2018 m. sausio 8 d., <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187352064/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>

450 Elektronikos gamintojų ir importuotojų organizacija, *Elektronikos atliekos teršia Lietuvą ir pasaulį*, 2020, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://atliekos.lt/elektronikos-atliekos-tersia-lietuva-ir-pasauli/>.

kurios Azijos šalys, tokios kaip Kinija, ėmėsi veiksmų EEJA tvarkymo sistemoms tobulinti, tačiau iki efektyvaus šios problemos sprendimo dar reikia nueiti ilgą kelią. Baltijos regione, įskaitant Lietuvą, e. atliekų tvarkymas reglamentuojamas nacionaliniais teisės aktais, o pastaruoju metu dedamos nuoseklios pastangos tobulinti šių valstybių atliekų tvarkymo teisinę sistemą, siekiant didinti pakartotinio panaudojimo ir perdirbimo apimtis. SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas yra neatsiejama ES teisėje nustatytų tikslų įgyvendinimo dalis, kurios analizė ir praktinis įgyvendinimas neabejotinai prisidės prie bendros SEEJA tvarkymo sistemos efektyvumo didinimo.

Būtina paminėti, kad EEJA tematika pastarąjį dešimtmetį buvo publikuota gana nemažai mokslinių straipsnių, tačiau klausimai telkėsi ne į taikomuosius specifinės smulkiųjų EEJA tvarkymo srities problematikos vertinimo tyrimus. J. Jin analizavo EEJA reguliavimo ypatumus ir siūlė tarptautinės aplinkos reguliavimo decentralizaciją.⁴⁵¹ A. Hasanas ištyrė inovatyvią aplinkos politikos sistemą Japonijos elektronikos industrijoje.⁴⁵² W. Yang nagrinėjo EEJA reguliavimo ypatumus Kinijoje.⁴⁵³ Y. Zhang, M. Cleary tyrė energijos panaudojimo efektyvumo reguliavimo ypatumus aplinkosaugos srityje.⁴⁵⁴ J. Seeberger, R. Grandhi, S. Kim apžvelgė EEJA valdymą ir teisinį reguliavimą Jungtinėse Amerikos Valstijose ir analizavo jų įtaką visuomenės sveikatai.⁴⁵⁵

Sampratos vertinimo bei šių atliekų didėjimo keliamų problemų tyrimus atliko

451 Jing Jin, „E-Waste & the Regulatory Commons: A Proposal for the Decentralization of International Environmental Regulation“, *Brooklyn Journal of International Law* 39, 3 (2014): 1255, 1256, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=bjil>.

452 Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry“, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>.

453 Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China“, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>.

454 Chuan Zhang, Weida He, ir Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency“, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958, 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>.

455 Jessica Seeberger ir kt., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications“, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 12, 13, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>.

nemažai mokslininkų.⁴⁵⁶ Disertacijos autorė analizavo teisinių priemonių taikymą e. atliekų prevencijai įgyvendinti ir atsakomybės taikymo praktinius klausimus šioje srityje.⁴⁵⁷ Taip pat nemažai tyrimų atlikta analizuojant elektroninių atliekų ir kitų atliekų srautų poveikį aplinkai bei visuomenės sveikatai, nuosekliai atskleidžiant globalios gamybos, atliekų eksporto ir nepakankamai reguliuojamo perdirbimo keliamas

⁴⁵⁶ Hai-Yong Kang and Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Michelle Heacock ir kt., „Prevention-Intervention Strategies to Reduce Exposure to E-Waste“, *Reviews on Environmental Health* 33, 2 (2018): 220, <https://doi.org/10.1515/reveh-2018-0014>; Jennifer Joines, „Globalization of E-Waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3, žiūrėta 2026 birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>; Michelle Heacock et al., „E-Waste and Harm to Vulnerable Populations: A Growing Global Problem“, *Environmental Health Perspectives* 124, 5 (2016): 4, 5, <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.1509699>; Mahipal Singh Sankhla et al., „Effect of Electronic Waste on Environmental and Human Health“, *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 10, 9 (2016): 98, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://iosrjournals.org/iosr-jestft/papers/vol10-issue9/Version-1/P10090198104.pdf>, <https://doi.org/10.9790/240210090198104>; Xiuli Yang et al., „Towards Holistic Governance of China's E-Waste Recycling: Evolution of Networked Policies“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 7407 (2020): 5, 17, 18, <https://doi.org/10.3390/ijerph17207407>; Rahul Baidya ir kt., „Supply Chain Analysis of E-Waste Processing Plants in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 38, 2 (2020): 174, <https://doi.org/10.1177/0734242X19886633>; Martin Oteng-Ababio ir kt., „Building Policy Coherence for Sound Waste Electrical and Electronic Equipment Management in a Developing Country“, *Journal of Environment & Development* 29, 3 (2020): 322, 323, <https://doi.org/10.1177/1070496519898218>.

⁴⁵⁷ Erika Statkienė, „The Legal Responsibility for the Violation of E-Waste Management in the Contemporary Society“, *Social Transformations in Contemporary Society*, 7 (2019): 134, 138, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b1607ca5-3e6d-4644-ad6e-9252669088e7/content>; Erika Statkienė, „The Peculiarities of Legal Regulation for Lighting Products in European Union and Lithuania“, *CER Comparative European Research*, 18, 2 (2021): 48, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.sciemcee.org/library/proceedings/cer/cer2021_proceedings02.pdf; Erika Statkienė, „The Value to Humanity of Efficient Legal Regulation of E-Waste Prevention in Lithuania“, *Proceedings of the International Scientific Conference*, XX (2019): 209, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.turiba.lv/storage/files/2019-conference-xx.pdf#page=206>.

sistemines rizikas.⁴⁵⁸ Tyrimuose nagrinėjamas nekontroliuojamas e. atliekų perdirbimas, ypač besivystančiose šalyse, kas patvirtina toksiškų medžiagų, įskaitant sunkiuosius metalus, koncentracijos didėjimą aplinkoje ir su tuo susijusias neigiamas pasekmes žmogaus sveikatai. Atliktos regioninės analizės, pavyzdžiui, Pietryčių Azijoje ar Indijoje, atskleidžia tiesioginį ryšį tarp neformalios atliekų tvarkymo praktikos ir kvėpavimo, neurologinių bei kitų sveikatos sutrikimų paplitimo. Tuo tarpu išsivysčiusiose valstybėse, įskaitant Jungtines Amerikos Valstijas, tyrimai pabrėžia atliekų valdymo politikos, infrastruktūros ir visuomenės sveikatos apsaugos sąsajas, taip pat atliekų šrūtų erdvinės analizės svarbą vertinant sąvartynų ir nelegalių atliekų kaupimo vietų poveikį aplinkai.

Ne mažai tyrimų atlikta nagrinėjant klausimus e. atliekų tvarkymo politikos kūrimo

458 B. H. Robinson, „E-Waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts“, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 189, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>; M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling“, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>; A. O. Leung, N. S. Duzgoren-Aydin, K. C. Cheung, ir M. H. Wong, „Heavy Metals Concentrations of Surface Dust from E-Waste Recycling and Its Human Health Implications in Southeast China“, *Environmental Science & Technology* 42, 7 (2008): 2679, <https://doi.org/10.1021/es071873x>; Borthakur, Anwasha. 2016. „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India“. *Journal of Environmental Health*, 78, 8 (2016): 21, 22, Centre for Studies in Science Policy, Jawaharlal Nehru University, New Delhi-110067, India; Jessica Seeberger ir kt., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications“, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 8, 9, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>; Lucia Fazzo, Marco De Santis, Eleonora Beccaloni, Federica Scaini, Ivano Iavarone, Pietro Comba, ir Domenico Airoma, „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

ir efektyvinimo bei gamintojo atsakomybės principo taikymo kontekste.⁴⁵⁹ Atliktų tyrimų turinys atskleidžia, kad veiksmingas EEĖA tvarkymas reikalauja integruoto technologinių, ekonominių, reguliacinių ir socialinių sprendimų taikymo. Moksliniuose tyrimuose analizuojami tarpvalstybiniai e-atliekų šrautai, pažangių atliekų valdymo sistemų kūrimas žiedinės ekonomikos kontekste, išmaniųjų technologijų, įskaitant daiktų, panaudojimas atliekų surinkimo ir valdymo procesuose bei pažangūs sprendimų priėmimo metodai, skirti tvarioms atliekų tvarkymo strategijoms parinkti. Kartu

- 459 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, ir R. Kuehr, „Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022“, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 4, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf; Bihter Gizem Demircan ir Kaan Yetilmeszooy, „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies“, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>; K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, ir C. Y. Chong, „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia“, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 7, 8, 9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>; Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry“, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im7526b>; Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China“, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>; Chuan Zhang, Weida He, ir Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency“, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958, 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>; Deepali S. Khetriwal, Ruediger Widmer, Ruediger Kuehr, ir Jaco Huisman, „One WEEE, Many Species: Lessons from the European Experience“, *Waste Management & Research* 29, 9 (2011): 954, 955, 956, <https://doi.org/10.1177/0734242X11413327>; Hai-Yong Kang ir Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Quanyin Tan, *EPR for E-Waste Management in China* (Beijing: Basel Convention Regional Centre for Asia and the Pacific, Tsinghua University, 2018): 9, 10, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/SiteAssets/Pages/Events/2019/Policy-awareness-workshop-on-E-waste/China%20E-waste%20EPR.pdf>; Marco Compagnoni, „Is Extended Producer Responsibility living up to expectations? A systematic literature review focusing on electronic waste.“, *Journal of Cleaner Production* 367, 133101, (2022): 8, 9, 10, <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2022.133101>; P. Ghisellini, R. Passaro ir S. Ulgiati, „Environmental and Social Life Cycle Assessment of Waste Electrical and Electronic Equipment Management in Italy According to EU Directives“, *Environments* 2023, 10 (2023):106, <https://doi.org/10.3390/environments10070106>; P. Stephani, C. Li, T. Mack, M. Vogelgesang ir E. Ionescu, „Comparative Analysis of Small WEEE Pre-treatment Options: An Economic and Environmental Assessment“, *Fraunhofer Research Institution Materials Recycling and Resource Strategies*, (2025): 2, 3, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-6279511/v1>; Y. Li, J. B. Richardson, A. K. Walker, ir P. C. Youn, „TCLP Heavy Metal Leaching of Personal Computer Components“, *Journal of Environmental Engineering* 132, 4 (2006): 497, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0733-9372\(2006\)132:4\(497\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9372(2006)132:4(497)); M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, ir A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling“, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>; Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija* (Vilnius: Vilniaus universitatas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>; T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mašiniant nuostolius“, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* (2018): 32, 34, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

pabrėžiama skirtingų reguliavimo modelių ir politikos instrumentų, tokių kaip išplėstinė gamintojo atsakomybė, decentralizuotas tarptautinis aplinkos valdymas ar inovatyvios nacionalinės aplinkosaugos politikos, reikšmė formuojant efektyvias atliekų valdymo sistemas įvairiuose regionuose – nuo Europos Sąjungos iki Kinijos, Japonijos ir Jungtinių Amerikos Valstijų. Tyrimai taip pat vertina technologines perdirbimo galimybes, gyvavimo ciklo analizę, ekonominius ir aplinkosauginius atliekų tvarkymo scenarijus bei pavojingų medžiagų, ypač sunkiųjų metalų, poveikį aplinkai ir visuomenės sveikatai. Ne mažiau svarbus dėmesys skiriamas aplinkos teisingumo principams, netolygiam taršos pasiskirstymui ir socialiniams aplinkosaugos politikos padariniams.

Įvertinus atliktų mokslinių tyrimų e. atliekų tematika turinį, galima teigti, kad mokslinė literatūra nuosekliai patvirtina būtinybę taikyti integruotus, duomenimis grįstus ir tarptautiniu mastu koordinuotus atliekų valdymo sprendimus, siekiant mažinti aplinkos taršą, sveikatos rizikas ir netolygų taršos pasiskirstymą globaliose gamybos ir vartojimo sistemose. Pabrėžiama, jog efektyvus EEĖA tvarkymas siejamas su ekonomikos modernizavimu, išteklių efektyvumo didinimu ir nuostolių mažinimu, o jo sėkmė priklauso nuo koordinuoto technologinių inovacijų reguliavimo priemonių, tvarios gamybos bei vartojimo modelių pritaikymo globalioje žiedinės ekonomikos sistemoje. Nors yra atlikta mokslinių tyrimų sietinų su ekonomikos modernizavimo bei efektyvumo didinimo nuostolių mažinimo procesuose,⁴⁶⁰ tačiau ne e-atliekų tvarkymo ar teisinio reguliavimo srityse.

Autorė prieinamuose Lietuvos teisės doktrinos šaltiniuose neaptiko išsamaus tyrimo, skirto būtent SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo problematikai. Šios specifinės atliekų srities tyrimai papildys SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo procesą, siekiant bendro tikslo – gerinti šių atliekų tvarkymo rodiklius ir didinti prevencijos, perdirbimo, pakartotinio panaudojimo ir nekenksmingo šalinimo procesų efektyvumą.

Darbo metodologija

Siekiant visapusiškai ištirti SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo tematiką, tyrime pasitelkiami teoriniai ir praktiniai tyrimo metodai, siekiant temos atskleidimo bei identifikuojant esmines teises problemas. Disertacijoje detaliai ir nuosekliai lyginami ir analizuojami teisės aktai, pristatomi mokslinių tyrimų rezultatai, teisės dokumentai, socialinė, teisinė, inžinerinė ir technologinė doktrina bei skirtingų valstybių teismų studijų praktika. Tyrime naudoti aplinkosaugai, viešajai ir privatinei teisei būdingų taikytinų tyrimų metodai, jie pasitelkiami siekiant visapusiškai ištirti disertacinio darbo objektą. Atliekant pasirinktos tematikos analizę, pagrindiniai tyrimo metodai buvo siejami su teismų praktikos analize ir teisinio reguliavimo lyginiu. Tiriant

460 Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija*, (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>; T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, (2018): 32, 34, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

buvo vertinami teismo išaiškinimai, taip pat nagrinėtas įstatymų, reglamentų, direktyvų ir kitų teisinio reguliavimo elementų taikymas praktikoje, siekiant atskleisti galimas įgyvendinimo disfunkcijas. Teismų praktikos analizės metodas taikytas, siekiant atskleisti, kaip teisės normos funkcionuoja praktikoje ir kaip jos interpretuojamos teisės taikymo institucijų. Atrenkant teismų praktiką buvo vadovaujamasi tokiais kriterijais, kaip sprendimų aktualumas nagrinėjamos temos kontekste, analizuojant atsakomybės taikymo išaiškinimus už šių atliekų tvarkymo pažeidimus bei vertinant EEJA sąvokos apibrėžties pritaikymo praktikoje neaiškumus. Teismų praktikos analizė atlikta taikant tikslią atranką į tyrimo imtį įtraukiant Lietuvos teismų sprendimus, kuriuose tiesiogiai arba netiesiogiai nagrinėjami EEJA tvarkymo, gamintojų ir importuotojų pareigų, EEJA priėmimo vietų, atliekų tvarkymo licencijavimo, atliekų sutvarkymą įrodančių dokumentų, aplinkosauginių sankcijų, atsakomybės ir proporcingumo klausimai. Nacionalinės teismų praktikos pasirinkto analizei branduolį sudarė 2007–2024 m. Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo, Vilniaus apygardos administracinio teismo, Vilniaus apygardos teismo, Šiaulių apygardos teismo ir kitų teismų sprendimai. Prie duose pateiktos apibendrintos bylos atrinktos pagal jų materialų ryšį su EEJA tvarkymo sistema bei taisyklių tinkamu laikymusi, o ne vien pagal formalų atliekų sąvokos paminėjimą. Nagrinėjamų sprendimų ryšys atsakomybės taikymo problemų kontekste bei gebėjimas atskleisti teisės normų taikymo praktikoje ypatumus, patvirtina sprendimų precedentinės ar argumentacinės reikšmės vertingumą. Teismų praktikos analizė orientuota ne į kiekybinį sprendimų vertinimą, bet į jų kokybinę analizę, siekiant identifikuoti pagrindines teisės taikymo tendencijas ir problemas.

Disertacijos temos aktualumui atskleisti ir išspręsti iškeltus uždavinius lygiagrečiai taikomi skirtingi, kokybiniuose tyrimuose naudojami tyrimų metodai: lyginamosios istorinės analizės, norminių teisės aktų dokumentų sisteminės analizės, loginės bei lingvistinės analizės metodai. Lyginamosios analizės būdu vertinamos gerosios šalių socialinės praktikos bei teismų praktikos sprendimų poveikis e. atliekų tvarkymo sistemos efektyvumui. Apžvelgiama geroji e. atliekų tvarkymo procesų optimizavimo praktika Austrijos, Belgijos, Airijos, Portugalijos, Liuksemburgo valstybėse, įgyvendinant pakartotinio naudojimo, antrinio perdirbimo prioritetus bei uždarojo ciklo sukūrimą. Tiriant tematikai atskleisti iškeltus uždavinius naudoti ir kiti tyrimų metodai duomenims surinkti bei apdoroti, tokie kaip dokumentų atranka pagal tyrimo objektą, normų identifikavimas, teismų sprendimų sisteminė paieška, loginė analizė, normų interpretavimas (gramatinis, sisteminis, istorinis), teisinis kvalifikavimas bei normų tarpusavio santykių analizė. Kokybinio turinio ir lyginamosios analogijos metodai taikomi siekiant suformuluoti teisinio reguliavimo tobulinimo pritaikymą, bendram SEEJA tvarkymo efektyvinimui.

Atsižvelgiant į konkretų tyrimo klausimą ir analizuojamų duomenų tipą, tyrime taikytos skirtingos metodikos: teismų sprendimų ir precedentų analizė, siekiant įvertinti esamą teisinę padėtį ir nustatyti aktualias teisės raidos tendencijas; įstatymų, reglamentų ir kitų pirminių teisės šaltinių analizė ir teisinis aiškinimas; taip pat kiekybiniai ir kokybiniai metodai, leidžiantys įvertinti teisinės politikos ir jos įgyvendinimo socialinį bei ekonominį poveikį visuomenei. Taip pat pasitelkiamas istorinis

lyginamasis tyrimo metodas, leidžiantis įvertinti teisinių institucijų veiklos, teisinės doktrinos ir teismų praktikos turinio evoliuciją, formuojantis EEĖA teisės sampratai, atsižvelgiant į socialinės aplinkos pokyčius ir jų poveikį teisinio reguliavimo raidai.

Nuosekliai atliekama išsami kiekybinė ir kokybinė literatūros analizė, vertinant atitinkamų dešimtmečių progreso ir regeso EEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje pokyčius bei praktinius teisinio reguliavimo įgyvendinimo pavyzdžius. Aptariamasis šiuolaikinės SEEĖA augimo tendencijos pasaulyje, vertinama situacija Lietuvoje, siekiant atskleisti teisinio reguliavimo įgyvendinimo problemas ir trūkumus. Lyginamasis teisės metodas pasitelkiamas lyginant skirtingų šalių ir regionų teisinių sistemų struktūras, teisėkūros procesus ir teisinio reguliavimo įgyvendinimo stebėsenos rezultatus, kad nustatyti teisinio reguliavimo panašumus ir skirtumus.

Lyginami ir doktrininiai tyrimai, analizuojant teisinės doktrinos suformuotas sąvokas ir principus. Pasitelkiamas skirtingų metodologijų taikymo derinys, kad būtų visapusiškai suprastas ir atskleistas tyrimo objekto dalykas ir tinkamai išnagrinėta jo turinio esmė. Atliekant įstatymų leidybos istorijos tyrimą, analizuojami ir interpretuojami teisės aktų sukūrimo pagrindai, įskaitant juos rengusių įstatymų leidėjų ketinimų vertinimus. Analizuojant teisės tekstus, teismų nuomones, įstatymus ir traktatus, siekiama ištirti, kaip plėtojama ir aiškinama teisė SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje, paraleliai naudojantis ir mokslinėse publikacijose paskelbtų rezultatų tiriamuoju-lyginamuoju vertinimu.

Tema teoriškai grindžiama remiantis toliau išdėstytomis teorijomis.

Disertacijoje kompleksiskai taikomi toliau aprašomi kokybiniai teoriniai ir empiriniai tyrimo metodai. Tyrime remtasi norminės analizės, sisteminės analizės ir jurisprudencijos analizės metodais, kurie pasirinkti atsižvelgiant į nagrinėjamo objekto – EEĖA, įskaitant SEEĖA, tvarkymo teisinio reguliavimo – pobūdį. Metodų taikymo ribos iš esmės atsiskleidžia per pačią darbo struktūrą: norminė analizė taikyta vertinant teisės aktų turinį ir jų tarpusavio santykį, sisteminė analizė – identifikuojant reguliavimo nuoseklumo problemas, o teismų praktikos analizė – siekiant įvertinti teisės normų taikymo praktiką. Tyrime taikyti metodai derinami siekiant visapusiškai įvertinti EEĖA tvarkymo teisinį reguliavimą. Norminės analizės metodas taikytas nagrinėjant teisės aktų turinį, jų tarpusavio santykį ir reguliavimo apimtį.

Paminėtina, kad sisteminės analizės metodas pasitelkiamas ne tik medžiagos sisteminimui, kuriuo išryškintos pagrindinės darbo potėmės, skyriai ir skyreliai, identifikuojamas objektas, pagrindinės problemos ir pagrindiniai bruožai, lyginant skirtingų pavojingų atliekų tvarkymo reguliavimo sritis ir SEEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo esminius sistemos formuojamus požymius, tačiau šio metodo pritaikymas leido įvertinti reguliavimo nuoseklumą ir identifikuoti galimas kolizijas bei fragmentiškumo problemas.

Lyginamosios analizės tyrimo metodas – vienas iš pagrindinių metodų, kurį pasitelkus tyrinėjami EEĖA tvarkymo teisinio reglamentavimo prevencijos, perdirbimo, panaudojimo ir šalinimo srityse ypatumai, siekiant tinkamai atskleisti antrajame uždavinyje iškeltų tikslų esmę. Šiuo metodu lyginamos materialinės teisės normos, susijusios su SEEĖA tvarkymo teisiniu reguliavimu, prevencijos įgyvendinimu, perdirbimu

ir šalinimu tiek Lietuvoje, tiek užsienio šalių teisinėje sistemoje. Šis metodas padeda analizuojant pavojingų atliekų sąvokas, nagrinėjant pavojingas atliekas apibrėžiančius teisės aktus, mokslines publikacijas, apibūdinti ir nustatyti pagrindinius pavojingų atliekų požymius. Nuodugniau ištiriami SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai prevencijos, tinkamo perdirbimo, pakartotinio naudojimo ir šalinimo srityse nacionaliniu ir tarptautiniu lygmeniu. Siekiama nustatyti, kokiomis priemonėmis galima tinkamai įgyvendinti SEEJA tvarkymo prevencijos iškelto uždavinį, kaip tinkamai perdirbti ir panaudoti šias atliekas, kaip reguliuojamas ir vykdomas SEEJA šalinimo procesas Lietuvoje, lyginant teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktikas tokiose valstybėse kaip Jungtinės Amerikos Valstijos, Kinija, Didžioji Britanija, Azija, Anglija, Vokietija, Kinija, Afrika ir skandinavų šalys. Lyginamajai analizei užsienio valstybės pasirinktos ne kaip reprezentatyvi visų valstybių imtis, o kaip tiksliniai skirtingų EEJA reguliavimo modelių pavyzdžiai. Jungtinės Amerikos Valstijos, įskaitant Kalifornijos ir Meino valstijų reguliavimo pavyzdžius, pasirinktos dėl decentralizuoto, valstijų lygmeniu formuojamo e. atliekų reguliavimo ir eksporto problematikos. Jungtinė Karalystė pasirinkta dėl atskiro atliekų valdymo plano ir palyginamo aplinkos politikos modelio palyginamojo vertinimo. Kinija ir Indija pasirinktos dėl didelio EEJA masto, neformalios perdirbimo rinkos problemų ir reguliavimo priemonių reikšmės besivystančių arba sparčiai augančių ekonomikų kontekste. Japonija pasirinkta dėl pažangesnių žiedinės ekonomikos ir elektronikos pramonės aplinkosauginės politikos sprendimų. ES valstybės narės tyrime naudotos daugiausia statistiniam palyginimui pagal EEJA surinkimo tikslų pasiekimą, o ne kaip atskiros nacionalinės teisės sistemų analizės objektas. Pasitelkiant mokslinėse užsienio šalių publikacijose analizuojamas e. atliekų ir SEEJA tvarkymo reguliavimo problemas, iškeliama pagrindiniai reikalavimai tinkamam teisiniam reglamentavimui suformuluoti, siekiant įgyvendinti ES propaguojamą, tinkamą ir saugią aplinkos politiką.

Istoriniu lyginamuoju metodu siekiama atskleisti smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo teisinio reglamentavimo ištakas Lietuvoje ir užsienyje, numatytas ištirti pirmajame uždavinyje. Siekiama nustatyti, kaip toks teisinis reguliavimas susiformavo, kokie pagrindiniai SEEJA tvarkymo teisėkūros raidos etapai formavosi Lietuvos teisinėje sistemoje, iš kokių pirminių šaltinių susidarė dabartinis, galiojantis EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo mechanizmas, kokia SEEJA teisinės sampratos evoliucija ir reikšmė. Taip pat analizuojama elektros ir elektroninės įrangos atliekų sampratos genezė tarptautiniu mastu, tiriama smulkiųjų e. atliekų sąvokos apibrėžties norminiuose teisės aktuose detalizacijos evoliucija tiek nacionaliniu, tiek tarptautiniu lygmeniu.

Lingvistiniu metodu, vadovaujantis įvairių kalbotyros sričių ypatumais, atskleidžiamos teisės dokumentuose vartojamos EEJA, kaip pavojingų atliekų rūšies, sampratų reikšmės. Svarbiausia šio metodo paskirtis – atskleisti EEJA tvarkymo sąvokos vartojimo daugiareikšmiškumo problematiką atliekas reglamentuojančių teisės aktų kontekste ir išskirti bendrą SEEJA sampratos apibrėžtį. Teisės normų ir sąvokų aiškinimas grindžiamas gramatiniu, semantikos, teisės normų ir terminų žodyno aiškinimo būdais.

Dokumentų analizės metodu renkama ir sisteminama informacija disertacinio darbo tematika. Analizuojama doktrininė literatūra, Lietuvos ir kitų užsienio šalių mokslinės publikacijos pasirinkta tematika, užsienio ir Lietuvos teismų praktika, tiriami ir interpretuojami statistiniai duomenys, atskleidžiantys problemos esmę, patvirtinantys prevencijos poreikį bei bendro principų ir teisėkūros tinkamo taikymo būtinumą, atskleidžiant antrajame ir trečiajame uždaviniuose nurodytus išnagrinėti klausimus. Pasitelkiant dokumentų analizės metodą, tiriami pagrindiniai EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo ypatumai ir SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo specifika. Tyrime taikyta dokumentų, teisės aktų, teismų praktikos, lyginamoji ir statistinių duomenų analizė. Pagrindinę norminę tyrimo medžiagą sudarė ES ir Lietuvos Respublikos teisės aktai, reglamentuojantys EEJA tvarkymą, prevenciją, gamintojo atsakomybės principą, pavojingų medžiagų ribojimą, atliekų vežimą, aplinkos apsaugos pažeidimus ir administracinę atsakomybę. Analizuoti tiek galiojantys, tiek anksčiau teisės aktai, reikšmingi EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo raidai ir dabartinio teisinio reguliavimo problemoms nustatyti. Analizuojama Tarptautinio Teisingumo Teismo ir Lietuvos teismų praktika pasirinktos temos aspektu, siekiant nustatyti, su kokiais probleminiais aspektais įstatymų leidėjas susiduria, formuodamas norminių teisės aktų turinį ir taisykles EEJA tvarkymo srityje, įskaitant ir smulkiasias e. atliekas. Tiriamas atsakomybės taikymo poveikis, identifikuojamas ketvirtajame uždavinyje, siekiant užtikrinti SEEJA tvarkymo pažeidimų prevencijos tinkamą įgyvendinimą. Tyrimo metu tikimasi išsiaiškinti specifinius SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo aspektus, susipažinti su esamomis SEEJA tvarkymo, prevencijos įgyvendinimo, tinkamo perdirbimo, pakartotinio naudojimo ir nekenksmingo šalinimo praktinėmis problemomis bei atsakomybės taikymo ypatumais. Atlikus tyrimą, pateikiamas kritinis tyrimo vertinimas, aprašomi ir interpretuojami gauti rezultatai, nustatoma, kokie gali būti priimti naudingi teisinio reguliavimo tobulinimo sprendimai, efektyvinant SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo praktinį įgyvendinimą pagal numatytas prioritетines atliekų tvarkymo kryptis. Gautų tyrimo rezultatų pagrindu siekiama pateikti sprendimus bendram kompleksiniam EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo veiksmingumui užtikrinti, tobulinant numatytą tikslų įgyvendinimo procesus.

Disertacijoje aptariamas nubaudimo (atsakomybės taikymo) ir skatinimo priemonių veiksmingumas EEJ ir SEEJ galutinių naudotojų elgesiui paveikti bei EEJA tinkamam tvarkymui sureguliuoti. Lietuvos įstatymų teisinė bazė tirama taikomos atsakomybės kontekste. Nustatomos probleminės teisinio reguliavimo sritys, pateikiami pasiūlymai nustatytoms spragoms pašalinti. EEJ ir SEEJ galutiniai naudotojai, tokios įrangos gamintojai / platintojai ir jų atsakomybės ribų nustatymas, pasinaudojant teisinio reguliavimo įrankiais, laikytini tinkama tyrimo imties dalimi, nes teršėjų elgesio formavimas per teisinį reguliavimą neatsiejamas nuo subjektų, kuriems jis taikytinas, yra tinkamas analizei atlikti objektas, kai siekiama sukurti bendrą, praktikoje realizuotiną, patobulintą teisinio reguliavimo mechanizmą.

Tyrimo eigoje suformuluoti išvestiniai pasiūlymai SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimui per efektyvumo realizavimo praktikoje įgyvendinimą. Statistinei analizei naudoti Aplinkos apsaugos agentūros duomenys apie EEJ tiekiamą Lietuvos

vidaurs rinkai, EEĖA surinkimà ir sutvarkymà, taip pat Eurostato ir Europos aplinkos agentūros duomenys apie ES valstybių narių šių atliekų surinkimo tikslų įgyvendinimà 2018–2024 m. Papildomai remtasi tarptautiniais UNITAR, UNU, ITU, OECD ir kitų institucijų duomenimis apie pasaulinius EEĖA srautus, tarpvalstybinį atliekų judėjimà, e. atliekų kiekio augimà ir žiedinės ekonomikos potencialà. Statistiniai duomenys tyrime naudoti aprašomajai ir palyginamajai, interpretacinei analizei atlikti, o ne ekonometriniam priežastinių ryšių įrodymui. Šių duomenų ribos susijusios su skirtinga nacionalinių apskaitos sistemų metodika, oficialių duomenų vėlavimu, galimu neapskaitytų EEĖA srautų neįtraukimu, neteisėto atliekų eksporto ir neformalios perdirbimo rinkos nepakankamu matomumu, vartotojų namų ūkiuose kaupiamų smulkiųjų EEĖ prietaisų neapskaitymu ir EEĖ kategorijų pasikeitimais po 2018 m. Todėl statistiniai duomenys tyrime vertinami kaip reguliavimo efektyvumo požymiai, o ne kaip vieninteliai ar galutiniai EEĖA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos veiksmingumo įrodymai. Reguliavimo veiksmingumas vertinamas pagal teisės normų aiškumą ir suderinamumą, jų įgyvendinimo praktikoje problemas bei atliekų surinkimo tikslų pasiekimo rodiklius. Mažas bylų skaičius ir nepasiekti surinkimo tikslai laikomi papildomais požymiais, tačiau savaime neįrodo sankcijų sistemos neveiksmingumo.

Pasiūlymai sietini su efektyviai įgyvendintos depozitinės (užstato) sistemos taros surinkimui statistinių duomenų analizavimu, kurių dėka konstatuojama galimybė tokios sistemos pritaikymui SEEĖA tvarkymo srityje siekiant geresnių surinkimo rezultatų. Remiantis analogijos principo pritaikymu, siekiant pagerinti e. atliekų surinkimo rodiklius, siūloma pasiteisinusią praktikà pasitelkti ir SEEĖA tvarkymo srityje. Penktajame uždavinyje išryškinamos užstato sistemos realizavimo galimybės, vertinant finansinio atlygio politikos suformavimo, teisinio sureguliuavimo ir įgyvendinimo realų poveikį visuomenei bei aplinkai. Analizuojant ir lyginant galimus pasiekti rezultatus, įgyvendinant pakuočių, už kurias privaloma imti užstatà, sistemà, numatomas teigiamas skatinimo sistemos teisinio reguliavimo poveikis, siekiant efektyvaus SEEĖA tvarkymo pokyčio. Tiriamas analogijos principo praktinis pritaikymas, teisiškai sureguliuojant užstato SEEĖA tvarkymo srityje sistemos sukūrimà, struktūrà ir įgyvendinimà, analizuojant praktinio pritaikymo galimus trūkumus ir privalumus. Nagrinėjami galimi SEEĖA tvarkymo proceso, pasitelkiant užstato sistemà, veiklos etapai, vertinami mokesčiai, ekonominiai ir technologiniai tinkamo įgyvendinimo sprendimai, identifikuojami esminiai, analogijos pritaikymu grindžiami, realizacijos tolimesni veiksmai, siekiant teisiniu reguliavimu sąlygoto praktinio pritaikymo efektyvumo.⁴⁶¹

461 Pastaba: Dirbtinio intelekto ir automatizuoto vertimo įrankių naudojimas - rengiant šią disertacijà buvo naudoti dirbtinio intelekto (toliau - DI) ir automatizuoto vertimo įrankiai: OpenAI ChatGPT ir Microsoft Copilot - techniniam išnašų, literatūros sąrašo, priedų redagavimui bei formatavimo nuoseklumo tikrinimui; Google Translate ir DeepL Translator - pagalbiniam vertimui iš lietuvių kalbos į anglų kalbà ir iš anglų kalbos į lietuvių kalbà. Šie įrankiai nebuvo naudoti savarankiškam disertacijos mokslinių teiginių, tyrimo rezultatų, išvadų ar argumentacijos kūrimui. Visa DI ir automatizuoto vertimo įrankiais gauta medžiaga buvo autorės patikrinta, koreguota ir įvertinta; atsakomybė už galutinę disertacijos tekstà, jo tikslumà, šaltinių patikimumà ir akademinį sąžiningumà tenka autorei.

Darbo struktūra

Darbą sudaro penkios dalys, išvados, pasiūlymai ir literatūra.

Pirmoje dalyje, remiantis EEĮA sąvokų lyginamąja analize tarptautiniame ir nacionaliniame kontekste bei jų pritaikymo galimybių teisinio reguliavimo atžvilgiu problematika, nagrinėjama smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų sampratos evoliucija ir specifiškumas.

Antroje dalyje analizuojamos SEEĮA tvarkymo prioritetinės kryptys, teisinio reguliavimo prioritetų skirstymas žiedinės ekonomikos kontekste, apžvelgiamos SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimo bei numatytų tikslų siekimo problemos besivystančiose ir išsivysčiusiose šalyse.

Trečioje dalyje tiriami SEEĮA ir EEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčiai nacionalinių teisės aktų retrospektyvos kontekste, jų indėlio svarba Lietuvos SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje, apžvelgiama tarptautinių susitarimų ir iniciatyvų įgyvendinimo reikšmė siekiant ES nustatytą tvarumo tikslą.

Ketvirtoje dalyje vertinama SEEĮA augimo tendencijų Lietuvoje ir užsienyje įtaka asmens sveikatos ir saugios aplinkos užtikrinimui. Analizuojami teisinės atsakomybės taikymo praktiniai aspektai, turintys reikšmės socialinės visuomenės elgesio ir paradigms formavimui, įgyvendinant specialiosios smulkiųjų EEĮA srities tvarkymo teisinio reguliavimo pokyčius.

Penktoje dalyje nagrinėjama technologijų ir socialinių veiksmų įtaka SEEĮA augimo problematikai suvaldyti bei teisinio reguliavimo sistemos efektyvumui užtikrinti. Analizuojama unifikuotos atsakomybės už smulkiųjų EEĮA tvarkymo pažeidimus taikymo praktinis poveikis teisinio reguliavimo efektyvumui, paraleliai vertinant užstato sistemos teisinio reguliavimo pritaikymo perspektyvos integravimo galimybes SEEĮA tvarkymo sistemoje, kaip alternatyvos baudmių prerogatyvos pasirinkimui.

IŠVADOS

Ginamieji disertacijos teiginiai pasitvirtino:

1. Teiginys – SEEĮA sampratos apibrėžtis teisėkūros procese turi būti formuojama, atsižvelgiant į spartų technologinių inovacijų vystymąsi, EEĮA teisinės sąvokos definiciją bei socialinius pokyčius.

SEEĮA teisinė samprata Lietuvos įstatymų bazėje nėra aiškiai apibrėžta, tad šių atliekų identifikavimas ne visada atliekamas sklandžiai. Tiek ES tiek LR teisiniame reguliavime EEĮA sampratos turinys neatitinka inovacijų vystymosi tempo ir visuomenės socialinių pokyčių suformuotų poreikių patenkinimo bei kelia neaiškumų dėl EEĮ priskyrimo šių atliekų rūšių. SEEĮA sąrašas nurodytas EEĮA kvalifikavimo taisyklėse, turi praktinio pritaikomumo trūkumų, vertinant tai, kad toks sąrašas negali būti baigtinis dėl šių įrenginių spartaus vystymosi tempo ir naujos įrangos kūrimo pokyčių bei nėra nustatytos vientisos bendrinės sąvokos. Tam tikri EEĮA požymiai nurodomi skirtinguose teisės aktuose, įvardijant atskirus šioms atliekoms priskirtus ypatumus, tokius, kaip: gyvavimo ciklas, nebenaudojimas, pavojingų medžiagų sudėtyje nustatymas, galia, elektros srovė, elektromagnetiniai laukai. Kadangi SEEĮA sąvoka nėra

tinkamai apibrėžta ir tik teismų praktikos pagalba išaiškinama ar šalinama EEĮ ar jos dalys priskiriamos šioms atliekoms, šios rūšies atliekų sąvokos determinavimas, įtraukiant esminius požymius įrangos priskirtinumui identifikuoti, akivaizdžiai tikslingas.

2. Teiginy – EEĮA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje neužtikrina efektyvaus SEEĮA tvarkymo.

Nustatytas SEEĮA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimo poreikis, atsižvelgiant į e. atliekų surinkimui nustatytų tikslų pasiekimo neefektyvumą šių atliekų kiekiams augant. Pasitelkus statistinių duomenų analizę, kuria patvirtinamas nuolatinis SEEĮA augimas ir tai, kad ES reikalaujami surinkimo kiekiai nėra pasiekiami, konstatuojamos praktinės teisinio reguliavimo neefektyvumo problemos. Vertinant SEEĮ atliekų srautus ir analizuotą teismų praktiką, akivaizdu, kad atliekų tvarkytojai ir gamintojai jau susiduria su teisinio reguliavimo įgyvendinimo neefektyvumo pasekmėmis, kai nepasiekus nustatytų surinkti šių atliekų kiekių kyla ne tik finansinių sankcijų grėsmė ir licencijų panaikinimo galimybė, bet kyla taršos rizika šias rūšis pašalinant bendruosiuose sąvartynuose.

3. Teiginy – Administracinės atsakomybės taikymas už SEEĮA tvarkymo reikalavimų nevykdymą, nėra efektyvus ir turi būti tobulinamas.

SEEĮA tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje, ypač administracinės atsakomybės taikymo kaip taisyklių laikymosi užtikrinimo priemonės požiūriu, šiuo metu nėra pakankamai veiksmingas. Tyrimo metu identifikuojamos normų kolizijos ir neišsami ai sureglamentuotos alternatyvios atsakomybės formos taikytinos gamintojams, o tai patvirtina teisinio reguliavimo tobulinimo aktualumą. Tyrimo rezultatai leidžia spręsti, kad vien administracinės atsakomybės priemonių nepakanka veiksmingam SEEĮA tvarkymui užtikrinti.

Išvados:

1. Įgyvendinus pirmąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus EEĮA ir SEEĮA sąvokų teisinio reguliavimo genezę, darytina išvada, kad visuomenei progresuojant ir sparčiai vystantis technologijoms, paraleliai vystėsi e. atliekų sampratos turinio pokyčių poreikis. Ištyrus skirtingų šalių teisės aktų turinį, susipažinus su mokslinių tyrimų rezultatais ir ESTT išaiškinimais, galima teigti, kad vienodos, visuotinai taikytinos ir aiškos EEĮA sampratos nėra, o SEEĮA sąvoka atskirai nesuformuluota. Atsižvelgiant į sudėtingą, nuolat kintantį SEEĮA srautą, įvertinus šių atliekų definicijos ir kategorizavimo neaiškumus, išskirti esminiai šias atliekas apibrėžiantys požymiai: *end of life* – gyvenimo pabaigos terminas, *išmestas* – atsikratymo ir nenaudingumo momentas, užtikrinantis virsmo atliekomis faktą, taip pat pavojingų medžiagų atliekų sudėtyje nustatymas ir įrenginiui funkcionuoti reikalingos elektros srovės arba elektromagnetinių laukų būtinas konstatavimas.

Atsižvelgiant į sampratų turinio ir teismų praktikos analizės rezultatus, prieita prie išvados, kad tinkamiausia sąvoka SEEĮA apibrėžti būtų – nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų

medžiagų. Tokiu būdu paraleliai EEJA klasifikacijos sąrašui⁴⁶² nustatyti išskiriama SEEJA samprata, kurios pagrindu atsiranda tolimesnės galimybės tobulinti šių atliekų tvarkymo teisinio reguliavimo sritį.

2. Įgyvendinus antrąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išnagrinėjus Lietuvos EEJA teisinio reguliavimo ypatumus, nustatyta, kad tokių atliekų tvarkymo eiliškumas atitinka standartines ES kryptis, kurioms bendroje atliekų tvarkymo paskirstymo sistemoje prevencijai suteikiama pirmenybė. Nustatomas toks prioritetų eiliškumas: prevencija, parengimas pakartotinai naudoti, perdirbimas, kitas naudojimas, šalinimas. Bendrieji Lietuvoje numatyti atliekų prevencijos tikslai ir uždaviniai įvardijami kaip siekis vengti atliekų susidarymo, mažinti susidarančių ne-naudojamų atliekų ir kenksmingų medžiagų kiekį gaminamoje įrangoje, skatinant EEJ naudoti pakartotinai ar pailginti jos būvio ciklą. Esminis principų svarbos nustatymo ypatumas yra santykinio įvairių tvarkymo galimybių efektyvumo vertinimo rezultatas. Tai apima įvairių tvarkymo galimybių, tokių kaip surinkimas, apdorojimas ir perdirbimas, sąnaudų ir naudos nustatymas, įvertinant, kuri galimybė yra veiksmingiausia aplinkosauginiu / ekonominiu požiūriu. Aplinkosauginiu požiūriu SEEJA perdirbimo prioritetą vertinamas kaip efektyvesnis nei šalinimas sąvartynuose ar deginimas, tačiau jis ekonomiškai brangesnis. Remiantis geraja šalių praktika, konstatuotina, kad esminiu prioritetu tvarkant SEEJA laikoma atliekų susidarymo prevencija.

Be „teršėjas moka“ principo, taikomi ir gamintojo atsakomybės, savarankiškumo, etiško vartojimo, artumo bei atsargumo principai, kurie užtikrina efektyvų ir aplinkai saugų atliekų tvarkymą. SEEJA tvarkymo prioritetų įgyvendinimas apima šių atliekų srautų nustatymą, tvarkymo proceso kontrolę, santykinio skirtingų tvarkymo galimybių efektyvumo įvertinimą bei nuolatinį teisinio reguliavimo sistemos tobulinimą, atitinkantį technologinės ir socialinės evoliucijos tendencijas.

3. Įgyvendinus trečiąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Ištyrus EEJA teisinio reguliavimo pokyčių aspektus ir įvertinus jų reikšmingumą, galima teigti, kad per pastaruosius du dešimtmečius e. atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas Lietuvoje nuosekliai keitėsi, atliepiančiam ES nustatomas teisinio reguliavimo gaires. Atliekų tvarkymo įstatyme ir EEJA tvarkymo taisyklėse numatomas EEJA tvarkymui taikomų reikalavimų identifikavimas, nurodant surinkimo, apdorojimo, šalinimo procesų reikalavimus bei e. atliekų tvarkyme dalyvaujančių subjektų atsakomybę. ES e. atliekų tvarkymui aktualių direktyvų nuostatuose akcentuojami gamintojo atsakomybės, savarankiškumo, artumo, etiško vartojimo, atsargumo bei „teršėjas moka“ principai ir jų reikšmė atliekų tvarkymui, kurie yra tik viena iš priemonių skatinti EEJ gamintojus, visapusiškai įvertinti įrangos remontą, pavojingų medžiagų sudėtį, galimybę modernizuoti, pakartotinai naudoti, išardyti ar perdirbti. SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo procese svarbią vietą užima iniciatyvų, tarptautinių susitarimų bei konvencijų inicijavimo dėka sukurtų gairių įgyvendinimas, siekiant EEJA tvarkymo

462 Pastaba - toks sąrašas laikomas nebaigtiniu dėl EEJ technologijų raidos ir sociokultūrinių požymių kaitos, kas vertinama kaip teisinio reguliavimo pritaikomumo trūkumas.

tikslų. Tačiau identifikuoti ir privačių iniciatyvų (Tvarumo konsorciumo, Tvarumo apskaitos standartų valdybos) įgyvendinimo trūkumai dėl vienodinimo ir monitoringo bendros praktikos nebūvimo. Kitaip nei Bazelio konvencijos vertinimo atveju, kai akivaizdžiai pasiektas geresnis bendrai koordinuojamas požiūris, įgyvendinantis platformų savitarpio pakeičiamumą ir sąveikumą, taip suteikiant pagrindą tinkamam SEEJA tvarkymui per skatinimą kurti bendrą nacionalinę bei tarptautinę SEEJA tvarkymo kultūrą, politiką, teisinio reguliavimo gaires ir taisykles.

ES teisinio reguliavimo indėlis vertinamas, kaip esminis Lietuvos SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo sistemos suformavimui. EEJ atliekų tvarkymo teisinis reguliavimas pagrįstas ES direktyvose ir reglamentuose įtvirtintų nuostatų perkėlimu į nacionalinę teisės sistemą, ratifikuojant ir įgyvendinant ES priimtus teisės aktus. Jų pagrindu reglamentuojami cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų, gamybos, gryninimo ir kiti atliekų tvarkymui reikšmingi procesai. Nors Lietuvos ir užsienio šalių teisėkūroje sureguliuoti pavojingų medžiagų kiekio mažinimo reikalavimai, formuojama ekologinio projektavimo standartų sistema, diegiama ekologinio ženklinimo sistema dėl tvaraus išteklių naudojimo bei tinkamo gaminių gyvavimo ciklo valdymo, nuolatinis EEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimas, ypač SEEJA tvarkymo srityje kuri šiai dienai nėra atskirai vertinama, yra būtinas bendros aplinkosaugos sistemos progresavimo skatinimo elementas.

4. Įgyvendinus ketvirtąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus EEJA tvarkymui aktualios teisinės atsakomybės priemones, nustatyta, kad sankcijų taikymas už taisyklių nesilaikymą skiriant administracines nuobaudas yra pagrindinis SEEJA tvarkymo sistemos įgyvendinimo kontrolės įrankis bei atgrasomoji priemonė, užtikrinanti reikalavimų laikymąsi. Teisės aktų ir teismų praktikos analizė patvirtino, kad už EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą taikomos ANK arba AAĮ nuostatose nurodytos sankcijos. Vis dėlto tai, mažas bylų, kuriose būtų nagrinėjami su EEJA tvarkymu (ne kitomis atliekomis) susijusių reikalavimų pažeidimų klausimai, kiekis, rodo, kad šiai specializuotai atliekų rūšiai reguliuoti ir jos tinkamo tvarkymo vykdymo kontrolei užtikrinti, turėtų būti skirta daugiau dėmesio. Laikoma, kad siekis SEEJA tvarkymą valdyti tik administracinės atsakomybės priemonėmis yra neefektyvus. Tokių priemonių panaudojimo pasyvumas daro įtaką teisinio nevalidumo apraiškoms, tad nepasiekiami prevenciniai tikslai. Suformuotų reikalavimų tinkamas laikymasis, realiai nėra efektyviai užtikrinamas, kontroliuojamas ar įgyvendinamas praktikoje, todėl tiek teisiniu, tiek visuomeniniu požiūriu, būtina atkreipti dėmesį į SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo tobulinimą bei sistemos stiprinimą, formuojant papildomų alternatyvių prevencijos, priežiūros ar kontrolės mechanizmų integravimą.

Išanalizavus administracinių nuobaudų tvarkymo teisinio reguliavimo skirtumus ir identifikavus juos nustatančių teisės aktų dvilypumą sankcijų taikymo prasme, tad siūlytina suvienodinti sankcijas už panašius požymius turinčių EEJA tvarkymo taisyklių nusižengimus bei aiškiau apibrėžti ANK bei AAĮ esamas nuostatas dėl EEJA tvarkymo reikalavimų nesilaikymo. Tokiu būdu bus ne tik išvengta teisės taikymo neaiškumų, taipogi užtikrintas kolizijų nesusidarymas bei proporcingumo, lygiateisiškumo ir koncentruotumo principų pritaikymas.

Galimas svarstyti ir pasiūlymo AAĮ nuostatų, sietinų su EEĮA tvarkymu, perkėlimą į ANK. Tačiau jo įgyvendinimas realizuotinas tik tuo atveju, jei būtų priimti sprendimai keisti ANK bendrosios dalies nuostatas, numatant juridinių asmenų atsakomybės įtraukimo galimybes.

5. Įgyvendinus penktąjį uždavinį darytinos tokios išvados:

Išanalizavus užstato sistemos įgyvendinimo Lietuvoje perspektyvas, galima teigti, kad pasitelkiant vis daugiau dėmesio sulaukiantį ir prevencija paremtą būdą, sietiną su užstato sistemos praktiniu realizavimu, tokia papildoma alternatyva baudžiamųjų priemonių panaudojimui būtų pasiekiami teigiami SEEĮA surinkimo rodikliai. Atsižvelgiant į Lietuvos gyventojų elgesio rodiklius bei įvertinant pasiteisinusios taros užstato sistemos našumą, galima teigti, kad SEEĮ vartotojai prisitaikys ir tinkamai realizuos e. atliekų surinkimą / atidavimą, kad atgautų sumokėtą finansinį užstatą. Tokios sistemos pritaikymas būtų viena iš galimų alternatyvų sankcijoms, tikėtina, sumažinsiančių SEEĮA netinkamo šalinimo kiekius ir taip užtikrinsiančių efektyvesnę tokių įrenginių perdirbimo ar pakartotinio panaudojimo galimybę. Esminė užstato sistemos taikymo mintis yra ne siekis atsisakyti sankcijų taikymo, bet veiksmingai papildyti sistemą, skatinant savanorišką reikalavimų laikymąsi užtikrinantį ilgalaikį elgsenos pokyčių inicijavimą, kurių dėka formuojami nauji ar keičiami senį įpročių vyravimai. Užstato sistemos realizavimu nėra siekiama pakeisti tradicinių sankcijomis grįstų mechanizmų taikymą, nes pastarieji užtikrina teisės normų privalomumą ir atgrasomąjį poveikį. Šio pasiūlymo tikslas - suderinti represinių ir skatinamųjų priemonių pritaikymą, kad būtų pasiektas teisinio reguliavimo įgyvendinimo praktikoje realus efektyvumas.

Nors užstato sistema galimai turėtų ir tam tikrų apribojimų, sietinų su sudėtingos infrastruktūros grąžintoms SEEĮA surinkti plėtra, ir papildomų finansinių išteklių šiai sistemai administruoti ir funkcionalumui įgyvendinti, akcentuotina, kad tokia sistema gali padėti sumažinti neteisėtą e. atliekų išmetimą, koreguoti galutinių naudotojų elgseną suformuojant prevencijai palankius įpročius ir padidinti SEEĮA perdirbimo mastą.

Siekiant kontroliuoti SEEĮA augimą, būtina išlaikyti įvairiapusį požiūrį ir priimti sprendimus, apimančius teisinius, ekonominius, politinius ir socialinius aspektus. O užstato sistemos integravimas į EEĮA tvarkymo sritį būtent tai ir atlieptų. Vertinant holistiniu požiūriu, teisinio reguliavimo pokyčiai turėtų vystytis sinergijos principu, kad būtų pasiekti SEEĮA tvarkymo pažangos tikslai. Atsižvelgiant į technologinius ir visuomenės elgesio pokyčius, SEEĮA tvarkymo tinkamas įgyvendinimas turėtų būti užtikrinamas ne vien per sankcijų taikymo grėsmės prizmę, bet ir per skatinimo ar atlygio politikos teisinio reguliavimo priemones, tokias kaip užstato sistema. Siekiant padidinti tokių atliekų tvarkymo sistemos efektyvumą būtina kurti technologinės inovacijos strategiją, investuoti į mokslinius tyrimus, vystyti naujus veiksmingo SEEĮA perdirbimo, šalinimo, pakartotinio naudojimo procesus optimizuojančius įrenginius. Atsižvelgiant į SEEĮA specifiškumą ir tvarkymo proceso valdymą apimančią tarpdiscipliniškumą globalus bendradarbiavimas tobulinant teisinį reguliavimą yra neišvengiamas, kad būtų išspręsta pasaulinė šių atliekų augimo problema.

PASIŪLYMAI IR REKOMENDACIJOS

Tobulinant SEEJA tvarkymo mechanizmą prioritetu laikytini teisėkūros pakeitimai orientuoti į atsakomybės sistemos konsolidavimą, sankcijų suvienodinimą ir jų proporcingumo užtikrinimą. Taip pat būtina stiprinti išplėstinės gamintojo atsakomybės principo įgyvendinimą, plėtojant skatinamąsias priemones bei tikslinant SEEJA sąvoką ir klasifikaciją. Atsižvelgiant į tai, kad ne mažiau svarbūs yra institucinės koordinacijos ir duomenų valdymo mechanizmų tobulinimas, kurie užtikrintų nuoseklų ir efektyvų teisės normų taikymą, toliau teikiami pasiūlymai orientuoti į SEEJA sąvokos įidentifikavimą, atsakomybės taikymo teisinio reguliavimo suvienodinimą, EPR stiprinimą, paskatų įvedimą, tinkamų ir aiškių sąvokų suformavimą bei kontrolės gerinimą.

1. Siūloma suformuluoti SEEJA sąvokos apibrėžimą, nurodant, kad „Smulkiosios elektros ir elektroninės įrangos atliekos – tai bet koks, nebenaudotinas, 50 cm išorinių matmenų neviršijantis prietaisas, įranga ar jos dalis, kuriam tinkamai veikti reikalinga elektros srovė arba elektromagnetiniai laukai, savo sudėtyje turinti pavojingų medžiagų“. Tokia sąvoka galėtų būti įtraukta į SEEĮ užstato sistemos teisinio reguliavimo tvarkos nuostatas, nustatant priskirtinų užstato sistemai taikytiną SEEĮ atliekų apibrėžtį. Galima šią sąvoką įtraukti į Lietuvos Respublikos atliekų tvarkymo įstatymą, papildant 2 straipsnį „Pagrindinės šio Įstatymo sąvokos“ 28¹ punktu arba tokią sąvoką integruoti į SEEĮ užstato sistemos įgyvendinimą reguliuojantį suformuluoto teisės akto turinį.

2. Siekiant išvengti taikytinos atsakomybės sankcijų dydžio dviprasmiškumo, kolizijų ar nelygiaverčių ar neproporcingų baudų pritaikymo atvejų, siūlytina patikslinti ir aiškiai apibrėžti ANK bei AAĮ nuostatuose įtvirtintų su EEJA tvarkymu susijusių straipsnių dispozicijoje nurodytą turinį.

Taip pat, atsižvelgiant į tai, jog visi administracinės atsakomybės traukiami asmenys yra laikytini lygiais, rekomenduotina suvienodinti sankcijas už panašius požymius turinčių EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą, užtikrinant teisės aktų taikymo aiškumo, proporcingumo, lygiateisiškumo ir koncentruotumo principų įgyvendinimą.

Jei įvertinus poreikį ir galimybes būtų priimtas sprendimas keisti ANK bendrosios dalies nuostatas, sietinai su ANK 23 straipsnio, 27 straipsnio ir 2 straipsnio 1 dalies ir kitų nuostatų papildymu siekiant įtraukti juridinio asmens atsakomybę, tuomet, būtų pateikiamas papildomas pasiūlymas papildyti ANK 249 straipsnį, įtraukiant AAĮ 94, 96, 98, 99, 101 straipsnių dispozicijoje nurodytų už EEJA tvarkymo reikalavimų nevykdymą suformuluotų sankcijų nuostatas.

3. Siekiant užtikrinti efektyvų ir adaptuotą, besivystančią ir technologiškai išprususią visuomenei pritaikytiną SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo įgyvendinimą, būtina skatinti ne tik prevencijos priemones, padėsiančias visuomenei keisti savo elgesį, bet ir inicijuoti bendrąjį pasąmoninio mąstymo lygmens pokytį. Toks pokytis, gali būti realizuotas ir išjudintas pasitelkus teisinės atsakomybės ir skatinimo sistemos įgyvendinimo įrankius. Formalioji ir būsimoji teisėkūra SEEJA tvarkymo teisinio reguliavimo srityje turi būti sutelktai koncentruota į norimą pasiekti rezultatą ir bendro tikslo įgyvendinimą pagal teisiškai įtvirtintą bendrą globalią kryptį visame pasaulyje. Siūlytina įteisinti užstato sistema, finansiškai skatinanti galutinius naudotojus grąžinti

nebenaudojamas SEEIA, padėtų didinti SEEIA perdirbimo lygį ir sumažinti e. atliekų, kurios patenka į sąvartynus arba yra nelegaliai išmetamos, kiekį. Šių atliekų kategorija apimtų ne tik buitinius namų ūkio prietaisus, vartojimo įrangą, šviestuvus, įtaisus, elektros srovės įrangą ir pan., bet jai būtų priskiriama ir visa kita, naujai ateityje sukursima elektros ir elektroninė įrangą, kurios išoriniai matmenys neviršys 50 cm.

Užstato sistema galėtų būti sureguliuota teikiant pasiūlymą dėl LR Atliekų tvarkymo įstatymo Nr. VIII-787 pakeitimo įstatymo 2 straipsnio papildymo 28² punktu ir šio įstatymo Aštuntojo¹ skirsnio „Elektros ir elektroninės įrangos atliekų tvarkymo ypatumai“ 34¹ straipsnio papildymo 28, 29, 30 papunkčiais (žr. 12 priedas, „SEEI užstato sistemos įgyvendinimo įstatymo projekto pavyzdys“, p. 220-227). Arba priimant Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimą dėl nebenaudotinos SEEI, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašo, užstato dydžio ir užstato sistemos įgyvendinimo naujos tvarkos patvirtinimo. Tvarkoje įtvirtinant parengtą nebenaudotinos SEEI už kurią privaloma imti užstatą sąrašą, užstato dydį ir užstato sistemos įgyvendinimo tvarkos aprašą. Tvarkos nuostatos galimos formuoti pasitelkiant lyginamosios analogijos principą, vertinant ir pasinaudojant Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. rugsėjo 25 d. nutarimu Nr. 1506 patvirtintos tvarkos dėl Pakuočių, už kurias privaloma imti užstatą, sąrašo, užstato dydžio ir užstato sistemos įgyvendinimo tvarkos nuostatomis. Tvarkos pirmojo skirsnio bendrosiose nuostatose būtų galima nustatyti užstato sistemos įgyvendinimo reikalavimus ir SEEI, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašą ir užstato dydį. Antrajame tvarkos skirsnyje – nustatyti SEEI, už kurią privaloma imti užstatą, sąrašą ir užstato dydį, pateiktą atskirame tvarkos priede. Toliau nurodyti, jog už sąrašo atitinkamame punkte nurodytą SEEI vienetą, kurio išorinių matmenų dydis iki 30 cm, nustatomas 3 eurų užstatas ir už sąrašo atitinkamame punkte nurodytą SEEI vienetą, kurio išorinių matmenų dydis nuo 30 iki 50 cm, nustatomas 5 eurų užstatas. Trečiajame tvarkos skirsnyje pateikiamas užstato sistemos įgyvendinimas, nurodant esmines įgyvendinimo sąlygas. Ketvirtame tvarkos skirsnyje, nustatant SEEI priėmimo ir užstato gražinimo nuostatas. Penktajame tvarkos skirsnyje nurodyti pakartotinio naudojimo apskaitos nuostatas, kuriose gamintojai ir importuotojai, taikantys užstato sistemą, turi vykdyti pakartotinio naudojimo SEEI apskaitą ir teikti šių SEEIA apskaitos ataskaitas Aplinkos ministerijos nustatyta tvarka. Baigiamosiose nuostatose nurodyti, kad juridiniai ir fiziniai asmenys, pažeidę šios tvarkos reikalavimus, atsako Lietuvos Respublikos įstatymų nustatyta tvarka.

MOKSLINIŲ PUBLIKACIJŲ SĄRAŠAS

Tyrimų rezultatai paskelbti šiuose straipsniuose:

1. Women and waste management in the age of technology / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 2335-2140; 2018. ALTA'18: Pažangios mokymosi technologijos ir aplikacijos. Žaidybinimas švietime: konferencijos pranešimų medžiaga, 2018 m. gruodžio 5 d. Advanced learning technologies and applications. Games for education: conference proceedings, 5th of December, 2018 / edited by Danguole Rutkauskienė and Reda Bartkute. Kaunas: Kauno technologijos universitetas 2018. <https://ndma.lt/alta2018/>
2. The legal responsibility for the violation of e-waste management in contemporary society / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2345-0126; 2019. Social transformations in contemporary society (STICS 2019): proceedings of an annual international conference for young researchers. Vilnius : Mykolas Romeris university 2019. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/078e8b51-f560-43db-9c2e-1795c4f97b2a>
3. The value to humanity of efficient legal regulation of e-waste prevention in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1691-6069; 2019. Human values in the digital age: XX Turība University Conference, 26th April, 2019. Riga: Biznesa augstskolas Turība 2019, 20. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/4992ebc4-c400-4de2-a705-bc6b7d1c268a>
4. The peculiarities of legal regulation for lighting products in European Union and Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISBN/eISBN 9781739937805; 2021. CER Comparative European Research 2021 : Proceedings. Research Track of the 16th Biannual CER Comparative European Research Conference. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries October 25-27, 2021. London : Sciemcee Publishing, 2021. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/e088da24-c16e-40fa-9861-1e3e198ffa3b>
5. The links between sustainability and electrification in the regulatory framework of EU and Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius.; Księgarnia akademicka publishing leidėjas. DOI 10.12797/9788381388405; ISBN/eISBN 9788381388399; eISBN 9788381388405; 2023. Law and sustainability: Perspectives for Lithuania and Beyond / editors: Alessio Bartolacelli, Dovilė Sagatienė ; Mykolas Romeris University. Kraków: Księgarnia akademicka publishing, 2023 9788381388405. PDF. <https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/48047>

Tyrimų rezultatai pristatyti šiuose moksliniuose renginiuose:

1. The concerns of medical waste management during covid-19 pandemic / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2022. Social transformations in contemporary society 2022 : The 10th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 2 June 2022, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris university 2022 2424-5631.

2. The legal responsibility for the violation of e-waste management in contemporary society / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2019. Social transformations in contemporary society 2019 : The 7th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 6-7 June, 2019, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2019, 7 2424-5631.
3. The value to humanity of efficient legal regulation of e-waste prevention in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1691-6069; 2019. Human values in the digital age: XX Turība University Conference, 26th April, 2019. Rīga: Biznesa augstskolas Turība 2019, 20.
4. Legal ways to involve the Lithuanian society into e-waste sorting / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2020. Social transformations in contemporary society 2020 : The 8th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 4-5 June, 2020, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2020 2424-5631.

Kitos publikacijos ne disertacijos tematika:

1. Penalties for the road traffic offenses - the goal is to punish or to educate? / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. DOI 10.33605/croma-012022-003; eISSN 2335-7959; 2022. Contemporary research on organization management and administration (CROMA Journal). Vilnius: Academic Association of Management and Administration (AVADA) 2022, vol. 10, iss. 1 2335-7959. Recenzuojamas.
2. The genesis of the legal status of the company's manager in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISBN/eISBN 9781999307158; 2019. CER Comparative European Research 2019: proceedings, research track of the 12th Bi-annual CER Comparative European Research conference : international scientific conference for Ph.D. students of EU countries : October 28-30, 2019, London. London: Sciemcee Publishing, 2019.
3. Transeuropinio transporto tinklo įgyvendinimo probleminiai klausimai: teisinio reguliavimo pokyčių 2024 metais analizė ir galimi iššūkiai / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius.; Mykolas Romeris universitetas leidėjas. DOI 10.13165/LT-24-01-10; ISSN/eISSN 2669-137X; eISSN 2669-1388; 2024. Lietuvos teisė 2024: esminiai pokyčiai. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2024 2669-1388. Recenzuojamas.
4. Administrative and criminal liability in the case of illegal employment / Erika Statkienė, Vaidotas Granickas. Statkienė, Erika, autorius.; Granickas, Vaidotas, autorius. ISSN/eISSN 1648-7974; eISSN 2424-399X; 2017. Vadyba = Journal of management. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla 2017, Nr. 2 (31) 2424-399X. Recenzuojamas.
5. Liability and compensation for accidents at work / Renata Šliažienė, Erika Statkienė. Seminavičė, Renata, Šliažienė, Renata, autorius.; Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1648-7974; eISSN 2424-399X; 2019. Vadyba = Journal of management.

Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla 2019, Nr. 2 (35) 2424-399X. Recenzuojamas.

6. Compliance of Legal Regulation of the Republic of Lithuania with the EU Resolution on COVID-19 Vaccines / Erika Statkienė, Renata Šliažienė. Statkienė, Erika, autorius.; Seminavičė, Renata, autorius. DOI 10.25143/socr.21.2021.3.053-069; ISSN/eISSN 2256-0548; 2021. Socrates. Riga: Rīgas Stradiņa universitāte 2021, Nr. 3 (21). Recenzuojamas. PDF.

Atliktos mokslinės stažuotės:

2022.03.21 – 2022.04.08 Riga Stradins University.

2023.04.23 – 2023.05.08 UCD Sutherland School of Law.

GYVENIMO, MOKSLINĖS IR KŪRYBINĖS VEIKLOS APRAŠYMAS

Išsilavinimas

2017 – 2026	Doktorantūros studijos Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykloje
2016	Teisės magistro laipsnis (Kazimiero Simonavičiaus universitetas)
2010	Logistikos vadybos profesinio bakalauro laipsnis (Klaipėdos valstybinė kolegija)

Darbo patirtis

2024 – 2026	Teisės skyriaus vadovė, AB Klaipėdos vanduo
2025 – 2026	Teisės departamento direktorė (LAP), AB Klaipėdos vanduo
2022 – 2024	Teisės ir konsultavimo skyriaus vadovė, UAB RNDV Holding
2021 – 2023	Teisininkė/Mediatorė, individuali veikla
2019 – 2021	Teisininkė, UAB Hotrema
2016 – 2024	Lektorė/Docentė, VŠĮ Lietuvos verslo kolegija

MYKOLAS ROMERIS UNIVERSITY

Erika Statkienė

**LEGAL REGULATION OF SMALL ELECTRICAL
AND ELECTRONIC EQUIPMENT WASTE
MANAGEMENT**

Summary of Doctoral Dissertation
Social Sciences, Law (S 001)

Vilnius, 2026

This doctoral dissertation was prepared between 2017 and 2026 at Mykolas Romeris University in accordance with the right to award doctoral degrees granted to Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University by Order No. V-160 of the Minister of Education, Science, and Sports of the Republic of Lithuania, dated February 22, 2019.

Scientific supervisor:

Prof. Dr. Eglė Bilevičiūtė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended before the Council for the Field of Legal Studies at Mykolas Romeris University and Vytautas Magnus University:

Chairperson:

Prof. Dr. Birutė Pranevičienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

Members:

Prof. Dr. Janis Grasis (Riga Stradins University, Republic of Latvia, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Saulė Milčiuvienė (Vytautas Magnus University, Social Sciences, Law, S 001);

Doc. Dr. Juozas Valčiukas (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001);

Prof. Dr. Violeta Vasiliauskienė (Mykolas Romeris University, Social Sciences, Law, S 001).

The doctoral dissertation will be defended at a public meeting of the Council for Legal Sciences on October 30, 2026, at 10:30 a.m. at Mykolas Romeris University, in Auditorium I-414.

Address: Ateities St. 20, LT-08303, Vilnius.

SUMMARY

Relevance

As global production and consumption of high-tech products continue to grow in the international market, every country is responsible for reducing hazardous waste streams - to limit the spread of pollution to the population and the resulting risks to human health and the environment. It should be emphasized that the spread of computerization in everyday life raises concerns about whether the environment and public health will be preserved worldwide. As technology makes people's lives easier and meets their needs, it is expected that the number of the latest electrical and electronic equipment products on global markets will continue to grow in the future. Their lifespan and usage cycle are becoming shorter and shorter, therefore, it is necessary to conduct research on reducing environmental pollution through legal regulatory measures, with the aim of preventing potential future problems arising from the risks to the environment and public health posed by the dysfunctional regulation of small electrical and electronic equipment waste (hereinafter referred to as "SWEEE") management.

This paper examines the legal regulation of small waste electrical and electronic equipment management, identifying how improvements to the legal framework could enhance the overall situation regarding the prevention of waste electrical and electronic equipment (hereinafter referred to as WEEE) in Lithuania and slow the rapid growth of WEEE. The impressive pace of production and consumption of electronic products in the global market - which has made electronic devices accessible to every consumer - suggests that in the age of computers and new technologies, WEEE, especially small-scale ones, remains and will continue to be one of the fastest. Given the trend toward computerization, the production of goods generated by SWEEE will continue to grow, therefore, even within the context of legal regulations aimed at promoting sustainability and raising awareness of the consequences of climate change - which are linked to the use of alternative energy sources - the projected growth in the volume of WEEE will not be reduced. Improving the legal framework for the management of this waste, particularly with regard to effective preventive economic policies and the enforcement of responsibility, will remain relevant not only now but also in the future. Studies on the effectiveness of legal regulations governing the management of hazardous WEEE are important for both the state's interests and ensuring the well-being of society as a whole, as this will have an impact on our environment, ecosystem, and human health.

In accordance with international legal acts that mandatorily establish the obligation to manage WEEE within the context of implementing prevention policies, the relevant European Union directives have been transposed into Lithuanian national legislation without establishing separate legal regulations for the management of WEEE. However, whether the existing legal framework is sufficient and whether the current legal provisions are effective in light of the growing volume of WEEE (including WEEE from small appliances) has not been comprehensively investigated and assessed.

To substantiate the relevance of the topic, it is necessary to mention that the overall growth rates of e-waste are increasing, considering that in 2023, over an eight-year period, the recorded amount of WEEE placed on the European Union market increased by as much as 78 percent - from 18.1 to 32.2 kilograms per person.⁴⁶³ This leads to the accumulation of such waste and causes problems with its proper disposal. According to a study conducted it is expected that the volume of e-waste will increase to 74.7 million tons by 2030 and reach approximately 110 million tons by 2050.⁴⁶⁴ Unless the management of this waste is regulated and legal regulations are properly enforced in all countries around the world, the rate of growth and the harm to public health and the environment will only increase. An analysis of statistical data shows that the volume of WEEE is constantly growing, which suggests that the issue of the increasing volume of SWEEE has not been adequately addressed in terms of legal regulation of management. In light of this, it can be said that the topic of improving the legal regulation of the prevention and proper management of this waste is not only relevant but also beneficial when assessing the situation on a global scale. An analysis of statistical indicators regarding the supply of SWEEE and the collection of SWEEE waste in the Lithuanian domestic market (see Fig. 1 in the appendices, p. 214) reveals that supply volumes are increasing, but collection rates do not meet the targets set by the EU.⁴⁶⁵

Legal doctrine raises questions not only regarding the need to improve legal regulations in developed EU member states, but also in developing countries. In developing countries such as Pakistan, there is no sustainable system covering the basic principles of waste management, and this poses a threat to the environment and health; such practices result in the loss of valuable waste that could otherwise be re-used, refurbished, or recycled.⁴⁶⁶ It is likely that the implementation and adaptation of smart waste collection technologies in waste management, particularly in the small WEEE waste management sector, will prove successful in many countries.⁴⁶⁷ It is likely that the introduction of smart waste collection technologies and the application of in

463 Eurostatas, „Over 32 kg/person of new electrical & electronic gear“, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://ec.europa.eu/eurostat/en/web/products-eurostat-news/w/ddn-20251030-2>.

464 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, and R. Kuehr, „Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022“, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 4, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf.

465 Lietuvos Respublikos aplinkos apsaugos agentūra, 2015–2023 m. *Elektros ir elektroninės įrangos tiekimas Lietuvos vidaus rinkai, Lietuvoje surinktos atliekos*, <https://aaa.lrv.lt/lt/veiklos-sritys/atliekos/atlieku-apskaita/atlieku-apskaitos-duomenys/elektros-ir-elektronines-irangos-atliekos/>.

466 Feroz Khan and Yousaf Ali, „A Facilitating Framework for a Developing Country to Adopt Smart Waste Management in the Context of Circular Economy“, *Environmental Science and Pollution Research* (Springer-Verlag GmbH Germany, part of Springer Nature, 2021), <https://doi.org/10.1007/s11356-021-17573-5>.

467 Bihter Gizem Demircan and Kaan Yetilmezsoy, „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies“, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>.

waste management, especially in the WEEE management sector, will prove successful in many countries.⁴⁶⁸ One such country is Malaysia, which has implemented a smart e-waste collection bin equipped with sensors, a backend server, and a mobile app that allows users to conveniently dispose of waste in their daily lives and automatically notifies collectors when the bin is full. This is considered proof of a successful concept.

O. Osibanjo has also studied similar issues in developing countries. He emphasizes that improper management of WEEE leads to the depletion of raw materials and environmental pollution.⁴⁶⁹ In developing countries, WEEE and SWEEE are managed using various low-tier management options, such as product reuse, conventional landfill disposal, open burning, and unprocessed backyard recycling, as well as product recovery through repair or remanufacturing. Such countries urgently need to adopt and adapt regulatory standards, establishing an effective regulatory mechanism specifically related to the proper management of WEEE, and determining the most appropriate SWEEE management system available to each country.

The relevance of this topic is further confirmed by the consistent stance taken by countries around the world regarding the importance of effective WEEE management, as emphasized in EU legislation, which aligns with the established order of priorities.⁴⁷⁰ The public's consumption habits can be met by the ever-increasing demand for technology. As this demand grows, so does the volume of WEEE; therefore, the issue of WEEE regulation will remain relevant in the future as the EU develops and implements sustainability-oriented legislation. The examination and analysis of this topic is linked to a continuous, essential, and ever-evolving phenomenon, the assessment of which is not limited to legal research, given its clear connection to other interrelated disciplines such as economics, sociology, philosophy, theology, political science, psychology, and engineering, is evident.⁴⁷¹ It can be argued that the integration of various disciplines in environmental research can help to properly identify the essence of the problem, by assessing the impact of environmental pollution on the environment through the lens of different paradigms, with the aim of making informed decisions on how to improve the legal regulation of WEEE management and ensure that it is implemented effectively and in practice.

Research Problem – The ineffectiveness of the legal regulation of the implementation of prevention measures and the application of liability in SWEEE management

468 K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, and C. Y. Chong, „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia“, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 7, 8, 9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>.

469 O. Osibanjo and I. C. Nnorom, „The Challenge of Electronic Waste (E-Waste) Management in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 25, 6 (2007): 2, 3, <https://doi.org/10.1177/0734242X07082028>.

470 Europos Parlamentas ir Taryba, Direktyva 2011/65/ES dėl tam tikrų pavojingų medžiagų naudojimo elektros ir elektroninėje įrangoje apribojimo, 2011 m. birželio 8 d., žiūrėta 2017 m. gruodžio 11 d., <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/LT/TXT/HTML/?uri=CELEX:32011L0065&qid=1508706377391&from=LT>.

471 Lucia Fazzo ir kt., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

in Lithuania. Does the general legal framework for the management of WEEE, which does not single out SWEEE as a distinct category of waste and relies primarily on administrative liability, sufficiently ensure the prevention, collection, and proper management of WEEE in Lithuania?

The problem of the ineffectiveness of the legal regulation of WEEE management and the significance of the need for improvement solutions are confirmed by the negative impact of the improper disposal of this waste on health and the environment due to the uncontrolled release of toxic WEEE at landfills. In most countries, as many as 38 percent of the population lives within 100 meters of one or more waste disposal sites; therefore, the level of risk to residents should be assessed accordingly, and appropriate measures should be taken to eliminate such risks.⁴⁷² Given the dangers posed by the improper disposal of this waste and the threats it poses to environmental protection, it is clear that the legal framework governing the management of SWEEE has not been thoroughly examined in the search for effective solutions to improve it. No research has been conducted in Lithuania aimed at improving the legal regulation of small WEEE management. To date, studies on e-waste management have focused on the general issue of WEEE growth rather than on the specific area of legal regulation concerning the management of this type of waste. Given the unchecked consumerism of technology, studies on WEEE management are clearly important in terms of evaluating legal regulation. This only confirms the potential dysfunction in the effectiveness of the current legal framework for e-waste management.

The issue of e. waste management has been studied by researchers from other countries, as noted in the justification of the novelty and significance of this research. However, the author was unable to find any scholarly works in the sources of Lithuanian legal doctrine available to her that deal exclusively with the legal regulation of the management of SWEEE or the evaluation of the evolution of its conceptual framework. Due to the rapidly changing geopolitical situation, epidemiological phenomena, and the restructuring of the energy sector, the prevention of WEEE and the proper legal regulation of the management process have arguably the greatest influence on achieving indicators for reducing the volume of such waste, which has a significant impact on our ecosystem and human health. By establishing effective legal regulations for the prevention, preparation for reuse, recycling, and disposal of WEEE and implementing them with appropriate accountability, it is possible not only to improve the quality of life for the public but also to have a substantial impact on maintaining the proper condition of the environmental ecosystem.

The object of the study is the legal relations arising in the management of SWEEE.

472 Lucia Fazzo et al., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

The subject of the study comprises the specific features of the legal regulation of SWEEE management, problems in its implementation, and opportunities for improvement.

The aim of the study - is to examine and evaluate the specific features of the legal framework governing the management of small electrical and electronic equipment waste and to propose possible solutions for improving the legal framework.

The objectives of the study are:

1. To analyze the stages in the evolution of the concept of EEE, identify its essential characteristics, and define the concept of SWEEE, while assessing the impact of its growth trends on the effectiveness of legal regulation.
2. To examine the specific features of the legal regulation of SWEEE management, the EU's priority areas, and the implementation of principles, and to identify the need for improvements in legal regulation.
3. To reveal the specific features and significance of changes in the legal regulation of SWEEE management, highlighting the shortcomings of the current legal framework and identifying potential trends for improving legal regulation in the legislative processes of Lithuania and other countries.
4. To evaluate the legal liability measures for SWEEE management, identify dysfunctions in the application of liability in Lithuania, and examine the impact of incorporating incentive-based alternatives on the efficiency of the e-waste management system and their influence on the formation of societal paradigms.
5. Examine the potential of integrating a deposit system to foster changes in end-user behavior, with the aim of improving the efficiency of SWEEE management and the achievement of prevention goals.

Novelty and Significance of the Research

Waste from small electrical and electronic equipment is the fastest-growing type of hazardous waste in the 21st century. Small EEE contains precious metals and other hazardous chemical compounds that release toxic substances, so the legal regulation of the prevention, recycling, and disposal of this waste is a pressing issue for most countries around the world. Every country has already established a legal framework for the management of SWEEE, providing for the proper recycling, reuse, and disposal of such waste, and most importantly — the prevention of the accumulation of such waste, without excluding the specific nature of separate legal regulations for SWEEE management. However, the question arises as to whether the measures designed to prevent the illegal and unaccounted-for dismantling of hazardous SWEEE, to facilitate the reuse of such products, and to regulate proper collection and transport—both in Lithuania and in foreign countries—are effective. Based on the Basel Convention, it can be stated that many countries around the world are seeking to adopt new regulatory guidelines for e-waste management, ensuring that old electronic devices are reused in the production

of new goods.⁴⁷³

The main priority is considered to be the implementation of prevention measures in the context of globalization, with a focus on reducing the harm caused by informal recycling, promoting reuse, and fostering international cooperation to ensure a sustainable e-waste management system on a global scale.⁴⁷⁴ This also affects the effectiveness of legal regulation in the field of SEEE waste management. In accordance with European Union and national legislation, the order of priority for waste prevention is established by the waste management hierarchy. The main focus is on prevention, preparation for reuse, recycling, other uses (e.g., energy recovery), and proper disposal.⁴⁷⁵

It should be noted that Regulation (EC) No 850/2004 of the European Parliament and of the Council of 29 April 2004 on persistent organic pollutants.⁴⁷⁶ It is stated that Member States cannot adequately achieve the objective of protecting the environment and human health without reducing the release of the relevant heavy metals and flame retardants into the environment. Appropriate measures for the collection, treatment, recycling, and disposal of WEEE, as laid down in Directive 2002/96/EC of the European Parliament and of the Council of 27 January 2003 on waste electrical and electronic equipment, are necessary to reduce the quantities of these substances.⁴⁷⁷ Despite these measures, a significant amount of WEEE will still be disposed of in the conventional manner, both within and outside the European Union. It is important to note that even if SWEEE is collected separately and sent for recycling, the mercury, cadmium, lead, chromium VI, polybrominated biphenyls, and polybrominated diphenyl ethers will pose a risk to health or the environment, especially if they are processed under inappropriate conditions. According to S. A. Khan, the issues and discussions arising from the legal regulation of WEEE management in the context of globalization are linked to the 2009 the Global E-Waste Trade Association, established in 2009, whose aim is to identify gaps in international law regarding the transport, transfer, and regulation

473 *Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės*, žiūrėta 2017 m. gruodžio 12 d., <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/TAR.C8932B3E935F>.

474 Eric Williams, „*Future perspectives on electronic scrap*“, E-Waste Management Book, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refId=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

475 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2008/98/EB dėl atliekų ir panaikinanti kai kurias direktyvas*, 2008 m. lapkričio 19 d., OJ L 312, <http://data.europa.eu/eli/dir/2008/98/oj/lit>.

476 Europos Parlamentas ir Taryba, *Reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų ir iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB*, 2004 m. balandžio 29 d., OJ L 158, <http://data.europa.eu/eli/reg/2004/850/oj/lit>.

477 Europos Parlamentas ir Taryba, *Direktyva 2002/96/EB dėl elektros ir elektroninės įrangos atliekų*, 2003 m. sausio 27 d., OJ L 37, <http://data.europa.eu/eli/dir/2002/96/oj/lit>.

of hazardous e-waste.⁴⁷⁸

The current international environmental regime governing cross-border cooperation in the field of e-waste primarily ensures the continued circulation of old electronic goods in the economic cycle, and thus the successful management of SWEEE directly depends on legislative oversight by countries around the world and the adoption of laws regulating issues of producer responsibility.

There are scientists who have made significant contributions to the development of WEE research. E. Williams⁴⁷⁹ has published numerous scientific articles on e-waste management, including a study on the environmental impact of e-waste and the effectiveness of various e-waste management options. V. K. Kaushalis's and S. Mohd's research focuses primarily on developing new technologies for the collection, treatment, and recycling of e-waste and on initiating regulatory standards.⁴⁸⁰ R. Kuehr, Executive Secretary of the United Nations University's Sustainable Cycles (SCYCLE) program at the United Nations University, has focused on research into e-waste and the circular economy and has published several articles on e-waste management and the circular economy, including a study on the global e-waste problem and the need for international cooperation.⁴⁸¹ Researcher Thomas E. Graedel has also published several scientific articles on WEEE management, including a study on the environmental impact of electronic waste and the effectiveness of various electronic waste management options.⁴⁸² R. Frischknecht, founder of the Swiss Life Cycle Inventory Center, has analyzed the importance of international cooperation in the field of e-waste management

478 Sabaa Ahmad Khan, „E-products, E-waste and the Basel Convention: Regulatory Challenges and Impossibilities of International Environmental Law“, *Review of European Comparative & International Environmental Law* 25, 2 (2016): 248, 249, <https://doi.org/10.1111/reel.12163>.

479 Eric Williams, „Future perspectives on electronic scrap“, *E-Waste Management Book*, <https://doi.org/10.4324/9780203116456>, chapter 12, Department of Sustainability, Golisano Institute of Sustainability, Rochester Institute of Technology, (2012): 254, 255, 256, <https://www.taylorfrancis.com/chapters/edit/10.4324/9780203116456-13/future-perspectives-electronic-scrap-eric-williams?context=ubx&refid=f086d37c-4598-4cdd-8a26-da10d79d5e68>.

480 Sharif Mohd and Vijay Kumar Kaushal, „E-waste Management in India: Current Practices and Challenges“, (2018): 7, 9, 11, 12, Žiūrēta 2026 m. birželio 21 d., https://www.researchgate.net/publication/327385069_E-waste_Management_in_India_Current_Practices_and_Challenges.

481 K. Parajuly, C. Fitzpatrick, O. Muldoon and R. Kuehr, „Behavioral change for the circular economy: A review with focus on electronic waste management in the EU“, *Resources, Conservation & Recycling* X 6, 100035 (2020), 3, 4, 5, <https://doi.org/10.1016/j.rcrx.2020.100035>; D. Yumashev, C. P. Baldé, R. Kuehr, V. Forti, I. Mylvakanam, *Global E-waste Monitors*, „2050 Electrical and Electronic Waste Outlook in Waste Asia.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn (2023): 1, 2, 3. Žiūrēta 2026 m. birželio 21 d. <https://wedocs.unep.org/rest/api/core/bitstreams/2b5e9cb9-100c-4ebe-8d15-26979e65478b/content>; C.P. Baldé, D. Yumashev, E. Vermeersch, R. Kuehr, *Global E-waste Monitors*, „National E-waste Monitor (2023): 9, 10, 11. *Natural Resources of Kazakhstan, and the Center Cooperation for Sustainable Development*.“ *United Nations Institute for Training and Research*, Bonn, 2023. Žiūrēta 2026 m. birželio 21 d. <https://ewastemonitor.info/the-national-e-waste-monitor-kazakhstan/>.

482 Thomas E. Graedel, Komninos Angelakoglou, and Despoina Aktsooglou, „E-waste: Environmental Problems and Current Management“, *Journal of Engineering Science and Technology Review* 3, 1 (2010), <https://doi.org/10.25103/jestr.031.32>.

and published several articles on WEEE management and the circular economy, as well as a study on the global e-waste market.⁴⁸³ founder of the Swiss Life Cycle Inventory Center, has published several articles on WEEE management and the circular economy, as well as a study on the global e-waste problem and the need for international cooperation.

The aforementioned research and publications address the significance of EEE waste management and the importance of related issues, without singling out SWEEE as a distinct waste category, even though the issues in this area require a tailored approach in terms of legal regulation, which should be oriented toward seeking alternative solutions for the exercise of the state's *ius puniendi* prerogative, with the aim of achieving a truly effective management outcome. Such an approach does not allow for an effective response to the growing volumes of SWEEE, which are driven by ever-increasing production and consumption as well as ineffective legal regulation in the areas of prevention, recycling, reuse, collection, and disposal.

Based on the concept of WEEE and fundamental principles of public law, this dissertation develops a theoretical framework for understanding the impact of new technologies on the legal regulation of SWEEE management. This study may serve as a foundation for further scientific research aimed at improving the legal regulation of WEEE management and evaluating the application of practical solutions in the context of globalization. In this way, a doctrine of waste management law is created and developed, based on interdisciplinary research that integrates the synergy of different scientific disciplines toward a common goal. It is important to note that the effectiveness of the legal regulation of SWEEE management is influenced not only by the creation of laws and their integration into the legal system, but also by their practical implementation and proper enforcement. To ensure the effective functioning of the legal regulatory system for SWEEE management, the government must guarantee that adopted legislation is properly implemented and that violations are appropriately sanctioned. In addition, scientific research should be adequately funded to increase the efficiency of SWEEE prevention, collection, treatment, reuse, and disposal processes and to improve the implementation of legal norms in a manner that meets the needs of society. The effectiveness of the system depends not only on waste management and enforcement, but also on appropriate legal regulation that meets the changing needs of society and ensures the necessary resources are available.⁴⁸⁴ The novelty of this study lies in the systematization of the criteria for distinguishing SWEEE, their correlation with regulatory shortcomings regarding this waste stream, and the proposal of a legal

483 Frischknecht Rolf and Matthias Stucki, „*Scope-dependent Modelling of Electricity Supply in Life Cycle Assessments*“, *The International Journal of Life Cycle Assessment*, (2010): 7, 8, 9, <https://doi.org/10.1007/s11367-010-0200-7>.

484 Vanessa Forti, et al., *The Global E-waste Monitor 2020: Quantities, Flows, and the Circular Economy Potential*, United Nations Institute for Training and Research – co-hosted SCYCLE Programme, International Telecommunication Union & International Solid Waste Association, Bonn/Geneva/Rotterdam, ISBN Digital: 978-92-808-9114-0, (2020), 95, 96, https://collections.unu.edu/eserv/UNU:7737/GEM_2020_def_july1.pdf.

model for a deposit-refund system. A distinctive feature of the proposed model is the integration of financial incentives into the SWEEE management system, complementing producer responsibility and penalties for non-compliance.

The results of this dissertation research can be utilized in the environmental legislative process to improve the legal framework governing the management of EEIA and ensure the effectiveness of its implementation by applying the balancing test, integrating interdisciplinary and legal instruments, setting new precedents, and shaping societal paradigms. Practical proposals for improving the SWEEE management process can be applied by implementing priority directions within the context of the circular economy to increase the effectiveness of legal regulation and environmental protection measures. These issues are relevant not only to the legal regulatory framework for e-waste management in Lithuania but also in other countries facing challenges in the practical implementation of SWEEE management—specifically regarding prevention, collection, recycling, reuse, and disposal.

Defensive thesis statements:

1. The legal definition of SWEEE must be formulated in light of rapid technological innovation, the legal definition of WEEE, and social changes.
2. The legal regulation of WEEE management in Lithuania does not ensure effective SWEEE management.
3. The application of administrative liability for non-compliance with WEEE management requirements is not effective and must be improved.

Research review

In Lithuania, the topic of the legal regulation of SWEEE waste management has not been studied; therefore, from the perspective of scientific novelty, this study is valuable in terms of the relevance of the topic. The topic is novel in its aim to distinguish the concept of SWEEE, by analyzing the definitions of WEEE in EU directives and Lithuanian legislation, and to identify the characteristics of the SWEEE concept applicable to the national legal system. Legal doctrine includes legal literature on environmental protection; for example, M. Vasiliauskas's article raises the issue of waste management regulation and delves into the essence of the concept of waste.⁴⁸⁵ However, there are no specific studies on the legal regulation of small WEEE management. Although e-waste prevention is mentioned in the scientific article by A. Pasvenskienė and B. Pranevičienė, which also discusses the relevance of implementing WEEE prevention, no comprehensive analysis presenting the legal regulation of SWEEE management has not been conducted in Lithuania. The authors identified that “waste management policy is becoming the most important task in the implementation of environmental policy not only for individual states and the European Union, but also for the entire

485 Martynas Vasiliauskas, „*Atliekų sąvoka: probleminiai aspektai*“, TEISĖ 72, (2009): 189, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <http://etalpykla.lituanistikadb.lt/fedora/get/LT-LDB-0001:J.04~2009~1367169026488/DS.002.0.01.ARTIC>.

international community”.⁴⁸⁶ It should be noted that the projections mentioned in the publication accurately described the potential threats associated with the growth of such waste. This situation remains true today, which only confirms the relevance of the study on the legal regulation of SWEEE management.

Based on statistical data and information on e-waste generation in various countries and regions, as well as data from relevant government agencies and industry organizations, it is evident that waste electrical and electronic equipment is a constantly growing, global environmental problem. Rapid technological development means that increasingly compact devices are being created to optimize new technological equipment (for example, heart rate monitoring bands, tiny cameras in keychains, small portable printers, mobile devices, etc.). Such electronic devices become obsolete more quickly and are replaced more frequently. This results in an increasing amount of this type of waste. According to United Nations estimates, approximately 53.6 million tons of WEEE were generated worldwide in 2019, weighing significantly more than all adults in Europe combined; as a result, the annual volume of electronic waste is projected to reach 74 million tons by 2030.⁴⁸⁷ The EU has one of the highest per capita rates of e-waste generation in the world.

The EU has implemented several measures to promote the proper disposal and recycling of WEEE, including SWEEE from small electrical and electronic equipment. In the United States, e-waste is one of the fastest-growing segments of municipal waste streams, leading to various initiatives promoting the responsible management of WEEE. It has been established that the e-waste problem is also very acute in Asia due to the region's rapidly growing population and economic development. Some Asian countries, such as China, have taken steps to improve WEEE management systems, but there is still a long way to go before this problem is effectively resolved. In the Baltic region, including Lithuania, e-waste management is regulated by national legislation, and consistent efforts have recently been made to improve the legal framework for waste management in these countries, with the aim of increasing the volumes of reuse and recycling. Improving the legal regulation of SWEEE management is an integral part of achieving the objectives set out in EU law, the analysis and practical implementation of which will undoubtedly contribute to increasing the overall efficiency of the SWEEE management system.

It is worth noting that a considerable number of academic articles on the topic of EEE have been published over the past decade; however, these studies have not focused on applied research aimed at assessing specific issues in the field of small-scale EEE management. J. Jing analyzed the specific features of WEEE regulation

486 Aušrinė Pasvenskienė ir Birutė Pranevičienė, „Atliekų prevencijos teisinis reguliavimas“, Mykolo Romeo universiteto Viešojo saugumo fakulteto Teisės katedra 8 (2012): 163, 164, žiūrėta 2018 m. sausio 8 d., <https://etalpykla.lituanistika.lt/fedora/objects/LT-LDB-0001:J.04~2012~1367187352064/datastreams/DS.002.0.01.ARTIC/content>.

487 Elektronikos gamintojų ir importuotojų organizacija, *Elektronikos atliekos teršia Lietuvą ir pasaulį*, 2020, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://atliekos.lt/elektronikos-atliekos-tersia-lietuva-ir-pasauli/>.

and proposed decentralization of regulation in the international context.⁴⁸⁸ A. Hasan examined an innovative environmental policy system in the Japanese electronics industry.⁴⁸⁹ W. Yang examined the peculiarities of EEIA regulation in China.⁴⁹⁰ Y. Zhang, M. Cleary and R. Hao examined the peculiarities of energy efficiency regulation in the field of environmental protection.⁴⁹¹ J. Seeberger, R. Grandhi, and S. Kim reviewed EEIA management and legal regulation in the United States and analyzed their impact on public health.⁴⁹²

Numerous researchers have conducted studies on the assessment of this concept and the problems posed by the increasing volume of this waste.⁴⁹³ The author of the dissertation analyzed the application of legal measures to prevent e-waste and practical

488 Jing Jin, „E-Waste & the Regulatory Commons: A Proposal for the Decentralization of International Environmental Regulation“, *Brooklyn Journal of International Law* 39, 3 (2014): 1255, 1256, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=bjil>.

489 Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry“, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebSCO-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>.

490 Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China“, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>.

491 Chuan Zhang, Weida He, and Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency“, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958, 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>.

492 Jessica Seeberger ir kt., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications“, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 12, 13, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>

493 Hai-Yong Kang and Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options“, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Michelle Heacock et al., „Prevention-Intervention Strategies to Reduce Exposure to E-Waste“, *Reviews on Environmental Health* 33, 2 (2018): 220, <https://doi.org/10.1515/reveh-2018-0014>; Jennifer Joines, „Globalization of E-Waste and the Consequence of Development: A Case Study of China“, *Journal of Social Justice* 2 (2012): 2, 3, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://transformativestudies.org/wp-content/uploads/Globalization-of-E-waste-and-the-Consequence-of-Development.pdf>; Michelle Heacock et al., „E-Waste and Harm to Vulnerable Populations: A Growing Global Problem“, *Environmental Health Perspectives* 124, 5 (2016): 4, 5, <http://dx.doi.org/10.1289/ehp.1509699>; Mahipal Singh Sankhla et al., „Effect of Electronic Waste on Environmental and Human Health“, *IOSR Journal of Environmental Science, Toxicology and Food Technology* 10, 9 (2016): 98, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d. <https://iosrjournals.org/iosr-jestft/papers/vol10-issue9/Version-1/P10090198104.pdf>, <https://doi.org/10.9790/2402-10090198104>; Xiuli Yang et al., „Towards Holistic Governance of China's E-Waste Recycling: Evolution of Networked Policies“, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 7407 (2020): 5, 17, 18, <https://doi.org/10.3390/ijerph17207407>; Rahul Baidya et al., „Supply Chain Analysis of E-Waste Processing Plants in Developing Countries“, *Waste Management & Research* 38, 2 (2020): 174, <https://doi.org/10.1177/0734242X19886633>; Martin Oteng-Ababio et al., „Building Policy Coherence for Sound Waste Electrical and Electronic Equipment Management in a Developing Country“, *Journal of Environment & Development* 29, 3 (2020): 322, 323, <https://doi.org/10.1177/1070496519898218>.

issues of liability in this area.⁴⁹⁴ Numerous studies have also been conducted to analyze the impact of electronic waste and other waste streams on the environment and public health, consistently revealing the systemic risks posed by global production, waste exports, and insufficiently regulated recycling.⁴⁹⁵ Studies examine uncontrolled e-waste recycling, particularly in developing countries, confirming the increase in the concentration of toxic substances, including heavy metals, in the environment and the associated negative consequences for human health. Regional analyses, for example in Southeast Asia or India, reveal a direct link between informal waste management practices and the prevalence of respiratory, neurological, and other health problems. Meanwhile, in developed countries, including the United States, studies highlight the links between waste management policy, infrastructure, and public health protection, as well as the importance of spatial analysis of waste flows in assessing the environmental impact of landfills and illegal waste disposal sites.

A number of studies have been conducted examining issues related to the development and improvement of e-waste management policies in the context of the recovery

494 Erika Statkienė, „The Legal Responsibility for the Violation of E-Waste Management in the Contemporary Society”, *Social Transformations in Contemporary Society*, 7 (2019): 134, 138, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/b1607ca5-3e6d-4644-ad6e-9252669088e7/content>; Erika Statkienė, „The Peculiarities of Legal Regulation for Lighting Products in European Union and Lithuania”, *CER Comparative European Research*, 18, 2 (2021): 48, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://www.sciemcee.org/library/proceedings/cer/cer2021_proceedings02.pdf; Erika Statkienė, „The Value to Humanity of Efficient Legal Regulation of E-Waste Prevention in Lithuania”, *Proceedings of the International Scientific Conference*, XX (2019): 209, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://www.turiba.lv/storage/files/2019-conference-xx.pdf#page=206>.

495 B. H. Robinson, „E-Waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts”, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 189, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>; M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, and A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling”, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>; A. O. Leung, N. S. Duzgoren-Aydin, K. C. Cheung, and M. H. Wong, „Heavy Metals Concentrations of Surface Dust from E-Waste Recycling and Its Human Health Implications in Southeast China”, *Environmental Science & Technology* 42, 7 (2008): 2679, <https://doi.org/10.1021/es071873x>; Borthakur, Anwesha. 2016. „Health and Environmental Hazards of Electronic Waste in India”. *Journal of Environmental Health*, 78, 8 (2016): 21, 22, Centre for Studies in Science Policy, Jawaharlal Nehru University, New Delhi-110067, India; Jessica Seeberger et al., „E-Waste Management in the United States and Public Health Implications”, *Journal of Environmental Health* 79, 3 (2016): 8, 9, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29120130/>; Lucia Fazzo et al., „A Geographic Information System-Based Indicator of Waste Risk to Investigate the Health Impact of Landfills and Uncontrolled Dumping Sites”, *International Journal of Environmental Research and Public Health* 17, 16, 5789 (2020): 1, 2, <https://doi.org/10.3390/ijerph17165789>.

of valuable materials and the application of the principle of producer responsibility.⁴⁹⁶ The content of the studies reveals that effective WEEE management requires the integrated application of technological, economic, regulatory, and social solutions. Scientific research analyzes cross-border e-waste flows, the development of advanced waste management systems in the context of the circular economy, the use of smart

-
- 496 C. P. Baldé, E. D'Angelo, V. Luda, O. Deubzer, and R. Kuehr, „Global Transboundary E-waste Flows Monitor 2022”, Bonn: United Nations Institute for Training and Research (UNITAR), (2022): 4, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., https://ewastemonitor.info/wp-content/uploads/2022/06/Global-TBM_webversion_june_2_pages.pdf; Bihter Gizem Demircan and Kaan Yetilmezsoy, „A Hybrid Fuzzy AHP-TOPSIS Approach for Implementation of Smart Sustainable Waste Management Strategies”, *Sustainability* 15, 8, 6526 (2023): 15, <https://doi.org/10.3390/su15086526>; K. D. Kang, H. Kang, I. M. S. K. Ilankoon, and C. Y. Chong, „Electronic Waste Collection Systems Using Internet of Things (IoT): Household Electronic Waste Management in Malaysia”, *Journal of Cleaner Production* 252, 119801 (2020): 7, 8, 9 <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2019.119801>; Jing Jin, „E-Waste & the Regulatory Commons: A Proposal for the Decentralization of International Environmental Regulation”, *Brooklyn Journal of International Law* 39, 3 (2014): 842, 843, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://brooklynworks.brooklaw.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&context=bjil>; Azhan Hasan, „Innovative Environmental Policy in Promoting the Green Concept of Japanese Electronics Industry”, *Global Business & Management Research* 9 (2017): 714, 715, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d., <https://research-ebsco-com.skaitykla.mruni.eu/c/2ldytd/viewer/pdf/jw7im75z6b>; Wanhua Yang, „Regulating Electrical and Electronic Wastes in China”, *Review of European Community & International Environmental Law* 17, 3 (2008): 338, 339, <https://doi.org/10.1111/j.1467-9388.2008.00608.x>; Chuan Zhang, Weida He, and Rong Hao, „Analysis of Environmental Regulation and Total Factor Energy Efficiency”, *Current Science* 110, 10 (2016): 1958, 1959, 1960, <https://doi.org/10.18520/cs/v110/i10/1958-1968>; Deepali S. Khatriwal, Ruediger Widmer, Ruediger Kuehr, and Jaco Huisman, „One WEEE, Many Species: Lessons from the European Experience”, *Waste Management & Research* 29, 9 (2011): 954, 955, 956, <https://doi.org/10.1177/0734242X11413327>; Hai-Yong Kang and Julie M. Schoenung, „Electronic Waste Recycling: A Review of U.S. Infrastructure and Technology Options”, *Resources, Conservation and Recycling* 45, 4 (2005): 369, <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2005.06.001>; Quanyin Tan, *EPR for E-Waste Management in China* (Beijing: Basel Convention Regional Centre for Asia and the Pacific, Tsinghua University, 2018): 9, 10, žiūrėta 2026 m. birželio 21 d. <https://www.itu.int/en/ITU-D/Regional-Presence/AsiaPacific/SiteAssets/Pages/Events/2019/Policy-awareness-workshop-on-E-waste/China%20E-waste%20EPR.pdf>; P. Ghisellini, R. Passaro and S. Ulgiati, „Environmental and Social Life Cycle Assessment of Waste Electrical and Electronic Equipment Management in Italy According to EU Directives”, *Environments* 2023, 10 (2023):106, <https://doi.org/10.3390/environments10070106>; P. Stephani, C. Li, T. Mack, M. Vogelgesang and E. Ionescu, „Comparative Analysis of Small WEEE Pre-treatment Options: An Economic and Environmental Assessment”, *Fraunhofer Research Institution Materials Recycling and Resource Strategies*, (2025): 2, 3, <https://doi.org/10.21203/rs.3.rs-6279511/v1>; Y. Li, J. B. Richardson, A. K. Walker, and P. C. Youn, „TCLP Heavy Metal Leaching of Personal Computer Components”, *Journal of Environmental Engineering* 132, 4 (2006): 497, [https://doi.org/10.1061/\(ASCE\)0733-9372\(2006\)132:4\(497\)](https://doi.org/10.1061/(ASCE)0733-9372(2006)132:4(497)); B. H. Robinson, „E-Waste: An Assessment of Global Production and Environmental Impacts”, *Science of the Total Environment* 408, 2 (2009): 189, <https://doi.org/10.1016/j.scitotenv.2009.09.044>; M. H. Wong, S. C. Wu, W. J. Deng, X. Z. Yu, Q. Luo, and A. O. Leung, „Export of Toxic Chemicals – A Review of the Case of Uncontrolled Electronic-Waste Recycling”, *Environmental Pollution* 149, 2 (2007): 139, <https://doi.org/10.1016/j.envpol.2007.01.044>; Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>; T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* (2018): 32, 44, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

technologies, including the Internet of Things (IoT), in waste collection and management processes, and advanced decision-making methods for selecting sustainable waste management strategies. At the same time, the importance of different regulatory models and policy instruments, such as extended producer responsibility, decentralized international environmental governance, or innovative national environmental policies, in shaping effective waste management systems in various regions, from the European Union to China, Japan, and the United States. The studies also assess technological recycling options, life cycle analysis, economic and environmental waste management scenarios, and the impact of hazardous substances, especially heavy metals, on the environment and public health. Equally important attention is paid to the principles of environmental justice, the uneven distribution of pollution, and the social consequences of environmental policy.

Based on an assessment of the content of existing research on e-waste, it can be concluded that the scientific literature consistently confirms the need for integrated, data-driven, and internationally coordinated waste management solutions aimed at reducing environmental pollution, health risks, and the uneven distribution of pollution within global production and consumption systems. It is emphasized that effective WEEE management is linked to economic modernization, increased resource efficiency, and reduced losses, and its success depends on the coordinated application of regulatory measures for technological innovation, sustainable production, and consumption models within the global circular economy system. reguliavimo priemonių, tvaros gamybos bei vartojimo modelių pritaikymo globalioje žiedinės ekonomikos sistemoje. Although research has been conducted on processes related to economic modernization and increasing efficiency to reduce losses,⁴⁹⁷ it has not been carried out in the areas of e-waste management or legal regulation

The author did not find a comprehensive study in the available sources of Lithuanian legal doctrine that specifically addresses the issues surrounding the legal regulation of the management of the SWEEE. Research in this specific area of waste management will contribute to the process of improving the legal regulation of SWEEE management, with the common goal of improving waste management indicators and increasing the efficiency of prevention, recycling, reuse, and safe disposal processes.

Research methodology

In order to comprehensively examine the legal regulation of the management of the SWEEE, this study employs theoretical and practical research methods to explore the topic and identify key legal issues. The dissertation provides a detailed and systematic comparison and analysis of legislation, presents research findings, legal documents,

497 Junona, Bumelytė, *Investicijų energijos vartojimo efektyvumui didinti būsto sektoriuje analizė ir vertinimas: daktaro disertacija*, (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2012), 11, žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://epublications.vu.lt/object/elaba:1862180/index.html>; T. Baliukonis ir R. Čiarnienė, „Efektyvumo didinimas mažinant nuostolius“, (2018): 32, 34, *Kauno technologijos universiteto Ekonomikos ir verslo fakulteto Vadybos katedra* žiūrėta 2026 m. birželio 23 d., <https://cris.mruni.eu/server/api/core/bitstreams/5385e8c2-66c4-41ad-b481-fe72cfc11432/content>.

and social, legal, engineering, and technological doctrine, as well as the case law of courts in various countries. The study employs research methods specific to environmental, public, and private law, which are utilized to comprehensively examine the subject of the dissertation. In analyzing the chosen topic, the primary research methods focused on the analysis of judicial practice and the comparison of legal regulations. The study evaluated judicial interpretations and examined the practical application of laws, regulations, directives, and other elements of legal regulation in order to identify potential implementation issues. The method of analyzing case law was applied to reveal how legal norms function in practice and how they are interpreted by judicial authorities. The selection of case law was guided by criteria such as the relevance of the decisions in the context of the topic under consideration, the analysis of interpretations regarding the application of liability for violations related to the management of this waste, and the assessment of ambiguities in the practical application of the definition of WEEE. The analysis of case law was conducted using targeted selection, with the study sample comprising Lithuanian court decisions that directly or indirectly address the management of WEEE, the obligations of producers and importers, WEEE collection points, waste management licensing, documentation proving waste disposal, environmental sanctions, liability, and proportionality. The core of the national case law selected for analysis consisted of decisions issued between 2007 and 2024 by the Supreme Administrative Court of Lithuania, the Vilnius Regional Administrative Court, the Vilnius Regional Court, the Šiauliai Regional Court, and other courts. The summarized cases presented in the appendices were selected based on their substantive connection to the WEEE management system and proper compliance with the rules, rather than solely on the formal mention of the term “waste”. The relevance of the analyzed decisions in the context of liability issues and their ability to reveal the peculiarities of the practical application of legal norms confirm the value of these decisions as precedents or sources of legal reasoning. The analysis of judicial practice is focused not on a quantitative assessment of decisions, but on their qualitative analysis, with the aim of identifying the main trends and problems in the application of the law.

To highlight the relevance of the dissertation topic and address the objectives set forth, various research methods used in qualitative research are applied in parallel: comparative historical analysis, systematic analysis of normative legal documents, and methods of logical and linguistic analysis. Comparative analysis is used to evaluate the impact of best social practices in various countries and judicial decisions on the effectiveness of the e. waste management system. The study reviews best practices in optimizing e. waste management processes in Austria, Belgium, Ireland, Portugal, and Luxembourg, focusing on the implementation of priorities for reuse and recycling, as well as the creation of a closed-loop system. When conducting research on this topic to address the objectives set forth, other research methods should also be used to collect and process data, such as the selection of documents based on the subject of the study, the identification of legal norms, a systematic search of court decisions, logical analysis, interpretation of legal norms (grammatical, systematic, historical), legal classification, and analysis of the interrelationships among legal norms. Qualitative content

analysis and comparative analogy methods are applied to formulate recommendations for improving legal regulation and enhancing the overall efficiency of SWEEE management.

Depending on the specific research question and the type of data analyzed, various methodologies were applied in the study: analysis of court decisions and precedents to assess the current legal situation and identify relevant trends in the development of the law; analysis and legal interpretation of laws, regulations, and other primary sources of law; as well as quantitative and qualitative methods that allow for an assessment of the social and economic impact of legal policy and its implementation on society. The historical-comparative research method is also employed, allowing for an assessment of the evolution of the activities of legal institutions, legal doctrine, and judicial practice in shaping the concept of law in the WEEE, taking into account changes in the social environment and their impact on the development of legal regulation.

A comprehensive quantitative and qualitative analysis of the literature is conducted in a systematic manner, assessing changes in the legal regulation of WEEE management—including both progress and setbacks—over the relevant decades, as well as practical examples of the implementation of such legal regulations. Current global trends in the growth of SWEEE are discussed, and the situation in Lithuania is assessed in order to identify problems and shortcomings in the implementation of legal regulation. The comparative law method is employed to compare the structures of legal systems, legislative processes, and the results of monitoring the implementation of legal regulations across different countries and regions, in order to identify similarities and differences in legal regulation.

Comparative and doctrinal studies are also conducted, analyzing the concepts and principles established by legal doctrine. A combination of different methodological approaches is employed to ensure a comprehensive understanding and elucidation of the subject matter under study and a thorough examination of its essence. In conducting research on the history of lawmaking, the foundations of legislative drafting are analyzed and interpreted, including assessments of the intentions of the legislators who drafted the laws. By analyzing legal texts, court opinions, laws, and treaties, the aim is to examine how the law is developed and interpreted in the field of legal regulation governing the management of the SWEEE, while simultaneously employing a comparative-analytical assessment of the findings published in scholarly works.

The topic is theoretically grounded in the theories outlined below.

This dissertation comprehensively applies the qualitative theoretical and empirical research methods described below. The study is based on the methods of normative analysis, systemic analysis, and case law analysis, which were selected in light of the nature of the subject under examination—the legal regulation of the management of WEEE, including SWEEE. The scope of application of these methods is essentially revealed through the structure of the study itself: normative analysis was used to evaluate the content of legal acts and their interrelationships; systemic analysis was used to identify issues of regulatory consistency; and the analysis of case law was used to assess the practical application of legal norms. The methods used in this study are combined

to comprehensively evaluate the legal regulation of WEEE management. The normative analysis method was applied to examine the content of legal acts, their interrelationships, and the scope of regulation.

It is worth noting that the systematic analysis method is used not only to organize the material—highlighting the main themes, chapters, and sections of the work—but also to identify the subject matter, key issues, and main characteristics by comparing the regulatory frameworks for the management of different types of hazardous waste and the fundamental systemic features of the legal regulation of SWEEE management; however, the application of this method made it possible to assess the consistency of the regulations and to identify potential conflicts and issues of fragmentation.

The comparative analysis research method is one of the primary methods used to examine the specific features of the legal regulation of WEEE management in the areas of prevention, recycling, recovery, and disposal, with the aim of adequately revealing the essence of the objectives set forth in the second objective. This method compares substantive legal provisions related to the legal regulation of SWEEE management, the implementation of prevention measures, recycling, and disposal in both the Lithuanian legal system and those of other countries. This method assists in analyzing the concepts of hazardous waste, examining legislation and scientific publications that define hazardous waste, and describing and identifying the key characteristics of hazardous waste. The specific features of the legal regulation of SWEEE management in the areas of prevention, proper recycling, reuse, and disposal are examined in greater detail at the national and international levels. The aim is to determine what measures can be taken to properly implement the objectives set for the prevention of SWEEE management, how to properly recycle and reuse this waste, how the SWEEE disposal process is regulated and carried out in Lithuania, by comparing practices in the implementation of legal regulations in countries such as the United States, China, the United Kingdom, Asia, England, Germany, China, Africa, and the Scandinavian countries. For the comparative analysis, foreign countries were selected not as a representative sample of all countries, but as specific examples of different regulatory models for WEEE. The United States, including regulatory examples from the states of California and Maine, was selected due to its decentralized, state-level e. waste regulation and export-related issues. The United Kingdom was selected for its separate waste management plan and the comparative assessment of its environmental policy model. China and India were selected due to the large scale of their WEEE, the challenges posed by informal recycling markets, and the significance of regulatory measures in the context of developing or rapidly growing economies. Japan was selected due to its more advanced circular economy and environmental policy solutions in the electronics industry. EU Member States were included in the study primarily for statistical comparison regarding the achievement of WEEE collection targets, rather than as subjects of a separate analysis of national legal systems. Drawing on analyses of regulatory issues related to e. waste and SWEEE management found in scientific publications from other countries, this paper identifies the key requirements for formulating appropriate legal regulations aimed at implementing the EU's policy on a sound and safe environment.

The historical comparative method aims to reveal the origins of the legal regulation of small waste electrical and electronic equipment management in Lithuania and abroad, as outlined in the first objective. The goal is to determine how such legal regulation developed, what the main stages of legislative development regarding SWEEE management were in the Lithuanian legal system, what primary sources formed the basis of the current, valid legal regulatory mechanism for WEEE management, and what the evolution and significance of the legal concept of SWEEE are. The study also analyzes the genesis of the concept of waste electrical and electronic equipment at the international level and examines the evolution of the definition of small e. waste in normative legal acts at both the national and international levels.

Using a linguistic approach, guided by the characteristics of various fields of linguistics, this study reveals the meanings of the concepts of WEEE—as a type of hazardous waste—as used in legal documents. The primary purpose of this method is to reveal the problem of ambiguity in the use of the term WEEE management in the context of legislation regulating waste and to identify a general definition of the concept of SWEEE. The interpretation of legal norms and concepts is based on grammatical, semantic, and lexical methods of interpretation.

The document analysis method is used to collect and organize information on the topic of the dissertation. The analysis covers doctrinal literature, scholarly publications from Lithuania and other countries on the selected topic, as well as case law from Lithuanian and foreign courts. Statistical data revealing the essence of the problem, confirming the need for prevention, and highlighting the necessity of the proper application of general principles and legislation are examined and interpreted, thereby addressing the issues identified in the second and third objectives. Using the document analysis method, this study examines the main features of the legal regulation of WEEE management and the specific aspects of the legal regulation of SWEEE management. The study employed an analysis of documents, legislation, case law, comparative data, and statistical data. The primary normative research material consisted of EU and Lithuanian legislation governing the management of WEEE, prevention, the principle of producer responsibility, the restriction of hazardous substances, waste transport, environmental violations, and administrative liability. Both current and previous legislation relevant to the development of legal regulation of WEEE management and the identification of problems in the current legal framework were analyzed. The case law of the International Court of Justice and Lithuanian courts is analyzed in light of the selected topic, with the aim of identifying the challenges faced by the legislature in formulating the content and rules of normative legal acts in the field of WEEE management, including small electronic waste. The study examines the impact of liability measures, as identified in the fourth objective, with the aim of ensuring the proper implementation of measures to prevent violations in the management of SWEEE. The study aims to clarify specific aspects of the legal regulation of SWEEE management, to examine existing practical problems related to SWEEE management, the implementation of prevention measures, proper recycling, reuse, and safe disposal, as well as the specific features of the application of liability. Upon completion of the study, a critical

evaluation of the research is presented, the results are described and interpreted, and potential beneficial solutions for improving legal regulation are identified to enhance the practical implementation of SWEEE management in accordance with the established priority areas of waste management. Based on the study's findings, the aim is to propose solutions to ensure the overall effectiveness of the legal framework for WEEE management by improving the processes for achieving the established objectives.

This dissertation examines the effectiveness of punitive (enforcement) and incentive measures in influencing the behavior of end users of EEE and SEEE products and in regulating the proper management of WEEE. The legal framework of Lithuanian law is analyzed in the context of the applicable liability provisions. Problem areas in legal regulation are identified, and proposals are presented to address the identified gaps. End users of EEE and SEEE, manufacturers/distributors of such equipment, and the determination of the limits of their liability through legal regulatory tools, should be considered an appropriate part of the study's sample, as shaping polluters' behavior through legal regulation is inseparable from the entities to which it applies; they constitute a suitable subject for analysis when the goal is to create a comprehensive, practical, and improved legal regulatory mechanism.

In the course of the study, specific recommendations were formulated for improving the legal framework governing the management of SWEEE through the practical implementation of efficiency measures. The statistical analysis utilized data from the Environmental Protection Agency on the supply of EEE to the Lithuanian domestic market, as well as on the collection and management of WEEE, along with data from Eurostat and the European Environment Agency on the achievement of WEEE collection targets by EU member states for the period 2018–2024. Additionally, the analysis drew on international data from UNITAR, UNU, ITU, OECD, and other institutions regarding global WEEE flows, cross-border waste movements, the growth in e. waste volumes, and the potential of the circular economy.

The statistical data used in this study were intended for descriptive, comparative, and interpretive analysis, rather than for econometric proof of causal relationships. The limitations of these data are related to differences in the methodologies of national accounting systems, delays in official data, the possible exclusion of unreported WEEE flows, insufficient visibility of illegal waste exports and the informal recycling market, the failure to account for small WEEE appliances accumulated in consumer households, and changes in WEEE categories after 2018. Therefore, the statistical data in the study are evaluated as indicators of regulatory effectiveness, rather than as the sole or definitive evidence of the effectiveness of the legal regulatory framework for WEEE management. The effectiveness of regulation is assessed based on the clarity and consistency of legal provisions, problems encountered in their practical implementation, and indicators of the achievement of waste collection targets. A low number of cases and unmet collection targets are considered additional indicators, but do not in and of themselves prove the ineffectiveness of the sanctions system.

The proposals are based on an analysis of statistical data regarding the collection of containers under an effectively implemented deposit system, which confirms the

feasibility of applying such a system to the management of SWEEE in order to achieve better collection results. Based on the principle of analogy, and with the aim of improving e. waste collection rates, it is proposed that proven practices be applied in the field of SWEEE management as well. The fifth task highlights the possibilities for implementing a deposit system by assessing the actual impact on society and the environment of the formulation of financial incentive policies, legal regulation, and implementation. By analyzing and comparing the potential outcomes of implementing a system of mandatory deposits on packaging, a positive impact of the legal regulation of the incentive system is anticipated, aimed at bringing about effective changes in the management of SWEEE. This study examines the practical application of the principle of analogy in the legal regulation of the creation, structure, and implementation of a deposit system for the management of SWEEE, while analyzing the potential advantages and disadvantages of its practical application. The study examines the possible stages of the SWEEE management process using a deposit system, tax, economic, and technological solutions for proper implementation are evaluated, and key next steps for implementation—based on the application of analogy—are identified, with the aim of ensuring the effectiveness of practical application as conditioned by legal regulation.⁴⁹⁸

Structure of the work

The work consists of five parts, conclusions, proposals, and references.

The first part examines the evolution and specificity of the concept of small electrical and electronic equipment waste, based on a comparative analysis of WEEE concepts in an international and national context and the problems of their application in terms of legal regulation.

The second part analyzes the priority areas for WEEE and SWEEE management, the distribution of legal regulation priorities in the context of the circular economy, and reviews the problems of implementing WEEE legal regulation and achieving the planned priority objectives in developing and developed countries.

The third part examines changes in the legal regulation of SWEEE and WEEE management in the context of a retrospective review of national legislation, the importance of their contribution to the legal regulation of WEEE management in Lithuania, and the significance of the implementation of international agreements and initiatives in achieving the sustainability goals set by the EU.

The fourth part assesses the impact of WEEE and SWEEE growth trends in

498 Note: Use of artificial intelligence and automated translation tools – artificial intelligence (hereinafter – AI) and automated translation tools were used in the preparation of this dissertation: OpenAI ChatGPT and Microsoft Copilot – for the technical editing of footnotes, the list of references, and appendices, as well as for checking formatting consistency; Google Translate and DeepL Translator – to assist with translation between Lithuanian and English. These tools were not used to independently generate the dissertation's scientific claims, research results, conclusions, or arguments. All material obtained through AI and automated translation tools was verified, edited, and evaluated by the author; the author bears responsibility for the final text of the dissertation, its accuracy, the reliability of sources, and academic integrity.

Lithuania and abroad on ensuring personal health and a safe environment. It analyzes the practical aspects of the application of legal liability that are relevant to the formation of social behavior and paradigms in the implementation of changes in the legal regulation of the management of small WEEE.

The fifth part examines the impact of technological and social factors on managing the growth of WEEE and ensuring the effectiveness of the legal regulatory system. The practical impact of the application of unified liability for violations of small WEEE management on the effectiveness of legal regulation is analyzed, while at the same time assessing the possibilities of integrating the prospects for adapting the legal regulation of the deposit system as an alternative to the choice of penalties.

CONCLUSIONS

The defended thesis statements were confirmed:

1. Statement – the definition of the concept of SWEEE in legislation must be formed taking into account the rapid development of technological innovations, the definition of the legal concept of WEEE, and social changes.

The legal concept of SWEEE is not uniquely defined in the legislation and the Lithuanian legal framework, so the identification of this waste is not always smoothly applied. In both the EU and the Lithuanian legal regulations, the content of the WEEE concept does not correspond to the pace of innovation development and the satisfaction of the needs formed by social changes in society and raises uncertainties regarding the classification of WEEE as this type of waste. The list of WEEE is specified in the WEEE qualification rules, but has shortcomings in practical applicability, considering that such a list cannot be exhaustive due to the rapid pace of development of these devices and changes in the creation of new equipment, and no single general concept has been established. Certain characteristics of WEEE are specified in different legal acts, naming individual features assigned to this waste, such as: life cycle, end-of-use, determination of hazardous substances in the composition, power, electric current, electromagnetic fields. Since the concept of WEEE is not properly defined and only with the help of case law is it clarified whether the disposal of WEEE or its parts is classified as this waste, determining the concept of this type of waste, including essential features for identifying the attribution of equipment, is clearly appropriate.

2. Statement – the legal regulation of WEEE management in Lithuania does not ensure effective SWEEE management.

Has been identified, taking into account the inefficiency of achieving the targets set for e-waste collection as the quantities of this waste grow. Using the analysis of statistical data, which confirms the constant growth of WEEE and the fact that the collection quantities required by the EU are not achievable, practical problems of inefficiency of legal regulation are stated. When assessing WEEE waste flows and the analyzed case law, it is obvious that waste managers and producers are already facing the consequences of the inefficiency of the implementation of legal regulation, when failure to achieve the established quantities of this waste to be collected poses not only the threat

of financial sanctions and the possibility of revocation of licenses, but also the risk of pollution when disposing of these types in general landfills.

3. *Statement – The application of administrative liability for failure to comply with the requirements for processing SWEEE is not effective and must be improved.*

The legal regulation of the management of WEEE in Lithuania, especially in terms of the application of administrative liability as a means of ensuring compliance with the rules, is currently not sufficiently effective. The study identifies conflicts of norms and incompletely regulated alternative forms of liability applicable to producers, which confirms the relevance of improving legal regulation. The results of the study suggest that administrative liability measures alone are insufficient to ensure effective SWEEE management.

Conclusions:

1. After implementing the first task, the following conclusions should be drawn:

Having analyzed the genesis of the legal regulation of the concepts of WEEE and SWEEE, it can be concluded that as society progresses and technologies develop rapidly, the need for changes in the content of the concept of e-waste has developed in parallel. Having examined the content of the legal acts of different countries and become familiar with the results of scientific research and the interpretations of the ECJ, it can be stated that there is no uniform, universally applicable and clear concept of WEEE, and the concept of SWEEE has not been formulated separately. Taking into account the complex, constantly changing flow of WEEE, having assessed the ambiguities in the definition and categorization of this waste, the essential characteristics defining this waste have been distinguished: end-of-life term,⁴⁹⁹ *discarded* – the moment of disposal and uselessness, ensuring the fact of transformation into waste, as well as the determination of hazardous substances in the waste composition and the necessary determination of the electric current or electromagnetic fields necessary for the device to function.

Taking into account the results of the analysis of the content of the concepts and the case law, it was concluded that the most appropriate concept for defining SWEEE would be - a device, equipment or part thereof that is no longer usable, does not exceed 50 cm in external dimensions, requires electric current or electromagnetic fields for proper operation, and contains hazardous substances. In this way, in parallel with the⁵⁰⁰ establishment of the WEEE classification list, the concept of SWEEE is distinguished, on the basis of which further opportunities arise for improving the legal regulation of the management of this waste.

499 Note: The English term “end of life” (referring to the end of the equipment’s life cycle) is used in Directive 2008/98/EC of the European Parliament and of the Council of 19 November 2008 on waste and repealing certain Directives (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008L0098>) and Directive 2012/19/EU of the European Parliament and of the Council of 4 July 2012 on Waste Electrical and Electronic Equipment (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0019>).

500 Note - this list is considered incomplete due to the development of EEE technologies and changes in socio-cultural characteristics, which is seen as a lack of adaptability of legal regulation.

2. After implementing the second task, the following conclusions should be drawn:

After examining the specifics of the Lithuanian WEEE legal regulation, it was found that the hierarchy of such waste management corresponds to the standard EU directions, which give priority to prevention in the general waste management allocation system. The order of priorities is determined by the following e-waste management hierarchy: prevention, preparation for reuse, recycling, other use, disposal. The general waste prevention goals and objectives provided for in Lithuania are identified as the aim of avoiding waste generation, reducing the amount of unused waste and harmful substances generated in manufactured equipment, encouraging the reuse of WEEE or extending its life cycle. A key feature of determining the importance of principles is the result of the assessment of the relative effectiveness of various management options. This includes determining the costs and benefits of various management options, such as collection, treatment and recycling, assessing which option is the most effective from an environmental/economic point of view. From an environmental point of view, the priority of SWEEE recycling is assessed as more effective than landfilling or incineration, but it is economically more expensive. Based on the best practices of the countries, it can be stated that the key priority in the management of WEEE is the prevention of waste generation.

In addition to the "polluter pays" principle, the principles of producer responsibility, autonomy, ethical consumption, proximity and precaution are also applied, which ensure efficient and environmentally safe waste management. The implementation of the SWEEE management priorities includes the identification of these waste streams, control of the management process, assessment of the relative efficiency of different management options and continuous improvement of the legal regulatory system, in line with the trends of technological and social evolution.

3. After implementing the third task, the following conclusions should be drawn:

Having examined the aspects of changes in the legal regulation of WEEE and assessed their significance, it can be stated that over the past two decades, the legal regulation of e-waste management in Lithuania has been consistently changing, responding to the legal regulatory guidelines set by the EU. The Law on Waste Management and the WEEE Management Rules provide for the identification of requirements applicable to SWEEE management, specifying the requirements for collection, treatment, disposal processes and the responsibilities of entities involved in e-waste management. The provisions of the EU directives relevant to e-waste management emphasize the responsibilities of the producer, principles of autonomy, proximity, ethical consumption, precaution and "polluter pays" and their significance for waste management, which are only one of the measures to encourage WEEE producers to comprehensively assess equipment repair, hazardous material content, possibility of modernization, reuse, dismantling or recycling. In the process of legal regulation of WEEE management, an important place is occupied by the implementation of guidelines created through initiatives, international agreements and conventions, in order to achieve WEEE management goals. However, shortcomings in the implementation of private initiatives (Sustainability Consortium, Sustainability Accounting Standards Board) have also

been identified due to the lack of common practices for harmonization and monitoring. Unlike in the case of the Basel Convention assessment, where a better jointly coordinated approach has clearly been achieved, implementing the interchangeability and interoperability of platforms, thus providing a basis for proper SWEEE management through the promotion of the creation of a common national and international WEEE management culture, policy, legal regulatory guidelines and rules.

The contribution of EU legal regulation is assessed as essential for the formation of the legal regulatory system for WEEE management in Lithuania. The legal regulation of WEEE waste management is based on the transposition of the provisions established in EU directives and regulations into the national legal system, by ratifying and implementing legal acts adopted by the EU. They regulate the registration, evaluation, authorization and restrictions of chemical substances, production, purification and other processes significant for waste management. Although the legislation of Lithuania and foreign countries regulates the requirements for reducing the amount of hazardous substances, a system of eco-design standards is being formed, and an eco-labeling system is being implemented for the sustainable use of resources and proper management of the life cycle of products, continuous improvement of the legal regulation of WEEE management, especially in the field of SWEEE management, which is not separately assessed to date, is a necessary element for promoting the progress of the general environmental protection system.

4. After implementing the fourth task, the following conclusions should be drawn:

After analyzing the legal liability measures relevant to WEEE management, it was established that the application of sanctions for non-compliance with the rules by imposing administrative penalties is the main tool for controlling the implementation of the WEEE management system and a deterrent measure ensuring compliance with the requirements. The analysis of legal acts and case law confirmed that the sanctions specified in the provisions of the Code of Administrative Offenses (hereinafter referred to as - ANK) or the Environmental Protection Law (hereinafter referred to as - AAĮ) are applied for non-compliance with the WEEE management requirements. However, the small number of cases in which issues of violations of requirements related to the management of WEEE (not other waste) are examined indicates that more attention should be paid to regulating this specialized type of waste and ensuring control over its proper management. It is considered that the aim of managing WEEE management only through legislative measures of administrative liability is ineffective. The passivity of the use of such measures affects the manifestations of legal invalidity, so preventive goals are not achieved. Proper compliance with the established requirements is not effectively ensured, controlled or implemented in practice, therefore, from both a legal and societal perspective, it is necessary to pay attention to improving the legal regulation of SWEEE management and strengthening the system by forming and integrating additional alternative prevention, supervision or control mechanisms.

Having analyzed the differences in the legal regulation of the application of administrative penalties and having identified the duality of the legal acts establishing them in terms of the application of sanctions, it is therefore proposed to unify sanctions for

violations of WEEE management rules with similar characteristics and to more clearly define the existing provisions of the ANK and the AAĮ regarding non-compliance with WEEE management requirements. This will not only avoid ambiguities in the application of law, but also ensure the absence of conflicts and the application of the principles of proportionality, equality and concentration.

It is also possible to consider the transfer of the proposed provisions of the AAĮ related to the handling of WEEE to the ANK. However, the implementation of this proposal would not correlate with the current provisions of the general part of the ANK, which do not provide for the application of legal entity liability. However, without amending the provisions of the general part, the proposal to include the provisions of the AAĮ in the ANK is not feasible.

5. After implementing the fifth task, the following conclusions should be drawn:

Having analyzed the prospects of implementing the deposit system in Lithuania, it can be stated that using the increasingly popular and prevention-based method associated with the practical implementation of the deposit system. This additional alternative to the use of punitive measures would achieve positive WEEE collection rates. Taking into account the behavioral indicators of the Lithuanian population and evaluating the efficiency of the proven container deposit system, it can be stated that SWEEE users will adapt and properly implement e-waste collection/delivery in order to recover the paid financial deposit. The application of such a system would be one of the possible alternatives to sanctions, which would likely reduce the amount of improper disposal of SWEEE and thus ensure a more effective possibility of recycling or reusing such devices. The essential idea of applying the deposit system is not to seek to abandon the application of sanctions, but to effectively supplement the sanction system, encouraging voluntary compliance with the requirements and thus forming the initiation of long-term behavioral changes. The implementation of the deposit-return system is not intended to replace the application of traditional sanctions-based mechanisms, as the latter ensure the binding nature and deterrent effect of legal norms. The aim of this proposal is to harmonize the application of repressive and incentive measures in order to achieve real effectiveness in the implementation of legal regulation in practice.

The deposit system may have certain limitations related to the development of a complex infrastructure for collecting returned SWEEE, as well as additional financial resources for the administration and implementation of this system. It should be emphasized that such a system can help reduce illegal e-waste disposal, adjust the behavior of end-users by forming habits conducive to prevention, and increase the scale of WEEE recycling.

In order to control the growth of WEEE, it is necessary to maintain a multifaceted approach and make decisions that cover legal, economic, political and social aspects. And the integration of the deposit system into the SWEEE management area would respond to this. From a holistic point of view, changes in legal regulation should develop in a synergistic manner in order to achieve the goals of progress in WEEE management. Taking into account technological and societal changes, the proper implementation of SWEEE management should be ensured not only through the prism

of the threat of sanctions, but also through legal regulatory measures of incentive or reward policies, such as the deposit system. In order to increase the efficiency and effectiveness of such waste management, it is necessary to develop a technological innovation strategy, invest in scientific research, and develop new technological facilities for SWEEE recycling and disposal. Given the specificity of SWEEE, interdisciplinary and global cooperation in improving legal regulation is inevitable in order to solve the global problem of the growth of this waste.

SUGGESTIONS AND RECOMMENDATIONS

In improving the mechanism for managing the SWEEE, legislative amendments focused on consolidating the liability system, unifying sanctions and ensuring their proportionality should be considered a priority. It is also necessary to strengthen the implementation of the principle of extended producer responsibility, developing incentive measures and clarifying the concept and classification of SWEEE. Taking into account that the improvement of institutional coordination and data management mechanisms is no less important, which would ensure consistent and effective application of legal norms, the following proposals are made focused on identifying the concept of SWEEE, unifying the legal regulation of the application of liability, strengthening the SWEEE, introducing incentives, forming appropriate and clear concepts and improving control.

1. It is proposed to formulate a definition of the concept of SWEEE, indicating that “Small electronic and electronic equipment waste is any device, equipment or part thereof, no longer usable, not exceeding 50 cm in external dimensions, which requires electric current or electromagnetic fields for proper operation, and contains hazardous substances”. Such a concept could be included in the provisions of the procedure for legal regulation of the WEEE deposit system, establishing the definition of SWEEE waste applicable to the deposit system. It is possible to include this concept in the Law of the Republic of Lithuania on Waste Management, supplementing Article 2 “Main concepts of this Law” 28, item 1, or integrate such a concept into the content of the formulated legal act regulating the implementation of the WEEE deposit system.

2. In order to avoid ambiguity in the amount of applicable liability sanctions, conflicts or cases of application of unequal fines, it is proposed to clarify and clearly define the content specified in the disposition of the articles related to the handling of WEEE established in the regulations of the ANK and the AAĮ.

Also, taking into account the fact that all persons held administratively liable are to be considered equal, it is recommended to standardize sanctions for failure to comply with the requirements for handling WEEE of similar characteristics, ensuring the implementation of the principles of clarity, proportionality, equality and concentration in the application of legal acts.

If, after assessing the need and possibilities, a decision were made to amend the provisions of the general part of the ANK, in relation to the addition of Articles 23, 27 and 2(1) of the ANK and other provisions in order to include the liability of a legal entity, then an additional proposal would be submitted to supplement Article 249 of

the ANK by including the provisions of the sanctions for failure to comply with the WEEE management requirements specified in the disposition of Articles 94, 96, 98, 99, 101 of the AAĮ.

3. In order to ensure the implementation of effective and adapted legal regulation of WEEE management, which is adaptable to a developing and technologically savvy society, it is necessary to promote not only preventive measures that will help society change its behavior, but also to initiate a general change at the subconscious level of thinking. Such a change can be realized and set in motion using the tools of legal responsibility and the implementation of the incentive system. Formal and future legislation in the field of legal regulation of WEEE management must be focused on the desired result and the implementation of a common goal in accordance with the legally established common global direction throughout the world. It is proposed to legalize a deposit system that financially encourages end users to return unused SWEEE, which would help increase the level of WEEE recycling and reduce the amount of e-waste that ends up in landfills or is illegally dumped. This category of waste would include not only household appliances, consumer equipment, lighting fixtures, devices, electrical equipment, etc., but would also include all other, newly created electrical and electronic equipment in the future, the external dimensions of which will not exceed 50 cm.

The deposit system could be regulated by proposing an amendment to the Republic of Lithuania's Waste Management Law No. VIII-787, specifically by adding paragraph 282 to Article 2 of the law and by supplementing Article 34¹ of the law's Section VIII, "Specifics of Waste Electrical and Electronic Equipment Management," (see 12 Appendix. "Sample Draft Law on the Implementation of the WEEE Deposit System," p. 220-227). Or by adopting a resolution of the Government of the Republic of Lithuania on procedure for the list of end-of-life EEE for which a deposit is mandatory, the amount of the deposit, and the approval of new procedures for implementing the deposit system. The procedure would establish the prepared list of end-of-life EEE for which a deposit is mandatory, the amount of the deposit, and a description of the procedure for implementing the deposit system. The provisions of the procedure can be formed by using the principle of comparative analogy, assessing and using the provisions of the procedure on the list of Packaging for which a deposit is required, the amount of the deposit and the procedure for implementing the deposit system approved by the Government of the Republic of Lithuania by Resolution No. 1506 of 25 September 2002. The general provisions of the first section of the Procedure could establish the requirements for the implementation of the deposit system and the list of SEEE for which a deposit must be taken and the amount of the deposit. The second section of the Procedure could establish the list of SEEE for which a deposit must be taken and the amount of the deposit, presented in a separate annex to the Procedure. It should be further specified that a deposit of 3 euros is set for a SEEĮ unit specified in the relevant item of the list, the external dimensions of which are up to 30 cm, and for a SEEE unit specified in the relevant item of the list, the external dimensions from 30 to 50 cm, a deposit of 5 euros is established. The third section of the procedure provides for the implementation of the deposit system, specifying the essential conditions for

implementation. The fourth section of the procedure establishes the provisions for the acceptance of SWEEE and the return of the deposit. The fifth section of the procedure specifies the provisions for accounting for reuse, in which manufacturers and importers applying the deposit system must keep records of reused SEEE and submit accounting reports for these SWEEE in accordance with the procedure established by the Ministry of the Environment. The final provisions specify that legal and natural persons who have violated the requirements of this procedure shall be liable in accordance with the procedure established by the laws of the Republic of Lithuania.

DESCRIPTION OF SCIENTIFIC PUBLICATIONS

The results of the research have been published in the following articles:

1. Women and waste management in the age of technology / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 2335-2140; 2018. ALTA'18: Pažangios mokymosi technologijos ir aplikacijos. Žaidybinimas švietime: konferencijos pranešimų medžiaga, 2018 m. gruodžio 5 d. Advanced learning technologies and applications. Games for education: conference proceedings, 5th of December, 2018 / edited by Danguolė Rutkauskienė and Reda Bartkute. Kaunas: Kauno technologijos universitetas 2018. <https://ndma.lt/alta2018/>
2. The legal responsibility for the violation of e-waste management in contemporary society / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2345-0126; 2019. Social transformations in contemporary society (STICS 2019): proceedings of an annual international conference for young researchers. Vilnius : Mykolas Romeris university 2019, no. 7 2345-0126. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/078e8b51-f560-43db-9c2e-1795c4f97b2a>
3. The value to humanity of efficient legal regulation of e-waste prevention in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1691-6069; 2019. Human values in the digital age: XX Turiba University Conference, 26th April, 2019. Riga: Biznesa augstskolas Turiba 2019, 20. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/4992ebc4-c400-4de2-a705-bc6b7d1c268a>
4. The peculiarities of legal regulation for lighting products in European Union and Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISBN/eISBN 9781739937805; 2021. CER Comparative European Research 2021 : Proceedings. Research Track of the 16th Biannual CER Comparative European Research Conference. International Scientific Conference for Ph.D. students of EU countries October 25-27, 2021. London : Sciemcee Publishing, 2021. <https://cris.mruni.eu/cris/entities/publication/e088da24-c16e-40fa-9861-1e3e198ffa3b>
5. The links between sustainability and electrification in the regulatory framework of EU and Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius.; Księgarnia akademicka publishing leidėjas. DOI 10.12797/9788381388405; ISBN/eISBN 9788381388399; eISBN 9788381388405; 2023. Law and sustainability: Perspectives for Lithuania and Beyond / editors: Alessio Bartolacelli, Dovilė Sagatienė ; Mykolas Romeris University. Kraków: Księgarnia akademicka publishing, 2023 9788381388405. PDF. <https://cris.mruni.eu/cris/handle/007/48047>

The results of the research were presented at the following scientific events:

1. The concerns of medical waste management during covid-19 pandemic / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2022. Social transformations in contemporary society 2022 : The 10th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 2 June 2022, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris university 2022 2424-5631.

2. The legal responsibility for the violation of e-waste management in contemporary society / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2019. Social transformations in contemporary society 2019 : The 7th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 6-7 June, 2019, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2019, 7 2424-5631.
3. The value to humanity of efficient legal regulation of e-waste prevention in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1691-6069; 2019. Human values in the digital age: XX Turība University Conference, 26th April, 2019. Rīga: Biznesa augstskolas Turība 2019, 20.
4. Legal ways to involve the Lithuanian society into e-waste sorting / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. eISSN 2424-5631; 2020. Social transformations in contemporary society 2020 : The 8th International Scientific Conference for Young Researchers: abstract book, 4-5 June, 2020, Vilnius-Net / Mykolas Romeris University; Doctoral candidates' association. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2020 2424-5631.

Other publications not related to the dissertation topic:

1. Penalties for the road traffic offenses - the goal is to punish or to educate? / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. DOI 10.33605/croma-012022-003; eISSN 2335-7959; 2022. Contemporary research on organization management and administration (CROMA Journal). Vilnius: Academic Association of Management and Administration (AVADA) 2022, vol. 10, iss. 1 2335-7959. Recenzuojamas.
2. The genesis of the legal status of the company's manager in Lithuania / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius. ISBN/eISBN 9781999307158; 2019. CER Comparative European Research 2019: proceedings, research track of the 12th Biannual CER Comparative European Research conference : international scientific conference for Ph.D. students of EU countries : October 28-30, 2019, London. London: Sciemcee Publishing, 2019.
3. Transeuropinio transporto tinklo įgyvendinimo probleminiai klausimai: teisinio reguliavimo pokyčių 2024 metais analizė ir galimi iššūkiai / Erika Statkienė. Statkienė, Erika, autorius.; Mykolas Romeris universitetas leidėjas. DOI 10.13165/LT-24-01-10; ISSN/eISSN 2669-137X; eISSN 2669-1388; 2024. Lietuvos teisė 2024: esminiai pokyčiai. Vilnius: Mykolas Romeris universitetas 2024 2669-1388. Recenzuojamas.
4. Administrative and criminal liability in the case of illegal employment / Erika Statkienė, Vaidotas Granickas. Statkienė, Erika, autorius.; Granickas, Vaidotas, autorius. ISSN/eISSN 1648-7974; eISSN 2424-399X; 2017. Vadyba = Journal of management. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla 2017, Nr. 2 (31) 2424-399X. Recenzuojamas.
5. Liability and compensation for accidents at work / Renata Šliažienė, Erika Statkienė. Seminavičė, Renata, Šliažienė, Renata, autorius.; Statkienė, Erika, autorius. ISSN/eISSN 1648-7974; eISSN 2424-399X; 2019. Vadyba = Journal of management. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla 2019, Nr. 2 (35) 2424-399X. Recenzuojamas.

6. Compliance of Legal Regulation of the Republic of Lithuania with the EU Resolution on COVID-19 Vaccines / Erika Statkienė, Renata Šliažienė. Statkienė, Erika, autorius.; Seminavičė, Renata, autorius. DOI 10.25143/socr.21.2021.3.053-069; ISSN/eISSN 2256-0548; 2021. Socrates. Riga: Rīgas Stradiņa universitāte 2021, Nr. 3 (21). Recenzuojamas. PDF.

Scientific internships completed:

2022.03.21 – 2022.04.08 Riga Stradins University.

2023.04.23 – 2023.05.08 UCD Sutherland School of Law.

DESCRIPTION OF LIFE, SCIENTIFIC AND CREATIVE ACTIVITIES

Education

2017 – 2026	Doctoral studies at Mykolas Romeris University Law School
2016	Master's degree in Law (Kazimieras Simonavičius University)
2010	Professional bachelor's degree in Logistics Management (Klaipėda State College)

Work Experience

2024 – 2026	Head of Legal Department, AB Klaipėdos vanduo
2025 – 2026	Acting Director of the Legal Department, AB Klaipėdos vanduo
2022 – 2024	Head of Legal and Consulting Department, UAB RNDV Holding
2021 – 2023	Lawyer / Mediator,
2019 – 2021	Lawyer, UAB Hotrema
2016 – 2024	Lecturer/Associate Professor, Lithuanian Business College

Statkienė, Erika

SMULKIŲJŲ ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS ĮRANGOS ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIS REGULIAVIMAS: daktaro disertacija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2026. P. 296.

Bibliogr. 178-201 p.

Disertacijoje nagrinėjamas smulkiųjų elektros ir elektroninės įrangos atliekų (SEEJA) tvarkymo teisinis reguliavimas, jo veiksmingumas ir tobulinimo kryptys. Tyrimo aktualumą lemia spartus elektroninių atliekų kiekio augimas, jų keliama rizika aplinkai ir visuomenės sveikatai bei praktiniai sunkumai įgyvendinant Europos Sąjungos nustatytus atliekų surinkimo ir perdirbimo tikslus.

Taikant teisės aktų, teismų praktikos, lyginamąją ir statistinių duomenų analizę, darbe atskleidžiama, kad galiojantis reguliavimas nepakankamai aiškiai apibrėžia SEEJA sampratą, o esamos elektros ir elektroninės įrangos kategorijos dėl technologinės kaitos tampa nepakankamos praktiniam taikymui. Todėl siūloma SEEJA apibrėžtį siesti su įrangos nebenaudojimu, atsikratymo faktu, fiziniais matmenimis, priklausomybe nuo elektros srovės ar elektromagnetinių laukų ir šio atliekų srauto keliama aplinkosaugine rizika.

Tyrimė konstatuojama, kad administracinės atsakomybės priemonės turi ribotą prevencinį poveikį, o Administracinių nusižengimų kodekso ir Aplinkos apsaugos įstatymo nuostatos nėra pakankamai nuoseklios. Disertacijoje pagrindžiamas poreikis stiprinti teisinį aiškumą, proporcingumą ir reguliavimo koncentruotumą. Kaip praktinė reguliavimo tobulinimo priemonė siūlomas SEEJA užstato sistemos modelis, skirtas skatinti vartotojų dalyvavimą, didinti atliekų surinkimą ir įgyvendinti žiedinės ekonomikos tikslus.

This dissertation examines the legal framework governing the management of small electrical and electronic equipment waste (SWEEE), its effectiveness, and areas for improvement. The relevance of this study stems from the rapid growth in the volume of electronic waste, the risks it poses to the environment and public health, and the practical challenges in meeting the waste collection and recycling targets set by the European Union.

Through an analysis of legislation, case law, comparative studies, and statistical data, this study reveals that the current regulatory framework does not define the concept of SWEEE clearly enough, and that the existing categories of electrical and electronic equipment are becoming inadequate for practical application due to technological change. Therefore, it is proposed to link the definition of SWEEE to the equipment's disuse, the fact of disposal, its physical dimensions, its dependence on electric current or electromagnetic fields, and the environmental risks posed by this waste stream.

The study concludes that administrative liability measures have a limited preventive effect, and that the provisions of the Code of Administrative Offenses and the Environmental Protection Act are not sufficiently consistent. The dissertation justifies the need to strengthen legal clarity, proportionality, and regulatory focus. As a practical measure for improving regulation, the dissertation proposes a deposit-return system model for the small electrical and electronic equipment, designed to encourage consumer participation, increase waste collection, and achieve the goals of the circular economy.

Erika Statkienė

SMULKIŲJŲ ELEKTROS IR ELEKTRONINĖS ĮRANGOS
ATLIEKŲ TVARKYMO TEISINIS REGULIAVIMAS

Daktaro disertacija
Socialiniai mokslai, Teisė (S 001)

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas roffice@mruni.eu
Tiražas 30 egz.

Parengė spaudai MB „Arhela“

Spausdino UAB „Ciklonas“
Žirmūnų g. 68, LT-09124, Vilnius
El. p. info@ciklonas.lt
<https://ciklonas.lt/>

